



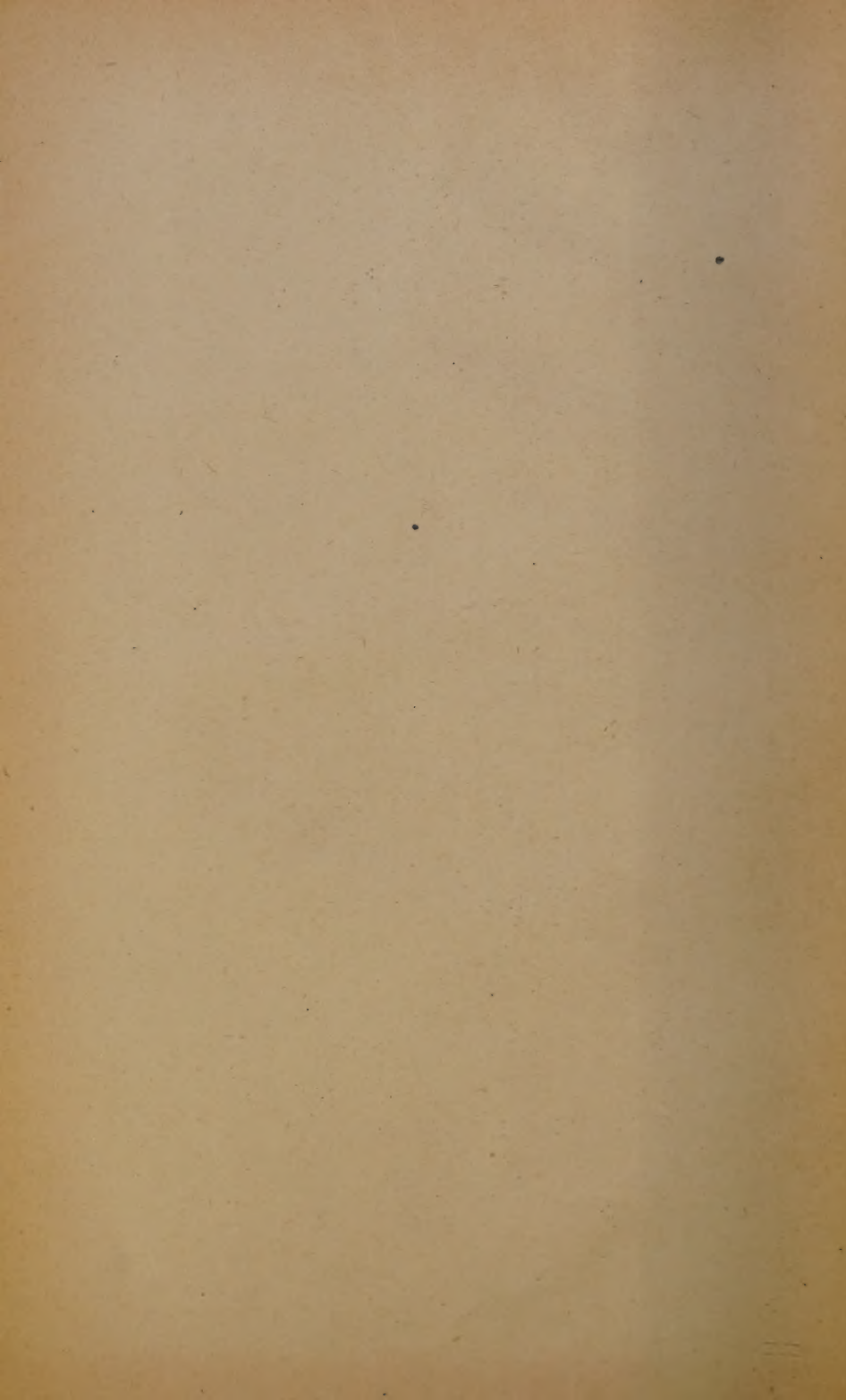
Property of

CLgA

Please return to

**Graduate Theological
Union Library**





IUS DECRE TAL IUM

TOMUS IV.

PARS PRIMA

WERNZ, FRANZ XAVER

IUS DECRETALIUM

AD USUM

PRAELECTIONUM IN SCHOLIS TEXTUS CANONICI
SIVE IURIS DECRETALIUM

AUCTORE

FRANCISCO XAV. WERNZ S. I.

TOMUS IV.

IUS MATRIMONIALE ECCLES. CATHOLICAE.

PARS PRIMA

ALTERA EDITIO EMENDATA ET AUCTA.



Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

PRATI

EX OFFICINA LIBRARIA GIACHETTI, FILII ET SOC.

1911

4054

PRAEFATIO

AD ALTERAM EDITIONEM

Tomus IV. huius operis, cui titulus est “ Ius Decretalium „, de iure matrimoniali catholicae Ecclesiae agit. Prior tomi editio anno 1904. publici iuris facta est. Ab eo anno leges ecclesiasticae de matrimonio, praesertim quae formam celebrationis matrimonii ordinant, magnam subierunt mutationem. Expositio novae legislationis ita textui inserta est, ut liber formam ab auctore datam, quantum fieri potuit, integram retineret.

E collegio S. Ignatii, Valkenburg, Hollandiae d. 6. Ianuarii 1911.

IOSEPHUS LAURENTIUS S. I.

INDEX ANALYTICUS

PROLEGOMENA.

§ 1. Connexio materiae tractandae	<i>Pag.</i>	1
§ 2. Notio iuris matrimonialis	"	2
§ 3. Difficultas et momentum iur. matr.	"	3
§ 4. Relatio iur. matr. ad alias disciplinas	"	4
§ 5. Divisio iuris matrimonialis	"	ib.
§ 6. Methodus tractandi ius matrimoniale.	"	5
§ 7. Fontes iuris matrimonialis.	"	7
§ 8. Litteratura iuris matrimonialis	"	14

PARS PRIMA.

DE MATRIMONIO UNIVERSIM SPECTATO.

TITULUS I.

DE MATRIMONIO IN GENERE.

Praenotiones.	"	21
§ 1. De matrimonio ut contractu naturali et sacramento novi testamenti	"	35
I. De origine matrimonii	"	ib.
II. De natura matrimonii	"	41
<i>Scholion.</i> De individuitate contractus matrimonialis.	"	47
III. De subiecto contractus matrimonialis et ministro sacramenti matrimonii	"	53
IV. De consensu matrimoniali atque materia et forma sacramenti matrimonii	"	60
V. De effectibus contractus et sacramenti matrimonii	"	67
§ 2. De potestate Ecclesiae et principum civilium in matrimonio	"	73
I. De potestate Ecclesiae in matrimonium	"	ib.
II. De potestate principum civilium in matrimonium	"	96

PARS SECUNDA. DE SPONSALIBUS.

TITULUS II.

DE SPONSALIBUS.

Praenotiones.	<i>Pag.</i> 115
§ 1. De necessitate atque convenientia sponsalium	121
§ 2. De personis habilibus ad contrahenda sponsalia	123
§ 3. De consensu et obiecto et forma contractus sponsaliti	128
§ 4. De effectibus sponsalium	145
§ 5. De dissolutione sponsalium	155
§ 6. De iudicio in causis sponsalium	166

PARS TERTIA. DE CELEBRATIONE MATRIMONII.

TITULUS III.

DE CELEBRATIONE MATRIMONII.

Praenotiones.	172
§ 1. De examine sponsorum	173
§ 2. De proclamationibus matrimonialibus	179
§ 3. De forma substantiali celebrationis matrimonii	198
De notione et historia formae substantialis matrimonii	ib.
A. Legislatio Tridentina	207
I. De origine legitima et convenienti substantialis formae Tridentinae	ib.
II. De promulgatione decreti Tridentini	210
III. De subiecto passivo decreti Tridentini	230
IV. De vi locali et personali decreti Tridentini	241
V. De dispensatione et immunitate a decreto Tridentino	248
VI. De poenis contra violatores decreti Tridentini statutis	251
VII. De parrocho proprio eiusque delegato atque de testibus	252
VIII. De modo assistendi celebrationi matrimonii per parrochum et testes	274
IX. De probatione matrimonii in forma Tridentina vel clandestina contracti	279
B. Legislatio de forma matrimoniali a Pio PP. X. per decretum S. C. Concilii « Ne temere » d. d. 2. Augusti 1907. inducta	283
I. De parrocho competente ad assistendum matrimoniis	284
§ 1. Competentia ordinaria ad valide assistendum	ib.

§ 2.	Competentia ordinaria ad licite assistendum.	Pag. 291
§ 3.	Competentia extraordinaria	» 296
	II. De modo assistendi et inscriptione in matriculis. . .	» 300
	1. De ipsa assistentia	» ib.
	2. Inscriptio in matriculis.	» 302
	3. Sanctio poenalis	» 303
	III. De subiecto passivo decreti « Ne temere »	» 304
	1. Matrimonia Catholicorum	» 305
	2. Matrimonia mixta et acatholicorum	» 307
§ 4.	De accidentalibus solemnitatibus in celebratione matri- monii	» 311
§ 5.	De celebratione matrimonii civilis	» 327
	I. De notione, divisione origine matrimonii civilis . .	» ib.
	II. De erroneis et perversis fundamentis matrimonii ci- vilis.	» 332
	III. De valore et liceitate matrimonii civilis	» 334
	IV. De opportunitate atque obligatione matrimonii civilis.	» 340
	V. De effectibus et poenis celebrationis matrimonii ci- vilis	» 343

PROLEGOMENA

§ 1. CONNEXIO MATERIAE TRACTANDAE.

1. Gregorius IX. postquam in libro tertio compilationis suae authenticae, ut verbis utamur *Bernardi Papiensis* (1), tractavit “ *de vita clericorum et rebus eorum, de statu monachorum et rebus eorum* „, in quarto libro ius matrimoniale Ecclesiae catholicae quoad substantiam in unum canonum corpus collegit atque promulgavit. Quare cum in statu matrimoniali plerique laici constituentur, libro quarto universa legum ecclesiasticarum collectio de *personis ecclesiasticis* et rebus ipsarum i. e. *de clericis, regularibus, laicis* et rebus illorum absolvitur. Neque difficulter alia quoque ratio connexionis reddi potest. Etenim negari nequit principale obiectum iuris libro tertio Decretalium constituti esse *res ecclesiasticas* tum mere *temporales* tum vere *sacras* (2). Quae leges de rebus sacris ordinant potissimum cultum divinum et *administrationem sacramentorum* (3), tum quae ad *singulorum* perfectionem, tum quae ad *bonum commune* (ordo et *matrimonium*) destinantur. Propter magnum iuris matrimonialis ambitum nequaquam singulari quodam titulo “ *de matrimonio* „ in fine libri tertii inserto (v. g. ad instar tit. 42. de baptismo et eius effectu) leges ecclesiasticae proponuntur, sed proprius quidam atque integer liber de matrimonio libro tertio Decretalium subiungitur. Hinc ut non raro tituli qui-

(1) *Bernardi Papiensis*, Summa Decretal. ed. *Laspeyres* p. 2. 130.

(2) Lib. III, tit. 13. de rebus Ecclesiae alien. vel non, tit. 14. sq. tit. 41. de celebratione missarum et sacramento eucharistiae et divinis officiis, tit. 42. sq.

(3) *Devoti*, Instit. canonic. I. II. tit. 1. de rerum divisione, tit. 2. de sacramentis sect. 7. de matrimonio; *Zech*, De iure rerum ecclesiasticarum, sect. 2. tit. 8. de sponsal.; *Sebastianelli*, Praelect. iur. canon. vol. II. de rebus P. I. de re matrimoniali p. 3. sq.; *Rosset*, De sacram. matr. t. I. n. 1., ubi huius tractatus sedem in systemate theologico assignare studet; *Kihn*, Encyklopaedie u. Method. d. Theol. p. 531. sq.; *Wernz*, Ius Decretal. t. III. n. 756. 720 not. 2.; *Meyer*, Instit. iur. nat. t. I. n. 382. sq.; *Hinschius*, System d. k. Kirchenr. t. IV. p. 1. sq.

dam singulares in collectionibus Decretalium sunt praecedentium titulorum appendices (v. g. l. II. t. 5. de lit. contest., t. 6. ut lite non contest., t. 20. et 21.), in quibus quaestio antea omissa ex professo resolvitur, ita liber quartus Decretalium est ultimae partis libri tertii continuatio materiamque exhibet per se libro tertio propriam, quae cum limites iusti tituli excedat, speciali libro reservatur.

Denique haud abs re esse videtur, si breviter in memoriam revocetur, *quo loco* philosophi, iuristae, moderni codices civiles ius matrimoniale proponant. Et *doctores* quidem *philosophiae moralis* in *parte speciali* finitis disputationibus de *iure privato individuorum* mox transeunt ad principalem *societatem iuris privati* i. e. ad *societatem domesticam*, quae triplici societate scilicet *coniugali*, *parentali*, *herili* componitur. Cuius societatis domesticae cum radix et fundamentum sit *societas coniugalis* sive *matrimonium*, imprimis de illa disputant solidoque fundamento iacto deinde disserunt de *iure publico civilis*, cuius pars est *societas domestica*. Similiter *iuristae* et *moderni codices civiles* sequentes iuris Romani vestigia ablegant ius matrimoniale ad *ius privatum*, ubi aut in libro primo *de personis* illico proponunt etiam ius universae *societatis domesticae* et matrimonii v. g. in Inst. Iustin. l. 3. p. q. et cod. civ. Ital. art. 350. sq., aut praemissis tribus libris de quaestionibus generalibus, de rebus, de obligationibus reservant quartum librum *iuri familiae* sive *societatis domesticae*, quem sequitur liber quintus de iure haereditatis v. g. in cod. civ. German. §§ 1297. sq. (4).

§ 2. NOTIO IURIS MATRIMONIALIS.

2. Ius matrimoniale Ecclesiae catholicae *obiective* spectatum est complexus *legum* a competente auctoritate ecclesiastica propositarum (ius divinum) vel latarum (ius ecclesiasticum), quibus directe causae matrimoniales christianorum Ecclesiae iurisdictioni subiectae (5) pro foro externo ordinan-

(4) *Schiffini*, Disput. philosoph. mor. vol. II. n. 393. sq.; *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 374. sq.; *Meyer*, Inst. iur. natur. t. I. n. 347. sq. t. II. n. 94. sq.; *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pandekten §§ 393. sq.; *Vering*, Gesch. u. Pand. d. roem. u. heutig. gemein. *Privatrechts* §§ 220. sq.; *Sebastianelli* l. c.; *Schrader*, De hominum societate generatim commentarius.

(5) Quae sint illae causae matrimoniales, erui potest ex Pii VI. Const. * *Auctorem fidei* * 28. Aug. 1794. prop. 58. 59. 60. et *Bened. XIV.*, De Sy-

tur. Quo in complexu legum sive divinarum sive ecclesiasticarum *innituntur* multiplices facultates agendi, quae constituunt *subiectivum* ius matrimoniale.

Definitio data cum circumscribat ius matrimoniale *materialiter* consideratum, sive ut est *obiectum* iurisprudentiae sacrae, facile adaptari potest iuri matrimoniali, quatenus est pars specialis universae *scientiae* canonicae.

Qua ratione ius matrimoniale est systema conclusionum demonstratarum de illo complexu legum divinarum et ecclesiasticarum in causis matrimonialibus sive cognitio iuris matrimonialis ex causis.

§ 3. DIFFICULTAS ET MOMENTUM IURIS MATRIMONIALIS.

3. Difficilis semper visa est quaestio de matrimonio et theologis et canonistis, et iam S. Augustinus (6) scribit: “ *Quaestionem tamen de coniugiis obscurissimam et implicatissimam esse non nescio. Nec audeo profiteri omnes sinus eius vel in hoc opere vel in alio me adhuc explicasse, vel iam posse, si urgeat, explicare* „. Qua difficultate non obstante, quae nostra aetate in foro ecclesiastico magna ex parte est imminuta (7), necessitas et utilitas iuris matrimonialis studium huius disciplinae canonicae summopere commendant. Etenim causae matrimoniales in Ecclesia inter causas graves et arduas computantur et frequentissime tribunalia et consistoria ecclesiastica occupant (8), ubi, si perversa ratione definiantur, non solum felicitas *temporalis*, sed *aeterna* quoque salus coniugum periculo exponitur.

nod. dioec. lib. IX. cap. 9. n. 3. 4. 5. *Laurin*, Introductio in ius matrimoniale p. 1.; *Wernz* l. c. t. I. n. 45. sq.

(6) De coniugiis adulterinis l. 1. cap. 25. (*Migne*, P. L. XL. 469.). Cfr. de controversiis et obscuritatibus apud scriptores medii aevi: *Freisen* in Arch. f. k. K. t. 67. p. 381. sq.

(7) At ex altera parte propter dissidium inter forum ecclesiasticum et saeculare in praxi crevit difficultas ordinandi res matrimoniales, praesertim si controversiae oriantur. Cfr. *Palmieri*, Tract. de matrimonio christiano, praefat. p. X.; *Roset* l. c. t. I. n. 2. sq.

(8) Acta S. S. et Anal. eccles. longam seriem causarum matrimonialium referunt, quae in Curia Romana fuerunt disceptatae et definitae. Cfr. in iisdem Act. et Anal. indicem v. Matrimonium. Nec minore utilitate consulit Arch. f. k. K. t. XI. 220. sq. 337. sq. 474. t. XII. p. 37. sq. 175. sq. 240., ubi complures causae matrimoniales simul cum aetis iudicialibus atque motivis decisionum iudicialium exhibentur.

§ 4. RELATIO IURIS MATRIMONIALIS AD ALIAS DISCIPLINAS.

4. Cum ampla sit atque difficilis de matrimonio disputatio, mirum non est, quod in compluribus disciplinis, sub *diversa* tamen *ratione* in matrimonium inquiratur. Quibus in disquisitionibus scientificis de matrimonio primipili sunt *philosophi*, qui in philosophia morali *solo* lumine *rationis* ducti examinant *veritates* theoreticas et practicas, *iura* et *obligationes* contractus matrimonialis sola *lege naturali* ordinati. *Theologi* vero *dogmatici* omissis quaestionibus mere practicis, casuisticis, disciplinaribus atque iuris humani sive canonici sive civilis potissimum disputant de *veritatibus* theoreticis matrimonii tum in vetere tum in novo testamento secundum *fontes revelationis* positivae et sanam rationem. *Moralistae* mutantes breviterque repetentes *veritates* theoreticas de matrimonio ex philosophia morali et theologia dogmatica definiunt secundum principia revelationis et rationis quaestiones *practicas* atque *obligationes* ex matrimonio ortas praesertim pro foro *interno* et poenitentiali.

Denique *canonistae* supposito solido fundamento in philosophia morali atque in theologia dogmatica et morali iam iacto matrimonium considerant, ut est obiectum *legibus divinis* et *ecclesiasticis* pro foro *externo* Ecclesiae catholicae ordinatum. Quodsi illae leges solummodo attendantur, quatenus sunt ius *commune* a *publica* auctoritate constitutum vel referuntur ad *bonum commune*, cui matrimonium inservire debet, sane aliquo modo *iuri publico* Ecclesiae adnumerari possunt; at quoniam latae fuerunt de *societate coniugali*, quae fit contractu *privato* et est pars societatis *domesticae* et *privatae*, non *publicae* vel perfectae, potius sub *privato iure ecclesiastico* sunt subsumendae (9).

§ 5. DIVISIO IURIS MATRIMONIALIS.

5. Ius matrimoniale libro quarto saltem maxima ex parte contentum facili quadam *conciliatione* facta inter ordinem

(9) Wernz, Ius Decretal. t. I. n. 57. 55.; Cathrein, Recht, Naturrecht u. posit. Recht p. 1. sq. 8. sq. iunct. Pesch, Praelect. dogm. t. VI. n. 231.; Scherer l. c. t. II. p. 93. not. 22. Cfr. quoque Rosset, De sacram. matrim. tract. dogmaticus, moralis, canonicus, liturgicus et iudiciarius.

vere systematicum sive *logicum* et *legalem* hoc modo convenienter dividi potest:

Pars I. De matrimonio universim spectato (Lib. IV. tit. 1. de sponsalibus et matrimoniis). »

Pars II. De sponsalibus (Lib. IV. tit. 1. de sponsal. et matrim.).

Pars III. De celebratione matrimonii (Lib. IV. tit. 3. de clandestina desponsatione).

Pars IV. De impedimentis et dispensationibus matrimonialibus et convalidatione matrimonii (Lib. IV. tit. 2. de despons. impuberum, titulus 4-16. incl.; lib. III. tit. 33. de conversione infidelium).

Pars V. De effectibus matrimonii (Lib. IV. tit. 17. qui filii sint legitimi).

Pars VI. De divortiis et secundis nuptiis (Lib. IV. tit. 19. de divort., tit. 20. de donat. inter vir. et ux. et de dote post divort. restit., tit. 21. de secundis nuptiis) (10).

Pars VII. De processu canonico in causis matrimonialibus (Lib. IV. tit. 18. qui matrimon. accusare possunt vel contra illud testari).

§ 6. METHODUS TRACTANDI IUS MATRIMONIALE.

6. Quodsi generatim in disputationibus canonicis *triplex* methodus (11) adhibeatur necesse est, maxime in iure matrimoniali ab illa non est recedendum. Etenim ius matrimoniale frequentissime in utroque foro practice est applicandum. Quare imprimis adhibita methodo *positiva* sive *exegetica* (a methodo mere casuistica vel practica probe distinguenda) accurate constare debet, quid iuris sit ex disciplina nunc in Ecclesia vigente. Quae disciplina vicens maxima ex parte ordinatur legibus ab ipsa Ecclesia latis, quae non paucis immutationibus usque ad nostram aetatem fuerunt obnoxiae. Hinc ut *vigentis* iuris matrimonialis perfecta habeatur

(10) De variis divisionibus iuris matrimonialis consuli possunt: *Devoti* atque *Zech* l. c.; *Van de Burgt*; *Schulte* aliique scriptores infra § 8. proleg. citandi. Cfr. quoque *Gasparri*, Tract. canonic. de matrim., prooem. p. XI. de ordine legali vel logico in exponendis canonibus servando, ubi recte monet *librum quartum minus* ab ordine *logico* deflectere; at inde quoque consequitur ad conciliandum utrumque ordinem non opus esse, ut *multum* discedatur ab ordine *legali*.

(11) *Wernz* l. c. n. 59. sq.

cognitio, solido fundamento iacto per studia philosophica et theologica iurisque principia in ipsius *originem* atque *vicissitudines* applicata *historica* methodo paulo diligentius est inquirendum. Et profecto explanatio iuris matrimonialis optimam praebet occasionem secundum monitum *Devoti* lacunam quamdam explendi in operibus *Fagnani*, *Pirhingii*, *Anacleti*, *Schmalzgrueberi* *ceterorumque similium*, qui.... nihil de rerum *originibus et antiquitatibus investigandis laborarunt*, **consociata historica eruditione cum iuris praescriptione** (12). At **primaria et fundamentalis** methodus est *manetque* methodus *scholastica* sive vere *scientifica*, qua universa materia ex *fontibus* eruta in aptum quoddam *systema* redigatur, singulae quaestiones et conclusiones accurate *definiantur*, in suas partes rite *dividantur*, *solide probentur*, explicentur, confirmentur, illustrentur, defendantur ex rationibus positivis et internis iuri matrimoniali propriis vera praecisione *iuridica*, minime neglectis disquisitionibus *philosophorum* catholicorum de *genuino* iure naturae et disputationibus *theologorum* de *sacramento* matrimonii (13).

Denique methodo scholasticae omnino est conforme, si doctrina canonica casibus particularibus solvendis iuxta methodum *casuisticam* vel *practicam moderate* sive in praelectionibus sive in specialibus conferentiis applicetur. Qua triplice vel quadruplice methodo diligenter usitata facile quis acquireret non solum *scientiam* sive cognitionem iuris matrimonialis ex causis, sed etiam *iurisprudentiam* sive dexteritatem illam *facile recleque* ius ad particulares casus matrimoniales applicandi.

(12) *Devoti*, Ius canon. t. I. praef. p. VI.; *Ponsius*, De antiquitatibus iuris can. p. 5.; *Zallinger*, Instit. iur. nat. et eccl. publ. vol. II. p. 371. sq.; *Freisen*, Gesch. de can. Ehrechts; *Esmein*, Le mariage en droit canonique. Quemadmodum non pauci viri docti nostra aetate sepositis principiis ordinis metaphysici et revelationis per *historicas et ethnographicas* inquisitiones sibi eruendam esse putarunt notionem *religionis* (cfr. *Meyer*, Inst. iur. nat. t. II. n. 7.), ita ab aliis idem tentatur de *matrimonio* haud dispari eventu. Cfr. *Schnitzer*, K. Ehrerecht p. 2. sq.; *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 381. sq.; *Leitner*, Lehrb. d. k. Ehrechts p. 31. sq.

(13) Act. theolog. Oenipont. t. XI. p. 333. sq. 378. sq.; *Cathrein*, Recht p. 1. sq. 8. sq. 15. sq.; *Hinschius*, System d. k. K. t. IV. in praefatione; *Berner*, Lehrb. d. deutsch. Strafr. §§ 1. sq. (in introd. *philosoph. et histor.*).

§ 7. FONTES IURIS MATRIMONIALIS.

7. Ius matrimoniale ut sit verum, non putativum vel spurium, ex fontibus genuinis est derivandum. Qui fontes genuini iuris matrimonialis remote sunt competentes legislatores de causis matrimonialibus, proxime vero leges ab iisdem latae. Quodsi huiusmodi leges in certa promptuaria colligantur, unde facile cognosci et allegari possint, collectiones illae pariter dicuntur fontes.

8. *Deus*, ut est *auctor naturae*, condidit legem naturalem (14), in qua non pauca de matrimonio secundum exigentiam *naturae* humanae sunt statuta et lumine rationis tamquam *per praeconem* hominibus promulgata (15). Quae leges *naturales* de matrimonio sive *irritantes* v. g. de *defectu consensus* ob sublatum usum rationis vel errorem substantialem vel vim et metum vel simulationem vel appositionem conditionis contra substantiam matrimonii aut de *inhabilitate personarum* propter impotentiam vel ligamen vel consanguinitatem sive *prohibentes* v. g. ob impedimentum sponsalium vel voti castitatis vel mixtae religionis, sive *praeceptivae* v. g. de legitima subordinatione uxoris et liberorum, cum per leges *positivas* in vetere testamento a Deo conditas nunquam *plene* fuerint *abrogatae*, imo a divino legislatore *novi* testamenti potius integre denuo sint *confirmatae* et ad primitivam puritatem revocatae (16), *etiam* nunc fontem *iuris matrimonialis* constituunt (17).

9. Quodsi Deus iam ab initio generis humani perfectas leges positivas etiam de matrimonio tulit (18), sane postea

(14) *Suarez*, De leg. I. II. cap. 5. sq.; *Schiffini* l. c. vol. I. n. 115. sq.; *Cathrein* l. c. p. 101. sq.

(15) Syllabus Pii IX. prop. 56. 67.; *Sanchez*, De sanct. matrimonii sacramento l. X. disp. 3. n. 4.; *Acta theol. Oenip.* l. c. p. 384.; *Schiffini* l. c. vol. II. n. 363. sq.; *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 374. sq. 380. sq.

(16) *Suarez* l. c. I. X. cap. 1. 2. praesertim n. 13. sq.

(17) S. C. Inq. 28. Mart. 1860.: « *Quoad infideles pensitanda sunt impedimenta legis naturae, pro haeretico etiam impedimenta Ecclesiae catholicae, cui subiicitur* » in *Anal. eccl.* t. VI. p. 386. not. 2.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 21. n. 9.; *Acta theol. Oenip.* l. c. p. 378. sq.; *Wernz* l. c. n. 81.; *Cathrein*, Recht etc. p. 172. sq.; *Leitner* l. c. p. 11. 16. sq. 170. sq. 581. sq.

(18) *Genes.* I. 27. sq. II. 18. sq.; *Matth.* XIX. 4. sq.; *I. Corinth.* XI. 7. sq. XIV. 34. iunct. *Genes.* III. 16.; cap. 8. X. de divort. IV. 19.; *Concil.*

quoad unitatem atque indissolubilitatem matrimonii propter singularem conditionem populi Israelitici (et proselytorum iustitiae) rigorem iuris naturalis temperavit (19), quoad alia vero novis sanctionibus positivis ius matrimoniale lege naturali constitutum perfecit (20). At dispensationes illae legis naturalis per Christum Dominum absolute et universaliter fuerunt sublatae, et mere positivae leges divinae soli populo Israelitico in vetere testamento de matrimonio datae una cum legibus caeremonialibus et iudicialibus pariter sunt abrogatae; ideoque libri veteris testamenti eatenus tantum sunt fontes iuris matrimonialis, quatenus reliquas veritates de matrimonio positiva ratione comprobant et confirmant (21).

Trident. Sess. XXIV. doctrina de sacram. matr.; Leo XIII. Encycl. « Arcanum » 10. Febr. 1880.; S. Thom., Summa theol. P. I. q. 92. art. 1. ad 2.; Leitner l. c. p. 19. sq.

(19) Genes. XVI. 1. sq.; Deuteron. XVII. 17. XXIV. 1. sq.; Schegg, Bibl. Archaeolog. p. 641. sq. Cfr. interim Pesch, Praelect. dogm. t. VII. n. 761. sq. 832. 821. sq.; Cathrein, Moralphilosophie t. II. p. 397. sq.; Schiffini l. c. vol. II. n. 370. sq.; Wernz, Ius Decret. t. IV. t. 14. de imped. ligam., t. 34. de divort. Aliter Schnitzer, Kathol. Eherecht p. 10. sq. 32. not. 3.; ubi hominibus nondum baptizatis etiam post Christum ob rationes sine dubio inefficaces permissam esse putat polygamiam et solutionem vinculi matrimonialis per divortium. Etenim id inde colligit, quod 1) polygamia iuri naturae non sit contraria; 2) revocatio dispensationis, si quis illam putet esse necessariam, pro paganis non fuerit sufficienter promulgata; 3) verba Christi apud Matth. V. 31. XIX. 3. et Marc. X. 11. non sint necessario omnibus applicanda, sed possint optime intelligi de solis fidelibus postea Ecclesiae subiciendis; 4) ex cap. 8. X. de div. IV. 19. non sequatur polygamiam iure naturae non amplius esse permissam; 5) abrogatio polygamiae et divortii (apud paganos) fuerit impossibilis, nisi simul vita religiosa, moralis, socialis penitus reformaretur. Cfr. Billot, De Eccles. sacram. t. II. p. 363. sq. 374. sq.; Pesch, Praelect. dogm. t. VII. n. 762. sq. 821. sq.; Leitner l. c. p. 20. 32. sq. 170. sq., 581. sq., qui tamen dispensationem divinam super polygamia post Noe saltem generalem negat; si praxim polygamiae apud ipsos patriarchas putat sine dispensatione divina explicari posse per « peccatum materiale », huiusmodi explicatio certe verbis cap. 8. X. de divort. IV. 19. non satisfacit. Cfr. Rosset l. c. n. 511. sq. 713. sq.; Pesch l. c. n. 832.

(20) Levit. XVIII. 6. sq. iunct. can. 3. Conc. Trid. Sess. XXIV. de matr.

(21) Matth. XIX. 3 sq.; Benedict. XIV. Const. « Apost. ministerii » 16. Sept. 1747.; Suarez l. c. I. IX. cap. 11.; I. X. cap. 2. n. 13. Sua utilitate non caret studium iuris iudaici de matrimonio, dummodo genuinum proponatur et ab exaggerationibus absteineatur. Cfr. Acta theologic. Oenipontan. t. XII. p. 656. sq.; Schegg l. c.; Schiffini l. c. n. 373. not. 1.; Freisen, Gesch. d. can. Eher. p. 46. sq. 92. sq.; Stubbe, D. Ehe im alten Testam.; Lichtschein, D. Ehe nach mosaisch — talmud. Auffassung.

10. Legislator novi testamenti (22) atque redemptor noster Iesus Christus non solum matrimonium ad pristinam puritatem revocavit (23), sed etiam ad dignitatem sacramenti evexit; loco autem *libelli repudiî* in favorem fidei concessit privilegium, quod a suo praecone dicitur Paulinum, Romanumque Pontificem instruxit potestate solvendi matrimonium ratum. Omnes illae leges divinae novi testamenti reperiuntur reconditae in libris inspiratis novi testamenti atque in instrumentis traditionis divinae (24).

11. Ius canonicum a legislatoribus humanis in Ecclesia i. e. a Rom. Pontificibus per epistolas decretales aut a Conciliis oecumenicis vel particularibus per sacros canones de matrimonio constitutum (25) primis saeculis Ecclesiae non reperitur propriis iuris matrimonialis *collectionibus* insertum, sed incidenter inter alios canones ecclesiasticos. Prima vice specialem quandam iuris matrimonialis collectionem exhibet: "*Lex Dei sive Mosaicarum et Romanarum legum collatio* .., quae versus finem saeculi quarti vel ineunte saeculo quinto videtur fuisse composita, et saeculo nono ab *Hincmaro Remensi* tanquam primus liber legis Romanae commemoratur. Alia collectio canonum Synodorum de rebus matrimonialibus ex saeculo 9. Frisingae est detecta. Postea praesertim *Burchardus Wormatiensis* († a. 1025.) in suo Decreto lib. VII. et IX. atque *Ivo Carnutensis* († a. 1117.) in Decreto P. VIII.

(22) Concil. Trident. Sess. VI. can. 21. una cum commentario *Suarezii* l. c. X. cap. 1.

(23) Matth. V. 31. 32. XIX. 3. sq.; Bened. XIV. cit. Const. "*Apost. minist.*."; Rosset l. c. n. 725.

(24) Conc. Trid. Sess. XXIV. doctrina de sacram. matr.; *Franzelin*, De divina traditione et scriptura; *Cornely*, Historica et critica introductio in utriusque testamenti libros sacros.

(25) Cuius rei antiquissimum exemplum est decretum Callixti I. († a. 222.), quo nobilibus matronis Romanis permisit matrimonia inire cum libertis atque adeo cum servis. Id, quod iure civili Romanorum ipsis fuerat interdictum, et *Hippolyto* ansam dedit sine solido fundamento reprehendendi S. Callixtum. Cfr. *Philosophumena* l. IX. cap. 12. Brevem accuratamque collectionem epistolarum decretalium et canonum primorum saeculorum inde a canonibus Apostolorum, Concil. I. Illiberitan. (c. a. 300.-306.) Concil. Arelat. (a. 314.), Conc. Ancyran. (a. 314.), Conc. Neocaesar. (a. 314.-324.) compilavit et eruditis notis illustravit: *Palmieri*, Tract. de matr. christiano p. 305. sq. Cfr. quoque *Hefele*, Conciliengeschichte t. I. II. in indice v. Ehe atque de Ecclesia orientali, quamdiu cum Ecclesia occidentali fuit unita: *Zhishman*, D. Eherecht der orient. Kirche p. 23. sq. et Arch. f. k. K. t. 10. p. 322. sq.

et in Panormia lib. VI. canones matrimoniales completa quadam ratione collegerunt (26).

12. Omnes praedecessores suos superavit *Gratianus*, qui in secunda parte Decreti inde a C. XXVII-XXXVI. universum fere ius matrimoniale certo quodam continuoque ordine digestum in unum corpus collegit.

Mox secutae sunt quinque compilationes antiquae (27), in quibus duce *Bernardo Papiensi* libro quarto capita iuris matrimonialis ordine multo perfectiori sunt reservata, a quibus S. Raymundus non pauca (28), licet sua utilitate non careant, a compilatione authentica Gregorii IX. exclusit.

Quae *Gregorii IX.* compilatio, quamvis nequaquam universum ius matrimoniale comprehendat neque omnes quaestiones principales de matrimonio distinctis titulis resolvat, tamen relative ita completa fuit, ut libro IV. in Decretalibus *Bonifacii VIII.* nonnisi tres tituli cum paucis capitibus, et in *Clementinis* unicus tantum titulus de consanguinitate et affinitate unico capite absolutus reperirentur, atque adeo in *Extravag. com.* liber quartus plane “*vacaret*”.

13. Ut in Concilio Lateranensi IV. (a. 1215.) non levis introducta est immutatio legislationis canonicae de matrimonio, ita post longam moram novae et verae reformationi iuris matrimonialis consuluit *Concilium Tridentinum* Sess. XXIV. de ref. matr., ubi imprimis “*doctrina de sacramento matrimonii*”, uno capite atque 12 canonibus contra Protestantes definita etiam “*decretum de reformatione matrimonii*”, in decem capita distinctum eadem Sessione promulgatum est. Quo decreto ius antiquum de proclamationibus matrimonialibus est confirmatum et ampliatur atque nova *forma solemnitatis* pro celebratione matrimonii stabilita; novum quoque introductum est impedimentum *raptus*, impedimenta vero *cogitationis spiritualis, publicae honestatis, affinitatis* ex coniunctione *fornicaria* fuerunt restricta (29).

(26) Wernz l. c. t. I. n. 223.; *Freisen*, Geschichte d. can. Eherechts p. 15. sq.; *Esmein*, Le mariage t. I. p. 3. sq.

(27) Quinque compilationes antiquae ed. *Friedberg*.

(28) Cfr. v. g. cpl. II. cap. 1. (Clem. III. a. 1187.-1191.) de conversione infidelium III. 20. Quod caput ut plurimum a theologis et canonistis non attenditur.

(29) Qua ratione collectiones authenticae iuris Decretalium et decreta disciplinaria Concilii Tridentini vel Rom. Pontificum in Ecclesia orientali etiam unita cum Sede Apostolica sint fontes iuris, exponunt: *Papp-Szilagyi*, Enchiridion iuris Ecclesiae orientalis catholicae §§ 107. 109.; *Card.*

14. *Post Concilium Tridentinum* principalis fons iuris matrimonialis sunt Constitutiones *Romanorum Pontificum*, e quibus aliquae prodierunt, ut authentica daretur interpretatio iuris Tridentini velut Pii V. Constitutiones. " *Ad Romanum spectat* „ 1. Iul. 1568., " *Sanctissimum* „ 20. Aug. 1566., " *Ad Rom. Pontificem* „ 28. Nov. 1566., " *Cum illius* „ 28. Nov. 1566. Aliae Constitutiones Apostolicae dubia iuris divini vel canonici in causis matrimonialibus resolverunt v. g. Sixti V. Const. " *Cum frequenter* „ 22. Iun. 1587. de eunuchis et spadonibus. Principem vero locum occupant in hac materia Constitutiones Benedicti XIV. v. g. Const. " *Matrimonia* „ 4. Nov. 1741. (declaratio pro Hollandia) et Const. " *Dei miseratione* „ 3. Nov. 1741. (de processu matrim.) et Pii VI. v. g. Const. " *Auctorem fidei* „ 28. Aug. 1794. prop. 58. sq. (de competentia Ecclesiae) (30).

Denique fontibus iuris matrimonialis adnumerari quoque possunt decreta *Sacr. Congregationum*, inter quae maximi momenti sunt decreta et instructiones S. Congr. Inquisit. (31), S. C. Concil. (32), S. C. de Propag. Fide (33), S. C. de disc. Sacram., per quas Sedes Apostolica modo generalibus ordinationibus modo causarum particularium decisionibus ius matrimoniale pro diversitate regionum applicat.

Quae praxis particularis, ut melius cognoscatur, consulenda quoque sunt decreta *Conciliorum* (34) *provincialium* et statuta particularia, inter quae eminet " *Instructio* „ Card. Rau-

Hergenroether in Arch. f. k. K. VII. p. 198. sq. t. VIII. p. 188. sq.; *Vering*, Lehrbuch d. k. Kirchenr. § 63. Cfr. quoque Concil. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 92. sq. de sacramento matrimonii et de Italo-Gracis: Bened. XIV. Const. " *Etsi pastoralis* „ 26. Maii 1742. § 8.; Arch. f. k. K. t. XI. p. 363. sq.; Collect. Lac. t. II. v. Matrimonium; Synod. Sciarf. Syror. (a. 1888.) p. 161. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 30. sq. Decretum S. Congregationis Concilii. Ne temere 2. Aug. 1907. Catholicos ritus Orientalis non ligat. Utrum ad eos sit extendendum et utrum totum an ex parte tantum sit Orientalibus iniungendum, S. Congr. de Propaganda Fide decidendum commissum est. Confr. decret. S. C. Conc. 25. Ianuar. 1908. Act. S. Sed. XLI. (1908), 108.

(30) Clementis Papae VIII. Decretales ed. *Sentis* p. 132. sq., ubi etiam alia decreta pontificia referuntur; *Esmein* I. c. t. II. p. 121. sq.

(31) Instructio ad Patriarchas etc. rituum oriental. in causis matrimonial. adhibenda... 20. Iun. 1883. in Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 344. sq.

(32) Instr. S. C. C. 22. Aug. 1840.; Thesaur. resol. S. C. C.; Conc. Trid. ed. *Richter* p. 220. sq.

(33) Instr. S. C. de Prop. Fide de iudiciis eccl. circa causas matrim. pro Ordinar. federat. stat. Americ. sept. a. 1883. in Act. S. Sed. I. c. p. 369. sq.; Collectan. S. C. de Prop. Fide n. 1212. sq. 2179. sq.; Act. S. Sed. et Analect. eccl. v. Matrimon.

(34) Collect. Lac. t. I-VII. incl.

sch(er)(35). Quodsi Concilium Vaticanum iniuria temporum non fuisset suspensum, sine dubio non pauca decreta dogmatica et disciplinaria de matrimonio fuissent condita. At in Sessionibus huc usque celebratis nihil de iure matrimoniali est definitum, et *schemata* (36) a theologis et canonistis praeparata, licet sua auctoritate non careant, tamen vim definitionum et legum non habent. *Postulata* (37) quoque Episcoporum in Concilio Vaticano proposita optime sane ostendunt, quae sint desideria plus minusve rationabilia plurimorum Episcoporum propter necessitates vel iniuriam temporum, sed vim legum universalium sola interveniente auctoritate Rom. Pontificis vel Concilii oecumenici obtinere possunt. Et sane hisce ultimis 40 annis non paucis desideriis Episcoporum praesertim a Leone XIII. et Pio X. novis definitionibus (38) et decretis (39) satisfactum est.

Ius matrimoniale de sponsalibus et de forma essentiali in contrahendis matrimoniis servanda a Pio X. immutatum est. Formam pro toto imperio germanico, ubi ob publicationem decreti Tridentini vel factam vel non factam vel temperatam magna erat disciplinae varietas, unicam praescripsit per const. "Provida sapientique", 18. Ianuar. 1906. Legislationem vero Tridentinam de sponsalibus et matrimoniis declaravit ac temperavit pro tota Ecclesia Latina per decretum S. Congr. Concilii "Ne temere", 2. Augusti 1907.

Decreta Sed. Apostol. et Sacr. Congreg., quae spectant ad ius matrimoniale in *terrīs missionum*, optime exhibent: Collectanea S. C. de Prop. F. atque novum Bullarium S. C. de Prop. Fide: Iuris Pontificii de Propag. Fide.

15. Cum *principes civiles de effectibus mere civilibus matrimoniorum christianorum* leges ferre valeant, *ius civile* per se nequit esse *fons iuris matrimonialis Ecclesiae catholicae*. At Ecclesia interdum ius civile v. g. ius Romanum (40) in co-

(35) Collect. Lac. t. V. col. 1286. sq. Cfr. de valore iuridico huius Instr.: Gross, D. Beweisstheorie im canon. Process. P. I. p. 129. sq.

(36) Collect. Lac. t. VII.; Martin, D. Arbeiten d. Vatic. C. (I lavori del Conc. Vatic.) p. 65. sq. 101. sq.

(37) Martin, Collectio docum. Conc. Vatic. p. 145. sq.

(38) Encyclica "Arcanum" 10. Febr. 1880.

(39) Cfr. v. g. decret. S. C. Inq. 5. Iun. 1889. in Arch. f. k. K. t. 63. p. 542.; respons. S. C. C. 13. Mart. 1879. approb. 17. Mart. cod. a. per Leonem XIII.; decretum Leon. XIII. "Consensus mutuus" 15. Febr. 1892. in Arch. f. k. K. t. 67. p. 467. sq. et t. 68. p. 320. sq.

(40) De modo agendi Ecclesiae atque fidelium primis saeculis quoad leges Romanas de matrimonio consuli possunt: Bened. XIV., De Synod.

gnatione legali vel ius germanicum v. g. in computatione graduum adoptavit (41). Hinc ad meliorem iuris canonici cognitionem in hisce quaestionibus velut in solvendis difficultatibus de impedimento cognationis *legalis* ad fontes iuris civilis est recurrendum. Quodsi legislatores civiles contempta Ecclesiae iurisdictione etiam matrimoniorum *christianorum* ordinationem sibi usurparunt, illorum leges ambitum effectuum mere civilium excedentes omni valore destituuntur, sed ad vitanda mala maiora, non ob *propriam* vim obligantem vel irritantem saepe de facto sunt observandae ideoque a clero et fidelibus cognoscendae.

At cum potestas civilis ex veriore sententia nunc quoque saltem *ex iure devolutionis* sit *competens* ad condenda impedimenta vere dirimentia pro matrimoniis suorum subditorum *non baptizatorum*, leges civiles sunt *genuinus* iuris *fons* in causis matrimonialibus illorum hominum et consequenter in foro quoque canonico secundum *propriam vim* applicari debent, si forte propter conversionem saltem unius coniugis ad fidem catholicam a iudice ecclesiastico ferenda sit sententia de valore alicuius matrimonii in infidelitate contracti v. g. in Statu Congo non servata forma per novum codicem civilem praescripta (42).

16. *Consuetudo* quoque legitima stricteque sumpta, ut distinguitur a traditione divina vel apostolica vel ecclesiastica, generatim fontibus iuris matrimonialis etiam particularis in Ecclesia catholica est adnumeranda (43). Cui consuetudini etiam in iure matrimoniali duplex vis est omnino propria

dioec. l. IX. cap. 10. 11. 12. 13. 14.; *Card. Hergenroether*, in Arch. f. k. K. t. X. p. 329. sq.; *Freisen* l. c. p. 885. sq.; *Scherer* l. c. § 109.; *Zhishman* l. c. p. 9. sq. Leges Romanas de matrimonio explicant: *Vering*, Geschichte u. Pandekt. d. roem. Privatr. §§ 220. sq.; *Van Wetter*, Cours élémentaire de droit romain §§ 532. sq.; *Walter*, Geschichte d. roem. Rechts n. 517. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 5. sq.; *Zhishman* l. c. p. 3. sq. p. 54. sq.; *Roszbach*, Untersuchungen ueber d. roem. Ehe; *Karlowa*, D. Formen d. roem. Ehe.

(41) *Walter*, Deutsche Rechtsg. n. 481. sq. *Esmein* l. c. t. I. p. 10. sq. t. II. 70. 256. n. 481. sq.; *Freisen* l. c. p. 53. sq. 103. sq. 371. sq. 886. sq.; *Scheurl*, D. gem. deutsche Eherecht.

(42) Cod. civ. ital. art. 48. sq.; cod. civil. Gall. art. 144. sq.; cod. civil. Austr. §§ 44. sq.; cod. civ. German. §§ 1297. sq.; *Schulte*, Eherecht p. 483. sq.; *Allègre*, Le code civil commenté à l'usage du clergé t. I. p. 57. sq.; *Rosset* l. c. n. 4094. 810. sq.; *Gasparri* l. c. n. 281. sq.; *Schiffini* l. c. n. 384. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 26. sq.; *Wernz* l. c. tom. IV. tit. I. § 2.; *Horoy*, Cours de droit canonique dans ses rapp. avec le droit civil; *Leitner* l. c. p. 25. sq.

(43) *Bouix*, De principiis iur. can. p. 356; Arch. f. k. K. t. X. p. 324.

sel. iuris novi *introducendi* (44) et iuris constituti mutandi vel abrogandi (45). Quae efficacia si consuetudini in certis casibus negetur (46), id ex singulari *natura* (47) alicuius consuetudinis aut ex positiva Ecclesiae lege est repetendum et comprobandum.

§ 8. LITTERATURA IURIS MATRIMONIALIS.

17. Matrimonium cum sit generis humani conservandi necessarium legitimumque medium, constanti praxi in Ecclesia fuit receptum. Neque mirum est, quod de instituto adeo practico inde ab evangeliiis atque epistolis S. Pauli (cfr. Matth. V. 31. 32.; I. Cor. VII.) etiam apud Ss. Patres scriptoresque ecclesiasticos frequenter, licet incidenter agatur (48). Primis quo-

(44) Alex. III. cap. 1. 3. X. de cogn. spirit. IV. 11., cuius sanctiones in laudatis Decretalibus perperam impugnavit *Huguccio*; Benedict. XIV. Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749. de imped. dispar. cult.; S. C. de Prop. Fid. 5. Iul. 1841.: *Benedictio nuptialis, quae est in Rituali (Romano) non prohibet tempore vetito, dummodo non adsit consuetudo non contrahendi matrimonium etiam sine solemnitate tempore vetito*; S. C. 10. Ian. 1866. et in c. Argentin. 1. Maii 1887.; Leon. XIII. decret. « *Consensus mutuus* » 15. Febr. 1892. de *consuetudine immemoriali*, qua impedimentum clandestinitatis in aliqua parochia inducitur; *Freisen* l. c. p. 889, 529. sq.; *Feije*, De imped. et dispens. matr. n. 459. not. 1.; *Wernz* l. c. t. IV. tit. XXII.; *Leitner* l. c. p. 88. sq. 292. 300. 307.

(45) S. C. C. in c. Placent. 31. Ian. 1880. et in c. Cômpostell. 11. Apr. 1891., ubi approbata est *consuetudo introducta* in Hispania adhibendi scripturam publicam pro valore sponsalium; inde consequenter *limitatum* est impedimentum impediens et etiam impedimentum dirimens *publicae honestatis* ex solis sponsalibus *validis* oriundum. Nunc scriptura in sponsalibus communi lege ecclesiastica statuitur. Pius VII. in epist. ad Arch. Mog. 8. Oct. 1803.; S. C. Inq. 11. Mart. 1868. de *abrogatione* impedimenti *clandestinitatis* per desuetudinem; *Schmalzgr.*, Ius eccl. l. IV. tit. 16. n. 57. 58.; *Gasparri* l. c. n. 273. 304. sq.

(46) *De Angelis*, Praelectiones iur. can. l. IV. tit. 1. n. 15.; *Rosset* l. c. n. 766. sq.; *Bauduin*, De consuetudine p. 187. sq.; *Wernz* l. c. t. I. n. 191. 194.

(47) Qua ratione S. C. Inq. 6. Iul. 1892. declaravit: « *Mens est nullum temporis spatium sufficere, ut lex Tridentina vim obligandi amisisse censeatur aliquo in loco per simplicem inobservantiam haereticorum* ». Huiusmodi enim *inobservantia* in foro externo habetur corruptela et rebellio contra legitimam Ecclesiae auctoritatem, quibus in praemium immunitas a legibus ecclesiasticis non est concedenda; praeterea si sufficeret ad obtinendam exemptionem ab illa lege Tridentina, acatholici generatim ab omnibus legibus ecclesiasticis etiam matrimonialibus pridem essent immunes. Id, quod a mente et praxi Ecclesiae catholicae omnino est alienum.

(48) *S. Ignat. Antioch.* in epistol. ad S. Polycarp. cap. 5.; epist. ad

que saeculis non desunt tractatus singulares (49), quibus de matrimonio disputatur, quamvis in illis quaestiones dogmaticae, morales, canonicae nondum distinctis libris exhibeantur.

18. Postquam in collectionibus canonum iuri matrimoniali propria quaedam sedes fuit assignata, mox iam ante Gratianum prima vestigia et praeformationes litteraturae canonicae de matrimonio reperiuntur (50). Verum *Magister Gratianus* fuit primus, qui non solum canones de matrimonio completa quadam ratione collegit et in certum redegit ordinem, sed etiam suis dictis atque animadversionibus materiam collectam simul in scientificum quendam tractatum iuris matrimonialis ordinavit. Gratiani vestigia secutus est *Magister Rolandus* (51), qui antequam Cardinalis esset creatus, in *Summa* ad instar tractatus singularis sive monographiae etiam disseruit de matrimonio. Quae *Summa* sane non levis est momenti ad interpretandas Decretales Alexandri III., quo nomine Rolandus inter Romanos Pontifices atque praeclarissimos legislatores Ecclesiae recensetur. Post Rolandum tres *Summae* sive tractatus singulares de matrimonio specialem mentionem merentur scilicet *Summa Bernardi Papiensis* circiter intra a. 1177-1191. conscripta (52), *Roberti Flamesburiensis* (53), quae

Diognet. cap. 5.; *Hermiae Pastor*, Mandatum IV. 1. (cfr. Opera Patrum Apostolicorum ed. Funk p. 249. sq.; p. 317. sq., p. 393. sq.); *Athenagoras*, Legatio (i. e. supplicatio) pro christianis cap. 33. (Migne, P. Gr. VI. 365. sq.); *Clem. Alex.*, Strom. lib. II. cap. 23. (Migne, P. Gr. VIII. 1085. sq.).

(49) *Tertullianus*, De monogamia (Migne, P. L. II. 929.); *S. Augustin.* De bono coniugali, De bono viduitatis, De coniugiis adulterinis (Migne I. c. XL. 373. 429. 451.). De quaestionibus ad patrologiam spectantibus utiliter consuluntur: *Fessler*, Episcopi S. Hippolyti, Institutiones patrologiae, quas denuo edidit *Jungmann*; *Nirschl* et praesertim *Bardenhewer*, Patrologie et Geschichte d. altkirchl. Litterat.

(50) *Rabanus Maurus* in epistola ad Humbertum, quota generatione licitum sit connubium (a. 842.), Tractatus de consanguineorum nuptiis (Migne, P. L. CX. 1085. sq. 1087. sq.); *Hincmarus Remens*, De divortio Lotharii regis et Theutbergae reginae (Migne I. c. CXXV. 619. sq.); *Burchard. Wormati.*, Decret. lib. VII. (Migne I. c. CXL. 779. sq.); *S. Anselmus* († a. 1101.), De nuptiis consanguineorum (Migne I. c. CLVIII. 557. sq.); *Ernulfus*, De incestis nuptiis (a. 1115.) (Migne I. c. CLXIII. 1457. sq.); *Ivo Carnut.* († a. 1117.), Decret. P. VIII., Panormia P. VI. VII. (Migne P. L. CLXI. 583. sq. 1243. sq.).

(51) *Summa Magistri Rolandi* ed. *Thaner*. Praeter Rolandum *Rufinus*, *Stephanus Tornacensis*, *Ioannes Faventinus*, *Sicardus Cremonensis*, *Huguccio* nominandi. Cfr. *Wernz*, I. ed. 2. n. 287. sq.

(52) *Bernardi Papiens.*, *Summa* de matrimonio apud *Laspeyres*, *Bernardi Papiensis*, *Summa Decretal.* p. 287. sq.

(53) *Roberti Flamesburiensis* canonici et poenitentiarii S. Victoris Pa-

circa a. 1207. videtur fuisse publici iuris facta, praesertim *Tancredi*, quam circa a. 1210.-1213. composuit (54).

19. Deinde eo tempore, quo authenticae compilationes Decretalium sunt promulgatae, praeter commentaria in librum quartum Decretalium et disputationes theologorum (55) non defuerunt tractatus singulares de matrimonio. Ita v. g. *Roffredus de Epiphanio* († a. 1243.) in suo libro, cui titulus: "*Libelli de iure canonico* „, tertio loco disserit: "*Super sponsalibus et matrimoniis et impedimentis eorum* „. Huc quoque spectant disquisitiones *S. Raymundi* de rebus matrimonialibus in *Summa post compilationem Gregorii IX.* intra a. 1234.-1245. conscripta, *Ioannis Andreae*, *Summa de sponsalibus et matrimonio* circ. a. 1296.-1313. compilata (cfr. C. XXXV. q. 5.) aliorumque tractatus et commentaria (56).

20. Post Concilium Tridentinum praeter theologos dogmaticos et moralistas (57) et commentatores libri quarti Decretalium (58) speciali modo commemorandi sunt:

risiensis *Summa de matrimonio et usuris*, ed. *Schulte*. Cfr. de aliis tractat. matrim.: *Kunstmann* in *Arch. f. k. K. t.* VI. p. 3. sq. 217. sq.; *Scherer*, *Handb. d. Kirchenr. t. I.* p. 264.

(54) *Tancredi* *Summa de matrimonio* ed. *Wunderlich*; *Schulte*, *D. Geschichte d. Quell. u. Litterat. d. can. Rechts.*

(55) Inter Theologos illius aetatis cfr.: *Hugo de S. Victore* († a. 1141.), *De sacramentis christianae fidei* (*Migne* l. c. CLXXVI. 173. sq. 479. sq.); *Petrus Lombardus* († a. 1164.), *Sententiarum libri quatuor* (*Migne* l. c. CXCII. 519. sq. 908. sq.); *D. Sentenzen Rolands* ed. *Gietl* O. Pr.; *S. Thomas Aquin.*, *Commentum in quatuor libr. sentent. Mag. P. Lomb. lib. IV.* dist. 26. sq., *Summa theologica* P. III. Supplement. q. 41. sq.; *S. Bonaventura*, *Commentaria in quat. libr. sentent. mag. P. Lomb. l. IV. d. 26.* sq. editio ad *Claras Aquas* 1882. sq., ubi simul textus optimus, qui nunc existit, reperitur quatuor libr. sent. *Petri Lomb.*

(56) *Litteraturae iuris matrimonialis merito accensentur Glossatores et Glossae Decreti Gratiani atque compilationum Decretalium.* Cfr. *Laurin*, *Introductio in corpus iuris canonici* p. 53. sq. 169. sq. 189. sq.; *Freisen* l. c. p. 15. sq.; *Scherer* l. c. p. 254. sq.

(57) Qui theologi de quaestionibus dogmaticis et moralibus post Concil. Trid. praeclare scripserint, professoribus illarum disciplinarum relinquimus disceptandum. Facilem illorum theologorum sibi comparabit notitiam, si quis consulat librum utilissimum *Hurter* S. I., cui titulus est: *Nomenclator literarius recentioris theologiae catholicae theologos exhibens inde a Conc. Trid. iunct. eiusdem auctoris et operis tomo IV. de theologis inde a S. Anselmo. Speciatim de theologis, canonistis aliisque scriptoribus Soc. Iesu consulendus est: De Backer*, *Bibliothèque des écrivains de la C. d. J.*, cuius libri tertia emendata et aucta editio prodiit curante *Sommervogel* S. I. Cfr. quoque *Scherer* l. c. t. II. p. 86. § 108.

(58) Cfr. de commentatoribus iuris Decretalium et antiquis et recentioribus aliisque scriptoribus canonicis: *Wernz* l. c. t. I. n. 70.

Bellarminus († a 1621.), *De controversiis christianae fidei*, t. III. *De sacramento matrimonii liber unicus*, in quo praemissa litteratura septem controversias dogmaticas cum Protestantibus simulque non paucas quaestiones vere canonicas bene resolvit. *Sanchez* († a. 1610.), *Disputationum de sancto matrimonii sacramento libri 10*. Qui auctor licet in assertionibus quibusdam merito sit derelictus et aliis quoque defectibus atque lacunis non careat, tamen etiam nunc in Curia Romana auctoribus classicis adnumeratur optimoque iure magni habetur; criticum vero iudicium contra hunc auctorem prolatum a *Schulte* *Gesch. d. Quellen* III. 1. pag. 737. iustum non est modumque excedit. — *Pontius* (Ponce) († a. 1629.), *De sacramento matrimonii*, qui, ut ipse fatetur, “*spicas colligit a magno messore* (*Sanchez*) *relictas* „. Id, quod ipsum minime impedivit, quominus haud raro *Sanchezio* contradiceret. Quibus in controversiis quandoque *Benedictum* XIV saltem ut doctorem privatum nactus est laudatorem et sectatorem. — *Kugler* († a 1721.), *Tractatus theologico-canonicus de matrimonio*. Qui tractatus etsi rarius citatus perspicuitate et soliditate non paucos alios superat (59).

21. Nostra fere aetate ex canonistis (60), qui de iure matrimoniali Ecclesiae catholicae scripserunt, praesertim mentione digni sunt:

Schulte, *Handbuch d. k. Eherechts*. Quem librum auctor publici iuris fecit, antequam post Concilium Vaticanum a fide

(59) Cfr. quoque *Reutlinger* S. I. († a. 1720.), *Magnum matrimonii Sacramentum casibus practicis expositum*; *Clericatus* († a. 1717.) (*Chiericato*), *Decisiones de matrimonio*, *Decisiones sacramentales*, ubi lib. VI. agitur de causis matrimonialibus; *Pitonius* († a. 1729.), *Const. Pontif. et Roman. Congregationum decisiones ad matrimonium spectantes*; *Hulth* S. I. († a. 1770.), *Casus iuridico-canonicus de spons. et matrim.*; *Schnitzer* l. c., qui sapienti consilio ius matrimoniale illustrat *casibus non fictis, sed factis* atque plerumque *authentice a Sede Apostolica* solutis.

(60) Ex recentioribus theologis dogmaticis recenseri possunt: *Carrière*, *Praelectiones theologicae de matrimonio contra quem scripsit: Martin*, *De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiae soli exclusive propria*; *Perrone*, *De matrimonio christiano libri tres*; *Palmieri*, *Tractatus de matr. christiano*; *De Augustinis*, *De re sacramentaria* t. II. tractat. VIII. de matrim.; *Billot*, *Pesch*, *Schanz* alique.

Neque negligendi sunt tractatus de matrimonio, quos conscripserunt doctores theologiae moralis velut *S. Alphonsus*, *D'Annibale*, *Gury-Ballerini*, *Lehmkuhl*, *Bucceroni* et praesertim *Ballerini-Palmieri*, *Opus theologicum morale* vol. VI. de matrimonio. Item adeundi sunt doctores iuris naturae, ubi disserunt de familia v. g. *Schiffini*, *Meyer*, *Cathrein* locis iam citatis alique.

catholica deficeret; at quamvis illud manuale erroribus non careat, tamen melioribus libris in hac materia etiamnum merito adnumeratur — *Kutschker*, D. Eherecht d. k. Kirche nach seiner Theorie u. Praxis, atque in illo libro ad instar compilationis conscripto leges Ecclesiae, decreta SS. CC., sententiae doctorum in extenso referuntur, ita ut quinque illius volumina sint repertorium quoddam iuris matrimonialis. — *Giovine*, De dispensationibus matrimonialibus consultationes canonicae. Pro conditione commercii librorum in Italia consultationes illae canonicae suo tempore extra Italiam, non eam, quam merentur, consecutae sunt celebritatem. — *Feije*, De impedimenti et dispens. matrimonialib. — *Vecchiotti*, Tractatus canonicus de matrimonio. De quo auctore conqueritur *Feije*, quod nimis liberaliter usus sit foliis suis autographiceis. Cfr. *Feije*, op. cit. in praef. secund. et tertiae edit. — *Zitelli*, De dispensationib. matrimonialibus. — *Mansella*, De impedimentis matrim. dirimentib. ac de process. iudiciali in caus. matrimonial. Qui liber haud inutilis propter varias rationes extra Urbem severos nactus est censores. — *Van de Burgt*, Tractatus de matrimonio; edit. 3. curavit A. C. M. *Schaeppman*, 1908 sq. Cui operi si quis addat eiusdem auctoris tractatum de dispensationibus matrimonialibus unum ex optimis libris de universo iure matrimoniali habebit. — *Nardi*, Diritto matrimoniale cattolico. Ex recentissimis tractatibus singularibus de matrimonio specialem mentionem merentur: *Gasparri*, Tract. can. de matrimonio; *Rosset*, De sacr. matrim.; *Schnitzer*, Kath. Eherecht; *De Becker*, De sponsal. et matr. prael. can.; *Heiner*, Grundriss d. k. Eher.; *Desmet*, *Aloys.*, Theologia Brugensis. De sponsalibus et matrimonio, Brugis, 1909, *Laurin*, Introductio in ius matrimoniale ecclesiasticum; *Leitner*, Lehrb. d. k. Eher.; *Aichner*, Compendium iuris eccles. atque *Scherer*, Handb. d. K. suis institutionibus canonicis insignes tractatus de matrimonio inseruerunt, qui vulgarium compendiorum disquisitionibus multum praestant (61).

(61) Inter libros, *practicos*, qui utiliter consuluntur, mentione digni sunt: *Allègre*, Impedimentorum matrimonii synopsis; *Ioder*, Formulaire matrimonial; *Bangen*, Instructio practica de spons. et matrimonio; *Schneider*, Manuale sacerdotum; alios recenset *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 223. His libris practiceis praesertim adnumerari debent Institutiones theologiae pastoralis et liturgicae a compluribus scriptoribus compositae velut a *Benger*, *Schuech*, *Thalhofer* aliisque. Causae particulares atque documenta referuntur in Actis S. Sedis, Analectis iur. pont., Anal. eccles., Arch. f. k. K. aliisque foliis periodicis.

22. Ut de rebus quoque *historicis* in iure matrimoniali accurata comparetur notitia, utiliter consuluntur: *Moy de Sons* († a. 1867.), D. Eherecht der Christen in d. morgenlaend. u. abendlaend. Kirche bis zur Zeit Karl's d. G. Quamvis hoc opus non sit recens nec completum, tamen etiam nostra aetate omnino utile est. — *Scherer*, Ueber d. Eher. bei Bened. Lev. u. Pseudo-Isidor; *Horoy*, Traité du mariage. — *Freisen*, Geschichte d. canon. Eherechts bis zum Verfall der Glossenlitteratur. Cfr. Arch. f. k. k. t. 65. p. 351 sq. (*Scherer*). Magna sane diligentia et eruditione haec historia iuris matrimonialis est conscripta multaque revera nova affert; at in prima editione reperiuntur assertiones theologicae et canonicae, quae sustineri non possunt (62). — *Gibert*, († a. 1736.), Histoire ou tradition de l'église sur le sacrement du mariage; quod opus eruditione historica commendatum quandoque erroribus Gallicanismi est infectum; *Esmein*, Le mariage en droit canonique. Cfr. Arch. f. k. K. t. 67. p. 361. sq. (*Freisen*).

Quibus scriptoribus addendi sunt cultores *archaeologiae christianae* v. g. *Kraus*, Real-Encykl. d. chr. Alterth., *Martigny*, *Kruell* aliique, v. g. *Marucchi*, La santità del matrim. confermata dagli ant. monum. crist., iisque optimo iure uniuntur auctores, qui de historia iuris matrimonialis apud Romanos, Germanos aliosque populos scripserunt. Cfr. *Walter* l. c.; *Freisen* l. c.; *Scherer* l. c. t. II. § 109. not. 2. sq. At quae poetae quidam et philosophi et materialistae de origine matrimonii somniarunt, inter *libros historicos* recenseri non possunt. Cfr. *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 381. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 2. sq.; *Westermarck*, Gesch. d. menschl. Ehe; *Schneider*, D. Naturvoelker; *Leitner* l. c. p. 31. sq. iunct. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1301. 2184., unde constat Ecclesiam etiam inter gentes barbaras maximeque corruptas nequaquam indiscriminatim omnia et singula matrimonia ex regula generali habere *invalida meraque contubernia*.

23. Libri scriptorum, qui secundum principia *protestantica* disputant de matrimonio christianorum, recensentur a *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 223. atque quandoque etiam in foro ecclesiastico sunt attendendi, si post conversionem acatholici de valore matrimonii iudicium sit ferendum v. g. propter *conditiones* in celebratione matrimonii appositas (cfr. *Denzinger*, Enchiridion n. 1485.) aut ob singulares opiniones acatholici-

(62) Cfr. quae idem auctor postea maturiori consilio scripsit et retractavit in Arch. f. k. K. t. 67. p. 369. sq. iunct. tamen *Leitner* l. c. p. 7. sq. et *Pesch* l. c. t. VII. n. 731. sq.

corum de *relatione* inter matrimonium civile et matrimonium religiosum (cfr. *Vering* l. c. § 229. XI. not. 12. 13.; *Dieckhoff*, Civilehe u. kirchl. Trauung iunct. *Hollweck*, D. Civileherecht. d. buergerl. Gesetzb. p. 21. sq. 23. not. 1. p. 141. sq. Ex *Graecis non unitis* cum Ecclesia Romana potissimum citandus videtur: *Zhishman*, D. Eherecht d. orient. Kirche. Nam in compluribus quaestionibus matrimonialibus Graeci cum Ecclesia Romana consentiunt et traditionis argumentum subministrant, v. g. si tenent matrimonium esse verum sacramentum. Cfr. *Zhishman* l. c. p. 125. 135. atque *Card. Hergenroether* in Arch. f. k. K. t. X. p. 322. sq. t. XI. p. 165. sq. t. XIV. p. 313. sq.

24. Propter rationes supra n. 15. expositas facile efficitur commentatores iuris matrimonialis in modernis *codicibus civilibus* contenti a iure ecclesiastico non esse arcendos v. g. in Anglia: *Stewart*, The law of marriage; *Ford*, Matrimonial law; in America sept.: *Bishop*, New commentaries on marriage; *Stewart* l. c.; *Fulton*, The laws of marriage; in Austria: *Ritner*, Oester. Eher.; in Gallia: *Masselin*, Mariage iunct. comment. cod. Napol. et *Allègre* l. c. t. I. p. 57. sq.; in Germania: *Scheurl*, D. gem. deutsche Eher. iunct. comment. novi cod. civil. et *Lehmkuhl*, D. buerg. Gesetzb. d. d. R. p. 337. sq. atque *Hollweck*, D. Civileherecht d. buerg. Gesetzb.; in Hispania: *Abella*, Manuel del matr. civil y can. iunct. commentar. novi cod. civ. et *Scherer* in Arch. f. k. K. t. 66. p. 98. sq.; in Italia: *Pisani-Ceraolo*, Del matrim. iunct. comm. cod. civ. et *Friedberg-Ruffini*, Trattato di dir. eccles. p. 547. sq. et *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 93. sq. Cfr. quoque *Melata* in Analect. eccl. t. VI. p. 421. sq., ubi ius matrimoniale plurimorum codicum civilium nostrae aetatis magna cum eruditione recenset.

25. In causis matrimonialibus non raro incidunt quaestiones, quae quoad *facta*, **non** quoad *honestatem* et *ius*, ex professo a *medicis* sunt solvendae. At cum vere sit necessarium, ut iudex ecclesiasticus in hisce rebus non sit plane peregrinus, recte consuluntur libri medicinales ad usum fori ecclesiastici rite conscripti v. g. *Eschbach*, Disputationes physiologico-theolog.; *Capellmann*, Medicina pastoralis; *Antonelli*, De conceptu impotentiae et sterilitatis. Haud levi quoque utilitate commendantur opera de medicina forensi in causis civilibus et criminalibus v. g. *Zacchias*, Quaestiones medico-legales; *Schauenstein*, Lehrb. d. gerichtl. Medicin; *Casper* u. *Liman*, Handb. d. gerichtl. Medicin; *Hofmann*, Lehrb. d. ger. Medic.; *Briand* et *Chaudé*, Manuel complet de médecine légale; *Vibert*, Précis de médecine légale; *Ziino*, Compendio di medicina legale.

PARS PRIMA

DE MATRIMONIO UNIVERSIM SPECTATO

TITULUS I.

DE MATRIMONIO IN GENERE.

(*Lib. IV tit. 1. de sponsal. et matrimoniis*).

26. **Fontes:** C. XXVII. q. 2.; C. XXXII. q. 1. 2. et sparsim inde a C. XXVII. usque ad C. XXXII. — Cpl. I. lib. IV. tit. 1. de sp. et matrimonio (1); cpl. II. eod.; cpl. III. eod.; cpl. IV. IV. 1. de sp. et matrimoniis; cpl. V. IV. 1. de sp. et matrimonio. — Decretal. Gregor. IX. I. IV. t. 1. de spon. et matrimoniis; Decretal. Bonif. VIII. eod. — Concil. Trid. Sess. XXIV. de ref. matr. iunct. declar. S. C. C. in ed. *Richt.* p. 220. sq. Decret. S. C. C. « Ne Temere » 2. Aug. 1907. — Clementis Papae VIII. Decretales lib. IV. tit. 1. de spons. et matrimoniis ed. *Sentis* p. 132. sq. — Collect. S. C. de Pr. F. n. 1212. sq.; Collect. Lac. v. Matrimon.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 161. sq. Cfr. quoque h. tom. IV. proleg. § 7.

Scriptores: Commentatores iur. Decret. h. t. (2). — *Devoti*, Inst. canonic. I. II. tit. 2. sect. 7.; *Zech*, De iure rer. ecclesiast. sect. 2. tit. 9. de contractu et sacram. matrim.: *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 223; *Scherer* I. c. §§ 107. 108. 109. — *Sanchez* I. c. I. II. VII.; *Ferraris*, Biblioth. v. matrimonium art. 1.; *Van de Burgt* I. c. p. 1. sq.; *Schulte* I. c. §§ 1. sq.; *Giovine* I. c. I. §§ 1. sq. *Feije* I. c. n. 1. sq.; *Gasparri* I. c. n. 200. sq. 264. sq. 770. sq.; *Heiner*, Grundriss d. k. Eher. p. 6. sq.; *Rosset* I. c. t. I. n. 1. sq.; *Laurin*, Introd. in ius matrim. p. 1. sq.; *Schnitzer* I. c. p. 1. sq.; *Leitner* I. c. p. 1. sq.; *Zhishman* I. c. p. 3. sq. 15. sq. 93. sq. 179. sq. — *Heuser*, De potestate statuendi imped. dirim. pro matrim. soli Eccles. propria; *Moulat*, L'église et l'état, I. III. cap. 5. — *Freisen* I. c. p. 22. sq. 220. sq. 865. sq.; *Moy* I. c. p. 1. sq. — Praeterea maxime hoc titulo consulendi sunt theologi atque philosophi in prolegomenis §§ 7. 8. citati.

Praenotiones.

27. **Connexio materiae.** S. Raymundus pro more recepto in quinque compilationibus antiquis universi iuris matrimonia-

(1) Inst. I. 10. de nuptiis; Dig. XXIII. 1. de sponsal., 2. de ritu nuptiarum; Cod. V. 1. sq. de sponsal., 4. de nuptiis; Novell. 22.; cod. civ. Ital. art. 48. sq. 53. sq. 1378. sq.; cod. civ. Gall. art. 144. sq.; cod. civ. Austr. §§ 44. sq.; cod. civ. Hisp. art. 42. sq.; cod. civ. Germ. §§ 1297. sq.; *Schulte* I. c. § 1. i. f. p. 110. sq.

(2) *Paucapalea*, Summa ed. *Schulte*; Summa magistri *Rolandi* ed. *Tha-ner* p. 113. sq.; *Steph. Tornae.*, Summa ed. *Schulte* p. 231. sq. Cfr. *Giell* in Arch. f. k. K. t. 67. p. 421. sq. *Bern. Pap.*, Summa Decretal., Summa de matrim. p. 130. sq. 287.; *Tancred.*, Summa p. 1. 2. 11. sq.; *S. Raymund.*, Summa I. IV. tit. 1. de sponsal. tit. 2 de matrimonio.

lis collectionem auspicatur ab uno titulo de sponsalibus et matrimoniis. Qua in rubrica prior vox denotat *sponsalia de futuro*, quibus matrimonium praeparatur, altera vox de matrimoniis sive, ut frequentius dicitur in quinque compilationibus antiquis, "*de matrimonio*", nequaquam insinuat universum ius de matrimonio constitutum sub hac rubrica contineri, sed tantum *generalem* illius partem. Nihilominus nigrum admissa generali significatione vocis matrimonii latius patet quam rubrum, cum speciales quoque quaestiones iuris matrimonialis aliquot capitibus h. t. resolvantur (3). S. Raymundus in Summa postea conscripta primum titulum h. l. in duos recte distinxit. Porro quoniam via nec recte investigari nec arripi potest, nisi praemonstrata meta, ante sponsalia, quae sese habent ad instar viae ad matrimonium, saltem generales notiones de matrimonio primo sunt proponendae. Cfr. Zallinger h. t. § 1.; *Devoti*, Instit. can. l. II. tit. 2. sect. 7.

28. Definitio. Matrimonium (4) consideratur aut ut *actus*

(3) Cfr. v. g. cap. 4. 6. 8. X. h. t. Hinc non pauci commentatores iuris Decretalium hoc titulo iam agere solent de nonnullis impedimentis matrimonii, quae sub *speciali* rubrica libri quarti non exhibentur velut de errore et metu, de raptu et disparitate cultus. Cfr. *Schmalzgr.*, h. t. n. 354. sq.; *De Angelis*, Praelectiones iur. can. h. t. n. 18. sq. At cum ipse S. Raymundus in Summa per novas distinctasque rubricas iuri matrimoniali insertas ordinem legalem non leviter immutaverit, multo magis nostra aetate plane novis distinctisque impedimentis et quaestionibus matrimonialibus novi distinctique assignandi sunt tituli, neque materiae illae per modum appendicum et servilem imitationem veterum scriptorum in aliis titulis quasi sub alieno tecto sunt collocandae.

(4) Quatuor sunt *nomina*, quibus in lingua latina matrimonium insignitur: I. *Matrimonium*, quod veteres scriptores derivant a matre et munio (cfr. *Tancred.*, Summa de matr. ed. *Wunderlich* p. 11.), quoniam mulier nubit viro, ut mater fiat, et partus matri magis est onerosus quam patri, finisque principalis matrimonii est proles, quam mater concepit, parit primisque praesertim curis educat. Cfr. cap. 2. X. de convers. infid. III. 33.; Catechism. Rom., De matr. sacram. n. 2.; *S. Thomas* l. c. Suppl. q. 44. art. 2. ad 1. Cfr. de absona theoria matriarchatus etiam ex verbo matrimonii deducta: *Scherer* l. c. § 108. not. 1. 7.; *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 381. sq. — II. *Nuptiae* sive *connubium* ab obnubendo; nam sponsae cum nubent, olim pudoris causa et in signum subiectionis sub potestatem mariti velo sese obtegebant vel uno vinculo colligabantur. Cfr. c. 7. 8. C. XXX. q. 5.; *Rolandus*, Summa ed. *Thaner* p. 153.; *Freisen* l. c. p. 137. Praeterea *nuptiae* interdum designant solemnitates vel *festivitates* cum celebratione matrimonii coniunctas; imo vocabula nubendi vel nuptiarum vel connubii in legibus Romanis (cfr. L. 31. Cod. ad leg. Iul. IX. 9.) et in iure canonico (cfr. c. 20. D. 34.; c. 29. 40. C. XXVII. q. 2.; cap. 4. X.

transiens (in fieri, active, causaliter) sive ut *contractus*, quo initur et constituitur societas maritalis sive coniugalis, aut ut *stabilis coniunctio* sive societas coniugalis (vinculum vel status matrimonii, in facto esse, passive, formaliter), quae est *effectus* productus a contractu coniugali tanquam a causa efficiente (5).

Si matrimonium *in fieri* spectetur, definiri potest: *Contractus* legitimus et individuus maris atque feminae ad generandam et educandam prolem (6). Cui definitioni si addas: *Gratiae spiritualis collativus*, habes etiam notionem *sacramenti* matrimonii. Cum *sacramentum* matrimonii sit ritus *transiens*, non res permanens, illa definitio etsi potissimum a theologis, tamen non minus a canonistis est attendenda; nam hi quoque *primo loco* disserere solent de *celebratione* matrimonii eiusque *impedimentis*.

Vicissim matrimonium, si usu communi et etiam theologis et canonistis proprio sumatur pro *vinculo* vel societate permanente, definitur: *Coniunctio* legitima et individua maris atque feminae ad generandam et educandam prolem (7), vel

de cogn. spirit. IV. 11.; Schmitz, D. Bussbuecher (I.) p. 283. 403.) etiam denotant coitum coniugalem. — III. *Consortium* a communione eiusdem sortis et conditionis, honorum et iurium et bonorum inter coniuges. Cfr. L. 1. D. de ritu nupt. XXIII. 2. — IV. *Coniugium* ab effectu, quia matrimonium duos coniuges sub uno iugo coniungit et ex duobus illis quasi una caro fit. Cfr. c. 13. C. XXXII. q. 2.; c. 5. C. XXVII. q. 2.; Schmalzgr. h. t. n. 221. sq.; Rosset l. c. n. 8. sq.; Laurin l. c. p. 3. A Graecis adhibentur similia vocabula v. g. γάμος, γαμικὴ ὁμιλία, σὺζωγία, σύζευξις. In lingua germanica matrimonium praesertim vocatur Ehe sive antiquitus Ewa, Ea, = aevum. Quod verbum postea significavit *legem* vel *vinculum* sive foedus et tandem *legitimam* et stabilem unionem viri et mulieris in societate maritali.

(5) S. Thom. l. c. art. 1. 3.; Sanchez l. c. l. II. disp. 1. n. 1. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 223. sq. 256. sq. 294. sq.; Palmieri l. c. p. 1. sq.; Schanz, D. Lehre v. d. h. Sacr. p. 697. sq.; Pesch l. c. n. 725.

(6) Stentrup in Act. theol. Oenip. t. II. (a. 1878.) p. 179. sq.; Gasparri l. c. n. 201. sq. 224.; Rosset l. c. n. 88. sq.

(7) Inst. l. 9. de patria pot.; cap. 11. X. de praeser. II. 23., ubi quoad substantiam eadem refertur definitio: *Maris et feminae* (legitima) *coniunctio individuum vitae consuetudinem* * (exigens) *retinens* *, quae *formaliter* accepta enuntiat essentiam matrimonii *in facto esse*. Nam * *matrimonium est vinculum, quo ligantur* (coniuges) *formaliter, non effective, et ideo non oportet, quod sit aliud a coniunctione* *. Cfr. S. Thom. l. c. Supplem. q. 44. art. 1. 3. q. 45. art. 1. q. 42. art. 3.; Rosset l. c. n. 242. sq. Quodsi *causaliter* accipiat *etiam* designat *contractum* matrimoniale sive matrimonium *in fieri*.

brevius: Maris et feminae individua *societas coniugalis* sive maritalis (8).

Tertia quaedam definitio iuris Romani praesertim in Ecclesia orientali recepta (cfr. L. 1. D. de rit. nupt. XXIII. 2.; Zhishman l. c. p. 93. sq.) scl. "*nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio* „ quoad substantiam convenit cum secunda et solummodo partes *integrantes* individuae vitae consuetudinis, quae opponitur *divortio*, magis enuntiat (9).

29. **Divisio.** Matrimonium, quod ex ipsis definitionibus evidenter dispescitur in *contractum* matrimonii et *statum* matrimonii, in *sacramentale* matrimonium (ratum) et *non sacramentale* matrimonium (legitimum) praeterea dividi potest:

I. In *verum* sive in se et obiective *validum* et *invalidum*, *licitum* (legitimum sensu lato) et *illicitum*, *putativum* et *praesumptum* (10). *Verum* sive *validum* vocatur illud, quod sine impedimento dirimente celebratum revera producit *vinculum* matrimoniale, et si praeterea impedimentum *impediens* non obstat, etiam *licitum* existit, secus *validum* quidem est, at *illicitum*.

Porro *invalidum* sive irritum sive nullum generatim est omne matrimonium, cuius valori obstat impedimentum dirimens propter inhabilitatem *personae* aut vitium essenziale *consensus* aut defectum *formae* substantialis. Deinde cum actus, qui *scienter* contra legem prohibentem vel irritantem ponitur, dicatur *attentatus*, ideo matrimonium ab utraque vel alterutra

(8) Catech. Rom. l. c. n. 3. 4. 5. 8.; S. Thom. l. c. 44. art. 3.; Gasparri l. c. n. 205. sq. Societas in genere est coniunctio *moralis* et *stabilis* plurium hominum ad communem finem *honestum* collatis viribus ex obligatione conspirantium. Porro *societas domestica*, cuius societas coniugalis est radix atque principalis *pars*, dicitur societas naturaliter instituta in ordine ad convictum quotidianum. Inde facile patet, quid *societas coniugalis* habeat *commune* cum reliquis societatibus, et quomodo ab iis *specificè* differat. Cfr. Meyer l. c. t. I. n. 347. sq. t. II. n. 94. sq.; Schiffini l. c. n. 209. sq.; Cathrein l. c. t. II. p. 368. sq. 373. sq.

(9) Schoedrey in Arch. f. k. K. t. 30. p. 8.; Perrone l. c. t. I. p. 262. sq., ubi verba illa "*iuris divini* „ explicat de uxore "*sacrorum socia* „; Walter, Gesch. d. roem. R. n. 517. 518.; Moy l. c. p. 156, not. 276. p. 3. not. 6.

(10) Schmalzgr. h. t. n. 227. sq. 232. sq.; Gasparri l. c. n. 232. sq.; Scherer l. c. p. 109. not. 57., ubi recte reiicit illam distinctionem modernorum iuristarum inter matrimonium *invalidum* et matrimonium *non existens*. Cfr. quoque S. C. Inq. 12. Mart. 1881. in Collect. S. C. de P. F. n. 1440., quomodo quis *licite* permaneat in matrimonio mixto valide, sed *illicite contracto*.

parte cum *scientia* impedimenti dirimentis invalide celebratum speciali ratione dicitur *attentatum*. Similiter quamvis matrimonia irrita et nulla ordinarie confundantur, tamen sensu stricto illa matrimonia generatim audiunt irrita, quae ex aliquo vitio sunt invalida, speciatim vero *nulla* dicuntur, quae carent *forma substantiali*. Denique animadvertendum est Innocentium III. cap. 7. X. de divort. IV. 19. appellare “*matrimonium verum inter infideles* „ celebratum, quod “*non tamen est ratum* „ (sacramentum nov. leg.) eique opponere “*inter fideles verum et ratum* „ matrimonium, quod sit verum sacramentum novi testamenti. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr., ubi matrimonia clandestina *antea* a fidelibus celebrata dicuntur “*vera ac rata* „.

Putativum matrimonium appellatur, quod in se et obiective est *nullum* propter *occultum* impedimentum dirimens ab *alterutra* saltem parte *bona fide* ignoratum, sed specie tenus validum utpote coram *Ecclesia* in forma legitima contractum (11). Quod matrimonium nunc gaudet *favore iuris* ca-

(11) Qua ex notione data consequitur matrimonium *putativum* esse matrimonium vera *figura* sive *specie* matrimonii praeditum; at non vicissim. Etenim sensu stricto matrimonium alias *invalidum* dicitur habere saltem speciem matrimonii, si consensus matrimonialis in *forma substantiali* etiam *mala fide* *utrimque* expressus fuit. Cfr. S. C. Inq. 2. Iul. 1884. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2187. Quare ubicumque forma ecclesiastica de matrimonio viget, tantum ille consensus matrimonialis fidelium in rigore habet speciem matrimonii, qui in forma ecclesiastica datus est; ubi vero forma ecclesiastica ad valide contrahendum non obligat, ea *forma* in *exprimendo* consensu matrimoniali ad eundem finem est necessaria, quae *iure naturae* requiritur et sufficit. At si *sola natura rei* spectetur, verus consensus matrimonialis (etsi inefficax) *exprimi* potest etiam aliis modis *sine* forma Tridentina in loco capiti *Tametsi* subiecto. Id, quod patet ex matrimonio *civili* ibidem *mala fide* et invalide a sponsis celebrato et nequaquam putativo, at postea nihilominus a R. Pontifice *in radice* sanato. Cfr. Gasparri l. c. n. 240.; Feije l. c. n. 406. 768. 783., Hollweck, D. Civileher. d. b. G. p. 83.; Rosset l. c. n. 17. 3435. sq. Matrimonia vero ab infideli vel haeretico *cum* parte *baptizata* sive catholica sive aetholica *invalide* contracta etiam in locis, ubi vel ipsi haeretici forma ecclesiastica ligantur, *fornicariis* coniunctionibus *non* adnumerantur, sed *figuram* *matrimoniorum* habere dicenda sunt, si *iuxta mores regionum* vel infidelium vel haeticorum *formam* *matrimoniorum* tenent et legitima reputantur. Cfr. S. C. Inq. 16. Sept. 1824. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 1235. 1463.; resp. S. Poenit. 14. Febr. 1827. iunct. resp. 28. Mart. 1816.; Feije l. c. n. 625.; Putzer, Comment. in facult. apost. n. 16.; Gasparri l. c. n. 418. sq., ubi contra *Giovine* aliosque scite monet cit. resp. S. C. Inq. non esse intelligendum de matrimoniis “*inter utramque partem infidelem* „. Nam matrimonium, quod duo infideles nullo irretiti impedimento dirimente

nonici, et imprimis *liberi* ex eo nati donantur *legitimitate*. Cfr. cap. 6. 11. 14. 15. X. qui fil. s. legit. IV. 17. iunct. cap. 3. X. de claud. desp. IV. 3.; cod. civ. Gall. art. 201. sq.; Hisp. art. 69., Germ. § 1699.; *Schmalzgr.* h. t. n. 232. 235.; *Gasparri* l. c. n. 241. 1120.; *Esmein* l. c. t. II. p. 33. sq.; *Freisen* l. c. p. 858. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 576.; *Scherer* l. c. p. 531. sq.; *Allègre* l. c. ad art. 201. sq.

Praesumptum matrimonium est, quod a *iure* propter factum quoddam obiective existere praesumitur aut simplici praesumptione iuris aut praesumptione iuris et de iure, contra quam *directa* probatio non admittitur, nisi sit *evidens*: probatio quoque *indirecta* non est exclusa (12).

valide contraxerunt, post conversionem non indiget dispensatione, ut convalidetur.

Putzer vero l. c. textum responsi S. Poenit. 14. Febr. 1827. non plene refert; nam teste P. Palmieri, theologo S. Poen., in textu authentico post verba « *in precibus* », legitur: « *Donec aliter a S. Sede non sit decretum* », i. e. facultatem dispensandi adhiberi posse in matrimoniis « *contractis* », etiam coram magistratu *civili*. At nunc S. Poenit. suam praxim mutavit atque pro matrimoniis *duorum catholicorum* Episcopis facultatem dispensandi dare solet hisce verbis: « *In matrimoniis nulliter coram Ecclesia catholica contractis* »; *Rosset* l. c. n. 2493.

(12) Cap. 3. 5. 6. X. de cond. appos. IV. 5.; cap. unic. de desp. imp. IV. 2. in Sext.; cap. 3. X. qui fil. IV. 17.; cap. 15. 30. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 232. sq.; paulo aliter *Gasparri* l. c. 237.; *Santi* h. t. n. 76. sq. alique, qui matrimonium praesumptum *restringunt* ad praesumptionem iuris et de iure. Cuius matrimonii praesumptione iuris et de iure *anti-quitus* tres recensentur species: 1) Si post *sponsalia* valide et absolute contracta sponsi inter se liberam habuerunt copulam carnalem; 2) si sponsi *contracto* matrimonio *conditionato* de futuro contingente ante eventum conditionis exercent carnale consortium; 3) si *impuberes* matrimonium ratione aetatis invalide celebratum post adeptam pubertatem copula carnali vel *aliis* signis v. g. amplexibus, cohabitatione ratificant. Quae matrimonia praesumpta antiqui iuris Decretalium (cfr. cit. cap.) abrogata fuerunt in omnibus regionibus formae Tridentinae cap. *Tametsi* subiectis. Imo Leo XIII. Const. « *Consensus* » 15. Febr. 1892. declaravit et decrevit *sponsalia de futuro* propter *subsecutam* copulam carnalem sponzorum etiam in regionibus a forma Tridentina exemptis non amplius ex praesumptione iuris transire in vera matrimonia. Cfr. Arch. f. k. K. t. 67. p. 467. sq. iunct. t. 68. p. 320. sq. t. 76. p. 251. sq.; *Pirhing* l. II. t. 23. n. 8.; *Gasparri* l. c. n. 36. sq. 237.; *Sebastianelli* l. c. p. 12. sq., qui decreverunt abrogatorium Leonis XIII. ad *omnes tres* species matrimonii praesumpti videtur extendere; at Leo XIII. in cit. decr. *solummodo de prima specie* matrimonii praesumpti antiquum ius abrogat, non de duabus reliquis speciebus vel in aliis casibus v. g. matrimonii irriti ob metum. Cfr. *Leitner* in Arch. f. k. K. t. 76. p. 259. sq.; *Scherer* l. c. § 134. not. 120.; aliter *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. mor. t. VI. p. 219., qui cum *Sebastianelli* consentire videtur.

II. In matrimonium *legitimum*, quod sensu stricto (13) est contractus matrimonialis initus ab hominibus *non baptizatis* secundum leges *divinas et civiles*, non vero necessario etiam secundum leges *ecclesiasticas*: in matrimonium *ratum*, id quod dicitur in rigore iuris contractus matrimonialis cum approbatione Ecclesiae ab hominibus *baptizatis* secundum leges *divinas et ecclesiasticas* valide et licite celebratus simulque necessario rationem habens *sacramenti* novi testamenti, at copula carnali perfecta subsecuta *nondum consummatus*: (cfr. de aliis significationibus matrimonii *rati*: Gasparri l. c. n. 235.) in *consummatum*, quod est matrimonium verum et validum sive legitimum sive ratum, quod perfecta carnali copula *subsecuta* et etiam vi extorta completur atque integratur. Cfr. Schmalzgr. h. t. n. 228. sq.; Rosset l. c. n. 684. sq.

III. In contractum matrimoniale *naturalem*, qui spectatis consensu et forma et habilitate contrahentium personarum solis legibus *divinis* sive iuris naturalis sive positivi est conformis; in *ecclesiasticum* sive canonicum (14), (legitimum sensu lato), cuius valor et honestas tantum pendent a legibus *divinis et canonicis*, in *civilem* sive legitimum sensu stricto,

(13) Praeter hanc communem significationem vocis matrimonii legitimi (cfr. Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VIII. cap. 12. n. 5.; Freisen l. c. p. 78. sq.; Rosset l. c. n. 12.; Gasparri l. c. n. 234.; Scherer l. c. § 109. not. 14. 15.) non paucae sunt aliae, ut iam notavit Benedict. XIV. l. c. provocans ad dictum Gratiani c. 17. C. XXVIII. q. 1. atque fusius exponit Freisen l. c. p. 71. sq. Quare matrimonium *legitimum* omnino differt a « *matrimonio civili* », nostra aetate in multis regionibus introducto. Quod matrimonium civile pariter non est confundendum cum *pactis dotalibus* iuri civili subiectis, quae in iure gallico dicuntur: *Contrat de mariage*. Cfr. Gasparri l. c. n. 202. 1210.; Hollweck l. c. p. 1. sq.

(14) Quodsi quaeratur, quoniam ex his tribus contractibus matrimonialibus a fidelibus celebratis Christus Dominus elevarit ad dignitatem sacramenti novae legis, respondendum est: Contractum canonicum, minime vero contractum *civilem*, cum matrimonii christiani valor et honestas a legibus *civilibus* non pendeant, neque contractum *mere naturalem*, qui nihil contineat, nisi quod iure *divino naturali* vel *positivo* ad honestatem vel valorem matrimonii requiratur; secus contractus matrimonialis cum impedimento dirimente iuris *mere ecclesiastici* celebratus verum esset matrimonii sacramentum. Hinc quoque efficitur Ecclesiam non mutare Christi institutionem, cum impedimentum dirimens constituit aut abrogat; manet enim semper immutata divina lex institutionis matrimonii: Contractus matrimonialis fidelium validus sive legibus divinis et ecclesiasticis conformis esto sacramentum. Cfr. Zallinger h. t. § 34.; Van de Burgt l. c. p. 10.; Gasparri l. c. n. 224.; Lugo, De iust. et iure disp. 22. n. 392.; Pesch l. c. n. 698.

qui praeter requisita contractus naturalis, ut validus atque honestus sit, legibus quoque *civilibus* est conformandus.

IV. In matrimonium *publicum* et *occultum* sive *conscientiae*. *Publicum* celebratur cum interventu *auctoritatis* ecclesiasticae *in facie Ecclesiae* iuxta legitimam formam ab Ecclesia ad valorem actus praescriptam i. e. praemissis proclamationibus, coram paracho et testibus. Cui publicae celebrationi si accedant *solemnitates accidentales* velut benedictio sollemnis, festiva traductio sponsae aliaque publicae laetitiae signa, nuptiae dicuntur *solemnnes*. Cfr. Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 10. de ref. matr. *Occultum* est matrimonium, quod omissis proclamationibus et acceptis sponsorum iuramentis de statu libero tantum coram paracho et duobus discretis testibus initur ex causa necessitatis et servata in reliquis Bened. XIV. Constit. " *Satis vobis* „ 17. Nov. 1741. Cfr. quoque Instr. Card. Rauscher § 84. A matrimonio occulto probe distinguendum est matrimonium *clandestinum*, quod initur sine interventione auctoritatis ecclesiasticae, omissis proclamationibus atque forma sollemni in facie Ecclesiae. Semper detestata est Ecclesia huiusmodi clandestina matrimonia et ex tempore Concilii Tridentini etiam irrita sunt, si in loco, quo celebrantur, *vigeat* cap. *Tametsi* eiusdem Concilii vel nunc decr. S. C. C. " *Ne temere* „ d. d. 2 Aug. 1907., et forma *substantialis* sollemnitatis ibidem praescripta non observetur. Cfr. de diversa significatione matrimonii clandestini: *Gasparri* l. c. n. 243.; *Scherer* l. c. § 109. not. 21.

Denique matrimonium *occultum* vel *conscientiae* non est confundendum cum *disparagio* vel matrimonio *morganatico*, quod opponitur *aparagio* sive matrimonio inter pares. Quamvis enim matrimonium morganaticum *possit* esse *simul occultum*, tamen id de ratione illius necessario non requiritur, imo neque *de facto* ordinarie occulte contrahitur. Matrimonium morganiticum (ad morganaticam) sive salicum (lege salica, ad legem salicam) sive ad manum sinistram nunc (15)

(15) *Disparagium* vel matrimonium *morganaticum* ortum est ex antiquo iure populorum *germanicorum*, quo mulier non solemniter ducta vera quidem fuit uxor, at non coniux legitima cum omnibus *effectibus iuris civilis* ideoque dicebatur concubina, atque matrimonium non fuit " *pleni iuris* „ . Cfr. *Freisen* l. c. p. 53. sq. Cum *disparagium* antiquis temporibus solummodo locum haberet inter partem *ingenuam* et *non liberam*, inde ex saeculo decimo tertio praesertim illa matrimonia dicebantur *disparagia* vel *morganatica*, quae inter personam superioris nobilitatis et personam

est coniunctio maritalis inter personam superioris nobilitatis et personam minus nobilem vel ignobilem sive disparem v. g. Archiducis Ferdinandi cum Philippina Welser, in foro ecclesiastico tum *in se* tum quoad *effectus canonicos* prorsus legitima, at ea conditione inita, ut *uxor et filii a dignitatibus civilibus et bonis avitis* excludantur iisque honoribus et bonis contenti sint, quae ipsis ex dono matutino (*Morgengabe*), ex quo vocabulo germanico orta esse videtur denominatio illa morganatici matrimonii, non ex hebraico verbo “*mohar* „ pretium, vel ex aliis pactis specialibus obveniunt. Cfr. *Devoti* l. c. §§ 102. 108.; *Scherer* l. c. § 109. not. 29. *Salicum* vero huiusmodi matrimonium dicitur, quoniam ad tramites legis salicae omnes liberi etiam *masculi* ex matrimonio morganatico procreati habentur ad instar *cognatorum*, qui nonnisi extinctis omnibus *agnatis* in haereditatem succedunt.

30. Notae historicae. I. Deus rerum omnium conditor in paradiso viri et feminae societatem coniugalem ipsa creatione institutam positiva quoque lege promulgavit (16). Cfr. Genes. II.

minus nobilem atque adeo ignobilem fuerunt celebrata. Quae matrimonia morganatica originem debent iuri Longobardorum sive libris feudorum circa med. saec. 12. compositis, ubi l. II. tit. 29. haec leguntur: “*De filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto. Quidam habens filium ex nobili coniuge post mortem eius non valens continere aliam minus nobilem duxit: qui nolens existere in peccato eam desponsavit ea lege, ut nec ipsa nec filii eius amplius habeant de bonis patris, quam dixerit tempore sponsaliorum v. g. decem libras vel quantum voluerit dare, quando eam desponsavit, quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad morganaticam, alibi lege salica; hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem non succedunt aliis exstantibus, sed nec in feudo etiam aliis non exstantibus, qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietatem vero succedunt patri prioribus non exstantibus, succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum usum Mediolanensium* „ Cfr. quoque l. II. feud. tit. 26. § 16.; Lex salic. tit. 59. de aloidis; *Schmalzgr.* h. t. n. 237.; *Waller*, D. Rechtsg. n. 502. 493.; *Gerber*, System. d. d. Privatr. §§ 224. 238.; *Scherer* l. c. § 109. not. 29.; Staatslex, v. Ebenbuertigkeit; *Hollweck*, Civileher. p. 167. sq., unde constat huiusmodi matrimonia morganatica ex iure civili nunc communiter vigente ab ordinariis civibus, imo etiam a nobilibus non amplius posse celebrari, nisi excipias familias supremorum principum (sovrane) aliasque superioris aristocratiae speciali privilegio in nonnullis civitatibus donatas. Cfr. *Leitner* l. c. p. 75., ubi saltem pro Germania et Austria satis accuratum exhibet catalogum p. 46. sq. 193. sq.

(16) Cap. unic. de voto III. 15. in Sext.; Concil. Trid. Sess. XXIV. doct. de sacr. matr. cap. unic. *Baier*, D. Naturehe in ihr. Verhaelt. zur parad. p. 46. sq. 193. sq.; *Cathrein* l. c. p. 381. sq.; *Scherer* l. c. § 109.; *Rosset* l. c. n. 74.; *Leitner* l. c. p. 19. sq.

18. sq. Quae institutio positiva Dei maxime illud effecit, ut matrimonium inde ab exordio mundi non tantum simplex esset *contractus*, sed *signum* quoddam *sacrum* mysterii incarnationis atque futurae coniunctionis Christi cum Ecclesia (17). Nam huiusmodi typica significatio neque ex natura rei matrimonio est propria neque ab ulla potestate humana illi coniungi potest. Praeter hanc singularem atque positivam praerogativam matrimonium duplicem proprietatem stricti iuris naturalis scilicet *unitatem* et *indissolubilitatem* (cfr. Genes. II. 24.; cap. 8. X. de divort. IV. 19.; *Schmalzgr.* I. IV. t. 4. de spons. duor. n. 9.) de iure saltem usque ad diluvium retinuit. Quamvis enim unitas de facto v. g. a Lamech iam illo tempore fuerit violata (18), tamen de iure fuit servata, neque ullum adest vestigium Deum extraordinaria quadam dispensatione duplicem illam obligationem unitatis et indissolubilitatis sive generaliter pro universo genere humano sive pro particulari quadam gente sustulisse. Et profecto Noe et filii eius singuli singulas tantum habuerunt uxores (19).

II. In statu *legis Mosaicae* matrimonium retinuit imprimis illam significationem unionis Christi cum Ecclesia subiectumque mansit sanctionibus iuris naturalis, sed quoad *unitatem* et *indissolubilitatem* matrimonii saltem populo Israelitico dispensatio divina fuit concessa, vel potius quod partim de iure quoad polygamiam (20) partim de facto quoad divortium iam

(17) S. Paul. ad Ephes. V. 31. 32.; S. Leo M. in epist. 2. ad Rustic. Narbon.; Innoc. III. cap. 8. X. de divort. IV. 19.; Leo XIII. in Encycl. « *Arcanum* », ubi de hac re provocat ad suos praedecessores Honor. III. et Innoc. III.; *Rosset* I. c. n. 62. sq.; *Bened.* XIV., De Synod. dioecese. I. XIII. cap. 21. n. 8. 9.; *Pesch* I. c. n. 699.

(18) Genes. IV. 19.; *Rosset* I. c. n. 510.; *Leitner* I. c. p. 21. sq. 32. sq.

(19) Genes. IV. 18. VII. 7. cfr. *Hergenröther-Hollweck*, Lehrbuch d. k. Kirchenrechts 1905. ed. 2. pag. 689. not. 1.

(20) Genesis XVI. 3. XXII. 24. XXX. 3. XXXVI. 12.; Deuter. XVII. 17. XXI. 15. sq. XXIV. 1.; *Schmalzgr.* I. IV. t. 4. n. 10.; *Zech* I. c. §§ 355. sq.; *De Augustinis* I. c. p. 674.; *Palmieri* I. c. p. 115. sq.; *Wilmers*, De relig. revelata p. 229. sq.; *Ottiger*, Theolog. fund. t. I. p. 422. sq.; *Schegg*, D. bibl. Archaeolog. p. 640. sq.; *Freisen* I. c. p. 45. Si dispensatio illa divina facta esse dicatur *pro Noe statim post diluvium* v. g. a *Bened.* XIV., De Synod. dioec. I. XIII. cap. 21. n. 8. aliisque non paucis, certe non videtur esse ratio illam ita restringendi, ut descendantibus a Noe eiusque filiis, qui postea facti sunt *infideles*, omnino negetur. Cfr. *Pesch* I. c. t. VII. n. 332. sq. 771. sq., qui cum Bellarmino, Billuart, Gasparri aliisque tenet polygamiam a Deo etiam gentilibus fuisse per dispensationem datam.

At fatendum est fundamentum huius sententiae de polygamia iam *Noe et filiis eius* permissa non niti certis testimoniis et a gravibus aucto-

exstitit (21), id expresse a Deo (Deuter. XXIV. 1. sq.) pro futuro tempore certis limitationibus adiectis per Moysen est approbatum. Praeterea Moyses tanquam legatus et praeco divinus compluribus legibus positivis in iure *naturali non expressis* solique populo Israelitico impositis matrimonium magis ordinavit certisque impedimentis de consanguinitate, affinitate, disparitate cultus, nuptiis sacerdotum et praesertim summi sacerdotis illius *honestatem* atque *valorem* communiavit (22).

III. Tandem *in nova lege christiana* antiqua illa significatio matrimonii transformata est in significationem realem et effi-

ribus v. g. S. Bonaventura aliisque v. g. Zech non levibus impugnari argumentis. Cfr. cap. 8. X. de divort. IV. 19.; *Rosset* l. c. n. 511. sq., qui dispensationem primum *Abrahamae* et *soli populo Israelitico a Deo* vere indultam fuisse defendit. Nec quidquam mirum est, quod idem *Rosset* l. c. n. 723. sq. sibi cohaerens cum *Sanchez*, *Pirhing* aliisque contra *Laymann*, *Schmalzgr.* aliosque propugnet Deum per Moysen *libellum repudii* solis Iudaeis, non gentilibus permisisse, cum ille libellus magis repugnet sanctitati matrimonii nec apud gentiles stipatus fuisset conditionibus iuris Mosaici. Quibus theoriis admissis et attento facto, quod tempore adventus Christi inter Hebraeos polygamia non amplius fuerit in usu, facilem habet solutionem quaestio mota, quomodo polygamus, qui ante adventum Christi plures dicitur legitime duxisse uxores, ab iisdem excepta prima fuerit solutus; etenim nullus christianus simul complures uxores unquam legitime retinere potuit. Denique nequaquam dicendum videtur polygamiam et libellum repudii a populo electo etiam indirecte in gentiles dimanasse, sed vicissim propter *exemplum gentilium*, qui iam usum polygamiae et divortii habuerunt, videbatur expedire, ut ad vitanda mala maiora et servatis certis conditionibus etiam Hebraeis aliquid permitteretur. Cfr. *Rosset* l. c. n. 520. cum S. Thoma. *Gentiles* a statu *perfectiori* matrimonii antiquorum temporum magis magisque *recesserunt* atque nequaquam a conditione vaga et silvestri progressi sunt ad civilem quandam conjunctionem maritalem, ut nonnulli viri docti et socialistae arbitrati sunt. Nihilominus usque ad nostram aetatem nulla reperta est in historia gens; adeo corrupta, in qua notio matrimonii penitus evanuerit. Cfr. *Leitner* l. c. p. 36. sq., ubi historiam matrimonii apud paganos breviter adumbrat et figmenta historica et sophismata darwinistarum et socialistarum solide refutat.

(21) S. Thom. l. c. Suppl. q. 67.; *Schegg* l. c. p. 645.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 19. n. 12. sq.; *Pirhing* eod. t. n. 38.; *Rosset* l. c. n. 713. sq.

(22) Levit. XVIII. XX.; Exod. XXXIV. 16. et Deuter. VII. 3. iunct. Benedict. XIV. Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749. §§ 3. sq.; *Tirinus*, Comment. in cit. text. Levit. Exod., Deuter.; *Hummelauer* in eosd. text.; *Leitner* l. c. p. 33. sq.; *Wilmsers* l. c. p. 494. sq.; *Ottiger* l. c. p. 387. sq.; *Scherer* l. c. § 109. not. 7.; at iis, quae *Scherer* l. c. § 108. not. 4. 6. asserit, plerique theologi et canonistae catholici indiscriminatum calculum non adiciunt. Cfr. *Benedict.* XIV. l. c. in not. 17. h. tit.; *Pesch* l. c.; *Rosset* l. c. n. 521. sq.

cacem gratiae elevatione contractus matrimonialis baptizatorum ad dignitatem sacramenti novi testamenti. Id quod probabilius eo tempore factum est, quo Christus post resurrectionem suam Apostolos de regno Dei instruxit. Porro Christus Dominus legislator novi testamenti duas illas dispensationes de polygamia et libello repudii absolute et in perpetuum pro omnibus hominibus sive *baptizatis* sive *non baptizatis* omnino abrogavit (23). Item sustulit leges divinas veteris testamenti, quae fuerunt *mere* positivae neque iure naturali expressae v. g. certa impedimenta. Imo etiam in illis divinis legibus positivis de matrimonio, quae ius continebant *naturale*, obligationem *Sinaiticam* abrogavit. Quare licet *res* praescripta etiam nunc sit obligatoria, tamen *ratio* obligationis non est repetenda ex promulgatione Sinaitica, sed ex iure naturae et confirmatione per Christum facta (24). Porro Christus pro legibus divinis *mere* positivis in vetere testamento de matrimonio latis dedit Ecclesiae suae amplam potestatem statuendi impedimenta et condendi praecepta positiva, quae necessaria essent ad tuendam honestatem et dignitatem sacramenti novae legis; *libello* vero *repudii* ob *duritiam cordis* Iudaeis concessa substituit in *favorem fidei privilegium*, quod a suo praecone sive promulgatore dicitur *Paulinum* (25); denique Romanum Pontificem potestate donavit aut lege universalis propter causam generalem semperque sufficientem v. g. professionis religiosae ipso iure dissolvendi matrimonium ratum fidelium (26) aut dispensandi in casibus particularibus propter causas proportionatas.

IV. Qua potestate in matrimonium christianum concessa Ecclesia de facto quoque cum moderatione et prudentia usa est. Quare ab initio religionis christianae leges positivas Mosaicas de matrimonio latas neque legi christianae contrarias saltem pro fidelibus ex Iudaismo conversis tacita sua approbatione videtur adoptasse (27), neque respuit iuris Ro-

(23) Matth. V. 31. 32.; cap. 8. X. de divort. IV. 19.; Benedict. XIV. Const. « Apostolici » 16. Sept. 1747.; Rosset l. c. n. 484. sq. 725.; Billot l. c. p. 374. sq.; Sanchez l. c. l. X. disp. 1. n. 9. sq.; Baier l. c. p. 103. sq.

(24) Suarez, De leg. l. IX. cap. 10. n. 7. sq. Wilmers l. c. p. 191. sq.

(25) I. Corinth. VII. 10. sq.; cap. 7. X. de divort. IV. 19.

(26) Cap. 2. X. de convers. coniugator. III. 32.

(27) Act. Apostol. XV. 28. 29.; I. Corinth. V. 1.; Freisen l. c. p. 151. sq. nimis urget vim atque efficaciam iuris Hebraeorum in foro ecclesiastico. Certe Ecclesia mox potius iure Romano usa est, ut ante Freisen semper tenuit communis sententia doctorum, quae huius viri docti disquisitioni-

mani honestas leges (28) aut consuetudines popolorum germanicorum mediæ aevi (29). Nequaquam vero universa Ecclesiae potestas in "*recipiendis*," legibus *alienis* quasi absorpta est dicenda, cum inde a primis saeculis proprio planeque independenti modo (30) etiam *contra* leges civiles fuerit exercita. Acri constantique pugna effectum est, ut saltem in occidente (31) perversae leges civiles de matrimonio magis magisque corrigerentur atque tandem medio aevo canonum essent pedissequae, cum Ecclesia non tantum *de iure*, sed etiam

bus non labefactata denuo a *Sehling* solide comprobata est. At *Scherer* l. c. § 109. not. 6. 7. et *Schnitzer* l. c. p. 41. sq. alique *valorem iuridicum* legum, quas Imperatores Romani pro suis subditis condiderunt, quoad matrimonia *christianorum* non videntur recte explicare, nisi excipias sanctiones de *effectibus* mere *civilibus* et temporalibus. Cfr. *Benedict*. XIV. Const. "*Singulari*," 9. Febr. 1749. § 7.; *Leo XIII.* *Encycl.* "*Arcanum*," § Deinde consideranda.

(28) *Van de Burgt* l. c. p. 59. At Ecclesia omnino reiecit perversas sanctiones iuris Romani praesertim de adulterio et divortio lege christiana interdictis. Cfr. c. 4. (S. Ambr. † a. 397.) C. XXXII. q. 4.; c. 2. (S. Ambros.) C. XXXIII. q. 2.; c. 21. (S. Gregor. M.) C. XXVII. q. 2.; c. 1. (Niccol. M.) D. 10. Neque unquam ius Romanum (cfr. v. g. *Novell.* 22.) in hac re legi christianae plene conformatum est. Cfr. *Freisen* l. c. p. 885. sq.; *Zhishman* l. c. p. 99. sq.

(29) *Freisen* l. c. 53. sq. 372. sq.

(30) Huius praxis vestigia iam occurrunt apud *S. Iustin.* in dialog. cum *Tryph.* cap. 141. (*Migne*, P. Gr. VI. 798. sq.) et *Athenagor.*, *Clem. Alex.* supra § 8. citatos. Maxime vero commemoranda sunt Concilia quaedam particularia velut *Illiberitanum* (a. 300.-306.) c. 61.; *Neocaesar.* (a. 314.-324.) c. 2. Cfr. c. 10. *Apostol.*; *S. Basil.* in epist. 160.; *Hefele* l. c. t. I. p. 184.; *Palmieri* l. c. p. 313. sq. Quibus Conciliis ex saeculo sexto et septimo complura alia accesserunt, cum post conversionem multorum populorum germanicorum v. g. *Francorum*, *Burgundionum* ad fidem catholicam sanctitas matrimonii strenue esset defendenda. Cfr. *Conc. Agath.* (a. 506.) c. 61. = c. 30. *Concil. Epaon.* (a. 517.) = c. 5. C. XXXV. q. 2.; *Conc. Arvernense* (a. 535.) c. 11.; *Palmieri* l. c. p. 341. sq.

(31) Minus fortunata fuit Ecclesia *orientalis*, quae, ut in *legibus* matrimonialibus condendis nequaquam exclusivam consecuta est potestatem, sed summopere dependentem et restrictam ab Imperatoribus Byzantinis, ita ne in *causis* quidem matrimonialibus *diiudicandis* plena usa est libertate exclusis iudicibus saecularibus a suis tribunalibus. Cfr. *Zhishman* l. c. p. 15. sq. 179. sq. Plane aliter accidit in Ecclesia occidentali, quae etiam in *causis iudicialibus* matrimonii christianorum inde, ex saecul. 6. et 9. sibi soli iurisdictionem efficaciter vindicavit. Cfr. *Pelag.* I. († a. 560.) in c. 5. C. XXXII. q. 1. (cap. incerti temp. a. 555.-560.) et apud *Jaffé*, *Reg.* n. 1021.; *Ioann.* VIII. (a. 880.) apud *Jaffé* l. c. n. 2546. 2549.; c. 3. *Conc. Liftin.* (a. 743.-745.) iunct. cap. 3. X. de ord. cogn. II. 10.; cap. 3. X. de divort. IV. 19.

de facto exclusivam iurisdictionem exerceret in matrimonia christiana (32).

Magna hac in re inducta est immutatio, cum *pseudoreformatores* (33) novas suas doctrinas de matrimonio tamquam de contractu *civili* et re mere *saeculari* protulerunt. Unde factum est, ut matrimonium secundum opiniones Protestantium ex numero *sacramentorum* novae legis delendum plane subiiceretur legibus *principum civilium* (34).

Inter principes catholicos imprimis reges Galliae ex saeculo decimo sexto v. g. Henricus II. (a. 1556.), Henricus III. (a. 1579.), Ludovicus XIII. (a. 1639.), Ludovicus XIV. (a. 1697.), *suis* quoque ordinationibus matrimonia christiana regere coeperunt, quae, etsi haud raro tantum urgerent executionem legum ecclesiasticarum, tamen in compluribus rebus a sanctionibus canonicis fuerunt alienae et *incompetenter* auxerunt rigorem iuris matrimonialis. Prima tentamina similis legislationis civilis iam saeculo decimo sexto etiam in Austria reperiuntur v. g. statutum Ferdinandi I. (a. 1550.); at nonnisi

(32) Quae iurisdictio exclusiva Ecclesiae in causis matrimonialibus fidei-
lium evidenter agnita fuit a tempore, quo compilationes Decretalium pro-
dierunt. Cfr. Grat. ad c. 7. C. II. q. 3.; cap. 1. X. de spons. IV. 1. = c. 39.
Cone. Tribur. (a. 895.). Imo iam saeculo nono Nicolaus M. in celeberrima
causa divortii Lotharii II. citra omne dubium soli Ecclesiae vindicavit
competentiam a. 863. (c. 4. C. XXXI. q. 2.) et a. 867. (c. 4. C. XXXIII. q. 2.).
Hinemarum quoque Remensis non est secutus contrariam sententiam. Cfr.
Scherer in Arch. f. k. K. t. 45. p. 467. sq. Non minori constantia Innocen-
tius III. contra Philippum Augustum, regem Galliae, iura divina et cano-
nica defendit. Cfr. Bened. XIV., De Synod. dioec. l. IX. cap. 11., n. 5.;
Schulte l. c. § 4. not. 5.; Scherer l. c. § 109. not. 28. et Schnitzer l. c.
p. 556. sq., ubi data occasione causae matrimonialis Napoleonis I. de ex-
clusiva competentia Rom. Pontificis in causis matrimonialibus supremo-
rum principum *nunc vigente* dubia haud fundata movent. Cfr. Gasparri
l. c. n. 1167.; Feije l. c. n. 586; Act. theol. Oenip. tom. XII. p. 593. sq.
(Duhr); Schnitzer l. c. p. 646. sq.

(33) Perfectum exercitium potestatis ecclesiasticae iam antea detrimen-
tum passum est, cum ex tempore Philippi Pulchri praerogativae Sedis
Apostolicae in Gallia impugnari coeptae sunt. Item in Germania saeculo
decimo quarto sub Ludovico Bavaro exclusiva iurisdictio Ecclesiae in cau-
sis matrimonialibus in dubium est vocata. Quinimo Ludovicus Bavarus
(a. 1341.) tandem rem plane inauditam aggressus est atque ex plenitudine
potestatis imperialis matrimonium Margarethae Tirolensis et Ioannis Bohe-
mici dissolvit. Cfr. Schulte l. c. § 4. not. 5.; Hefele l. c. t. VI. p. 560. 580.;
Hollweck l. c. p. 4. sq.; Scherer l. c. § 109. not. 33.

(34) Friedberg-Ruffini l. c. § 139.; Concil. Trid. Sess. XXIV. doctr. de
sacram. matr. can. 4. 12. errores reform. damnavit et catholicam doctri-
nam definivit.

ex saeculo decimo octavo frequentiora occurrunt decreta civilia v. g. Leopoldi I. (a. 1703.), Mariae Teresiae (a. 1753. 1777. 1778.), donec tandem Iosephus II. suo edicto 16. Ian. 1783. iurisdictionem ecclesiasticam in contractum matrimonialem non tantum limitavit, sed potius sustulit. Iosephi II. exemplum secutus est Leopoldus I. Magnus Dux Etruriae, eisque theologi quidam catholici novis doctrinis de contractu matrimoniali et natura sacramenti matrimonii imbuti subsidium tulerunt (35). Cfr. Pii VI. Breve "*Post factum tibi*.", 2. Febr. 1782. ad Elector. Trevir. et legem Bavariae 24. Iul. 1769. de sponsalibus.

Postquam pseudophilosophi decimo octavo saeculo (36) sua principia de *spurio* quodam *iure naturali* propagare coeperunt, legislatores revolutionis gallicae opinamenta philosophica ad praxim applicantes, matrimonium, quod vocatur *civile*, primum in Gallia introduxerunt. Exinde usque ad nostram aetatem novum istud matrimonium civile pro diversis suis formis in quamplurimas regiones paulatim est divulgatum (37).

§ 1. DE MATRIMONIO UT CONTRACTU NATURALI ET SACRAMENTO NOVI TESTAMENTI.

I. De origine et institutione matrimonii.

31. Matrimonium habet *auctorem* ipsum *Deum*, sapientissimum creatorem atque ordinatorem naturae humanae (38).

(35) Praeantibus *Sarpi* et *De Dominis*, duobus apostatis a fide catholica, antesignanus in deprimenda potestate Ecclesiae et exaggeranda supra omnem modum potestate Status civilis quoad causas matrimoniales fuit: *Launoy* († a. 1678.) Regia in matrimonium potestas etc., Paris. 1674. (relat. in Indic. 29. Ian. 1686.). Cfr. *Hurter*, Nomenclator literarius t. II. p. 176, sq.; *Schulte* l. c. p. 485. sq.

(36) Dicitur in Dictionaire ecclésiastique par une société de Religieux et de Jurisconsultes, Paris 1765, v. Mariage: "*L'église fait des lois sur le mariage comme sacrement, et le roi comme contrat civil*". Cfr. quoque *Zallinger* lib. IV. Decretal. in praefat.; *Scherer* l. c. p. 102. not. 37., unde constat similibus distinctionibus et principiis iuris naturalis etiam decreta Iosephi II. fuisse defensa, quod *sacramento* matrimonii non essent opposita.

(37) Qua de re fusius agetur, cum explicandum erit matrimonium civile n. 202. sq.

(38) Catech. Rom. l. c. n. 9. 10.; *S. Thom.*, Summa theol. P. III. Suppl. q. 41. art. 1. 2. 3.; *Cathrein* l. c. t. II. p. 388. sq.; *Sanchez* l. c. l. II. disp. 2. 3. 4.; *Rosset* l. c. n. 70. sq.; *Schiffini* l. c. n. 363. sq.

Etenim Dei voluntas est, ut conservetur et propagetur genus humanum, ut patet ex ipsa capacitate et inclinatione maris et feminae a Deo naturae humane indita ad generandam prolem. At ille principalis finis a Deo intentus convenienter obtineri nequit, nisi per coniunctionem maritalem et *indissolubilem* viri et mulieris sive per matrimonium honestum, quod “ *humano generi artificialem immortalitatem conferre* „ videtur, et “ *per liberorum procreationem renovata genera perpetuo manent, Dei clementia immortalitatem naturae nostrae, quoad eius fieri potest, largiente* „ (39). Nam non qualiscumque procreatio prolis sufficit, sed generationi accedat necesse est assidua cura, ut corpus debile infantium ad perfectionem adducatur, et *per educationem animi* proles nata ad perfectum statum hominis, qui consistit in statu virtutis et sibi et generi humano convenienti, promoveatur. Verum nisi sit coniunctio maritalis inter *determinatas* tantum personas *stabili obligatione ad officia coniugalia* et *vitae consortium unitas*, duplex illa educatio physica et moralis prolis haberi nequit. Imo abiecto vinculo matrimoniali vel ipsa generatio prolis impeditur aut saltem gravissimis periculis exponitur. Ergo ipsa ratio naturalis promulgat originem divinam matrimonii (40) legemque naturalem ab omni sexuali unionem extra legitimum matrimonium esse abstinendum (41).

32. Deus non tantum ut *auctor naturae* matrimonium instituit atque per lumen rationis hominibus promulgavit, sed etiam in paradiso, *antequam* peccassent protoparentes, in ipso statu innocentiae positiva ratione legem matrimonii (42) per os Adami promulgavit, cum is divini spiritus instinctu diceret: “ *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea; quam*

(39) Novell. 22. in praef.

(40) Pirhing h. t. n. 67. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 221. sq.; Heiner l. c. p. 7. sq.

(41) Cfr. I. Corinth. VI. 15. sq. VII. 1. sq.; Palmieri l. c. p. 38. sq.; Pesch l. c. n. 694. sq.; Eschbach l. c. p. 55. sq.

(42) Petrus Lomb. in lib. IV. sent. dist. 26. pr.; Tancred., Summa d. matr. p. 13.; Palmieri l. c. p. 115. sq. 188. sq.; Sanchez l. c. disp. 3.; Schanz l. c. p. 699. — Quare Pabst, Adam u. Christus p. 38. sq. aliique evidenter errant, si putant sexualitatem hominum esse *sequelam peccati* Adami. Cfr. Eschbach l. c. p. 5. sq. Item Hollweck, D. Civileherecht p. 40. si existimat Adamum et Evam post lapsum per se *amisisse ius ad propagandam vitam naturalem*, eo quod tantum auxissent massam damnatorum, huiusmodi opinionem neque argumentis internis neque auctoritate externa efficaciter probat. Cfr. Rosset l. c. n. 30. sq. 56. sq.; Baier l. c. p. 1. sq. 4. sq. 17. sq. 46. sq.

ob rem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una „

Atque ipse Deus solemnibus illis verbis benedictionis: “ *Crescite et multiplicamini „* matrimonium iamiam institutum ad procreandam prolem ordinari manifeste declaravit. Cfr. cap. Gaudemus 8. X. de divort. IV. 19.; Concil. Trid. Sess. XXIV. doctr. de sacram. matr.

33. Ex divina illa institutione iam sponte consequitur matrimonium in se atque in usu suo ordinato esse *honestum* et *licitum*, cum Deus auctor peccati vinculiue iniquitatis esse non possit. Cui rationi accedit, quod Christus Dominus praesentia sua nuptias in Cana cohonestavit atque adeo elevarit, ut mox probabitur, contractum matrimonialem ad dignitatem *sacramenti* novae legis.

Praeterea S. Paulus, infallibilis interpret iuris divini, conubium tanquam honorabile commendat (Hebr. XIII. 4.) illudque peccato carere bonumque esse declarat (I. Corinth. VII. 38.; I. Timoth. IV. 3.), debitum coniugale reddendum esse statuit (I. Corinth. VII. 3.). Denique honestas matrimonii constat ex *triplici fine* (43) *honesto*, ad quem ordinatur scilicet 1) ad *procreandos* riteque *educandos* homines verosque cultores Dei in Ecclesia Christi semper conservanda et augenda, aeternae beatitudinis haeredes (Tob. VI. 22.; Catech. Rom., De matrim. sacramento n. 13. 14. 15.); 2) ad *mutuam amicitiam mutuamque adiutorium* et solatium non solum in cura rei domesticae, sed praesertim in mutua sanctificatione et religiosa prolis susceptae educatione: 3) ad *refrenandam concupiscentiam in praesenti* statu naturae lapsae, quo fit, ut per matrimonia quamplurima peccata impediuntur, publicaue morum honestas promoveatur. Quare tanquam obsoleta omnino habenda sunt veterum quorundam haereticorum v. g. Gnosticorum, Manichaeorum, Albigensium (44) deliramenta, et potius *dignitas* matrimonii vindicanda est contra recentiores materialistas et patronos liberi amoris.

34. Quamvis nuptiae honestae sint et necessariae ad generis humani conservationem, tamen haec necessitas non efficit, ut *omnibus et singulis hominibus* per se et semper ex lege

(43) Rosset l. c. n. 80. sq. 365. sq.; Van de Burgt l. c. p. 14; Palmieri l. c. p. 12. sq.; Pesch l. c. n. 687. sq.; Gasparri l. c. n. 208; Scherer l. c. § 108. IV. not. 14. paulo aliter de tertio matrimonii fine; Leitner l. c. p. 9. sq.

(44) Cap. I. § 3. X. de SS. Trin. l. 1; Hefele l. c. t. V. p. 832; Palmieri l. c. in praef.

generali incumbat etiam stricta *obligatio* (45) matrimonium contrahendi. Huiusmodi obligatio sane existere potest per accidens pro singulari quodam homine ex ratione speciali velut ad incontinentiam vitandam vel ad damnum illatum reparandum vel promissionem servandam (46). Ab initio quoque mundi extitit pro primis parentibus, cum finis propagationis generis humani a Deo propositus certo et necessario esset obtinendus; id, quod alia ratione quam per matrimonium fieri non potuit. Neque opus esse videtur, ut quis admittat *legem* quamdam *generalem* sive positivam sive naturalem contrahendi matrimonium *generi humano* ut communitati a Deo esse impositam (47). Huiusmodi enim lex attentae *generali inclinatione* hominum ad matrimonium est omnino *superflua*, et cum praeterea duos *determinatos* homines ad nuptias celebrandas non obliget, plane *inefficax* dici debet, nec auctoritati publicae ullo solido argumento vindicari potest ius binos homines etiam *invitos cogendi* ad ineundum matrimonium.

Quare status coelibatus vel virginitatis nulli legi divinae sive naturali sive positivae adversatur, quin imo statui coniugali est antepoenendus. Nam melius et beatius est manere in virginitate, quam iungi matrimonio, ut patet ex natura rei comparatione utriusque status instituta et ex commendatione et consilio virginitatis ab ipso Christo Domino (48) verbo et exemplo datis itemque ex doctrina per S. Paulum I. Cor. VII. tradita. Hinc iure merito Concilium Trident. Sess. XXIV. doctr. de sacr. matr. c. 10. doctrinam oppositam Protestantium tanquam errorem in fide condemnavit (49).

(45) Multoque minus dicendum est matrimonium, quo per marem et feminam profecto constituitur adaequatum et *completum principium generationis* et *educationis* et vitae domesticae, esse *complementum* quoddam *personalitatis* humanae, quasi homo non coniugatus, ut *perfectus homo* sit, indigeat aliquo complemento ad instar hominis imperfecti et dimidiati, quemadmodum opinatus est *Fichte*, Saemtliche Werke t. IV. p. 332: „*Die (christliche) Ehe ist die lebenslaengliche, untrennbare Verschmelzung zweier Personen zu einer sittlich religioesen Persoenlichkeit*“. Cfr. Meyer I. c. t. II. n. 96.; *Laurin*, D. Coelibat. d. Geistlichen, p. 51. sq.; *De Augustinis* I. c. p. 727. sq.; *Schnitzer* I. c. p. 9.; *Leitner* I. c. p. 11. sq.

(46) *Van de Burgt* I. c. p. 6. sq.

(47) *Petr. Lomb.* I. c. lib. IV. dist. 26. § Quando secundum praeceptum; *Palmieri* I. c. p. 31. sq.; *Gasparri* I. c. n. 213.; *Pesch* I. c. n. 854. sq.; paulo aliter *Rosset* I. c. n. 80. sq.

(48) *Matth.* V. 10. sq. XIX. 27. sq.; *Catech. Rom.* I. c. n. 12.

(49) *Laurin* I. c. p. 27. sq.; *Palmieri* I. c. p. 26. sq.; *Pesch* I. c. n. 858.

35. *Matrimonium* in fieri sive ut actus transiens in novo testamento inter baptizatos rite celebratum est vere et proprie unum ex septem novae legis sacramentis a Christo Domino institutum. Cui doctrinae catholicae solemniter in Concilio Tridentino (50) denuo definitae praesertim contradixerunt pseudoreformatores saeculi decimi sexti Lutherus et Calvinus, quorum vestigia in negando *sacramento* matrimonii omnes Protestantes sequuntur usque ad nostram aetatem (51).

sq. 898. sq.; Wernz l. c. t. II. n. 196. sq. Cfr. quoque Eschbach l. c. p. 477. sq.; Leitner l. c. p. 11. sq.; Ribbing, D. sexuelle Hygiene, ubi solide refutantur obiectiones contra coelibatum petitae 1) ex *physiologica* organismi corporis humani natura et legibus; 2) ex *invincibili* ad generationis actus eliciendos uniuscuiusque *propensione*; 3) ex damno quod inferatur salutis corporis et animi, morum honestati, bono publico.

(50) Conc. Trid. l. c. iunct. can. 1.; Catech. Rom. l. c. n. 16. 17.; Sanchez l. c. disp. 7. 8. 9. 10.; Schmalzgr. h. t. n. 282. sq.; Gasparri l. c. n. 220. sq.; Rosset l. c. n. 30. sq.; Pesch l. c. n. 698. sq.; Schanz l. c. p. 713. sq. 733. not. 1.

(51) Friedberg-Ruffini l. c. § 139. V. g. Calvinus accusat Gregor. M., quod primus in Ecclesia praedicavit matrimonium esse *sacramentum*.

Leitner l. c. p. 61. sq. post admissam et probatam existentiam sacramenti matrimonii inquit, utrum Christus gratiam sacramentalem *immediate* alligavit ipsi *contractui* matrimoniali (duorum baptizatorum), an etiam *baptismus* contrahentium sit non solum *conditio* praevia, sed *pars constitutiva* contractus matrimonialis efficientis gratiam sacramentalem. Cl. auctor concedit ex *communi* sententia doctorum *contractum matrimoniale* (baptizatorum) esse causam (immediatam et completam) gratiae (essentiallem) atque in not. 3. remittit ad Lugo, De iustitia disp. 22. n. 392.; Gasparri l. c. n. 224.; Heiner l. c. p. 11. Et revera Lugo l. c. docet: « Noluist Christus variare conditiones illius contractus, sed illum, qualis erat, elevare, ut quoties *validus* esset in ratione contractus *inter baptizatos*, haberet etiam *rationem sacramenti* ». Quibus verbis Gasparri l. c. scite addit: « Quandonam autem *validus* sit, id pendet a lege divina seu naturali seu positiva et a lege humana competenti ». Nihilominus Leitner l. c. opinatur huic communi doctrinae *haud leves* ob stare difficultates. At tres difficultates ab ipso allegatae adeo graves et clarae rationes dei non possunt, ut ad dimittendam sententiam *communem* efficaciter cogant.

Etenim illae « *haud leves* » difficultates videntur niti aliqua aequivocatione circa rectam intelligentiam sententiae communis.

Profecto ut docetur in decreto pro Armenis: « *Omnia sacramenta tribus perficiuntur v. rebus tanquam materia, verbis tanquam forma et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia* ». At tria illa non *aequali* ratione ad perficienda sacramenta requiruntur; etenim solummodo res et verba spectant ad causas *intrinsecas*, minister vero ad causas *extrinsecas*. Deinde attendenda est *singularis natura* sacramenti poenitentiae et matrimonii, in quibus *sensibiles actus humani* habent locum *rerum* et verba (forma) rebus adiuncta reperiuntur in verbis sacerdotis absolventis et coniugum fidelium *acceptantium* traditio-

Relicta theologis controversia, num ex sacra scriptura (52) et speciatim ex epist. S. Pauli ad Ephesios V. 22. sq. efficaciter possit probari matrimonium a Christo esse elevatum ad dignitatem veri sacramenti novae legis, existentia sacramenti loculenter demonstratur ex *traditione* divina. Nam ante ortas haereses pseudoreformatorum per plura iam saecula publico Ecclesiae magisterio traditum est matrimonium esse sacramentum, ut constat ex decreto Eugenii IV. in Concilio Florentino (a. 1439.-1445.) Armeniis dato, ex professione fidei a Michaelae Palaeologo in Concilio Lugdun. II. (a. 1274.) exhibita et ex decreto Lucii III. (53) in Concilio Veronensi (1184.) contra Albigenses promulgato. Quibus decretis authenticis saltem ex saeculo XII. accedit communis et constans in hac veritate catholica asserenda theologorum consensus (54), cum

nem alterius partis. Cfr. *Billot*, De Eccles. sacram. t. I. p. 26. sq. t. II. p. 308. sq. 334. sq. 343. sq.

Deinde impugnatio huius communis sententiae omnino cohaeret cum alia singulari opinione, qua *Leitner* l. c. p. 69. sq. etiam a communi sententia de *materia* et *forma* matrimonii recedit; imo tandem saltem *ex parte* incidit in gravem difficultatem a se ipso l. c. p. 70. contra *Oischinger* motam, quod non admittat *sacramentum matrimonii proprium* et a sacramento *baptismi vere distinctum*. Neque cap. 7. X. de divort. IV. 19. Innocentius III., ut putat *Leitner*, hanc novam et singularem theoriam *clare* exprimit. Nam R. Pontifex ibidem solummodo declarat a contrahentibus matrimonium tum solum perfici *sacramentum* matrimonii novae legis, si ipsi fuerint *baptizati*. Inde certe sequitur baptismum esse *conditionem* essentialem, ut *partes contrahentes* sint *capaces ministri* et *subiecta habilia* ad sacramentum matrimonii, nequaquam vere inde colligi potest praeter traditionem (causam materiale) et acceptionem (causam formalem) utriusque sponsi baptismum esse *tertiam* quandam *intrinsicam* sive *constitutivam* causam matrimonii christiani. Cfr. *Billot* l. c.

(52) Concilium Trid. l. c. docet: „Cum igitur matrimonium in lege evangelica veteribus connubiis per Christum gratia praestet, merito inter novae legis sacramenta annumerandum, **Sancti Patres** nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerit“, theologis quoque dogmaticis relinquimus, ut quod in *definitione* Concilii Tridentini de Sanctis Patribus enuntiatur, id ipsi *scientifica ratione* comprobent. Nam argumenta patristica a theologis quandoque allata, ut vim probandi habeant, secundis curis videntur esse expolienda. Cfr. *Muellerendorff* in Act. theolog. Oenip. t. II. (a. 1878.) p. 633. sq.; *Freisen* l. c. p. 29. sq.; *Gasparri* l. c. n. 221.; *Schanz* l. c. p. 714. sq. 721. sq.; *Pesch* l. c. n. 699. sq. 703. sq.

(53) Cap. 9. X. de haeret. V. 7.; *Hefele* l. c. t. V. 726. sq.

(54) A qua doctrina communi nec *Petrus Lombardus*, imo nec ipse *Durandus* alieni fuerunt, ut evidenter probat *Pesch* l. c. n. 708. Quare si *Schmalzgr.* h. t. n. 283. dicit Durandum suis assertionibus *favere* haeretici, non satis attendit a Durando *iuristarum* quorundam *opinionem* fuisse *relatam*, sed mitiori forma *reprobatam*. *Freisen* quoque l. c. p. 41. perpe-

quibus iam diu omnes canonistae catholici concordant. Cfr. *Pirhing* h. t. n. 72. At huiusmodi traditioni in Ecclesia secundum principia in theologia fundamentali stabilita falsum subesse nequit. Quod argumentum directe ex traditione catholica petitum confirmatur ex consensu schismaticorum orientalium cum Ecclesia catholica. Nam indubitatum est schismaticos orientales ex multis saeculis tenere atque docere matrimonium esse unum ex septem sacramentis novae legis. Cuius traditionis in Ecclesia orientali testis est *Balsamon*, unus ex celeberrimis canonistis schismaticis, Patriarcha Antiochenus et Ecclesiae latinae summopere contrarius, qui c. a. 1170. matrimonium ceteris Ecclesiae sacramentis adnumerat. Versus finem saeculi XIII. a *Iob*, monacho orientali, inter septem sacramenta quinto loco recensetur ὁ τῆμος γάμος. In confessione fidei *Ioannis Palaeologi* a. 1369. de septenario numero sacramentorum sextum locum occupat matrimonium, dum *Simeon Thessalonicensis* († a. 1429.) ipsi septimum locum tribuit. Quae doctrina de vero sacramento matrimonii inde a censura orientalis Ecclesiae contra confessionem Augustanam a *Ieremia II.* Patriarcha Constant. intra a. 1576.-1581. publicata et per varias Synodos velut per Synodos Constantinop. a. 1638. et a. 1643. atque per Synod. Hierosolymit. a. 1672. aliisque modis sollemniter contra Protestantes asserta et vindicata est (55). Cuius consensus inter utramque Ecclesiam alia ratio reddi nequit, nisi ipsa institutio Christi per traditionem Apostolorum et Ecclesiae accepta (56).

II. De natura matrimonii.

36. Matrimonium legitimum in fieri est *verus* atque proprie dictus *contractus bilateralis* inter marem et feminam cele-

ram tradit Durandum docuisse matrimonium esse *merum* signum sacrum, sed *non* conferre gratiam. At Glossa v. g. ad c. 101. C. l. q. 1., aliquot canonistae antiquiores v. g. *Goffred. de Tran.*, Summa l. l. t. 16. n. 2. et *Henr. Ostiens.*, Summa l. l. t. 16. n. 17. revera docent per sacramentum matrimonii *non conferri* gratiam, cum in contractu matrimoniali *pretia* interveniant. Cfr. de similibus parum accuratis vel obscuris locutionibus: Cap. 3. X. de presbyt. non bapt. III. 43. (in parte historica de quorundam sententia *sacramenta* coniugii et eucharistiae a non baptizatis posse recipi); *Scherer* l. c. § 108. not. 9.; *Freisen* l. c. p. 29. sq.; *Billot* l. c. t. II. p. 329. not. 3. p. 331.

(55) *Zhishman* l. c. p. 124. sq.

(56) *Palmieri* l. c. p. 51.; *Pesch* l. c. n. 714. 717. Cfr. quoque *Rosset* l. c. n. 75. sq. de *tempore* institutionis huius sacramenti.

bratus (57). Recentiores quidam catholici optima intentione ducti efficaciter impugnandi falsas theorias de contractu matrimoniali iustos limites transgressi sunt, cum matrimonium verum contractum esse negarent (58). Etenim contractus vere bilateralis nihil aliud est quam *legitimus consensus* duorum vel plurium personarum iure habilium in idem placitum obligationem inducens in utraque parte ex iustitia commutativa aliquid praestandi vel faciendi vel omittendi. At matrimonium apud omnes gentes celebratur per *verum legitimumque consensum* viri et feminae iure habilium, quo sibi *verum* et *mutuum* tradunt *ius* in corpora *in ordine ad generandam* et educandam prolem (59). Ergo ex simplici analysi notionis matrimonii et contractus evidenter deducitur matrimonium esse contractum (60).

(57) Sanchez l. c. l. II. disp. 25. sq.; Palmieri l. c. p. 6. sq. 197.; Stenstrup. l. c. in Act. theol. Oenip.; Acta theol. Oenip. t. XIV. (1890.) p. 533. sq.; Rosset l. c. n. 88. sq.; Schnitzer l. c. p. 24. sq.; Gasparri l. c. n. 200. 201. 202. sq. n. 770. sq.; Zallinger, Inst. iur. nat. § 177.; Leitner l. c. p. 4. sq.

(58) Scherer l. c. § 108. V. et not. 21.; Vering, Laemmer, Schulte, Breda alique. Quomodo de huiusmodi sententia alii scriptores iudicent, patet ex severa censura a Gasparri l. c. n. 202. hisce verbis lata: « Nonnulli recentiores scriptores de matrimonio disputantes a voce contractus veluti abhorrent, quasi tale nomen aut matrimonium dedeceat aut matrimonii conceptum minus rectum ingerat. Horum assertores dum ex una parte magnam ostendunt temeritatem, ex alia longe a veritate aberrant, quippe quod matrimonium est verus contractus, licet ordinis longe superioris praesertim inter christianos ».

(59) Cap. 7. X. de cond. IV. 5.; Catech. Rom. l. c. n. 4. 5.; S. C. Inq. 3. Apr. 1889. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 711. sq.; Sanchez l. c. l. V. disp. 10. n. 2.; Gasparri l. c. n. 205. sq.; Schnitzer l. c. p. 6. sq. Quodsi scriptores quidam recentiores tenent apud omnes gentes formam celebrandi nuptias primitivam fuisse *raptum* mulierum, quem deinde secuta sit *emptio* uxorum atque progressu temporis *celebratio* matrimonii etiam cum *consensu* sponsae, asserunt res solidis argumentis et generaliter non probatas, ut recte defendunt Scherer l. p. 232. et Leitner l. c. p. 38. sq.

(60) Imo matrimonium in fieri in *solo illo consensu* consistit sive *matrimonium* essentialiter *solo consensu* de praesenti contrahitur ». Cfr. cap. 14. X. de spons. et matr. IV. 1.; cap. 10. eod. IV. 1. in epl. I. (Innoc. II. a. 1130.-1143.); cap. 6. 23. 25. 26. 32. X. eod.; c. 1. (S. Chrysost.) c. 3. § 1. (S. August.) C. XXVII. q. 2.; c. 2. eod. = cap. 3. ex responsis Nicolai I. ad consult. Bulgar. (a. 866): « Sufficiat solus secundum leges (i. e. Romanas cfr. v. g. L. 30. D. d. div. reg. iur. L. 17.; Gasparri l. c. n. 770. not. 1.; Scherer l. c. § 112. not. 15.) consensus eorum, de quorum quarumque coniunctionibus agitur. Qui solus si defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur »; decretum pro Armenis apud Denzinger, Enchiridion n. 597. ed. 10. curante Clem. Bannwart n. 702.; Catech. Rom. l. c. n. 4. 5. 8.; Tancred. l. c. p. 12. 16.; Sehling, D. Unterscheidung d. Verlobnisse, p. 106.

Cuius contractus matrimonialis *obiectum materiale* sunt ipsae contrahentium *personae*, at *obiectum formale* sive ratio, sub qua attinguntur, est *vitae consuetudo individua*. Quae vitae consuetudo principaliter et *essentialiter* consistit in iure atque *officio* mutuo, aequali, exclusivo, perpetuo in corpus alterius coniugis *in ordine* ad prolem generandam et educandam, non ad alios quoscunque scopos; at salva maneat necesse est *subiectio* uxoris, cuius caput est maritus. Deinde ut communio illa essentialis suam obtineat *integritatem*, accedat necesse est communio thori et cohabitationis, quae salva essentia matrimonii quandoque abesse potest. Denique *unio animorum* per mutuum amorem sponsorum, quamvis sit *conditio* ad felicem exitum matrimonii, tamen *obiectum contractus* matrimonialis non est, nec *vinculum matrimoniale* in re adeo mutabili consistere potest, ut voluit *Fichte*. Similiter *unio* quaedam *bonorum* est conditio ad sustinenda matrimonii onera, sed inter obiecta stricti contractus matrimonialis non recensetur specialique pacto distincto ordinari potest. Cfr. *Schmalzgrueber* h. t. n. 316. sq. 339. sq. iunct. *Gasparri* l. c. n. 207. 859.

37. Matrimonium vero esse legitimum contractum plane *singularem suiue generis* minime in dubium est vocandum.

Profecto *Freisen* l. c. p. 151. sq. magno cum eruditionis apparatu reipristinare studuit obsoletam opinionem antiquorum quorundam canonistarum sel. *praeter* consensum, qui est conditio sine qua non, etiam, *copulam carnalem* esse requisitum essenziale ad matrimonium vere perfecteque *contrahendum*. Quae sententia *Freisen*, si accuratius sit exponenda, quatuor principalibus continetur assertionibus sel. 1) contractus matrimonialis essentialiter est *promissio* futurae copulae; 2) ille contractus matrimonialis nondum est matrimonium, sed potius sponsalia, quae *fiunt* matrimonium per copulam affectu maritali habitam; 3) sacramentum matrimonii perficitur per copulam; 4) repugnat matrimonium cum virginitate coniunctum. Quicunque istas assertiones modice expenderit, non mirabitur, quod *Freisen* tantum paucos suae theoriae nactus sit sectatores, imo a plerisque viris doctis fuerit impugnatus, ideoque tandem ipse suam sententiam sapienter retractarit. Etenim haec sententia continet assertiones, quae partim cum obvio verborum sensu sacrae scripturae pugnant v. g. de matrimonio B. V. M. (cfr. *Flunk* in Act. theol. Oenip. t. XII. p. 656. sq.; *Rosset* l. c. n. 256. sq.; *Palmieri* l. c. p. 41. sq.), partim expressis declarationibus Ecclesiae sunt manifeste contrariae (cfr. textus supra hac nota allegatos et Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. et can. 6. de ref. matr.) et cum principiis sanae iurisprudentiae canonicae nequeunt conciliari atque plane inefficacibus propugnatae fuerunt rationibus. Cfr. *Pesch* l. c. n. 731. sq.; *Schanz* l. c. p. 739. sq.; *Gasparri* l. c. n. 207.; *Scherer* l. c. § 112. I. III.; *Schnitzer* l. c. p. 199. sq.; *Rosset* l. c. n. 242. sq.

Etenim ratione *originis* est contractus *naturalis*, qui ipsa natura singulari ratione nititur et in bonum naturae totiusque generis humani ordinatur; ratione *consensus* praestat, cum nulla potestate humana consensus matrimonialis unquam suppleri, neque iura ex contractu matrimoniali quaesita per auctoritatem publicam, ut fit in praescriptione, transferri possint (cfr. Pius VI. in epist. ad Episcop. Agriens. 11. Iul. 1789.), ratione *objecti* principalis, conditionum, obligationum, effectuum in aliis contractibus multa *privato* contrahentium arbitrio determinari possunt, atque transactionibus et compensationibus est locus, sed in contractu matrimoniali quoad *substantiam* omnia a natura sunt determinata partiumque arbitrium est exclusum (61). Denique ratione *durationis* et *firmitatis* in aliis contractibus utraque pars retinet ius *mutuo consensu* aliisque legitimis modis *recedendi* ab obligatione contracta, in contractu vero matrimoniali voluntates contrahentium ita ligantur, ut rescissio contractus matrimonialis valide initi, etsi rati tantum per contrahentes solos ex mutuo consensu absolute fieri nequeat (62). Quibus accedit, quod iste contractus etiam praecisione facta a sua elevatione ad dignitatem sacramenti non sit contractus *mere civilis* et *profanus*, sed sua natura *sacer* et *religiosus* (63).

(61) Cap. 9. X. de in integr. rest. l. 41.; Rosset l. c. n. 116. sq.

(62) Soglia, Inst. iur. priv. eccl. § 162.; Schiffini l. c. n. 380. sq.; Gasparri l. c. n. 216.

(63) Leo XIII. Encycl. « Arcanum »; Gasparri l. c. n. 210.; Billot l. c. t. II. p. 310. sq. 421. sq.; Leitner l. c. p. 21. sq. Recte quidem Schiffini l. c. n. 389. docet contractum matrimonialem spectare ad naturalem ordinem iustitiae et temperantiae; at si ulterius asserit matrimonium, quod non est sacramentum, per se non pertinere ad *virtutem religionis* atque non nisi « sensu valde lato » posse dici *sacrum*, huius sententiae non ausim subseribere. Etenim Leo XIII. in cit. Encycl. « Arcanum » etiam de matrimonio, quatenus *non est* sacramentum, disertis verbis tradit, quod « sit sua vi, sua natura, sua sponte *sacrum* ». Quod tanta emphasi dicitur *natura sua* *sacrum*, id, si verbis naturalis sensus sit relinquendus, non tantum « sensu valde lato » est *sacrum*. Accedit ratio interna, quod *finis principalis* matrimonii sit non solum qualescunque homines procreare, sed *instruere* et *educare cultores et servitores Dei*; huiusmodi vero *finis* matrimonium per se refert etiam ad *virtutem religionis* illudque reddit *sacrum* et *religiosum*, ut multae res ecclesiasticae ratione finis sunt *sacrae* et ideo auctoritati Ecclesiae subiectae. Cfr. Cathrein, Moralphil. t. II. p. 413. sq.; Billot, De Eccles. sacram. t. II. p. 421. sq. Quodsi Schnitzer l. c. p. 28. sq. solummodo velit cavere ab *exaggeranda* *natura religiosa* naturalis matrimonii, ei omnino est adstipulandum. At defectus caeremoniarum religiosarum apud multos populos barbaros est in se argumentum debile contra natu-

38. Matrimonium, *ut est sacramentum proprie dictum*, essentialiter consistit in illo *actu transeunte*, quo mas et femina iure habiles per legitimum consensum mutuam potestatem in corpora ad actus coniugales in perpetuum sibi tradunt. Quare nequaquam cum *Bellarmino*, *Laymann* aliisque dicendum est sacramentum matrimonii ad instar sacramenti eucharistiae consistere etiam *in re quadam permanente* i. e. in vinculo permanente ex contractu orto. Nam sacramentum est ex divina institutione signum practicum gratiae ex opere operato sanctificans hominem; iam vero haec gratia sanctificans ex opere operato coniugibus tantum confertur in ipso *contractu* matrimonii, non per vinculum matrimoniale, quod ideo non simpliciter est dicendum sacramentum, sed res et sacramentum (64).

39. Quin imo contractus matrimonialis a *fidelibus baptizatis* celebratus adeo essentialis est sacramento matrimonii, ut nihil intersit inter contractum et sacramentum, nullumque verum inter christianos celebretur matrimonium, quod non sit pariter Ecclesiae sacramentum. Quare sacramentum matrimonii *nequaquam* componitur ex *contractu* matrimoniali tanquam *materia* et *benedictione* sacerdotis ut *forma* multoque minus adaequate consistit in *sola* benedictione sacerdotali.

Quemadmodum *Melchior Canus* nova sua doctrina matri-

ram *religiosam* matrimonii, et insuper alii populi aliam secuti sunt praxim. Praeterea non ex adiunctis *caeremoniis* religiosis, sed ex *natura* ipsius contractus colligitur matrimonium esse sacrum; secus tandem aliquando vel ipsum matrimonium clandestinum ac validum in loco a iure contrahendi in facie Ecclesiae immuni absque *ullis* caeremoniis religiosis a christianis celebratum, quod certissime est sacramentum, non posset adnumerari rebus sacris. Cfr. de matrimonio in antiqua lege: *Billot* l. c. p. 332. sq. iunct. *Rosset* l. c. n. 56. sq. Denique sunt doctores (cfr. *Pesch* l. c. n. 887. 892.), qui ad probandam naturam religiosam matrimonii hominum non baptizatorum provocant v. g. ad Innoc. III. cap. 8. X. de divort. IV. 19., ubi matrimonia quoque infidelium vocantur *sacramenta*. Cui argumento minus insistendum esse videtur. Nam Innocentius III. l. c. nomine sacramenti intelligit illam significationem coniunctionis Christi cum Ecclesia, quae *extrinsece* ad matrimonium accessit illudque vero quodam sensu effecit sacrum, at *internam* eius naturam non mutavit. Quare aliunde colligendum est, quod matrimonium etiam infidelium sit res *natura sua* sacra et religiosa. Cfr. *Rosset* l. c. n. 819.; *Schnitzer* l. c. p. 28., quod *symbolum* rei sacrae nondum *in se* sit sacrum.

(64) *Schmalzgr.* h. t. n. 294. sq. 305.; *Act. theol. Oenipont. a.* (1878.) t. II. p. 638.; *Pesch* l. c. n. 725.; *Rosset* l. c. n. 254.; aliter *Schnitzer* l. c. p. 38. not. 2.

monium constare actibus contrahentium tanquam materia et verbis a sacerdote ut ministro huius sacramenti prolatis tanquam forma inter theologos catholicos nactus est sectatores (65), ita etiam aliquot canonistis catholicis haec sententia placuit (66). At illi scriptores, qui adeo separant contractum matrimoniale a sacramento, ut in sola benedictione sacerdotali totam rationem sacramenti reperiri dicant, non nisi in castris acatholicorum velut *De Dominis* aut inter theologos et canonistas aulicos reperiuntur, ut v. g. Launoy, Nuytz, Vigil. Huiusmodi theorias Cani et Launoy iam pridem canonistae (67) quoque communiter et constanter reiecerunt. Ea sane doctrina, quae in ipso contractu matrimoniali sacramentum collocat, maxime nostra aetate per declarationes S. C. Inq. 6. Iul. 1817. (in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 700. sq.) et Pii IX. (68) et Leonis XIII. (69) tam solemniter et universaliter est confirmata, ut etiam media illa sententia, quam iam in Concilio Tridentino defenderunt *Fernandez, Lucensis, Granatensis* et postea *Platel, Billuart* aliique, scilicet fideles contrahentes *sua intentione* posse efficere, ut solus contractus naturalis *sine* sacramento existat, plane sit exclusa. omnisque controversia sublata (70).

Et profecto contractus matrimonialis (in fieri) est nihil aliud quam *consensus* sponsorum, quo mutua *datur et acceptatur* potestas in corpora ad generandam prolem (71); at teste Eugenio IV. in decreto pro Armenis ille idem mutuus consensus regulariter per verba de praesenti expressus est "*causa efficiens matrimonii*", de quo in contextu illo agitur, i. e. sacramenti matrimonii; ergo contractus matrimonialis et sacramentum in fidelibus non sunt duae res vere distinctae. Cfr. quoque Innoc. III. cap. 23. X. de spon. IV. 1.: "*Cum ad*

(65) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 13. n. 1. sq.; *Perrone* l. c. t. I. p. 48. sq. fuse de hac re disputat; *Pesch* l. c. n. 714. sq.; *Schanz* l. c. p. 746.; *Rosset* l. c. n. 295. sq.

(66) *Zech* l. c. § 294.; *Gibertus*, Consult. canon. de matrim. t. I. cons. 55. Cfr. quoque *Zhishman* l. c. p. 160. sq. 124. sq., ubi de similibus sententiis apud schismaticos orientales disserit.

(67) *Schmalzgr. h. t. n. 291. sq. n. 300. sq.*; *Pirhing h. t. n. 77. 74.*; *Schulte* l. c. §§ 2. 7.; *Scherer* l. c. § 112. not. 1.; *Schnitzer* l. c. p. 36. sq.

(68) *Syllab. prop.* 66. 73.

(69) *Encycl. "Arcanum"* 10. Febr. 1880.

(70) *Gasparri* l. c. n. 226.; *Scherer* l. c. p. 71.; *Theiner*, Acta C. Tr. t. II. p. 241. sq. 331. 392.

(71) *Stephan. Tornac.* l. c. p. 236.

matrimonium sufficiat solus consensus, de quorum quarumque coniunctionibus agitur „.

Praeterea matrimonia clandestina non tantum occulta, etsi forte coram sacerdote quodam celebrata, sed etiam illa, quae *solo privato* contrahentium consensu fuerunt inita, ante Concilium Tridentinum, nisi aliud obstaret impedimentum canonicum, valida habebantur veraque simul sacramenta (72). At benedictio sacerdotalis omnino non data nequit constituere formam sacramenti matrimonii. Neque ulla alia causa efficiens gratiae potest assignari, nisi ipse consensus sponzorum, qui simul est contractus matrimonialis.

40. Scholion. *De individuitate contractus matrimonialis.*

I. Matrimonium cum sit sensu stricto contractus, nequit esse validum, nisi consensus legitimus *utriusque* partis habilis conveniat in *idem obiectum essentiale* (73).

Porro quamvis fieri possit, ut contractus quidam in *una* solummodo parte paciscente efficiant obligationem ex iustitia, tamen valida *conventio* sive *unio* voluntatum prorsus impossibilis est, si *consensus* legitimus vel *habilitas* personae tantum existit ex *una* parte contrahente, non ex utraque. Quo sensu quilibet contractus sive bilateralis sive unilaterialis ex natura rei est *individuus*, quatenus pro utroque contrahente est aut validus aut invalidus.

II. In specie matrimonium *ex iure divino* est contractus bilateralis, qui nullo unquam tempore potest *claudicare* sive retinere vim pacti *unilateralis*, in quo penes unam partem *solum* sit obligatio iustitiae. Id, quod v. g. fit in certis contractibus pupillorum, ubi altera pars plene obligatur; at pupillus etsi ab auctoritate publica ad *acceptandam* obligationem alterius contrahentis non inhabilitetur, tamen ipse ad validam firmanque obligationem neglecta forma legitima *in se* suscipiendam inhabilis efficitur. Contractus igitur matrimonialis habet absolutam individuitatem; idcirco si vel *una* pars est inhabilis ad validum matrimonium contrahendum, *pro utraque parte per se et ex natura rei est invalidus* (74).

(72) Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; *Rosset* l. c. n. 321. sq. 326. sq.

(73) Cfr. *Schmalzgr.* l. I. t. 35. n. 1. sq. 34. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 228.; *Boeckenhoff*, De individuitate matrimonii p. 5. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 444. sq.; *Feije* l. c. n. 315. sq.

(74) Cfr. *S. Thomas* l. c. Suppl. q. 47. art. 4.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 1. n. 423. 425.; *Billot* l. c. p. 353.

III. Inde sequitur contractum matrimonialem ex natura rei et per se non subsistere, quotiescunque vel una pars detineatur impedimento *dirimente*. Quare Ecclesia licet suis legibus irritantibus infideles *directe* ligare non possit, tamen homines baptizatos ita inhabiles reddere valet, ut v. g. propter impedimentum disparitatis cultus etiam cum *infidelibus* valida matrimonia celebrare nequeant. Nam ad valorem matrimonii requiriturabilitas *utriusque* sponsi; per *directam* autem inhabilitationem partis fidelis etiam *indirecte* pars infidelis incapax efficitur ad validum matrimonium cum fidele contrahendum. Propter eandem rationem duo *infideles*, qui subsunt legibus *diversarum* civitatum, per se nuptias valide celebrare nequeunt, si vel unus ipsorum ex iure *suae* civitatis ligetur impedimento *dirimente* (75).

IV. Quodsi una pars habilis ad matrimonium *alteri* parti ex iure *humano*, cui subest, inhabili *communicat habilitatem* sive immunitatem ab impedimento *dirimente*, id non *ex natura individuitatis* contractus matrimonialis est derivandum. Nam *individuitas* contractus in casu inhabilitatis *unius* partis **ex natura rei** producit unice effectum **negativum** nullitatis contractus; hinc vim illam producendi effectum **positivum** i. e. communicandi alteri parti habilitatem solummodo habet **ex statuto competentis legislatoris**, cui pars inhabilis est subiecta. Nam nullus supremus princeps potest legem alterius potestatis a se omnino independentis, qua illa proprios subditos inhabilitat, sua vi privare. Cuius competentis legislatoris est *ambitum* quoque communicationis factae definire. Communicatio igitur immunitatis ratione *unius* impedimenti v. g. clandestinitatis concessa ad alia impedimenta v. g. ordinis arbitrarie extendi non potest, atque imprimis omni legislatori humano etiam ecclesiastico est penitus subducta, si inhabilitas alterius partis v. g. propter impotentiam nititur *iure divino*. Cfr. Gasparri l. c. n. 963. 622.; Feije l. c. n. 316. Qua ratione difficultates, quas Scherer l. c. § 112. XIII. not. 215. sq. contra *positivum* effectum individuitatis contractus matrimonialis moverat, in antecessum expeditae sunt. Cfr. Boeckenhoff l. c. p. 10. sq.

(75) Cfr. Bened. XIV. Const. • *Singulari* • 9. Febr. 1749. § 8.; Gasparri l. c. n. 297.; Scherer l. c. p. 444. sq.; Boeckenhoff l. c. p. 9. sq. 41. sq. 37., ubi argumentationem Gasparri l. c. et n. 963. 622. quoad exemptionem infidelium a forma civili servanda recte non approbat.

V. Si in foro ecclesiastico accuratius indicandi sint *fontes*, quibus *positivus* effectus communicationis habilitatis probeatur, omnino concedendum est quandoque viros doctos iis uti verbis, quasi huiusmodi effectus *positivus* sequatur *ex natura rei* et principiis *philosophicis* de individuitate contractus. Id, quod plane falsum est, ut patet ex praecedentibus; etenim vis *naturalis* individuitatis contractus quoad effectum *negativum* perperam etiam extenditur ad effectum *positivum*.

Praeterea idem luculenter demonstratur ex decreto S. C. Inq. 12. Ian. 1890. pro insula Melitensi, in quo matrimonia mixta catholicorum cum acatholicis non servata forma Tridentina fuerunt declarata invalida, licet acatholici in matrimoniis inter se valide celebrandis effecti essent immunes a forma Concilii Tridentini (76).

Neque *leges Romanae*, ad quas *Benedictus XIV.*, De Syn. dioec. l. VI. cap. 6. n. 12. alique videntur provocare, efficacem suppeditant probationem. Nam in rebus sacris non sunt attendendae, nisi quatenus ab Ecclesia fuerint canonizatae. Insuper expressis verbis illud principium de *positivo* effectu individuitatis contractus non continent. Si in materia *analogia de servitutibus* (cfr. L. 10. D. quemadmod. servitut. amitt. VIII. 6.) propter *pupillum altera* quoque pars servitutem retineat, huiusmodi argumentum ex *analogia* petatum in se est satis debile nec effectum illum positivum *ex natura rei*, sed potius ex iuris dispositione repetendum esse demonstrat. Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 13. sq.

Maior quoque vis non convenit illi probationi, quae deduceretur ex cap. *Tametsi* Concilii Tridentini, vi cuius unusquisque parochus sive sponsi sive sponsae diversas parochias incolentium ad assistentiam est competens. Agitur enim de re omnino distincta. Nam nequaquam pars quaedam *habilis* alteri parti *inhabili* communicat habilitatem, quoniam ex *ipso iure Tridentino* ob singularem naturam *unius* contractus matrimonii necessario a *duobus* ineundi *sponsus et sponsa* diversarum parochiarum *habiles* sunt coram paroco *uni* parti *proprio* valide celebrandi nuptias (77).

Multo minus ad explicandum effectum positivum individuitatis contractus matrimonialis poterat indiscriminatim

(76) Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 21. sq. 32. sq.; *Mifsud*, La deroga all'impedimento di clandestinità p. 104. sq.

(77) Cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 19. n. 4.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 3. n. 134. 140. sq.; *Boeckenhoff* l. c. p. 14. sq.

provocari ad principium: *Locus regit actum*. Nam in non paucis casibus unus ex sponsis potest venire ex territorio Tridentino atque *retinere obligationem personalem* servandi formam substantialem cap. *Tametsi* (78).

At postquam in ista controversia de iure assistendi proprii parochi sive sponsi sive sponsae etiam allegatum est principium individuitatis contractus, ut ratio quaedam *intrinseca* competentiae uniuscuiusque parochi redderetur, satis prona fuit extensio illius principii ad casus *similes* impediementi clandestinitatis. Adagium de vi individuitatis contractus matrimonialis ad communicandam immunitatem a forma Tridentina *videtur supponi* in responso S. C. C. a 1588. Cui responso a *Farinaccio* a. 1609. relato inde a *Pontio* (a. 1624.) certe auctores insistere solent, ut individuitati contractus matrimonialis quoad *formam Tridentinam* vindicent effectum *positivum*. Imo teste *Pignatelli*, Cons. can. t. V. c. 79. n. 22. iunct. *Rosset* l. c. n. 2085. S. C. C. iam 19. Maii 1572. declaravit: “ *Validum est matrimonium contractum in parochia mulieris, ubi Tridentinum non est promulgatum, licet in parochia viri fuerit promulgatum* „. Claris conceptisque verbis praesertim *Engel* a. 1674. idem principium de efficacia *positiva* proclamavit, quem postea alii auctores v. g. *Reiffenstuel*, *Schmalzgrueber* sine ulla haesitatione secuti sunt. Maximam tamen auctoritatem ipsi conciliavit *Benedictus XIV.* l. c. l. VI. cap. 6. n. 12., ubi ut doctor privatus testatur se *hoc principio* innixum ex auctoritate pontificia et cum concordibus suffragiis Congregationis coram se habitae a. 1741. celeberrimam edidisse declarationem de valore matrimoniorum *mixtorum* in *Hollandia*.

Inde a tempore *Benedicti XIV.* vis individuitatis contractus matrimonialis producendi laudatum effectum *positivum* virorum doctorum effatis atque consuetudine saltem particulari praeformata in scholis et tribunalibus communiter admissa est (79).

Profecto viri quidam docti ad stabiliendum hoc princi-

(78) Cfr. decl. S. C. C. 5. Sept. 1626. ab Urbano VIII. 14. Aug. 1627. confirm.; *Gasparri* l. c. n. 985.; *Wernz* in Anal. eccles. t. VII. p. 196.; *Scherer* l. c. p. 211. not. 218.; paulo aliter *Arendt*, De coniug. cland. inito p. 3. sq. de quaestionibus quibusdam connexis disputat, ubi antiquam theoriam sub nova forma repristinare conatur.

(79) Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 16. sq.; *Gasparri* l. c. n. 963.; *Scherer* l. c. t. II. p. 209. not. 213.; *Feije* l. c. n. 340.

pium erroneis argumentis usi sunt, et usque ad nostram aetatem expressa et universalis lex *scripta* in ipsius favorem non prodiit.

VI. Ex stylo Curiae Romanae in Congregationibus Cardinalium recepto et ex iteratis declarationibus Rom. Pontificum v. g. Clem. XIII. 15. Maii 1767. et Pii VII. 27. Iun. 1805. nostra aetate communicatio exemptionis ab impedimento clandestinitatis adeo certa evasit, ut non amplius possit rationabiliter negari vel in dubium vocari. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 963.; *Feije* l. c. n. 317. sq.; *Aichner* l. c. § 192. not. 23., ubi tamen aliquantisper haesitare videtur. Unicus *Scherer* l. c. p. 210. not. 215. sq. 219. 242. a communi sententia discessit et illud principium impugnatur; at partim innititur suppositionibus falsis partim erroneis interpretationibus declar. S. C. C. et S. C. Inq. Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 21. sq. 25. sq. iunct. *Schnitzer* l. c. p. 180. not. 3., ubi in not. 1. videtur dissentire.

VII. Si in praecedentibus positivus effectus communicationis immunitatis limitatus est ad *impedimentum clandestinitatis*, ubi potissimum quoad matrimonia mixtae religionis et disparis cultus est practici momenti (cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 21. sq. 33. sq.), huic assertioni non obstant verba resp. S. C. Inq. 16. Sept. 1824. ad Arch. Quebec.: "*Ecclesia dispensando cum parte catholica super disparitate cultus, ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur ab iis etiam impedimentis, a quibus exempta est pars infidelis, ut inde huius exemptio propter contractus individuitatem communicata remaneat et alteri* „ Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1235. Nam omissa illa animadversione, quod haec verba reperiantur in parte *argumentativa* responsi *particularis* (cfr. S. C. Inq. 20. Sept. 1854. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1449., ubi pari ratione commemoratur *praevia dispensatio disparitatis cultus et primi affinitatis gradus* in linea collateralis) expresse ablatio reliquorum impedimentorum repetitur ex implicita *dispensatione* parti *catholicae* data simul cum dispensatione *disparitatis cultus*, non ex *naturali*-vi individuitatis contractus. Nequaquam enim ex *natura rei* sublato impedimento *disparitatis cultus* etiam *alia* impedimenta v. g. consanguinitatis vel affinitatis, si quae sint, tolluntur a parte *fideli*, nisi interveniat benigna relaxatio Ecclesiae. Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 53. sq. Et revera non *pars infidelis*, cui Ecclesia suos favores *directe* concedere non solet, sed potius *pars fidelis* obtenta dispensatione aufert a parte infideli inhabilitatem, qua *indirecte* impediabatur a valido

matrimonio cum fidei celebrando. Praeterea licet generali tenore verborum S. C. Inq. l. c. (" *ab iis etiam impedimentis* „) etiam dispensatio a *forma Tridentina* videatur concedi, tamen haec conclusio theoretica ex citato responso S. C. Inq. non est practici momenti, cum in *rescriptis* dispensationis semper exprimat *conditio*, ut matrimonium in facie Ecclesiae et in legitima forma celebretur. Cfr. Gasparri l. c. n. 621. sq. 863.; Boeckenhoff l. c. p. 44. Hinc huiusmodi matrimonia *etiam ob tenta dispensatione* super impedimento disparitatis cultus sunt *invalida*, si neglecta *conditione* rescripti *absque forma ecclesiastica* celebrentur.

Deinde in eadem clausula "*ab iis etiam impedimentis* „ certe illa quoque impedimenta non continentur, a quibus Ecclesia *de facto nunquam* dispensat v. g. impedimentum affinitatis lineae rectae ex copula licita. Non enim est putandum Ecclesiam id per *tacitam* vel implicitam dispensationem indulgere, quod per *expressam* relaxationem concedere constanter negavit. Cfr. Gasparri l. c. n. 679. 700. sq. Denique dispensatio cum tantum detur super impedimentis, a quibus pars *infidelis directe* est *exempta*, sese etiam *non* extendit ad impedimenta *soli* parti catholicae propria v. g. ad votum castitatis (80).

Multo minus dispensatio tacita vel implicita *aliorum* impedimentorum, quae in cit. responso S. C. Inq. pro casu disparitatis cultus admittitur, transferri potest ad dispensationem super impedimento *mixtae religionis*. Quae si concedatur, minime tacite comprehendit etiam relaxationem impedimenti *clandestinitatis*, quo in aliqua regione matrimonia catholica, mixta, imo acatholica quoque haereticorum vel schismaticorum inter se *directe* ligantur v. g. in Italia (81).

Neque ullo modo extendi potest ad *alia* impedimenta canonica, etiamsi Ecclesia in iisdem dispensare *possit* et *soleat*. Quare matrimonium mixtum, in quo de impedimento mixtae religionis vel ab ipsa Sede Apostolica dispensatum fuit, etiam forma Tridentina servata invalide celebraretur, si *praeterea* subesset *aliud* impedimentum canonicum v. g. consanguinitatis expressa et speciali *dispensatione* non sublatum. Imo non raro Episcopi, qui gaudent facultate dispensandi super impedimento mixtae religionis, penitus carent potestate *cumulandi*

(80) Cfr. Putzer, Comment. in facult. apost. n. 220. iunct. Ballerini-Palmieri, Op. theol. mor. t. VI. p. 695.; Gasparri l. c. n. 640.

(81) Cfr. Wernz in Anal. eccles. t. VII. p. 70.; Boeckenhoff l. c. p. 26. p. 25. not. 7.

i. e. super aliis quoque impedimentis canonicis in casu occurrentibus dispensandi, quae ceteroquin sine concursu cum impedimento mixtae religionis ex facultatibus apostolicis relaxare possunt. Cfr. *Putzer* l. c. n. 15. 97. Quodsi matrimonia mixta vel mere acatholica declarantur immunia a forma Tridentina servanda nequaquam in casu illicitae celebrationis clandestinae reputanda sunt valida, si *aliud* obsistat impedimentum canonicum (82).

III. De subiecto contractus matrimonialis et ministro sacramenti matrimonii.

41. Ad contractum matrimonialem *licite et valide* celebrandum generatim omnes homines sunt habiles, qui impedimento dirimente vel impediante iure divino naturali vel positivo aut lege humana a competente auctoritate lata specialiter non prohibentur. Nam contractus matrimonialis versatur circa materiam generaliter permissam; ergo quicumque legitime non prohibetur, libertate matrimonii contrahendi praeditus est (83).

Specialiter vero prohibentur a matrimonio contrahendo omnes homines, qui ob defectum *iudicii, sensuum, aetatis* absolute sive habitualiter sive actualiter ex iure naturae inhabiles sunt ad omnem contractum humanum aut saltem ad hunc contractum matrimonii propter speciale impedimentum iure divino vel humano constituto v. g. ob impotentiam vel *statum* religiosum. Quare a matrimonio contrahendo arcentur, qui laborant habituali plenaque *amentia* et fatuitate (84) eoque mentis defectu, qui verum consensum in *ipsa* celebratione matrimonii non admittit velut infantes septennio minores (85) atque saltem ordinarie ii, qui inde a nativitate *simul* muti et surdi et caeci existunt, at non surdi *vel* muti, imo nec indiscriminatim omnes surdomuti, nisi *idiotis* sint adnumerandi.

(82) Cfr. Bened. XIV. declarationem pro Hollandia 4. Nov. 1741.

(83) Cap. 20. 23. X. h. t.; *Hostiensis*, Summa h. t. n. 9.; *Schmalzgr.* h. t. n. 241. sq.; *Van de Burgt*, l. c. p. 32.; *Gasparri* l. c. n. 244.; *Pesch* l. c. n. 840. sq.; *D'Annibale*, Summula P. I. n. 27. sq.

(84) Cfr. c. 26. C. XXXII. q. 7.; cap. 24. X. h. t.; S. C. C. 1. Febr. 1868. et 7. Iul. 1883. in Act. S. Sed. vol. III. p. 462. sq. et vol. XVI. p. 262. sq.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 8. n. 15. sq.; *Gasparri* l. c. n. 779.; *Leitner* l. c. p. 97. sq.; *Familler*, Pastoral-Psychiatrie p. 171. 62. sq.

(85) Cap. 25. X. de spons. IV. 1.; cap. 5. 13. X. de desp. imp. IV. 2.; S. C. C. in caus. Ventimill. 19. Maii 1888.; *Gasparri* l. c. n. 778.

Qua de re in casibus dubiis certe iudicium Episcopi est implorandum (86). Quodsi amentes vel furiosi *lucida* habent *intervalla*, matrimonia eo tempore celebrata valida quidem sunt, at ordinarie illicita (87) propter periculum impediendi generationem et idoneam proles educationem, nisi pericula illa removeantur, et gravis causa adsit v. g. legitimatio proles, reparatio honoris sponsae, bonum regni. *Actualis* incapacitas habetur in perfecte ebriis, delirantibus, dormientibus atque in iis, quibus vehementissima quaedam passio usum rationis ademit.

42. *Personae habiles ad contractum sacramentalem* valide et licite celebrandum ut *subiecta activa* sive ut *ministri sacramenti* sunt soli contrahentes, vir et mulier. Nam *contractus* matrimonialis fidelium baptizatorum a *sacramento* matrimonii non est realiter distinctus; at causae efficientes contractus sunt ipsi contrahentes, ergo ipsi quoque sunt huius sacramenti *ministri*, non ut subministrant *materiam*, sed ut apponunt *formam* (88).

(86) Cap. 23. 25. X. h. t.; S. C. C. 20. Mart. 1880. in Act. S. Sed. vol. XIII. p. 440. sq.; Sanchez l. c. l. I. disp. 8. n. 12. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 16. sq. 241.; Gasparri l. c. n. 780.; D'Annibale, Summula theol. mor. P. I. n. 30.; Olfers, Pastoralmedizin p. 115. sq., ubi refert progressus factos non solum in excolendis surdomutis, sed etiam surdis et mutis et caecis a nativitate.

(87) Cfr. c. 14. C. VII. q. 1.; S. C. C. 8. Aug. 1778.; S. Thomas l. c. Suppl. q. 54. art. 3.; Sanchez l. c. n. 16. sq.; Gasparri l. c.; Van de Burgt l. c. p. 63. sq.; Scherer l. c. t. II. p. 172. sq.; Schnitzer l. c. p. 194. sq. Quoad *lucida* intervalla leges Romanae (cfr. v. g. L. 6. C. de curat. furios. V. 70.) cum iure canonico conveniunt, at non raro iura moderna dissentiunt (cfr. Arndts, Lehrb. d. Pand. § 59. not. 3.; Lehmkühl, D. buerg. Ges. d. d. R. ad § 1325.). Maior benignitas iuris canonici facilius admittitur, si ex parte solius viri sit amentia cum lucidis intervallis praesertim longioribus, quoniam in feminis hoc vitio affectis maius periculum imminet proli. Hinc si ex *utraque* parte sit amentia non obstantibus lucidis intervallis vix unquam matrimonium erit licitum. Multi canonistae quoad valorem matrimonii eorum, qui laborant tantum monomania sive dementia in *speciali* materia, non in rebus *matrimonialibus*, mitiorem sequuntur opinionem ad instar amentium, cum lucidis intervallis (cfr. Sanchez l. c. n. 22. sq.; Van de Burgt l. c. p. 64.; Schnitzer l. c. p. 195.); at in modernis codicibus huiusmodi homines censentur incapaces ad validos contractus celebrandos atque omnino irresponsabiles. Cfr. Gasparri l. c. n. 779. Imo etiam in foro ecclesiastico fuerunt viri docti v. g. Victoria, D'Annibale, qui nequaquam pro omnibus casibus opinioni Sanchezii tanquam certae adhaerere. Cfr. Fammiller l. c. p. 148. sq., ubi recte docet, quam caute sit procedendum in admittendis lucidis intervallis.

(88) Sanchez l. c. lib. II. disp. 6.; Schmalzgr. h. t. n. 291. sq.; Perrone l. c.; Palmieri l. c. p. 81. sq.; Benedict. XIV., De Synod. dioec. l. VIII.

Subiecta passiva sacramenti matrimonii non sunt homines non baptizati, utpote incapaces recipiendorum sacramentorum; at iidem etiam post legem evangelicam promulgatam inire valent vera et legitima matrimonia, quibus ratio simplicis contractus veri, sacri et religiosi propria est (89). Omnes autem valide baptizati nulloque impedimento iuris divini vel canonici obstricti ad sacramentum matrimonii suscipiendum habiles sunt, saltem si cum fidei vere baptizato matrimonium contrahant (90).

43. Quodsi duo coniuges infideles ad fidem christianam baptismo suscepto convertantur, non solum *sacramenti* matrimonii suscipiendi fiunt capaces, sed etiam ipsorum matrimonium, dummodo *valide* in infidelitate contractum fuerit, *statim cum baptizantur*, ipso facto fit ratum verumque sacramentum etiam sine expressa vel tacita consensus matrimonialis *renovatione* (91). Quare sententia, quam sustinuit *Schmalzgrueber* h. t. n. 309. sq. praeceuntibus *Vasquez*, *Wiestner*, suo quondam professore, scilicet huiusmodi matrimonium in infidelitate contractum *etiam post* utriusque coniugis conversionem *nunquam* transire in verum sacramentum, nostra aetate ut improbabilis videtur esse plane derelinquenda.

cap. 13. n. 4. una cum iudicio *S. Alphons.*, Theol. mor. l. VI. n. 897. de verbis Benedicti XIV., « *quae proferi ut doctor privatus* »; *Schulte* l. c. § 2.; *Gasparri* l. c. n. 226.; *Scherer* l. c. § 112. not. 1. § 105. not. 4., ubi putat ne proponendam quidem esse quaestionem de ministro sacramenti matrimonii. At *Lugo*, De sacram. disp. 8. n. 230.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 231. t. VII. n. 868. sq.; *Rosset* l. c. n. 295. sq.; *Billot*, De Ecclesiae sacram. t. II. p. 346. sq.; *Leitner* l. c. p. 63. alique theologi et canonistae citati quaestionem propositam rite solvunt; aliter *Hollweck*, D. Civileher. d. b. G. p. 81. not. 1.

(89) Cap. 7. X. de divort. IV. 19. = Innoc. III. (a. 1199.); « *Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum, inter fideles autem verum et ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii sacramentum ut ipsum in coniugibus illo durante perduret* »; cap. 8. X. cod. tit.; cap. 3. X. de presbyt. III. 43.; cap. 11. de trans. l. 36.; Eugen. IV. in deer. pro Armen.; Leon. XIII. Encycl. « *Arcanum* »; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 7. 8.; *Pesch* l. c. t. VII. n. 726. 840.; *Scherer* l. c. §. 108. not. 10.; *Gasparri* l. c. n. 210. 229.

(90) Cap. 20. 23. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 300. 303. sq.; *Pesch* l. c. n. 840.

(91) Quae sententia defenditur a *Sanchez* l. c. l. II. disp. 9. et communiter a theologis et canonistis v. g. *Pirhing* h. t. n. 71.; *Perrone* l. c. t. II. p. 295. sq.; *Pesch* l. c. n. 727.; *Billot* l. c. p. 347. sq.; *Scherer* l. c. § 110. not. 10.; *Rosset* l. c. t. I. n. 340. sq.; *Giovine* l. c. t. I. p. 510.; *Leitner* l. c. p. 65. sq.; *Schmalzgr.* l. c. p. 477. sq.

Nam Rom. Pontifices, ut constat ex praecedentibus n. 39., sine ulla limitatione declararunt, *omne* matrimonium inter christianos esse sacramentum; ergo perperam a doctoribus privatis statuitur exceptio de matrimonio fidelium neophytorum. Porro exceptio illa odiosa, qua neoconversi dicuntur incapaces recipiendi sacramenti matrimonii, consequenter privantur gratis sacramentalibus, relinquuntur in simplici contractu matrimoniali et inferiore quadam conditione coniugum christianorum, iam ex sese est parum probabilis et insuper solidis argumentis destituta. Etenim quae opponunt, sane probant non requiri *novum* quendam *consensus* nec sufficere *prioris* consensus *approbationem* ad explicandum sacramentum matrimonii in neoconversis, at non demonstrant *ipso facto* baptismi recepti inter coniuges fideles non haberi sacramentum matrimonii. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 310.

Neque concludentibus argumentis probari potest necessitas expressae vel *tacitae renovationis consensus*, quam exigunt *Bellarminus, Laymann, Schmier* alique. Nam ut unio maritalis duorum infidelium *perfecte* repraesentet unionem Christi et Ecclesiae, unice requiritur *character baptismalis* in coniugibus. Quae conditio impletur ipso facto baptismi, et ex altera parte consensus mutuus ante baptismum *valide* datus virtualiter et irrevocabiliter perseverat; ergo nihil obstat, quominus ipsorum matrimonium illico transeat in sacramentum matrimonii absque ulla consensus renovatione. Cfr. *Rosset* l. c. n. 344.

Praeferenda igitur est sententia *Sanchezii*. Etenim imprimis conformior est praxi Ecclesiae, quae a fidelibus conversis renovationem consensus non solet exigere. Et revera S. C. Inq. in respons. dato 20. Sept. 1848. et 27. Sept. eiusd. an. a Pio IX. approbato declaravit: “ *Quodsi dubium nullitatis* (scil. matrimonii in infidel. contracti) *non sit vere fundatum, renovatio consensus non est necessaria* „ (si uterque coniux aut una tantum pars baptizatur) (92). At idem Pius IX. generaliter et absolute declaravit: “ *Inter fideles matrimonium dari non posse quin uno eodemque tempore sit sacramentum* „. Hinc renovatio consensus cum dicatur esse *non necessaria nec debere* exigi a ministro solemnitatis, qui etiam abstinere iubetur a proferendis verbis “ *Ego vos coniungo* „, certe ad dandum sacramentum matrimonii neoconversis omnino non requiritur.

(92) Cfr. quoque S. C. de Prop. Fide 21. Iul. 1841. et S. C. Inq. 20. Iul. 1860. in Collectan. S. C. de Prop. F. n. 1551. 1557.; *Gasparri* l. c. n. 229. 1003. sq.

Porro consensus coniugum conversorum in infidelitate valide datus, qui est sacramentum sensu lato (cfr. cap. 8. X. de divort. IV. 19.), ita virtualiter perseverat, ut a partibus *efficaciter* revocari non possit; coniuges enim iuncti sunt vinculo *valido et indissolubili*. Hinc ut hac in re non requiritur *renovatio* consensus, ita etiam prioris consensus dati *revocatio* sive superveniens dissensio non est attendenda, etsi forte ob alias rationes quam interdum theologis placet. Neque quidquam mirum; sunt enim et alii quidam contractus, “ *in quibus nec valide potest contrahens resilire ante conditionem impletam nec impedire, quod adveniente postea conditione purificetur et perficiatur contractus* „ (93).

At quamprimum ille consensus matrimonialis *moraliter* perseverans et *efficaciter irrevocabilis* informetur a duobus subiectis baptizatis ipso facto iam consecutus est perfectam significationem theoreticam, ut nihil iam obstat, quominus etiam sit signum practicum gratiae sanctificantis et vinculo matrimoniali iam existenti conciliet accedente *nova consummatione* matrimonii eam firmitatem et *indissolubilitatem*, quae soli matrimonio christianorum consummato propria est. Quae explicatio etiam illustratur analogiis petitis ex *sanatione* matrimonii in *radice* et *reviviscentia sacramenti matrimonii*, et ex matrimonio conditionato vel per procuratorem celebrato, atque licet illae analogiae, ut omnes comparationes claudicent, tamen ad dilucidationem huius quaestionis sunt utilissimae, dummodo convenientiae et differentiae in comparatione ob oculos habeantur. Neque illud omittendum est, quod huiusmodi argumentatio potissimum innitatur singulari indole sacramenti matrimonii ut *contractus* atque principiis a *Lugo* l. c. de contractibus in genere atque speciatim prolixè de contractu *matrimoniali* stabilitis, penitus omissis theoriis, quae res claras et certas videntur potius reddere obscuras et dubias. Cfr. *Rosset* l. c. n. 340. sq. 344. sq.

44. Si *unus* tantum ex *duobus* coniugibus infidelibus legitimo matrimonio iunctis fidem christianam amplectatur, aut fidelis baptizatus ex *dispensatione* Rom. Pontificis cum infideli non baptizata matrimonium contrahit, probabilius ne *fidelis* quidem baptizatus sacramentum matrimonii recipit, verum in

(93) Cfr. *Lugo*, De iust. et iur. disp. 22. n. 381. sq. 384. sq.; *D'Annibale* l. c. P. I. n. 41. not. 32.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 661.; paulo aliter *Gasparri* l. c. n. 48.

utroque coniuge existit *vinculum* matrimoniale ortum ex *simplici* tantum *contractu* matrimoniali, non ex sacramento matrimonii. Quae est sententia, quam duce *Sanchezio* l. c. l. II. disp. 8. plerique theologi et canonistae tenuerunt atque etiam nunc defendunt (94). Vicissim praeiungentibus *Dom. Soto* et *Catharino* alii existimant matrimonium in coniuge *fideli* esse sacramentum, non in parte infideli (95).

At immerito. Nam sacramentum matrimonii consideratur aut ut *contractus transiens* aut ut *vinculum permanens*: iam vero sub neutro respectu in *solo fideli* coniuge existit *sacramentum*. Non sub priore respectu. Etenim ut *contractus* matrimonialis est numero unus et individuus, ita etiam sacramentum matrimonii est unum, non duplex; ergo sicut *contractus* matrimonialis non potest existere in uno, nisi simul etiam sit in altero, ita idem valet de sacramento matrimonii, quod a *contractu* matrimoniali omnino separari non potest et certe in infideli esse nequit ideoque etiam in *fideli* excluditur. Praeterea perperam de signo imperfecto idem praedicatur atque de signo *perfecto* unionis duorum fidelium. Denique ex mera analogia baptismi parti non baptizatae sine sufficienti fundamento vindicatur capacitas ministri sacramenti (96).

Quodsi attendatur *vinculum* matrimonii, illud in utraque parte debet habere eandem firmitatem; sed *vinculum sacramentale*, quod adversarii *supponunt* in *fideli*, esset *firmius* quam *vinculum naturale* in infideli; ergo aequiparatio inter

(94) *Pirhing* h. t. n. 71.; *Schmalzgr.* h. t. n. 306. sq.; *Wiestner* h. t. n. 165.; *Billot* l. c. p. 353. sq.; *Hurter*, Compend. theol. dogm. t. III. p. 526.; *Boeckenhoff* l. c. p. 46. sq.; *Leitner* l. c. p. 67. sq.

(95) *Rosset* l. c. n. 346. sq.; *Perrone* l. c. t. II. p. 306. sq., ubi suam opinionem p. 311. ita limitat, ut neget contractum matrimonialem fieri sacramentum in *fideli* coniuge *converso* altero coniuge in infidelitate permanente; *Pesch* l. c. n. 728.; *Scherer* l. c. §. 108. not. 10., ubi ex sententia, quae tenet sacramentum matrimonii magis esse *habitu* quam *actu* et consensus renovationem in baptizatis coniugibus excludit, * *consequenter* deducendum esse existimat iam baptismo unius coniugis matrimonium in illo fieri sacramentum. Eidem sententiae etiam calculum adiiciunt *Palmieri*, *Sasse* atque praesertim ex ultimo saeculo illi scriptores, qui contractum matrimonialem a sacramento matrimonii separari posse sustinuerunt v. g. *Tournely*, *Collet*. Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 49. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 3. n. 5. Tertia quaedam sententia, quae etiam in infideli videtur admittere sacramentum, solummodo ob suam singularitatem est commemoranda. Cfr. cap. 3. X. de presbyt. III. 43.; *Schell*, Kath. Dogm. t. III. 2. p. 688.

(96) *Schmalzgr.* l. c. aliique auctores cit. in not. 82. h. tit.

coniuges non existeret. Nec iuvat excipere, quod etiam in infideli haberetur *aeque* firmum vinculum; illius enim *aequalis* firmitatis in infideli deest *fundamentum* i. e. sacramentum; ergo asseritur effectus sine causa proportionata. Ex altera parte *firmius* illud vinculum in fideli, quod adversarii consequenter admittere debent, non existit. Nam matrimonium fidelis conversi etiamsi post baptismum consummatum fuerit, per privilegium Paulinum *dissolvi potest*, si pars infidelis non vult amplius pacifice cohabitare; ergo vinculum matrimoniale etiam in fideli non est sacramentale; nam sacramentum matrimonii consummati est absolute indissolubile (97). Cfr. S. C. de Prop. F. 30 Ian. 1807. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1322.

Sane Perrone l. c. vult salvare rationem sacramenti saltem in fideli, qui cum *dispensatione pontificia* celebravit matrimonium cum infideli; id, quod inde *deducit*, quod tale matrimonium per privilegium Paulinum (vel per R. Pontificem) *non amplius dissolvi possit*. Cfr. S. C. Inq. 5. Aug. 1759. in cit. Collectan. S. C. de Pr. F. n. 1312. ad 4. At haec conclusio *de sacramento* logica non est. Nam per se et a priori iam vix probabile est Deum *neoconversis negare sacramentum* matrimonii, at *fidelibus* illis *tepidis*, qui regulariter talia matrimonia cum *dispensatione* celebrare solent, in praemium *negligentiae* etiam *concedere sacramentum*. Praeterea negatae solutionis matrimonii in casu *aliae* multoque meliores reddi possunt rationes. Etenim privilegium Paulinum et iura R. Pontificis, quae *in favorem fidei* sunt concessa, nequeunt applicari ad promovendam *negligentiam in fide* et *morum corruptionem*, v. g. si fideles spe illecti futurae dissolutionis matrimonii facile contraherent matrimonia cum infidelibus. Ergo conclusio illa

(97) Utrumque illud argumentum, cui etiam alii viri docti v. g. *Billot*, *Gühr* recte vim tribuunt, a *Boeckenhoff* l. c. p. 55. sq. reicitur. At in re controversa subsidia patronorum eiusdem causae non videntur esse tam facile repellenda. Difficultati contra prius argumentum iam satisfactum est in textu; imo si adversarii adiguntur ad defendendas res non connexas (sel. ad *eandem* vinculi firmitatem in utroque) exinde potius denuo refutantur. Cfr. not. 98. h. tit. Multo minus difficultatem facessunt rationes contra alterum argumentum allatae. Nam sententiae partim plane *falsae* vel *non cohaerentes* quorundam virorum doctorum non sunt legitimae exceptiones contra argumenta in se solida, ut tandem aliquando vel ipse *Boeckenhoff* l. c. p. 56. fatetur, ubi scribit: „*Qui auctores, quomodo hac in re sibi constent, equidem non video* „.

ex *facto* negatae solutionis ad *existentiam sacramenti* non subsistit, ut etiam aliis responsis confirmari potest (98).

Neque efficaces sunt rationes, quas adversarii in suum favorem allegant. Nam imprimis exinde arguunt, quod potestas Ecclesiae in haec matrimonia v. g. ad statuendum impedimentum disparitatis cultus solummodo defendi possit, si matrimonium saltem ex parte fidelis sit sacramentum. At ex Leon. XIII. Encycl. "*Arcanum* „ matrimonium licet non sit sacramentum, est tamen natura sua sacrum et religiosum; sed in *res religiosas* et *sacras fidelium* Ecclesia est exclusive competens, sive habet potestatem in causas et personas, ut eruitur ex eadem Encycl.; hinc *indirecte* propter individuitatem contractus suis impedimentis potest etiam ligare *infideles*. Praeterea urgetur illa ratio, quod *effectus gratiae* possit existere in *uno* coniuge independenter ab altero, ergo etiam sacramentum. Qua in argumentatione tacite sumitur falsa propositio minor; nam quod certissime valet de *effectu*, perperam transfertur etiam ad *causam* sive *contractum* matrimonii et *vinculum* matrimoniale. Aliis rationibus adversariorum minus insistendum videtur; habent enim obviam solutionem; nam v. g. dispensatio Ecclesiae facile explicatur, quia huiusmodi matrimonia obtenta dispensatione sunt vera matrimonia valida et licita, in quibus coniuges absque *peccato* fornicationis vivere possunt.

IV. De consensu matrimoniali atque materia et forma sacramenti matrimonii.

45. Ad contrahendum matrimonium ex natura rei et institutione divina essentialiter requiritur verus et internus (99) et

(98) *Billot* l. c. p. 354.; *Boeckenhoff* l. c. p. 59., ubi tamen p. 55. sq. contra *Billot* et *Gihl* non satis videtur distinguere *intrinsecam* firmitatem et *defectum extrinsecae auctoritatis* et *causae proportionatae*. Quae intrinseca firmitas potest esse *eadem*; at stante *defectu* allegato auctoritatis *vel* *causae*, *diversitas* quoad maiorem vel minorem facilitatem solutionis vinculi est omnino fundata; ergo duo auctores allegati nihil tenent, quod sit difforme a praxi Ecclesiae i. e. ab alleg. resp. S. C. Inq. 5. Aug. 1759. ad 4. Quae responsio etiam iis confirmatur, quae ipse *Boeckenhoff* l. c. p. 59. sapienter disputat. Cfr. quoque *Pesch* l. c. n. 761. sq. 785. sq. praesertim n. 817. sq.

(99) Cap. 23. 25. 26. X. h. t.; S. C. C. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 281. sq.; S. C. C. 7. Mart. 1885. in Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 14. sq.; S. C. de Prop. F. 1. Oct. 1785. in Collect. cit. n. 1517.; *Pesch* l. c. n. 718. sq.; *Scherer* l. c. § 112. not. 2. sq.; *Lugo* l. c. disp. 22. n. 4.; *Leitner* l. c. p. 121. sq.

personalis (100) contrahentium consensus, non fictus vel simulatus vel alienus. Qui consensus matrimonialis etiam per *procuratorem* (101) vel *nuntium* (102) vel *epistolam* (103) vel *interpretem* (104) dari potest, dummodo observentur conditiones iure naturali et positivo ad matrimonium ita contrahendum requisitae.

Huiusmodi enim celebratio matrimonii ex *natura rei* et antiquo iure *Decretalium* est permissa, et *Concilium Tridentinum* illam permissionem non sustulit etiam iis in locis, ubi nova forma cap. *Tametsi* statuta et legitime promulgata est

(100) Lib. IV. tit. 2. de despons. imp. X.; S. Thom. l. c. Suppl. q. 45. sq.; *De Augustinis* l. c. p. 640. sq.; *Pirhing* h. t. n. 82. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 246. sq.; *Rosset* l. c. n. 134. sq.; *Gasparri* l. c. n. 770. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 63. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 233. sq.

(101) Cfr. c. 8. C. XXX. q. 5. iunct. Gloss. v. Uxor; c. 13. c. XXXII. q. 2.; cap. 9. de procur. l. 19. in Sext.; S. C. C. 5. Iul. 1727. 7. Iul. 1736. in ed. *Richter* C. Tr. p. 238. n. 69. 70.; S. C. C. 7. Apr. 1883. 14. Iun. 1884. 22. Iun. 1894. sq.; S. C. C. 10. Sept. 1853. in Arch. f. k. K. t. II. p. 602. sq.; Instr. Card. R. § 50.; Cone. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. t. VI. col. 522. sq.; *Sanchez* l. c. l. II. disp. 11. 12.; *Schmalzgr.* h. t. n. 248. sq.; *Gasparri* l. c. n. 775. 834. sq.; *Ferraris* l. c. v. Matrimonium art. 1. n. 94. sq.; *Scherer* l. c. § 112. p. 192. sq.; *Rosset* l. c. n. 88. sq. 213. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 192. sq.; *Zhishman* l. c. p. 604. sq.; *Leitner* l. c. p. 5. sq.

(102) Cap. 14. X. de convers. coniug. III. 32. « *mediantibus internuntiis* », quibus verbis licet etiam procuratores designari possint, tamen secundum sensum obvium potius insinuantur simplices nuntii. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 251.

(103) S. C. C. 30. Sept. 1673. 10. Iul. 1728. Quamvis ex L. 5. D. de ritu nuptiar. XXIII. 2. solus *vir absens per literas* vel *nuntium* potuerit ducere uxorem, non vicissim mulier absens nubere viro, tamen ex doctrina praxique canonica (cfr. S. C. C. 30. Sept. 1673.; *Sanchez* l. c. disp. 12.; *Schmalzgr.* h. t. n. 254. sq.; *Gasparri* l. c. n. 832.; *Schnitzer* l. c. p. 194.) etiam hac in re vir et mulier pari utuntur iure. At *Scherer* l. c. p. 201. not. 177. non attendens ad decisionem S. C. C. 30. Sept. 1673. de duplici illo modo contra *Sanchez* aliosque severiorem tenet sententiam.

(104) Cfr. L. 1. § 6. D. de verbor. oblig. XLV. 1. Sunt nonnulli auctores v. g. *Pontius*, qui id fieri posse negant in locis cap. *Tametsi* subiectis, eo quod parochus et testes nequeant attestari de consensu partium. Quae ratio non est solida; nam ut in aliis contractibus notarius et testes per interpretem vel alio signo sufficienter informantur, ita etiam parochus et testes satis possunt attestari de consensu partium per interpretem vel alio signo expresso. Quare alii v. g. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 39. n. 3. et *Feije* l. c. n. 300. et *Gasparri* l. c. n. 839. 958. melius affirmant etiam in territorio Tridentino huiusmodi matrimonium esse validum. Neque propter auctoritatem *Pontii* vel haesitationem *Benedicti* XIV., De Synod. dioec. l. XIII. cap. 23. n. 9. haec sententia videtur esse theorettice dubia; at in praxi certe non est applicanda inconsulto Episcopo. Cfr. *Rosset* l. c. n. 238. sq. 2276. sq.

servanda. At ob rei gravitatem et periculum hisce modis matrimonium a sponsis licite non potest contrahi nec a parochis solemnizari, nisi praevia licentia et approbatio Episcopi fuerit obtenta (105).

Per ius matrimoniale decreto "*Ne temere* „ constitutum sub iisdem cautelis ac antea contractus maritalis per procuratorem vel per interpretem imo etiam per nuntium vel missas literas celebrari potest. Quod de procuratore et interprete extra dubium est. Sed etiam per nuntium vel per literas coram testibus dari potest consensus, quem parochus ab alterutra parte ac testibus vel ab his solis invitatus ac rogatus requisivit. Ita conditiones a lege statutae verificantur neque necesse videtur, ut parochus coram testibus prius absenti parti literas miserit ad exquirendum consensum (106).

Et procurator quidem ut sit idoneus, 1) debet esse munitus mandato *speciali* sive scripto sive viva voce dato ad contrahendum *matrimonium* cum certa et *determinata* persona, 2) neque alium *subdelegare* potest, nisi hoc eidem *specialiter* sit concessum, et 3) si matrimonium contraxit, *postquam* mandatum a domino sive *expresse* sive *tacite* non fuit *revocatum*; nam deficiente saltem unius coniugis consensu maritalis contractus est nullus et irritus, licet tam ipse, quam ea, cum qua contraxit, *revocationem* penitus ignorarint (107). Ut procurator vice mandantis *valide* matrimonium contrahat, nequaquam praeditus sit necesse est *specialibus* qualitatibus v. g. certae aetatis, eiusdem sexus, sed sufficit, quod *naturaliter* capax sit ad exsequendum mandatum. Quod procuratoris mandatum coram parocho et duobus testibus vel alia quadam forma *solemni* non est ex iuris communis praescripto constituendum; at omnino expedit, ut detur per *scripturam* etiam pu-

(105) Cfr. textus iuris atque auctores cit. not. 89. 90. 91. h. tit.

(106) Cfr. Vermeersch, De Forma sponsalium et matrimoniorum. Brugis 1908. pag. 29. ubi admittit quidem consensum per literas exhibitum, sed necessarium esse putat, ut parochus absenti parti coram testibus literas ad exquirendum consensum miserit.

(107) Cap. 9. de procur. I. 19. in Sext.; not. 89. h. tit. — Sanchez l. c. I. II. disp. 11. n. 12. existimat valere matrimonium, si procurator consensum dedit, postquam mandans iam incidit in amentiam. Quae opinio a Lugo, De sacram. in gen. disp. 8. n. 108.; Gasparri l. c. n. 837. aliisque merito rejicitur; nam consensus in mandante per amentiam *deficit*, sicut in mortuo; deficiente igitur consensu ex *una* parte matrimonium nec valide *iniri* nec per *sanationem vere convalidari* potest. Cfr. quoque L. 47. 48. D. acquir. vel omitt. haered. XXIX. 2.; Lehmkühl l. c. t. II. n. 828. sq. paulo aliter.

blicam rite confectam, quae quandoque ex iure particulari (cfr. cit. Conc. prov. Neogranat.) antea in Curia episcopali est recognoscenda (108). Si procurator vi mandati antea non revocati et altera pars in forma legitima mutuum consensum maritalem praestiterint, *illico* validum est matrimonium nec demum valere incipit a momento, quo mandans *notitiam* de consensu dato acceperit (109).

Quare subsequens *ratihabitio* matrimonii sic contracti coram Ecclesia est mera caeremonia accidentalis, quae solummodo additur ad maiorem *solemnitatem extrinsecam* vel perfectionem *probationem* (110).

Si per *epistolam* vel merum *nuntium* contrahatur matrimonium, certe ex *utraque* parte requiritur legitima traditio et acceptatio; at ex opinione *Lugonis* aliorumque (111) in hoc habetur differentia a matrimonio *per verum procuratorem* contracto, quod nuptiae per epistolam vel nuntium celebratae tamdiu nondum sint validae, quamdiu is, qui epistolam vel nuntium *miserit*, directum *responsum* de acceptatione et traditione alterius partis rite non receperit et ratihabuerit. Medio igitur tempore a missis nuntiis vel epistolis usque ad acceptum responsum ex illorum opinione *utraque* pars habet ius valide resiliendi.

Quae sententia *Lugonis ex natura rei* sufficienter non probatur. Recte igitur plerique scriptores praeferunt sententiam Sanchezii, scilicet si is, qui nuntium vel epistolam mittit illico declaret se non solum facere sui corporis traditionem, sed etiam ex tunc acceptare traditionem ab altera parte faciendam, matrimonium statim valet, quamprimum altera illa pars suam traditionem et acceptationem sufficienter manifestavit, neque huius rei *notitia* denuo cum priore parte ad valorem actus *ex natura rei* est directe comunicanda. Nam *ex natura rei* profecto requiritur mutua traditio et acceptatio sufficienter manifestata; at si prior pars conditionate manifestat *suam* traditionem et acceptationem, statim verificata conditione ex parte alterius coniugis habetur *mutua* traditio et acceptatio *absoluta* ideoque validum matrimonium, nisi *positiva lege*

(108) Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) l. c.

(109) *Lugo*, De iust. et iure disp. 22. n. 26.

(110) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 23. n. 9.; *Gasparri* l. c. n. 834.

(111) *Lugo*, De sacram. in genere disp. 9. n. 135. sq., De iust. et iure disp. 22. n. 27. sq.; *Gasparri* l. c. n. 775.

Ecclesiae (quae hac in re non existit) vel *stipulatione contrahentium* matrimonium solummodo reputandum sit validum a momento, quo pars offerens *rescivit* consensum alterius (112).

46. Speciatim consensus sit:

I. Ex parte *intellectus* et *voluntatis* vere *deliberatus* et *liber* (non hypnotizatus) i. e. cum eo perfecto gradu cognitionis intellectus et serietatis atque independentiae voluntatis coniunctus, quem non solum natura contractus matrimonialis, sed etiam in matrimonio christianorum Ecclesia positivis suis legibus postulat (113).

II. Ex parte *obiecti* sit de *praesenti* et *mutuus* (114) i. e.

(112) *Sanchez* l. c. I. II. disp. 12. n. 1. sq. I. I. disp. 7. n. 29. sq. 34. sq.; *S. Alph.*, Theol. mor. I. VI. n. 886.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 1061.; *Wernz* l. c. t. III. n. 235.; *Schmalzgr.* h. t. n. 254. sq.

(113) C. XXIX. q. unic.; cap. 6. 13. 14. X. h. t.; cap. 2. 4. X. de coniug. serv. IV. 9.; supra h. tit. not. 87.; infra h. tom. IV. tit. IV. de imped. error., tit. VIII. de imp. vis et met.; *Wernz* l. c. t. III. n. 236. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 264.; *Gasparri* l. c. n. 776. sq.

Si difficilis est probatio vis et metus, id multo magis valet de *simulato* vel *ficto* vel *iocoso* consensu ab uno vel utroque sponso forte etiam eum inramento dato. Cfr. cap. 26. X. h. t. Nam « *nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaverit* » (cfr. L. 7. § 2. D. de supellect. leg. XXXIII. 10. iunct. L. 13. Cod. de non num. pec. IV. 30.; cap. 10. X. de prob. II. 19. et S. C. C. 12. Mart. 1729. apud *Richt.* l. c. p. 281. sq. n. 141.) et « *fraus et dolus alicui patrocinari non debent* » (cfr. cap. 10. X. de reser. I. 3.). Nihilominus eae possunt concurrere circumstantiae, ut omni collusionis penitus exclusa simulatus vel iocosus consensus saltem unius partis certo sit probatus. Cfr. S. C. C. in c. Mutin. 4. Iun. 1725. alleg. ap. *Richt.* l. c. et S. C. C. 7. Mart. 1885. et 14. Dec. 1889. in Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 14. sq. vol. XXII. p. 529. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 665. sq. (de divortio Napoleonis I.). Quodsi actor in probatione simulationis vel ioci deficiat, fieri potest, ut sit conflictus inter forum *externum* et *internum*. Cfr. cap. 26. X. h. t. iunct. cap. 44. X. de sent. excom. V. 39. At si aliud remedium desit reparandi iniuriam illatam, pars fidei sive non serio consentiens plerumque ad dandum consensum verum *obligatur*. Cfr. cap. 1. X. de eo, qui dux. VI. 7.; *Sanchez* l. c. I. I. disp. 10. 11. n. 3. sq. I. II. disp. 45. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 265. sq. 424.; *Pirhing* h. t. n. 95. sq.; *Gasparri* l. c. n. 797. sq.; *Boeckenhoff* l. c. p. 7. sq.; paulo aliter *Scherer* l. c. § 112. not. 10. 16., qui *absolute* et *generaliter* statuit *obligationem* postea ponendi consensum verum per partem simulantem.

Libertas matrimonii non solum salva maneat necesse est, quatenus nemo iniuste ad matrimonium cum determinata persona est *cogendus*, sed etiam ne quis invitus *arbitrarie arceatur* a celebrando matrimonio. Hinc reete *Gasparri* l. c. n. 212. vocat iniquas illas leges civiles, quae arcant a coniugio pauperes, v. g. nisi probent se certos habere redditus.

(114) Cap. 1. X. de spons. duor. IV. 4.; cap. 9. 25. 31. X. de sponsal. IV. 1.; S. C. C. 25. Maii 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 225. sq.; *S. Thom.* l. c. Suppl. q. 48.; *Sanchez* l. c. I. II. disp. 28.; *Schmalzgr.* h. t. n. 261. sq.

traditio et acceptatio *iuris ad usum corporis* in ordine ad generandam prolem fieri debet inter duas personas determinatas diversi sexus.

III. Ex parte *modi et formae externae sit moraliter simultaneous* nec retractatus vel ex una parte et ea ratione *extrinsece* verbis vel signis vel factis aliisque legitimis modis v. g. per epistolam vel scripturam publicam *manifestatus*, ut a natura rei exigitur et *Ecclesia* pro matrimonio christiano praescribit sive ad *valorem* sive saltem ad *licitatem* actus (115). Quae manifestatio consensus in hoc gravissimo negotio ut sit *licita*, ab iis, qui *loqui possunt*, saltem ordinarie ex ipsa iuris dispositione, rubricis Ritualium, consuetudine Ecclesiae *per verba* de praesenti secundum communem intelligentiam interpretanda fieri *debet*; at surdi et muti, quod verbis non valent enuntiare, signis possunt licite declarare (116).

Merum silentium v. g. ex parte sponsae, nisi alia signa vel facta et adminicula accedant, generatim tanquam certa manifestatio consensus matrimonialis haberi non potest. Imo licet *parentes* pro *filiis praesentibus* et *tacentibus* matrimonium contrahant, huiusmodi taciturnitas filiorum non est veri consensus significatio, si alio signo consensus illorum non demonstretur. Nam quod cap. un. § 2. de despons. imp. IV. 2. in Sext. in favorem *parentum* statutum fuit quoad *sponsalia*, id non potest arbitrarie extendi ad *matrimonium* et personas a parentibus distinctas.

Porro in re adeo gravi, ubi agitur de contractu *indissolubili*

264.; *Pichler* h. t. n. 79. 80.; *Gasparri* l. c. n. 297. 771. 773. 774. 857. sq.; *D'Annibale* l. c. p. III. n. 443.; *Scherer* l. c. § 112. l. II.; *Schnitzer* l. c. p. 197. sq. 317. sq.; *Billot* l. c. p. 313.; *Wernz* infra h. tom. IV. tit. X. de imped. cond. appos. Cfr. quoque S. C. C. 2. Maii 1868. et 18. Dec. 1869. in Act. S. Sed. vol. IV. p. 65. sq. vol. V. p. 551. sq.

(115) Cap. 1. X. h. t.; cap. 4. X. de coniug. serv. IV. 9.; cap. 11. X. de praesumpt. II. 23.; cap. 9. de procur. l. 19. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; *Sanchez* l. c. l. II. disp. 32. n. 1. sq. 6. sq.; *Pirhing* h. t. n. 82.; *Gasparri* l. c. n. 773. 827. sq.; *Pesch* l. c. n. 754. sq.; *Lugo* l. c. disp. 22. n. 23.

(116) Cap. 7. 9. 23. 25. 31. X. h. t.; cap. 1. 3. X. de spons. duor. IV. 4.; *Eugen.* IV in decret. pro Armen.; Conc. Trid. l. c.; S. C. C. 25. Maii 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 225. sq. 228. not. 1. et 22. Nov. 1856. in Arch. f. k. K. t. II. p. 81. sq.; *Sanchez* l. c. l. II. disp. 31.; *Schmalzgr.* h. t. n. 273. sq.; *Pirhing* h. t. n. 84. sq.; *S. Alph.* l. c. n. 888.; *Ferraris* l. c. v. Matrim. art. 1. n. 90. sq.; *Gasparri* l. c. n. 829., qui reete cum *Sanchez*, *S. Alphonso* aliisque docet illam obligationem exprimendi consensum per verba non esse *gravem* ideoque etiam in iis, qui loqui possunt, causam iustam excusare.

ex perfecta *libertate* ineundo, silentium filiorum saltem regulariter potius dissensum quam consensum insinuat. Quare iudex ecclesiasticus in casu occurrente nequit pro validitate matrimonii sententiam *certam* pronuntiare, nisi omnibus circumstantiis accurate discussis (117).

Matrimonium cum sit contractus, *absolute* vel *conditionate* vel cum additione *modi* vel *causae* vel *demonstrationis* iniri potest (118). At quoniam conditionata celebratio matrimonii non levia habet pericula et incommoda, et ut servetur reverentia tanto sacramento debita, matrimonium in forma tantum absoluta, a sponsis contrahi et a parochis solemnizari licite potest, nisi Episcopus ob causas gravissimas conditionatam matrimonii celebrationem expresse permittat (119).

47. *Consensus* qualitatibus modo enumeratis ornatus, ut est causa efficiens vinculi matrimonialis (120), ita etiam est *materia* et *forma*, quibus constituitur *sacramentalis* ritus matrimonii efficax gratiae (121). Quae sententia est nunc extra controversiam, postquam sententia Cani similesque theoriae indubitanter ut falsae sunt reiiciendae, atque certo constat ipsum validum contractum matrimonialem inter fideles esse sacramentum. Quare solummodo explicandum restat, quid in illo contractu habeat rationem materiae et formae. Omissis aliis sententiis recte materia sive elementum *indeterminatum* in sacramento matrimonii dicitur consensus ut *mutuam* contrahentium *traditionem* iuris in corpora continet, *forma* vero sive elementum determinans est *acceptatio mutua* illius traditionis per contrahentes eodem consensu matrimoniali expressa (122).

(117) *Schmalzgr.* h. t. n. 246. sq. alique scriptores; Act. S. Sed. vol. VII. p. 55. sq. 66. sq.; aliter *Sanchez* l. c. l. I. disp. 23. n. 2. sq. alique. Cfr. quoque *D'Annibale* l. c. P. III. n. 443. not. 5.; *Gasparri* l. c. n. 831.

(118) Cfr. l. IV. t. 5. de cond. appos. in despons. vel in aliis contract.; infra hoc tom. IV. tit. X. de imped. cond. appos.; *Gasparri* l. c. n. 47. sq. 841. sq.; *Rosset* l. c. n. 170. sq.; *D'Annibale* l. c. P. I. n. 41. 42.

(119) R. l. 50. in Sext.; Instr. Card. R. § 55.; *Rosset* l. c. n. 179.

(120) Cfr. supra h. tit. not. 60., ubi theoria quaedam antiqua et nova de copulae carnalis necessitate ad contrahendum matrimonium refutatur.

(121) Decret. pro Armen. iunet. *Lugo*, De sacram. in genere disp. 2. n. 7. sq. 31. sq.; *Gasparri* l. c. n. 227.

(122) Apud Bened. XIV. Const. « *Paucis* » 19. Mart. 1758. legitur: « *Legitimis contractus materia insimul et forma est sacramenti matrimonii, mutua nempe ac legitima corporum traditio verbis ac nulis interiorum animi assensum exprimentibus materia, et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio forma* »; *Sanchez* l. c. l. II. disp. 5. n. 1. sq. 6.; *Schmalzgr.*

V. De effectibus contractus et sacramenti matrimonii.

48. Si matrimonium consideratur *in fieri*, ut huc usque potissimum factum est, merito quaeritur, quosnam *effectus* producat celebratum matrimonium. At cum coniunctio ma-

h. t. n. 289.; *Pirhing* h. t. n. 75.; *Gasparri* l. c. n. 227. 772.; *Pesch* l. c. n. 758. sq.; *Billot* l. c. p. 345.; *Rosset* l. c. n. 351. sq.

Scherer l. c. § 112. not. 4. explicationem ex cit. Const. Bened. XIV. depromptam de materia et forma matrimonii appellat "*tautologiam*", quae nihil explicet, atque *Schnitzer* l. c. p. 33. not. 1. opinatur *Scherer* sententiam in textu propugnatam merito dicere tautologiam. Seposita auctoritate Benedicti XIV., qui verba illa l. c. magis per transennam et potius ad instar *dubii* aliorum, non ut propriam sententiam proponit, alibi vero (*De Synod. dioec. l. VIII. cap. 13.*) pro *sua aetate* in seligendis opinionibus hac in re concedit libertatem, contra illam assertionem imprimis grave est praeiudicium, quod tot viri docti nunc multo communius sententiam *Sanchezii* defendentes exceptis duobus canonistis Germaniae non intellexerint se loco solidae explicationis suppeditare ineptam *tautologiam*. Quodsi res ipsa spectatur, multo magis mirum est duos cordatos canonistas adeo insistentes methodo iuridicae id appellare tautologiam, quod plane aptam vereque canonicam continet explicationem. Etenim ut in aliis contractibus mutua promissio et acceptatio, traditio et acceptatio sunt *vere distinctae*, ita idem obtinet in contractu matrimoniali, in quo intercedit mutua corporis *traditio*, quae complenda et determinanda est per mutuam *acceptationem*; manifeste igitur verificatur ratio *materiae* i. e. elementi indeterminati et *formae* sive elementi determinantis. Neque ullo modo requiritur, ut traditio et acceptatio *duobus* actibus *formaliter distinctis* fiat et exprimatur. Nam in formali actu traditionis contractuum bilateralium virtualiter continetur acceptatio, v. g. si qui utantur breviori formula: "*Do tibi centum aureos et accepto equum a te tradendum.* — *Accepto tuos centum aureos et do tibi equum*". Id multo magis obtinet in contractu matrimoniali, qui *claudicare* plane nequit. Quare quicumque dicit: "*Volo esse tuus maritus*", eo ipso dicit: "*Volo te habere uxorem*"; iisdem igitur verbis, quibus *exprimit suam obligationem* etiam *acceptat obligationem alterius*, neque quidquam praeterea est necessarium ad valorem contractus sive ad validum sacramentum. Cfr. *Lugo* l. c. disp. 2.; *Gasparri* l. c. n. 772.

Denique iidem duo canonistae *Sanchezii* opinioni perperam reiectae substituere student sententiam omnino improbabilem *Navarri* sel. *materiam* esse *consensum*, *formam* vero ipsius *declarationem*. At *materia* sacramenti debet esse res aliquo modo *sensibilis*, sed consensus internus est in se insensibilis. Porro verba sive declaratio, quae ad consensum accedunt, illum non magis determinant, sed solummodo extrinsecus manifestant. Restat igitur explicandum, quid in hac extrinseca manifestatione vel declaratione consensus habeat rationem *materiae* et *formae*. Hinc consequitur duos adversarios ad explicandam materiam assumere principium falsum, quoad formam vero assignare rem nimis vagam et indeterminatam. Ergo sententia *Sanchezii* hisce novis et antiquis opinionibus praefere-

ritalis *in facto esse* habeat rationem *vinculi* permanentis a consensu matrimoniali *producti*, quaestio de effectibus matrimonii saltem ex parte resolvitur in disquisitionem de *proprietatibus* illius *vinculi* (123).

49. *Effectus* matrimonii *in genere* intelliguntur omnia bona et privilegia, iura et officia coniugum et prolis, quae ex contractu et vinculo matrimoniali oriuntur (124).

50. *Dividi* possunt effectus matrimonii :

I. In effectus quoad *coniuges* et in effectus quoad *prolem*.

II. In effectus *communes* marito et uxori et in effectus *proprios* aut *solii* marito aut uxori tantum.

III. In effectus *essentiales* sive intrinsecos iure divino ex matrimonio necessario ortos et ab illius *honestate et valore* sive *substantia inseparabiles* v. g. unitas et indissolubilitas *vinculi* matrimonialis, potestas patria, legitimitas prolis, et in effectus *connaturales ad integritatem*, non ad essentiam matrimonii pertinentes, at per se ab illo *separabiles* v. g. cohabitatio in *eadem* domo, denique in effectus mere *extrinsecos* et *accidentaliter* ad matrimonium sive ex iure canonico sive ex iure civili accedentes v. g. impedimenta quaedam matrimonii, irregularitas ex bigamia, ius patronatus ecclesiastici vel suffragii politici patribusfamilias concessum.

IV. In effectus *spirituales* sive supernaturales et *ecclesiasticos* atque in effectus *temporales* vel naturales et *civiles* (125).

renda est. Quodsi *Leitner* l. c. p. 69. sq. pariter asserit contractum matrimonialem esse materiam et formam, ita rem explicat, ut contractum matrimonialem dicat *materiam*, quatenus est contractus inter *homines*, *formam* vero, quatenus est contractus inter *baptizatos*. At haec opinio videtur esse singularis; nullus enim doctor pro illa citari potest frustra que provocatur ad cap. 7. X. de divort. IV. 19., et si auctor suis theoriis p. 69. sq. 61. sq. insistere velit, tandem aliquando inducitur ad sententiam falsam scilicet contractum matrimonialem baptizatorum esse rem *realiter* distinctam a *forma* sacramenti ipsoque sacramento matrimonii.

(123) *S. Thom.* l. c. Suppl. q. 64. sq. 68.; *Pesch* l. c. n. 761.; *Billot* l. c. p. 363. sq.; *Rosset* l. c. t. I. n. 364. sq.; *Gasparri* l. c. n. 209. 1055. 278. sq.

(124) *Tancredus* l. c. p. 15. sq.; *Sanchez* l. c. l. IX. disp. 1. sq. disp. 4. 5. sq. l. VI.; *Pirhing* h. t. n. 173. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 312. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 399. sq.; *Schulte* l. c. §§ 48. sq.; *Rosset* l. c. t. v. n. 3015. sq.; *Scherer* l. c.; *Cavagnis*, Inst. iur. publ. ecc. P. II. p. 250. sq.; *Hollweck*, D. Civileher. d. b. G. p. 156. sq.; *Allègre* l. c. t. I. p. 15. sq. 45. sq. 108. sq. 230. sq. 255. sq.; *Freisen* l. c. p. 847. sq.

(125) Ipsi theologi et canonistae in terminologia de *effectibus* matrimonii non semper conveniunt. V. g. *Palmieri* l. c. p. 263. sq. inter effectus *essentiales* matrimonii scite recenset: « *Ius et officium simul habi-*

V. In effectus sacramentales, morales, iuridicos, personales (coniugum et prolis), reales (bonorum temporalium).

51. Quodsi in specie de effectibus matrimonii sit agendum, id hoc loco solummodo *generaliter* quadam ratione fieri potest, singulares vero effectus in parte speciali tit. XIV. de impedimento ligaminis et tit. XXXIV. de divortiis fusius sunt explicandi, quatenus spectant ad ius *canonicum*.

Primarius effectus matrimonii est *vinculum* intrinsece omnino indissolubile et *exclusivum* inter duos tantum coniuges. Quare principales *proprietates* huius vinculi sunt *indissolubilitas* atque *unitas*, cui opponitur *divortium* et *simultanea polygamia* vel *polyandria*. Quae intrinseca indissolubilitas vere et proprie iam habetur in contractu matrimonii *naturali* ex ipsa *iuris naturae* ordinatione atque *aucta* est per elevationem contractus matrimonialis ad dignitatem *sacramenti* novae legis (126).

tandi, prolem esse legitimam ». A canonista vero *De Angelis* l. c. l. IV. tit. 1. n. 14. « *sub nomine effectuum civilium iuxta communem Doctorum opinionem* », quorum ordinationem « *libenter* » recognoscit « *in potestate laica* », enumerantur: « *Iura reciproca coniugum, individuae nempe vitae consuetudinis...., legitima proles* ». *Heiner* quoque l. c. p. 288. inter alios *civiles* effectus, de quibus iudex saecularis pro suo iure cognoscat, proponit *legitimitatem* et *educationem prolis*. At *Santi* l. c. l. IV. tit. 18. n. 11. melius scribit: « *Hinc quaestio de legitimitate prolis non ad iudicem civilem, sed ad ecclesiasticum pertinet, quia legitimitas prolis est proprius et immediatus effectus validi matrimonii, nec supposita validitate matrimonii potest denegari legitimitas prolis et viceversa* ». Similiter *Gasparri* l. c. n. 278. et *Leitner* l. c. p. 76. sq. rectius eosdem effectus, quos *De Angelis* appellavit *civiles* et potestati *laicae* permisit sel. *iura et officia reciproca coniugum* etc. vocant effectus *inseparabiles* eosque soli auctoritati ecclesiasticae subiiciunt, et alios effectus *separabiles*, quibus etiam imperitiuntur nomen effectuum « *mere civilium* », principibus civilibus ordinandos relinquunt v. g. quantitatem dotis etc. *Cavagnis* l. c. videtur distinguere effectus *supernaturales* Ecclesiae soli indubitanter subiectos et *temporales* vel *naturales*, quos denuo recte *subdistinguit* in *inseparabiles* atque *separabiles*, e quibus priores pariter solius Ecclesiae iudicio reservat. Quam *subdivisionem* effectuum *temporalium* *Gasparri* l. c. indicat per *divisionem* in effectus *civiles* et in effectus *mere civiles*. Cfr. quoque *Pesch* l. c. n. 689. sq. Denique animadvertendum est effectus *temporales* *mereque civiles* nequaquam esse *indiscriminatim* a potestate civili concessos vel pro arbitrio negandos. Etenim sunt huiusmodi effectus, qui nituntur *ipso iure naturali* v. g. successio filiorum ab intestato in bona parentum. Cfr. *Cathrein*, *Moraphil.* t. II. p. 327. sq.; *Schiffini* l. c. n. 350. sq.; *Meyer* l. c. t. II. n. 203. sq. Quo in casu potestas civilis illud ius *ordinare*, sed minime *concedere* vel *generaliter tollere* valet. Cfr. *Nussi*, *Convent.* p. 198. (« *per gli effetti meramente civili* ») p. 200. 201. (« *de civilibus effectibus* »).

(126) Conc. Trid. Sess. XXIV. doctr. de sacr. matr. can. 5. sq.; *San-*

Iure quoque naturae vel solus naturalis contractus matrimonii huiusmodi efficit vinculum, ut exclusive inter unum virum et unam tantum mulierem validum matrimonium consistere possit. Multo magis *sacramentum* matrimonii ex nova lege a divino salvatore lata propter perfectam significationem unionis Christi cum Ecclesia penitus excludit omnem simultaneam polygamiam vel polyandriam pro universo genere humano (127).

52. Si attendantur *tres fines* matrimonii i. e. generatio et educatio prolis, mutuuum adiutorium, remedium concupiscentiae (128), *tria bona* (129), quae ex eo consequuntur, hisce finibus serviunt scilicet:

chez l. c. l. II. disp. 13.; Pesch l. c. n. 689. sq. 761. sq. 774. 819. sq.; Billot l. c. p. 363. sq.; Schnitzer l. c. p. 10. sq.; Scherer l. c. p. 86. sq.; Wernz h. tit. not. 9. 10. 31.; Rosset l. c. n. 357. sq. Cfr. quoque Syllab. Pii IX. prop. 67. iunct. S. Thomae l. c. Suppl. q. 67. art. 1.; Pesch l. c. n. 767. sq.

(127) Conc. Trid. l. c. can. 2.; auctores cit. in not. 113. h. tit.

(128) S. Thom. l. c. Suppl. q. 49. a. 3. q. 59. a. 2.; Sanchez l. c. l. II. disp. 29. n. 14. sq.; Gasparri l. c. n. 203.; Schnitzer l. c. p. 7. sq.; Leitner l. c. p. 9. sq. Profecto fuerunt nonnulli SS. Patres et theologi, qui de usu matrimonii in remedium concupiscentiae cum exaggeratione quadam locuti sunt. Cfr. Cornely in Comment. l. ep. ad Cor. p. 169. sq. At Scherer quoque l. c. t. II. p. 90. modum excedit, si scribit: „Die Auffassung der Ehe als ein Mittel wider geschlechtliche Ausschweifung entspricht dem Begriffe der Ehe nicht und ist höchstens subjectiv begründet“. Cuius assertionis etiam in allegationibus not. 14. solidas rationes non affert. Nam in praesenti ordine naturae lapsae *obiectivus finis operis*, non quidem primarius, sed secundarius est, ut matrimonium sit in remedium concupiscentiae. Cfr. Sanchez l. c.; Pesch l. c. p. 691.; paulo aliter Rosset l. c. n. 473., qui *tres fines* matrimonii non satis distinguit a triplice *bono substantiali*. Verum obiectivus finis operis, licet secundarius, nequit esse contrarius notioni operis i. e. matrimonii.

Num quis *licite* i. e. saltem sine peccato veniali vel *illicite* agat, si principaliter propter vitandam fornicationem vel alium finem extraneum a tribus enumeratis distinctum v. g. ob divitias contrahat matrimonium, moralistis relinquinus discutiendum. Cfr. Sanchez l. c.; Rosset l. c. n. 442. sq. 421. sq.

(129) S. August. in c. 10. C. XXVII. q. 2.; decret. pro Armen.; „Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est **proles** suscipienda et educanda ad cultum Dei. Secundum est **fides**, quam unus coniugum alteri servare debet. Tertium **indivisibilitas** matrimonii propter hoc, quod significat indivisibilem coniunctionem Christi et Ecclesiae“; Catech. Rom. P. II. cap. 8. n. 21. sq.; S. Thomas l. c. q. 49. a. 2.; Sanchez l. c. n. 1. sq.; Rosset l. c. n. 410. sq.; aliter Pesch l. c. n. 689. sq., ubi distinguit *tria bona naturalia* tanquam *tres fines operis* matrimonii scilicet bonum prolis, bonum fidelitatis, remedium concupiscentiae ut tertium bonum eisque in ordine supernaturali addit bonum sacramenti. At a consueta divisione *triplicis* boni non videtur esse recedendum. Agitur enim de bonis substan-

I. *Bonum prolis*, quod consistit in *potestate* generandi et educandi prolem. Quod bonum evidenter refertur ad *primum finem* matrimonii simulque ordinatur ad *tertium*, imo etiam ad *secundum finem* nuptiarum.

II. *Bonum fidelitatis*, quo coniuges imprimis obtinent mutuum et exclusivum *ius* in corpus, ut vinculo matrimonii perdurante absque adulterio neque novum matrimonium attentare neque cum alia persona rem habere possint. Praeterea illud importat, ut coniuges sese sancto amore prosequantur sibi que mutuum praestent *adiutorium* et *solamen*, in quo reperitur *secundus* finis matrimonii. At dubitari nequit, quin bonum fidelitatis multum quoque promoveat primum et *tertium finem* matrimonii (130).

III. *Bonum sacramenti* non solum habetur in *firmitate* vinculi, quae vel ipsi matrimonio infidelium competit, sed in illa singulari et *maxima* indissolubilitate matrimonio consummato *christianorum* propria propter perfectam rationem sacramenti in nova lege (131). Quae indissolubilitas matrimonii non solum primo et secundo, sed etiam tertio fini matrimonii rite obtinendo favet.

Ex hisce tribus bonis substantialibus evidenter ratione *dignitatis* primum locum occupat bonum sacramenti; est enim

finalibus, quae salvo *valore* matrimonii excludi per intentionem non possunt. Quibus bonis praesertim adnumerandum est bonum « *indivisibilitatis* » matrimonii non remedium concupiscentiae. Cfr. *Sanchez* l. c. n. 8. sq. 14. sq.; *Rosset* l. c. n. 410. 442. 453.; *Scherer* l. c. t. II. p. 91. not. 15., ubi disquisitionem *Freisen* l. c. p. 36. sq. recte non admittit. Cfr. *S. Thom.* l. c. q. 49. a. 3.

(130) *Gasparri* l. c. n. 208. 209.; *Schnitzer* l. c. p. 7. 9. sq.

(131) Cfr. supra h. tit. not. 113. Quod *bonum sacramenti* in decret. pro Armenis appellatur « *indivisibilitas matrimonii* ». Et revera nomine tertii illius boni sacramenti intelligitur *vinculum morale* matrimonii, quod *solvi* non potest. At sicut apud fideles et infideles habetur aliquod « *sacramentum* » matrimonii (cfr. cap. 8. X. de divort. IV. 19.), sed diverso gradu perfectionis, ita etiam apud eosdem existit bonum sacramenti sive indivisibilitatis, at dispari perfectione. Porro nequaquam asserendum est matrimonium *nondum consummatum* carere *bono sacramenti*, imo ipsa *sacramentalitate*, vel ab initio celebrari ut *solubile* et nonnisi *per copulam* fieri indissolubile. Etenim vel ipsum matrimonium *ratum* ante omnem copulam est *intrinsece* indissolubile et inter fideles verum sacramentum novae legis, quod, si ut solubile celebraretur, esset prorsus invalidum. Cfr. *Pesch* l. c. n. 731. sq. 767. sq. 819.; *Scherer* l. c. p. 91. not. 18.; *Gasparri* l. c. n. 207., ubi huiusmodi antiquae et novae theoriae fusius refutantur, quatenus vaga terminologia antiquorum scriptorum non mitiorem admittit interpretationem.

in ordine supernaturali *gratiae*: bona autem prolis et fidei pertinent ad matrimonium in officium *naturae*. At cum ea, quae spectant ad naturam, magis essentialia sint quam gratia, ideo bona prolis et fidei matrimonio magis *essentialia* sunt quam *sacramentum*.

Quae essentialitas boni prolis et fidei intelligenda est de suis *principiis*, quatenus sine *obligationibus* circa duo illa bona susceptis *invalide* matrimonium contrahitur. Quodsi duo illa bona solummodo considerentur *in se quoad usum et executionem*, matrimonium sine *prole* et *fide* consistere potest. v. g. si coniuges habeant intentionem *iura* matrimonialia *acquisita laedendi* sive per abusum matrimonii sive per adulteria. Vicissim bonum *indissolubilitatis* adeo essentialia est, ut si quis etiam solummodo interne *intendat* celebrare matrimonium *ad tempus* et *dissolubile*, non contraheret verum validumque matrimonium. Quare intentio contraria *indissolubilitati* matrimonii quam maxime est contraria *valori* contractus matrimonialis. Etenim ut docet S. Thomas l. c. Suppl. q. 49. a. 3.: “*Matrimonium nunquam invenitur sine inseparabilitate, invenitur autem sine fide et prole, quia esse rei non dependet ab usu suo, et secundum hoc sacramentum* (bonum indissolubilitatis) *est essentialius matrimonio quam fides et proles* „ Quae principia ob oculos habenda sunt, si de conditionibus contra substantiam matrimonii appositis est disserendum (132).

53. Communio thori, mensae, habitationis quamvis ad tres fines matrimonii *convenienter* et *perfecte* obtinendos necessario requirantur, tamen potius ad *integritatem* quam ad essentialiam matrimonii pertinent ideoque salvo contractus matrimonialis *valore* et vinculo sunt *effectus*, qui ab illius substantia per se separari possunt v. g. per pactum coniugum etiam perpetuum non habitandi in *eadem* domo (133).

(132) Sanchez l. c. n. 8. sq.; Rosset l. c. n. 414. sq.; Lehmkühl l. c. vol. II. n. 688. sq.; De Becker l. c. p. 28.

(133) Gasparri l. c. n. 1074. sq. 859. 206. 207.; aliter sine sufficienti fundamento: Sanchez l. c. l. V. disp. 10. n. 5.; Schmalzgr. l. IV. tit. 5. n. 124.

§ 2. DE POTESTATE ECCLESIAE ET PRINCIPUM CIVILIUM
IN MATRIMONIUM.

I. De potestate Ecclesiae in matrimonium.

1. De existentia, natura, ambitu potestatis Ecclesiae
in matrimonium.

54. Ecclesia catholica sola habet iure proprio et nativo ab ipso Christo Domino *immediate*, non conniventia principum saecularium accepto *potestatem legislativam* ordinandi *validam* et *licitam* matrimonii christiani celebrationem sive legibus *prohibentibus*, quibus fideles per *impedimenta dirimentia* aut *mere impediencia* a matrimonio contrahendo ex iusta et proportionata causa arcentur, sive legibus *positive praescribentibus* rationabiles conditiones v. g. ritus, formam, solemnitates ad *liceitatem* vel etiam ad *valorem* matrimonii requisitas.

Sponsalia quoque fidelium quatenus sunt actus promissionis de *sacramento* recipiendo et ita disponens atque *obligans* ad *sacramentum*, et *effectus* habent etiam ex ipsis vi canonicarum sanctionum profluentes, soli iuri Ecclesiae subsunt. Quare perperam Synodus Pistoriensis statuit sponsalia proprie dicta actum *mere civilem* continere, qui ad matrimonium celebrandum disponat, eademque civilium legum praescripto omnino subiacere (134).

55. Quodsi huiusmodi ius *soli Ecclesiae* vindicatur, illa reservatio nequaquam repetenda est ex *positiva* quadam lege *ab Ecclesia* lata, quemadmodum v. g. causae mere civiles inferiorum clericorum per se potestati civili non subductae, non nisi per *positivam* legem Ecclesiae soli foro ecclesiastico saltem ex antiquo iure communi fuerunt reservatae. Verum vicissim causae matrimoniales christianorum *antecedenter* ad omnem positivam legem *reservatoriam Ecclesiae* ex ipsa natura sacramenti matrimonii *iureque divino* soli potestati ecclesiasticae subiiciuntur (135), penitus exclusa competentia potestatis sae-

(134) Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 58. 59.; *Laurin*, Introd. in ius matr. eccl. p. 69. sq.

(135) Aliter *Schnitzer* l. c. p. 46. sq. not. 3., ubi opinatur ex argumentis a se allatis sequi « *rationem incompetentiae Status, non in sacramentalitate matrimonii i. e. mediate in iure divino* (numquid non dicendum fuisset

cularis. Hinc leges principum civilium in hisce causis solummodo vim atque valorem obtinent, si postea ab Ecclesia vere fuerint "*canonizatae* „ (136), vel si quid potestatis Ecclesia principibus saecularibus *delegavit*.

Saepe theologiae atque canonistae disertis verbis soli Ecclesiae tribuunt potestatem statuendi impedimenta *dirimentia* (137). Quod frequens silentium minime ita explicandum est, quasi tacite *exclusiva* potestas Ecclesiae *restringatur* ad sola impedimenta *dirimentia*, potestas vero *civilis* saltem ad statuenda impedimenta *mere prohibentia* matrimonii christiani dicatur esse competens. Etenim ex genuina certaue doctrina catholica ad condenda etiam impedimenta *mere prohibentia* matrimonii fidelium *sola Ecclesia* habet auctoritatem, omnisque competentia potestatis civilis, quam scriptores quidam catholici parum consequenter admiserunt, omnino est reiicienda (138).

Porro in assertione impedimentum matrimonii intelligitur defectus conditionis sive in *consensu* eiusque *forma* sive in *persona* a competente legislatore aut ad *validam* aut ad *licitam* celebrationem matrimonii requisitae. Quodsi defectus conditionis *valorem* matrimonii impedit, habetur impedimentum

« i. e. **immediate** in iure divino? », sed **in positivo iure ecclesiastico** sitam esse, **quod** ex gravibus causis illam potestatem Ecclesiae **reservavit** „ Quod positivum ius ecclesiasticum recte diceretur *mediatum* ius divinum, cum vi potestatis a Deo concessae per Ecclesiam esset constitutum. Cfr. Rosset l. c. n. 730. 795.; Palmieri, De R. Pont. p. 565.; Nussi, Convent. p. 197. sq.

(136) Bened. XIV., De Synod. dioec. l. IX. cap. 10. n. 1. sq. cap. 11. n. 2. sq. cap. 12. n. 1. sq. 6. sq. cap. 13. 14.; Nussi l. c.; Leitner l. c. p. 76. sq. 85. sq.

(137) Billot l. c. p. 426. sq.; Pesch l. c. t. VII. n. 874. sq.; Rosset l. c. n. 743.

(138) Cfr. infra h. tit. de potestate principum civilium in matrimonia fidelium atque interim: Leon. XIII. Litt. Apost. ad Episc. Venetae prov. 8. Febr. 1893. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 459. sq. p. 461. « *Onde nasce, che appartenendo esclusivamente alla Chiesa l'amministrazione dei Sacramenti, ogni ingerenza dell'autorità politica nel contratto matrimoniale, e non semplicemente nei suoi effetti, è sacrilega usurpazione* „ et l. c. p. 462. « *Niun'altra potestà, che quella a cui spetta siffatta amministrazione, può e deve giudicare delle condizioni richieste per celebrare il matrimonio dell'attitudine e della capacità dei contraenti e delle altre circostanze, dalle quali dipende, che il matrimonio si contragga lecitamente e validamente* „, ubi in versione latina minus accurate legitur « *honeste ac sancte celebretur* „; Biederlack in Act. theol. Oenip. t. XVII. p. 645. sq.; De Becker l. c. p. 37.; Scherer l. c. t. II. § 109. not. 47. 49. 55. 56. 60. 61. §. 131.; paulo aliter De Angelis l. c. l. IV. t. 1. n. 14.; Schnitzer l. c. p. 49. sq. aliiue.

dirimens, si solummodo *liceitati* matrimonii obstat, impedimentum dicitur *impediens* vel *prohibens* (139).

Deinde *valor* contractus matrimonialis duplici modo impediri potest, aut *directe*, si *Ecclesia* vel in *intellectu* vel in *voluntate* vel in *externa consensus manifestatione* sive in *forma praeter* conditiones *iuris divini* novam quandam conditionem ad valorem matrimonii lege sua positiva exigit, aut *indirecte*, si *personae*, quae matrimonium contrahere volunt, ab Ecclesia redditae sunt *inhabiles*. Uterque irritandi modus Ecclesiae est vindicandus (140).

Pariter Ecclesia in usu potestatis sibi commissae ad unicam legum speciem non restringitur, sed illam exercere potest modo per veras leges *irritantes* vel simpliciter *prohibentes* vel *praescribentes*, modo per *praecepta particularia* aut simpliciter *prohibentia* vel praescribentia aut *clausula irritante* munita. Quae animadversiones servata proportionem ad sponsalia quoque sunt applicandae.

Denique potestas statuendi impedimenta dirimentia vel prohibentia sive directe sive indirecte Ecclesiae tantum vindicatur ex *causa iusta* et *proportionata*. Nam matrimonium iure naturali permissum est omnibus hominibus praeter casus ipsis legibus divinis exceptos. Quae libertas sane legibus humanis ordinari et restringi potest, sed non arbitrarie et absque ulla causa. Quae causa eo gravior esse debet, si non tantum lege prohibente, sed etiam irritante matrimonium interdicator. Quare si R. Pontifex absque causa matrimonium prohiberet vel irritaret, non tantum illicite, sed etiam invalide ageret, ut in dispensatione voti absque causa data. At in casibus particularibus *huiusmodi* vetita pontificia practice vix sunt timenda, et a condendis *legibus universalibus* de disciplina ecclesiastica, quae sint *contra fidem* et bonos mores ipsumque ius naturale, R. Pontifex sua infallibilitate praeservatur, neque etiam facile admittendae sunt universales leges disciplinares *minus opportuna* (141). Praesertim vero nostra aetate summopere desideratur, ut in impedimentis canonicis

(139) Cap. 23. X. de spons. IV. 1.; Rosset l. c. n. 741. sq.; Gasparri l. c. n. 244. sq.

(140) Schiffini l. c. n. 489.; Suarez De leg. l. V. cap. 19. n. 1. sq. 10.; Pirhing h. t. n. 148.; Palmieri De matrim. p. 232.

(141) Cfr. Sanchez l. c. l. VII. disp. 1. n. 5. sq.; Schmalzgr. l. IV. t. 1, n. 381. sq. 383.; Rosset l. c. n. 763. sq. contra aliquot antiquiores scriptores.

non solum *littera*, sed etiam *ratio* legis ecclesiasticae solide explicetur.

Coronidis loco animadvertere iuvat, quod potestas *legifera* Ecclesiae ad statuenda impedimenta matrimonii christiani probe sit distinguenda ab ipsius *potestate magisterii*, qua authentice et infallibiliter declarat vim et ambitum suae potestatis legiferae, naturam matrimonii, impedimenta dirimentia et prohibentia iure divino sive naturali sive positivo constituta. In illa impedimenta iuris divini Ecclesia praeter auctoritatem *declarandi* aliam quamdam potestatem *abrogandi* vel *derogandi* vel *dispensandi* exercere nequit, nisi probari possit ex speciali Dei ordinatione eidem aliquid esse concessum velut ad solvendum matrimonium ratum christianorum vel forte etiam matrimonium ante conversionem in infidelitate contractum et consummatum.

Quae limitatio potestatis Ecclesiae in alia impedimenta canonica non est asserenda. Quare sicuti aliae leges mere humanae a competente auctoritate ecclesiastica rite abrogari vel immutari vel dispensari possunt, ita idem valet de impedimenti matrimonii iure mere ecclesiastico constitutis.

56. *Errores* de potestate Ecclesiae in matrimonium christianum ad *triplicem* quamdam speciem reduci possunt.

I. Imprimis recensenda sunt falsa dogmata pseudoreformatorum saeculi decimi sexti, qui matrimonium sacramentum esse negarunt eique tantum vim simplicis contractus vindicarunt. Quare ordinatio matrimonii ex ipsorum opinione spectat ad potestatem civilem, non ad Ecclesiam, cui tantum propria est facultas urgendi impedimenta cap. 18. in Levitico ex iure divino constituta (142).

II. Deinde veniunt assertiones illorum scriptorum *catholicorum* et *acatholicorum*, qui admissio matrimonio tanquam sa-

(142) Friedberg-Ruffini l. c. § 139. « *La Riforma negò al matrimonio il carattere di Sacramento. Ond'essa deve relegare fundamentalmente il matrimonio nel campo dello stato* ». In praxi quandoque Protestantes ab istis principiis videbantur deflectere atque suas habuerunt *ordinationes* ecclesiasticas et etiam *consistoria ecclesiastica* in causis matrimonialibus; at tota illa iurisdictio cum exerceretur « *nomine Status* », quoad rem sub alia forma fuit potestas derivata a Statu. Nostra aetate theologi et iuristae protestantici competentiam potestatis civilis ad ordinanda matrimonia christianorum communi consensu admittunt nec suae societati religiosae vindicant propriam quamdam potestatem legiferam. Cfr. Friedberg-Ruffini l. c.; Sehling, D. Untersch. d. Verloebn. p. 34.; Hollweck l. c. p. 21. sq.; Scherer l. c. p. 110. not. 61.; Rosset l. c. n. 726.

cramento *vere et realiter* distinguunt inter contractum matrimonialem et sacramentum matrimonii, atque *illum* per se soli auctoritati civili, *sacramentum* vero Ecclesiae subesse defenderunt (143). Quam doctrinam, improbabili Cani sententia de ministro sacramenti matrimonii praeformatam ampliavit apostata *De Dominis* in libro de republica christiana (a. 1617.) acriterque defendit *Launoy* (a. 1674.) in opere “*de regia in matrimonium potestate*”, sophisticis innixus interpretationibus Concilii Tridentini.

Quodsi Ecclesia saltem ex temporibus Gregorii M. statuit impedimenta dirimentia *contractus matrimonialis*, id primum ex usurpatione Ecclesiae, deinde ex praescriptione et tacita piorum principum *concessione* derivandum esse dixerunt. Postea Iansenistae et regalistae levibus inductis modificationibus in falsa interpretatione *Launoy* canonum Tridentinorum, item Synodus Pistoriensis (a. 1786.), theologi et canonistae aulici Iosephi II. in Austria, Leopoldi Magni Ducis in Etruria, *Le Plat* in Belgio, Iosephinistae et Febroniani in Germania, *Dupin* in Gallia, in Italia *Tamburinus* et denique etiam *Vigil* et *Nuytz*, professor Taurinensis, eandem theoriam adoptarunt.

III. Tertio demum loco commemorandae sunt opiniones scriptorum *catholicorum*, qui etiam post Concilium Tridentinum *tum* Ecclesiae *tum* potestati civili tribuerunt *ius proprium* statuendi impedimenta dirimentia matrimonii christiani; etenim Concilium Tridentinum saltem expressis verbis nihil videbatur statuuisse de iure principum saecularium.

Cui sententiae multi gravissimi theologi et canonistae (144) adhaeserunt, *licet* omnino tenerent contractum matrimonialem fidelium a sacramento non distingui.

Attamen nonnulli patroni huius sententiae suas assertiones ita limitarunt (145), ut civiles principes fideles dicerent

(143) Leo XIII. *Encycl.* • *Arcanum* • 10. Febr. 1880.; *Rosset* l. c. n. 727. sq.; *Scherer* l. c. p. 102. not. 35. 36. 50.; *Feije* l. c. n. 3. sq.; *Zhishman* l. c. p. 132. sq., ubi tandem *contractum civilem* matrimonii dicit esse *materiam*, ad quam accedit ritus coronationis ut *forma* sacramenti.

(144) Ita *Sanchez* l. c. l. VIII. disp. 1. 3.; *Pirhing* h. t. n. 150. sq., quem *Rosset* l. c. n. 796. perperam inter patronos sententiae *nunc* communis recenset, aliique multi v. g. *Victoria*, *Petr. Soto*, *Pichler*, *Zech*, *Gerbais*, *Tabaraud*, *Muenchen*. Cfr. *Scherer* l. c. p. 104. not. 41. sq.; *Baier*, *Die Naturehe* p. 142. sq. 148. sq.; *Feije* l. c. n. 16. sq.; *Bauduin*, *De consuet.* p. 200. sq.

(145) *Sanchez* l. c. l. VII. disp. 3. n. 2. sq. aliique v. g. *Salmanticenses*, *Billuart*. At *Petrus Soto* et theologi Galliae *factum* illud *reservationis* a

non posse uti hac potestate in matrimonium *christianum*, nisi consentiente Ecclesia. Etenim ex illorum opinione Ecclesia *potest* sibi *reservare* et *de facto* sibi reservavit potestatem statuendi impedimenta dirimentia matrimonii *fidelium propter connexionem* huius matrimonii *cum sacramento*. Quam reservationem Sanchez (146) ad principes *infideles* mira inconsequentia non extendit falsoque asserit *fideles* subditos principum *infidelium* impedimentis dirimentibus ab ipsis constitutis omnino ligari (147). Fundamentum theoriae Sanchezii est, quod *materia* sacramenti matrimonii sit *contractus* civilis, quem princeps saecularis pro sua potestate irritare valeat. Cfr. Sanchez l. c. l. VII. disp. 3. n. 2. iunct. Feije l. c. n. 52. Quodsi idem Sanchez l. c. l. II. disp. 10. nihilominus tenet contractum matrimoniale fidelium a sacramento non distinguui, in novam incidit incohaerentiam suaeque sententiae omne fundamentum subducit. Cfr. quoque Leitner l. c. p. 61. sq. 69. sq.

57. Quae tres theoriae omnes reiiciendae sunt et post tot solemnes declarationes Ecclesiae inde a Concilio Tridentino promulgatae nonnisi doctrina supra n. 54. enuntiata tanquam communis et certa nunc teneri potest (148). Id imprimis efficitur ex ipsa *natura sacramenti* matrimonii, a quo ratio *contractus separari nequit* (149); iam vero administratio sacra-

Sanchezio propugnatum ob rationes intrinsecas reiiciunt. Cfr. Rosset l. c. n. 796. Vicissim Schnitzer l. c. p. 46. not. 3. i. f. denuo ex reservatoria quadam lege ecclesiastica deducit, quod in causis matrimonialibus Status sit incompetens, Ecclesia vero exclusive competens.

(146) Cuius assertionis Sanchez l. c. disp. 3. n. 5. 7. hanc reddit rationem, quod Ecclesia in *principes infideles* non ea gaudeat iurisdictione, ut sibi potestatem legiferam in matrimonia christiana *reservare* possit. Verum Pirhing l. c. n. 151. cum *Salmanticensibus*, Tanner, Laymann et assertioni et rationi Sanchezii contradicunt, cum Ecclesia vi suae potestatis *indirectae* in contractum sacramentalem fidelium etiam principes *infideles* privare possit iurisdictione in *subditos fideles*. Cui impugnationi logica consequentia non esset neganda.

(147) S. C. de Prop. F. a. 1753. in (Paris.) Collect. Const. S. Sed. n. 849.; Schmalzgr. h. t. n. 368. sq.; Gasparri l. c. n. 276.

(148) Schmalzgr. h. t. n. 357. sq. 361. sq.; Feije l. c. n. 1. sq. 22. sq.; Van de Burgl l. c. p. 40. sq.; Cavagnis l. c. P. II. p. 246. sq.; Rosset l. c. n. 796.

(149) Quare non ex *sola* ratione *sacramenti* deducitur exclusiva competentia Ecclesiae ad statuenda *impedimenta dirimentia*, sed ex singulari indole sacramenti matrimonii, quod consistit in *contractu* plane *inseparabili a sacramento*. Nam *contractui* matrimonii pro sua natura impedimenta etiam dirimentia a competente auctoritate sociali statui possunt.

mentorū *soli* Ecclesiae est reservata; *omnis* igitur ordinatio contractus matrimonialis et sacramentalis ipsi *soli* est omnino

Ergo cum Ecclesia sit unice competens in *sacramentum* matrimonii a *contractu* non distinctum, unice quoque pollet potestate statuendi impedimenta etiam dirimentia matrimonii christiani. Hinc quamvis Ecclesia procul dubio possit sua iurisdictione ordinare administrationem sacramenti *ordinis* et statuere *irregularitates* sive impedimenta prohibentia, tamen ex abstracta notione competentiae in administrando *sacramento* deduci nequit Ecclesiam posse condere *incapacitates* sive impedimenta dirimentia vel ad ipsos *ordines hierarchicos* recipiendos; etenim sacramentum ordinis nequaquam simpliciter equiparari potest *contractui sacramentali matrimonii*. Cfr. Wernz l. c. t. II. n. 26. not. 6.; Billot l. c. p. 428. sq. 431. sq.; Baier l. c. p. 184. sq. 56. sq.; Feije l. c. n. 57. 58.; sed Schnitzer l. c. p. 46. sq. not. 3. opinatur « *sacramentalitatem* » contractus matrimonialis non esse rationem exclusivae competentiae ecclesiasticae, et incompetentiam potestatis civilis ad statuenda impedimenta dirimentia in disciplina vigente ex *reservatione* quadam Ecclesiae esse repetendam. Quam sententiam tribus argumentis probare conatur.

Primo loco exinde arguit, quod Ecclesia *antiquo* tempore et praesertim Ecclesia graeca inde ab initio per omnia saecula praeter proprium ius divinitus concessum etiam admiserit competentiam (propriam et nativam?) Status ad ferendas leges in causis matrimonialibus. Qua in re non satis distinguunt competentiam quoad *infideles* (quam Ecclesia numquam in dubium vocavit) a potestate in matrimonia *fidelium*. Porro confundit canonizationem legum civilium ab Ecclesia factam et implorationem brachii saecularis cum *recognitione* iuris cuiusdam *proprii* in Statu. Quae canonizatio legum civilium, quam Ecclesia *libere et independenter* peregit, potius per se supponit *nullitatem* illarum legum, non proprium quoddam ius Status quoad matrimonia *fidelium*. Cfr. Bened. XIV., De Synod. dioec. l. IX. cap. 11. sq. et Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749. §. 7., ubi de lege matrimoniali Imperatoris Theodosii docet: « *Quod haec lex, utpote a laico principe condita, nullam habere vim in matrimoniis debet* ». Imo si quis diversitatem inter antiquam et novam Ecclesiam nimis urgeat, non solum arguere debet de errore historico (cfr. Scherer l. c. § 109. not. 6.), sed tandem aliquando admittat necesse est errorem dogmaticum et iuridicum. Nam Ecclesia antiqua in re *doctrinali* id affirmasset, quod Ecclesia nova negat, atque legibus tribueretur « *valor iuridicus* », quae latae sunt a legislatore ex iure proprio et nativo plane incompetente. Multo minus aliquid sequitur ex praxi Ecclesiae orientalis. Non enim quaeritur, quid *ipsi Imperatores* Byzantini de sua potestate *opinati* sint, qui tandem aliquando sese *reges et sacerdotes* dixerunt atque caesaropapismum Imperatorum Russiae praeformarunt. Cfr. Zhishman l. c. p. 18. sq. *Receptio* vero legum civilium etiam in foro Ecclesiae orientalis schismate nondum separatae, ut patet ex praecedentibus, non probat *recognitionem propriae* potestatis legiferae in Statu; at maior illa facilitas et diuturnitas receptionis quam in Ecclesia occidentali sane demonstrant maiorem dependentiam Ecclesiae orientalis a Statu, non perfectius ius Imperatorum Byzantinorum.

Alterā quoque ratio clar. Schnitzer sel. gravissimos theologos, imo etiam undeviginti Patres Tridentinos concessisse cum sacramentalitate matrimonii posse conciliari potestatem legiferam Status, non est ad rem. Nam

propria sive per leges simpliciter impediētes vel prohibētes sive irritantes (150).

Praeterea historice certo constat Ecclesiam potestate statu-

isto argumento etiam alia non pauca possent in dubium vocari, quae nunc sunt certissima v. g. potestas Ecclesiae stabiliendi impedimentum elandestinitatis. Porro auctoritas S. Thomae perperam invocatur. Nam in textibus S. Thomae allegatis agitur de matrimonio hominum *non baptizatorum*, quod a potestate civili irritari posse docet. Quare ut argumentum clar. Schnitzer subsisteret, deberet ipsi tribuere sententiam plane falsam sel. potestatem civilem gaudere iure irritandi matrimonia *fidelium*. Quam alienus sit S. Thomas ab huiusmodi opinione, ipse adversarius optime probat per alterum textum a se allatum, cuius vim frustra elidere conatur; etenim non satis distinguit *adoptionem* ab *impedimento* adoptionis. *Illa* tantum *lege civili*, **hoc** pro fidelibus sola *lege Ecclesiastica* statui potest. Cfr. Schiffini l. c. n. 386. Alii auctores a Schnitzer allegati iam ante Sess. XXIV. Conc. Trid. de ref. matr. mortui sunt v. g. Petrus Soto aut certe ante clarissima decreta Sedis Apostolicae praesertim ex ultimo saeculo publicata, ideoque *bona fide* errarunt et vix nunc suas opiniones indubitanter falsas sustinerent, memores privatae fallibilitatis. Hinc Rosset, Episcopus Maurianensis, l. c. n. 795. scribit: « *Et nos illum prolixum textum (i. e. Petri Soto) produximus, ut pateat, quanta arcitudine intellectus humanus limitatur, et quomodo ingenia haud mediocria facile hallucinantur.* »

Deinde *tertia* ratio a Schnitzer inde depromitur, quod matrimonium christianum a matrimonio non christiano *nequaquam sit substantialiter diversum*. Quae mira ratio per benignam interpretationem ad alteram videtur reducenda, sel. matrimonium christianum est *etiam fundamentum societatis civilis et continet rationem naturalis coniugii*, ideoque *subsidiaria* quaedam potestas legifera Status ad condenda impedimenta matrimonii christiani non obstante eius sacramentalitate admitti debet. At haec quoque difficultas iam pridem ab antiquis et modernis doctoribus est soluta. Cfr. Schmalzgr. h. t. n. 366.; Feije l. c. n. 61.; Billot l. c. p. 431. sq.; Baier l. c. p. 56. sq. 183. sq. Nam ratio *boni publici* profecto probat, quod illa *ab Ecclesia* in statuendis impedimentis sit attendenda, sed minime, ex *utilitate* societatis civilis deduci potest *competentia* auctoritatis saecularis; secus in quamplurimis aliis rebus religiosis, quibus promovetur *utilitas civilis*, eidem competentia esset vindicanda; id, quod prorsus falsum est. Neque quidquam efficitur, quod *praecisione mentis* rationem *naturalis coniugii* distinguere possim a *sacramento matrimonii*; at *obiective* atque *realiter* haec duo non sunt distincta, sed prorsus indivisa. Quare potestas civilis cum in *sacramentum* nullam omnino habeat iurisdictionem, coniugium quoque christianum sub *ratione naturali* irritare nequit, at *effectus civiles* a substantia matrimonii *separabiles* ordinare non prohibetur.

Quare cum tres rationes el. Schnitzer non sint solidae, eius conclusio de incompetētia Status in matrimonia fidelium ex *reservatione Ecclesiae* derivanda non subsistit, et cum quoad rem sit reipristinatio sententiae *Pirhing* aliorumque iam pridem antiquatae, non iam probabilis haberi potest.

(150) Leo XIII. Eneycl. « *Arcanum* »: « *De sacramento autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translata.* »

tendi impedimenta praesertim dirimentia ex compluribus saeculis saepe et pro universa Ecclesia etiam independenter a potestate civili, imo quandoque contra leges civiles usam esse suamque legislationem praxi confirmasse (151). At Ecclesia catholica nequit errare in constanti sua et universali legislatione et praxi; quare iure sibi vindicat exclusivam potestatem legislativam in matrimonium christianum.

Denique quod natura sacramenti matrimonii atque legislatio et praxis Ecclesiae edocent, id praeclare comprobatur solemnibus *magisterii ecclesiastici* declarationibus. Cfr. Conc. Trident. Sess. XXIV. doctrina de sacram. matrim. can. 3. 4. 9. 12. (152); Benedict. XIV. in epist. ad Cardinal. Eboracen. “*Singulari nobis* „ 9. Febr. 1749.; Pii VI. in epist. ad Episcop. Motul. 16. Sept. 1788., ubi claris conceptisque verbis docetur “*ad solam Ecclesiam* „ spectare “*omnes* „ causas matrimoniales; Pii VI. Const. “*Auctorem fidei* „ 28. Aug. 1794. prop. 59. 60. (153);

(151) Wernz l. c. t. IV. n. 10. sq. 30. IV. (not. hist.); Perrone l. c. t. II. p. 374. sq.; Palmieri l. c. p. 258. sq. 280. sq.; Pesch l. c. n. 874. sq.; Scherer l. c. t. II. p. 95. sq. 99. sq.; Schnitzer l. c. p. 40. sq.; Freisen l. c. p. 885. sq.

(152) Qui canones sunt evidenter *dogmatici* (cfs. Instr. S. C. Inq. 6. Iul. 1817. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 700. sq.; Feije l. c. n. 8. sq.), non *disciplinares*, ut perperam tenuit Launoy. Id cuicumque patet ipsos canones legenti; nam aperte continentur sub rubrica: “*Doctrina de sacram. matr.* „ et *docent*, quid sit *credendum* et *condemnandum*. Porro nomine “*Ecclesiae* „ falso dicuntur significari “*principes saeculares* „, atque potestas illa Ecclesiae, quae fide divina *credenda* proponitur, nequit dici concessa vel mutuata a principibus civilibus, sed est propria et originaria Ecclesiae. Cfr. quoque Esposizione dei sentimenti di S. S. Pio VII. 10. Aug. 1819. n. 29.; Syllab. Pii IX. prop. 70. — Scherer l. c. p. 105. not. 45. postquam concessit in cit. Esposizione cit. canones Tridentinos dici canones fidei addit de hac quaestione: “*Nihil sequitur (?) ex Syllabo errorum a. 1864. n. 70.; Tridentini canones, qui anathematis censuram illis inferunt, qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt..... Auctores citati in not. 42. canones, de quibus agitur, (recte?) reputant disciplinares. Ex formula: Anathema sit, non potest illico concludi ad definitiones dogmaticas (etiam in canon.: Si quis dixerit?); secus impedimentum temporis clausi, quod Trid. cit. can. 11. sub anathemate proponit, esset dogma fidei (?). Inter errare et errare non posse (in re vel quoad opportunitatem? Si quis dix. esse superstil.?) est distinguendum; Ecclesiam in excutendo suo iure matrimoniali fuisse infallibilem, non sequitur ex cit. can. 4. (?). Certe canones enuntiant dogmata in sensu iuris „. (At numquid sensu theologico?). Haec partim obscure partim parum accurate dicta sunt.*

(153) Feije l. c. n. 11. not. 2. et Schnitzer l. c. p. 46. not. 1. animadvertunt in cit. prop. 59. et 60. expresse illam doctrinam dici *haeticam*,

Pii IX. Syllab. prop. 68. 69. 70. 71. 72. 74.; Leon. XIII. Encycl. " *Arcanum* " 10. Febr. 1880.; *Feije* l. c. n. 22. sq.

58. Quibus argumentis a fortiori demonstratur Ecclesiam habere *propriam* et *exclusivam* potestatem statuendi impedimenta mere *prohibentia*. Inde consequitur, ut infra latius probabitur, potestati *civili* ius quoddam *proprium* et *nativum* condendi impedimenta mere *impedientia* pro matrimonii fidelium omnino esse negandum (154).

59. Neque ulla ratione dubia est potestas Ecclesiae in *sponsalia* fidelium. Etenim sponsalia fidelium teste *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 9. n. 4. " *praevia sunt ad matrimonium celebrandum obligatio* „ ideoque ad ipsum sacramentum matrimonii recipiendum obligant atque directe et interne tanquam praeparatio quaedam disponunt, et ex iisdem valide initis canonica impedimenta prohibentia et dirimentia enascuntur. At in talem actum Ecclesia optimo iure *exclusivam* sibi vindicat iurisdictionem. Quod ius Ecclesiae solemniter definitum est a Pio VI. in Const. " *Auctorem fidei* „ prop. 58., atque denuo a Pio IX. in Syll. propositio 74. damnata est: " *Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent* „. In ipsis demum concordatis non defuerunt principes civiles, qui hanc Ecclesiae potestatem etiam in sponsalia solemniter agnoscerent. Cfr. *Nussi*, Conventiones p. 171. 178. 198. 200.; *Rosset* l. c. n. 752. 1078.; *Scherer* l. c. § 110. not. 88.

quae Ecclesiae potestatem in matrimonium christianum *propriam* esse *negat*, non vicissim alteram, doctrinam, quae (etiam) in principe civili *agnoscit propriam* quandam potestatem statuendi impedimenta dirimentia matrimonii. At inde nullo modo sequitur doctrinam de huiusmodi potestate in principe civili non esse saltem improbabilem et *falsam*. Cfr. *Feije* l. c. n. 41. Nam ista *propria* potestas principis civilis in huius causis manifeste refutatur per legitimas conclusiones ex declarationibus ecclesiasticis et sacramentalitate matrimonii deductas, imo probata propria Ecclesiae potestate etiam ipsa ratione reicitur; etenim *duplex* potestas suprema de iisdem causis non solum in eodem foro est aperta absurditas, sed etiam in diverso foro scilicet ecclesiastico et civili de eodem obiecto *indiviso* (contractu sacramentali) sub eodem respectu (validitatis vel licetatis) absque laesione iurium Ecclesiae, ut societatis superioris sine incredibili perturbatione in re adeo gravi admitti omnino non potest. Id quod luculenter demonstratur moderno dissidio inter matrimonium religiosum et civile introducto. Cfr. quoque cit. Const. " *Auctorem fidei* " prop. 60.; *Feije* l. c. n. 59. sq. 66.

(154) Leo XIII. in Encycl. " *Arcanum* " l. c. in not. 136. h. tit.; *Biederjack* in Act. theol. Oenip. t. XVII. p. 645. sq.; *Feije* l. c. n. 71. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 106. sq. not. 47. sq. 56. p. 429. sq.

60. Non solum lege scripta, sed *iure quoque consuetudinario* in Ecclesia praeter ius divinum impedimenta matrimonii dirimentia et prohibentia inducta (155) vel abrogata (156) sunt. Porro *per se etiam* nunc (157) impedimenta iuris mere ecclesiastici consuetudine in se rationabili et praesertim *immemoriali* tempore praescripta, licet consensu tantum *legali*, non *speciali* R. Pontificis pro fidelibus catholicis approbata possunt de novo *introduci* aut iam constituta *abrogari* vel *inmutari*, dummodo futurae consuetudini non obstat *specialis* prohibitio vel reprobatio tanquam *corruptelae*. Quae sententia nititur generali principio de vi iuris consuetudinarii cap. 11. X. de consuet. l. 4. stabilito, cui non obstat ulla lex

(155) Cap. 11. X. de consuet. l. 4. iunct. cap. 1. 3. de cogn. spir.; cap. 3. X. de cons. IV. 14.; Bened. XIV. Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749.; *Feije* l. c. n. 75. 459.; *Freisen* l. c. p. 888. sq.; *Gasparri* l. c. n. 899.

(156) *Schmalzgr.* l. IV. tit. 16. n. 57. 58.; *Gasparri* n. 304. 305. 432. sq. 904. Complures auctores praesertim in Germania falso extendebant illam *abrogationem* per consuetudinem factam etiam ad impedimentum prohibens *mixtae religionis*. Quae consuetudo ab Ecclesia constanter *tanquam corruptela reprobata* est. Cfr. S. C. Inq. 3. Ian. 1871. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1434.; *Feije* l. c. n. 567.; *Scherer* l. c. t. II. p. 130. not. 62.; *Gasparri* l. c. n. 445. 892. sq.; *Bauduin* l. c. p. 188. de promissione matrimonii mixti: Instr. S. C. Inq. 12. Dec. 1888. n. 9. in Act. S. Sed. vol. XXII. p. 649. Perperam quoque ante decreti « *Ne temere* » promulgationem propugnatum est *haereticos* per consuetudinem sese liberasse ab impedimento *clandestinitatis*, si eodem vi legitimae promulgationis fuerant adstricti. Cfr. v. g. *Schmalzgr.* l. IV. t. 4. n. 99. Nam S. C. Inq. 6. Iul. 1892. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 118. suam *mentem* hisce verbis declaravit: « *Nullum temporis spatium sufficere, ut lex Tridentina vim obligandi amisisse censeatur aliquo in loco per simplicem inobservantiam haereticorum* ». Neque *generaliter* defendi potest *acatholicos baptizatos* v. g. in Anglia et Germania impedimentis dirimentibus iuris mere ecclesiastici in eorum terris *non receptis propter consuetudinem contrariam* non amplius ligari, ut putavit *Schmalzgr.* l. IV. t. 1. n. 378. sq. cum aliis non paucis. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 298. sq. 310. Item S. C. Inq. 11. Mart. 1863., quamvis pro Iaponia impedimentum clandestinitatis in desuetudinem abiisse affirmaret, tamen alia impedimenta v. g. consanguinitatis ab Ecclesia instituta propter longissimam consuetudinem carere vi declarare detrectavit, imo indirecte potius negavit. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 308. Per Const. Pii X. « *Provida sapientique* » 18. Ianuar. 1906. n. III. IV. obligatio haereticorum quoad impedimenta canonica matrimonialia iam accuratius determinata habetur. Cfr. infra h. t. n. 176.

(157) *Sanchez* l. c. l. VII. disp. 4.; *Suarez*, De leg. l. VII. cap. 16. n. 4. cap. 19.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 1. n. 370. sq.; *Rosset* l. c. n. 766. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 259. not. 9.; *Bauduin* l. c. p. 187. sq.; omnino aliter *Fagnan.*, Comment. in cap. 1. X. de cogn. spir. IV. 11. et cap. 5. X. de consang. IV. 14. alique, qui *aut absolute* consuetudini vim inducendi vel abrogandi impedimenta matrimonii negant *aut* saltem requirunt *expressam* et *specialem approbationem* Rom. Pontificis aliaque iuris adminicula.

specialis de *omnibus* et *singulis* impedimentis matrimonialibus, neque contrariae sunt peremptoriae iuris rationes saltem ab antiquis adversariis allatae (158).

Imo exemplis quoque recentioribus haec doctrina comprobatur. V. g. impedimentum temporis feriat consuetudine particulari *extendi* potest ad *quamlibet* matrimonii celebrationem, eademque consuetudo particularis etiam efficere potest, ut sublato maiore rigore iuris particularis denuo *redeatur* ad ius commune temporis feriat. Porro per consuetudinem *saltem immemoriam* impedimentum *clandestinitatis* in aliquo loco propter *usum* potest *induci* aut ob *desuetudinem* *abrogari* (159). Porro S. C. C. in caus. Placent. 31 Ian. 1880. approbavit solemnem *formam* sponsalium *vi consuetudinis ecclesiasticae* in Hispania introductam, qua indirecte ibidem etiam impedimentum publicae honestatis *limitatum* est. Cfr. Gasparri l. c. n. 26. In Ecclesia quoque orientali consuetudo non est negligenda. Cfr. Conc. prov. Alba-Iuliens. (a. 1872.) p. 96. sq.

At ex praxi vigente ob servandam *uniformitatem disciplinae*, cui Ecclesia nunc multo magis quam antiquo tempore insistere solet, consuetudini *particulari* saltem ordinariae 10 vel 40 annorum efficacia iuris constituendi vel abrogandi quoad impedimenta matrimonialia regulariter tribui non potest. Nequit enim certo recurri ad *consensum* quendam *legalem*, ubi *dissensus* supremi legislatoris *specialis* magis magisque manifestatur (160). Consuetudo vero *universalis* nostra aetate vix habere potest vim *novi* impedimenti *introducendi*; etenim summa est difficultas retinendi impedimenta iam constituta, ita ut ab Ecclesia potius serio expendenda sit imminutio impedimentorum. Quibus in circumstantiis etiam omisso *facto* nunc prorsus improbabili universalis observantiae supremus legislator in novum impedimentum dissentire, non

(158) Bauduin l. c. et Rosset l. c. rationes inefficaces ab utraque parte allatas refutant v. g. de necessitate approbationis *specialis*, de consensu *Episcopi*, si de consuetudine *particulari* agatur. Cfr. quoque cap. 5. X. de consang. IV. 14., quod doctrinae supra expositae non repugnat, iunct. Bauduin l. c. p. 204. 206.; Gasparri l. c. n. 309.; Scherer l. c. p. 259. not. 9.

(159) Cfr. S. C. Inq. 10. Ian. 1866. 11. Mart. 1868. iunct. Gasparri l. c. n. 899. 902. sq. 904.; Feije l. c. n. 302.; Zitelli, Apparat. p. 389.; Pius VII. in epist. ad Arch. Mogunt. 8. Octobris 1803.; Arch. f. k. R. t. 63. p. 120. sq.

(160) Gasparri l. c. n. 273. (ubi minus accurate inde petit argumentum, quod consuetudo *particularis* pendeat a consensu Episcopi loci; cfr. Bauduin l. c. p. 194.) n. 307. sq.

consentire censendus est. Quodsi de consuetudine *universali abrogatoria* agatur, illa attentis studiis et necessitatibus imminuendi impedimenta matrimonialia, nunc facilius posset haberi rationabilis et cum *tacita* conniventia supremi principis introducta. Cfr. R. I. 43. in Sext. At cum nostra aetate tanta sit facilitas commercii, tot causae matrimoniales in Curia Romana proponantur, R. Pontifex iam pridem ante elapsam praescriptionis tempus vel introductam universalem praxim de toto negotio plene erit informatus suumque dissensum vel consensum *expressum* manifestabit et ita omnem disputationem de consuetudine et consensu legali reddet inutilem. Speciatim quoad impedimenta *prohibentia*, quae ex disciplina *vigente* adhuc subsistunt, consuetudo *abrogatoria* sive universalis sive particularis efficaciam habere nequit exceptis quibusdam minutiis. Nam pleraque impedimenta prohibentia nunc nituntur *iure divino* (v. g. imped. voti, spons. et saltem ex parte mixtae relig.) aut adiunctam habent clausulam *de corruptela* v. g. imped. mixt. relig., etiam quatenus nititur iure ecclesiastico, aut tempus feriatum quoad *solemnitatem liturgicam*, imo saltem quoad substantiam etiam circa *profanas pompas* (161).

Scholion. In decretis Sedis Apostolicae ad demonstrandam *exclusivam potestatem legiferam* Ecclesiae statuendi impedimenta pro matrimoniis fidelium constanter provocatur ad duplex argumentum scilicet matrimonium christianorum esse *rem sacram* atque adeo elevatam ad dignitatem sacramenti novae legis (162). Inde facile quoque deducitur Ecclesiam esse *exclusive* competentem ad condenda impedimenta pro matrimoniis inter homines *baptizatos* et *non baptizatos*. Quod ut demonstretur, non est necessario supponendum in parte baptizata matrimonium esse verum sacramentum, quemadmodum sine sufficienti fundamento arbitrati sunt *Pesch* l. c. t. VII. n. 728. aliique v. g. *Palmieri*, *Sasse*. Etenim matrimonium fidelis cum infideli quamvis verum sacramentum ne in fideli quidem existat, tamen est "*sua natura, sua vi, sua sponte sacram*,"; at res sacrae fidelium exclusivae iurisdictioni Ecclesiae sunt subiectae; idem igitur valet de sacro contractu matrimoniali fidelis cum infideli; verificatur enim utraque com-

(161) *Bauduin* l. c. p. 188. sq.; *Gasparri* l. c. n. 445.

(162) Cfr. v. g. Instr. Pii VII. a. 1808. Nuntio Ap. pro Polonia datam; Pii VIII. Encycl. "*Traditi*" 24. Maii 1829.; Leon. XIII. Encycl. "*Arcanum*"; *Feije* l. c. n. 45. sq. 66.

petentiae conditio scl. subiectio causae i. e. rei sacrae et personae i. e. subditi fidelis Ecclesiae. Quod argumentum luculenter confirmatur Leon. XIII. Encycl. "*Arcanum* .., ubi R. Pontifex iam ex *sola* natura rei sacrae in matrimonio fidelium et non attenta sacramentalitate eruit exclusivam competentiam Ecclesiae (163). Quae exclusiva competentia Ecclesiae etiam demonstratur ex certa et exclusiva potestate *iudicum ecclesiasticorum* in huiusmodi matrimonium fidelis; etenim post tot declarationes Ecclesiae, quibus *omnes* causae *fidelium solis* iudicibus ecclesiasticis vindicantur, dubium existere non potest. At exclusiva potestas *iudicialis* supponit exclusivam potestatem *legiferam*; nam ius fori sequitur ius condendi leges.

Ergo idem dicendum in hisce causis matrimonialibus. Neque Sanchez l. c. l. VII. disp. 4. n. 10. recte statuit illam limitationem, quod pars fidelis ut *actor* debeat reum *infidelem* in foro civili accusare; nam confundit normam quandam ordinis iudiciarii in *eadem societate* cum quaestione *iuris publici* diversarum societatum diversique ordinis. Cfr. Gasparri l. c. n. 1164. sq.; Boeckenhoff l. c. p. 39. sq. Eadem doctrina luculenter comprobatur ex constanti praxi Curiae Romanae in concedendis dispensationibus ab impedimentis disparitatis cultus, qua impedimentis *iuris civilis* pro *utroque* sponso nulla tribuitur vis ad irritandum matrimonium. Denique a Ben. XIV. Const. "*Singulari* .., 9. Febr. 1749. § 7. lex Imperatoris Theodosii, qui *prohibuerat* (non irritaverat) matrimonium inter christianum et partem hebraeam, simpliciter nulla "*utpote a laico principe condita* ..

Quo principio stabilito atque omissis argumentis, quibus minus insistendum est, facile iam patet in casibus particularibus *cum* *quodque* diversum dandum esse iudicium; v. g. in casu matrimonii viri christiani *dispensati* ab impedimento disparitatis cultus cum muliere hebraea irretita impedimento civili contra *Annibale* standum est *pro valore* actus. Cfr. Boeckenhoff l. c. p. 43. sq. Gasparri ed. 3. (1904) n. 303, ubi temperavit sententiam ed. 1. n. 297. propositam.

61. Quodsi de *potestate iudiciali* Ecclesiae in matrimonium christianum quaeratur, respondendum est, omnes (164) causas

(163) Cfr. Gasparri l. c. n. 275.; Billot l. c. p. 426.; Boeckenhoff l. c. p. 10. not. p. 4. 37. sq.; Lehmkühl in Inst. theol. de sacr. P. Sasse a se editis vol. II. p. 391.; Leitner l. c. p. 76. sq. 24. sq.

(164) Causae illae matrimoniales ad tres species revocari possunt:

matrimoniales christianorum ad *solos* iudices ecclesiasticos spectare. Nam eius quis sortitur forum, cuius ligatur legibus, cum potestas iudicialis data sit ad efficax subsidium potestatis legiferae, ideoque in omnia illius obiecta sese extendit; at Ecclesia sola est competens ad leges condendas de sacramento matrimonii; hinc omnes causae matrimoniales, quae spectant ad sacramentum matrimonii soli quoque potestati iudiciali Ecclesiae sunt subiectae. Idem deducitur ex Conc. Trid. Sess. XXIV. doct. de sacr. matr. can. 12., in quo disertis verbis illud saltem definitur causas matrimoniales ad iudices ecclesiasticos spectare; at huius canonis sensus obuius est, *omnes* causas matrimoniales ad *solos* iudices ecclesiasticos spectare. Nam verba canonis sunt *adeo generalia*, ut omnes causas comprehendant, et unica ratio, ob quam iudices ecclesiastici sunt competentes in his causis, reperitur in *sacramento* matrimonii (165); causae vero sacramentales pertinent ad solos iudices ecclesiasticos; ergo manifeste idem dicendum est de causis matrimonialibus. Quo duplici argumento Pius VI. in epistola ad Episcop. Motulensem 16. Sept. 1788. data (qui officii episcopalis oblitus in causa matrimoniali delegationem potestatis civilis acceptarat) usus est, ut interpretationem Concilii Tridentini modo propositam comprobaret et iudicibus laicis denegaret vel ipsam facultatem cognoscendi causas matrimoniales etiam *meri facti*. Idem Pius VI. in Const. “*Auctoritatem fidei*”, prop. 58. potestatem Ecclesiae etiam in *sponsalia*, quod sint actus disponens ad *sacramentum* matrimonii, contra errores Synodi Pistoriensis definivit. Accedit Pii VII. Breve “*Etsi fraternitatis*”, 8. Oct. 1803. ad Archiep. Mogunt., in quo declarat: “*Sententiam laicorum tribunalium et acatholicorum conventuum, a quibus praesertim matrimoniorum nullitas declaratur... nullum robur vinque nullam penes Ecclesiam consequi posse*”. Cuius assertionis inter alia eam affert rationem, “*quod ad ecclesiasticos iudices privative spectat, de huiusmodi causis iudicium ferre, prout est a Tridentina Synodo speciali canone sancitum*”. Alii quoque Rom. Pontifices praedecessores suos in asserenda et defendenda potestate iudiciali Ec-

I. Controversia de existentia, valore, effectibus canonicis *sponsalium*; II. quaestiones de valore *vinculi coniugalis*; III. lites de *consortio vitae coniugalis* dissolvendo quoad *thorum* et *cohabitationem*. Cfr. Bened. XIV., De Synod. dioc. l. IX. cap. 9. n. 3. 4.; Schulte, Ehen. § 2.; Laurin l. c. p. 80. sq.; Rosset l. c. n. 725. sq.; cod. civ. Hisp. art. 80. 81. 82.

(165) Cfr. scholion ante n. 61. h. tit.

clesiae in causas matrimoniales secuti sunt velut Pius IX. in Syllabo prop. 74. et Leo XIII. in cit. Encyclica "Arcanum ...

Quod ex doctrinalibus declarationibus et definitionibus Ecclesiae constat, id non minus comprobatur diuturna et *universali praxi ecclesiastica* (166), qua causas matrimoniales in suo foro sola cognovit ordinemque iudicarium in illis procedendi definivit (167).

(166) Cum Christus Dominus novas et naturae corruptae difficiles leges promulgasset de unitate et indissolubilitate matrimonii, quibus Ecclesia praeter honestas sanctiones Hebraeorum et Romanorum a se *receptas* mox pro suo iure alia adiecit decreta de matrimonio christiano, dubitationes atque controversiae particulares publica Ecclesiae auctoritate solvendae iam primis temporibus religionis christianae non penitus defuerunt. Cuius rei vestigia iam occurrunt apud S. Paulum (I. Cor. V. 1. sq. VII. 10. sq. iunct. *Cornely*, Comment. in I. Cor. p. 119. sq.), ubi agit de viro incestuoso, qui videtur *vivente* (?) patre cum noverea *matrimonium* (?) attentasse, atque de privilegio fidei. Cfr. quoque c. 66. Conc. Illiber. (a. 300.-303.). Alia exempla causarum particularium reperiuntur v. g. c. 25. Conc. Ancyrae (a. 314.), ubi evidenter casus quidam specialis deciditur. (Cfr. *Hefele*, Concilieng. t. I. p. 242. iunct. p. 159. 210.). Deinde c. 25. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 1. C. XXXIII. q. 2., quo laici non expectata *sententia* Episcoporum comprovincialium ab uxoribus adulteris divertentes, ut alias ducant, per excommunicationem a consortio fidelium excluduntur. Cfr. c. 2. Conc. Venetie. (a. 465.) iunct. *Hefele* l. c. t. II. p. 594. 654. Postea Pelagius Papa (a. 555.-560.) duos delegavit Episcopos, qui inquirerent in matrimonium a moniali, ut dicebatur, contractum, atque c. 5. C. XXXII. q. 1. fert iudicium de adultero et separatione a thoro. Cum reges et principes facti essent christiani, ipsorum quoque causae matrimoniales iudicio *Ecclesiae* fuerunt subiectae, recteque *Scherer* l. c. p. 99. reiecit *sententiam Sohm* aliorumque, quasi in regno Francorum causae matrimoniales spectassent ad forum civile. Cfr. *Arch. f. k. K.* t. 45. p. 470. sq. In imperio autem Byzantino Ecclesia plenam illam independentiam a tribunalibus civilibus non est consecuta. Cfr. *Zhishman* l. c. p. 189. sq. At in Ecclesia occidentali Rom. Pontifices quamvis ex antiqua disciplina certe causas matrimoniales supremorum principum relinqueret iudicio Episcoporum nec sibi exclusive reservarent (cfr. *Zhishman* l. c. p. 180.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 259. 884. t. V. 214. p. 264. 230. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 557. sq.), tamen mox sive per Legatos sive per se in causis difficilioribus per appellationem ad S. Sedem delatis etiam contra luxuriosos reges intrepidi suam supremam interposuerunt auctoritatem. Cfr. c. 4. 1. C. XXXI. q. 2.; c. 4. C. XXXIII. q. 2.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 650. 653. 884. sq. t. V. p. 182. 214. 897. sq. 758. sq. 798. sq. Quae exclusiva potestas iudicialis in decidendis causis matrimonialibus inde a iure Decretalium usque ad nostram aetatem constanter ab Ecclesia fuit asserta et propugnata. Cfr. de sponsalibus: Cap. 5. 10. X. h. t. et *Rosset* l. c. n. 1078.; de declaratione nullitatis: Cap. 3. X. de divort. IV. 19.; de separatione a thoro et cohab.: Cap. 2. 4. 5. 6. X. eod.; Instruet. Card. Rauscher § 205. Cfr. *Scherer* l. c. t. II. p. 136. not. 88., quod in concord. Austr. (a. 1855.) art. 10. expresse commemorata fuerit Const. "Auctorem fidei" ad vindicandam competentiam Ecclesiae *de sponsalibus*.

(167) Cfr. c. 4. C. XXXI. q. 2.; c. 5. C. XXXII. q. 1.; c. 4. C. XXXIII.

62. Tandem Ecclesia potestate *coercitiva* in causis matrimonialibus non est destituta. Ut enim matrimonium *contrahendum* ob crimen commissum sive absolute sive relative prohibere (168), et etiam irritare potest (169), ita *post* matrimonium contractum in *poenam* criminis matrimonii usum interdicere (170) atque ad tempus certum vel incertum (171), imo in casu adulterii vel haeresis in perpetuum (172) *sententiam* divortii a thoro et cohabitatione pronuntiare valet.

Praeterea ius est Ecclesiae etiam poenis inflictis coercendi fideles, ut *sponsalia* rite inita opere compleant (173) neque in favorem tertiae personae *fidem* datam *violent* (174), deinde ut *vitae consortium* ab uno vel ab utroque coniuge illegitime dissolutum denuo restauretur (175), denique ut coniugia invalide contracta nec convalidata omnino *separentur* (176).

2. De subiecto activo potestatis Ecclesiae in matrimonium.

63. Potestas ecclesiastica (177) statuendi *ex iusta causa* impedimenta *dirimentia* vel *prohibentia* sive per modum *legis* universalis aut particularis sive per modum *praecepti* competit tum Rom. Pontifici tum collegio Episcoporum coniuncto cum R. Pontifice in Concilio oecumenico (178). Cfr. *Bened. XIV.*,

q. 2.; cap. 2. de iudic. II. 1. in Clem.; Bened. XIV. Const. « *Dei miseratione* » 3. Nov. 1741.; *Freisen* l. c. p. 769. sq. 847. not. 9.; *Schulte*, Ehepr. § 4.; *Rosset* l. c. n. 3709. sq.; *Wernz* l. c. t. IV. tit. XXXVI. de proc. matr., ubi alii fontes et scriptores allegantur.

(168) Cfr. c. 2. 5. C. XXX. q. 1.; c. 16. 19. C. XXXIII. q. 2.; c. 13. C. XXVII. q. 1.; c. 5. 7. 8. C. XXXIII. q. 2.; cap. 1. X. de div. IV. 19.; *Suarez*, De leg. I. V. cap. 19.; *Gasparri* l. c. n. 432.

(169) Lib. IV. tit. 7. de eo, qui dux.; cap. 1. X. de convers. infid. III. 33.; *Rosset* l. c. n. 764. sq.

(170) Cap. 1. 4. X. de eo, qui cognovit consang. IV. 13.

(171) Concil. Trident. Sess. XXIV. doctr. de sacr. matr. can. 8.

(172) Cap. 2. 4. 5. 6. X. de divort. IV. 19.; cap. 3. 4. 5. 6. 7. X. de adulteriis V. 16.; *Nussi*, Conventiones p. 178.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 265. sq.

(173) Cap. 10. X. h. t.

(174) Cap. 22. X. h. t.; *Scherer* l. c. § 110. n. 63. sq. 94.; *Wernz* l. c. t. IV. tit. II. de sponsal.

(175) Cap. 8. 13. 14. X. de restit. spoliat. II. 13.

(176) Cap. 5. 6. 7. X. de frigid. IV. 15.; Sixt. V. Const. « *Cum frequenter* » 22. Iun. 1587.

(177) *Palmieri* l. c. p. 115. de lege divina institutionis matrimonii.

(178) Concil. Trid. Sess. XXIV. doctr. can. 4. et cap. 1. 6. de ref. matr., cap. 8. X. de consanguinit. IV. 14.; *Sanchez* l. c. I. VII. disp. 1. n. 1. sq.;

De Synod. dioec. lib. XII. cap. 5. n. 2. Ex disciplina nunc in Ecclesia vigente *Episcopi soli* etiam in Conciliis particularibus congregati nullo potiuntur iure statuendi impedimenta *dirimentia* matrimonii ne pro suis quidem dioecesibus vel provinciis absque consensu Sedis Apostolicae. Cfr. decretum S. C. C. 2. Dec. 1623. ab Urbano VIII. 20. Mart. 1629. approbatum apud *Bened. XIV.* l. c. n. 9. sq. (179). Quare sub hoc quoque respectu falsum est principium Iansenianorum: Episcopos posse pro suis dioecesibus, quod R. Pontifex possit pro universa Ecclesia. Attamen Episcopi non prohibentur, quominus observantiam iuris communis poenis adiectis communiant. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. n. 3. l. VIII. cap. 14. n. 5. l. XIII. cap. 23. n. 3.

Imo Episcopi soli nunc ne impedimenta quidem *impedientia* plane nova pro suis dioecesibus vel provinciis per modum regulae vel *legis* statuere valent. Quae assertio expressis iuris textibus nequit probari; at nititur praxi recepta, communiori doctorum sententia, uniformitate disciplinae ex mente Ecclesiae retinenda et procuranda (180).

At Episcopi possunt ob rationes in iure fundatas per modum *praecepti* in casibus particularibus vel mandato v. g. ad parochos misso celebrationem matrimoniorum quorundam interdicare vel vetare (181).

64. Potestas *iudicialis* in causis matrimonialibus *christianorum* supremo gradu et universaliter inest. *Rom. Pontifici* (182),

Rosset l. c. n. 794. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 35. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 360. sq. 381. sq.; S. C. C. in caus. Agrigent. 15. Mart. 1727.; *Riganti* l. c. R. C. 49. n. 103. sq.

(179) *Pirhing* h. t. n. 149.; *Santi* h. t. n. 109.; *Palmieri* l. c. p. 306.; *De Angelis* h. t. n. 15.; *Freisen* l. c. p. 888. sq.; *Gasparri* l. c. n. 270.; *Scherer* l. c. t. II. p. 259. not. 8. At *Giovine* l. c. t. I. § 47. alique hac in re modum excedunt, si ex iure divino et per se putant R. Pontifici *reservatam* esse potestatem condendi impedimenta *dirimentia*. Nam primis saeculis Episcopi certissime pro sua ordinaria potestate impedimenta dirimentia statuerunt. Cfr. *Sanchez* l. c. n. 9. Quare reservatio illa spectat ad eam partem *disciplinae ecclesasticae*, quae *mutationi* est obnoxia. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 270.

(180) *Feije* l. c. n. 73. sq.; *Rosset* l. c. n. 2378. sq.; *De Angelis* l. c.; *Gasparri* l. c.; *Leitner* l. c. p. 87. sq.; *Santi* h. t. n. 112. sq.; *Bouix*, De Episc. t. II. p. 142. alique; aliter *Schmalzgr.* h. t. n. 362. alique.

(181) *Bened. XIV.* l. c. l. VIII. cap. 14. n. 5.: Instr. Card. R. § 50.; *Schulte*, Eher. § 39.; *Gasparri* l. c. n. 270. 271.

(182) *Van de Burgt* l. c. p. 463. sq.; *Laurin* l. c. p. 86. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1167.; *Cugnoli*, Scritti varii di Sala, Romae 1888.: Civiltà cat. fa-

qui vi primatus iurisdictionis iudicare et avocare ad se potest omnes causas matrimoniales christianorum totius orbis. Ex facultate a R. Pontifice facta causas matrimoniales ex provinciis Sedis Apostolicae ad Curiam Romanam delatas imprimis definit S. C. Concilii, dum ex terris missionum huiusmodi causae ad S. C. de Prop. Fide deferuntur, salva competentia S. C. Inquisitionis pariter procedendi in certis causis matrimonialibus praesertim cum haeresi connexis. Per const. Pii X. "*Sapienti consilio* „ 29 Iunii 1908 causae matrimoniales etiam e regionibus S. C. de Propag. Fide subiectis ad S. C. de disciplina Sacramentorum delatae sunt. Quaestiones scilicet de validitate matrimonii S. C. de disc. Sacr. dirimit, incolumi iure Sancti Officii. Si tamen eadem Congregatio iudicaverit huiusmodi quaestiones iudiciario ordine servato esse tractandas, tunc eas ad Sacrae Romanae Rotae tribunal remittat. Const. "*Sapienti consilio* „ cit. 3. Congr. de disc. Sacram. num. 3.; 6. Congr. de Propag. Fide num. 4. Denique extra Curiam Romanam vi stabilis delegationis apostolicae in compluribus regionibus Episcopi vel Metropolitae causas matrimoniales ex certo territorio per appellationem ad se delatas in secunda vel tertia instantia examinant et definiunt (183).

Archiepiscopus iudex est ordinarius de causis matrimonialibus tum *propriae dioecesis* in *prima* instantia, tum *provinciae ecclesiasticae* in *secunda instantia*, si ad tribunal metropolitanum a sententia Episcopi suffraganei legitime fuerit appellatum.

Denique *Episcopi* earundem causarum sunt competentes iudices ordinarii in *prima* instantia exclusis Decanis, Archidiaconis aliisque Praelatis inferioribus intra dioecesim constitutis, imo ipsis Legatis a latere vel Nuntiis Apostolicis (184). Eadem potestas propria est sede vacante Capitulo et postea *Vicario capitulari* legitime deputato, item sede plena *Vicario generali* probabilius etiam *sine* mandato speciali (185), tandem

secul. 1263. (1903.) p. 169. de exclusiva competentia R. Pontificis in causis matrimonial. supremorum principum civilium; aliter *Scherer* l. c. § 109. not. 28. et *Schnitzer* l. c. p. 557. sq.

(183) *Aichner*, Compend. iur. eccles. § 215.; *Schulte*, Ehepr. p. 293.; Instr. Card. R. § 101.; Instr. S. C. de Prop. F. (a. 1883.) n. 26. 30.; decret. S. C. pro neg. eccl. extraord. 20. Mart. 1891. in Arch. f. k. K. t. 66. p. 280.

(184) Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.; cap. 12. X. de excess. praelat. V. 31.; Bened. XIV. Const. "*Dei miseratione* „.

(185) *Pirhing* l. I. tit. 28. n. 47.; *Sebastianelli* l. c. vol. II. p. 185. sq.; Arch. f. k. K. t. XV. p. 341.

omnibus illis iudicibus, qui ex delegata vel mandata per Episcopum iurisdictione sive ut singulares iudices sive in collegium coadunati in causis matrimonialibus ius dicunt (186).

Qui instructi sunt potestate iudiciali in causis matrimonialibus, iidem generatim etiam gaudent potestate quadam *coercitiva*. At parochus licet possit et debeat quandoque nuptias suorum parochianorum *vetare*, tamen id facere nequit in *forma iudiciali* neque vetitum suum valet *poena* quadam *ecclesiastica* communire. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 271.

3. De subiecto passivo potestatis Ecclesiae in matrimonium.

65. Quamvis *omnes* omnino *homines* sive catholici, schismatici, haeretici sive Iudaei, Mahumetani, infideles qualescunque coarcentur impedimentis *iure divino* naturali vel positivo constitutis (187), tamen homines *nondum* baptizati, etsi catechumeni iam existunt, legibus mere ecclesiasticis matrimonia *irritantibus* vel *prohibentibus directe* non subiiciuntur, neque ullo pacto *directe* ligantur sententiis iudicialibus vi solius iurisdictionis ecclesiasticae latis (188). Id quod non impedit, quominus homines non baptizati variis modis *indirecte* et ratione connexionis causarum potestati ecclesiasticae etiam in causis matrimonialibus subiiciantur (189). Multo minus *directa* subiectio fidelis baptizati est neganda, etiamsi cum *infideli* iniret matrimonium, quod iuxta veriore sententiam sacramentum non est (190).

(186) Instruct. S. C. C. 22. Aug. 1840.; Instr. Card. R. §§ 97. sq.; *Mansella* l. c. p. 171. sq.; *Schulte*, Ehepr. § 11., Eher. § 55.; *Rosset* l. c. n. 759. sq.

(187) *Van de Burgt* l. c. p. 49.; *Schmalzgr.* h. t. n. 375. sq.; *Gasparri* l. c. n. 298.; *Melata* in Anal. ecclesiast. t. V. p. 263. sq.; *Leitner* l. c. p. 89. sq.

(188) Cfr. I. Corinth. V. 12.; c. 8. 9. 10. 11. 12. C. XXVIII. q. 1.; cap. 4. X. de consang. IV. 14., cap. 7. 8. X. de divort. IV. 19.; *Rosset* l. c. n. 779.; *Boeckenhoff* l. c. p. 41., ubi recte dissentit a *Scherer* l. c. p. 107. sq. not. 53., qui Ecclesiae videtur vindicare potestatem in theoria et praxi non fundatam.

(189) Bened. XIV. Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749. (ratione disparitatis cultus); cap. unic. de Iud. V. 2. in Clem.; cap. 13. 14. 16. X. de Iud. V. 6.; *Gasparri* n. 297.

(190) Leon. XIII. Encycl. « *Arcanum* »; *Gasparri* l. c. n. 275., (ubi arguit contra *Cavagnis*); *Boeckenhoff* l. c. p. 33. sq. 37. sq.; *Wernz* supra h. tit. n. 60. in scholio.

Quodsi *infideles* ad fidem catholicam baptismo suscepto convertuntur, omnibus impedimentis *post* baptismum ortis ligantur v. g. voti solemnitis; porro iis quoque afficiuntur impedimentis dirimentibus iuris *ecclesiastici*, quae nituntur *vinculo naturali* existente iam ante baptismum v. g. consanguinitatis (191). Impedimenta vero, quae nituntur *vinculo iure ecclesiastico* constituto, non ligant infideles conversos, qui ante baptismum *factum* illud posuerunt, ex quo vinculum illud ortum est. Hinc v. g. infideles non ligantur impedimento *spiritualis* cognationis, si ante baptismum prolem alterius infidelis baptizassent (192).

Scholion. Propter impedimentum disparitatis cultus haud raro in praxi incidere potest dubium, num quis in ordine ad validitatem matrimonii habendus sit infidelis sive non baptizatus. Qua in re omnes ad censendum sunt infidelibus, qui certo aut nullo modo aut nulliter baptizati sunt. Cfr. S. C. Inq. 17. Novemb. 1830. 5. Febr. 1851. 4. Febr. 1891. At in casu dubii, ut dicit Gasparri l. c. n. 596. valet principium: "*In genere baptisma dubium sive dubio iuris sive dubio facti haberi debet ceu validum in ordine ad matrimonium*". Fatendum vero est in compluribus decisionibus S. C. Inq. v. g. 17. Novembr. 1830. 9. Sept. 1868. ultima verba ita sonare: "*In ordine ad validitatem matrimonii*". Quae verba cum formula allegata non omnino conveniunt et minus favent declarandae *nullitati*. Nihilominus S. C. Inq. 7. Iul. 1880. et 4. Febr. 1891. *invalidum* declaravit ma-

(191) *Van de Burgt* l. c. p. 51. sq.; S. C. de Prop. F. 23. Aug. 1852. (*affinitas* in infidelitate contracta etiam ex copula illicita in conversis constituit impedimentum dirimens, non vero *crimen* adulterii et uxoricidii ante baptismum utriusque patratum); S. C. Inq. 19. Apr. 1837. (impedimentum honestatis publicae non oritur in conversis ex sponsalibus vel matrimonio rato ante baptismum initis). Cfr. Collectan. S. C. de Prop. Fid. n. 1237. 1254.

(192) S. C. Inq. 16. Sept. 1824. ad 2. in cit. Collect. n. 1235. iunct. n. 40. VII. h. t. et *Ballerini-Palmieri* l. c. t. VI. p. 695.; *Van de Burgt* l. c. p. 52. sq. 55., ubi disputat de canonicis impedimentis *dirimentibus*, quibus infidelis praeter impedimentum disparitatis cultus *indirecte* ligetur, si cum *fidei* velit celebrare matrimonium, difficulter intelliguntur ipsius solutiones (cfr. quoque *Gasparri* l. c. n. 640. 562.) de impedimento conditionis servilis, raptus, vis; nam Ecclesia *propter baptismum et intuitu fidei* non videtur *fideles* liberare ab impedimentis, ut cum *gravi iniuria* (cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 456.) vel damno infidelium vel etiam catechumenorum possint inire *validum* matrimonium, v. g. si infidelis vel catechumenus ignoret conditionem servilem *fidelis*. Cfr. *Van de Burgt-Schaeppmann*, ed. 3. t. I. n. 48.

trimonium *dubie* baptizati cum parte certo non baptizata. Cuius decisionis S. C. Inq. 18. Sept. 1890. eam videtur reddere rationem, quod *dubie* quoque baptizati subsint “*impedimentis etiam iure ecclesiastico dirimentibus* „. Cfr. Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 62. sq. Quae verba a compluribus scriptoribus videntur intelligi de *praesumptione*, non de obiectiva certaue invaliditate. Ita v. g. Gasparri l. c. n. 603. scribit: “*Nullum est matrimonium inter partem haeticam, de cuius baptismo dubitatur, et partem infidelem non baptizatam. At in hoc casu, si pars haetica revera baptizata non est, matrimonium est legitimum, quia neutra subest Ecclesiae* „. In eadem sententia videntur esse Scherer l. c. t. II. p. 374.; De Becker l. c. p. 224.; etiam Lehmkuhl l. c. vol. II. n. 752., licet n. 321. generatim *dubie* baptizatos videatur *vere* subiicere iurisdictioni ecclesiasticae.

66. Omnes valide baptizati vi characteris indelebilis ex ordinatione Christi iurisdictioni Ecclesiae in rebus ecclesiasticis ita irrevocabiliter sunt subiecti, ut ipsi neque privata sua voluntate sese iurisdictioni ecclesiasticae subducere neque ab Ecclesia universaliter et absolute a iurisdictione ecclesiastica liberi atque independentes renuntiari possint. Cfr. Tarquini, Insit. iur. eccl. publ. p. 69. sq. De facto (193) quoque im-

(193) Quamvis scriptores catholici de *iure Ecclesiae* in hac quaestione consentiant, tamen aeris quondam exstitit controversia inter praeclaros theologos et canonistas, num Ecclesia *de facto* usa sit iure suo et haeticos vel schismaticos ligare velit impedimentis canonicis matrimonii. Profecto Pichler († a. 1736.), Ius canonicum h. t. n. 98. docet: “*Probabilius de facto non ligantur in nostra Germania impedimentis matrimonii iure tantum ecclesiastico statutis* „. Eandem sententiam etiam iam tenuit Schmalzgrueber h. t. n. 378. sq. alique antiquiores doctores, qui suam sententiam restringere videntur ad sola impedimenta inter ipsos heterodoxos *non retenta* sive *recepta*. Nostra quoque aetate non defuerunt aliqui scriptores, qui sub terminis plus minusve cautis patrocinium susceperent huius opinionis. Quodsi interdum auctores quidam *extra Germaniam*, ut probabilitatem isti sententiae concilient, ad Schmalzgrueber aliosque antiquiores canonistas Germaniae provocant, haec non satis attendunt: I. *Ipsi Protestantés* in Germania non pauca impedimenta canonica usque ad nostra fere tempora in suo iure suisque moribus retinuerunt. Cfr. Friedberg-Ruffini l. c. §§ 140. sq. At quis dicet Ecclesiam acatholicos exemisse ab impedimentis inter ipsos theoretice et practice retentis, vel liberasse in praemium rebellionis ab antiquo et novo iure matrimoniali? Ergo assertio adversariorum quorundam est saltem nimis universalis. II. Nostra aetate communiter in Germania theologi et canonistae, si unum alterumve excepias, contrariam defendunt sententiam. Cfr. Schulte, Eher. § 32. III. Antiquiores quoque scriptores in Germania velut Busenbaum, Reiffenstuel, Gobat,

pedimentis vel solo iure ecclesiastico constitutis generatim certo ligantur haeretici vel schismatici baptizati; nam nulla lege scripta vel legitima consuetudine exemptionem indiscriminatim ab omnibus et singulis impedimentis canonicis matrimonii consecuti sunt, sed potius salvis quibusdam exceptionibus (194) speciatim probandis secundum leges (195) et praxim (196) Ecclesiae iisdem impedimentis obstringuntur.

Scholion. Quae sententia certe a nimia severitate excusatur, si quis etiam principia canonica de matrimonio *putativo* ob oculos habeat (cfr. *Gasparri* l. c. n. 300., 310.; supra h. tit. not. 11.) neque oblivioni det, quanto rigore Ecclesia catholica vel contra ipsos *fideles catholicos* observantiam impedimento-
rum matrimonii dirimentium urgeat.

Nam dubium existere non potest, quin impedimenta dirimentia iuris ecclesiastici ligent *fideles*, qui laborant *ignorantia*

Zech, *Zullinger* alique magno numero hanc sententiam adversariorum reiecerunt. P. *Wiestner* vero, magister P. *Schmalzgr.*, in hac controversia nihil ausus est decidere, sed decisionem apostolicam exspectandam esse putavit. IV. Illae decisiones apostolicae praesertim inde a tempore Benedicti XIV. supervenerunt. Quare solida argumentatio canonica non habetur, si quis neglectis omnibus antiquis et novis decretis apostolicis et sententiis iudicialibus, neglectis opinionibus recentiorum scriptorum in Germania ad antiquiores quosdam canonistas Germaniae provocat, qui ante *Benedictum XIV.* scripserunt et argumentis satis debilibus suas opiniones probare tentarunt. Contraria vero sententia recte nunc tanquam *certa propugnatur* a *Rosset* l. c. n. 781. sq. 2111.; *Gasparri* l. c. n. 299. sq. aliisque v. g. *Leitner* p. 91. Cfr. supra hoc tit. n. 156.

(194) Huc spectat quaestio de impedimento *clandestinitatis*. Cfr. Pii VII. Litt. Ap. « *Etsi fraternitatis* » ad Archiep. Mogunt. 8. Oct. 1803.; *Mansella* l. c. p. 264.; *Schmalzgr.* l. V. tit. 3. n. 99. 101.; *Schulte*, Eher. § 35.; *Gasparri* l. c. n. 300.

(195) Benedict. XIV. Const. « *Singulari nobis* » 9. Febr. 1749., Const. « *Ad tuas manus* » 8. Aug. 1748., Const. « *Magnae nobis* » 29. Iun. 1748., Pii VII. cit. Litt. Apost. 8. Oct. 1803.; responsum S. C. C. ad Episcop. Rosnaviens. 20. Aug. 1780.; rescriptum Pii VI. ad Card. de Frankenberg, Archiep. Meehlin. Episcoposque Belg. 13. Iul. 1792. Cfr. *Sentis* l. c. p. 138. sq.; *Gasparri* l. c. 299. 300.

(196) S. C. C. 26. Sept. 1602.; S. Cong. Inquis. 17. Nov. 1830. et 20. Iul. 1840.; *Zech* l. c. § 302., ubi refert exempla declarationum nullitatis matrimoniorum Protestantium propter impedimenta canonica. Ita v. g. a. 1663. matrimonium Christiani, ducis Mecklenburgensis, cum Christiana ducissa Mecklenburgensi initum propter impedimentum consanguinitatis ex mandato Alexandri VII. declaratum est nullum et irritum et duci ad religionem catholicam converso data est facultas novas nuptias celebrandi; *Feije* l. c. n. 464. Neque quidquam hac in re haeticis vel schismaticis suffragatur contraria consuetudo, quae potius corruptela est. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 310.; supra h. tit. n. 60.

etiam *invincibili* et sunt constituti in *bona fide* atque adeo in *impossibilitate* sive *privata* sive *communi petendi dispensationem*. Nam *leges irritantes Ecclesiae* saltem *regulariter* etiam *obstringunt ignorantes*. Quare quamvis *ignorantia* et *bona fides*, si *revera adsint*, possint *excusare illos fideles a peccato*, tamen *efficere nequeunt*, ut *matrimonium sit validum*, si *obstet impedimentum dirimens* (197). Quodsi S. C. Inq. 4. Iunii 1851. (cfr. Collect. (Paris.) C. S. Sed. n. 899.) Vic. Ap. Manchuriae respondit: “*In propositis circumstantiis non esse inquietandos facto verbo cum Sanctissimo* „ (agebatur de christianis adeo dissitis et inter solos *paganos viventibus*, ut *cogerentur aut caelibes manere aut cum paganis inire matrimonia*), sane concessa est *largior et generalior dispensatio*, ut *ipsa verba: Facto verbo cum SS. docent*, at non videtur *data esse declaratio in illis circumstantiis cessasse impedimentum disparitatis cultus*: secus *responsum difficulter conciliaretur cum altero resp. eiusdem S. C. Inq. 11. Mart. 1868. Neque singularis dispositio de praesentia parochi non requisita*, si *adsit diuturna et communis impossibilitas*, potest *extendi ad omnia alia impedimenta v. g. consanguinitatis*. Nam si *praesentia parochi v. g. tempore revolutionis gallicae absolute fuisset necessaria, omnia matrimonia in huiusmodi regionibus caruissent valore*; at si *quidam nequeunt ducere suas consanguineas in uxores*, non *contra ius naturale coguntur simpliciter manere coelibes*. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 302. 623. 965. sq. S. C. Inq. 18. Dec. 1872.: *Collectanea S. C. Prop. F. ed. 1907. n. 1392.*

II. De potestate principum civilium in matrimonium.

I. De potestate principum civilium in valorem et honestatem matrimonii christianorum.

67. *Principes civiles sive fideles sive infideles nec dirimentia nec prohibentia impedimenta, quae valori vel honestati ma-*

(197) Cfr. R. I. 13. in Sext. « *Ignorantia facti, non iuris excusat* » iunct. S. C. C. 18. Nov. 1684. apud *Ferraris* l. c. v. Matrimonium art. 9. n. 51. et S. C. C. 13. Febr. 1661. apud *D’Annibale* l. c. P. I. n. 216. not. 19.; S. C. Inq. ad Vic. Ap. Siam. 4. Iul. 1855., ad Vic. Ap. Iap. 11. Mart. 1868., ad Ep. S. Alberti in Canad. 9. Dec. 1874. n. 18., ad Vic. Ap. merid. 4. Febr. 1891. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 1344. 1226. 1300. 1304.; *Gasparri* l. c. n. 301. sq. 308.; *D’Annibale* l. c. P. III. n. 429. iunct. P. I. n. 309. sq. 216.; *Suarez*, De leg. l. V. cap. 22. n. 1. sq. 7. sq. cap. 23.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theolog. mor. t. I. p. 316. sq. n. 130. sq. 142. sq.

trimonii christianorum obstant, iure proprio et nativo instituere possunt. Quare matrimonii christianorum *valorem* et *honestatem* (198) secundum leges canonicas diiudicare debent, ut ab Ecclesia ad singula matrimonia applicantur; at non prohibentur, quominus legibus *poenalibus* tanquam per *brachium saeculare* Ecclesiam *non invitam* iuvent in exsequendis sacris *canonibus* de matrimonio christianorum constitutis. Pariter principes civiles excluduntur ab ordinandis sponsalibus fidelium (199). Consequenter causae matrimoniales christianorum *iudicibus* saecularibus sunt subductae i. e. de sponsalibus, vinculo matrimoniali, separatione a thoro et cohabitatione. Causae vero mere criminales delictorum communium, quae etiam in matrimoniis christianis locum habere possunt v. g. adulterii, incestus, uxoricidii, quatenus igitur ad *vindictam*, non v. g. *civiliter* ad separationem a thoro propter adulterium, sunt *mixti* fori (200).

68. Cum in praecedentibus iam satis demonstratum sit principibus saecularibus non inesse ius condendi leges *irritantes* matrimonium christianum, principaliter hoc loco solvenda est quaestio, num potestas civilis iure proprio et nativo saltem possit ferre leges, quibus fideles a matrimonio per impedimenta *impedientia directe* prohibeantur.

Qua in controversia tres possunt distingui sententiae. Prima est illorum, qui huiusmodi ius *proprium* principibus saecularibus ita tribuunt, ut “ *vetita reipublicae* „ *directe obligent*

(198) Impedimenta, quae in *Gallia iure civili* fuerunt statuta ut dirimentia, iuxta complura edicta regum tantum referebantur ad *effectus civiles*. Cfr. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 11. n. 5.; *Schulte*, Eher. § 38. not. 3. At, ut fusius exponit *Bauduin* l. c. p. 200. sq., ad comprobendam nullitatem matrimonii *Gastonis*, fratris Ludovici XIII., ob defectum consensus regii provocatum est ad legem vel consuetudinem *iuris civilis* in *Gallia*. Cfr. quoque S. C. Inq. 17. Nov. 1835. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1448.

(199) Cap. 1. X. h. t.; Urban. VIII. apud *Feije* l. c. 22. sq.; *Benedict. XIV.* Const. “ *Singulari* „ 9. Febr. 1749. § 8.; S. C. de Prop. F. 1753. l. c. iunct. resp. eiusd. S. C. 1. Apr. 1816. et S. C. Inq. 17. Nov. 1835. 12. Ian. 1881. n. cit. Collect. n. 1446. sq.; Pii VI. cit. Const. “ *Auctorem fidei* „ prop. 58. sq.; S. C. C. ad Episc. Brixin. a. 1804. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 271. n. 119.; Instr. C. R. § 69.; Pii IX. Syllab. prop. 68. 71. 74. et Litt. Ap. ad reg. Sard. 19. Sept. 1852.; Leon. XIII. Enceyl. “ *Arcanum* „ et Litt. Ap. ad Episc. prov. Venet. 8. Febr. 1893.; *Giovine* l. c. t. I. p. 38. sq.; *Feije* l. c. n. 22. sq. 31.

(200) Conc. Trid. Sess. XXIV. doct. d. s. m. can. 12.; Pius VI. in epist. ad Ep. Motul. 17 Sept. 1788.; *De Angelis* l. IV. tit. 18. n. 1. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1162. sq.

fideles *vi legum civilium* (201). Secunda sententia impedimentis prohibentibus reipublicae *ex sese* vim obligandi non tribuit, sed illam repetit *ex canonizatione Ecclesiae*, quia fideles vetita reipublicae servare iubentur (202). Denique tertia sententia (203) potestati civili ius directe statuendi impedimenta

(201) *Binder-Scheicher*, Hdb. d. k. Eher. p. 12.; *Schulle*, Eher. p. 328.; *Weber*, D. kan. Eher. p. 514.; qui tanto rigore hanc obligationem vetitorum reipublicae urgent, ut *illicitum* esse existiment illa negligere, si concubinarium moribundus velit legitimum celebrare matrimonium. A simili excessiva severitate pro ipso articulo mortis alienum non fuit folium dioecesanum Vindobonense (a. 1868.) p. 91. *Fessler* in conventu Wirceburgensi Episcoporum Germaniae a. 1848. (cfr. Collect. Lac. t. V. col. 1105.) quamvis *talem* celebrationem matrimonii per concubinarium moribundum non videatur habere *illicitam* sive prohibitam, tamen putat eandem esse *superfluum* vel *non obligatorium* propter rationem plane insufficientem, scilicet quod istae nuptiae *effectus civiles* non habeant. At hac in re primo loco attendenda est *salus animarum* et vitatio periculi proximi peccati. Cfr. Leon. XIII. Litt. Ap. ad Episc. prov. Venet. 8. Febr. 1893. Porro non solum ratio habenda est *concupinari moribundi* forte vere poenitentis, sed etiam *mulieris et prolis superstitis*, quarum *honori et legitimitati* est consulendum. Nec iuvat urgere defectum civilium effectuum; nam coniuges atque filii saltem habent *effectus canonicos* haud spernendos, atque tanta est etiam nunc publica aestimatio matrimonii ecclesiastici, ut effectus civiles negati abunde compensentur. Quare *Schnitzer* l. c. p. 50. not. 1. p. 295. not. 3. huic severiori doctrinae ab allegatis Litteris Ap. Leonis XIII. difformi merito cum aliis auctoribus sese opposuit. Inde quoque patet nequaquam solidas esse rationes, quas *Scherer* l. c. t. II. p. 430. not. 2. in favorem sententiae *Fessler* affert, licet ipse l. c. et p. 108. not. 56. ab extremo rigore recte sit alienus.

Non raro patroni huius sententiae in suum favorem provocant ad Instr. Card. Rauscher § 69. Concedendum est laudatam § 69. propter verba « *de civilibus matrimonii effectibus* » aliam admittere interpretationem, ut exponit *Biederlack* in Act. theol. Oenip. XVII. p. 648. sq. At si quis consideret *solemnem* exordium § 69., item expressam negationem competentiae civilis quoad solum *valorem* matrimonii, deinde § 70. eiusdem Instr. aliaque adiuncta, mitior illa interpretatio difficulter admitti potest. Quibus rationibus accedit, quod Instr. Card. R. propter difficultates Roma praecise de §§ 69. 70. ortas saltem supremam et expressam *R. Pontificis* approbationem non videatur accepisse. Cfr. *Scherer* l. c. § 190. not. 55. 80.

(202) Quae sententia a *Biederlack* l. c. p. 652. tribuitur *Laemmer*, Instit. d. k. K p. 514. At quemadmodum *Aichner*, Comp. iur. eccles. p. 545. asserit: « *Canonistae plerique (?) potestati saeculari ius attribuunt statuendi impedimenta matrimonii impediencia* » (?) sed postea eas dat explicationes, quae re a *tertia sententia* non differunt, ita etiam *Laemmer* mitiori modo videtur intelligendus.

(203) *Schmalzgr.* h. t. n. 365., ubi cum aliis antiquis scriptoribus *simul* negat competentiam principum civilium condendi impedimenta, quae *valori et honestati* matrimonii christiani obstant; *Feije* l. c. n. 71. sq.; *Van de Burgl* l. c. p. 46. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 246. sq.; *Gasparri* l. c.

prohibitia matrimonii christiani omnino negat, at facile concedit honestas prohibitiones vel praescriptiones civiles, *non vi legum civilium*, quae invalidae sunt ideoque ex se obligare nequeunt, sed propter ordinatam legem caritatis avertendi a se et a prole gravia damna et ex mente Ecclesiae regulariter esse servandas, nisi ex iudicio Episcopi agatur de casu a regula excipiendo.

69. Quibus ex sententiis *prima* ut plane erronea est reicienda; nititur enim imprimis falso illo principio, quod ex *honestate* alicuius actionis sequatur in principe civili *competentia* ad praecipendum, deinde perperam provocat ad *silentium*, quo Ecclesia illud ius principum videatur approbasse. praesertim vero refutatur peremptoria ratione S. Thomae: "*Quia sacramenta Ecclesiae, quale etiam est matrimonium, humanis legibus non subduntur* „ Cuius rationis ea est vis, ut non solum leges irritantes, sed etiam *prohibentes* principum civilium excludat. Nam illi neque de valore neque de honesta administratione vel receptione *sacramentorum legislatores* vel *iudices* sunt competentes. Denique patroni huius sententiae suam doctrinam cum can. 12. Conc. Trid. Sess. XXIV. doctr. conciliare nequeunt atque Leonis XIII. Encyclicam "*Arca-num* „ (cfr. text. cit. not. 150. h. tit.) sibi habent contrariam. Cfr. quoque S. C. Inq. 17. Nov. 1835. in Collect. S. C. de Prop. Fide n. 1448.

n. 274. sq.; *Heiner*, Grundr. d. k. Eher. p. 27. sq.; *Biederlack* l. c. p. 245.: *Scherer* l. c. § 109. not. 47. 55. 56. § 131. I.; *Lehmkuhl*, D. buerg Gesetzgeb. d. d. R. p. 344.; *Leitner* l. c. p. 78. sq. Veteres quidam auctores quandoque modum excesserunt in vindicandis iuribus principum civilium ad ipsa impedimenta dirimentia, cum alii expresse potestati civili *tantum* negarent ius ad condenda impedimenta *dirimentia*; eadem diversitas etiam nunc existit. Nam v. g. *Perrone* l. c. t. II. p. 345. sq.; *De Angelis* l. c. h. tit. n. 15. aliique potestati civili nimium videntur concedere. *Rosset* quoque l. c. n. 788. scribit: "*Potest, quando id exigit bonum publicum, inducere quaedam impedimenta matrimonii impediencia v. g. prohibere, quominus minores contrahant sine consensu parentum* (?), *ne militiae mancipati nubant, nisi servatis certis regulis obtentaque auctoritatis militaris venia* (?). Talia vetita communicare poenis v. g. multa, carceris poena, quorundam iurium amissione prorsus habet ius „ (?). Denique alii scriptores tertiam sententiam a se propugnatam postea indirecte et practice magna ex parte deserunt. Etenim permittunt, ut potestas civilis *praevias quasdam conditiones* exigat, quibus non servatis valeat fidelibus coniugibus maiori minorive ambitu negare *effectus civiles* vel alias imponere *poenas*. Ita *Schnitzer* l. c. p. 49. sq., ubi not. 2. etiam suam facit opinionem *Freisen* aliaque vetita reipublicae admittit, quae *legitima* tantum haberi possunt, si neglecta quaestione *de competentia* causa deceditur ex aliqua utilitate practica.

70. Praeterea quicumque admittit principes saeculares posse condere *leges prohibentes* matrimonium christianum, is admittit illorum *competentiam* ad leges ferendas de matrimonio christiano. Qua *competentia* admissa ex logica consequentia pariter concedat necesse est, potestatem civilem esse competentem ad statuenda impedimenta *dirimentia* matrimonii christiani. Nam nulla potestas publica vere competens ad leges ferendas, nisi singularis plane probetur exceptio, restringitur ad solas leges *prohibentes* condendas. Ergo adversarii, si sibi constare velint, incidunt in errorem ab Ecclesia damnatum i. e. coguntur negare *exclusivam* competentiam Ecclesiae ad statuenda impedimenta *dirimentia* matrimonii christiani (204).

71. Neque iuvat dicere “ *poenis saltem civilibus* „ principes saeculares posse animadvertere in christianos, qui servatis legibus divinis et canonicis matrimonia contrahunt contra patrias leges (205). Etenim nemo poenas iure proprio infligere potest, nisi sit *competens* ad praescribendum vel prohibendum (206) ut in simili materia de festis sacris docent *Suarez* et *Fagnanus* secundum sana principia iurisprudentiae etiam a Bened. XIV. approbata (207); iam vero potestas civilis, ut patet ex praecedentibus, ad praescribendum vel prohibendum ex iure proprio in re sacramentaria non est competens; ergo etiam potestate propria infligendi *poenas* in hac re est destituta.

72. Frustra allegatur ius principum civilium procurandi *prosperitatem temporalem* civium; inde enim illi consequuntur ius ad illa sola media, quae suae potestati propria sunt, at non fiunt *competentes* quidquam statuendi de susceptione vel administratione *sacramenti*, secus propter utilitatem ex religione supernaturali redundantem in societatem civilem sibi totum regimen eiusdem religionis vindicare possent. Si principibus saecularibus tribuitur facultas *suis legibus* saltem *praevias* *quasdam condiciones in nupturientibus requirendi*, per ambages et mutata verba denuo introducuntur *impedimenta prohibentia*

(204) *Schiffini* l. c. n. 386.; *Gasparri* l. c. n. 274.; supra h. tit. not. 181.

(205) *Van de Burgt* l. c. p. 46. sq.; *Feije* l. c. n. 71. sq.; *Giovine* l. c. t. I. p. 38.

(206) *Acta theol. Oenipont. t. IX. (1885.) p. 168. et t. XIV. (1890.) p. 536. sq.*

(207) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 2. cap. 12.; *Fagnan.*, Commentaria lib. II. tit. 9. de feriis cap. 5. n. 71. sq.; Bened. XIV. Const. “ *Quemadmodum* „ 23. Mart. 1743.

de administratione et susceptione *sacramenti*, non de *effectibus civilibus*. Illae enim “ *conditiones praeviae* „ applicata vulgari *definitione* impedimenti sunt vera impedimenta, non improprie dicta, quibus attingitur ordo *sacramentarius* ex Dei ordinatione extra competentiam potestatis saecularis positus, nisi quis ludere velit verbis aut controversias moveat de rebus sine dubio admittendis. Nam nemo profecto negabit potestatem civilem posse in materia *suae competentiae directe subiecta* dare praeceptum, unde *per accidens* impediatur matrimonium christianum, v. g. si fur propter delictum feria secunda suspendatur in patibulo, qui feria tertia voluit celebrare nuptias, vel dux legionis eadem hora iubeatur aggredi hostes, qua matrimonium inire proposuerat; item *pacto* de servitio non prohibetur apponere *conditionem libere acceptatam* de coelibatu ad tempus servando v. g. a magistra in schola elementari (208). At inde nequaquam sequitur gubernia civilia posse omnibus adolescentibus, non mercede ad militiam libere conductis, sed *per legem coactis*, prohibere nuptias ante militiam vel tempore servitii militaris. Nam ista prohibitio civilis est *directum* impedimentum nunquam ab Ecclesia approbatum, imo nec in omnibus civitatibus receptum. Quodsi prohibitio illa *politica* directe milites obligaret, certe *sponsalia* ab ipsis inita de matrimonio celebrando non obstante impedimento civili indubitanter essent *invalida*, quia promissio de re prohibita est irrita. Ecclesia in suo foro sponsalia neglectis impedimentis politicis contracta omnino habet *valida*: ergo evidenter illis impedimentis non tribuit *directam* vim obligandi. Cfr. Scherer l. c. t. II. p. 127. not. 48.; Schnitzer l. c. p. 89. not. 7.

73. *Secunda* quoque *sententia* sustineri nequit; errat enim in *facto* illius approbationis sive canonizationis vetitorum reipublicae per Ecclesiam generaliter asserendo. Nam quamvis *R. Pontifex* possit canonizare vetita quaedam reipublicae, quae in se sunt honesta, tamen *de facto* talis canonizatio nulla lege pontificia generaliter est data. *Episcopi* vero etiam in Conciliis particularibus congregati, cum ex disciplina vigente careant potestate condendi impedimenta prohibentia, illam canonizationem concedere non possunt. Quare decretum in Concilio prov. Rothomagensi (a. 1850.) hisce verbis conditum: “ **A nullo**

(208) Cfr. beneficiatos clericos minorum ordinum vel magistras catholicas in Anglia, quibus matrimonium non absolute prohibetur, sed illi post celebratas nuptias nequeunt retinere beneficium, his a munere in scholis est recedendum.

matrimonium ecclesiasticum celebretur, quin de civili constiterit „, ex mandato S. C. C. fuit reformandum. Nam Cardinales inter alia ponderarunt: *Che quella generica ed assoluta proibizione poteva sapere di un nuovo impedimento, che volesse introdursi in quella provincia su li matrimoni.* Cfr. Arch. f. k. K. t. 43. p. 33. Quodsi iam Bened. XIV. in Litt. Apost. „ *Redditae* „ 17. Sept. 1746. „ *commonet* „, Leo XIII. Encycl. „ *Arcanum* „ „*vult atque exoptat* „, S. C. Inq. 12. Ian. 1881. „ *curandum* „, esse dicit, ut fideles observent praescriptiones civiles, quae salva honestate servari possunt, tamen id nunquam repetunt ex *competentia* potestatis civilis vel ex *canonizatione* quadam *legum civilium*, sed unice ad *rationem naturalem* provocant, qua quis a se, altero coniuge, prole gravia damna avertere tenetur, neque *absolute* pro *omnibus* casibus illi normae insistent. Gubernio Hispanico S. Sedes declaravit, sine praeiudicio doctrinae ecclesiasticae de matrimoniis acatholicorum posse se tamen tolerare, ut gubernium opportunas de eorum matrimonio statuatur dispositiones (209). Quare S. C. C. 15. Dec. 1877. (cfr. Act. S. Sed. vol. X. p. 504. sq.) in difficili casu impedimenti impotentiae a iure gallico non admissi respondit: „ *Vivant uti frater et soror; quodsi id fieri non possit sine peccati periculo, separentur omnino* „ (210).

74. Unice igitur vera et certa est *tertia sententia*, quae iuxta explicationes datas principibus saecularibus penitus negat potestatem statuendi impedimenta prohibentia matrimonii christiani. Nec opus est, ut novis argumentis demonstretur; ratio enim principalis ex natura *sacramenti* matrimonii aliaeque probationes positivae in refutatione primae et secundae sententiae sufficienter fuerunt allatae.

2. De potestate principum civilium in matrimonia hominum non baptizatorum.

75. Principes civiles (211) vi potestatis *publicae* etiamnunc pro suis subditis non baptizatis inter se (212) matrimonium

(209) Diario de las Sesiones de Cortes. Senado. 14 Marzo 1888, cfr. Razón y Fe VII. Madrid 1903, pag. 464.

(210) Biederlack l. c. p. 664. sq.

(211) Supra h. tit. n. 65. iam demonstratum est *Ecclesiam* non posse *directe* in impedimentis et causis matrimonialibus exercere suam iurisdictionem in homines non baptizatos. Cfr. Laurin l. c. p. 76. sq.

(212) Supra h. tit. n. 60. in scholio probata est exclusiva iurdictio Ecclesiae in matrimonio fidelis *cum* parte non baptizata.

celebrantibus rationabilia et iuri divino conformia (213) impedimenta *dirimentia* et *prohibentia* statuere valent (214). Nihil

(213) Impedimenta matrimonii in imperio Sinensi a Confucio partim irrationabiliter partim contra expressum ius divinum constituta qualificatores S. Off. a. 1674. declararunt *non esse impedimenta dirimentia*. Cfr. Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 848.; Gasparri l. c. n. 295.; Rosset l. c. n. 803.

(214) *Resemans*, De competentia civili in vinculum coniugale infidelium p. 1. sq. statum huius controversiae inter catholicos libere agitatae fusius exponit. Certe non omnes scriptores sententiae textus adhaerentes eodem modo illam explicant. V. g. *Schmalzgr.* h. t. n. 367. alique contendunt principi saeculari competere talem potestatem, quod contractus matrimonialis infidelium sit *civilis* (melius certe dixisset « *naturalis* »), non sacramentum. *Schiffini* quoque l. c. n. 384. not. 1. n. 389. ab ista doctrina non videtur esse alienus; nam matrimonium ipsi est res, quae per se non pertineat « *ad virtutem religionis, sed ad naturalem ordinem iustitiae et temperantiae* » atque nonnisi « *sensu valde lato* » sacra dici possit. Cfr. supra h. tit. not. 63.; *Billot* l. c. p. 425. ad 4. Qua in expositione sane sponte consequitur principes saeculares iure proprio et nativo atque *formaliter vi potestatis civilis* sive politicae condere impedimenta matrimonialia.

Alii scriptores v. g. *Lehmkuhl* l. c. vol. II. n. 727. idem ius principum inde repetunt, quod principes saeculares apud infideles habeant curam religionis naturalis ideoque *non vi potestatis mere civilis* sive politicae, sed per publicam *potestatem religiosam* ad instar partis universae *potestatis publicae* ipsis propriam condant illa impedimenta. Cfr. *Schiffini* l. c. n. 389. i. f. n. 507. sq. 510. obiect. III.; *Cathrein*, Moralphil. t. II. p. 538. sq. 407. sq.; *Suarez*, De leg. l. III. cap. 12. n. 9. l. IV. cap. 2. n. 3. cap. 11. n. 10.

Tandem *Gasparri* l. c. n. 296. cum *Cavagnis* aliisque v. g. *Leitner* l. c. p. 29. sq. putat *iure devolutivo*, at originario et ordinario istam potestatem spectare ad principes civiles, cum tanta sit necessitas causas matrimoniales ordinandi, et ante Ecclesiam Christi vel extra illam religiosa auctoritas independens et competens non existat. Idem *Gasparri* opinatur secundam sententiam a tertia non differre, si res intimius examinetur.

Billot l. c. p. 425. ad 5. tandem non repugnat penes principes esse ius ordinandi contractum matrimonialem infidelium: « *Non quod auctoritas ista sit pars civilis principatus, sed quia per accidens et ratione necessitatis devolveretur* in supradictis adiunctis *ad eum, qui solus ibidem legitime praees* ». Cfr. quoque *Melata* in Anal. eccl. t. V. p. 272.

Schnitzer l. c. p. 26. sq. *competentiam potestatis civilis* admittit, sed non *exclusivam* propter *naturam religiosam* matrimonii; imo opinatur sub respectu religioso potius interponendam esse auctoritatem *sacerdotalem* atque hac in re *substantialiter* nihil esse immutatum illa circumstantia, quod suprema potestas sacerdotalis et politica saepe in eodem *subiecto* sit unita. At intelligi nequit in ista opinione, quomodo *duae* potestates *in ordine suo* supremae et independentes *directe* eandem causam regere possint. Cfr. *Billot* l. c. p. 424. ad 2.; *Cathrein* l. c. p. 413. sq.; *Baier* l. c. p. 154. sq.; *Boeckenhoff* l. c. p. 42. sq. 38. sq. Qua ex enumeratione explicationum patet inter patronos huius sententiae non vigere perfectam

quoque obstat, quominus *causae matrimoniales* illorum infidelium, qui cum infidelibus sponsalia contrahunt vel nuptias celebrant vel iam celebrarunt, a *iudicibus* fori saecularis definiantur, salva tamen competentia fori ecclesiastici in causis matrimonialibus, si unus ex coniugibus esset baptizatus (215). Consequenter foro saeculari non est neganda potestas *coercendi* delicta forte ab infidelibus in hac materia commissa.

At *utrum* principes civiles praesertim in modernis codicibus civilibus *revera* usi sint hoc iure condendi leges *irritantes*, quibus etiam in conscientia et coram Deo *dirimantur* matrimonia hominum non baptizatorum v. g. Hebraeorum. *an* potius contenti fuerint legibus simpliciter *prohibentibus* vel mere *poenalibus* vel sola *confirmatione* atque sanctione iuris naturalis, est *quaestio facti* in singulis regionibus per accuratum examen iuris civilis ibidem vigentis solvenda (216).

76. Antiqui theologi et canonistae communi consensu docuerunt principes civiles pro suis subditis *infidelibus* vel ipsa impedimenta dirimentia statuere posse, et non dubitarunt, quin hanc sententiam defenderent ut *certam* (217). Concedendum vero est aliquot illorum velut *Sanchez*, *Pirhing*, ut supra h. tit. n. 56. sq. probatum est, iustos limites excessisse, cum huiusmodi ius principum civilium extenderent etiam in matrimonium *christianum*, vel iis argumentis usos esse, quibus attento rigore verborum vis tribui non potest, v. g. si *Schmalzgr.* vel *Schmier* rem evincere student, quod matrimonium inter infideles sit contractus *mere civilis* mereque *politicus et profanus*. Paulatim vero praesertim ex ultimo saeculo non

concordiam; unde ad vitandas inutiles difficultates verba textus selecta sunt, in quae omnes facilius conspirant. Et *revera* potestas *publica* non est simpliciter confundenda cum *potestate mere politica*, neque universa communitas sive respublica humana cum civitate sive societate *mere civili*. Cfr. *Suarez* l. c.; *Cathrein* l. c. p. 409. sq. 551. sq.; *Laurin* l. c. p. 76. 82.

(215) *Resemans* l. c. p. 2; *Gasparri* l. c. n. 1164. sq., qui n. 297. cum *D'Annibale* hanc sententiam nimium extendit atque contra *Resemans* et *Grandclaude* falso applicat, quam sententiam emss. *Gasparri* ed. 3 (1904) n. 306 reformavit. Cfr. supra h. tit. n. 60. in scholio.

(216) Cfr. S. C. de Propag. Fide 23. Iun. 1830. in Collect. eiusd. S. C. n. 2145. et S. C. Inq. 20. Sept. 1854. l. c. n. 1449.; *Lehmkuhl*, D. buerg. Gesetz. d. d. R. p. 340. 29. sq. 351. sq.; *Allègre* l. c. t. I. p. 75.; *Leitner* l. c. p. 37. (de imped. consang. usque ad tertium gradum in India).

(217) *Suarez*, De leg. l. IX. cap. 21. n. 5., De relig. tract. VI. l. 4. cap. 9. n. 10.; *Schmalzgr.* h. t. n. 367. Cfr. *Resemans* l. c. p. 55. sq.; *Schiffini* l. c. n. 384. not. 1.; *Baier* l. c. p. 142. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 28.

defuerunt viri docti inter catholicos, qui veterum theologorum et canonistarum placita impugnantes ius illud principum civilium etiam quoad subditos infideles saltem statuendi impedimenta *dirimentia* omnino negarent (218).

Quae sententia saeculo decimo octavo prima vice, ut videtur, propugnata fuit v. g. a *De Pey*, De l'autorité des deux puissances (a. 1780.), *Barruel*, *Muzzarelli*; at saeculo decimo nono antesignanus in eadem doctrina defendenda factus est *Martin*, De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiae soli propria (a. 1844.). Qui auctor in illo opere contra alias falsas theorias *Carrière* recte scripto in hac *singulari* quaestione ab antiquis doctoribus discessit et postea non paucos invenit asseclas v. g. *Heuser*, *Gallo*, *Feije*, *Taparelli*, *Liberatore*, *Zigliara*, et praesertim *Perrone*, qui l. c. t. II. p. 442. haec docet: "*Arbitror nullius vis leges esse, si quas* (principes civiles) *tulerint ad infirmanda coniugia, si illas excipias, quae ipsum confirmant* (interpretantur) *naturae ius, seu quibus vetant aut irritant illas nuptiales coniunctiones, quae iam nullae et irritae forent lege ipsa naturali ac divina* „ Cum complures ex illis scriptoribus magna valerent auctoritate, cui haud exiguus saltem numerus accessit argumentorum, facile intelligitur, cur nova illa opinio ab aliis quoque recentioribus scriptoribus v. g. *Pezzani*, *Marc*, *Costa-Rossetti*, *Craisson*, *Desjacques* adoptaretur, atque adeo contraria veterum doctorum sententia aliquantulum redderetur odiosa. Nihilominus re denuo discussa alii scriptores nostra aetate v. g. *D'Annibale*, *Ballerini*, *Palmieri*, *Laurin*, *Cavagnis*, *Resemans*, *De Angelis*, *Santi*, *Baier*, *Zitelli*, *Grandclaude*, *Gasparri*, *Rosset*, *De Becker*, *Schiffini*, *Cathrein*, *Hammerstein*, *Schnitzer*, *Boeckenhoff*, *Leitner* sibi antiquam doctrinam inter *legitimos terminos* retinendam esse optimo iure arbitrati sunt (219).

(218) *Perrone* l. c. t. II. p. 439. sq.; *Feije* l. c. n. 67. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 727.

(219) *Resemans* l. c. p. 4. sq.; *Gasparri* l. c. n. 281. sq.; *Rosset* l. c. n. 803. sq.; *Schnitzer* l. c. n. 26. sq.; *Schiffini* l. c.; *Cathrein* l. c.; *Laurin* l. c. p. 78. sq.; *Scherer* l. c. p. 106. sq. dissentit; putat enim ex principiis formalis logicae neutram (!) sententiam posse efficaciter refutari; at si res *historice* spectetur, theoriam negantem ius principum omni fundamento carere; nihilominus non obstante libertate opinandi saltem in foro civili efficaciam illarum legum civilium non posse in dubium vocari; in foro autem ecclesiastico tandem Ecclesiam *decidere*, quousque procedere *velit* (?) in applicando *suo iure* (?) ad matrimonia ante conversionem contracta (?) At *talem* potestatem Ecclesia sibi nunquam tribuit nec tribuere potest. Cfr. cap. 8. X. de divort.; *Boeckenhoff* p. 41. not. 3.

77. Et revera si abstrahatur ab unico argumento (220) ex *natura religiosa* matrimonii pro contraria sententia repetito, reliquae rationes, quae non raro a quibusdam adversariis afferuntur, probabiles dici non possunt (221). Quin imo, quae

(220) *Billot* l. c. p. 442. sq. omissa longa serie argumentorum *Perronii* cum prudenti moderatione huic rationi *unice* insistit; *Leitner* vero l. c. p. 27. n. 2. 3. duas alias rationes urget ex *sacramento* matrimonii et *fine* (minus accurate definito) Status, quae non videntur esse efficaces ad excludendum Statum.

(221) Arguunt v. g. exinde, quod matrimonium existat *ante* societatem. Quae ratio optime probat *prioritatem* et *independentiam* matrimonii quoad *originem*, sed non *independentiam* a *potestate ordinativa* et *iudiciali* societatis civilis; secus eodem argumento demonstrari posset omnia *individua*, quae certe ante societatem civilem existunt, in celebrandis contractibus non pendere a legibus civilibus; id, quod plane falsum est. Quare v. g. *Billot* l. c. p. 424. ad 3. concedit istam rationem vi probandi esse destitutam.

Porro adversarii provocant ad *supernaturalitatem* matrimonii etiam inter infideles, cum sit signum unionis Christi et Ecclesiae. At illa ratio plane aliena est a modo loquendi Ecclesiae, quae contractum matrimoniale infidelium appellat *naturalem* (cfr. Pius VI. in epist. ad Episcop. Agriens. 11. Iul. 1789.), non *supernaturalem*; porro confundit *extrinsecam* quandam relationem ad matrimonium accedentem cum *intrinseca* eius natura; nam non obstante significatione illius unionis matrimonium infidelium *in se* mansit naturale. Cfr. *Rosset* l. c. n. 819.

Insuper cum tenore quodam philosophico verborum contenditur, ea, quae sunt *in individuo* de iure vel officio naturae, non subiacere iuri civili, sed iuri naturae et soli Deo; at *matrimonium* hisce rebus omnino esse adnumerandum. Quae argumentatio imprimis confundit *iura substantialia* ex matrimonio *orta* v. g. unitatem et indissolubilitatem et ipsam matrimonii celebrationem. *Illa iura* sane in individuo a Deo statuta sunt nec lege civili et humana possunt immutari; *celebratio* vero matrimonii etiam quoad partem *negativam* impedimentorum; non quoad omnia et singula est iam ipsa *lege naturali determinata*, sed ex parte *indeterminata*; quare *ob rationes* ab ipsa natura suggestas nihil obstat, quominus ab auctoritate publica per maiorem quendam numerum impedimentorum illa indeterminatio naturalis magis determinetur. Porro in universa ista probatione aliis verbis adversarii non satis distinguunt ea, quae a Deo in individuo *praescripta* vel *prohibita* vel *specialiter permessa* sunt, ab iis, quae iure naturae *generaliter* sunt *permessa*. Quae generalis et naturalis permissio v. g. contrahendi ab auctoritate publica potest limitari.

Denique patroni contrariae sententiae frustra urgent, quod *iura personalia et domestica* ideoque etiam matrimonium sint *independentia* ab ordinatione legum *civilium*. Nam concessa huiusmodi *independentia* quoad *iura mere personalia et domestica* (v. g. quomodo in singulis domibus parandum sit prandium), nequit illa certe extendi ad *iura personalia et domestica*, quae attingunt *ordinem publicum et bonum commune*; at certe recta matrimonii ordinatio refertur ad bonum commune.

Ab aliis difficultatibus ex professo refutandis abstinendum videtur.

Perrone ab initio suae disputationis in hac controversia concedit, suis adversariis validum subministrant argumentum. “*In quem finem, inquit, non solum possunt* (scilicet principes civiles) **prohibere nuptias, quas noxias habent, sed praeterea decernere poenas, in legum, quae connubium attingunt, transgressores eosque privare civilibus effectibus ipsius connubii eosque ut innuptos habere „ Quibus verbis evidenter admittitur competentia principum civilium ad *leges prohibentes et poenales* in hac materia. Atqui quamprimum admittitur competentia potestatis publicae ad *veras leges ferendas* de contractu ex natura sua *irritationis capaci*, sine ullo solido fundamento haec potestas publica restringitur ad solas leges prohibentes et poenales. Nam *irritatio* nihil aliud est quam *efficacior* quidam modus aliquid praescribendi vel prohibendi vel puniendi. Nec dici potest irritationem per principes civiles in hac re non esse *necessariam* ideoque illos carere iure condendi leges irritantes. Etenim *necessitas* illa nequit negari, ut patebit ex sequentibus. Cfr. *Laurin* l. c. p. 39.**

Porro etiamsi eadem necessitas asserenda non esset, ex-

Nam quaedam, si quid valerent, etiam de *Ecclesiae Catholicae* iure statuendi impedimenta actum esset; aliae *confundunt* ius condendi *impedimenta* cum iure duas personas ad matrimonium *cogendi* vel coniuges legitime unitos *separandi*. Nec desunt auctores, qui propter *possibilitatem abusus* in statuendis impedimentis *irrationabilibus* negant ius ad condenda *legitima* impedimenta, atque adeo celebrationem matrimonii, quae evidenter est actus *mixtus*, volunt reducere ad actum *internum* (!), ut eo certius potestatem civilem excludere possint. Denique si allegatur Benedicti XIV. Const. « *Postremo* » 28. Febr. 1747. § 68., examinato textu et contextu inde a §§ 60. sq. facile patet, non solum nihil posse colligi in favorem adversariorum, sed potius non leviter confirmari sententiam in textu propugnatam. Etenim R. Pontifex ibidem docet in *iudiciis* de sponsalibus inter Hebraeos celebratis, non iuri pontificio vel civili (i. e. Romano), sed legibus et consuetudinibus Mosaicis (in Statu pontificio) esse adhaerendum. At leges et consuetudines Mosaicae *ex se* non amplius habent valorem legalem; aliunde autem illum repetere non potuerunt, nisi ex approbatione *auctoritatis publicae* in Statu pontificio. Quae auctoritas publica certe non est iurisdictio spiritualis R. Pontificis, quae in Hebraeos sese non extendit; unice igitur restat auctoritas publica R. Pontificis ut principis civilis. Quodsi Benedictus XIV. Const. « *Singulari* » 9. Febr. 1749. § 7. legem Romanam declarat invalidam, *utpote a laico principe latam*, non tradit doctrinam contrariam; illa enim lege non fuit statutum impedimentum matrimonii inter *duas personas infideles*, sed inter partem *christianam* et *indaeam*. Quo in casu, ut supra demonstratum est, competentia principum civilium non est asserenda. Cfr. *Rosset* l. c. n. 805. sq. 818. sq.; *Gasparri* l. c. n. 289. sq.; *Baier* l. c. p. 164. sq.; *Schiffini* l. c. n. 387. sq.; *Leitner* l. c. p. 30. sq.

ceptio nihil probaret, cum nulla potestas *publica* limitetur tantum ad illa negotia legibus ordinanda, quae *strictae* sunt *necessitatis*. Ergo cum *Perrone* cum aliis admittat *competentiam* principum civilium ad statuenda impedimenta prohibentia pro matrimoniis subditorum infidelium, ex logica consequentia etiam admittere debet veritatem sententiae a se impugnatae.

78. Nec positivae rationes desunt, quibus sententia affirmans ius principum civilium probetur. Id enim imprimis eruitur ex absoluta *necessitate*, qua matrimonium etiam hominum non baptizatorum *ordinationi*, *iudiciis*, *coercitioni publica* auctoritatis debet esse subiectum.

Etenim ius matrimoniale *legis* naturalis ex se est incompletum nec sufficienter determinatum; multo minus in *causis* matrimonialibus praesertim nullitatis atque separationis tam facile cum caeca passione agitatis homines possunt esse privati arbitri et iudices in propria causa. Coercitione quoque opus est, si quis attentaret matrimonium v. g. cum filia vel sorore, a quo ipsa natura abhorret.

Verumtamen ad haec efficienda potestas *domestica* est prorsus impar; *Ecclesia* autem in infideles nullam habet iurisdictionem; tertia quaedam auctoritas publica in praesenti rerum ordine omnino non existit praeter potestatem *civilem*; ergo ad illam universum hoc negotium spectabit, ut ante adventum Christi, ita etiam post fundatam Ecclesiam, donec per susceptum baptismum homines in causis matrimonialibus iam soli foro ecclesiastico subiiciantur.

Quae adversarii huic argumento opponunt, magnam vim non habent, imo tandem aliquando candide necessitatem competentiae civilis fatentur. Cfr. v. g. *Billot* l. c. p. 425. ad 5. Porro si Christus *matrimonium* ipsum apud infideles reliquit in ratione legitimi contractus naturalis, nulla fuit ratio, cur ob institutam Ecclesiam inter gentes infideles v. g. apud Romanos tolleret *honestas leges civiles* et competentiam principum civilium. Quae competentia ante Christum videtur esse indubitata, et haud sine fundamento *Scherer* l. c. contrariam sententiam vocat *historice* improbabilem. At numquid omnes populi hac in re errarunt? Certe Ecclesia antiqua leges Romanorum non reprehendit, sed potius laudavit. Cfr. *Schnitzer* l. c. p. 41. sq. Quare sicut per introductam *novam* legem suavi modo abrogata fuit lex veteris testamenti (cfr. *Suarez*, De leg. l. IX. cap. 12. sq.), ita similiter in causis ma-

trimonialibus potestatis civilis *competentia non cessat*, nisi *incipiat* *competentia Ecclesiae*.

79. Porro *legislator competens* dici potest ad ferendas leges etiam irritantes de aliqua materia, *si personae*, quibus leges illae sunt imponendae, ipsi vere subiectae sint, et si *materia*, de qua est disponendum, ordinationis etiam per leges irritantes sit capax et potestati legislatoris non subducta; etenim vera *competentia* consistit in potestate tum in *personam* tum in *causam sive materiam*.

At principes civiles hac in re sane habent potestatem ratione *personarum*; agitur enim de propriis ipsorum *subditis*. Auctoritas quoque non deest ratione *materiae*; illa enim utpote contractus *etiam* per leges *irritantes* ordinari potest, et cum matrimonium in hominibus non baptizatis non sit sacramentum, sed contractus *naturalis* limites potestatis civilis non egreditur. Neque nimis urgeri potest illa ratio, quod matrimonium etiam infidelium aliqua ratione sit *res sacra* et *religiosa*; secus tandem totus homo baptisate consecratus potestati civili esset subductus. Insuper principes civiles secus nihil statuere possent de *iuramento* (222), quod sane *res sacra* est, et nihilominus de aetate, solemnitate, forma, qua praestandum est v. g. a testibus nemine reclamante condunt leges et poenis quoque statutis illud exigunt. Quare sub praetextu religioso non nimium etiam in hac materia limitanda est potestas civilis inter infideles, ut patebit legenti *Suaresium*, De legib. l. III. cap. 12.; *Lugo*, De virtute fid. div. disp. 19. n. 54. sq. 63; *Schiffini* l. c. n. 507. 510. Denique principes civiles illa impedimenta potissimum condunt sub ratione boni physici ad conservationem generis humani (cfr. *Suarez* l. c. l. IV. cap. 11. n. 7. 11.) et propter publicam morum honestatem, in quibus, cum ratio veri sacramenti in infidelibus cesset, *competentia principibus civilibus deficiente alia potestate publica* non est neganda (223).

80. Praeter illas rationes intrinsecas commendatur haec

(222) Cui argumento opponebatur, quod non sit *paritas* inter iuramentum et matrimonium; illud enim esse ordinis *naturalis*, hoc ordinis *supernaturalis* etiam apud *infideles*. At supra h. tit. not. 221. illa supernaturalitas ad legitimos terminos fuit reducta, unde adversarii nihil colligere possunt; imo si verum fateri velint, *iuramentum in se* multo magis est actus religiosus quam matrimonium; est enim unus ex quatuor principalibus actibus cultus divini. Cfr. *Pesch* l. c. n. 891.

(223) *Rosset* l. c. n. 818 sq.; *Gasparri* l. c. n. 290.; *Schiffini* l. c. n. 389.

sententia ab extrinseca auctoritate, quae ipsi accedit ex communi praxi populorum (224) et communiori saltem theologorum (225) et canonistarum consensu atque imprimis ex praxi et doctrina in Curia Romana magis recepta et probata. Deinde concedendum quidem est in hac controversia *generalem* et *definitivam* et expressam quandam decisionem a Sede Apostolica non esse datam. Imo neque tot uniformes constantesque videntur haberi responsiones particulares *diversarum* Congregationum Romanarum praesertim in causis matrimonialibus competentium v. g. S. C. Inq., S. C. C., S. C. de Prop. F., S. C. de disc. Sacr. ut haec doctrina ex *stylo Curiae Romanae* (226) tanquam principium *absolute* certum possit dici recepta est approbata. At cum adversarii pro *sua* opinione non possint afferre *ullum* expressum responsum SS. CC., patroni nostrae sententiae subsidio favorabilium decisionum saltem S. C. de Prop. F. non carent.

Dubia enim plane *negativa*, quae Perrone suo tempore movit de ipsa existentia illarum decisionum, nostra aetate post reperta et publicata documenta sustineri non amplius possunt (227). Etenim certissime authentica est responsio S. C.

(224) Exemplum eiusmodi legislationis pro non baptizatis leges Visigothorum praebent. Liber iudiciorum sive lex Visigothorum edita ab Recessvindo rege c. a. 654, renovata ab Ervigio anno 681, lib. XII. tit. 2. lege 6. ita habet: « Nemo ex Iudaeis propinquitatem sanguinis sui coniugio copulet, adulterio polluat, incestu commaculet. Nullus usque ad sextum generis gradum coitum personam quaecumque contingat. Nullus festa nuptialia aliter, quam christianorum mos habet, vel adpetat vel usurpet. Nam detectus damnationis date ultionibus punietur ». (Recens. K. Zeumer, Hannoverae 1902. Monum. Germ. hist. LL. Sect. 1 Leg. Nation. German. tom. 1). Ibid. tit. 3 lex 8 « Nulli Iudaeorum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris suae atque etiam virorum iuxta legem, que in christianis est lata, usque ad sexti generis gradum conubia ducere vel incesti maculam operari ». Cfr. c. 7. c. XXXV. qu. 2. conc. Aurel. a. 538. A. Esmein, Le Mariage I. Paris 1891, p. 343. Baier l. c. p. 170 sq.; Scherer l. c. t. II. p. 107.

(225) Feije l. c. n. 368. et saltem plerique adversarii id aperte concedunt. Cfr. supra h. tit. n. 76. Quodsi Perrone cum aliis in suum favorem allegat S. Thomam; ut in citando Fagnano parum fortunatus exstitit (cfr. Rosset l. c. n. 804. not. 1.), ita etiam perperam provocat ad auctoritatem S. Thomae. Nam alii textus ab eo allegati, cum evidenter referantur ad matrimonium *fidelium*, sunt extra statum quaestionis; in aliis locis S. Doctor aut nihil hac de re habet aut v. g. l. IV. sent. dist. 39. art. 2. ad 3. sententiae Perronii potius est contrarius. Cfr. Rosset l. c. n. 813; Gasparri, l. c. n. 283.; Schiffini l. c. n. 386. 387.

(226) Boeckenhoff c. p. l. 23. sq.; Scherer l. c. § 109. not. 52.

(227) Gasparri l. c. n. 285.; Rosset n. 811. sq.

de P. F. data 26. Iunii 1820., et licet de instructione eiusdem S. C. ex anno 1821. nondum omnia dubia soluta sint, tamen sua vi probandi non caret (228).

81. Huc quoque spectant, quae circa matrimonia gentilium polygamorum fuerunt considerata et resoluta in Congregatione particulari habita die 8. Oct. 1631. Etenim S. C. de P. F. (229) statuit missionariis Indiarum illa communicanda

(228) Collect. S. C. de Prop. F. n. 1447. Quae sententia S. C. de Prop. F. 26 Iun. 1820. Vicario Apost. *Tunk. Occid.* in causa particulari data eo maiorem habet vim, quod lata fuerit *pro nullitate* illius matrimonii cum expresso addito « *esse locum novo matrimonio* »; at ut nullitas matrimonii etiam a Congregatione Romana pronuntiari possit, omnino requiritur *certa probatio iuris et factorum*. Iam vero in citata causa *Tunkinensi*, ut patet ex specie facti proposita a Vicario Apostolico, tota difficultas fuit in *quaestione iuris* de vi et efficacia *legum civilium*. Quare si auctores quidam vim huius argumenti elidere student dicendo Sacr. Congregationem dedisse *practicam decisionem*, non *definitionem* doctrinae theoreticae, asserunt quoad *secundam* partem in se rem verissimam; nemo enim dicit S. C. Inq. vel S. C. de Prop. in causis iudicialibus dare *definitiones* dogmaticas; at quoad partem de *practica* decisione non videntur satis perspectum habere modum procedendi SS. CC. Nam « *practica decisio* » i. e. **declaratio nullitatis** matrimonii cum plena libertate transeundi ad *secundas* nuptias a Cardinalibus *nec datur nec dari potest sine certa probatione iuris et facti*; secus gravissime violaretur *ius divinum* de impedimento ligaminis. Quare recte scribit *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. II. n. 782. « *Si vero in praxi sententia fertur pro nullitate, theoretice ne leve quidem dubium superesse potest; secus enim sententia ecclesiastica est, de nullitate non constare* ». Similiter Romae haud sine fundamento dicitur *unam* sententiam pro *nullitate* matrimonii *plus* probare quam *decem* sententias pro *validitate*. Hinc Cardinales S. C. de Prop. F. illam sententiam nullitatis non tulissent, nisi ex ipsorum opinione fuisset *certa probatio iuris et facti*. Nec dici potest Cardinales matrimonium declarasse nullum, quod gentiles *putassent* se propter impedimentum civile non posse celebrare validum matrimonium ideoque in ea fuisse *intentione* vivendi tantum in *concubinato*. Quae explicatio adversariorum est mera *fictio*, atque in specie facti Vicarii Apostolici nullum habet fundamentum; tota enim difficultas in fine cum praecisione proposita versatur *de impedimento dirimente a principe infideli sancito*. Praeterea in ista suppositione Cardinales dicuntur nimia facilitate admisisse principia et facta *alias reiecta* scil. propter *errorem* de impedimento non existente matrimonium esse nullum, vel cum huiusmodi *errore* necessario esse coniunctam *intentionem* tantum vivendi in *concubinato*. Cfr. S. C. C. in caus. Smyrn. 9. Sept. 1752. in ed. *Richter* Conc. Tr. p. 254. sq. n. 92.; *Resemans* l. c. p. 68. sq.; *Gasparri* l. c. n. 287. 288.

(229) Quodsi *Rosset* l. c. n. 811. et *Gasparri* l. c. n. 286. etiam allegant responsum S. C. Inq. 20. Sept. 1854. ad Vic. Apost. Yun-Nan (cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1449.) pariter in casu particulari datum, inde argumentum peremptorium peti nequit. Etenim solummodo sequitur Car-

esse, non ut decretum huius S. C., sed ut sententiam theologorum et canonistarum..... Iam vero ibidem haec leguntur: "*Indi polygami, qui cum omnibus uxoribus suis convertuntur ad fidem et baptizantur, tenentur dimittere omnes uxores praeter primam, quae sola est vera uxor, si illius in matrimonio nullum intervenit impedimentum iuris naturalis vel positivi conditi ab eorum principe*" (230).

Cui sententiae tandem accedit gravissimum testimonium (231) Superioris seminarii Parisiensis, quod omnes missionarii in terris infidelium opinionem illam de iure principum civilium *in praxi* sequantur.

dinales in casu hanc sententiam non habuisse certo et indubitanter falsam, sed stante controversia aliquo modo probabilem et vere dubiam. Porro nequaquam agebatur de declarando nullo et irrito matrimonio cum permissione aliarum nuptiarum, verum de convalidando matrimonio antea in infidelitate contracto et nunc difficulter separando. Nec reticendum est etiam in quaestione facti non omnem difficultatem fuisse sublatam. Nam quamvis lex civilis sub poena mortis prohiberet fratri minori ducere uxorem maioris fratris defuncti, sane gravissima illa sanctio cum aliqua probabilitate insinuat legem fuisse irritantem, at cum plena certitudine non evincit. Nihil enim obstat, quominus ista lex a principe infideli lata fuerit mere prohibitiva et poenalis, ut satis patet ex dubio modo loquendi ipsius Vicarii Apostolici. Cfr. quoque Instr. S. C. de Prop. F. 23. Iun. 1830. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2145. Quare optime intelligitur, cur S. C. Inq. saltem ad cautelam dederit duplicem dispensationem simulque praescripserit consensus renovationem, ut matrimonium forte invalidum eo certius convalidaretur.

Multo minorem vim probandi videtur habere Instr. S. C. Inquisit. 29. Oct. 1739., cui Rosset l. c. et Gasparri l. c. 286. insistunt. Quo in loco sane matrimonium Titii et Berthae in infidelitate contractum declaratur legitimum et indissolubile, si fuerit celebratum "*cum illis solemnitatibus, quae iuxta leges et consuetudines communiter receptas in imperio Sinensi necessariae sunt ad verum et legitimum matrimonium*". Nam S. C. Inq. denuo ex professo nihil statuit de nullitate matrimonii, sed de eiusdem valore. Porro verba illa de solemnitatibus optimam accipiunt interpretationem, si referantur ad signa, ex quibus apud paganos constat de intentione verum celebrandi matrimonium, ut fit etiam in aliis Instr. S. C. Inq. (cfr. v. g. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1291.; Scherer l. c. § 113. I.); at quaestio de competentia Imperatoris Sinensis statuendi impedimenta dirimentia pro hominibus infidelibus in illa Instructione vix videtur attingi. Cuius disquisitionis generale corollarium est, quod S. C. Inq. in responsis huc usque publicatis in hac controversia mentem suam nondum sufficienter manifestarit. Id quod gravissimi momenti est. Nam ad illam supremam S. Congregationem pro sua speciali competentia spectant declarationes de huiusmodi principiis iuris divini, quae vel ab ipsa S. C. de Prop. F. non raro fuerunt expetitae.

(230) Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 921.

(231) Gasparri l. c. n. 284.

Scholion. Probata *competentia* principum civilium ad condendas *leges* irritantes et prohibentes de matrimoniis infidelium ex natura rei etiam sequitur *competentia iudicialis* in causis litigiosis et criminalibus eorundem matrimoniorum. Cfr. Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 43. 44. in Collect. S. C. de P. F. n. 1572.

3. De potestate principum civilium in effectus civiles matrimonii.

82. *Principes saeculares* effectus civiles (232) matrimonii christianorum multoque magis infidelium suis legibus partim *ordinare* partim *constituere* poenis quoque positivis adiectis ex potestate propria possunt (233), et consequenter de iisdem causis etiam *iudices* competentes existunt (234). At non prohibentur, quominus eos effectus civiles, qui a valore et honestate matrimonii *separari* possunt, *iustam ob causam denegent* (235). Minime vero toleranda est illa theoria vel praxis, secundum quam matrimoniis christianis valide et licite iuxta leges divinas et canonicas initis, propter legem quandam civilem in hac re violatam etiam *effectus civiles inseparabiliter* cum valore et honestate matrimonii coniuncti sine ullo fundamento legitimo denegantur. Id valet potissimum de negatione legitimilitatis uxoris et mariti atque prolis natae ex matrimonio secundum ius canonicum licite et valide inito. Cfr.

(232) De effectibus matrimonii universim spectatis cfr. supra h. tit. n. 48. sq.

(233) Leon. XIII. Encycl. « *Arcanum* »; Instr. S. C. de Prop. Fid. (a. 1883.) n. 2.; Instr. Card. Rauscher §§ 249. 69.; *Gasparri* l. c. n. 278. sq.; *Rosset* l. c. n. 785.; *Biederlak* l. c. p. 670. sq.; *Laurin*, Introd. in ius matrim. eccles. p. 70. sq. 39. not. 90.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 933. sq.

(234) Cap. 7. X. qui fil. IV. 17.; *Pirhing* l. IV. t. 18. n. 17.; *Bened. XIV.* De Synod. dioeces. l. IX. cap. 9. n. 4 sq.; *Laurin* l. c. p. 71. 91. sq., cui allegatus *Benedictus XIV.* de *incidentibus* causis temporalibus in foro ecclesiastico ex mera concessione civitatis definiendis non consentit. Nam causa *incidens* censetur causa *mixta*. Cfr. l. IV. tit. 20. de donationib. inter virum et uxorem: *Scherer* l. c. § 109. p. 101. not. 30. sq. 60. sq. § 110. 104. 116. 123.

(235) Qua ratione v. g. negantur certi *tituli honorifici* et *plenum ius successionis* proli natae ex matrimonio *morganatico*, aut vis legitimandi matrimonio subsequenti prolem illegitimam in ordine ad successionem in haereditatem paternam v. g. in Anglia et America septentrionali. Cfr. *Putzer* l. c. n. 119.

lib. IV. tit. 17. qui filii s. legit. praesertim cap. 5. 7. 10. X. (236). Nam quicumque denegat tales effectus *inseparabiliter* cum licito et valido matrimonio christiano coniunctos, is coniugibus veram gravemque infligit *poenam*, sed poenam infligere nemo potest, nisi sit competens ad praescribendum vel prohibendum; ergo cum princeps civilis quoad *honestatem* vel *valorem* matrimonii christiani nihil iure proprio praescribere vel prohibere possit, etiam inflictio poenae ipsi non competit (237).

83. Denique potestas civilis cum habeat ius *ordinandi* effectus civiles etiam matrimonii christiani, pro suo iure praescribere potest, ut *coniuges* matrimonium suum coram Ecclesia iam valide et licite celebratum in foro saeculari *registro status civilis* rite inserere curent. Quodsi neglexerint vel ultra tempus legitimum distulerint, poenis quoque convenientibus a magistratu civili multari possunt. Quae poenae nunquam eo extendi possunt, ut matrimonium nonnisi a tempore registrationis civilis in foro saeculari habeatur valide atque licite celebratum. At ut sponsi a formalitatibus inutiliter multiplicatis liberentur, desiderandum est, ut hoc negotium iuxta mores in Columbia vel Hispania vel Anglia vel Austria receptos vel ex simili quadam conventionione expediatur (238).

(236) *Giovine* l. c. t. I. p. 36. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 47.; *Gasparri* l. c. n. 28. sq.; *Scherer* l. c. § 109. not. 49.

(237) *Feije* l. c. n. 71. videtur ab hac sententia saltem ex parte differre; *Rosset* l. c. n. 788. 200. et *Gasparri* n. 277. 279., cum aliis v. g. non solum *denegationem* effectuum civilium *separabilium*, sed etiam veram *punitionem* admittunt propter omissionem *praescriptionum civilium* in matrimonio *valide* et *licite* coram Ecclesia celebrato, ideoque nimium videntur concedere. Cfr. supra h. tit. n. 71.

(238) *Gasparri* l. c. n. 280.; conventio pro Columbia (a. 1887. sq.) art. 17.

PARS SECUNDA

DE SPONSALIBUS

TITULUS II.

DE SPONSALIBUS.

(*Lib. IV. tit. I. de sponsal. et matr.*).

84. **Fontes:** C. XXVII. q. 2. et sparsim usque ad C. XXXVI. v. g. C. XXXI. q. 2. 3. (1) — Quinque compil. antiquae et Decretal. Gregor. IX. et Bonif. VIII. l. c. tit. praeced. — Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 3. de ref. matr. — Pii V. Const. « *Ad Romanum spectat* » 1. Iul. 1568.; S. C. C. 31. Ian. 1880. et 11. Apr. 1891. (pro Hispania) atque S. C. pro neg. eccl. 1. Ian. 1900. (pro America latina). — Casus practici de sponsal. decisi a S. C. C. referuntur in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 220. sq. et in Act. S. Sed. Cfr. v. Sponsalia in indice. — Instr. Card. Rauscher §§ 2. sq.; Collect. Lac. in indice v. Matrimonium; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 161. sq.

Scriptores: Comment. iur. Deer. in h. t.; *Bernard. Pap.* Summa Decret. l. IV. t. 1. p. 130. sq.; *Tancred.*, Summa de matr. t. 1.-5.; *S. Raymond.*, Summa l. IV. t. 1. de sponsal. (2) — *Zech* l. c. sect. 2. t. 8. de sponsal.; *Devoti* l. c. l. II. sect. 8. de sponsal.; *Aichner*, Comp. iur. eccl. §§ 159. sq.; *Scherer* l. c. § 110. — *Schulte*, Eher. § 33.; *Van de Burgt* l. c. p. 300 sq.; *Schnitzer* l. c. p. 85. sq.; *Leitner* l. c. p. 511. sq. 242. sq. 346. sq.; *Feije* l. c. n. 384. sq. 556. sq.; *Giovine* l. c. t. I. p. 301. sq. 101. sq. 251. sq.; *Gasparr* l. c. n. 1. sq.; *Rosset* l. c. n. 823. sq.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. mor. t. VI. de matr.; *Zech*, Dissert. iuridico-canon. de sponsal. academicorum absque consensu parent. contractis; *Gallade*, De doctrina acathol. et erroribus Protestant. circa spons. de fut. et de praes.; *Muscellula*, Dissert. de sponsal. et matrim., quae a filiis famil. contrahuntur parentibus inseiis vel iuste invitis; *Ferraris*, Biblioth. v. Sponsalia. — *Freisen* l. c. in ind. v. Sponsalia; *Sehling*, D. Unterscheidung der Verlobnisse im kanon. Recht; *Esmein*, Le mariage en droit canonique t. I. p. 139. sq.; *Zhishman* l. c. v. Verlobniss.

Praenotiones.

85. **Connexio materiae.** Postquam disputatio de matrimonio in genere est finita, ex naturali rerum ordine iam deveniendum est ad *speciales* quaestiones iuris matrimonialis. Quodsi

(1) Dig. XXIII. 1. de sponsalib.; Cod. V. 1. de sponsal.; cod. civil. Ital. art. 53. sq.; cod. civ. Austr. §§ 45. 46.; cod. civ. Gall. art. 172; cod. civil. German. §§ 1297. sq.; cod. civ. Hisp. art. 43. 44.

(2) Cfr. quoque *Paucapalea* l. c. p. 114. sq.; *Stephan. Tornac.* l. c. p. 235. sq.

iure merito *geneticus* quidam ordo servatur, *inter illas* primum locum occupat disputatio de actibus saltem remote *praeparantibus* ipsum matrimonium. Quod cum potissimum fiat per sponsalia sive *promissionem futurarum nuptiarum*, a *sponsalibus* tractatio specialis iuris matrimonialis apte inchoatur (3).

86. Nomen et definitio. I. *Vox sponsalium* ex iure praxique Romanorum desumpta in foro quoque ecclesiastico adoptata est. Sponsalia autem dicta sunt a spondendo, ut recte monet *Ulpianus* in L. 2. D. de sponsalibus XXIII. 1. Nam moris fuit veteribus stipulari et spondere sibi uxores, unde ait *Florentinus* L. 3. D. l. c. et sponsi sponsaeque appellatio orta est. Qui modus loquendi iuris Romani fundabatur in praxi apud Romanos recepta. Etenim qui puellam quandam ducere voluit in uxorem, is patrem puellae vel eum, in cuius potestate constituta fuerat, interpellavit solemnī formula: “*Sponde desne* „, cum ille respondit: “*Spondeo* „. Hinc quae spondebatur, *sponsa*; cui spondebatur, *sponsus*; qui spondebatur, *sponsor*; dies, quo spondebatur, *sponsalis*; totus vero actus sive contractus promissorius *sponsalia* appellabantur. Praeter hanc appellationem aliae in fontibus iuris praxique occurrunt velut *desponsatio* (4), *fides pactionis* (5) vel fides, *spes nuptiarum* vel matrimonii vel vota (6), praeambulum sive praevia dispositio matrimonii (7), sacramentalia matrimonii (8). Quibus nominibus apud Graecos aequivalent *μνηστεία* (9). Quae si benedictione sacerdotali confirmatur, dicitur *μνηστεία ἐντελής*, cui opponitur *μνηστεία ἀτελής* i. e. contractus sponsalitiis privatim et sine benedictione initus.

II. Sponsalia quamvis significare quoque possint *arrham* sive *munera* sponsae a sponso data (10) ipsumque matrimo-

(3) Quare methodus quorundam scriptorum disputandi de *sponsalibus* inter *impedimenta* matrimonii, ut fit v. g. a *Schulte*, l. c. § 33., non est probanda. Cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 161.

(4) Lib. IV. tit. 2. de desponsatione impub.

(5) Cfr. c. 51. (Psd.-Aug.) C. XXVII. q. 2.; cap. 1. X. de spons., duor. IV. 4.; cap. 15. X. de sponsal. IV. 1.

(6) L. 6. D. l. c.; cap. 5. X. de spons. IV. 1.

(7) *Pirhing* h. t. n. 1.

(8) *S. Thomas* in IV. lib. sent. dist. 27. q. 2. artic. 1. ad 6; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 1. n. 8; *Rosset* l. c. n. 823. 824.

(9) *Papp-Szilagyi*, *Enchiridion iuris Ecclesiae orientalis catholicae* p. 414.; *Zhishman* l. c. p. 137. sq. 145. sq. 384. sp. 603. sq. Cfr. quoque Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 162. sq.

(10) L. 3. C. de sponsal.

nium ratum (sponsalia de praesenti) (11), tamen usu loquendi saltem ex disciplina vigente (12) in fontibus iuris vitaeque consuetudine retento ordinarie et sensu proprio sunt: “*Mentio et repromissio futurarum nuptiarum*” (13) sive mutua promissio futurarum nuptiarum. Quae definitio iuris Romani probatur responso Nicolai M. ad cons. Bulgarorum (a. 866.), ubi c. 3. haec leguntur verba: “*Sponsalia futurarum sunt nuptiarum promissa foedera* (14), atque enucleatius ita proponi potest: *Sponsalia* (simpliciter sive de futuro) *sunt promissio vera, mutua utrimque acceptata futuri matrimonii deliberate atque libere facta signoque sensibili expressa inter personas determinatas et de iure habiles*. Quae definitio cum iam in nucleo contineat universam fere doctrinam de sponsalibus, in ipsis paragraphis sequentibus accipiet uberiores explicationem, singula igitur verba hoc loco fusius non sunt explananda, et generatim notare sufficiat sponsalia esse in *genere contractuum promissionum stricte bilateralium* (15).

87. Divisio. Sponsalia dividuntur: I. In *solemnia* (16), quae celebrantur cum interventione *auctoritatis publicae* et in *privata*, quae sine interventione auctoritatis publicae contrahuntur v. g. solo sponsorum consensu vel tantum coram aliquot testibus privatis vel cum scriptura privata. — II. In *publica*, quae aut solemniter coram magistratu publico v. g. coram notario vel paroco in facie Ecclesiae ineuntur aut coram tot testibus aliave ratione ita manifesta, ut de iis in foro

(11) Cfr. summar. cap. 22. 31. X. h. t.; cap. 13. X. de praesumpt. II. 23.; *Freisen* l. c. p. 179. sq. sepositis iis; quae huic non spectant.

(12) Cfr. rubr. l. IV. t. 1. de sponsal.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 3. de ref. matr.; Pii V. Const. “*Ad Rom.*” 1. Iul. 1568.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. l. n. I. sq.; *Scherer* l. c. § 112. not. 31.

(13) L. 1. D. de sponsal., ubi *Mommsen* non “*mentio*”, sed “*conventio*” legendum esse putat. Cfr. *Sanchez* l. c. l. I. disp. 1. n. 7. sq.; *Pirhing* h. t. n. 1.; *Gasparri* l. c. n. 1.; *Hollweck*, D. Civileher. d. b. G. p. 86. sq.; *Friedberg*, Recht der Ehesh. p. 206. sq.

(14) Cfr. c. 3. C. XXX. q. 5.

(15) Instr. S. C. de Prop. F. (a. 1883.) n. 34.; *Zallinger* h. t. § 9.; *Gasparri* l. c. n. 2. sq.; *Ballerini-Palmieri*, Op. theol. mor. t. VI. n. 2. sq.; *Lugo*, De iust. et iure disp. 23. n. 1. sq.; *Rosset* l. c. n. 825. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 253. sq.

(16) S. C. C. in caus. Tudertina 9. Maii 1719.; *Schulte* l. c. § 33. not. 3.; *Pap-Szilagyi* l. c. p. 414.; *De Buch*, De solemn. votor. p. 63. sq. p. 70. sq.; *De Angelis* h. t. n. 3. Cfr. quoque S. Thom., Comment. IV. l. sent. dist. 38. art. 2. quaestiunc. 3. ad 1., ubi pariter votum *solemne* distinguit a voto *publico et privato*.

externo certo constare possit, et in *occulta* vel *clandestina*, quae ita secreto fiunt, ut in foro externo certo probari non possint, quamvis usque ad ius per decretum “*Ne temere*,” inductum valida fuerint atque coram Deo in foro conscientiae habuerint effectus validorum sponsalium. — III. In *absoluta*, quorum valor actualis nec conditione de futuro suspenditur nec apposita conditione resolutive minus firmus est, atque in *conditionata*, quae ob dependentiam a conditione de futuro actualem valorem non illico acquirunt aut propter conditionem resolutivam adiectam minus firma existunt. — IV. In sponsalia *cum die* et *sine die* (cfr. cap. 16. X. h. t.). — V. In *nuda* vel *simplicia*, quae solo contractu mutuae promissionis perficiuntur et in *firmata*, si promissioni sponsalitiae accedant arrhae vel iuramenta vel modi aliaeque stipulationes. Cfr. *Hostiens.*, Summa h. t. n. 4. (17).

88. Notae historicae. Cum magna sit ex natura rei convenientia sponsalium, historiae documenta nobis produnt illa saltem aliqua ratione populorum moribus fuisse recepta v. g. apud Hebraeos (18), Graecos (19), Romanos (20), Germanos (21). Hinc facile intelligitur, cur primi quoque christiani morem contrahendi sponsalia retinuerint et abiectis superstitionibus

(17) Divisio sponsalium in sponsalia de praesenti et in sponsalia de futuro non est vere logica partitio sponsalium proprie dictorum in duas species *coordinatas* et sub eadem *notione generica* comprehensas. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 3. 4.; *Scherer* l. c. § 112. II. Quae distinctio sponsalium, quantum huc usque ex documentis erui potest, prima vice adhibetur ab Hug. a S. Victore († a. 1141.). Quare *Freisen*, l. c. p. 179. sq. *Petrus Lombardus* huius distinctionis primum inventorem fuisse falso existimavit. Cfr. *Sehling* l. c. p. 60. sq. Postquam eadem vel similis distinctio a Glossatoribus saeculi duodecimi adoptata fuit v. g. a *Bernard. Pap.* l. c. p. 131. 145. 299., etiam saltem quoad *rem* in Decretales Roman. Pontificum et in corpus iuris canonici transiit (cfr. cap. 3. X. de coniug. lepr. IV. 8.; cap. 31. X. h. t.), licet praesertim ex tempore Concilii Tridentini antiqua terminologia et divisio “*matrimonii et sponsalium*,” denuo fuerit fere exclusive recepta. Cfr. rubr. h. t.; *Scherer* l. c. § 112. p. 170. not. 27. sq.

(18) Deuter. XXII. 24.; *Patrizi*, De prima Angeli ad Jos. Mariae sponsum legatione commentatio cap. 1.; *Flunk* in Act. theol. Oenip. tom. XII. p. 656. sq.; *Zehegy* l. c. p. 635. sq. Cfr. de praxi Hebraeorum celebrandi sponsalia saeculo 18. descripta a Bened. XIV. Const. “*Postremo*,” 28. Februarii 1747. §§ 62. sq.

(19) *Zhishman* l. c. p. 137.; Arch. f. k. K. t. 64. p. 239.

(20) L. 16. C. de donat. V. 3.; *Waller*, Gesch. d. roem. R. n. 520.

(21) *Waller*, Deutsche Rechtsg. n. 482.; *Habicht*, Altdeutsche Verlob.; *Scherer* l. c. § 110. II. not. 13. 14. VIII. § 113. I.

ethnicis sanctificarint sacris Ecclesiae ritibus. Quibus in sponsalibus celebrandis honestas leges et consuetudines patriae secuti sunt v. g. quoad aetatem (22), *temous*, *testes* (23), *tabulas nuptiales* (24), neque a moribus christianorum aliena fuerunt *traditio arrhae* et *annuli*, *coniunctio* utriusque dexteræ, *osculum* (25).

Quodsi promissio data primis christianis sancta fuit, cum memores essent verbi Domini: "*Sit autem sermo vester est, est, non, non* „ (Matth. V. 37.), sane haec promissio de matrimonio religiose ab ipsis fuit servanda. Id, quod elucet ex Concil. Illiberit. (a. 300.-303.) c. 54. atque ex Concil. Ancyrano (a. 314.) c. 11. et ex epist. S. Basilii ad Amphilocho. c. 22. (26). Praeterea cum fideles illa aetate magni facerent consilium Episcopi, iam pronum est concludere intentionem contrahendi matrimonii ab ipsis cum Episcopo fuisse communicatam (27). Id revera testatur S. Ignatius Martyr (28), atque testimonio quoque Tertulliani (29) comprobatur sponsalia ab Episcopo cum presbyterio fuisse examinata. Quibus testibus accedit S. Augustinus (30), quod pacta nuptialia tabulaeque matrimoniales publice in Ecclesia lecta fuerint. Vestigia quaedam non desunt, quod sponsalia *benedictione sacerdotali* fuerint sanctificata (31).

(22) Const. Apost. lib. IV. cap. 11. apud Card. Pitra, Iur. eccles. Graecor. hist. et mon. t. I. p. 254.

(23) S. Ambros., De lapsu virg. consecr. cap. 5. (Migne, P. L. XVI. 372.).

(24) Tertull., De virginib. vel. cap. 12. (Migne, P. L. II. 906.).

(25) Tertull. l. c. cap. 11. (Migne l. c. 905.); Kraus, Real-Encykl. d. chr. Alter. v. Eheschliessung.

(26) Pitra l. c. p. 589.

(27) Casalius, De ritib. veter. christ. p. 156.

(28) Epist. ad Polycarp. cap. 5. (ed. Hefele-Funk p. 251.).

(29) De monogamia cap. 11. (Migne l. c. II. 943.).

(30) Serm. 51. de concord. Evang. cap. 13. (Migne l. c. XXXVIII. 345.).

(31) Siricius in epist. ad Himer. cap. 4. = c. 50. C. XXVII. q. 2.; c. 10. Conc. Patav. (a. 850.). At quamvis non videatur esse indubium, si Freisen l. c. p. 129. sq. simpliciter neget in Ecclesia antiqua sponsalia fuisse *benedicta*, tamen certe huiusmodi praxis non fuit ubique vel saltem communiter recepta, imo etiam nunc in *Rituale Romano* propria quaedam benedictio sponsalium non reperitur nec Romae et in Italia est in usu. Cfr. Scherer l. c. p. 120. not. 12.; Schnitzer l. c. p. 149. sq. 156. not. 3.; Leitner l. c. p. 514. In Ecclesia vero orientali disciplina celebrandi sponsalia cum ritibus et precibus ecclesiasticis et benedictione sacerdotali multo frequentior fuit ipsisque parochis iniungitur, ut proprios habeant *libros sponsalium*. Cfr. Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 160. 280.; Synod. Sciarfens. (a. 1888.) p. 162. sq.; Zhishman l. c. p. 152. sq.

89. Quae principia de sponsalibus toto medio aevo non fuerunt alterata, sed potius iure communi vel particulari denuo inculcata et accuratius definita. Hinc saepe reprobatum ab Ecclesia *violatio* fidei sponsalitia (32), atque adeo paulatim *impedimentum dirimens* constitutum est, si cum consanguineis alterius sponsi matrimonium attentaretur (33). Quod impedimentum ex iure antiquo Decretalium usque ad quartum gradum extensum vel ex ipsis sponsalibus invalidis ortum est, dummodo haec non fuerint nulla *ex defectu consensus* (34). Cum sponsalia clandestina non levia inducerent damna, variis modis Ecclesia illa impedire studuit (35); at toto medio aevo nunquam eo progressa est, ut certam *solemnitatis formam* ex iuris communis sanctionibus requireret ad *valorem* sponsalium. Inde vero a Concilio Tridentino (36) pro negotii gravitate modo in elucubrationibus virorum doctorum (37) modo in ipsa Curia Romana ad instantiam Episcoporum (38) discussa est necessitas et convenientia *solemnis formae* praescribendae ad *valorem* contractus sponsaliti. At Rom. Pontifices constanter ad eam devenerunt conclusionem et decisionem etiam pro particulari quadam provincia vel dioecesi “*nihil esse innovandum*”. Quodsi Episcopi propria auctoritate confisi celebrationi sponsalium sub poena nullitatis vel aliis gravibus sanctionibus v. g. excommunicationis praescripserunt specialem formam solemnitatis, huiusmodi statuta Episcoporum a Sede Apostolica constanter fuerunt

(32) Concil. Turon. (a. 1236.) c. 8.; Synod. Aquisgran. (a. 789.) cap. 51.; Concil. Trullan. (a. 692.) c. 98. (cum poena adulterii!); *Sehling* l. c. p. 35. not. 4.; *Zhishman* l. c. p. 142.

(33) *Freisen*, l. c. p. 497. sq.; *Devoti*, Inst. can. lib. II. tit. 2. § 139.

(34) Cap. unic. h. t. in Sext.

(35) Cfr. cap. 5. Synod. Trevir. (a. 1227.); c. 3. Synod. Langesiensis (a. 1278.), c. 5. Synod. Lambeth. (a. 1330.); *Schulte* l. c. p. 277. sq. iunct. *Scherer* l. c. p. 121. not. 16.

(36) *Feije* l. c. n. 558.

(37) *Ferd. de Mendoza* (a. 1594); *Rosset* l. c. 866. sq.

(38) Archiepiscopi Bracarensis precibus S. C. C. 26. Ian. 1715. non annuit, Archiepiscopo Coloniensi Benedictus XIV. 19. Iul. 1755. negativum dedit responsum; Episcopus Lausanensis a. 1789., in cuius causae disceptatione *Cardinalis Gerdil* votum conscripsit, non fuit fortunatus, cfr. *Feije* l. c.; nec Archiepiscopus Quebec. in rescripto accepto a S. O. 11. Aug. 1852.; aliorum *Episcoporum* petitioni ad Cardinal. Poenitent. Maior. datae 24. Nov. 1865. ex audientia SS. mi responsum est: “*Nihil esse innovandum*”. Cfr. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XII. cap. 5. n. 1.; *De Angelis* l. c. h. t. n. 3.; postulata quorund. Episcop. Italiae apud *Martin*, Collect. docum. Conc. Vatic. p. 189. sq.

reprobata et irrita declarata. Id, quod singulari rigore factum est nomine Sanctitatis Suae i. e. Pii VII. a Cardinali Consalvi 16. Oct. 1817. contra eiusdem generis decreta per Wessenberg. Administratorem dioecesis Constantiensis, a. 1804. publicata (39). Ab ista praxi Sedes Apostolica coepit recedere, cum S. C. C. in causa Placentina 31. Ianuar. 1880. declararet (40) *sponsalia*, quae in *Hispania* contrahuntur absque publica scriptura i. e. coram *notario*, non coram parrocho vel alio qualicunque magistratu confecta, invalida esse et hanc suppleri non posse per instrumentum in Curia dioecesana conflatum pro dispensatione super aliquo impedimento, ex quo inferri possit promissio serio facta contrahendi matrimonium.

Dispositio particularis pro Hispania et America latina data viam stravit formae scriptae ubique praescribendae sollemnium ac saltem publicorum sponsalium. Quae lex universalis lata est a Pio X. per decretum S. C. Conc. "Ne temere", d. d. 2. Aug. 1907.

§ 1. DE NECESSITATE ATQUE CONVENIENTIA SPONSALIIUM.

90. Sponsalium ante celebrationem matrimonii ineundorum *necessitas ex natura rei* non existit (41). Nihil enim obstat, quominus solummodo *propositum* contrahendi matrimonii aut

(39) Alia exempla reperiuntur in resp. S. C. C. 27. Iul. 1863., 8. Iulii 1865., 23. Mart. 1878. in Act. S. Sed. vol. I. p. 528. sq. vol. XI. p. 227. sq. et in c. Anconit. in Anal. eccl. t. VI. p. 189. sq.

(40) Act. S. Sed. vol. XIII. p. 185. sq.; *De Angelis* h. t. n. 3. — In Hispania per Caroli IV. ordinationem pragmaticam 28. Apr. 1804. fuit statutum ea tantum valitura sponsalia, quae per *publicam scripturam* contracta fuissent. Quae lex, etsi disciplinae ecclesiasticae parum consona et, utpote ab incompetente potestate lata, plane *irrita*, in praxi fuit admissa et inde in foro ecclesiastico vim iuris consuetudinarii obtinuit. Quibus fere verbis Concil. prov. Vallisoletan. (a. 1887.) p. 145. recte rem explicat. Cfr. quoque decis. S. C. C. in c. Compostellana 11. Apr. 1891., qua declaravit consuetudinem Hispaniae in c. Placentina approbatam etiam post immutationes iuris civilis in novo codice (a. 1889.), factas suam vim retinere.

Denique Patres Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 592. a Leone XIII. postularunt et per S. C. pro neg. eccl. extr. 1. Ian. 1900. in perpetuum (non tantum ad decennium, ut putat *Leitner* l. c. p. 515.) obtinuerunt extensionem declarationis S. C. C. in c. Placent. 31. Ian. 1880. pro Hispania editae ad universam Americam latinam non obstante responso: "Dilata". S. C. C. in c. S. Iacob. Chil. 25. Ian. 1896. Cfr. Anal. eccl. t. VIII. p. 167. sq. ad 5.

(41) *Schmalzgr.* h. t. n. 11.

punctatio sive tractatio praevia (42), quae vim sponsalium minime habent, imo nulla specialis praeparatio v. g. in concubinario moribundo celebrationi matrimonii praecedant. Ex *iure* quoque *communi* (43) huiusmodi necessitas probari nequit, quin imo cap. 9. 22. 31. X. h. t. potius supponitur, etiam sine praeviis sponsalibus matrimonium licite et valide celebrari. Imo etiam per decretum “ Ne temere „ obligatio proprie dicta praemittendi matrimoniali contractui sponsalia non est imposita. Dubium autem non est quin necessitas formae publicae, ut sponsalia coram Ecclesia valeant, multum conferat ad morem universalem praemittendi sponsalia firmandum. Cfr. quoque L. 9. D. de sponsal. Quare *Card. Soglia*, Inst. iur. priv. eccl. § 134. *debitum* quoddam nuptiis praemittendi sponsalia nimis urget.

91. *Decens* vero et *conveniens* est sponsalium contractus ante matrimonii celebrationem. Etenim ita sponsi opportunitatem nanciscuntur *mores suos* atque *indolem* explorandi. Nam cum de matrimonio ineundo agatur, quod inducit vinculum *perpetuum* et *indissolubile*, summa circumspectione maturaque deliberatione opus est, ne si, qui dispares sunt moribus, sibi in perpetuum coniungantur, matrimonia infelices sortiantur exitus. Cfr. c. 1. 3. C. XXX. q. 5. Porro nuptiarum celebrationi praeparationes quaedam praecedant necesse est, et ne dilatio inde oritura *incertam* reddat *spem* *matrimonii* futuri, apte *fides sponsalitia* interponitur. Cfr. quoque c. 39. C. XXVII. q. 2. Praeterea cum sponsalia conciliantur, facilis habetur occasio, ut interveniat *consensus parentum* vel eorum, qui auctoritatem in sponsos habent. Qui consensus etsi saltem ad valorem non est necessarius, tamen summopere est utilis, atque sponsalia clandestina aut tractatus inconsulti in sese iam offendere solent parentes. Cfr. cit. c. 1. 3. C. XXX. q. 5. Denique publice celebratis sponsalibus iusto quodam tempore ante matrimonium facilius deteguntur *impedimenta*, quae forte matrimonio contrahendo obstant. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 10; *Rosset* l. c. n. 822; cap. 3. pr. X. de cland. despons.

(42) *Van de Burt* l. c. p. 308.

(43) Ad summum *iure particulari* in nonnullis Synodis dioecesanis vel Conciliis provincialibus ante Concilium Tridentinum celebratis aliqua ratione cautum fuerat, ne matrimonia sine praeviis sponsalibus contraherentur. Cfr. supra h. tit. not. 31. 35.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 161., ubi ad *licitam* matrimonii celebrationem requirit praevia sponsalia, quae saltem per unam hebdomadam praecedant matrimonium.

IV. 3; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; Conc. prov. Col. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 352.

§. 2. DE PERSONIS HABILIBUS AD CONTRAHENDA SPONSALIA.

92. *Omnes personae ad contrahenda sponsalia habiles sunt, quae neque ex natura rei iurisque communis sanctione cuiusvis actus legitimi et contractus sunt incapaces neque speciali iure saltem a contractu sponsalizio sive directe sive indirecte prohibentur.* Cfr. cap. 23. X. h. t. Generatim vero eae solummodo personae de iure habiles sunt ad sponsalia, inter quas illo tempore *pro quo* promissio nuptiarum v. g. ab impubere pro tempore post pubertatem adeptam facta est, et *licite et valide* matrimonium contrahi potest (44).

93. *Inhabiles sunt ob defectum iudicii et libertatis ex natura rei et iuris communis sanctionibus:*

I. *Amentes, furiosi* omnesque ita mente capti, ut graviter peccare non possint; nam ad sponsalia contrahenda saltem (45) ea requiritur et sufficit (salva quaestione de aetate) discretio iudicii et libertas voluntatis, quae *pro subiecta materia et natura contractus* ad peccatum grave est necessaria. Cfr. c. 26. C. XXXII. q. 7.; cap. 24. X. h. t. Quod si *lucida* habeant *intervalla*, eo tempore saltem valide matrimonium vel sponsalia contrahere possunt, quia furor post consensum denuo superveniens contractum sponsalitium vel matrimoniale non efficit irritum (46).

II. *Ebrii* tali excessu, ut ebrietas coniuncta sit cum exilio mentis. Perfecte ebrio regulariter is non est equiparandus, qui ira vel alia vehementi passione motus sponsalia contrahit. Quare huiusmodi sponsalia saltem ordinarie invalida dici non possunt (47).

III. Ex iis, qui sensibus quibusdam sunt destituti, certo sponsalia contrahere possunt homines *surdi* vel *muti* atque etiam surdi et muti, ut patet ex natura rei et eruitur ex

(44) S. C. C. in caus. Tarent. 3. Oct. 1705. in ed. Richt C. Tr. p. 222. n. 17.; Instr. Card. R. § 3.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 58. sq.; *Rosset* l. c. n. 831. 851. sq.; *Gasparri* l. c. n. 9. sq.

(45) *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 9. sq. 63. sq.; *Rosset* l. c. n. 854. sq.

(46) S. Thom. l. c. Supplem. q. 43. art. 2. ad 2.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 8. n. 3. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 14.

(47) *Schmalzgr.* h. t. n. 15. 20. 21. 22.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 21. 22.; *Scherer* l. c. § 110. not. 11.; *Feije* l. c. n. 558. not. 6.

cap. 23. 25. X. h. t. Qui vero sunt surdi et muti et caeci simul inde a nativitate saltem ordinarie ad sponsalia contrahenda inhabiles sunt, sed pro casibus extraordinariis praesertim iuxta recentiora experimenta et progressus factos nostra aetate in instruendis miseris illis hominibus absolute inhabiles (48) non iam sunt dicendi.

IV. *Infantes* infra septennium, quia ex communiter contingentibus carent requisita maturitate iudicii et voluntatis libertate atque iure positivo *absolute* et *generaliter* declarati sunt inhabiles. Cfr. cap. 4. 5. 13. X. de desponsatione impuber. IV. 5.; cap. unic. eod. in Sext.; dict. Grat. ad C. XXX. q. 2.; Synod. Sciarf. (1888.) p. 163. (49). Quae inhabilitas ex defectu *scientiae* et *aetatis* (cfr. cap. 7. X. h. t.) in infantibus *post* completum septennium a iure non amplius praesumitur. Quare si vel in uno ex sponsis completo septennio nondum adsit debitus usus rationis, sponsalia forte contracta ex *natura rei* sunt invalida, sed asserenti huiusmodi defectum usus debiti rationis incumbit *onus probandi*. Cfr. *Sanchez*, l. c. lib. I. disp. 16. n. 10. 11. Difficultates, quas congerit *Gasparri* l. c. n. 17. contra communem sententiam doctorum, qui inter infantes completo septennio et *ante* annos pubertatis valida sponsalia celebrari posse admittunt, *de lege canonica ferenda* sane attentione dignae sunt; at contra ius clare constitutum nihil efficiunt. Nam cap. 5. X. de despons. impub. IV. 2. et cap. unic. eod. in Sext. claris conceptisque verbis supponitur sponsalia impuberum esse *valida*, si

(48) Absolutam inhabilitatem suo tempore defenderat *Sanchez* l. c. n. 13. cum aliis; at iam ex antiquioribus scriptoribus non pauci contrariam sententiam secuti sunt (cfr. *Sanchez* l. c.; *Pirhing* h. t. n. 11.; *Schmalzgr.* h. t. n. 17.), quae placitis quoque recentiorum scriptorum de medicina pastoralis magis videtur esse conformis. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 17. i. f. n. 780.; *Olfers*, Pastoralmed. p. 116.

(49) *De aetate* completi septennii ad sponsalia necessario requisiti, licet *malitia* suppleat aetatem, accuratius agendum est in titulo de desponsatione *impuberum*. Cfr. *Rosset* l. c. n. 858. sq. pro communiore sententia negante; *Scherer* l. c. § 110. not. 51. rectius pro affirmante sententia minus communi. De sponsalibus a *parentibus* pro filiis suis in infantili aetate constitutis consuli potest: Instruct. S. C. Inquis. 15. Febr. 1779. ad Vicarium Apost. Sutchuens. etiam a S. C. de Prop. F. 4. Ian. 1798. ad Vicar. Ap. Chansi transmissa et a. 1866. ab ead. S. C. Inq. Vicar. Ap. Mayssur. tanquam norma data. Cfr. Collectan. (Paris.) Const. S. Sed. n. 843. 844. 845. iunct. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1212. 1215. *De aetate* requisita ad sponsalia apud *Graeco-Melchitas* (pro pueris expleto anno 13., pro puellis post completum annum 11.) cfr. c. 7. Concil. patriarchal. Graeco-Melchitici (a. 1835.) in Collect. Lac. t. II. col. 583.

consensus accesserit, illaque impedimentum publicae honestatis non inducere, si sint invalida ex defectu consensus. Eadem fere doctrina traditur a S. C. Inq. 15. Febr. 1779. Cfr. infra h. tit. not. 49. Nec ratio intrinseca obstat ex *obieto* sponsalium et matrimonii; nam in sponsalibus de eodem quidem obieto futuro initur contractus *solubilis*, de quo in matrimonio tanquam de obieto *praesenti* celebratur contractus *indissolubilis*, ergo non *idem* requiritur *gradus discretionis*. Cfr. Sanchez l. c. n. 14.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 14. 20.; *Rosset* l. c. n. 856. sq.

94. *Speciali iure prohibentur* a sponsalibus licite valideque contrahendis, qui suo tempore in promissione sponsalitia praestabilito propter impedimentum *dirimens* vel *impediens de se perpetuum* matrimonium valide aut saltem licite inire non possunt. Nam sponsalia in casu sunt promissio rei impossibilis aut illicitae ideoque ex iure naturali nulla et irrita sunt (50).

95. Quodsi contractus sponsalitiis tentatur a personis, quae ligatae sunt *impedimento dirimente* vel *impediente*, triplex casus distinguatur necesse est.

I. Si impedimentum, quo matrimonium efficitur *invalidum* aut *illicitum*, ita sit temporale, ut privata spondentium industria removeri possit aut ipso temporis tractu cesset, sponsalia certo sunt valida, si sub tacita vel expressa conditione ineantur, quod matrimonium *eo tempore* sit celebrandum, quo impedimentum illud *cessaverit*, secus valore carent.

(50) Cfr. quoque cap. 8. X. de pact. l. 35.; R. I. 58. 69. in Sext.; S. C. in caus. Trivicana 31. Mart. 1708.; *Reiffenstuel* h. t. n. 19.; *Feije* l. c. n. 390.; *Gasparri* l. c. n. 9. sq. Hinc nulla et invalida sunt sponsalia, quae *catholicus* cum parte *acatholica* aute *dispensationem* celebrat ea intentione, ut postea matrimonium *mixtum* contrahatur. Quodsi *Schulte* l. c. § 33. not. 14. alique validitatem istorum sponsalium defenderunt, huiusmodi opinio solido fundamento est destituta, nam solummodo nititur nonnullis decisionibus tribunalium ecclesiasticorum perperam intellectis (cfr. S. C. C. 17 Nov. 1725. in ed. *Richt. Conc. Tr.* p. 221. n. 3.), et etiamsi illae verae essent, nequaquam peremptoriis; praeterea falso laborat supposito saltem in quibusdam circumstantiis *absque dispensatione ecclesiastica* et datis solummodo cautionibus matrimonia mixta esse licita neque eis obstande prohibitionem Ecclesiae. Cfr. Instr. S. C. Inq. super matrim. mixt. 12. Dec. 1888. n. 10. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1444.; *Feije* l. c. n. 567.; *Pirhing* l. c. lib. IV. tit. 1. n. 166., ubi iis recte contradicit, quae suo tempore *Sanchez* l. c. libr. VII. disp. 72. n. 5. quoad matrimonia mixta • in Germania, Gallia, Polonia • *permissa* incaute asseruerat; *Scherer* l. c. § 110. IV. i. f. not. 62.; *Schnitzer* l. c. p. 90. not. 4. Cfr. de valore sponsalium inter raptam et raptorem: *Rosset* l. c. n. 1368. sq.; *Gasparri* l. c. n. 11.; *Schnitzer* l. c. p. 90. not. 4.; aliter *Sanchez* l. c. l. VII. disp. 13. n. 17. et alii multi.

II. Si impedimentum sit ita perpetuum, ut aut nullo modo aut nonnisi dispensatione competentis Superioris ecclesiastici tolli possit, at Rom. Pontifex, in tali impedimento dispensare *non soleat*, vel contrahentes sponsalia *causam* dispensandi non habeant, sponsalia absolute contracta pariter sunt irrita (51).

III. Si impedimentum sit tale, ut Rom. Pontifex in eo dispensare *possit et soleat*, sufficientesque adsint dispensandi *causae*, et sponsalia ineantur sub expressa vel tacita *conditione*: “ Si R. Pontifex dispensaverit „, controversia est inter doctores de valore istorum sponsalium generali decreto nondum dirempta. Si solum *rei natura* attendatur, praeferenda esset ea sententia, quae defendit promissionem illam conditionatam futuri matrimonii *absque consensus renovatione* validam *evadere posse* (52) promissionem vere sponsalitiā, *quamprimum conditio* apposita perfecte sit verificata i. e. post obtentam et fulminatam et acceptatam dispensationem (53). Nam illa sponsalia sunt verus contractus sponsalitiū cum *conditione* in se honesta et possibili. At contractus conditionatus *ex natura rei* valet quamprimum conditio est verificata, neque ulla requiritur consensus renovatio; idem igitur per se valet de allegato contractu sponsalitiō. Nec iuvat dicere sponso esse *certo* inhabiles nec *privata* auctoritate sese posse habiles efficere. Etenim qui ita sponsalia contrahunt, si matrimonium promittunt *pro illo tempore*, quo per dispensationem obtentam facti sunt habiles, neque pro tempore inhabilitatis, nec privato arbitrio usurpant habilitatem, sed eam a *publica auctoritate* Ecclesiae legitime impetrare student. Aliae rationes internae, quibus quandoque insistitur, non probant conditiones adiectas esse *inhonestas* vel *impossibiles*, sed ad summum Ecclesiam *posse* augere rigorem iuris. Nam quamvis Ecclesia hac in re nihil statuere possit *contra naturam rei*, tamen *ultra* ea quae ex natura rei requiruntur, valet alias exigere

(51) Gasparri l. c. n. 10. sq. 12.

(52) Ante impletam *conditionem* ex omnium sententia vera validaque sponsalia nondum habentur. Cfr. Lehmkühl l. c. t. II. n. 660.; Gasparri l. c. n. 50. sq.

(53) Ita Ballerini-Palmieri l. c. n. 96. sq.; De Angelis l. c. lib. IV. tit. 5. de condit. appos. n. 4.; Gasparri l. c. n. 52. aliique praesertim Reiffenstuel lib. IV. tit. 5. n. 25. sq.; Schmalzgr. eod. tit. n. 78. sq.; Pirhing eod. tit. n. 26.; Sanchez l. c. lib. V. disp. 5. n. 2. sq.; Rosset l. c. n. 831. sq. Quorum auctorum sententiam Scherer l. c. § 110. not. 61. ex rationibus *intrinsicis* parum efficaciter impugnatur.

conditiones v. g. suos fideles absolute constituere inhabiles ad huiusmodi sponsalia conditionata ineunda, vel dispensationi a se concessae eam apponere conditionem, quod sponsi post executionem dispensationis *plena libertate denuo* in sponsalia consentiant. Hinc liquet illis solis argumentis *ex natura rei* petitis hanc controversiam non posse definiri, atque ius quoque *positivum* omnino esse consulendum.

Praeterea ex natura rei, ut alio modo eadem res explicari potest, huiusmodi promissio sponsorum *valeret* in ratione *contractus* simpliciter, non autem in ratione *contractus* sponsaliti. Quare utraque pars *stricta obligatione* (54) ligaretur et teneretur praestare necessaria ad dispensationem obtinendam et interim expectare eventum. Qua ex doctrina consequeretur sponsalia pendente supplicatione cum *tertia* persona contracta esse *invalida*, cum sint promissio de re *illicita* et *iniusta*, quae non obligat. Cfr. *Rosset* l. c. n. 831. Quodsi *Ecclesia de facto ea tantum conditione daret dispensationem, ut plena libertate post obtentam* dispensationem renovaretur consensus, atque *antea* partes *libere* possent transire ad *alia* sponsalia, profecto illa *stricta obligatio* petendi dispensationem et expectandi eventum non existeret, quia conciliari omnino non posset cum *plena libertate* transeundi ad alia legitima validaeque sponsalia.

96. Si attendantur verba S. C. in not. 54. h. tit. allegata: "*Etsi non sit secundum honestatem promissis deficere* „, profecto aliqua *aequitas* et *decentia* petendi dispensationem et expectandi eventum non videtur esse neganda, sed *stricta obligatio iuridica* inde colligi nequit; secus S. C. secum pu-

(54) Absolute nullitatem illorum sponsalium conditionatorum affirmant, ut nulla omnino oriatur obligatio ne petendi quidem dispensationem et expectandi eventum: *Feije* l. c. n. 394. alique non pauci velut *Cardin. De Luca*, *Theatr. verit. et iust. in discursu 7. de matrim.*; *Zaltinger* lib. IV. tit. 5. de cond. app. § 89.; *Giraldi*, *Expos. iur. pontif.* P. II. sect. 122.; *Van de Burgt*, de matrim. p. 312. sq. p. 321.; *Aichner* l. c. § 159.; *Act. S. Sed.* vol. I. p. 121. Cui sententiae non solum contradicunt patroni primae sententiae, sed etiam verba S. C. allegata a *Giovine* l. c. t. I. p. 306. videntur creare difficultatem. Etenim illa S. C. (*quae fuerit a Giovine non dicitur*) 2. Octob. 1857. respondit: "*Decernit talia sponsalia nulla esse omnino, (at sponsalia illa conditionata non possent vocari omnino nulla* „, si vera esset sententia prima), *etsi agitur de consanguinea violata, cui etiam sit facta promissio dispensationis obtinendae, et ideo obtenta dispensatione necessarium esse novum consensum, et interim utrique contrahenti liberum esse alia inire sponsalia, etsi non sit secundum honestatem promissis deficere* „.

guaret, quoniam *ante* dispensationem permittit *liberum* transitum ad *alia* sponsalia. Cfr. S. C. de Prop. F. 18. Aug. 1866. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 205. “*decere ex caritate* „ : Glossa ad cap. 1. X. de desp. imp. IV. 2. “*de debito honestatis, non necessitatis* „ ; Rosset l. c. n. 836. Quare serio ponderatis verbis S. C. in causa modo citata et argumentis in disceptatione complurium causarum prolatis (cfr. Act. S. Sed. vol. I. p. 78. 79. 80. 121.) sententia illorum virorum doctorum (55) bene est fundata, quae tenet *de facto* et *ordinarie* Ecclesiam sua dispensatione ad valide ineunda huiusmodi *sponsalia* tantum *ea conditione* habilitare partes contrahentes, si obtenta dispensatione *libere novus consensus* ponatur, ut sit regulariter in causis analogis convalidationis matrimoniorum. Cfr. quoque *Van de Burgt*, De dispensat. matrim. p. 105. sq.

§ 3. DE CONSENSU ET OBIECTO ET FORMA CONTRACTUS SPONSALITII.

97. Ut sponsalia valida oriantur, praeter personas habiles requiritur *vera promissio futuri matrimonii ex iustitia obligans* (56), non merum *propositum* vel desiderium celebrandi nuptias vel simplex tractatus sponsalitiis.

I. Quae promissio ex parte *intellectus* sit:

a. *Deliberata* sive ea maturitate iudicii utrimque data et acceptata, quae pro subiecta materia saltem ad peccatum grave requiritur et sufficit (57). Hinc si *error substantialis*, qui versatur circa ipsam personam aut in personam redundat, vel ex una parte intercedat, nulla et *irrita* sunt sponsalia. Quodsi error est *accidentalis* circa meram qualitatem accidentalem personae sive concomitans sit sive causam det contractui, etiam ex *dolo* alterius partis, valent sponsalia excepto casu

(55) *Giovine* l. c. t. I. p. 306. 531.; *Lehmkuhl*, Theolog. moral. t. II. n. 660.; *Heiner* l. c. p. 43.; *Schnitzer* l. c. 90. sq.; *Santi* l. c. lib. IV. tit. 5. de cond. n. 32. sq. qui ceteroquin argumentis non semper concludentibus utitur. Quodsi *Gasparri* l. c. n. 51. 52. argumento ex allegata declaratione 2. Oct. 1857. petito tantum respondet nos latere dubium, cui S. C. responderit, sane responsum ipsum S. C. videtur esse ex sese adeo clarum, ut, si eius authenticia in dubium non vocetur, interpretatione ex dubio proposito non indigeat. Cfr. quoque *D'Annibale* l. c. P. III. n. 508. not. 26.

(56) *Lugo*, De iust. et iure disp. 23.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 6. sq.; *Gasparri* l. c. n. 2. sq. 14. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 87. sq.

(57) *Schmalzgr.* h. t. n. 18. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 9. sq.; *Rosset* l. c. n. 854. sq.

erroris de conditione *servili* alterius partis aut qualitate accidentali posita tanquam *conditione sine qua non*. At cum sponsalia natura sua sint *rescindibilia* neque statum vitae constituent, ut sit per matrimonium aut professionem religiosam, error accidentalis, si vere sit notabilis et causam dederit contractui sponsalitis, parti in errorem inductae dat ius recedendi a contractu sponsalitis; secus dicendum, si error de rebus plane exiguis existat aut mere concomitans fuerit (58).

b. Praeter errorem essentialiter consensum vitiant omnes illi defectus *personarum* supra § 2. n. 93. h. t. recensiti, quibus in intellectu debita mentis discretio vel advertentia quoad substantiam impeditur velut in amentibus, ebriis, usu plurium fere sensuum destitutis, in infantibus infra septennium (59).

II. Sponsalitia promissio ex parte *voluntatis* debet esse:

a. *Seria*, non *ficle* (60) vel *iocī* (61) causa facta, sed cum *voluntate* sese revera *obligandi*. Nam promissio simulata nuptiarum *vi contractus sponsalitis* (62) obligationem non inducit, ideoque deficiente obligatione ex illo contractu orta ipsa sponsalia saltem in foro *interno* irrita sunt habenda. At in foro *externo*, nisi fictio concludenter probetur, pro *valore* sponsalium sententia est ferenda, ut constat ex cap. 26. X. h. t. et cap. unic. h. t. in Sext. Cfr. quoque Act. S. Sed. vol. I. pag. 342. not. 2. vol. III. p. 304. vol. VII. p. 657.; resol. S. C. C. 18. Dec. 1758. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 222. n. 12. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 25. sq.; *Van de Burgt*, De matr. p. 306. sq.

b. *Libera* perfecteque independens (63). Quare promissio sponsalitia debet esse *personalis* (64) ab ipsis sponsis, non ab aliis personis data (65). Etenim non solum *electio status ma-*

(58) S. C. C. in caus. Tarentina 3. Oct. 1705. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 222. n. 17.; *Gasparri* l. c. n. 16. 87. sq.

(59) *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 15. sq.; *Gasparri* l. c. n. 17. 18.; *Sanchez* l. c. lib. I. disp. 8. 16.; *Familler* l. c. p. 171.

(60) S. C. C. 18. Dec. 1728. 12. Mart. 1729. in ed. *Richt. Conc. Tr.* l. c. n. 12.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 9. 10. 11.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 28. sq.

(61) *Gasparri* l. c. n. 20.

(62) *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 32.; *Sanchez* l. c.

(63) *Sanchez* l. c. lib. IV. disp. 19. iunct. *Scherer* l. c. § 110. not. 10.

(64) *Schmalzgr.* h. t. n. 67.; *Sanchez* l. c. disp. 23. 24.

(65) Cfr. L. 11. 13. D. de sponsal. XXIII. 1.; L. 20. D. de rit. nupt. XXIII. 2. Quare sponsalia, quae a personis *plane extraneis*, imo etiam a *fratribus*, *cognatis*, *tutoribus* vel *curatoribus* pro aliis sine mandato speciali ineuntur, non obstante ipsorum *taciturnitate*, valida haberi non possunt. Cfr. L. 8. § 1. Dig. de procur. III. 3. Quodsi ipsi parentes i. e. pater vel mater pro

trimonii, sed etiam *personae*, quacum matrimonium contrahitur, libero arbitrio nupturientium omnino est relicta. Cui libertati personali promissionis sponsalitia non praeiudicatur, si sponsalia per *procuratorem* ineuntur, dummodo procurator ad hoc mandatum habuerit *speciale* et quoad *determinatam* personam et *personaliter*, non per alium a se substitutum mandatum executus sit, nisi huiusmodi substitutio ipsi specialiter fuerit concessa, et antequam sponsalia contraxerit, a domino non fuerit revocatus, licet tam ipse quam ea pars, quacum contraxit, revocationem penitus ignoraverint (66). Item promissionem nuptiarum ab aliis factam *approbatione subsequente* quis ratam habere et convalidare potest. Porro sponsalia immunia sint oportet *a vi et metu*. Quodsi per vim absolutam sive cum tanto metu fiant, ut usus rationis et libertatis *plane* tollatur, ex natura rei sunt invalida (67); at si ineantur ex metu *gravi* ab intrinseco, vel ex metu gravi ab extrinseco, sed *iuste* et non directe in ordine ad sponsalia contrahenda incusso, valida existunt. Item sponsalia celebrata ex metu gravi ab extrinseco iniuste et directe incusso, licet contractibus saltem iure positivo (68) ipso facto invalidis a non paucis scriptoribus (69) adnumerantur, tamen probabilius *ex natura*

filiiis suis *puberibus* vel *impueribus praesentibus et non contradicentibus*, aut *absentibus* et re cognita saltem tacite ratificantibus sponsalia contrahunt, illa *ex iuris positivi praesumptione* (quae utique cedere debet probatae veritati, ut patet ex cap. 1. 11. X. de desp. imp. IV. 2.), ob singularem *amorem parentum* rata quoad consensum ex iure decretalium censentur, post decretum autem « Ne temere » forma legitima debet in his quoque sponsalibus servari, ut in foro ecclesiastico vim obtineant. Qui contractus inter parentes initus atque saltem ab altero sponso forte absente *nondum ratificatus* certe rationem veri *cuiusdam* pacti habet, quod ligat *parentes* (cfr. Bened. XIV. Const. « *Postremo* » 28. Febr. 1747. §§ 62. sq.), at verus contractus *sponsalitiis* inter filios non est. Cfr. cap. 4. X. de despons. impub. IV. 2.; cap. unic. § 2. de despons. impub. IV. 2. in Sext.; Benedict. XIV. Const. « *Probe* » 15. Dec. 1751. § 6. iunct. Gloss. in cit. cap. 1. X. de desp. imp.; Instr. S. C. Inq. 15. Febr. 1779. et S. C. de Prop. F. 4. Ian. 1798. supra h. tit. not. 49.; Synod. Vicariat. Sutchuensis. a. 1803. in Collect. Lac. t. VI. col. 620.; Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 34. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1572.; *Schmalzgr.* h. t. n. 58. sq.; *Sanchez* l. c. lib. I. disp. 6. 7. 23.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 46. sq. 55. sq.; *Scherer* l. c. § 110. not. 54.

(66) Cap. 9. de procur. I. 19., in Sext.

(67) *Schmalzgr.* h. t. n. 19.

(68) *Gury-Ballerini*, Th. m. t. II. n. 724. not. b. videtur hanc nullitatem ex iure naturae repetere.

(69) Haec sententia ut probabilior defenditur a *S. Alph.* l. c. n. 844.; *Feije* l. c. n. 390.; *Gasparri* l. c. n. 21.; *Rossel* l. c. n. 837. sq.; *Sanchez* l. c. lib. IV. disp. 19. n. 3. atque aliis antiquioribus canonistis, quos re-

rei et iuris communis sanctionibus valida, sed rescindibilia sunt dicenda. Denique metus *levis* iniuste incussus, qui in foro *externo vix* attenditur, neque ex natura rei neque ex iuris positivi dispositione habet efficaciam irritandi ipso facto sponsalia contracta; at si *unica* causa fuisset ineundi sponsalia, ad summum pars laesa in foro conscientiae a contractu sponsalizio legitime recedere potest; inde autem non sequitur contractum fuisse *ipso iure irritum*, sed ex iusta causa *rescindibilem* (70).

98. Ex parte *obiecti* promissio sponsalitia fiat necesse est:

I. De *futuro matrimonio valide et licite* contrahendo (71), non de futuris sponsalibus celebrandis, multoque minus consensus feratur oportet in sponsalia de praesenti sive in matrimonium (72). Quare cum inter *verba et obiectum* consensus non sit contradictio facile admittenda, verba, quae expriment consensum in sponsalia *de praesenti invalide* datum, non sunt habenda tanquam efficacia ad constituenda saltem sponsalia

censet *Schmalzgr.* h. t. n. 426. et *Rosset* l. c. n. 838. Fatendum tamen est illorum rationes *internas* partim omnino non concludere partim probabilitatem vix attingere. Quare *Schmalzgr.* h. t. n. 427.; *Pirhing* h. t. n. 21.; *De Angelis* l. c. lib. I. tit. 40. de his, quae vi etc. n. 4. h. t. n. 2.; *Santi* l. c. lib. IV. tit. 1. n. 10.; *Scherer* l. c. § 110. not. 10.; *Leitner* l. c. p. 513. aliique rectius solummodo *rescindibilitatem* contractus sponsaliti in casu sustinent, cum neque ex iure naturae neque ex iure canonico certum argumentum pro ipsius nullitate afferatur. Nam in suppositione facta *substantialis libertas* partium contrahentium salva est; porro sponsalia sunt *sotubilia*, ergo singularis illa ratio, quae ex *indissolubilitate* vinculi matrimonialis in favorem nullitatis *matrimonii* ex metu contracti allegari solet, iisdem applicari non potest. Hinc sequitur standum esse etiam in sponsalibus iuri naturali de *aliis* contractibus condito i. e. pro valore, nisi *nullitas* lege ecclesiastica sit *positive* statuta. At capita iuris Decretalium, quae passim allegari solent, agunt de *matrimonio*, non de sponsalibus, neque ullo iure cautum est leges irritantes de matrimonio sive generatim sive speciatim de metu etiam transferendas esse ad *sponsalia*; denique cap. 11. X. de despons. imp. IV. 2. disponit de sponsalibus a *parentibus* contractis et puero filiae invitae obtrusis cum puero impubere, a quibus filia dicitur *posse recedere* non expectata pubertate pueri, sed inde nihil deduci potest pro *nullitate* ordinariorum sponsalium metu contractorum.

(70) *S. Alphonsus* l. c.; *Van de Burt* l. c. p. 304.; *Rosset* l. c. n. 845. sq. At *Ballerini* l. c. cum aliis (cfr. *Rosset* l. c. n. 846.) ex iure naturae haec quoque sponsalia ipso facto invalida esse putat, sed obligationem *nullam* ab obligatione *vera*, at ex iusta causa *rescindibili*, non satis distinguit frustraque provocat ad *Lugonis* auctoritatem. Cfr. *Lugo*, De iustit. et iure disp. 22. n. 70. 74. 75. 81. 135. sq.; *Rosset* l. c. n. 1274. sq.

(71) Instr. C. R. § 3.; *Gasparri* l. c. n. 9. sq.; *Scherer* l. c. § 110. IV.

(72) Cap. 7. 9. 31. X. h. t.

de futuro, nisi hoc ex circumstantiis aut ex praesumptione iuris clare colligatur (73).

II. *Determinatae in individuo personae*; sunt enim sponsalia via quaedam et inchoatio matrimonii, quod nonnisi cum una eaque certa et determinata persona iniri potest. Porro argumento petito ex cap. unic. h. t. in Sext. constat ex incertis sponsalibus impedimentum publicae honestatis non oriri; id, quod dici non posset, si talia sponsalia essent *valida*. Hinc promissio etiam cum repromissione accepta ducendi unam ex tribus sororibus, quam ipse vir sibi elegerit, obligationem sponsalitiæ non inducit, quamvis *alius* quidam contractus promissorius oriatur. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 35. sq. Similiter sponsalia inita non dicuntur, si quis promittat *aliam* se non ducturum in uxorem *praeter* talem puellam, nisi ex circumstantiis appareat, quod pars promittens non obstante illo modo negativo et *conditionato* loquendi habuerit *positivam* et *absolutam* intentionem non ducendi aliam, *sed hanc puellam*. Cfr. S. C. C. 14. Apr. 1725. et 13. Iul. 1725., 1. Iun. 1709. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 221. n. 6.; S. C. C. 29. Ian. 1853.; *Reiffenstuel* h. t. n. 31. sq. 33. sq.

III. *Mutua sit et utrimque acceptata* futuri matrimonii (74) per unionem voluntatum eodem tempore iuxta moralem quamdam computationem factam. Promissio igitur absoluta et *plane liberalis* ab una parte data et ab altera in casu quodam *extraordinario* sine repromissione acceptata ligat quidem partem promittentem ex speciali contractu promissorio. non vi contractus *vere sponsalitiæ*. At cum mentio et promissio nuptiarum ex *communiter* contingentibus sit *reciproca* et *conditionalis*, scil. *promitto tibi nuptias, si tu quoque repromittas*, ut contractus bilateralis et proprie dictus sponsalitiæ inter duos existat, *ordinarie* etiam pars promittens ab omni omnino obligatione liberatur, si non sequatur repromissio (75). Praeterea *repromissio* solet esse implicita in *acceptatione* atque etiam ex circumstantiis sufficienter colligi potest. Quare v. g. mulier ceteroquin *honestæ*, si *post acceptatam matrimonii promissionem* permittat deflorationem, *ex praesumptione iuris* cen-

(73) Cap. un. § 1. de desp. imp. IV. 2. in Sext.; S. C. C. a. 1573.; *Benedict.* XIV., Inst. eccl. 46.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 181. sq.; *Scherer* l. c. § 110. not. 9. 20.

(74) *Schmalzgr.* h. t. n. 49.

(75) Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 32.; *Pirhing* h. t. n. 3.; *De Angelis* h. t. n. 2.; *Scherer* l. c. § 110. not. 5.; *Schnitzer* l. c. n. 86. not. 3.

setur etiam dedisse repromissionem. Nam quamvis copula carnalis ex sese non sit *signum* consensus sponsalitii, sed potius *libidinis*, tamen puella honesta in foro externo non praesumitur corporis sui copiam fecisse, nisi suo honori per spem futuri matrimonii sibi promissi esset consultum (76). Propter *similem rationem* sponsi, si post sponsalia *conditionata* copulam habuerint, praesumuntur *recessisse* a conditione. Cfr. cap. 3. 6. X. de condit. IV. 5.; Scherer (cum Gobat et Sporer) l. c. § 110. not. 33.; paulo aliter Sanchez l. c. l. I. disp. 26. n. 12.; Schmalzgr. l. IV. tit. 5. n. 31.

99. Ex parte *formae externae* promissio matrimonii;

I. Manifestanda est *signo sensibili* (77) sive verbis de futuro (78) sive aliis signis (79), per scripturam publicam vel privatam, personaliter sive per se vel per procuratorem vel nuntium vel per epistolam vel interpretem, quae aut ex sese aut ex usu communiter recepto saltem illius regionis consensum sponsalitium exprimunt (80). Quare *taciturnitas* ad exprimendum vel saltem praesumendum consensum in sponsalia non sufficit, nisi in casu supra h. tit. not. 65. *de parentibus* excepto (81), vel si quando ex aliis circumstantiis accedentibus prudenter contrarium colligatur.

II. *Solemnitas* quaedam praeter externam manifestationem consensus iure naturae requisitam ex iure *communi* ad *valorem* non erat praescripta neque ab Episcopis vel Conciliis particularibus praescribi poterat. Iure enim antiquo nudus consensus ad constituenda sponsalia sufficiebat, neque quid-

(76) S. C. C. 31. Ian. 1863. in Act. S. Sed. vol. I. p. 336. sq. iunct. p. 78.; S. C. C. 22. Dec. 1866. et 27. Iul. 1867. l. c. vol. III. p. 37. sq. et 302. sq.; Reiffenstuel h. t. n. 67. 83. sq.; Schnitzer l. c. p. 87. not. 2.; Santi h. t. n. 21. At cum nunc in compluribus regionibus non levis sit morum corruptio etiam inter puellas, causae de valore sponsalium ex promissione matrimonii et accedente defloratione saepe coram S. C. C. non habent felicem exitum. Cfr. v. g. S. C. C. 11. Iul. 1865. l. c. vol. I. n. 525. sq.

(77) L. 4. 7. pr. D. de sponsal. XXIII. 1.; S. Thom., Summa theol. II. II^{ae}. q. 88. a. 1.; Lugo l. c. disp. 23. sect. 1. 2.; Schmalzgr. h. t. n. 47. sq.; Sanchez l. c. l. I. disp. 3. 4.; Bullerini-Palmieri l. c. n. 44. sq.; Gasparri l. c. n. 23. sq.; Scherer l. c. § 110. II. not. 15. sq.

(78) Cap. 25. X. h. t.

(79) Cap. 23. X. h. t.; Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 32. 33.

(80) Cap. 22. 31. X. h. t.; cap. 5. X. de cond. IV. 5.; Schmalzgr. h. t. n. 70. sq.; Scherer l. c. not. 20. sq.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 636. sq. vol. VIII. p. 316. sq. vol. XVIII. p. 219. sq. vol. XIX. p. 67. sq. 193.

(81) Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 34.; Schmalzgr. h. t. n. 58. sq.; Giraldi, Exp. iur. pont. app. I. ad l. IV. Decr. n. IV.

quam hac in re iure Decretalium vel decretis Tridentinis fuit immutatum. Cfr. S. C. C. 19. Dec. 1596. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 221. n. 5. Quod ius S. Congregatio Concilii confirmaverat illiusque abrogationem usque ad nostra fere tempora eadem constantia reiecerat (cfr. supra notas historic. h. t. de causa Placentina), qua Episcopis denegabat inesse facultatem praescribendi formam solemnem v. g. scripturam publicam vel assistantiam parochi et testium ad volorem sponsalium (82). At quamvis clandestina sponsalia fuerint valida, imo per se nequaquam illicita (83), tamen ordinarie improbanda erant, quoniam in foro externo, si negentur ab altera parte, certo probari non facile poterant, aliaque incommoda non levia oriebantur (84). Patres Concilii plenarii Americae meridionalis postularant extensionem declarationis S. C. Concilii pro Hispania datae d. 31. Jan. 1880., scilicet sponsalia absque publica scriptura contracta invalida esse. Quam petitionem Leo XIII. concessit. Conc. Amer. Latin. 1899. decr. n. 592. not. 1. cfr. h. tit. num. 89.

Jam decreto „*Ne temere* „ die 2. August. 1907. iussu Pii X. a S. C. Concilii edito forma specialis pro valore sponsalium ubique praescribitur.

Textum decreti confr. acta. S. Sedis XL. (1907) pag. 525. *Analecta eccl. XV.*, 1907, pag. 320.

Commentarii in decretum a pluribus auctoribus scripti sunt, inter quos commemoro:

Arendt. Analysis theologico canonica decreti „*Ne temere* „, Romae 1909. cfr. *Analecta ecclesiastica*, t. XVI., 1908.

Besson, De la publicité des fiançailles et du mariage d'après la nouvelle législation canonique: *Nouvelle Revue théologique*, t. XXXIX., 1907, t. XI., 1908.

(82) S. C. C. 26. Jan. 1715. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 222. n. 10.; *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. XII. cap. 5. n. 1. et Inst. eccl. 46. n. 11. sq.; *Rosset* l. c. n. 866. sq.; S. C. C. 27. Jul. 1863., 8. Jul. 1865., in Act. S. Sed. vol. I. p. 528. sq. et praesertim S. C. C. 23. Mart. 1878. l. c. vol. XI. p. 227. sq.; *Feijé* l. c. n. 558.; *Schulte* l. c. § 33. not. 18., ubi referuntur declarationes Card. Consalvi (16. Oct. 1817.) contra perversum statutum Wessenberg, Vicarii gener. Constant. (10. Dec. 1804.).

(83) *Schmalzgr.* h. t. n. 73. sq.

(84) Cfr. contra sponsalia clandestina: Concil. prov. Vienn. (a. 1858.), Concil. prov. Col. (a. 1860.), Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in *Collect. Lac.* t. V. col. 175. 353. 517.; Concil. prov. Ravennat. (a. 1855.), Conc. prov. Venet. (a. 1859.), Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in *Collect. Lac.* t. VI. col. 167. 337. 520.

Bosch, K., Die Reform des kirchlichen Eheschliessungsrechts durch Papst Pius X. Borna-Leipzig, 1907.

Boudinhon, Le mariage et les fiançailles, 3. ed. Paris, 1908.

Desmet, Commentarius in decretum 2. Aug. 1907. Brugis, 1908.

Ferreres, J. B. Sobre Esponsales y Matrimonio : Razón Y Fe, t. XIX, 1907, seq. Separatim edit. Barcelona 1908.

Gennari, Cardin. Breve commento della nuova legge sugli sponsali e sul matrimonio, ed. 4. Roma, 1908.

Haring, J. B. Das neue Ehedekret " Ne temere „ Graz, 1907.

Heiner, F. Das neue Verlöbniß-und Eheschliessungsrecht der kath. Kirche, Münster, 1908.

Knecht A. Die neuen eherechtlichen Dekrete " Ne temere „ und " Provida „, Köln, 1907.

Leitner N. Die Verlobungs-und Eheschliessungsform nach dem Dekrete " Ne temere „, Regensburg, 1908, ed. 6. 1910.

Mc. Nicholas J. The new Marriage legislation: American Ecclesiastical Review, t. XXXVIII., 1908.

Ojetti B. In ius antepianum et pianum ex decreto " Ne temere „, Romae, 1908.

Vermeersch, Arth. De forma sponsalium ac matrimonii post decretum " Ne temere „ Brugis, ed. 4. 1908.

Episcopi tum Europae tum aliarum regionum flagitarant, ut incommodis occurreretur, quae ex sponsalibus privatim initis derivantur. Causam enim deceptionis inexpertis puellis et incitamenta peccandi saepe ferunt.

I. Privatis itaque, sine iuris solemnitate initis sponsalibus, per laudatum decretum " Ne temere „ finis imponitur. A die enim 19. Aprilis, qui fuit Paschae Resurrectionis D. N. J. C., anni 1908. ea tantum sponsalia habentur valida et canonicos sortiuntur effectus, quae contracta fuerint per scripturam sub-signatam a partibus et vel a parrocho aut a loci Ordinario, vel saltem a duobus testibus.

Quod si utraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnotetur; et alius testis addatur, qui cum parrocho, aut loci Ordinario, vel duobus testibus de quibus supra, scripturam subsignet (der. num. 1.).

II. Obligatio statuti de sponsalibus conditionata recte dicitur. Nam etiam nunc in potestate nupturientium est, scilicet contra communem usum absque sponsalibus formaliter initis, contractum matrimonialem celebrare.

Qui vero inire vult sponsalia ea, quae etiam in foro Ec-

clesiae valeant atque effectus canonicos producant, formam dictam servare debet.

Et haec quidem forma nunc ubique servanda erit, etiam ubi usque ad publicationem decreti publicitas quaedam sponsalium, sed sub alia forma requirebatur. In Hispania et America latina subscriptio parochi vel duorum testium erit necessaria, notarii vero praesentia sive ecclesiastici sive civilis non requiritur. *Ferreres, Razón y Fe*, t. XIX., 1907., pag. 363. n. 51. sqq.

III. Ad valorem ergo sponsalium *scriptura* fieri debet, in qua factum initorum sponsalium inter determinatas personas exhibetur. Haec porro scriptura subsignanda est a partibus contrahentibus.

Praeter partes opus est ut subsignent vel parochus aut loci Ordinarius vel duo testes. Stat ergo apud partes, utrum scripturam a parochus vel a duobus testibus subsignandam curent.

Nomine parochi is venit, qui etiam matrimoniis assistendis ex hac lege competens est. Qui scilicet legitime praest parociae canonice erectae; in regionibus vero, ubi parociae canonice erectae non sunt, etiam sacerdos, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est, et parochus aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a Missionis Moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus; Decr. "Ne temere", num. II.

IV. Cum praeter indicatam solemnitatem aliud a decreto non exigeretur, dubitari potuit, sitne *adscriptio diei datae* necessaria idque ad valorem? Jam S. Congr. Conc. appositionem diei, anni, et mensis ad validitatem sponsalium necessariam esse declaravit: dd. 27. Iulii 1908. *Nouv. Rev. théol.* T. XL., 1908., pag. 651.

V. Pro variis adiunctis aliquid ex indicata solemnitate deerit. Quaeritur, possitne defectus aliqua ratione suppleri? Et pro casu quidem, quod utraque vel alterutra pars nesciat scribere, iam decretum providet, ut id in scriptura notetur atque ut alius testis addatur, qui cum parochus aut loci Ordinario, vel duobus testibus subsignet. Scribendi autem nesciens in sensu huius decreti non solum ille dicendus est, qui artis scribendi imperitus est, sed etiam qui scribere quidem didicit, sed impedimento corporali impeditur, quominus literas formet.

Vox enim sciendi ad theoreticam scientiam vi sua non restringitur, sed ad practicum exercitium, ad posse rem cogni-

tam arte perficere sese extendit. Porro si lex illis provideret, qui scribere non didicerunt, in nationibus mediocriter cultis, in quibus alphabetae paucissimi inveniuntur, vix haberet applicationem. Quare cum *Ogetti*, num. 43., dicendum est, impotentiam scribendi quamlibet per additionem testis, ut in decreto indicatur, supplendam esse.

Subsignatio eius, qui a scribendo impeditur, facta per instrumentum, in quo nomen ad similitudinem characteris sculptum est, pariter non videtur sufficere sed saltem ad maiorem certitudinem alius testis tali subsignationi addendus est.

VI. *Sponsalia inter absentes vel per procuratorem contrahere* etiam post decretum "*Ne temere* „ erit possibile. Huic enim celebrationis formae, quae antea validitati non oberat, in novo iure non derogatur. Procurator enim speciali mandato instructus partem in celebrando contractu supplet. *Vermeersch*, ed. 4. num. 34. *Ogetti*, num. 44. 45. Aliter *Ferreres* XIX. pag. 366. Parochus autem sive testes subsignationi, cui fidem faciunt, praesentes esse oportet. Si enim subsignationi partium antea factae nomen tantum adicerent, quin ipsi signationi partium interfuerint, non essent testes contractus ex iure per scripturam celebrandi. *Vermeersch* num. 25. S. C. C. 27. Iulii 1908.: *Acta S. Sed.* XLI., 1908., 510.

Iure decretalium sponsalia valebant, quae a parentibus nomine filiorum praesentium et tacentium vel absentium ac postea ratihabentium fiebant. Matrimonia quoque ob defectum aetatis invalida vim sponsalium habere censebantur. Cfr. c. 14. X. IV., 2. Innocentius III. 1206; c. un. IV., 2. in VI. Bonifatius VIII. Utraque dispositio iam per legem nunc vigentem remota est.

Sicuti sponsalia pro filiis a parentibus inita non iam valent, nisi filii voluntatem suam ipsi cum solemnitate ab Ecclesia praescripta expriment, ita ex altera parte promissiones unilaterales de futuro matrimonio sine repromissione acceptata naturam suam et imperfectam obligationem retinent, quam antea habuerunt. Contractus pariter sponsalitiis informis, quamvis ut sponsalitiis vi careat, ex fidelitate obligationem levem habet. Imo si promissio privata alteri parti causa damni fuit, obligationem reparationis causare potest. Qua in re sponsalia privata diiudicanda sunt, sicut alii contractus formam publicam exigentes, qua legis solemnitate fidelitatis vis non mutatur. Cfr. cod. civ. Germ. § 873. *Decisio S. C. C. Neg. Eccl. Extr.* 5. Nov. 1901.: *Anal. eccl. t. X.*,

1904, pag. 71. pro America latina data aliud non suadet, cum ibi tantum negetur, sponsalia clandestina in foro interno habere vim sponsalium, quod profecto verissimum est. Obligatio autem fidelitatis ex promissione orta per illud responsum non negatur. Cfr. *Noldin*, Decretum de sponsalibus et matrimoniis, Oeniponte 1908., num. 6, *Lehmkuhl*, Theologia moralis, ed. 11. 1910. n. 842. sq. Plures auctores aliud sentiunt, ob diversitatem quaestionis positae potius quam propter rei ac sententiae discrimen. Iidem enim auctores promissionem unilateralem valere aiunt, unde promissioni bilaterali saltem fidelitatis obligatio ex pari ratione asserenda videtur. *Oietti*, n. 49. sq. *Vermeersch*, n. 23.

VII. Sponsalia contrahuntur vel coram parochio aut Ordinario vel coram duobus testibus. *Testes* hi, qui subsignant, quicumque esse possunt, sive mares sive feminae, ad testificandum de aliqua re naturaliter apti.

Loci autem *Ordinarius aut parochus*, qui ut testes qualificati subsignant, auctoritatem praestant contractui sponsalizio intra limites tantum sui territorii, pro quo iurisdictionem habent.

Et *Ordinarius* loci quidem ille est, qui episcopalem iurisdictionem gerit. Nostro itaque decreto Ordinarii nomine designatur, qui etiam in facultatibus adhibendis Ordinarius intellegitur; scilicet Romanus Pontifex pro toto orbe, Episcopus, Abbas Nullius, Vicarius Apostolicus, Praefectus Apostolicus, Capitulum Sede vacante, Vicarius Capitularis, Administrator dioecesis, Vicarius generalis.

Parochus autem, qui subsignet contractui sponsalizio, est omnis qui legitime praeesit parochiae canonice erectae. Non itaque requiritur, ut habeat beneficium parochiale. Modo habeat pro tempore curam et iurisdictionem parochiae, sive in parochia vacante, sive pro parochio absente vel ab actuali iurisdictionis exercitio impedito. Et cum plures parochi cumulative eidem parochiae praeesse possint, ubi tale institutum a communi quidem usu satis alienum adhuc retinetur, hi singuli auctoritatem sponsalibus conciliant. S. C. C. 25. Ian. 1908. ad VIII.: Acta S. S. XLI. (1908.) pag. 109.

Maior quaestio est de illis, qui neque propriam neque pro aliquo districtu filiali dependentem quidem sed plenam curam parochialem gerunt, sed qui simul cum parochio ut vicarii vel capellani curam animarum habent. Recte *Boudinhon* a munere testis autorizabilis in sponsalibus excludit elemosi-

narios ac capellanos quoscumque, qui non habent proprie loquendo iurisdictionem territorialem, et quorum potestas regulariter non comprehendit certos actus reservatos parochis, speciatim assistentiam in matrimoniis: *Boudinhon*, *Le Mariage*, 8. edit. 1908., num. 33. Hi adiutores sunt parochorum sed non sunt parochi, quare ad subsignandum tantum adhibito altero teste competentes sunt. Delegatum tantum sub paracho ministerium habent; qualitas vero testis autorizabilis non habet delegationem, nisi id a iure expresse permittatur, sicuti pro assistentia in matrimoniis iam iure Tridentino et iterum hoc decreto numero VI. provisum est. In sponsalibus autem contrahendis fieri valide delegationem autorizabilis testis, etiam expresse negatum est: S. C. C. 28. Martii 1908. Acta S. S. XLI.; 1908., pag. 288.

Quamquam delegatio ad subscribendum fieri nequit, ampla tamen potestas ratihabendi sponsalia est. Praeterquam enim quod duos testes quoscumque loco testis autorizabilis adhibere licitum est, competentia parochi sicut ad valide assistendum matrimoniis ita ad subscribendum sponsalibus ex novo iure non iam ad domicilium aut quasidomicilium partium vel alterutrius contrahentium alligatur. Possunt enim sponsalia celebrari coram quolibet Ordinario aut paracho, dummodo intra limites territorii eiusdem Ordinarii vel parochi: S. C. C. 28. Martii 1908. Acta S. S. XLI., 1908, p. 289.

Debent autem partes aut earum procurator (cfr. supra hoc num. sub VI) unico contextu cum paracho seu Ordinario aut cum duobus testibus scripturam subsignare; non enim sufficit, ut scriptura ab una parte cum paracho vel cum duobus testibus subsignata, remittatur ad alteram partem, quae vicissim cum paracho vel cum duobus testibus subscribat: S. C. C. 27 Iulii 1908. Acta S. S. XLI., 1908, p. 510.

Cum impedimenta sub numero IV. decreti recensita, quae ob stare possunt quominus valide assistat matrimoniis parochus, quamvis fortasse titulum parochialis beneficii adhuc retineat, in sponsalibus non indicentur, dicendum videtur parochum quamdiu habeat beneficium parochiale, valide etiam fungi officio testis autorizabilis in sponsalibus.

Pro regionibus, ubi parochiae canonice erectae non sunt, decretum statuit, eum nomine parochi venire, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa sit, et paracho aequiparetur. In missionibus vero, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnem sacerdotem a missionis Moderatore

ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatum quoad sponsalia et matrimonia parochi iura habere.

Parochi in territorio alterius iurisdictionem personalem in certas familias vel personas exercentes, sicut matrimoniis assistunt, ita contractui sponsalitis subscribunt quoad personas sibi commissas et intra territorium vel locum tantum, exempli causa hospitale, pro quo cura parochialis ipsis concessa est: S. C. C. 25. Ianuarii 1908. ad VII-X. Acta S. S. XLI., 1908, p. 109. cfr. 27. Iulii 1908. ad VIII.: Acta ibid. p. 511.

VIII. Forma a decreto „ Ne temere „ praescripta requiritur pro omnibus, ut coram Ecclesia valida sint, *sponsalibus a catholicis inter se ineundis*. Catholici autem intelleguntur in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi, licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint. *Requiritur quoque, si praedicti cum acatholicis*, sive baptizatis, sive non baptizatis, sponsalia contrahunt.

Ut sponsalia clandestina mixta ecclesiasticos effectus pariant, id pro aliquo particulari loco aut regione debet esse specialiter statutum. Decret. n. XI., 2.

Iam peculiaris dispositio pro imperio Germaniae const. „ *Provida sapientique* „ 18 Ianuarii 1906. data de solis matrimoniis agit, nihil de sponsalibus statuens. Hinc etiam in Germania sponsalia inter personas catholicam et acatholicam clandestine inita effectus canonicos non sortiuntur.

Acatholici vero, sive baptizati, sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium formam servandam. Decret. num. XI., 3. Horum ergo clandestina etiam sponsalia iuxta praesentem legislationem effectus canonicos, modo agatur de utraque aut alterutra parte baptizata, adhuc sortiuntur.

IX. Cum decretum „ Ne temere „ de solvendis sponsalibus nihil definiat, solutio contractus sponsalitii, etsi fuerit in forma praescripta initus, ad aliquam peculiarem formam non adstringitur, sed sicut in priore iure ita in posterum fieri potest. Si in foro externo de solutis sponsalibus agitur, factum solutionis, ut antea, legitimis argumentis probari oportet. *Ojetti*, n. 51.

A mente Ecclesiae non est alienum, si *benedictione sacerdotali* sponsalia sanctificentur, sed nulla lege universali saltem in Ecclesia latina *obligatio* petendae benedictionis sacerdotalis vel solemnisi formae ecclesiasticae coram paracho et testibus

cum ritibus sacris sponsis est imposita (85). Quare ubi viget consuetudo celebrandi sponsalia religiosa (v. g. Romae et in Italia non existit), laudabiliter servari potest; at inconsulta S. Sede *novus* quidam *ritus sacer* in celebrandis sponsalibus ab Episcopo vel paroco introduci nequit.

Scholion. Pro scriptura, qua de contractu sponsalizio secundum novum ius fides facienda est, certae formulae potissimum in singulis dioecesibus statuentur, ut hac ratione dubitatio de contractu arceatur. Sed non obstante tali cautione omnis fons dubitationis nondum praecluditur.

Si ergo verba, quibus expressus est consensus sponsaliti-
us, dubia sunt, in foro *conscientiae* standum est pro interpretatione *intentioni* contrahentium, in foro vero externo imprimis recurrendum est ad communem verborum intelligentiam (cfr. cap. 7. X. h. t.; cit. Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. n. 32.; *Sanchez* l. c. lib. I. disp. 18. n. 1. sq. disp. 19.; *Schmalzgr.* h. t. n. 50. sq.) aliasque iuris regulas, quae potissimum ad contractuum interpretationem sunt constitutae. Cfr. v. g. cap. 6. X. de V. S. V. 40.; R. I. 85. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 69. sq. Quare si de solis sponsalibus versatur dubium, potius in favorem libertatis facienda est interpretatio; quodsi dubium existat, utrum contractus sit matrimonialis, an sponsaliti-
us, pro matrimonio, utpote causa favorabili, sententia feratur necesse est. Cfr. cap. 26. X. de sent. et re iud. II. 27.; *Schmalzgr.* h. t. n. 6.

III. Ius Romanum (86) sancivit principium: “ *In sponsalibus etiam consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur* „. A qua norma generatim etiam ius Germanorum saltem quoad legitimitatem sive liceitatem sponsalium non fuit alienum. Ecclesia vero catholica reprobato legis Romanae fundamento de consensu parentum exigendo *in nuptiis* (etenim Synodus Tridentina (87) anathemate damnat eos, qui “ *falso affirmant, matrimonia a filiisfamilias sine consensu parentum*

(85) Synod. prov. Mont. Liban. (a. 1736.), Concil. Patriarch. Graec. Melch. (a. 1835.) in Collect. Lac. t. II. col. 160. 583.; Synod. Valachor. (a. 1700.) in Collect. Lac. t. VI. col. 983.; Concil. prov. Alba-Iul. p. 98.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 162. sq.; *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 225. i. f.; *Scherer* l. c. § 110. not. 18. 19.; *Rosset*, l. c. n. 2918. sq.; *Leitner* l. c. p. 570. de ritu sponsal. in Rituali Varm. et Ratisbon.

(86) L. 7. § 1. D. de spons. XXIII. 1. *Rud. Köstler*, Die väterliche Ehebewilligung, Stuttgart 1908: Kirchenrechtliche Abhandlungen h. v. Ulr. Stutz, Heft 51.

(87) Sess. XXIV. cap. 1. de reform. matr.

contracta irrita esse et parentes ea rata vel irrita facere posse „) etiam *ad sponsalia* contrahenda parentum consensum nequaquam illo rigore iuris civilis requisivit (88), nec postea adoptavit theorias virorum doctorum in Gallia de eiusdem consensus necessitate. Quare promissio sponsalitia filiorum etiam *invitis* parentibus facta est *valida*, si matrimonii celebratio promissa sit pro eo tempore iisque circumstantiis, quibus vel ipsis parentibus inconsultis, contradicentibus et *invitis licite* fieri possit. Quod si promissio sponsalitia data sit pro eo tempore iisque circumstantiis, quibus matrimonium nonnisi cum peccaminosa parentum offensa contrahi potest, quia v. g. iustam et perpetuam habent causam contradicendi, non tantum illicita, sed etiam ipso facto invalida existit. Nam *promissio* ad rem impossibilem vel inhonestam ipso iure irrita est. Quo in casu non fit *rescissio* contractus *validi*, sed *nullitatis declaratio* implorari potest (89). Quae libertas filiis concessa non excusat a *laesione* reverentiae et pietatis parentibus debitae, si *absque iusta causa* insciis inconsultisque vel *invitis* parentibus sponsalia ineant. Nam pietas atque reverentia parentibus debita exigit, ut in negotio adeo arduo praevium consilium et consensum parentum petant. Cfr. c. unic. C. XXXI. q. 3. cum dict. Grat.; c. 33. D. 23.; Nicol. I. in c. 3. C. XXX. q. 5.; *Schmalzgr.* l. IV. tit. 2. de desp. imp. n. 77. seq.; *Van de Burgt* l. c. p. 315. sq.; *Rosset* l. c. n. 874. sq.; Instr. Card. R. § 5.; S. C. C. in caus. alleg. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 223.

IV. Sponsalia celebrari possunt *pure* et *absolute* aut *apposita conditione* etiam de futuro contingente, qua *suspenditur* aut *resolvitur* contractus sponsalitiis. Nam sponsalia sunt verus contractus rescindibilis atque naturam ceterorum contractuum rescindibilium sequuntur, quibus arbitrio contrahentium conditiones *suspensivae* vel *resolutivae* apponi possunt nisi aliter sit iure dispositum (90). Item libera est celebratio

(88) Cfr. c. unic. C. XXXI. q. 3. = c. 54. Conc. Illiber. (a. 300.-303.); c. 2. C. XXVII. q. 2.; cap. 23. X. h. t.; *Reiffenstuel* h. t. n. 23 sq.; *Scherer* l. c. § 110. p. 128. s. q.; *Schnitzer* l. c. p. 94. sq.

(89) S. C. C. 24. Ian. 1885. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 585. sq., ubi aliae causae recentiores allegantur, in quibus provocaciones ob dissensum parentum naetae sunt infelicem exitum coram S. C. C.; *Schmalzgr.* lib. IV. tit. 2. de desp. impub. n. 81. sq.; *Giovine* l. c. t. I. p. 317.; *Van de Burgt* l. c. p. 315. sq. 338 sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 184. sq. et praesertim n. 205. et 206. de sponsalibus valide initis inter personas *disparis conditionis*; *Aichner* l. c. § 159.

(90) Cap. 2. X. h. t.; cap. 3. 5. 6. X. de cond. app. IV. 5.; cap. unic.

sponsalium cum appositione *diei* (cfr. cap. 16. X. h. t.) vel *modi* vel *causae* vel *demonstrationis* (91).

V. *Iurata* promissio in sponsalibus non requiritur. At iuramentum tanquam elementum *accessorium* ad confirmandum (92), non extendendum contractum sponsalium in sese iam perfectum addi potest (93); imo in pactis quibusdam *secundariis*, quae ad sponsalia interdum accedunt v. g. de educanda prole in religione catholica, per se in rigore iuris addi debet (94).

VI. Omnis pactio *promissoria* de *poena conventionali* persolvenda, si unus ex sponsis a sponsalibus resiliat sive ob *iustam* sive ob *iniustam* causam, non tantum illicita, sed etiam *invalida* est. Quae assertio est certa inter doctores; nam conventio hisce verbis facta extenderetur etiam ad *iustum* recessum et esset contraria aequitati naturali et illi gradui libertatis in contrahendo matrimonio ex iure ecclesiastico indubitanter requisito.

Quodsi conventio de *poena* solvenda restringatur ad partem *iniuste* resilientem, sane *ex natura rei* ipsius licitati et valori in foro ecclesiastico solida ratio opponi non potest, ut fusius probat *Reiffenstuel* l. c. n. 187. sq. At pariter certum est iure naturali non prohiberi, quominus legibus *positivis Ecclesiae* appositio poenae conventionalis in sponsalibus simpliciter interdicatur et irritetur etiam pro casu *iniusti* recessus, ne *libertas* matrimonii *privatis pactis*, non poenis *lege* inflictis arbitrarie restringatur, atque infelix habeatur exitus nuptiarum. Quare universa controversia ad hoc reducitur, num huiusmodi universalis lex Ecclesiae existat; id, quod de lege *clara* et *expressa* probari nequit. Nam cap. 29. X. h. t., quod unice allegari potest, in parte *dispositiva* tantum agit de casu *legitimi* recessus a sponsalibus *invalidè* tempore infantiae celebratis. Quae *decisio* ad sponsalia *valida*, sed *iniuste* rescissa nequit illico extendi.

h. t. in Sext.; *Schmalzgr.* lib. IV. tit. 5. de cond. app. n. 13. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 337.; *Giovine* l. c. p. 318. sq.; *Feije* l. c. n. 392. sq.; *Rosset* l. c. n. 897. sq.; *Gasparri* l. c. n. 47. sq.; *Scherer* l. c. § 110. III. not. 27. sq.; *Wernz* l. c. t. IV. tit. X. de impedim. condit.

(91) *Schmalzgr.* l. c. n. 11. 12. et h. t. n. 120. sq.; *Gasparri* l. c. 53 sq.; *Scherer* l. c. 110. III. 1. 3.

(92) *Lugo*, De iust. et de iure disp. 22. sect. 8.

(93) Cap. 2. 5. 10. 16. 17. 22. X. h. t.; exempla decl. S. C. C. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 220. s. q. n. 2. 19.

(94) *Van de Burgt*, De matrim. p. 284.

At *motiva* decisionis a R. Pontifice allata sunt magis *generalia*: “Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sit merito improbanda”. Hinc cum *generaliter* Gregorius IX. improbet poenae impositionem, eius decisio etiam ad casus iniustae dissolutionis est applicanda (95). Ubi enim legislator non distinguit, neque nos debemus distinguere. Quae ratio multum confirmatur, quod S. Raymundus, cuius opera Gregorius IX. in concinnanda sua compilatione usus est, *simpliciter* neget poenam conventionalem in sponsalibus posse opponi, neque illam distinctionem inter iustum et iniustum recessum commemoret; imo ad probandam suam *generalem* assertionem expresse allegat citatum caput 29. h. t. (“*Gemma*”). Qua in assertionem generali *antiqui* scriptores v. g. S. Thomas, S. Antoninus, Panormitanus alique communissime S. Raymundum secuti sunt, quibus illa distinctio recentiorum scriptorum non probabatur. Neque mira est illa opinio veterum scriptorum, cum L. 19. D. de verb. obl. XLV. 1. manifeste reprobetur poena conventionalis etiam in casu *illegitimi* recessus. Quod ius Romanum in foro quoque ecclesiastico est receptum, nisi probetur exceptio vel limitatio. Quae limitatio sane probatur quoad *nimiam libertatem* iure Romano permissam resiliendi a sponsalibus, at non quoad *exclusionem poenae conventionalis*. Neque quidquam iuvat provocare ad Nov. 18. Imperatoris Leonis; illa enim Novella tempore Gregorii IX. certe in Ecclesia occidentali non fuit recepta, imo neque in Ecclesia orientali plenum obtinuit vigorem. Cfr. *Zhishman* l. c. p. 650. sq. Si *Schmalzgr.* h. t. n. 141. allegat *consuetudinem* vigentem in Germania, illa iam pridem rebus obsoletis est adnumeranda. Quae vero *Reiffenstuel* h. t. n. 98. urget de explicando *obscuro* iure canonico (in cap. 29. X. h. t.) per *clarum* ius civile (i. e. Nov. 18. Leon.), haec nunc contra

(95) L. 134. Dig. de verb. oblig. XLV. 1.; L. 19. D. eod. t.; L. 5. Cod. de sponsal.; cap. 29. X. h. t.; Instr. Card. R. § 109.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 30. sq.; S. *Raymund.* l. c. lib. IV. tit. de sponsal. § 3.; *Tancred.* l. c. p. 7.; *Van de Burgt* l. c. p. 345. sq.; *Schulte* l. c. § 33. not. 46.; *Scherer* l. c. not. 38. — *Schmalzgr.* vero h. t. n. 138. sq. alique non pauci v. g. *Gasparri* l. c. n. 61.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 226. sq.; *Rosset* l. c. n. 881. sq. existimant promissionem poenae conventionalis, si quis *iniuste* resiliat a sponsalibus, non esse invalidam; at in praxi ob indubiam probabilitatem contrariae sententiae neque in foro interno neque in foro externo obligatio solvendi poenam etiam in casu iniusti recessus urgeri potest. Id cum *Schmalzgr.* etiam concedunt: *Gasparri* l. c. i. f.; *Lehmkuhl*, D. b. Gesetz b. d. d. R. p. 342.; *Rosset* l. c. n. 888.

ipsum retorqueri possunt; nam iura civilia, quae nostra aetate vigent clarissimis verbis poenas conventionales in sponsalibus reiiciunt. Denique argumentum petitum ex arrhis non est efficax; nam simplices arrhae in *minore* quantitate statim *tradi solent*, et etiam si duplicatae et triplicatae postea sint actu solvendae, poenis conventionalibus facile exorbitanter *promissis* ex sese aequiparari non possunt; insuper versamur in iure *positivo*, in quo argumenta ex analogia non multum valent; hinc quod statutum fuerat de *arrhis*, non potuit transferri ad *poenas conventionales*.

Arrhae sunt res mobiles vel immobiles ab una parte alteri in contractorum sponsalium *signum* et matrimonii contrahendi *pignus* ea lege *traditae*, ut si nuptiae fuerint celebratae, repeti possint; qui vero iniuste resiliat, id quod dedit, amittat et vicissim, quod accepit, restituat. Quae arrhae neque ex natura rei neque iure Romano vel canonico (96) prohibentur, sed potius permittuntur. Cuius diversitatis inter arrham et poenam conventionalem ea est ratio, quod homines in promissionibus *futuro* tempore *implendis* facile sint nimis liberales, in donis *statim tradendis* maturiori utantur consilio (97).

§ 4. DE EFFECTIBUS SPONSALIIUM.

I. De effectibus principalibus contractus sponsaliti.

100. Sponsalia valida etiam clandestine et sine testibus inita gravem *obligationem ex iustitia* in utroque sponso producunt ad *matrimonium promissum* suo tempore vere *contrahendum*, nisi saltem in *uno* ex sponsis legitima superveniat causa recedendi a sponsalibus. Etenim promissio sponsalitia est verus contractus bilateralis in materia gravi; at talis contractus effectus communis est obligatio gravis ex iustitia commutativa in utroque contrahente. Praeterea nihil magis fidei humanae congruit, quam ut pacta servantur (98). Quare cum

(96) L. 3. 5. Cod. de sponsal.; c. 3. (Nicol. I. a. 866.) C. XXX. q. 5.; *Gasparris* l. c. n. 56. sq.; *Scherer* l. c. § 110. III. 6. not. 39. sq.; *Sanchez* l. c. lib. I. disp. 35. 36. 37. 38.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 211. sq.; *Rosset* l. c. n. 877. sq.

(97) *Schmalzgr.* h. t. n. 126. sq.; *Santi* h. t. n. 31.

(98) Cap. 2. X. h. t.; cap. un. h. t. in Sext.; cap. 1. 3. X. de pact. l. 35.; L. 1. D. de pact. II. 14.; *Schmalzgr.* h. t. n. 80. sq.; *Rosset* l. c. n. 942. sq.; *Leitner* l. c. p. 516. sq.

quis per sponsalia sese obstrinxerit ad *matrimonium ineundum*, non potest *loco* matrimonii dare dotem. Cfr. S. C. C. 27. Sept. 1722. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 222. n. 11. Profecto ius Romanum (99) et leges civiles complurium regnorum nostra aetate (100) sponso vel sponsae concedunt libertatem resiliendi a sponsalibus, quippe quae *actionem* in iudiciis civilibus ad *urgendam promissionem* sponsalitiā aut omnino *denegant*, aut nonnisi ad petendam *compensationem damni* illati admittunt. Attamen Ecclesia reiectis illis legibus civilibus *gravem obligationem* ex sponsalibus oriri suis canonibus declaravit, quam etiam *poenis* et *poenitentiis* inflictis executioni mandare curavit (101). Hinc usque ad nostram aetatem in suo foro concessit actionem iudicalem (102), ut pars renuens ad explenda promissa a iudice ecclesiastico *etiam per censuras* compelleretur (103); sed cum coactiones in hac re difficiles soleant habere exitus, nunc saltem ordinarie potius *monitione* quam *coactione* contra partem renitentem procedendum est (104).

101. Ex sponsalibus *validis* praeterea oritur obligatio *fidei sponsalitiāe*, vi cuius sponsi imprimis tenentur ad vitandum omne inhonestum atque carnale commercium cum *tertia* per-

(99) L. 1. Cod. de spons. V. 1.

(100) *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 225.; *Scherer* l. c. § 110. VIII.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 158.; cod. civil. Hisp. art. 43. 44.; cod. civil. Austr. §§ 45. 46.; cod. civil. Ital. art. 53. 54.; cod. civil. Germ. §§ 1297. sq.; cod. civil. Galliae art. 172.

(101) Cfr. c. 46. 47. 51. C. XXVII. q. 2.; cap. 22. 31. X. h. t.; *Sanchez* l. c. lib. I. disput. 27.; *Gasparri* l. c. n. 63. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 55. sq.; *Scherer* l. c. § 110. V.

(102) Cap. 10. 17. X. h. t.; cap. 25. X. de iureiur. II. 24.; *Giovine* l. c. p. 324. sq.; *Feije* l. c. n. 557., ubi in nota longum exhibet catalogum causarum de sponsalibus in S. C. C. discussarum.

(103) Cap. 10. X. h. t.; S. C. C. in c. Melevit. 15. Iul. 1896.

(104) Cap. 17. X. h. t.; S. C. C. in caus. Anconit. 30. Mart. 1748.; Instr. Card. R. § 109.; *Sanchez* l. c. lib. I. disp. 29.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 131. sq.; *Scherer* l. c. § 110 VII. not. 88. sq. 101. Quare S. C. de Prop. F. 22. Febr. 1790. declaravit: « *Caute procedendum esse in infligenda excommunicatione, et mulieres praesertim a sponsalibus recedentes nunquam esse excommunicandas iuxta Decretalem Lucii III. in cap. Requisiti* (requisivit 17.) de spons. IV. 1., et si quandoque et ex gravi causa sunt viri excommunicandi, post annum esse absolvendos ». Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1214. In citata vero causa Anconit. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 223. n. 18. S. C. C. respondit: « *Constare quidem de sponsalibus, coactioni tamen in casu, de quo agitur, non esse locum et ad mentem i. c. monendam esse mulierem ab Episcopo* ».

sona, quo non solum violarent *castitatem*, sed etiam *iustitiam*. Nam corpus alteri in sponsalibus promissum, ne deterius fiat, caste est custodiendum. Quod si neglectum fuerit, pars innocens iustam habet causam recedendi (105) a sponsalibus iam contractis (106).

102. Sponsalia in forma ab Ecclesia admissa valide inita, quamdiu in suo valore persistunt et legitime non sunt rescissa, necessario producent *obligationem* nec *promittendi* (nisi fiat sub conditione: “*Si priora sponsalia resolvantur* „) nec *contrahendi novum matrimonium*; quare inducunt impedimentum *impediens* matrimonium cum tertia persona (107), quod, etsi ordinarie valide, tamen licite iniri non potest, nisi sponsalia priora antea fuerint resoluta. Sponsalia vero, quae *post* alia valide contracta ineuntur, graviter sunt illicita ipsoque iure invalida (108). Nam res indivisibilis alteri promissa nec licite nec valide denuo tertio *promitti* potest; tota enim facultas disponendi est exhausta, et obiectum novi consensus deest; at tertiae personae *valida*, etsi *illicita* fieri potest *tra-*

(105) Cfr. c. 27. 28. 50. C. XXVII. q. 2.; cap. 25. X. de iureiur. II. 24.; cap. 22. X. h. t.; Sanchez l. c. lib. I. disp. 2. n. 1. sq.; Lehmkuhl, Theologia moral. tom. II. n. 664.; Ballerini-Palmieri l. c. n. 148. sq.

(106) Quid episcopi statuere possint de cohabitatione sponsorum in eadem domo et de *punitio*ne sponsorum delinquentium, exponit Bened. XIV, De Synod. lib. XII. cap. 6. et Instit. ecclesiast. 46. Cfr. quoque decis. S. C. C. in caus. Mediolan. a. 1573. et in caus. Puteol. 18. Iun. 1690. relatas in ed. Richt. C. Trid. p. 222. n. 15. 16. et C. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr. At Ecclesia latina non admisit rigorem Ecclesiae orientalis (cfr. c. 98. Conc. Trull. a. 692.) puniendi *fornicationem* cum sponsa aliena *poenis adulterii*. Cfr. quoque Zhishman l. c. p. 391. sq. 584. 737. sq.

(107) Cap. 22. 31. X. h. t.; cap. 1. X. de spons. duor. IV. 4.; Instr. Card. R. §§ 107. sq.; Giovine l. c. p. 324. sq. 333. sq.; Aichner, Compend. iur. eccl. § 160.; Schulte, Ehepr. § 32.; Feije l. c. n. 556. sq. atque praesertim n. 557. not. 1. caus. sponsalium relatas ex Act. S. Sed.

(108) Etiam invalida sunt *secunda* sponsalia, quae ineuntur *post sponsalia conditionata* pendente conditione facta. Cfr. Schmalzgr. l. c. lib. IV. tit. 5. n. 54. Hinc Scherer l. c. not. 68. (cfr. quoque Hollweck l. c. p. 88. not. 2.) hanc sententiam Schmalzgrueberi aliorumque gravissimorum canonistarum v. g. Schnitzer l. c. p. 92. et Gasparri l. c. n. 48. et Lugo l. c. disp. 22. n. 383. sq. 395. ob rationem insufficientem vocat *mirabilem*. Nequaquam enim *pro validitate secundorum* sponsalium exinde repeti potest solidum argumentum, quod *prima* sponsalia conditionata *ante* eventum nondum sint *actu* valida. Nam quia pendente conditione adest *obligatio* expectandi eventum, *secunda promissio* sponsalitia est de *re turpi* et idcirco ex natura rei *invalida*. Quare cl. auctor non satis attendit discrimen inter contractum matrimoniale (traditionis) et sponsalitium (promissionis) *post* sponsalia conditionata celebratum.

ditio (in matrimonio) rei alteri iam *promissae* (per sponsalia). Unde etiam in foro externo Ecclesiae parti laesae datur *actio ad impediendum contractum sponsalitiū vel matrimoniale* alterius sponsi cum tertia persona (109). At *actio mere criminalis* ad coercendum delictum *laesae fidei sponsalitiæ* secundum analogiam actionis propter violatam fidem conjugalem in foro ecclesiastico non admittitur, neque ab Ecclesia recepta est *poena infamiae* ipso iure incurrenda, quam L. 1. D. de his, qui notantur infam. III. 2. statuerat contra "*bina sponsalia*".

103. Iure novo (110) Concilii Tridentini (111) sponsalia valida et *absoluta* etiam, quatenus decretum "Ne temere", non obstat, per accidens clam (112) contracta (113), quamvis po-

(109) De clericis Ecclesiae orientalis, qui, si sponsalia *secunda* ante ordines contrahunt, ad ultiores ordines non promoventur consuli potest: Papp-Szilaggy l. c. p. 417.; item Vering l. c. § 225. X.; Zhishman l. c. p. 198. sq. 396. sq.

(110) Ius antiquum a Conc. Trid. correctum exhibetur cap. unic. h. t. in Sext.; Freisen l. c. p. 497. sq.

(111) Sess. XXIV. cap. 3. de ref. matr.

(112) S. C. Inq. 11. Aug. 1852. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1255.; Giovine l. c. p. 530. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 104. sq.; Feije l. c. n. 391.; De Angelis l. c. lib. IV. tit. 4. de spons. duor. n. 7.; Leitner l. c. p. 247 sq.

(113) Cap. 3. 6. X. de cond. IV. 5.; cap. 15. 30. 32. X. h. t. Quae capita a Ballerini-Palmieri l. c. n. 247. minus recte videntur explicari, ut patet ex Instr. S. C. de Prop. Fide 14 Ianuar. 1821. et resp. eiusd. S. C. 23 Iun. 1830. et 5. Mart. 1816. in Collect. (Paris.) Const. S. S. n. 992. 993. 989. sq. et in Act. S. Sed. vol. VI. p. 446. sq. Nam ipse Ballerini cum Barbosa tenet secundum matrimonium ex lege ecclesiastica esse irritum etiam in foro conscientiae, si in priori matrimonio *praesumpto* vere defuerit affectus maritalis. At cit. Instr. S. C. de Prop. F. manifeste docet huiusmodi *secundum* matrimonium in foro interno esse *validum*, ita ut sponsus nullo modo possit habere copulam cum *priori* sponsa. Quae decisio S. C. argumentis in contrarium allatis non eliditur. Licet enim Ecclesia pro sua iurisdictione *potuerit* irritare secundum illud matrimonium (quod non est negandum), tamen congruentis, deductionibus, interpretationibus allegatis sufficienter non demonstratur *de facto* Ecclesiam huiusmodi legem irritantem tulisse omnibus fere theologis et canonistis ignotam. Scherer l. c. § 112. not. 16. plane ex adversa parte putat aptius (?) illam divisionem S. C. de Prop. F. l. c. non admitti et etiam pro foro interno statui obligationem (?) consensum maritalem ut datum (in matrimonio putativo?) esse habendum.

Quae solutio iam ex sese obscurior est atque sine ratione *divisionem* cit. Instr. S. C. de Prop. F. inter forum *internum* et *externum* declinat. Quodsi sponsi vi sponsalium habent indubitata *obligationem* per legitimum consensum contrahendi matrimonium, nequam inde probatur, quod in copula post sponsalia admissa etiam *de facto* per affectum maritalem praestiterint verum consensum matrimoniale. Qui consensus si

stea legitime rescindantur, partes contrahentes reddunt inhabiles ad celebrandum matrimonium cum *consanguineis alterius partis in primo gradu* sive introducunt impedimentum dirimens iustitiae *publicae honestatis*. Quod impedimentum est minus quidem extensum quam illud, quod oritur ex vera *affinitate*, sed summopere est aequum et consonum publicae morum honestati. Nam per sponsalia matrimonium inchoatur, et cum consanguineis alterius sponsi affinitas quaedam vel familiaritas constituitur.

Sponsalia *conditionata*, si conditio fuerit verificata, ipso iure et sine renovatione consensus fiunt pura et absoluta et producunt *obligationem* atque impedimentum *publicae honestatis*. At controvertitur, num utrumque illum habeant effectum, si *ante* verificatam conditionem alterutra pars *illicite*

de facto defuerit, etiam ab Ecclesia suppleri nequit. « *quia* (ita cit. Instr. S. C. de Prop. F. allegans verba *Pirhingii*) *Papa non potest facere, ut sine consensu expresso vel tacito sit verum matrimonium* ». Quare licet Ecclesia per suam praesumptionem *habeat* vel *reputet* consensum etiam in foro interno *ut datum*, tamen matrimonium *putativum* est *objective* nullum, si vere non *intercesserit* consensus maritalis in copula, et consequenter *secundum* matrimonium in foro *interno* est validum, nisi *aliud* obstat impedimentum dirimens; impedimentum enim dirimens a *Ballerini* ex speciali *lege* irritante derivatum nunquam exstitit. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 115. sq.; *De Angelis* h. t. n. 8.; *Gasparri* l. c. n. 36. sq. 42.; *Leitner* in Arch. f. k. K. t. 76. p. 251. sq. Cfr. quoque cap. 26. X. h. t. cum summario. Exclusio probationis cum sit odiosa, intelligenda est de *directa* probatione, non de *indirecta* v. g. sponsalia esse soluta vel invalida vel nunquam inita nec veram copulam postea esse secutam. At iam complures veteres canonistae v. g. *Pirhing* l. II. tit. 23. n. 8. 9. 10. sq. et *Schmalzgr.* l. IV. tit. 2. n. 12., quos sequitur *Gasparri* n. 43. nec repugnant *De Angelis* l. c. atque *D'Annibale* (licet « *evidentissimas* » requirat probationes) recte censuerunt etiam in foro externo non esse reiiciendas *directas* probationes, si sint *evidentes*. Nam contra alias quoque praesumptiones iuris et de iure evidens (notoria) probatio non reiicitur, neque ulla existit lex specialis de maiore rigore in causis matrimonialibus adhibendo. Quare ad rem scribit *Schmalzgr.* l. c.: « *Saltem in foro conscientiae interno praesumptio debet cedere veritati* (cfr. cit Instr. S. C. de Prop. F.); imo si de hac *liquide constat*, etiam in **foro externo**, nisi constet, quod occasione talis praesumptionis ius voluerit absolute aliquid statuere, sicut statuit, quando Tridentinum annullavit matrimonium clandestinum ». Accedit, quod in *notoriis* ordo iuris non sit servandus. Praeterea attentis informationibus Episcoporum in nova Leonis XIII. Const. « *Consensus mutuus* », 15. Febr. 1892. relatis haud sine fundamento dici potest antiquum ius Decretalium iam diu contraria consuetudine fuisse oblivioni datum atque adeo abrogatum, ita ut Const. « *Consensus mutuus* », etiam habeat vim *declarationis* authenticae de abrogatione per consuetudinem praeparata et facta.

revocaverit suum consensum. Quo in casu *Gasparri* l. c. n. 48. cum *Sanchez* l. c. l. V. disp. 8. n. 1. et *Schmalzgr.* l. IV. tit. 5. n. 33. (ubi ille auctor, si *revocatio* prioris consensus pendente conditione ab alterutra parte facta est, tum in sponsalibus tum in matrimonio post verificatam conditionem requirit *novum consensum*) cum aliis *negat* oriri obligationem et laudatum impedimentum ex sponsalibus. Quae sententia *negativa* ab auctoribus allegatis videtur teneri ut *certa*, sed ne uno quidem allato argumento probatur. Vicissim a *Lugo*, De iust. disp. 22. n. 384. sq., quem sequitur *Lehmkuhl*, Theol. mor. t. II. n. 661., sententia affirmans ut *communis* contra *Victoriam* defenditur. Cui opinioni calculus est adiciendus. Nam duplex ille effectus sane non existit, si per revocationem consensus *efficacem* sive *validam*, non tantum attentatam **valor** sponsalium conditionatorum *vere* potest *impediri*: at ante conditionem impletam consensus in sponsalibus per illicitam revocationem *valide* retractari *non potest*, ut patet ex voto conditionali aliisque contractibus. Porro perperam asseritur hac in re *paritas* inter sponsalia et matrimonium, ut sine solido fundamento supponunt *Sanchez* l. c. et *Schmalzgr.*, (non *Pirhing*, qui l. IV. tit. 5. n. 23. unice agit de *matrimonio* conditionato). Cfr. *Lugo* l. c. n. 388.

104. Denique *vera validaque sponsalia* spectato iure decretal. (not. 113. h. t.) per carnalem copulam *subsequentem*, *veram*, *liberam*, in debito vase *peractam*, etsi *per accidens imperfectam* (cfr. S. C. de Prop. F. 5. Mart. 1816. n. 989.) transierunt in praesumptum matrimonium praesumptione iuris et de iure. Quod ius Decretalium novo decreto (114) Leonis XIII.

(114) Quo decreto *necessitas servandae formae Tridentinae* ad matrimonii validitatem, ubi illa forma modo *non* viget, nequaquam est inducta. Porro in iisdem regionibus *simpliciter* abrogatur « *iuris praesumptio* », de copula carnali sponsalibus superveniente. Quare si nunc sponsi affectu maritali post sponsalia ibidem sese cognoscerent, *validum* inirent matrimonium; at propter novum decretum contra eos non amplius militaret *iuris praesumptio*, si causa deducatur ad tribunal ecclesiasticum. Quamvis Const. « *Consensus mutuus* », expressam formalemque clausulam *de vi retroactiva* non habeat, tamen omnibus causis *post* 15. Febr. 1892. in foro ecclesiastico *introducitur* ob rationes haud spernendas videtur esse applicanda, etiamsi *sponsalia* cum subsequenti copula locum habuerint *ante* d. 15. Febr. 1892. Nam R. Pontifex quascumque iuris sanctiones contrarias adeo funditus pro abrogatis et obsoletis vult habere, « *ac si nunquam prodiiisset* »; at huiusmodi abrogatio videtur etiam extendenda ad sponsalia *ante* 15. Febr. 1892. celebrata, sed *post* illum diem ad *forum ecclesiasticum* deducta. Deinde iudicibus ecclesiasticis iniungitur, ut « *eiusmodi causas matrimonii-*

15. Febr. 1892. penitus ubique est sublatum; nam ubi cap. *Tametsi* Conc. Trid. est in vigore, iste effectus iuris Decretalium iam pridem fuerat abrogatus, cum ibidem matrimonia saltem catholicorum *forma* Tridentina non servata semper fuerint invalida.

II. De effectibus sponsalium ex stipulationibus accessoriis.

105. Si in sponsalio contractu *certus dies* ad contrahendum matrimonium non est destinatus, nuptiae eo tempore celebrandae sunt, quo alteruter ex sponsis rationabiliter illarum celebrationem petit, atque ex mente Ecclesiae, nisi legitima causa excuset, quamprimum (v. g. regulariter saltem intra annum) celebrentur necesse est (115). Quodsi *de certo die* (116) conventum est sive ad *finiendam* et *urgendam* sive ad *suspendendam*, non *finiendam* obligationem sponsalitiā, accurate terminus praefixus est servandus.

106. *Modus* (117) i. e. gravamen possibile et honestum actui adiectum, ad quod quis *post actum perfectum* subeundum

les, secundum novam normam definiant, sed ubi lex non distinguit inter causas de matrimoniis praeteritis et futuris, neque nos debemus distinguere; omnibus igitur causis est applicanda.

Insuper negari nequit novum decretum spectare ad *ordinem iudicium* (cfr. cap. 2. de iudic. II. 1. in Clem.), nova autem lex de ordine iudicarii omnibus causis denuo introductis indiscriminatim applicatur (cfr. Bened. XIV. Const. « *Dei miseratione* » 3. Nov. 1741. § 16.); non enim agitur *de merito causae*, in qua de obiectivo valore actus v. g. de matrimonio contra legem irritantem huc usque non vigentem contracto sententia est ferenda. Denique haec opinio eo facilius est admittenda saltem in illis regionibus, in quibus antiquum ius iam pridem in *oblivionem* et *desuetudinem* abierat. Cfr. quoque *Leitner* l. c. p. 256 sq.

Cavendum vero est, ne novum ius a Leone XIII. constitutum etiam extendatur ad *alias* praesumptiones iuris sive simplices sive iuris et de iure in causis matrimonialibus per Const. « *Consensus mutuus* », omnino non abrogatas. Cfr. *Leitner* l. c. p. 251. sq. 259. sq.; *Wernz* l. c. tom. IV. n. 29. not. 12.

(115) Consess. Episcop. Umbriae (a. 1849.) in Collect. Lac. t. VI. col. 768.; S. C. de Prop. F. 13. Apr. 1807. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1519.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 28.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 125., ubi exceptiones *Pontii* ex R. I. 14. Dig. et L. 41. § 1. Dig. de V. O. XLV. 1. refutat.

(116) Cap. 16. 22. X. h. t.; *Martin*, Collect. doc. Concil. Vatic. p. 191.; *Van de Burgt* l. c. p. 343. sq.; *Sanchez* l. c. lib. V. disp. 19. n. 11.; *Scheerer* l. c. § 110. V. not. 64.; *Rosset* l. c. n. 1069. sq.

(117) Qui sint effectus, si *conditio* sponsalibus apponatur, est eruendum ex lib. IV. tit. 5. de condit. Cfr. *Card. Soglia* l. c. § 149; *Rosset* l. c. n. 170. sq. 897. sq.; *Gasparri* l. c. n. 47. sq.; *Wernz* l. c. t. IV. tit. X. de imped. cond. atque de modo in genere: *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pand. § 74.

obligatur, etiam contractui sponsalitia adiici potest, ut *post* sponsalia vel forte *post* nuptias impleatur v. g. de domicilio (118). Qui modus habetur, si sponsi ex intentione sua voluerunt celebrare contractum sponsalitium *statim* ab *initio* *validum* et *perfectum*, cui *deinde* *accedat* obligatio in altera parte contrahente ad gravamen illud *postea* subeundum, sed consensus non elicitur *dependent* a modo nec *dependet* ab eius *existentia*. At *stricta* *conditio* ex *intentione* sponsorum *valorem* actus pro tempore futuro suspendit, donec impleatur; consensus scilicet elicitur *dependent* a *conditione* et eius *existentiae* alligatur. Qua ex *differentia intentionis* facile colligitur *discrimen* inter *modum* et *conditionem*, et pariter liquet *modos turpes* vel *impossibiles* adiectos non esse *aequiparandos* *conditionibus* *impossibilibus* vel *turpibus* etiam in sponsalibus (119). Stipulatione facta de *modo* honesto et possibili certe *una pars* contrahens *post* sponsalia aut *matrimonium* tenetur obligationi satisfacere; *altera vero pars*, quae eundem modum exegit et *deinde* sub illo onere admissio promisit *matrimonium*, *actione* quoque *iudiciali* *executionem* modi *urgere* potest vel *licite* a sponsalibus recedit, si *pars* obligata *nondum* celebratis nuptiis onus implere recuset. Quodsi *post* contractum *matrimonium* *modus* pro illo tempore impositus non servatur, *pars* laesa omnibus quidem mediis legitimis etiam *actione iudiciali* ius suum vindicare valet, sed *matrimonii* contracti *vinculum* solvi nequit.

107. *Donationes sponsalitiae* (largitas sponsalitia) sive iocantia (120) sunt res, quae *dantur* tanquam verum *donum* condi-

(118) Cfr. causam discussam et definitam a S. C. C. 30. Mart. 14. Sept. 1867. 1. Febr. 1868. in Act. S. Sed. vol. III. p. 458. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 120. sq.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 40. 41. de pacto circa *domicilium*. At pacta ante nuptias, quibus *libertas mariti* in eligendo *domicilio* restringitur, non ab omnibus iuribus civilibus *valida* habentur. Cfr. cod. civil. Ital. art. 1379.; cod. civ. Germ. § 1354.; *Rosset* l. c. n. 878.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 157. not. 12.

(119) *Schmalzgr.* l. IV. tit. 5. n. 75. sq. 139. sq. 144.; *Gasparri* l. c. n. 48. 53.; *Schnitzer* l. c. p. 93. Qui scriptores recte contra *Sanchez* l. c. l. V. disp. 17. n. 2: tenent *conditiones* turpes vel impossibiles forte *sponsalibus* appositas nequaquam ut in *matrimonio* posse haberi pro *non adiectis*; at iisdem auctoribus aliisque est omnino adstipulandum, si contra *Scherer* l. c. t. II. p. 124. n. 35. defendunt *modos* turpes vel impossibiles sponsalibus appositos pro *non adiectis* esse habendos atque non tollere *valorem* sponsalium.

(120) L. 15. Cod. de donation. ante nupt. vel propt. nupt. V. 3.; L. 10. 11. Cod. de condict. ob caus. IV. 6.; L. 1. 2. sq. D. de condict. data caus. non secuta XII. 4.

tionatum in signum amoris et sub spe nuptiarum (" *causa data* „), non in merum *pignus* celebrationis matrimonii (121). Quare *restituendae* sunt donanti, si sponsalia solvuntur (" *causa non secuta* „) nullius culpa, vel si solvuntur *culpa* accipientis (122); *manent* vero penes accipientem, si nuptiae revera celebrantur, vel non celebrantur culpa (123) donantis. At qui *dona* accepit, illa reddere non tenetur, si ea intentione data fuerint, ut donans *renuntiaverit* iuri suo. Quae intentio facile *supponi* potest, si res donatae pro conditione donatoris *parvi* sint valoris, aut nulla fiat reclamatio. Quare locorum consuetudines et leges particulares sunt consulendae (124).

108. A *donationibus* sponsalitiis differunt *arrhae* sponsalitiæ; sunt enim res, quae a sponso sponsae (regulariter) aut vicissim etiam a sponsa sponso *traduntur* (non promittuntur) in *signum* et *confirmationem sponsalium contractuum* (arrha confirmatoria) et in *pignus* sive securitatem (arrha contractu imperfecto data) *matrimonii contrahendi*. Quae arrhaesi nuptiae secutae fuerint, *repeti possunt* et restitui debent; si vero matrimonium *non* sit secutum, pars *iniuste* resiliens suas amittit, et si quas ipsa acceperat, *duplicatas* i. e. *acceptas* et alterum tantum de suo; at si fuerit *minor* aetate, solummodo acceptas reddere tenetur. Pars autem *laesa* per iniustum recessum *arrhas acceptas retinere* potest. Quodsi *culpa* penitus abfuit, unaquaeque pars solummodo arrhas acceptas restituere debet. Cfr. L. 3. 5. C. de sponsal. et arrhis V. 1.; Novell. 123. cap. 39; c. 28. C. XXVII. q. 2. (S. Greg. M. a. 597., ubi *damnum* excludit, et non permittit *lucrum* absque titulo); c. 3. C. XXX. q. 5. (Nicol. M. a. 866.). Si arrhae quandoque ex consuetudine regionis celebratis nuptiis repeti non amplius possint, potius habent naturam *donationum* sponsalitiarum. Legibus Romanis permissum fuit, ut *pactis*

(121) Cfr. de discrimine inter *donationes* sponsalitiæ et *arrhas* et poenas atque de varia praxi regionum: *Reiffenstuel* h. t. n. 176. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 211. sq. 215. 216.; *Scherer* l. c. § 110. not. 40.; *Arndts-Serafini* l. c. § 240.

(122) Qua in hypothese ex iure Romano donatori competeat conditio ob causam datorum. Cfr. cit. leg. Rom. h. tit. not. 120.

(123) Quodsi inter sponso osculum (?) iam intervenerit, et postea sponsalia per mortem unius ex sponso soluta fuerint, ex L. 16. Cod. V. 3. *sponsa* vel *ipsius haeredes* dimidiam partem rerum donatarum retinere poterant. Cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 413.

(124) Inst. Card. R. §§ 9. 111. 244.; cod. civ. Ital. art. 1068.; cod. civ. Gall. art. 1088.; cod. civ. Germ. §§ 1301. 1302.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 217. not. a. de discrimine attendendo inter ius naturale et positivum humanum.

privatis pars iniuste resiliens a sponsalibus ad restituendum triplum vel quadruplum arrhae obligari posset, dummodo cautio *poenae* rationem non contineret, ne laederetur *libertas* nuptiarum. Cfr. L. 5. C. V. 1. Quam legem Romanam Ecclesia nullibi respuit. Nam *arrhae* v. g. annulus cum *tradi* debeant, dantur maturiori consilio et in *minore* quantitate (cfr. *Schmalzgrueber* h. t. n. 130. 132.); *poenae* vero conventionales, quae tantum *promittuntur*, facile sunt exorbitantes, atque ex ipsa natura rei, ut sint efficaces, in *magna* constituuntur quantitate, ut manifeste supponit Imper. Leo VI. in Novell. 18, aliter *Reiffenstuel* h. t. p. 178. 201.; unde *libertas* matrimonii periclitatur. Quare iidem auctores, qui *poenam conventionalem* in sponsalibus apponi i. e. *promitti* posse *negant*, cum suis adversariis circa stipulationem tripli vel quadrupli in *arrhis* saltem *moderatis* concordant. Cfr. *Sanchez* l. c. l. I. disp. 35. sq.; *Reiffenstuel* h. t. n. 176. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 126. sq. 139. sq. At denuo controvertitur, utrum duplum vel etiam triplum vel quadruplum arrhae, de quo conventum est, a parte *iniuste* resiliente debeant solvi *ante* sententiam iudicis, necne. Qua in controversia *sententiae neganti* est subscribendum. Nam praeter rationem petitam ex natura *legis poenalis*, praesertim illud urgendum est, quod arrhae possint esse ita exorbitantes, ut *aequitas naturalis* et *libertas matrimonii* laedatur. Quare optimo iure imploratur officium iudicis. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 134. sq.; *Rosset* l. c. n. 879. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 126. n. 42.

At *arrha poenitentialis* (cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 240. not. 3.), qua soluta unaquaeque pars sine alia iusta causa potuit recedere a contractu, certe ab Ecclesia in *sponsalibus* non fuit admissa; obligationibus enim ex sponsalibus ortis non est conformis. Cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 228.; *Schmalzgr.* h. t. n. 142.

109. Qui sponsalia *iuramento* confirmat, *praeter debitum iustitiae* contrahit obligationem ex *religione* ideoque violato contractu sponsalitio et contra iustitiam et contra virtutem religionis peccat. Illud vero iuramentum cum ordinarie ut quid *accessorium* sponsalibus apponatur, leges de accessorio sequitur, quod tollitur, quotiescunque principale existere desinit. Cfr. cap. 1. X. de R. I. V. 45. Hinc si sponsalia ipso iure aut legitima rescissione solvuntur, ipsa quoque obligatio iuramenti cessat. Quodsi in casibus extraordinariis iuramentum non sit mere accessorium, sed *per se stans* sive principaliter factum in honorem Dei, eius obligatio pariter cessat, si spon-

salia *sine peccato* servari non possunt; iuramentum enim nequit esse vinculum *iniquitatis*. Si absque peccato servari potest, saltem mutuo *consensu* sponsorum tollitur; etenim est iuramentum, quod etiam a Deo non videtur esse acceptatum, nisi in utilitatem alterius partis, quae idcirco suo favori renuntiare valet. Cfr. cap. 2. X. h. t. Denique cessat *dispensatione* competentis auctoritatis ecclesiasticae. Ut enim R. Pontifex potestatem habet dispensandi in votis ex causa proportionata, ita etiam *talia* iuramenta i. e. a tertio acceptata solvere potest. Cfr. *Van De Burgt* l. c. p. 348.; *Schmalzgr.* h. t. n. 143. sq. 158. sq.; *Soglia* l. c. § 148.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 230.; infra h. tit. n. 118. de *dispensatione* sponsalium.

§ 5. DE DISSOLUTIONE SPONSALIIUM.

I. De dissolutione sponsalium ex utraque parte.

110. Praeter mortem sponsalia valida *puberum* licet iuramento vel copula confirmata etiam sine iusta causa valide, sed non licite solvuntur libero et mutuo consensu ab utraque parte dato et alteri manifestato et utrimque acceptato (125). Quo in casu ex iure communi nunc etiam post introductam publicam sponsalium formam vigente non requiritur iudicis ecclesiastici interventio (126). Obligationes enim, quae mutuo consensu contrahuntur, voluntate contraria dissolvuntur (127), nisi vinculum quoddam *indissolubile* velut ex contractu *matrimoniali* ortum sit; at *sponsalia* ex natura sua sunt contractus *rescindibilis*. Cfr. de sponsalibus iuratis supra h. t. n. 109. Ex speciali iure *impuberes ante* adeptam pubertatem *mutuo consensu* a sponsalibus recedere *nequeunt*, ne propter aetatis inconstantiam imprudenter ab uno contractu sponsalizio recedentes novis semper sese implicent promissionibus matrimonii (128). *Adepta* vero pubertate saltem intra triduum a die

(125) Cap. 2. (Alex. III.) X. h. t. iunct. S. Raym., Summ. lib. IV. h. t. § 3. i. f. § 4.; cap. 25. de iureiur. II. 24.; R. I. 42. in Sext.; S. C. C. 11. Dec. 1875. in Act. S. Sed. vol. IX. p. 124. sq.; Instr. Card. R. § 4.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 275. sq.; *Gasparri* l. c. n. 72. sq. 74.

(126) Cap. 5. 7. X. de desp. imp. IV. 2.; *Scherer* l. c. § 110. not. 72. 91. 92.; S. Raym. l. c. §§ 3. 4.; *Tancred.* l. c. tit. 6.; *Rosset* l. c. n. 1077.; *Schnitzer* l. c. p. 98. not. 3. de iure particulari quandoque vigente, vi cuius sponsalia *publica* in facie Ecclesiae v. g. coram parocho et testibus inita nonnisi per sententiam iudicis ecclesiastici dissolvi poterant.

(127) Cap. 1. de R. I. V. 41.

(128) Cap. 8. X. de desp. imp. IV. 2.

cogniti privilegii computandum (cfr. l. 3. Cod. de errore advoc. II. 10.) unusquisque non exspectata pubertate *alterius* a sponsalibus absque ulla *alia* causa recedere valet (129), nisi forte illa *saltem* ab impuberibus pubertati proximis *iurata* fuerint (130). Quo in casu propter sanctitatem iuramenti et ma-

(129) Cap. 7. X. de desp. imp. IV. 2.; *Rosset* l. c. n. 978.; *Gasparri* l. c. n. 75.; *Scherer* l. c. § 110. not. 55.

(130) Cap. 10. X. h. t. Qua in controversia per se *tres* distinguendae sunt sententiae. Nam quidam doctores putarunt *impuberes omnes* a sponsalibus etiam *iuratis indiscriminatim* post adeptam pubertatem posse recedere. Quam opinionem iam Ioan. Andreae in cap. 10. X. h. t. n. 3. refert, sed *reiecit*, atque ex iure speciali de sponsalibus solide refutant *Sanchez* l. c. l. I. disp. 51. n. 21. sq. et *Schmalzgr.* l. IV. t. 2. n. 39. sq. alique. Altera sententia plane extrema tenet impuberes *quoscumque* a sponsalibus *iuratis libere* resilire *non* amplius posse, atque adeo *Scherer* l. c. § 110. not. 56. existimat hanc doctrinam « *clare* » contineri cap. 10. X. h. t. et non obstante oppositione *Reiffenstuel* esse inconcussam, licet ultro concedat mutuo consensu et ex iusta causa sponsalia iurata post pubertatem adeptam solutioni esse obnoxia. Eidem theoriae iam videntur adhaesisse *Ioan. Andreae* l. c. et *Hostiensis*, Summa l. IV. t. 1. n. 8. et *Panormitanus* in cit. cap. 10. h. t. n. 5. alique. At *Sanchez* l. c. et *Pirhing* l. IV. t. 2. n. 8. licet videantur esse in eadem opinione (cfr. *Rosset* l. c. n. 977.), tamen eas afferunt limitationes de impuberibus pubertati proximis, ut *revera* a tertia sententia non discrepent.

Quae tertia sententia quoad substantiam consistit in moderatione quadam tum primae tum secundae sententiae. Etenim *Schmalzgr.* l. c. n. 42. sq.; *Gosset* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 76.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 286. sq.; *Van de Burt* l. c. p. 329. sq. cum S. Alphonso aliisque *negant* ius resiliendi a sponsalibus *iuratis solummodo* illis impuberibus, qui pubertati ita sunt proximi, ut malitia suppleat aetatem. Nam ut arguunt ex generali R. I. 42. in Sext., iuramentum ut accessorium sequitur contractum principalem, si is ob iustam causam dissolvatur; at imbecillitas iudicii est iusta causa, propter quam impuberibus adepta pubertate recessus est permissus; ergo idem valet de sponsalibus ab impuberibus cum iuramento initis, nisi forte iure positivo de contrario caveatur. Quod ius contrarium unice cap. 10. X. h. t. esset expressum, sed ibidem tantum agitur de *impubescentibus* i. e. impuberibus pubertati proximis, quemadmodum confirmatur ex *praecepto* i. f. capituli, quo sponsus iubetur puellam in uxorem accipere et maritaliter tractare.

Fatendum autem videtur rationes pro tertia sententia allatas non esse omnino peremptorias. Nam praeeptum illud a R. Pontifice in parte *dispositiva* cit. cap. 10. h. t. datum sane probat *tempore decisionis* pontificiae illos sponsos iam fuisse in aetate ad nuptias constitutos; at inde non sequitur eosdem etiam *tempore celebrationis sponsalium*, a quibus sponsus ad contrahendum aliud *matrimonium* voluit resilire, pubertati fuisse proximos, ut tandem aliquando *Rosset* quoque l. c. non infitiatur. Quodsi patroni huius sententiae illud multum urgent, quod impuberes cit. cap. 10. dicantur *impubescentes* et hanc vocem interpretentur de impuberibus pubertati proximis, hic sensus istius vocabuli aliquo modo insinuat, at obvius non est et antiquissimis canonistis v. g. Ioan. Andreae et Panor-

turiorem considerationem, qua ineuntur, sponsalibus puberum aequiparantur atque nonnisi mutuo utriusque sponsi consensu dissolutio est permissa. Similiter sponsi impuberes *post adeptam* pubertatem *iure resiliendi* a sponsalibus privantur, si iam *ante* completos pubertatis annos *malitia* supplente aetatem inter se habuerint carnalem copulam *fornicariam* sive in territorio, ubi matrimonia ad valorem in facie Ecclesiae contrahenda sunt, sive extra illud; videntur enim *ratihabere sponsalia eo tempore*, quo per exceptionem a iure statutam vel ad ipsum *matrimonium absolute et valide* celebrandum habiles existunt (131).

111. Dissolvuntur quoque sponsalia ipso facto per *lapsum temporis* ex solo defectu et absque culpa, ad quod ex mutuo consensu ad *finiendam*, non ad differendam vel urgendam obligationem contractus fuit restrictus (132), et generatim impleta *conditione resolutoria* ab initio sponsalibus addita. Quodsi conditio *suspensiva de futuro* non verificatur, liberatur quidem uterque sponsus ab omni obligatione, sed *valida* sponsalia

mitano est penitus ignotus; illi enim impubescerentes simpliciter intelligunt de *impuberibus*. Neque plane efficax est ratio interna. Illa enim regula optime procedit, si sit applicanda ordinariis sponsalibus impuberum *non iuratis*, aut si *mutuo consensu* post adeptam pubertatem a sponsalibus iuratis sit recedendum; at casum specialem, quo *unus* sponsus *altero invito* a sponsalibus iuratis libere *sine ulla alia ratione* recedit, non attingit; *reverentia* vero iuramento debita et maior maturitas consilii in iuramento interponendo manifestata sunt rationes *speciales* quae non permittunt, ut *duplex* ista species sponsalium in *omnibus* impuberibus, nisi *malitia* suppleat aetatem, omnino aequiparetur. Accedit, quod R. Pontifex in parte dispositiva tanquam *unicam* rationem decisionis afferat *iuramentum* neque *ullam* faciat mentionem *malitiae* supplementis aetatem vel ratihibitionis. Quodsi quis attendat, quanto rigore Ecclesia tempore medii aevi tractarit actus legitimos iuramento confirmatos et eidem concesserit vim *convolidandi* actus *invalidos*, non mirabitur, quod in foro ecclesiastico sponsalia impuberum indubitanter *valida*, ut recte tenet Rosset l. c. n. 856. sq. contra Gasparri l. c. n. 17. 76. maiore severitate fuerint diiudicata, si accessit iuramentum. Atque haec scientificae tractationis causa sint dicta. Nam de facto iuramenta illa sponsalibus impuberum in se iam rarissimis non amplius solent apponi, et stante controversia nondum *authentice* soluta et attento textu cit. cap. 10. h. t. non omnino *claro* propter oppositam tot doctorum interpretationem in *praxi* *obligationes* ultra terminos per tertiam sententiam statutos non possunt imponi.

(131) Cap. 8. X. de desp. imp. IV. 2.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 163.; Van de Burgt l. c. p. 329.; Scherer l. c. not. 55. 56.; paulo aliter Gasparri l. c. n. 76.

(132) Cap. 16. 22. X. h. t.; R. l. 41. 66. 85. in Sext.; Ballerini-Palmieri l. c. n. 327. sq.; Rosset l. c. n. 1069. sq.

pendente conditione nondum exstiterunt (133). Denique conditiones *de praesenti* aut *de praeterito* ne in suspenso quidem relinquunt sponsalia, sed illis non verificatis sponsi illico ab omni obligatione sponsalitia sunt immunes, aut verificatis istis conditionibus statim vinculo sponsalium obstringuntur.

112. Pariter contractus sponsalitus ipso iure dissolvitur, cum sponsalibus *validis* etiam *iuratis supervenit impedimentum prohibens* vel *dirimens perpetuum et indispensabile* sive ex iure divino sive saltem ex praxi ordinaria Ecclesiae (134), salvo iure partis *innocentis* ad iustam *compensationem*, si *culpa* alterius sponsi impedimentum ortum sit. Nam in casu utriusque sponso futurum matrimonium factum est illicitum vel etiam impossibile, sed rei illicitae vel impossibilis nulla existit obligatio. Quodsi prohibens vel dirimens impedimentum *dispensabile* superveniat, pars *innocens* sit immunis ab obligatione sponsalitia, sed altera pars, quae *crimen* forte admisit, ex stricta iuris obligatione solummodo dispensationem petere vel oblatam acceptare *debet*, si pars innocens id velit, et sine magnis expensis et longa mora dispensatio impetrari possit, et causa dispensandi subsit, et praesertim damnum consanguineae forte delloratae tantum matrimonio possit reparari (135). Impedimentum vero prohibens vel dirimens mere *temporaneum* a momento, quo supervenit, partem innocentem liberat, sed cum cessavit impedimentum, pars altera ad explendam promissionem sponsalitiā a parte innocente adigi potest (136).

113. Per *professionem solemnem* in religione legitime emissam vel per tria vota simplicia et perpetua in religione vel

(133) Cap. 3. 5. X. de cond. IV. 5.

(134) R. I. 6. in Sext.; *Schmalzgr.* h. t. n. 210.; *Feije* l. c. n. 565. not. 4.; *Gasparri* l. c. n. 100. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 289.; *Leitner*, Lehrb. d. k. Eher. p. 518. sq.

(135) Cap. 25. X. de iureiur. II. 24.; *Gasparri* l. c. n. 101. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 290. sq.; *Rosset* l. c. n. 979. 980. sq.; aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 133. not. 78. alique nimis *generaliter* obligationem iustitiae negant.

(136) Si superveniat impedimentum *impediens* temporis clausi vel vetiti Ecclesiae, in neutra parte obligatio *extinguitur*, sed tantum *suspenditur* et retardatur. Impedimentum superveniens *mixtae religionis* certe liberat partem catholicā; apostata vero sese convertere tenetur et post conversionem alteri sponso satisfacere, si is postulet. Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 332. sq.; *Feije* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 94. Quae *Schmalzgr.* h. t. n. 210. et *Sanchez* i. c. lib. I. disp. 56. n. 2. de supervenientibus impediētis impediētibz tradunt, sunt minus perspicua et accurata; melius rem exponit *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 288. 297. etiam contra *Palaum*.

congregatione religiosa rite nuncupata vel per susceptionem ordinum sacrorum alterius sponsi ipso facto sponsalia etiam iurata utrimque cessant sive *exstinguuntur* nec postea *reviviscunt*, si quis v. g. super professione religiosa vel coelibatu dispensetur (137).

Idem fieri dicendum est etiam per votum *unius* ex sponsis ingrediendi sive prolitendi in perpetuum vitam religiosam in religione vel in congregatione religiosa vel per certum votum *perpetuae* castitatis in saeculo emissum vel per simile votum suscipiendi ordines sacros, nisi *specialis ratio* vel *fraus votentis* obstet (138). At in foro *externo* iudicis ecclesiastici de illo

(137) Cfr. c. 27. 28. C. XXVII. q. 2.; cap. 2. 7. X. de convers. coniug. III. 32.; cap. 16. X. h. t.; Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. matr. can. 6.; S. C. C. in caus. Tudertina 9. Maii 1719.; *Rosset* l. c. n. 987. sq.; *Giovine* l. c. p. 251.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 12. n. 8.; *Reiffenstuel* h. t. n. 224. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 152., lib. IV. tit. 6. qui cler. vel vov. n. 69.; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 42. n. 1.; *Gasparri* l. c. n. 92. sq.; Instr. Card. R. § 7.; cap. 1. sq. X. qui cler. IV. 6.; *Soglia* l. c. §§ 153. 154. At ingressus in novitium vel seminarium vel susceptio primae tonsurae vel ordinum minorum, licet alteri parti dent iustam recedendi causam a sponsalibus, tamen per se priorem partem ab obligatione celebrandi nuptias non liberant, si altera pars velit contrahere matrimonium cum novitio vel novitia vel seminarista *egressis* vel cum *clerico* minorum ordinum. Cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 336. sq.; *Rosset* l. c. n. 998. sq. At omnino suadendum est, ut pars derelicta renuntiet iuri suo; nam parum deest alumnus seminarii vel novitium vel novitiam ligari obligatione *sponsalitia suspensa*.

(138) Quae sententia ex cap. 5. X. qui cler. IV. 6. certo probari nequit, sed etiam adversarii frustra ad idem caput provocant. Nam mulier ista votum castitatis *fraudulenter* emissum insuper per *novas* nuptias violaverat. Quare R. Pontifex ipsam merito arguit *de fide mentita et violato voto* atque castigat per congruam poenitentiam. Potiori iure allegari posset decisio S. C. C. in caus. Bamberg. 5. Mart. 1701. a *Pitonio*, *Rosset*, *Gasparri* relata, si votum castitatis aut suscipiendi ordines sacros vere dice-retur irritare sponsalia etiam iurata. At illa declaratio S. C. C. non est ad rem; versatur enim *de alia specie facti* i. e. de sponsalibus contractis *post* emissum *iuramentum* suscipiendi ordines sacros et insuper mutuo consensu iam dissolutis, *antequam* vir susceperet ordinem subdiaconatus, ut patet ex textu authenticio a Secretario S. C. C. dato et a *Giovine* l. c. t. I. p. 253. transcripto. Cfr. quoque *Feije* l. c. n. 363. not. 1. Si autem adversarii inde repetunt argumentum, quod res homini iam promissa non acceptetur a Deo, tota illa ratio vim non habet, nisi simul verum sit ipsorum secundum et ultimum argumentum sel. contractui sponsalitio *non* inesse clausulam, « *nisi meliorem statum elegero* »; at haec ratio non subsistit; ergo corruente secundo argumento simul corruit primum; contractus enim conditionatus verificata conditione utrique parti favorabili non amplius obligat. Et revera *ex natura rei* status coelibatus et virginitatis etiam per simplex votum castitatis susceptus est perfectior statu ma-

voto constare debet. Nam certe liberatur is, qui non vovit, cum altera pars voti nuncupatione iuri suo renuntiet; verum etiam is, qui vovit, immunis fit ab obligatione; censetur enim iniisse sponsalia *sub conditione, nisi perfectiorem statum* elegero; sed status religiosus vel ordinum sacrorum vel coelibatus sive virginitatis prae matrimonio *perfectioribus* statibus adnumerantur.

114. Sponsalia priora etiam *iuramento* firmata, licet non solvantur ex parte *sponsi culpabilis* per alia sponsalia posteriora (139), tamen per sponsalia de praesenti sive per matrimonium subsequens *valide*, sed *illicite* cum tertia persona

trimonialii, atque adversarii libertatem transeundi ad statum perfectiorem contra antiquissimam traditionem Ecclesiae arbitrarie limitant ad statum *religiosum*. Nequaquam enim « *sancti quidam* », qui vocati fuerunt a nuptiis, aut virgines Deo consecratae semper transierunt ad statum *religiosum*, sed etiam quandoque per simplex votum castitatis sese publice in facie Ecclesiae Deo devoverunt. Porro nemine reclamante in sponsalibus includitur conditio, quod quis ab iisdem recedere possit, si eae superveniant notabiles mutationes, quae antecesserunt sponsalia impedivissent, aut si *praevisae* fuissent, ab illis ineundis absterruissent. At vocatio superveniens ad statum perfectiorem coelibatus vel virginitatis certe est notabilis mutatio; ergo est conditio in ipso contractu sponsalium *ex natura rei* inclusa. Quare perperam opponitur sponso tempore sponsalium de nulla re minus cogitare quam de amplectendo statu virginitatis. Quae ratio imprimis nimium probat. Nam eodem modo coniuges tempore *matrimonii* non solent cogitare de colenda castitate in statu perfectionis, et nihilominus si matrimonium manserit ratum, possunt transire ad religionem. Porro non quaeritur, quid sponsi tempore sponsalium *cogitaverint*, sed quid *postea* voluerint et fecerint. Nam conditio quae *ex natura rei* inest contractui sponsalium, non pendet ab *expressa adiectione per sponso* in ipso actu celebrationis sponsalium. Quodsi in solutione matrimonii rati per professionem solemnem interveniat necesse est auctoritas Ecclesiae, id solummodo verificatur in illa sententia, quae tenet professionem solemnem *ex iure ecclesiastico, non ex iure divino* habere vim solvendi vinculum per se indissolubile matrimonii rati. At contractus sponsalium est *natura sua solubilis* et multo minus statui perfectiori amplectendo debet obstare. Denique si alii v. g. *Schmalzgr.* l. IV. t. 6. n. 105. sq. videntur insistere illi argumento, quod Episcopi admittant *oppositionem* contra susceptionem sacrorum ordinum, non satis videntur distinguere *obligationem ex damno* illato ortam ab obligatione ex *sponsalibus* inductam nec sublatam. Cfr. *S. Thom.* Summ. th. Suppl. q. 53. art. 1. ad 1.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 335. sq. 350. sq.; *Gasparri* l. c. n. 96.; *Rosset* l. c. n. 1000. sq. alique, Libertati voventis non favent: *Giovine* l. c. t. I. p. 250. sq.; *Feije* l. c. n. 563. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 101. not. 3. alique scriptores antiqui v. g. *Sanchez* l. c. l. I. disp. 46. sq. Cfr. quoque de isto casu aliisque quaestionib. connexis: *Schmalzgr.* lib. IV. tit. 6. n. 70. sq. 92. sq. 102. sq.

(139) Cap. 22. 31. X. h. t.; Act. S. Sedis vol. X. p. 195. sq.

contractum dissolvuntur (140), salvo tamen manente iure, quod alteri parti quoad damnum resarciendum pro re nata competit. Quo in casu sponsalia ita utrimque cessant, ut in utroque sponso etiam culpabili obligatio sponsalitia certe saltem *suspendatur*, imo *probabilius* penitus *extinguatur* (141). Quare etiamsi v. g. *uxor moriatur ante primam sponsam*, neque aliud superveniat novum impedimentum, tamen sponsus culpabilis ad primam sponsam ex *certa* obligatione redire non *tenetur*.

(140) Cit. cap. 22. 31. X. h. t.; Instr. Card. R. § 8.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 258. sq. Quare matrimonium invalidum v. g. mere civile ad solvendam priorem obligationem sponsalitiā certe non sufficit. Cfr. S. C. C. in caus. Ostunens. 10. Sept. 1887.; *Gasparri* l. c. n. 105.

(141) *S. Raym.*, Summa l. IV. tit. 1. § 4.: « *Tunc solvuntur prima sponsalia propter maius vinculum superveniens* »; *Sanchez* l. c. l. I. disp. 48. n. 3; *Pirhing* h. t. n. 59.; *Reiffenstuel* h. t. n. 242.; *Gasparri* l. c. n. 104.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 264. sq.; *Scherer* l. c. § 110. not. 75. 87.; *Schnitzer* l. c. p. 102. not. 2.; *Leitner* l. c. p. 519. sq.; aliter *Schmalzgr.* l. IV. tit. 4. n. 32. sq.; *Rosset* l. c. n. 1020. sq., qui cum multis aliis *negant* etiam in parte culpabili *obligationem extinguī*.

Quae extinctio *in praxi* facile est admittenda. Nam pars innocens ut plurimum *iuri suo cedit*. Porro si post *longum tempus* per *mortem* alterius coniugis matrimonium solvatur, vix non semper tum in sponso culpabili tum in parte derelicta tot immutationes notabiles ortae sunt, ut obligatio celebrandi matrimonium in neutro sponso amplius urgeri possit. Porro ex cap. 22. 31. X. h. t. et ex cap. 1. X. de spons. duor. IV. 4. sponsus culpabilis *debet manere* cum uxore, quam derelicta sponsa legitima duxit eique de fide mentita optimo iure imponitur poenitentia. At quaestio *theoretica*, utrum obligatio sponsalitia tempore matrimonii sit *mere suspensa* et post mortem alterius coniugis denuo fiat *efficax*, an ipsi nuptiis celebratis ita *extinguatur*, ut postea in suppositione facta mortis coniugis denuo reviviscat, in illis capitibus nec attingitur nec expresse resolvitur. Cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 286; *Rosset* l. c. n. 1020.; aliter *Scherer* l. c. Aliunde vero *ex natura rei* merito deducitur *extinctio* obligationis sponsalitiā etiam in sponso culpabili. Nam vinculum matrimonii, quod supervenit, est per se *perpetuum* et tantum *per accidens* temporale, atque sponsus culpabilis constituitur in statu de se perpetuo; iam vero huiusmodi *vinculum* et *status* superveniens *in eodem genere* causarum matrimonialium (non in diverso genere v. g. *voti* et *matrimonii*) omnino videntur extinguere vinculum *debilius* et statum mere *inchoatum* sponsalium. Accedit, quod per se et non tantum per accidens sit indecentia quaedam, si quis stante eodem matrimonio *tertiā personae* sit ligatus ad celebrandum matrimonium, etsi periculum machinationis mortis omnino non existat. Quae indecentia certe non habetur, si quis tempore matrimonii simul *Deo* manet ligatus per obligationem *voti* suspensam. Cum illae rationes valeant, etiamsi matrimonium *mala fide* sit celebratum, extinctio obligationis cum *D'Annibale*, Summula P. III. n. 514. non est restringenda ad matrimonium *bona fide* contractum.

II. De dissolutione sponsalium per recessum unius partis.

115. *Uni tantum ex sponsis competit ius recedendi a sponsalibus altero remanente obligato, si illa pars unam ex obligationibus in contractu sponsalicio susceptis non observet.* Nam iuxta R. I. 75. in Sext. frangenti fidem fides non est servanda. Id, quod procul dubio fieret per novas amicitias inhonestas vel per fornicationem unius sponsi cum tertia persona (cfr. cap. 25. X. de iureiur. II. 24.), vel per novas nuptias etiam invalide celebratas sive attentatas v. g. per matrimonium civile in loco, ubi clandestinitas valori obstat. Cfr. R. I. 52. in Sext. Imo si *uterque* sponsus post sponsalia carnaliter peccaret cum tertia persona, propter *fidem* sponsalitiā ex *utroque* parte laesam et *suspicionem* fundatam de fide coniugali *mutuo* non servanda merito asseritur *utrique* parti, non soli sponso liberum esse recessum a sponsalibus (142). Si forte fornicatio *ante* sponsalia commissa *postea* detegeretur, non solum *sponsus*, sed etiam *sponsa honesta* licite a sponsalibus recedit (143).

(142) *Schmalzgr.* h. t. n. 162. sq. 165. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 304.; *Leitner* l. c. p. 522. sq.; *Rosset* l. c. n. 1038. sq.; aliter *Pirhing* h. t. n. 62. aliique v. g. ipse *S. Alphonsus*, qui *soli sponso* ius resiliendi concedunt, quia fornicatio in sponsa sit turpior quam in sponso; imo *Paludanus* aliique v. g. *Scherer* l. c. § 110. not. 80. *neutri* sponso ob compensationem fas esse putant a sponsalibus recedere. At illa *paritas* vel potius analogia petita ex *compensatione adulterii* (cfr. cap. 6. 7. X. de adult. V. 16.) ab utroque *coniuge* admissi in *sponsalibus* ex se solubilibus non est ad rem; maior vero *turpitudine* fornicationis in sponsa nihil probat in favorem sponsi fornicantis. Nam in fornicatione sponsorum non *sola turpitudine* est attendenda, sed etiam *violata fides*; in servanda autem fide *uterque* sponsus *eodem iure* utitur. Cfr. *D'Annibale* l. c. n. 513. not. 6.; *Gasparri* l. c. n. 81. 102.; aliter *Schnitzer* l. c. p. 100. not. 5., qui tamen eum *Rosset* l. c. n. 1037. in controversia connexa de tactibus impudicis scite urget non a *sola* sponsa fidem sponsalitiā esse servandam contra *Schmalzgr.* h. t. n. 180. sq. aliosque veteres scriptores etiam hac in re honestae sponsae libertatem resiliendi perperam negantes. Quae libertas etiam sponsae videtur vindicanda ob *publicam morum honestatem*, ut discoli iuvenes melius coercerantur. Cfr. *Leitner* l. c.

(143) *Van de Burgt* l. c. p. 337. sq.; *Soglia* l. c. § 155. Rigidiorem sententiam sequuntur: *Santi* h. t. n. 38.; *De Angelis* aliique v. g. *Reiffenstuel* h. t. n. 246. sq., qui in casu *soli sponso*, non sponsae etiam vere honestae recessum a sponsalibus permissum esse putant; at ipsorum ratio, quod in sponsa fornicatio sit *turpior* quam in sponso, rem intentam non evincit. Nam illa turpitudine quamvis in sponsa sit *maior*, tamen in sponso non est *parva* nec pro puella vere *honestae* est *nullius* vel *levis* momenti habere potius virum *pubicum* quam *impudicum* et *suspectum* de

Porro fides sponsalitia evidenter violatur per *nova sponsalia* cum tertia persona contracta, vel si *tempore* expresse *promisso* matrimonium non contrahatur, vel si de tempore non sit conventum, *nimis differatur* (144) nuptiarum celebratio, vel si una pars altera in scia vel invita, in *longinquam regionem discesserit* nunquam vel saltem non brevi tempore reditura (145), vel *damnum spirituale* vel *temporale* ex illa mora oriatur.

116. Sponsalia ab uno ex sponsis rescindi possunt aut per *mutationes notabiles*, quae iis de facto superveniunt, et quae, si *praevisae* fuissent, a contrahendis sponsalibus absterruissent, aut per *cognitionem defectuum*, qui ante sponsalia iam exstiterunt, sed *post* illa detecti sunt et tam notabiles censentur, ut supervenientes sponsalibus rescissionem redderent *legitimam*, vel si antea cogniti fuissent, a sponsalibus *absterruissent* (146). Huiusmodi superveniens mutatio vel cognitio triplici modo occurrere potest :

I. *In bonis corporis* (147); huc spectant v. g. valetudo notabiliter debilitata, deformitas magna, mutilatio corporis, mutatio domicilii etc.

II. *In bonis animi*; v. g. si sponsus fiat *haereticus*, schismaticus, fornicator, incestus, etc. Imo fornicatio sponsi potest esse talis v. g. ob natam *prolem* vel cum *pluribus* feminis commissa, ut etiam ipsi patroni contrariae sententiae v. g. *Rosset* l. c. n. 1036. et *Reiffenstuel* h. t. n. 251. et *Scherer* l. c. not. 80. sponsam legitime resilire a sponsalibus teneant. Cui doctrinae non obstat cap. 25. X. de iureiur. II. 24., quod merito explicatur de fornicatione *sponsae* praecedente a sponso prius iam cognita, non de ignota ante sponsalia, ut pariter concedit *Reiffenstuel* h. t. n. 247., sed parti aliganti ignorantiam incumbit onus probandi. Cfr. cap. 4. X. de except. II. 25.

(144) Cap. 22. X. h. t.; S. C. C. in caus. Mediol. 2. Oct. 1723. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 223.; *Rosset* l. c. n. 1074. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 89. sq. At in foro ecclesiastico non fuerunt receptae Leges Romanae, quibus sponsae declaratae fuerunt liberae ab obligatione ulterius exspectandi, si sponsus in eadem provincia degens intra biennium nuptias non celebravit (cfr. L. 2. c. de sponsal. V. 1.) aut *post tres peregrinationis annos* (cfr. L. 2. C. de repud. V. 17.) non rediit. Cfr. S. C. de Prop. F. 30. Ian. 1787. 22. Nov. 1790. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1213. 1214.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 315. sq.

(145) Cap. 5. X. h. t.; S. C. C. in cit. caus. Mediol.; *Bened.* XIV., Quaest. can. 350.; *Soglia* l. c. § 150.; *Rosset* l. c. n. 1066. sq.

(146) Cap. 10. X. h. t.; Instr. Card. R. § 6.; *Schmalzgr.* h. t. n. 185. sq.; *Reiffenstuel* h. t. n. 255. sq.; *Rosset* l. c. n. 1044.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 306. sq.

(147) Cap. 3. X. de coniug. lepr. IV. 8.; cap. 25. X. de iureiur. II. 24.; S. C. C. 22. Febr. 1698. permisit sponso recedere a sponsa, quae clauda facta est; *Gasparri* l. c. n. 82. sq.

maticus, apostata, appareat esse *saevus* et crudelis, prodigus, ebriosus, aleator, infamis ob crimen commissum vel vere suspectum, adscriptus sit *societati secretae*, incipiat laborare amentia, graves timeantur inimicitiae inter parentes vel consanguineos sponsorum (148).

III. In bonis status et fortunae; v. g. si unus ex sponsis fiat *pauper*, si debitis oneretur, vel status ipsius labilis fiat notus, si se divitem fingat, si iustus et probabilis adsit timor amittendae *haereditatis* v. g. a parentibus, qui forte *iniuste* negant consensum (149), si deprehendatur ignobilis, qui putabatur ex nobili stirpe natus, si sponsa eiusque parentes non velint aut non possint dare dotem promissam (150).

117. Rescissio quoque sponsalium est permissa, quando omnibus circumstantiis perpensis merito concluditur *matri-monium* a sponsis celebrandum *exitum infelicem* esse habiturum. Nulla enim promissio quam maxime absoluta obligare potest ad rem promissam praestandam, quando vel utrique parti *damnosa* et *periculosa* esse praevidetur (151). Quodsi cir-

(148) S. C. C. in caus. Nullius Ferentilli 29. Maii 1852. apud *Lingen* et *Reuss*, Causae select. S. C. C. p. 881. sq.; S. C. C. in Caus. Civit. duc. 14. Maii 1729. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 224. n. 26. iunct. n. 4. 14. 21. sq.; Instr. C. R. § 5.

(149) *Rosset* l. c. n. 1064. sq.; *Wernz* l. c. tom. IV. n. 331. sq.

(150) S. C. C. l. c. apud *Richt.* p. 222. sq. — *Rosset* l. c. n. 1056. sq. se-
veriores agit censorem contra *Ballerini*, *Gasparri*, *De Angelis* aliosque graves auctores, qui solutionem sponsalium licitam esse putant, si *fortuna sponsi* sive per proprias divitias acquisitas sive per aliam sponsam ditiores feliciter inventam in *meliores conditiones* mutata sit. Etenim imprimis non satis videtur distinguere inter *honestam* quandam *decentiam* et *strictam obligationem* pro omnibus casibus. Praeterea parum probat contra sententiam a *Rosset* impugnata, quod « *iurista Pothier* » illam vocet « *scandalosam* »; nam in rebus moralibus primo loco audiendi sunt *theologi*, e quibus certe gravissimi auctores patrocinium illius opinionis susceperunt. Ipse vero *Rosset* suam assertionem *nimis generalem* scilicet mutationem supervenientem in *melius* non esse sufficientem rationem recedendi a sponsalibus efficacibus argumentis non probat; at in hac suppositione fundatur ipsius severior opinio. Quodsi talis recessus esset adeo horrendus, difficulter intelligitur, quomodo in contractu sponsalicio *expresse* talis conditio possit apponi; id, quod *Rosset* disertis verbis concedit: « *Nisi fuerit in contractu expressa* ». Denique mutatio fortunae in conditionem *meliores* potest habere tales circumstantias, ut nequaquam tantum agatur de lucro, sed de honesta cura propriorum consanguineorum melius promovenda, aut de liberatione a nimis debitis et curis temporalibus. Cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 359.; *Gasparri* l. c. n. 85.; *Schnitzer* l. c. p. 99. not. 6. p. 100. not. 1.; *Scherer* l. c. p. 135.

(151) Cap. 10. X. h. t. iunct. cap. 17. X. h. t. et resp. S. C. de Prop. F. 22. Nov. 1790., ubi statuitur *mulieres* recedentes illegitime a sponsalibus

cumstantiae, quibus innititur illa praevio, *culpa* vel *dolo* unius ex sponsis ortae sint, is alteri parti *damnum* ex frustratis promissionibus matrimonii illatum, non lucrum cessans pro viribus resarcire tenetur (152). Quae obligatio ad resarcienda damna non existit, si quis *ex iusta causa* a sponsalibus resiliat; deest enim titulus obligationis sive ex re accepta sive ex iniusta damnificatione sive ex contractu (153). A qua regula non est statuenda exceptio pro illo casu, quo quis post sponsalia contracta ingrediatur religionem, vel suscipiat ordines sacros; utitur enim iure suo neque de illa exceptione ullo *speciali* iure cautum est, nisi quis aliunde culpam vel dolum probare possit (154).

118. Denique sponsalia *valida* etiam altera parte *invita* solvuntur per *dispensationem* Romano Pontifici reservatam, non Episcopis concessam, si graves et iustae adsint rationes. Quae dispensatio, si sponsalia sint *iurata*, nonnisi ob rationes graviore datur. Nam R. Pontifex potest dissolvere *matrimonium ratum*: ergo iuxta R. I. 53. in Sext. a fortiori ex causa proportionata valet solvere vinculum *minus firmum* sponsalium. Deinde R. Pontifex *ex iusta causa* potest in foro ecclesiastico auferre iura quaesita; ergo nihil obstat quominus etiam in parte *invita* ius ex contractu sponsalizio, non ex mera *lege* ecclesiastica quaesitum iusta interveniente causa tollat. Tandem de iure R. Pontificis non amplius potest dubitari, cum iam frequenter illa facultate dispensandi de facto usus sit. At Episcopi, qui carent potestate solvendi matrimonia rata *et* auferendi iura quaesita, etiam in hisce causis non habent facultatem dispensandi ut praxis ecclesiastica evidenter confirmat (155). Quodsi R. Pontifex illam dispensa-

numquam esse excommunicandas et sponso ob eandem causam *quandoque et ex gravi causa* excommunicatos post annum esse absolvendos; Instr. C. R. § 10.

(152) L. 1. 2. D. de praescriptis verb. XIX. 5. (actio in factum); L. 1. D. de dolo malo IV. 3. (actio de dolo); Instr. Card. R. §§. 8. 9. 10.; Rosset l. c. n. 1080. Matrimonium futurum non est tractandum ad instar *negotii cuiusdam lucrativi*.

(153) Reiffenstuel h. t. n. 323. sq.; Rosset, l. c. n. 1081.; Lehmkuhl, D. buerg. Gesetzb. d. d. R. §§ 1298. sq.

(154) S. Gregor. M. (a. 597.) in c. 28. C. XXVII. q. 2.; Instr. C. R. § 7.; Rosset l. c.; Feije l. c. n. 563.; Scherer l. c. § 110. not. 86.

(155) Sanchez l. c. l. I. disp. 61.; Schmalzgr. h. t. n. 154. 214.; Soglia l. c. § 157.; Giovine l. c. p. 323. sq.; De Angelis h. t. n. 6.; Gasparri l. c. n. 106. sq.; Zitelli, De Dispens. matrim. p. 56. sq.; Schnitzer l. c. p. 10 3.; Feije l. c. n. 557.; Aichner l. c. § 161. not. 11.; Leitner l. c. p. 346. sq. Cfr.

tionem tantum ex causa *proportionata*, non arbitrarie indulget, insuper solet etiam consulere *indemnitati* partis laesae praesertim mulieris et parti culpabili imponere *poenitentiam*.

§ 6. DE IUDICIO IN CAUSIS SPONSALIIUM.

119. Ut sponsalia publica, quae in forma ab Ecclesia praescripta contracta sunt, dissolvantur, *per se et ex iure communi* non requiritur auctoritas *iudicis ecclesiastici* (156), si causa resiliendi a sponsalibus sit *legitima et certa*. Nam *paritas* inter matrimonium et sponsalia hac in re non existit; neque ulla *lege Ecclesiae universali* illa interventio iudicis est praescripta; ipsa vero sponsalia semper contrahuntur cum tacita *conditione*: *Nisi iusta intercedat causa resiliendi*.

Eodem modo atque etiam potiore ratione sponsalia inter partem utramque acatholicam mutuo consensu solvuntur. Iudex ecclesiasticus horum acatholicorum sponsalia iudicanda non suscipit, nisi ob conversionem partis ad fidem catholicam vel ob alia sponsalia cum parte catholica ipsius auctoritas advocatur.

120. Quodsi quaestio *iuris vel facti* sit *dubia*, et partes sint discordes, *per se* ad dissolvenda sponsalia auctoritas iudicis ecclesiastici (157) est necessaria. Nam nemo potest esse iudex

exempla dispensationum a Sede Apostolica concessarum in Actis S. Sed. vol. I. p. 341. sq. vol. III. p. 461. vol. XV. p. 587. vol. XVI. p. 388. Aliter Schulte, Eher. p. 298., ubi tenet *dispensationem* in casu concedi *non posse*, quod agatur *de iure tertii*; at haec ratio, ut patet ex textu, non est solida. Quodsi Kutschker, Eher. t. II. p. 243. sq. putat saltem in foro *externo* solummodo admitti posse *« auctoritativam declarationem »*, non satisfacit modo loquendi in Curia Romana constanter retento; nam *« dispensatio »* toties concessa non est simpliciter reducenda ad meram *« declarationem »*, vel restringenda ad forum *internum*. Cfr. S. C. C. in c. Ostunen. 10. Sept. 1887.; Scherer l. c. § 110. not. 110.

(156) Cap. 5. cum parte decisa, 7. X. de desp. impub. IV. 2. probant *factum*, non *ius commune* nunc vigens vel ad summum *ius speciale* de sponsalibus *impuberum*, unde nihil generaliter deduci potest de *omnibus* sponsalibus. Imo etiam *ius particulare*, quo olim saltem ad dissolvenda sponsalia *publica* aut in facie *Ecclesiae* contracta requirebatur in compluribus regionibus interventio iudicis ecclesiastici, etsi *mutuo consensu* fieret solutio (cfr. v. g. Reiffenstuel h. t. n. 310.; Rosset l. c. n. 1077.; Scherer l. c. § 110. not. 91. 92.), nunc non amplius videtur esse in *pleno* vigore. Cfr. Feije l. c. n. 556. *« Per accidens »* quoque nostra acta in suppositione facta v. g. ad vitandum *scandalum* propter dissolutionem sponsalium *publicorum* ex causa publice ignota raro officium iudicis ecclesiastici erit implorandum. Cfr. Sanchez l. c. l. I. disp. 69.; Schmalzgr. h. t. n. 215. sq.

(157) Reiffenstuel h. t. n. 311.

in propria causa. At nunc ex praxi recepta non illico *iudex ecclesiasticus* est adeundus, ut causa per disceptationem et sententiam *iudicalem* definiatur, sed omnino praeferenda est compositio pacifica vel transactio per consilia et monita *parochi sponsorum* (158). Quare si pars laesa petat interventionem parochi *rei*, is imprimis extraiudicialiter inquirat, utrum revera sponsalia fuerint celebrata fidesque de iis authentica scriptura constet, an potius tractatus quidam vagi vel dolosae seductiones locum habuerint. Si scriptura sponsalitia facta quidem, sed amissa fuerit, de confecta antea scriptura certitudo per alia documenta vel per idoneos testes comparanda est. Porro comprobato *facto* celebrationis sponsalium, parochus ulterius de nullitate vel *legitima dissolutione* sponsalium inquirat et partem actricem ea de re edoceat et ad Ordinarium remittat, si illa sententiae extraiudiciali parochi nolit acquiescere. Quodsi non raro parochus deprehendat sponsalia rite celebrata nec legitime dissoluta, quorum *executio* aut perperam *negatur* aut per *novas nuptias* cum *tertia* persona contrahendas turpiter impeditur, omni ope sive consiliis sive gravissimis monitis efficere debet, ut *reus* stet promissis vel a novis nuptiis contrahendis abstineat, aut ut pars laesa si iustam compensationem obtineat, iuri suo valedicat. Qua in re si nihil proficiat, ut frequenter accidit, partes ad *competentes iudices* sunt ablegandi (159).

121. Qui iudex competens, si *valor* et *obligatio* sponsalium in dubium vocetur, est solus iudex *ecclesiasticus* (160). Quodsi fiat tantum actio *civilis* ad resarcienda *damna*, aut intendatur actio *mere criminalis* ad *puniendam* partem negligentem et culpabilem, *etiam iudex civilis* est competens; ex praxi vero vigente neque in foro ecclesiastico neque in foro saeculari

(158) Cap. 2. X. h. t.; Instr. C. R. §§ 107. 111.; Schulte, Ehepr. p. 17. sq.; Aichner l. c. § 162.; Périès, Code de procédure canon. dans les caus. matrim. p. 243. sq.; Leitner l. c. p. 348. sq.

(159) Schulte, Ehepr. p. 117. 122. sq. 143. sq.; Périès l. c.

(160) Conc. Trid. Sess. XXIV. doctr. de sacram. matr. can. 12.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 58.; Syllab. Pii IX. prop. 64.; Leon. III. Encycl. « *Arcanum* »; Rosset l. c. n. 1078., ubi tamen allegat capita iuris Decretalium, quae expresse de sponsalibus non agunt. Cfr. cap. 2. de iud. II. 1. in Clem. et cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem., ubi in causis « *super matrimoniiis* » et eas quoquo modo *tangentibus* sine dubio etiam comprehenduntur causae de sponsalibus. Cfr. Feije l. c. n. 593. recte contra Bouix aliosque.

actio mere criminalis partis laesae admittitur (161). At Ecclesia nunc quoque in suo foro *incidenter* iudicat de indemnitate vel dotatione praestanda, si sponsalia culpabiliter solvantur (162).

122. Actio ex sponsalibus orta sive ad urgendam *executionem* promissionis sponsalitiaie sive ad prohibendum matrimonium ab altera parte cum tertia persona (illud enim impedimentum est iuris privati excepto casu publicae honestatis) *solummodo* intentari potest a *parte* laesa sive per se sive per procuratorem (163) et in *prima* quidem *instantia* coram Ordinario rei, non coram parochio vel aliis Praelatis inferioribus (164), nisi alicubi vigeat ius particulare (165), vel ab Episcopo specialis delegatio data fuerit (166).

123. Quodsi quis per actionem ex sponsalibus velit alterum *compellere* ad contrahendum matrimonium vel impedire a nuptiis celebrandis cum tertia persona, *actori* incumbit *onus* plene *probandi* existentiam et valorem sponsalium (167). Vicissim qui in ius vocatus *fateatur* sponsalia fuisse celebrata, sed promissis stare recusat vel sibi vindicat libertatem ad alias nuptias ineundas, is sufficienter *probare* debet se nunc legitimam habere causam resiliendi a sponsalibus, vel sponsalia ab initio esse invalida vel ob supervenientem causam irritata (168).

124. Si actor plene probavit intentionem suam de iure ad matrimonium contrahendum, iudex ecclesiasticus pronuntiare

(161) Wernz l. c. t. IV. n. 82.; Scherer l. c. t. II. p. 137. sq. iunct. *Reiffenstuel* h. t. n. 170 sq.

(162) S. C. C. 19. Sept. 1841. apud *Lingen* et *Reuss* l. c. p. 881.; S. C. C. 28. Iun. et 16. Aug. 1873. et 1. Sept. 1883. et 8. Maii 1886. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 657. sq. et vol. XVI. p. 382. sq. et vol. XIX. p. 59. sq.

(163) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 517.

(164) Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. cap. 20.; Benedict. XIV. Const. • *Dei miseratione* » § 4.; Instr. S. C. C. 22. Aug. 1840.; *Gasparri* l. c. n. 1167.

(165) S. C. C. 4. Maii 1726.; Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 180. sq.

(166) Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 182.; Instr. C. R. § 140.

(167) S. C. C. 5. Apr. 1851. et 31. Mart. 1760; Instr. C. R. § 108. Cfr. causas decisas a S. C. C. 2. Aug. 1856. in Arch. f. k. K. t. I. p. 561. sq., 28. Iun. et 16. Aug. 1873., 20 Ian. 1883. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 657. sq., vol. XV. p. 488. sq. Cfr. de probatione sponsalium ob intervenientem *copulam* vel *stuprationem*; *Reiffenstuel* h. t. n. 67. sq.; *Rosset* l. c. n. 915. sq.; *Scherer* l. c. p. 138. not. 103.

(168) S. C. C. 28. Febr. 1733. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 223.; *Sanchez* l. c. disp. 70. sq.; *Reiffenstuel* h. t. n. 312. sq.; *Rosset* l. c. n. 1079.; *Schulte*, Ehepr. p. 156.

debet constare de obligatione rei nuptias celebrandi cum parte actrice, et pro suo iure et officio per monita, deinde per coercionem atque adeo tandem in rigore iuris per excommunicationem (169) legitime inflictam partem renitentem valet *compellere* ad executionem sententiae condemnatoriae. At ex antiquo iure Decretalium (cap. 10. X. h. t.) coactioni per excommunicationem addita fuit clausula: “*Nisi rationabilis causa obstiterit* „; imo cap. 17. X. h. t. sponsa (et ob aequiparationem idem valet de *sponso*) dicitur “*potius monenda quam cogenda* „, saltem illis in casibus, quibus praevideretur coactiones habituras esse “*difficiles exitus* „. Quare post Concilium Tridentinum, quod huiusmodi excommunicationibus parum favit (cfr. Sess. XXV. cap. 3. de ref.), et potissimum ex disciplina nunc vigente Prae-lati ecclesiastici ab infligenda excommunicatione in hisce casibus abstinere solent. Nam SS. CC. *iamdium* censuram excommunicationis contra invitas sponsas (170) non amplius videntur approbare, nec nunc contra *sponsos* (171), penes quos fulminatio censurae facile caret omni effectum et tantum redundat in contemptum auctoritatis ecclesiasticae.

125. Si unus ex sponsis propter nuptias alterius partis cum tertia persona ineundas implorat interventionem iudicis, ut is per decretum: “*Nihil transeat* „ huiusmodi matrimonium *prohibeat*, certe ante definitam causam saltem in prima instantia propter *vetitum* competentis iudicis ecclesiastici cessandum est a bannis atque abstinendum a solemnizatione vel celebratione matrimonii interdicti. Probatis legitimis sponsalibus reus per se est condemnandus, ut novis nuptiis vale-dicat et antiquis stet promissis. At cum in *perpetuum* prohibitio novi contractus matrimonialis sustineri non possit, nec parti absolute invitae coniux sit obtrudendus cum evidenti periculo infelicis matrimonii, post aliquod tempus matrimonium cum tertia persona est permittendum; at salva manere debent iura partis laesae ad recipiendam iustam indemnita-tem (172). Quae *dilatatio* novarum nuptiarum non est decer-

(169) Cap. 10. X. h. t.; Sanchez l. c. l. I. disp. 29.; Reiffenstuel h. t. n. 156. sq.; Périès l. c. p. 245. sq.

(170) Cfr. supra h. tit. not. 104. resp. S. C. C. et S. C. de Prop. F.

(171) S. C. C. 27. Feb. 1836. et 19. Sept. 1841. apud Lingen et Reuss l. c. p. 881. iunct. S. C. C. 28. Iun. et 16. Aug. 1873. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 657. sq.

(172) S. C. C. 8. Maii 1886. in Act. S. Sed. vol. XIX. p. 59. sq.; Instr. C. R. §§ 110. 111. 112.; Reiffenstuel l. c. n. 167. sq.; Scherer t. II. p. 140. not. 109. putat in *praxi* non requiri, ut sententia transierit in *rem iudicatam*, atque

nenda, si pars laesa ad publica *scandala* excitanda intercessionem post banna *distulit* usque ad diem nuptiarum, aut si postulet *meram compensationem* vel *optionem* permittat inter celebrationem matrimonii et iustam compensationem (173).

126. Scholion. Cum in plerisque regionibus nunc vigeat ius quoddam matrimoniale ab auctoritate civili etiam pro fidelibus constitutum, in praxi ad vitanda *incommoda* etiam inquirendum est, quibus legibus civilibus sponsalia regantur. Qua in re moderni codices (174) civiles ordinarie duas continent leges principales: 1. Sponsalia non producunt *obligationem legalem* ad contrahendum matrimonium *promissum* vel solvendam *poenam* conventionalem, et consequenter negatur *actio civilis* ad proseguendam executionem utriusque illius obligationis. 2. Contractus sponsalitiis in forma legali et publice factus dat ius et actionem civilem saltem ad resarcienda *damna* contra alteram partem, quae *sine iusto motivo* promissionem sponsalitiis exequi recusat.

In specie codex civilis Italiae haec statuit: “ *Art. 53. La promessa scambievolmente di futuro matrimonio non produce obbligazione legale di contrarlo, nè di eseguire ciò che si fosse convenuto pel caso di non adempimento della medesima.*

Art. 54. Se la promessa fu fatta per atto pubblico o per iscrizione privata da chi sia maggiore d'età, o dal minore autorizzato dalle persone, il concorso delle quali è necessario per la celebrazione del matrimonio, oppure consta dalle pubblicazioni ordinate dall'uffiziale dello stato civile, il promettente che ricusi

appellationem forte interpositam habere vim mere devolutivam, non *suspensivam* ideoque *statim* post primam sententiam favorabilem reo permitti novas nuptias ad vitandas malitiosas dilationes. At ista “ *praxis* ” non videtur *omnibus et singulis* casibus applicanda nec satis conformis praxi S. C. C. Cfr. v. g. Act. S. Sed. vol. VII. p. 659. sq. 664. sq.

(173) Instr. C. R. § 111.; Aichner l. c.

(174) Cfr. de antiquo iure Romanorum: *Walter*, Gesch. d. r. R. n. 520.; de iure Imperatoris Iustiniani: L. 1. 3. 5. C. de sponsal. V. 1.; L. 2. C. de inutil. stip. VIII. 39. iunet. L. 1. D. de his qui not. infam. III. 2., unde constat *actionem civilem* ad contrahendas nuptias vel solvendam *poenam* conventionalem non amplius fuisse concessam, at illum notatum esse *infamia*, qui bina sponsalia in eodem tempore constituta haberet. Cfr. supra h. tit. n. 108. de arrhis; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 153. Penes populos germanicos sponsalia quandoque sub sanctione poenali intra *biennium* fuerunt executioni mandanda v. g. apud Longobardos et Visigothos, atque pro diversis delictis *laesae fidei sponsalitiis* graves multae aliaeque poenae non raro ipsius *adulterii* erant statutae. Cfr. *Walter*, Deutsche Rechtsg. n. 482.; *Scherer* l. c. t. II. p. 140. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. not. 11. sq. 18. sq.

di eseguirla senza giusto motivo è obbligato a risarcire l'altra parte delle spese fatte per causa del promesso matrimonio. La domanda però non è più ammissibile dopo un anno dal giorno in cui la promessa dovea essere eseguita „ (175).

Cum illis dispositionibus quoad substantiam concordant codices civiles Austriae § 45., Germaniae §§ 1297.-1302.; Hispaniae art. 43. 44.

At non desunt leges civiles, quae ulterius progrediuntur. V. g. in Helvetia lex de matrimonio civili inde a. 1. Ian. 1876. vigens negat omnem actionem civilem ex sponsalibus ad contrahendum matrimonium et etiam ad resarcienda damna.

Codex civilis Galliae ne commemorat quidem sponsalia. Quare actio civilis ex sponsalibus ad celebrandas nuptias vel impediendum matrimonium sponsi vel sponsae cum tertia persona (cfr. cod. civ. art. 172.) vel ad solvendam poenam conventionalem, si sponsalia dissolvantur, certe ibidem in foro saeculari non admittitur; at actio quaedam civilis ad obtinendam iustam compensationem conceditur, non in vim violati contractus sponsaliti, sed propter damnum iniuste illatum (176).

(175) Melata in Anal. eccl. t. VI. p. 427.; Friedberg-Ruffini l. c. § 158.; Ciccaglione, Gli sponsali..., nella storia e nel dir. ital.

(176) Melata l. c. p. 424.; Lehmkühl, D. buerg. Gesetzb. d. d. R. ad §§ 1297. sq.; Hollweck, D. Civileher. d. b. G. p. 86. sq.; Schnitzer l. c. p. 107. sq.; Zhishman l. c. p. 667. sq.

PARS TERTIA

DE CELEBRATIONE MATRIMONII

TITULUS III.

DE CELEBRATIONE MATRIMONII.

(*Lib. IV. tit. III. de cland. despons.*).

Praenotiones.

127. **Fontes:** C. XXX. q. 5.; c. 4. C. III. q. 4. (1) — Cpl. I. lib. IV. tit. 3. de cland. desp.; epl. II. eod.; epl. IV. lib. IV. tit. 2. de cl. d. — Decret. Gregor. IX. lib. IV. tit. 3. d. cl. d. — Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr. cum decl. S. C. C. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 224. sq. — Decreta et responsa Sed. Ap. Conc. Trid. exhibentur in Clem. Pap. VIII. Decret. ed. *Sentis* p. 134. sq. et in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1217. sq. 1386. sq. 1511. sq. — Causae particulares a SS. CC. decisae in Act. S. Sed. et Anal. eccles. Cfr. ind. v. v. Matrimonium, Matrimonia sq. — Collect. Lac. in ind. v. Matrimonium. Decretum de sponsalibus et matrimonio iussu et auctoritate ss. D. N. Pii Papae X. a S. C. Concilii editum: « Ne Temere » 2. Augusti 1907.: Acta S. Sed. XL. 1907. p. 525. Anal. eccl. XV. 1907. 320. sq. Declarationes in decretum a S. C. Conc. editae: Acta S. S. XLI. 1908. p. 80. 251. saepius. — Instruct. Card. R. §§ 38. sq. 60. sq. 70. sq.

Scriptores: Commentatores iur. Decret. h. t. — *Zech* l. c. tit. 12. de imped. dirim. §§ 335. sq.; *Devoti* l. c. § 147.; *Aichner*, Compend. iur. eccl. §§ 163. sq. 191. sq.; *Scherer* l. c. §§ 111. 112. 113.; *S. Raymund.*, Summa lib. IV. tit. 1. de sponsalib.; *Sanchez* l. c. l. III.; *Giovine* l. c. t. I. p. 571. sq. p. 654. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 187. sq. 351. sq.; *Rosset* l. c. n. 1082. sq. 2069. sq. 2849. sq.; *Feije* l. c. n. 203. sq.; *Gasparri* l. c. n. 121. sq. 871. sq.; *Schulte* l. c. §§ 8. sq.; *Leitner* l. c. p. 294. sq. 383. sq.; *Zhishman* l. c. p. 669. sq. — *Laurin* in Arch. f. k. K. t. XXVI. p. 165. sq.; *Schoedrey* ibid. t. XXX. p. 3. sq.; *Ferraris* l. c. v. Matrimonium art. 4. 6. 9. — *Moy* l. c. p. 94. sq. 215. sq. 372. sq.; *Freisen* l. c. p. 91. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 12. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 139. sq. t. II. p. 177. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. §§ 153. 156. — *Bassibey*, De la clandestinité dans le mariage. Commentatores in decretum « Ne temere »: *Arendt*, *Besson*, *Bosch*, *Boudinhon*, *Desmet*, *Ferreres*, *Gennari*, *Haring*, *Heiner*, *Knecht*, *Leitner*, *Mc. Nicholas*, *Ojetti*, *Vermeersch*, cfr. supra n. 99.

128. **Connexio materiae.** Matrimonium postquam per sponsalia est *remote* praeparatum, ex mente Ecclesiae quamprimum

(1) L. 30. D. de R. I. L. 17.; L. 22. Cod. de nupt. V. 4.; Novell. 22. cap. 3.; Dig. L. 1. ad municipal., ubi propria est sedes iuris Rom. de domicilio constituti et ab Ecclesia quoad substantiam recepti. Cfr. *Laurin* in Arch. f. k. K. t. XXVI. p. 165. sq. 184. sq.; cod. civil. Ital. art. 70. sq.; cod. civil. Gall. art. 65. sq.; cod. civil. Austr. §§ 70. sq.; cod. civil. Hispan. art. 75. sq.; cod. civil. German. §§ 7. sq.

num est celebrandum. Quod ut convenienter et legitime fiat, imprimis opus est *proxima* quadam praeparatione. Quare antequam disputetur de impedimentis, quae forte in casu quodam *extraordinario* obstant matrimonio, pro more recepto in *fontibus* et ab antiquis scriptoribus atque secundum ordinem ab ipsa natura rei commendatum illico de *examine sponsorum*, *proclamationibus bannorum* similibusque actibus ad matrimonium proxime disponentibus et de legitima *forma* celebrationis matrimonii tum substantiali tum accidentali est disserendum (2).

§ 1. DE EXAMINE SPONSORUM.

I. De notione, divisione, historia examinis sponsorum.

129. Examen sponsorum generatim intelligitur inquisitio legitima competentis Superioris ecclesiastici ipsis proclamationibus matrimonialibus *praemittenda*, qua constet de conformitate matrimonii a sponsis celebrandi cum legibus ecclesiasticis.

Quod examen distinguitur: I. *In generale*, quo parochus ab ipsis sponsis inquirere debet, num omnia adsint *requisita* ad validam et licitam matrimonii celebrationem. II. *In speciale* de sufficienti *instructione* sponsorum saltem in rudimentis fidei catholicae et obligationibus status. III. *In speciale examen testium* sive processus de probando *libero statu* sponsorum, qui matrimonium contrahere volunt, praesertim quoad impedimentum ligaminis.

Cum primi christiani matrimonia non inirent sine consensu et approbatione Episcopi (cfr. S. Ignatium, in ep. ad Polyc. cap. 5.), primum est concludere aliquod examen illi approbationi fuisse praemissum. Porro Tertullianus, De pudicit, cap. 4. testatur: “*Ideo penes nos occultae quoque coniunctiones, id est, non prius apud ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur*”.

Postea in Capitulari Caroli M. (a. 802.) cap. 35. statuitur: “*Coniunctiones facere non praesumant, antequam Episcopi, presbyteri cum senioribus populi consanguinitatem coniungentium diligenter exquirant*”.

Quae investigatio cap. 3. X. h. t. et multo magis in Rit. Rom., De sacram. matr. parochis expresse praescribitur.

(2) Acta theol. Oenip. t. XIV. p. 529.; Suarez, De leg. I. V. cap. 19. n. 4.

II. Disciplina vigens examinis sponsorum.

130. Parochus, cum sponsi ipsi suam manifestant intentionem determinato tempore contrahendi matrimonium illumque rogant, ut mox fiant proclamationes matrimoniales, sub gravi obligatione ex natura officii et iure positivo imposita omnino tenetur investigare, utrum aliquod impedimentum validae vel licitae celebrationi matrimonii obsistat, necne. Quae obligatio novis legibus Concilii Lateranensis IV. (cap. 3. X. h. t.) atque Concilii Tridentini Sess. XXIV. de ref. mat. cap. 1. de proclamationibus minime est abrogata, sed potius confirmata et aucta. Cfr. Ritual. Rom. tit. de sacr. matrim. Quod examen *proprio* parochus sponsorum iniunctum, *antequam* vel ipsa prima *proclamatio* fiat, instituendum est. Itaque imprimis *ipse* (3) *parochus*, nisi necessitas cogat alium sacerdotem deputare, sponsum et sponsam duosque testes coram se constitutos examinet de impedimentis *publicis* et nullo modo diffamantibus v. g. ligaminis, consanguinitatis, affinitatis ex copula licita, publicae honestatis, cognationis spiritualis, deinde tum sponsum, tum sponsam *seorsim*, *caute* et, ut dicitur, ad aurem explorare studeat, an ex *voluntate*, *sponte* ac libenter et vero cum animi consensu in matrimonium vicissim coniungantur..., ullumne et cuius generi impedimentum occultum v. g. impotentiae, voti vel religionis vel forte ex peccato ortum v. g. criminis vel affinitatis ex copula illicita inter contrahentes intercedat, aliisne fidem sponsonemque alter ex contrahentibus dederit, *de consensu parentum* filii filiaeque familias contrahant. Quo in examine sponsi manifestare debent ex *gravi* obligatione impedimenta etiam occulta et diffamantia, nisi forte iam antea obtinuerint dispensationem; agitur enim de periculo animae vitando. Huic examini ex se non competit *vis sponsalium*, quae vel ipsis denuntiationibus matrimonialibus est neganda, ut S. C. C. a. 1574. declaravit. At in nonnullis dioecesibus mos est receptus, ut post finitum examen sponsalia coram parochus et testibus *solemniter ineantur* vel confirmentur iuxta formam in Ritualibus dioecesanis praescriptam (4).

(3) Benedict. XIV. Const. • *Etsi minime* • 7. Febr. 1742. § 14., Const. • *Nimiam licentiam* • 18. Maii 1743. § 10.; Rosset l. c. n. 1138. sq. 1152.

(4) *Ubi et a quo* examen illud de impedimentis atque de doctrina christiana sit instituendum, si sponsi in *diversis* parochiis suum habeant do-

Mos particularis de sponsalibus solemniter ineundis post decretum "Ne temere", iam in ius commune transiit. Confr. supra num. 99. Ius commune non statuit debeatne examen sponzorum subsignationi contractus sponsalitiu praecedere necne. Quare ulterior huius rei dispositio iuri particulari relinquitur. Hoc si aliud non statuit, parochus nupturientes scripturam de sponsalibus conficere cupientes etiam non praemisso examine admittere poterit. Inquisitio accurata in impedimenta alii deinde tempori addicitur. Sic agere interdum consultum erit, cum sponsi, maxime si diversas parochias incolunt, fortasse postea difficulter tantum coram paracho simul adesse possint.

131. Praeterea sponsi a proprio paracho ante omnes proclamationes pariter examinandi sunt, num in rudimentis religionis christianae et obligationibus status sufficienter sint instructi. Cum enim coniuges matrimonium contrahentes sacramentum recipiant vivorum et filios suos rudimenta fidei docere debeant, uterque sponsus ea rudimenta ex lege divina et ecclesiastica sciat necesse est (5). Quare nullius matrimonium a parochis in ecclesia est proclamandum, multoque minus quis ad ipsum matrimonium est admittendus, qui ignorat orationem dominicam, salutationem angelicam, sym-

micilium, universali consuetudine uniformi non est determinatum; at iure communi per se unusquisque parochus est competens ad huiusmodi examen proprii subditi peragendum. Quare leges dioecesanae et legitimae locorum consuetudines sunt attendendae. Cfr. Sanchez l. c. l. III. disp. 14. n. 1. sq.; Schmalzgr. h. t. 3. n. 59. 60.; Aichner l. c. § 165.; Van de Burgt l. c. p. 353. sq.; Feije l. c. n. 253. 278.; Schneider, Manuale sacerdotum P. II. ed. 17. 1910. p. 324. sq.; Arch. f. k. K. t. l. p. 443. sq.; Gasparri l. c. n. 129. 140. sq.; Scherer l. c. § 111. I. not. 3. sq.; Leitner l. c. p. 384. sq. 525. sq.

(5) Rituale Roman. tit. de sacr. matrim.; Bened. XIV. Const. "Elsi minime" 7. Febr. 1742. § 11., De Synod. dioec. l. VIII. cap. 14.; decretum S. C. (Inquisition.) coram Innoc. XII. habitae ann. 1697. et a Clement. XI. confirmatum. Cfr. Bened. XIV., De Synod. d. l. c. n. 3.; Rosset l. c. n. 1127. sq.; Van de Burgt l. c. p. 289. sq. Quae in laudatis decretis Sedis Apost. praescribuntur, iam antea a non paucis Synodis particularibus fuerunt statuta (cfr. Bened. XIV. l. c. n. 1. 3. 4.; Schulte l. c. § 9. i. f.), et nostra aetate passim in Ritualibus vel Synodis dioecesanis vel in Conciliis provincialibus etiam maiore studio et ambitu v. g. in matrimoniis mixtis exiguntur. Cfr. Collect. Lac. t. III. IV. V. VI. in ind. v. Matrimonium. Si Sanchez l. c. l. III. disp. 15. n. 18. sq. aliique in ea videntur fuisse opinione, quod Episcopus vel parochus non possit arcere sponso ignorantes rudimenta fidei a celebratione matrimonii, ipsorum doctrina nimis generalis partim nititur falsa suppositione de novo et perpetuo impedimento partim aliis inefficacibus argumentis. Cfr. Rosset l. c. n. 1133. sq. 1136.

bolum apostolicum, praecepta Dei et Ecclesiae, actus fidei, spei, caritatis et contritionis et ea, quae sciri debent necessitate medii. Qua prohibitione neque Episcopus neque parochus sibi vindicant ius statuendi novum quoddam et perpetuum impedimentum impediens, sed suo vetito ob causam omnino rationabilem sponso ignorantes *ad tempus* arcant a matrimonio, *donec* sibi comparaverint necessariam cognitionem rudimentorum fidei. At recte monet Benedictus XIV.: “*Quandoque evenire, ut quis praecipua fidei nostrae mysteria et sciat et credat, cetera pariter, quae necessitate praecepti sunt addiscenda, aliquo saltem rudi modo perceperit, sed quia habetis est ingenii et exilis memoriae post omnem adhibitam diligentiam illa memoria retinere et recitare non valeat; in hoc autem rerum statu non debet perpetuo arceri a matrimonio, quod est institutum in officium naturae et propterea nemini sine propria culpa est negandum, sed curabit parochus, ut, qui eo memoriae defectu laborat, frequenter audiat, quae semel crasse didicit, ne ab eius mente penitus elabantur*” (6). Quod si sponsi domicilium habeant in *diversis* paroeciis unusquisque sponsus a suo paroco videtur esse examinandus, atque testimonium de sufficienti instructione religiosa paroco matrimonio assistenti saltem ante celebrationem matrimonii est exhibendum. Qui parochus matrimonio *assistit*, is certe curare debet, ut omnia sint rite peracta.

132. Absoluto duplici examine de *impedimentis* et de *rudimentis fidei*, quod facile uno actu eodemque tempore cum singulis sponso peragi potest, secundum Rituale Romanum l. c., Ritualia dioecesis, statuta particularia utrique sponso a paroco proprio etiam positiva et specialis *instructio* diligenter at prudenter dari debet, quomodo ad sacramentum matrimonii pie suscipiendum sese convenienter praeparent, et quomodo in illo recte et christiane conversari debeant. Quae instructio non videtur differenda usque ad *ultimos dies ante nuptias*, sed vel immediate ante proclamationes vel primo proclamationum tempore est absolvenda. Porro praxis illa reservandi *confessioni* sponso *instructionem* de sanctitate matrimonii et coniugum officiis non videtur esse conformis naturae *iudicii in tribunali poenitentiae* exercendi neque Catechismo Romano et Rituali Romano et Ritualibus et statutis

(6) *Bened. XIV. l. c. n. 6.; Gasparri l. c. n. 484.; Scherer l. c. § 113. IV. not. 28. 29.*

particularibus. Quemadmodum vero generales et ieiunae exhortationes parum efficiunt, ita etiam a senioribus parochis curandum est, “ *ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videtur aut pias mentes laedere aut risum movere queat* „ Cfr. Catech. Rom., De sacram. matrimonii n. 33.; Gasparri l. c. n. 195. sq.; Leitner l. c. p. 526. sq.

133. Denique parochus *antequam* ad proclamationes procedat, inquirere debet de *baptismo* (7) etiam partis forte acatholicae (ne forte matrimonium propter impedimentum disparitatis cultus sit invalidum) et pro diversitate regionum v. g. Romae de sacramento *confirmationis* (8) rite suscepto. Qua de re facile constare potest aut ex propriis libris parochialibus de baptizatis et confirmatis aut ex testimonio authentico aut aequivalente probatione v. g. per unum testem fide dignum vel testimonium primae communionis vel propriam assertionem sponsi iuramento confirmatam v. g. de recepto sacramento confirmationis, ut fieri potest cum clericis ordinandis. Cfr. S. C. C. in caus. Interamn. 6. Maii 1617. apud Boennighausen, De irreg. P. III. p. 157. At istae formalitates in casibus necessitatis v. g. in articulo mortis ad amussim servari non debent.

Praeterea pro diversis casibus alia quoque documenta parochus a sponsis sunt rite exhibenda velut testimonium de morte prioris coniugis, documentum authenticum alicuius dispensationis super *impedimento* iam obtentae, vel *solutionis* matrimonii *rati* a Sede Apostolica concessae vel declarationis *nullitatis* legitime factae vel *professionis sollemnis* alterius coniugis cum declaratione iudicis ecclesiastici de matrimonio non consummato. Praesertim vero parochus exigit *testimonium de statu libero* i. e. de immunitate partium contrahentium imprimis ab impedimento *ligaminis* tum ab omnibus aliis impedimentis dirimentibus et prohibentibus. Quae negotia ex praxi quadam tolerata inter parochos *etiam diversarum* dioecesium, non mediantibus Ordinariis, ut per se requiritur, sed directo litterarum commercio transiguntur.

Quae status libertas triplici via iuridice probari potest scil. 1. publicationibus in ecclesia faciendis; 2. documentis;

(7) S. C. C. 6. Iun. 1662.; Instr. Card. R. § 70.; Gasparri l. c. n. 121. sq.; Schnitzer l. c. p. 115. sq.; Aichner l. c. § 191. n. 3.

(8) Cfr. Conc. Episc. Sicil. (a. 1850.) et Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. VI. col. 823. t. V. col. 174.

3. *examine testium*, ut expresse declaratur in Instr. S. C. Inq. ad Ep. orient. 29. Aug. 1890. n. 1. At dubitari nequit, quin ex iure *communi* ad probandum statum liberum speciale *illud examen testium* praescribatur, quod iuxta Instr. S. C. Inq. a Clem. X. Const. " *Cum alias* ", 21. Aug. 1670. confirmatum ipsis bannis matrimonialibus est praemittendum (9).

Etenim in fine huius Instructionis statuitur: *Ordinarii praecipiant omnibus et singulis parochis in eorum dioecesibus existentibus, ut pro matrimoniis cum exteris contrahendis non faciant publicationes in eorum Ecclesiis, nisi certiorato Ordinario, a quo vel eius Generali Vicario prius teneantur authenticam reportare, quod pro tali matrimonio fuerunt examinati testes in eorum tribunali, qui probant statum liberum contrahere volentium* ", (10). At de facto extra dioeceses Status pontificii examen testium secundum rigorem iuris communis aut nunquam fuit receptum aut praesertim quoad poenas treremium et fustigationis in desuetudinem abiit. Difficultatibus, quae practicae executioni in magnis dioecesibus certe obstant, partim per potestatem *delegandi* partim per tacitam tolerantiam praxis mitioris v. g. iuramenti suppletorii cum testibus vel per expressum recursum ad Sedem Apostolicam satis videtur esse provisum (11).

(9) *Gasparri* l. c. n. 125.; *Scherer* l. c. § 111. I. Nostra aetate ad vitanda incommoda parochus etiam caute inquireret de documentis iure civili requisitis.

(10) Cfr. quoque declar. S. C. Inq. 24. Febr. 1847. et Instr. S. C. Inq. 29. Aug. 1890. ad Episc. orient. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 442. sq. et vol. XXII. p. 631. sq. et vol. XXIII. p. 189. sq. iunct. Collect. S. C. de P. F. n. 1363. sq.; ubi alia documenta allegantur; Instr. C. R. §§ 70. 246. sq.; *Feije* l. c. n. 254. sq. 441. sq.; *Gasparri* l. c. n. 126. sq.; *Scherer* l. c. § 111. not. 9.; *Rosset* l. c. n. 1117. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 354. sq.

(11) S. C. Inq. 30. Nov. 1898. iunct. Instr. 1. Febr. 1865. in Anal. eccl. t. VII. p. 8. sq.; *Feije* l. c. n. 261.; *Gasparri* l. c. n. 139.; *Rosset* l. c. n. 1121. sq. Profecto *Bouix*, De iud. eccl. t. II. p. 465. putavit Instr. Clementis X. non amplius obligare, ubi propter actus in foro civili gestos praecipuus *finis* legis ecclesiasticae cessarit. At haec sententia nititur supposito evidenter *falso*; nam codices civiles nunc passim multa impedimenta canonica reiciunt atque vicissim in non paucis casibus perperam admittunt *divortium*. Insuper S. C. Inq. 2. Apr. 1873. ad 5. illam opinionem de sufficientia attestationis syndici reprobavit. At si *Gasparri* l. c. qualemcumque consuetudinem mitiorem in Gallia videtur habere *irrationabilem*, id attentis argumentis a *Rosset* l. c. n. 1123 sq. allatis non videtur esse efficaciter probatum. Neque *Sedes Apostolica* examen illud testium vel processum de statu libero *aequaliter de omnibus impedimentis* et quoad *omnes formalitates* videtur urgere. Cfr. *Bucceroni* in Anal. eccl. t. X. p. 273. sq. Nam quod a Sede Apostolica

Decretum „*Ne temere* „ inter conditiones, ut parochus liceat matrimonio assistat, primo loco postulat: „constito sibi legitime de libero statu contrahentium, servatis de iure servandis „. Quare praxis acquirendi hanc certitudinem usque nunc servata etiam in posterum servari poterit; specialia hac de re pro aliqua dioecesi praescripta vim suam retinent. S. C. C. 1. Februar. 1908. Acta S. Sed. XLI. 1908. pag. 109.

§ 2. DE PROCLAMATIONIBUS MATRIMONIALIBUS.

I. De notione atque origine proclamationum.

134. Proclamationes sive denuntiationes sive banni (12) matrimoniales sunt edicta publica (banna) tribus continuis diebus dominicis vel festis inter Missarum solemnias a proprio paracho promulgata certis personis consilium esse contrahendi matrimonium ideoque fidelibus incumbere obligationem denuntiandi impedimenta, quae eidem obstant.

135. Ad avertendos infelices exitus matrimoniorum summo opere interest, ut *ante* illorum celebrationem detegantur impedimenta dirimentia vel impediencia, quae interdum a *sponsis* sive scienter sive ignoranter reticentur, simulque iis, quorum iura forte violantur, danda est occasio illa vindicandi. Hinc iam ante (13) Concilium Later. IV. (a. 1215.) praesertim in Gallia ab Odone de Soliaco, Episcopo Parisiensi,

per indultum potest obtineri (cfr. S. C. Inq. 8. Aug. 1900. de fac. subdel. parochos ad recip. iuram. suppl.) id in se non est irrationabile et consuetudine quoque firmari potest. Porro onus, quod ab ipso *Gasparri* l. c. pro Curiis episcopalibus illarum regionum vocatur „*ferè importabile* „, certe a supremo legislatore Ecclesiae quoad omnes apices iuris non imponi merito praesumitur. Denique decreta Sedis Apostolicae de *morte* alterius coniugis probanda, de impedimento ligaminis vel voti solemnitis in *exteris* vel *vagis* non eodem rigore ad *alia* matrimonia priorum dioecesanorum videntur esse applicanda. Cfr. *De Becker*, De sponsal. et matrim. p. 272. sq.; *Nouv. Revue theolog.* t. 33. p. 644. sq.

(12) Cap. 27. X. de sponsal. IV. 1.; *Ducange*, Glossar. v. v. Bannus, Banum; *Walter*, Deutsche Rechtsg. n. 60. sq.; *Kirchenlex.* v. Bannum.

(13) Quamvis in antiquo Ecclesiae iure publicae et proprie dictae denuntiationes matrimoniales non occurrant (cfr. *Freisen* l. c. p. 138.), tamen vetustissima illa praxis manifestandi Superioribus ecclesiasticis, parentibus, vicinis intentionem cum certa persona celebrandi matrimonium, ut inquisitio quaedam praevia fieret de impedimentis forte existentibus (cfr. praesertim Capitulare Carol. M. a. 802. capitul. 35.; Synod. Ratisbon. (?) saec. 9. vel. 8. celebr. capit. 12. apud *Hefele*, Concilieng. t. III. p. 735.), consuetudinis publicarum denuntiationum fuit praeformatio.

c. a. 1198. introducta (14) est praxis publice quasi tribus edictis denunciandi futura matrimonia. Similiter can. 11. Synodi Londinensis (a. 1200.) prohibetur, ne quis nuptias celebret, nisi trina et publica denuntiatio in ecclesia antea facta sit. “*Banna* „ quoque usu recepta in Ecclesiis Galliae iam commemorantur ab Innocentio III. a. 1212. in epistola ad Episcopum Belvacensem = cap. 27. X. de sponsal. IV. 1. et cap. 6. X. qui matr. accus. IV. 19. Postea ipse Innocentius III. a. 1215. in Concil. Later. IV. capitul. 51. = cap. 3. X. h. t. *specialem quorundam locorum* (i. e. Galliae) *consuetudinem* de bannis nuptialibus lege universali *ad alia generaliter* extendit, accuratius circumscripsit poenisque adiectis munivit. Quam legem Concilii Lateranensis IV. mox quamplurima Concilia provincialia aut iisdem verbis repetebant aut additionibus factis observandi modum quoad omnes circumstantias a Concilio oecumenico non expressas melius determinarunt; at praxis frequenter sacris canonibus non fuit conformis (15). Tandem ut Innocentius III. adoptaverat consuetudinem Ecclesiae Gallicanae (cfr. part. decis. in cap. 27. X. de spons. IV. 1.), ita Concilium Tridentinum ex laudabilibus illis additionibus non pauca assumpsit et capitulum Concilii Lateranensis IV. ampliavit. Quae nova decreta Tridentina de proclamationibus *ut decreta Tridentina* vim habent, si in forma legitima iure speciali capitis *Tametsi* requisita promulgantur (16).

Ius matrimoniale decreti “*Ne temere* „ de bannis legem Tridentinam non mutavit. Hinc proclamationes matrimoniales ex iure tridentino legitime promulgato porro manent obligatoriae. Ubi autem caput “*Tametsi* „ Tridentinum non fuit promulgatum, una futuri matrimonii denuntiatio ex c. 3. X. Lateranens. IV. (IV. 3.) requiritur.

(14) Bened. XIV. Const. “*Paucis abhinc* „ 19. Mart. 1758.; Scherer l. c. § 111. not. 11.

(15) Schulte, Eher. § 8.; Hefele l. c. t. V. p. 948. 1153. t. VI. p. 645. 695. t. VIII. p. 97. 153. 156. t. IX. p. 578. 858.; Rosset l. c. n. 1082. sq.

(16) Ex cap. 3. X. h. t., quod ubique terrarum fuit observandum, una tantum praescribitur proclamatio. Quare ubi cap. *Tametsi* Conc. Trid. ne quoad ius quidem de proclamationibus sive expressis verbis sive usu est promulgatum, ex capit. Conc. Lat. IV. et iure Decretal. etiam nunc una denuntiatio ibidem omnino requiritur, at *sufficit*, nisi statutis vel consuetudinibus particularibus duae vel tres proclamationes sint praescriptae. Cfr. Bened. XIV. Const. “*Paucis abhinc* „ 19. Mart. 1758.; Conc. plen. Baltimor. I. (a. 1852.) in Collect. Lac. t. III. col. 146. Cfr. quoque Collect. Lac. l. c. col. 488. 648. 937. 1076.; Van de Burgt l. c. p. 356.; Feije l. c. n. 240.; Gasparri l. c. n. 149. sq. 901.; Esmein l. c. t. I. p. 180. sq.

II. De subiecto et obligatione atque vi proclamationum.

136. Frequenter in *examine sponsorum* nullum impedimentum dirimens aut impediens detegitur, aut quandoque ab impedimento forte existente *dispensatio* iam est obtenta. Nihilominus proclamationes matrimoniales in forma ecclesiastica *ante celebrationem* matrimonii (vel certis in circumstantiis a Concilio Tridentino expressis, *non* in aliis ad arbitrium parochorum, *saltem ante ipsius consummationem*, quod tamen nunc passim in desuetudinem abiit) ab Ecclesia omnibus, *qui concernuntur*, sub *gravi* peccato praescriptae etiam in matrimoniis servorum (cfr. S. C. de Prop. F. 1. Apr. 1816.) omnino sunt peragendaе, neque per proclamationes a magistratu civili ad celebrationem matrimonii civilis factas per se suppleri possunt. Cfr. S. C. Inq. ad Vicar. Apost. Iamaic. 12. Maii 1881. Quae obligatio faciendi denuntiationes matrimoniales tanquam personam edicta publica *promulgantem* proxime afficit *proprium* sponsorum contrahentium *parochum*, qui *delegare* potest alium *sacerdotem* vel etiam *clericum*, imo per se laicum v. g. aedituum. At quamvis adnotator *Ferraris* l. c. v. Denuntiationes n. 24. modum excedat, si docet *solummodo presbyterum* posse delegari ad banna nuptialia publicanda, seposito casu necessitatis huiusmodi delegatio simplici clerico ad praedicandum verbum Dei nondum approbato vel laico *convenienter* fieri nequit. Praeterea *omnes fideles*, qui matrimonium celebrare intendunt, legi de praeviis bannis sunt adstricti. Nam illa lex fundatur in *praesumptione communis periculi* ideoque non cessat, etiamsi in casu quodam particulari praesumptio non verificetur. Publicationes vero civiles iam ex sese ad scopum Ecclesiae obtinendum sunt insufficientes, quoniam leges civiles complura impedimenta canonica non curant, neque speciali formae proclamationum iure ecclesiastico constitutae similis quaedam proclamatio civilis ab Ecclesia reprobata arbitrarie substitui potest (17). Sola omissio bannorum nuptia-

(17) Cap. 3. X. h. t. « *In ecclesiis per presbyteros* »; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de refor. matrim. ; Bened. XIV. Const. « *Paucis abhinc* » et Const. « *Nimiam licentiam* » 18. Mart. 1743. § 14. ; Instr. Card. R. § 65. ; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 5. sq. ; *Ferraris* l. c. v. Matrimonium artic. 4. *Van de Burgt* l. c. p. 377. sq. ; *Feije* l. c. n. 262. sq. ; *Schmalzgr.* h. t. n. 1. sq. ; *Rosset* l. c. n. 1086. sq. 1125. sq. ; *Gasparri* l. c. n. 152. sq., ubi n. 154. recte referuntur *exceptiones* a generali obligatione statutae v. g. connubia supremorum principum et casus urgentis necessitatis v. g. in articulo mortis.

lium *neque* iure Decretalium *neque* iure Tridentino *neque* ullo iure particulari legitime constituto contractum matrimoniale reddit *irritum* (18). Item matrimonium servata forma *substantiali* Concilii Tridentini, sed *omissis* denuntiationibus celebratum S. C. C. in causa Hieracen. 1587. censuit *non dici clandestinum* (19). Omnibus *tribus* denuntiationibus matrimonii rite factis quamprimum (20) matrimonium est celebrandum, ita tamen ut ex praxi recepta, non vi stricti iuris communis inter ultimam proclamationem et celebrationem matrimonii 24. horae sive integer dies (21) intercedere soleant. Quae praxis certe servanda est, si iure particulari sit praescripta, vel obtenta dispensatione *unica* tantum fiat proclamatio. Quodsi *infra duos menses* matrimonium non contrahatur, aut proclamationes per tantum tempus *interrumpantur*, iuxta sanctiones Ritualis Romani sunt iterandae, “ *nisi aliter Episcopo videatur* „; at iura particularia quandoque obligationem renovandi denuntiationes matrimoniales nonnisi post *quatuor* atque adeo post *sex menses* existere statuunt. Cfr. Instr. Card. R. § 64.

137. *Obligationi* perficiendi proclamationes matrimoniales correspondet in *parcho ius* proprium parochiale, vi cuius ad illas peragendas *competens* fit atque iuxta statuta dioecesana vel laudabiles consuetudines certa emolumenta vel *iura stolarum* (22) percipere potest. *Fideles* vero si pro sua *obligatione* a parcho in forma legitima petunt proclamationem matrimonii, acquirunt *ius*, ut parochus sive per se sive per suum de-

(18) Bened. XIV. Const. « *Paucis abhinc* », De Synod. dioec. l. XII. cap. 5. n. 2., Quaest. can. 105.; S. C. C. 28. Sept. 1591.; Sanchez l. c.; Schmalzgr. h. t. n. 8. sq.; Rösset, l. c. n. 1085.

(19) Cfr. ed. Richt. C. Tr. p. 224.; paulo aliter Schnitzer l. c. p. 132. not. 3., ubi *etiam* illa matrimonia videtur *dicere clandestina*, quae *solis bannis* nuptialibus illegitime *omissis* ceteroquin coram proprio parcho et testibus fuerunt celebrata. Cfr. infra h. tit. n. 147., quo *sensu* haec sententia rite explicari possit; Scherer l. c. t. II. p. 156. sq. not. 61. sq.

(20) Rit. Rom. l. c.; Collect. Lac. t. II. col. 583. t. VI. col. 768.; Freisen l. c. p. 128. sq.

(21) Id passim statuitur in antiquioribus et recentioribus Conciliis provincialibus. Cfr. Collect. Lac. t. I. col. 198. 632. t. II. col. 175. t. IV. col. 342. 1055. 1119. t. V. col. 518. Imo tempore medii aevi non raro Synodi inter ultimam proclamationem et celebrationem matrimonii intervallum 3. vel 8. vel 14. dierum praescripserunt. Cfr. Schulte l. c. § 8. Scherer l. c. § 111. II. not. 28. 29.

(22) Cap. 42. X. de simon. V. 3.; Gasparri l. c. n. 159.; Scherer l. c. § 111. II.

legatum vel vicarium proclamationes peragat. Quodsi parochus sine causa in iure fundata proclamationes denegat, patet sponsis recursus ad Episcopum.

III. De tempore, locò, forma proclamationum.

138. Proclamationes ex iure Tridentino (23) faciendae sunt *tribus continuis diebus dominicis vel festis* sive iure communi sive iure particulari praeceptis inter Missarum solemnias. Quare festa devotionis, dies feriales, imo vel ipsa festa *plane suppressa*, saltem ordinarie sine dispensatione Episcopi in casibus particularibus data aut urgenti necessitate non sufficiunt, ut legi de proclamationibus satisfiat (24). Ex iure communi, quod interdum per consuetudines particulares restrictum est, etiam tempore *adventus* vel *quadragesimae* diebus dominicis et festis *denuntiationes* matrimoniales non prohibentur (25). *Continui* dicuntur illi dies festi, qui ita sibi succedunt, ut saltem *alius dies festus* non interponatur, licet forte omnes tres dies festi diebus ferialibus seiungantur. Quodsi tres dies festi *immediate* sibi succedant propter *finem* a Concilio Tridentino intentum ex interpretatione multorum doctorum etiam multis statutis vel Ritualibus dioecesanis comprobata banna nuptialia ita publicari *debent*, ut *saltem* inter *duas* proclamationes omisso uno die festo unus alterve dies ferialis intercedat. At vi *verborum* Concilii Tridentini et attempta libertate fidelium diebus festis *facile* impedimenta denuntiandi, haec *obligatio* interponendi aliquot dies ut absolute *certa* et pro omnibus casibus ex iure Tridentino statui nequit, ut recte tenet *Schnitzer* l. c. p. 124. not. 2. cum non paucis v. g. Catalano, Salmanticensibus contra *Sanchez*,

(23) Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; *Gasparri* l. c. n. 160. sq.; *Rosset* l. c. n. 1110 sq.

(24) S. C. C. in caus. Brun. 17. Iun. 1780. et 5. Iul. 1780. et ead. S. C. C. in caus. Tudertina 19. Apr. 1823. et praesertim in caus. Pinarolien. 7. Apr. 1862.; *Feije* l. c. n. 247. sq. 262. sq. At festis istis suppressis, si frequentior quidam permaneat populi concursus ad ecclesiam, cum licentia Episcopi etiam generaliter sive per modum legis dioecesanæ data parochi semper proclamationes matrimoniales peragere possunt. Cfr. cit. caus. Pinarol.; Synod. dioeeces. Alban. (a. 1886.) P. II. art. 9. n. 9.; *Gasparri* l. c. n. 166. sq. Inde tamen nequaquam sequitur Episcopum *sine* indulto apostolico *generaliter* quoque *posse* permittere, ut etiam diebus *ferialibus* possint fieri proclamationes matrimoniales, si frequens sit concursus populi. Cfr. *Zitelli*, Appar. p. 370.; *Rosset* l. c. n. 1112.

(25) S. C. Ep. et Reg. 18. Dec. 1589. apud *Ferraris* l. c. n. 22.

Schmalzgr. aliosque. Cfr. *Rosset* l. c. n. 1111. Imo quamvis ex iure Tridentino *omnibus tribus diebus* festis sibi *non* immediate subsequentibus, nullo omnino omisso, nuptiae proclamandae sint, tamen *consuetudines particulares* rigorem decreti Tridentini interdum aliquantulum ita emollierunt, ut v. g. saltem summis quibusdam festis proclamationes non fiant (26).

Illae proclamationes verbis Concilii Tridentini conformes non essent, quae fierent *extra* Missarum solemniam v. g. tempore vesperarum vel concionis a Missa principali prorsus seiunctae, nisi Episcopus dispenset, vel necessitas urgeat; v. g. si mane ex oblivione ultima proclamatio a parochio omissa fuisset (27). Neque *eodem die duae* denuntiationes sunt permissae, ut declaravit S. C. C. in caus. Vicen. 20. Apr. 1606. apud *Giraldi*, Expos. iur. pont. P. II. sect. 114.

139. *Locus* ordinarius proclamationibus peragendis praescriptus est *propria ecclesia nupturientium parochialis*, quae est illius parochiae, in qua nupturientes domicilium habent vel saltem alteruter contrahens a mense commemoratur. Mensilis etenim commemoratio in parochia per decretum „Ne temere „quasi-domicilio substituta est (28) et per accidens etiam illa ecclesia, in qua extraordinarie divina officia pro parochianis celebrantur. Cfr. S. C. C. 1. Iul. 1724. Nam Concilium Tridentinum exigit, ut banna nuptialia publicentur „*a proprio* (29)

(26) *Schmalzgr.* h. t. n. 23.; *Lehmkuhl*, Theolog. moral. t. II. n. 673.; *Scherer* l. c. not. 16.

(27) S. C. C. in caus. Avenion. 25. Octob. 1586.

(28) Cap. 3. X. h. t.; Concil. Trid. Sess. XXIV., cap. 1. de ref. matr.; *Rosset* l. c. n. 1102. sq. Quibus legibus ecclesiasticis, extra casum legitimae dispensationis, cfr. infra n. 140., non satisfaceret, si parochi etiam cum generali licentia Episcopi ordinariae proclamationi bannorum in ecclesia parochiali viva voce factae simpliciter et semper substituerent *affixionem* proclamationum scriptarum ad valvas ecclesiae parochialis; at Episcopi non prohibentur, quominus *praeter* consuetas proclamationes *etiam* affixionem scripturae ad valvas ecclesiae parochialis praescribant. Cfr. Conc. provinc. Neapol. (a. 1699.) et Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. t. I. col. 198. t. VI. col. 521.

(29) Cfr. Ritual. Rom. et textus cit. in not. praeced.; cit. Instr. S. C. Inq. 29. Aug. 1890. n. 2.; S. C. C. in caus. Colon. 23. Febr. 1901. cum voto consultoris. Cfr. de domicilio vero vel quasidomicilio: Cap. 2. de sepult. III. 12. in Sext.; S. C. Inq. 7. Iun. 1867. et 2. Maii 1877. (de iure vetere communi); S. C. Inq. 6. Maii 1886. (de iure antea speciali Americae sept. nunc communi) in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1407.; S. C. Inq. 9. Nov. 1898. in Anal. eccl. t. VII. p. 6. sq.; S. C. C. in caus. Paris. 28. Ian. 1899. cum voto consult. in Anal. eccl. t. VII. p. 15. sq. 62. sq. 194. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33.;

contrahentium parcho, „in ecclesia inter Missarum solemnia„. At proprius parochus solummodo dicitur is, in cuius parochia quis *verum domicilium* habet vel a mense commoratus

Laurin l. c. in font.; *Gasparri* l. c. n. 916. sq. 941.; *Feije* l. c. n. 203. sq.; *Rosset* l. c. n. 2149. sq. 2161. sq. not. 1. iunct. *Schmalzgr.* l. IV. t. 3. n. 150. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 150. sq. Quibus de domiciliis multi multa disputarunt; at iteratis declarationibus SS. CC. res etiam sine formali et expressa lege pontificia nunc certa est (aliter *Scherer* l. c. not. 43.). Itaque *verum domicilium* essentialiter comprehendit 1) *actualement habitationem* in aliqua parochia et 2) *animum ibidem manendi in perpetuum*, si nihil avocet. Similiter ad acquirendum *quasi domicilium*, de quo in vetere iure quaestio saepe recurrebat, ex cit. Instr. S. C. Inq. 7. Iun. 1867. duo sunt necessaria i. e. 1) actualis habitatio in parochia et 2) *animus ibidem manendi per maiorem anni partem*. Quare iam *primo die* habitationis in parochia, si *factum* habitationis concurrat cum *intentione ibidem permanendi toto tempore* a iure requisito, verum domicilium vel quasi domicilium acquiritur. Inde quoque consequitur non posse aliquem *simul* duo propria quasidomicilia habere. Cfr. S. C. C. in c. Paris. 26. Apr. 1902.; *Gasparri* l. c. n. 916. Hinc si Instr. C. R. § 61. statuit eo in casu, quo quis praeter verum domicilium *plura* quasidomicilia habeat, etiam in *uno* ex illis quasidomiciliis banna nuptialia esse publicanda, ordinat negotium proclamationum in ea suppositione, quae ex disciplina vigente non amplius verificari potest, nisi ad proprium quasidomicilium v. g. pupilli accedat quasidomicilium *necessarium*. Praeterea *Feije* l. c. n. 210. 213. sq. 227. 228. omnino videtur esse adstipulandum, si putat actuali habitatione vere protracta per maiorem anni partem in aliqua parochia more aliorum civium sive vere habitantium, non more vagorum vel hac illae itinerantium reapse acquiri quasidomicilium. Qua in sententia l. c. n. 213. supponit forte ab initio habitationis illam intentionem manendi per maiorem anni partem non adfuisse et vicissim *post* completum integrum semestre *actualis* habitationis non amplius anxie inquirendum esse de *intentione*, qua quis ab initio in illam parochiam venerit. Nam post elapsum unum mensem habitationis iam *praesumitur* illa intentio manendi per maiorem anni partem. Cfr. cit. Benedict. XIV. Const. « *Paucis abhinc* », 19. Mart. 1758.; *Feije* l. c. n. 219. sq. 223. sq. 226. Quare *post* completum semestre actualis habitationis *ipso facto*, non tantum ex aliqua *praesumptione* videtur demonstrasse animum manendi per maiorem anni partem. Cfr. S. C. Inq. 9. Nov. 1898. in Anal. eccles. t. VII. p. 6. sq. iunct. *Monitore eccles.* vol. X. P. II. p. 221. ubi editor (Assess. S. O.) in nota ad cit. resp. S. C. Inq. haec scribit: « *Da questa risposta si fa chiaro, come la S. C. non ha creduto di definire la questione, se basti ovvero no, al matrimonio dimorare materialmente in una parrocchia per sei mesi senza animo di starvi tanto tempo. Nessuno perciò credo, che dal rescritto « acquiescat » per l'Officiale che opinava in senso negativo, e per essersi concesso come grazia in quella città di poter bastare la detta dimora materiale, debba ricavarsene, che da ciò non basti per nulla altrove cotal dimora pel matrimonio* »; S. C. C. in c. Paris. 28. Ianuarii 1899. cum voto cons. supra l. c. Cfr. quoque *Hinschius* l. c. t. II. p. 297., ubi quasidomicilium in foro ecclesiastico evidenter receptum inefficacibus argumentis impugnat et verum domicilium ita definit, ut illud tandem cum quasidomicilio confundat.

est, non parochus loci *originis*, ubi quis primordia vitae suscepit; *vagorum* autem parochus est is, in cuius parochia iidem actu commorantur.

I. Quare si *utraque pars* contrahens in *una* parochia retineat verum domicilium, in *sola illa parochia* proclamationes sunt faciendae.

II. Quod si sponsi in *diversis* paroeciis habeant *domicilium*, in *utraque* parochia denuntiationes matrimoniales fieri debent (30). Etenim Concilium Tridentinum praescribit, ut a *proprio contrahentium* paracho denuntiationes publicentur; at in casu sunt duo parochi proprii; ergo uterque ad proclamationes est competens et obligatus. Porro *finis* denuntiationum detegendi impedimenta *uniuscuiusque* sponsi manifeste probat disparitatem cum *celebratione* matrimonii, quae coram uno ex parochis propriis fieri potest. Denique Rituale Romanum l. c. et S. C. C. duplicem illam publicationem expresse praescribunt.

III. Si sponsi complura habeant *domicilia* scil. unum vel duo vera domicilia v. g. tempore hiemis et aestatis, in illis duabus parochiis banna nuptialia publicanda sunt, nisi forte commemoratio in uno domicilio tam longa fuerit, ut nulla sit necessitas vel utilitas instituendi proclamationes in parochia alterius domicili, vel aliunde sit exceptio facienda v. g. in matrimoniis mixtis (31).

(30) Cfr. quoque Instr. Card. R. §§ 60, 61. Si *Reiffenstuel* l. IV, t. 3, n. 9. cum Laymann, Pirhing aliisque docuit etiam in hoc casu *per consuetudinem* effici posse, ut publicatio bannorum *tantum* fieret in loco celebrationis nuptiarum, huiusmodi consuetudo quoad *factum* non est sufficienter probata, nec in se rationabilis dici potest; ideirco haec opinio iuri aperte contraria nunc a canonistis est derelicta. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 163.; *Schmalzgr.* h. t. n. 13.

(31) Verba Concilii Tridentini de *proprio* paracho certe verificantur, neque minus urget *finis* legis de detegendis impedimentis. Porro Bened. XIV. Const. « *Paucis abhinc* » ex fontibus iuris communis et particularis omnino inculcat parochum *etiam post* adeptum a sponsis *quasidomicilium* in loco non posse assistere eorumdem matrimonio, *nisi prius sibi exhibeantur denuntiationum edicta ex vero sponsorum domicilio*, unde constet de immunitate ab impedimentis. Si R. Pontifex publicationem in loco *quasidomicilii* expresse in casu non commemorat, sane eandem non reiecit, sed potius supponit ut rem aliunde certam. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 191. Consonant verba cit. Instr. S. C. Inq. 29. Aug. 1890. n. 2. « *Publicationes faciendae sunt in loco domicili vel quasidomicilii. Expedit etiam, ut fiant in loco originis, si contrahentes ibidem morati fuerint post adeptam aetatem ad matrimonium contrahendum idoneam atque insuper in locis, ubi saltem per decem menses (?) commorati fuerint, nisi iam a pluribus annis domicilium fixerint in*

IV. Si pars quaedam verum domicilium alicubi contractum *dereliquit*, parochus *loci derelicti* etiam *originis* non amplius est parochus proprius *illius nupturientis*, ideoque ex stricto iure Tridentino proclamationes *ibidem* fieri non debent, dummodo servantur *alia* de iure praescripta v. g. de statu libero probando (32). At cum etiam *finis* legis Tridentinae et cap. 3. X. h. t. sit attendendus, si sponsi *recenter* in aliqua parochia domicilium acquisiverunt, proclamationes tum in *nova* ipsorum parochia tum in antiqua, ex qua dimisso domicilio discesserunt, fieri debent, omitti vero *possunt* in *derelicta* parochia, si in *nova* parochia iam *diutius* commorati sunt (33). Qua in re cum Concilium Tridentinum non derogavit laudabilibus *consuetudinibus*, quibus provinciae ecclesiasticae in matrimonii celebratione *ultra* solemnitates Tridentinas utuntur, iura particularia omnino sunt *consulenda* (34).

loco, ubi matrimonium contrahendum est *. Idem statuit Instr. C. R. § 61. Cfr. Rosset l. c. n. 1105.; Schmalzgr. h. t. n. 14., ubi recte tenet denuntiationes non semper esse faciendas in *loco celebrationis* matrimonii, ubi sine quasidomicilio cum delegatione *proprii* parochi fiunt nuptiae, postquam banna *alibi* rite publicata sunt.

(32) S. C. C. in caus. Senogall. 3. Apr. 1734. et in caus. Vercellens. 9. Maii 1719. Cfr. ed. Richt. C. Tr. p. 224. n. 28.; cit. vot. in caus. Colon.; Schmalzgr. h. t. n. 15. sq.; Rosset l. c. n. 1107. sq. Cum S. C. Inq. l. c. in not. 31. h. tit. dicat * *expedire* *, ut denuntiationes iuxta modum a se expositum fiant, satis insinuat *absolutam obligationem* pro omnibus casibus saltem ex iure *communi* non exsistere.

(33) Qua limitatione decisio S. C. C. in caus. Senogall. 29. Ian. 1684., in qua denuntiationes *etiam* in parochia *originis* videntur praescribi, facile conciliatur cum declarationibus eiusdem S. C. C. citatis in not. 32. Porro si Sanchez l. c. l. III. disp. 6. n. 6. 7. cum aliis tenet denuntiationes *non* requiri in illa parochia, in qua quis a *brevi* tempore *novum* domicilium acquisivit, haec doctrina cum verbis Concilii Tridentini de bannis *a proprio* paracho publicandis et cum ipso fine legis vix potest conciliari. Cfr. Gasparri l. c. At etiam ab inutili formalismo est indubitanter abstinendum. Quare iure et consuetudine particulari statui potest, quandonam illud tempus sit *ita breve* censendum, ut denuntiationes in *sola* parochia derelicta habeant practicam utilitatem. Cfr. Rosset l. c. n. 1107. de praxi Romana, ubi *ante* elapsos *duos* menses denuntiationes publicantur in *sola* parochia derelicta, *post* elapsos *duos* menses solummodo in parochia *novi* domicilii; Schneider, Manuale sacerdot. p. 326.; Collect. Lac. t. III. col. 648.; Instr. C. R. §§ 62. 63., unde constat alibi *breve* illud tempus esse *mensem* vel *sex hebdomadas*.

(34) Hinc praesertim recentiora Concilia provincialia attendenda sunt quoad proclamationes *famulorum, militum, filiorumfamilias*, qui secundum leges *civiles* minoribus adnumerantur et in *domicilio* parentum vel tutorum domicilium *necessarium* sive legale habent. Cfr. S. C. C. in caus.

V. *Vagorum* matrimoniis interesse parochi prohibentur, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint (praesertim de libero illorum statu) et re ad Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata ab eo licentiam obtinuerint (35). Quae demum facultate obtenta nuptiae vagorum per se proclamari debent *in loco*, ubi vagi *actu commorantur* et matrimonium celebrant; nam ibidem suum habent *proprium* parochum. Item quandoque illorum denuntiationes requiri solent etiam in loco *originis*, nisi iam *ante* adeptam pubertatem inde discesserint et postea in *alio loco diu* commorati fuerint, in quo deinde potius banna pariter sunt publicanda (36).

140. *Forma* denuntiationum iure communi accuratius non est definita, et Concilium Tridentinum (37) solummodo exigit, ut *ter* denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum. Hinc ex natura rei, ex Ritualibus atque legitimis consuetudinibus est eruendum, quatenus forma sit servanda. Imprimis vero parochus competenti curandum est, ut legitime sit *rogatus*, neque unquam ad proclamationes procedere potest, nisi uterque sponsus suam ipsi voluntatem de ea re *certo* manifestavit (38). Quae commissione accepta parochus sive per se sive per alium a se delegatum, qui non debet esse necessario sacerdos vel clericus (39), denuntiationes peragere valet.

Consent. 15. Apr. 1752. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 229. n. 48. de domicilio necessario militum; Conc. prov. Quebec. II. (a. 1854.) in Collect. Lac. t. III. col. 648.; Conc. prov. Galliae v. g. Rem. I. (a. 1849.), Albiens. (a. 1850.), Rothomag. (a. 1850.), Senon. (a. 1850.), Bituric. (a. 1850.), Auscitane. (a. 1851.) l. c. t. IV. col. 126. 435. 531. 894. sq. 1118. 1191.; Instr. Card. R. §§ 61. sq.; *Aichner* l. c. § 164.; *Rosset* l. c. n. 1113. sq. Similiter ex iure particulari diocesis Brixinensis et alibi in Austria banna nuptialia publicari debent tum in ecclesia matrice tum in ecclesia filiali, si unus ex sponsis habitat in territorio ecclesiae filialis, licet ex stricto iure Tridentino praescriptum non sit, ut de *iisdem* sponsis in *eadem* parochia domicilium habentibus *bis* eodem die festo in *diversis* ecclesiis fiant proclamationes matrimonii. Cfr. S. C. C. in c. Colon. 23. Febr. 1901. cum voto consultoris.

(35) Concil. Trid. Sess. XXIV. Cap. 7. de ref. matr. Decret. « *Ne temere* », V. § 4.

(36) *Feije* l. c. n. 251.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 674.; *Rosset* l. c. n. 1116.; *Gasparri* l. c. n. 163.; *Schnitzer* l. c. p. 123. Cum vagorum *actualis* commoratio in loco sit interdum adeo *brevis*, ut denuntiationes sint ibidem inutiles, ab *iisdem* promulgandis abstinetur, dummodo iuramento supplementario aliisque mediis constet de *statu libero*. Cfr. quoque Instr. C. R. § 63.; *Bucceroni* in Anal. eccl. t. X. p. 273. sq.

(37) Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; *Rosset* l. c. n. 1142. sq.

(38) Rituale Rom. l. c.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.), Conc. prov. Ravennat. (a. 1855.) in Collect. Lac. t. VI. col. 25. 167.; *Feije* l. c. n. 253.

(39) *Sanchez* l. c. l. III. disp. 6. n. 5.; *Schmalzgr.* h. t. n. 12.; *Schnitzer*

Porro *vulgari* sermone, clara et intelligibili voce, accurate est indicandum, quinam sint nupturientes secundum *nomen*, *cognomen*, *domicilium*, *parentes* aliaque adiuncta, prout praescribunt Ritualia et consuetudines probatae dioecesium. At omnia *omitti* debent, quae ex mandato *Ecclesiae* omittenda sunt v. g. *de religione heterodoxa* alterius sponsi, si ex tolerantia fiat proclamatio matrimoniorum *mixtorum*, aut sponsis *opprobrio* verti possunt velut illegitimi natales, vel saltem quandoque *odiosa* sunt v. g. aetas vel absolute *falsa*, v. g. si concubina occulta dicatur *vidua* (40).

Ex iure communi proclamationes modo indicato, id est viva voce, fieri debent. Haec tamen forma in magnis paroeciis ob multitudinem eorum, qui eodem die annuntiandi sunt, difficultatem parit. Quam ob causam dioecesi Parisiensi petita facultas facta est, in parochiis, quae continent decem millia parochianorum vel amplius, legi Tridentinae de publicationibus matrimonialibus satisfacere, affigendo in loco ecclesiae conspicuo, per tres dies dominicas vel festivas continuas, scriptas schedulas futura matrimonia exhibentes, quae schedulae per totam diem, a prima missa matutina, usque ad ultimum liturgicum officium vespertinum, affixae remaneant. S. C. Conc. 28. Martii 1908.: Acta S. Sedis XLI. (1908.) pag. 246.

Secundum Rituale Romanum exprimenda quoque est *obligatio fidelium* quamprimum deferendi paracho *impedimenta* sibi nota. Quare indicetur necesse est, *quot* proclamationes iam sint factae, et num sit *ultima*, si forte ab una alterave proclamatione *dispensatio* fuerit obtenta.

IV. De dispensationibus in proclamationibus.

141. *Potestas* dispensandi super denuntiationibus matrimonialibus est penes *Rom. Pontificem*, et ex concessione Concilii Tridentini eadem potestas etiam cum facultate delegandi prudenti iudicio *Ordinariorum* est relicta (41), Ordinarius ex mente

l. c. p. 122.; at *Feije* l. c. n. 250. nimis absolute « *cavendum* » esse dicit, ne fiat proclamatio bannorum per *laicum*. Cfr. supra h. tit. n. 136.

(40) Gregor. XVI. Instr. ad Episc. Bavar. 12. Sept. 1834. (de matr. mixtis); Instr. C. R. § 60. (de exprimenda *aetate* sponsorum, quod *Gasparri* l. c. n. 158. et *Schnitzer* l. c. p. 125. not. 4. non approbant); *Joder*, Formulaire matrimon. p. 32., ubi de publicandis « *viduis* » illis putativis nimiam defendit tolerantiam.

(41) Cfr. de iure antiquo: *Schmalzgr.* h. t. n. 25. et *Feije* l. c. n. 265.; *Schulte* l. c. § 8. p. 41. et de iure novo: Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1.,

Concilii Tridentini est Episcopus dioecesanus, Praelatus nullius, Vicarius capitularis sede vacante, Vicarius generalis iam vi mandati generalis (42), non vero parochus; is tamen epikeia uti potest, si periculum sit in mora (v. g. ex concessione generali in articulo mortis) et Episcopus adiri nequeat v. g. etiam in aliis causis necessariis (43). Ex *speciali delegatione* Episcopi in quibusdam dioecesibus concessa est Vicariis foraneis moderata *facultas* dispensandi v. g. a tertia vel etiam a secunda proclamatione.

142. Ut Ordinarius sponsum (44) licite et valide concedat dispensationem, semper requiritur *legitima causa*, de qua constare debet per *extraiudicalem* quandam cognitionem (45). Quodsi causa illa est huiusmodi, ut dispensatio tantum utilis sit nupturientibus sponis, v. g. si concedatur ob merita, nobilitatem, dispensatio dicitur *gratiosa*, quam Episcopus concedere potest, sed non debet. At si causa dispensationis sit certum et grave damnum spirituale vel temporale a sponis vel scandalum ab aliis avertendum, dispensatio redditur necessaria et ab Episcopo concedi debet: secus patet recursus v. g. ad

de ref. matr.; Bened. XIV. Const. « *Satis vobis* » 17. Nov. 1741. § 5.; Gasparri l. c. n. 181. 182.; Rosset l. c. n. 1167. sq.; Scherer l. c. § 111. p. 157. sq.

(42) S. C. C. in caus. Farfen. 25. Ian. 26. Maii 1707.; Sanchez l. c. lib. III. disp. 7. n. 9. 10.; Schmalzgr. h. t. n. 25. sq. 27.; Feije l. c. n. 265.; Santi l. IV. t. 3. n. 11.; Giovine l. c. t. I. p. 658. sq.; Gasparri l. c. n. 182.; Scherer l. c. § 111. not. 68.

(43) Sanchez l. c. lib. III. disp. 7. n. 46.; Schmalzgr. h. t. n. 43. sq.; Feije l. c. n. 268.; aliter Scherer l. c. not. 75. insistens theoriae non fundatae scl. epikeiam « *iuri* » esse alienam.

(44) Si sponsi nupturientes *diversis* Ordinariis sint subiecti, dispensatio a proclamationibus forte utilis vel necessaria *per se* ab *utroque* Ordinario peti et concedi debet, neque remissio *unius* Ordinarii sufficit, nisi alter pariter dispenset aut saltem testetur de statu libero sui subditi ab impeditis ut suadet *finis* legis detegendi impedimenta uniuscuiusque sponsi et deducitur ex compluribus Conc. prov. et ex causa Visen. 29. April. 1616. allegata a Giraldis, Expos. iur. pont. P. II. sect. 104. Cfr. Rosset l. c. n. 1172. sq.; Bucceroni, Inst. theol. mor. t. II. p. 263.; Giovine l. c. p. 661. sq.; Scherer l. c. not. 69. 70. At ex conventionem expressa Episcoporum vel consuetudine vel placitis doctorum non raro mitior viget praxis, secundum quam sufficit dispensatio Episcopi *loci*, in quo matrimonium *celebratur*. Cfr. Bucceroni in Anal. eccles. t. X. p. 273. sq.; Gasparri l. c. n. 183.; Aichner l. c. § 163.; Schnitzer l. c. p. 130.

(45) Benedict. XIV. Const. « *Satis vobis* » 17. Nov. 1741. § 5., Const. « *Nimiam licentiam* » 18. Maii 1743. §§ 5. sq. 11. sq.; Giovine l. c. t. I. p. 660. 662. 664.; Rosset l. c. n. 1086. sq.; Sanchez l. c. l. III. disp. 10. n. 12. sq. 20. sq.

Metropolitanum. Quae causae legitimae (46) eo graviores esse debent, si non solum ab *una*, sed a *duabus* proclamationibus dispensetur. Huiusmodi causae sunt, si v. g. post primam proclamationem ob longiorem dilationem matrimonium malitiose impediretur (cfr. Conc. Trid. l. c.), vel sponsa deflorata ob imminentem partum diffamaretur, vel periculum fornicationis oriaur inter sponso. Ad concedendam vero dispensationem, ut *ne una quidem* fiat proclamatio, "*urgens, legitima gravissimaque causa* „ requiritur (47). Huc spectant casus, si sponsi ad legitimandam prolem contrahunt matrimonium in *articulo mortis*, vel si *convalidandum* sit matrimonium invalide iam contractum, vel si duo concubinarii, qui *publice* reputantur coniuges, velint celebrare legitimas nuptias, vel timendum sit, ne *malitiose* impediat matrimonium, si vel *una* fiat denuntiatio (cfr. Conc. Tr. l. c.), vel si a sponsis ob speciales rationes cum approbatione Ecclesiae celebretur matrimonium conscientiae, vel sponsi propter diversitatem aetatis vel alias causas publicae derisioni exponerentur.

Curandum omnino est, ut dispensationes a bannis *gratis* concedantur, neque pro iis pecunia etiam ad causas pias eroganda ab Ordinariis exigatur, nisi forte excepta mercede cancellarii pro scriptura iuxta statuta dioecesana vel legitimis consuetudines determinata. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 28. de ref.; Taxa Innocentiana sive Instr. ab. Innoc. XI. approb. 8. Oct. 1678. iunct. novo decreto S. C. C. 10. Iun. 1896.; S. C. de Prop. F. 12. Feb. 1821. ad Episc. Hibern.; *Gasparri* l. c. n. 189.; *Scherer* l. c. p. 76.; *Rosset* l. c. n. 1185.

V. De obligatione fidelium denuntiandi impedimenta.

143. Cum *finis principalis bannorum* nuptialium sit *impediendi matrimonia irrita vel illicita*, ex lege naturali caritatis et *etiam ex ipsa lege ecclesiastica* et *vi tenoris proclamationum* omnibus fidelibus (et vi iuris naturalis etiam infidelibus) cuius-

(46) Causae legitimae generatim illae sunt censendae, quae in fontibus iuris *speciminis causa* expressae sunt vel eis merito *aequiparantur* (cfr. Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; Instr. Card. R. §§ 82. sq.) vel a probatis auctoribus referuntur. Cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 8. 9.; *Schmalzgr.* h. t. n. 33. sq.; *Santi* h. t. n. 14.; *Rosset* l. c. n. 1180. sq.

(47) Cfr. Instr. Card. R. §§ 82. 83. 84. atque de exigendo iuramento integritatis sive status liberi ex iure particulari multarum dioecesium v. g. Austriae et Germaniae, si omnes denuntiationes omittantur, § 85. eiusd. Instr.; *Aichner* l. c. § 163.; *Scherer* l. c. not. 78.; *Rosset* l. c. n. 1193. sq. (de casu matrimonii conscientiae).

cumque paroeciae vel dioecesis gravis imponitur obligatio (48) revelandi quamprimum parrocho impedimenta dirimentia vel impediencia, licet occulta sibi saltem vere probabili ratione nota vel etiam secreto naturali vel promisso cognita. Qui ratione sigilli *sacramentalis, officii, secreti commissi* ad secretum servandum fortius adstringuntur, aut grave *damnum* proprium vel suorum in casu revelationis subeundum haberent, ab obligatione revelandi impedimenta liberantur (49). Multo magis hac obligatione obstricti sunt vel ipsi sponsi omnesque alii, si ex officio a Praelatis ecclesiasticis de impedimentis alicui matrimonio forte obstantibus legitime interrogantur (cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 14. et *Schmalzgr.* h. t. n. 59. 60.), nisi tertiae illae personae legitimas habeant causas excusationis, velut si impedimentum cognoverint ex iis, quae sibi in officio suo exercendo dicta fuerunt sub secreto commissio, aut si revelatio fieri nequit sine gravi scandalo vel damno proprio vel familiae, si fructus ex revelatione non speretur, aut sponsi occulte iam petiissent dispensationem.

Si quis autem ad impediendum legitimum matrimonium malitiose impedimentum obiciat, canonicam non effugit ultionem (cfr. cap. 3. § 2. X. de claud. desp. IV. 3.); i. e. prudenti arbitrio Episcopi inflictio poenae relinquatur.

144. Parochus cum impedimentum aliquod inter sponsores existens etiam occultum vel *extra* confessionem ipse cognoscit, vel ex sponsis sive alia persona sive publica fama ad eum defert, quod vere *probabili* ratione (50) fundatur, certe ipse

(48) Cap. 3. X. h. t.; cap. 7. X. de cog. spirit. IV. 11.; cap. 27. X. de spons. IV. 1.; cap. 6. X. qui matrim. accusare poss. IV. 18.; *Rosset* l. c. n. 1143. sq. De censuris forte ex iure particulari inflictis vel infligendis cfr. Conc. prov. Ravennat. (a. 1855.) in Collect. Lac. t. VI. col. 168. et Synodum dioec. Albanensem (a. 1886.) art. IX. de matrim. n. 9. et praxim Gallicae apud *Gasparri* l. c. n. 158. atque *Scherer* l. c. p. 148. not. 22., ubi tamen in textu obligationem denuntiandi *ex lege ecclesiastica* perperam eo in casu negat, quo impedimentum soli fidei sit notum et praeter denegationem iuris accusandi matrimonium (cfr. cap. 6. X. qui matr. accus. IV. 18.) contra omissionem denuntiationis aliae poenae canonicae ex iure communi non sint statutae; nam etiamsi obligatio quaedam imponatur *lege imperfecta*, tamen vera est obligatio *iuris* sive *legis*. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 174. sq. 180.

(49) *Schmalzgr.* h. t. n. 51. sq.; *Gasparri* l. c. p. 174. sq.; *Rosset* l. c. n. 1148. sq., ubi non obstante *secreto professionali* sive *officii* cum severiore sententia stat pro obligatione; scriptores de theologia morali v. g. *Sanchez* l. c. lib. III. disp. 13.

(50) Cap. 4. 12. 27. X. de spons. IV. 1.; cap. 3. pr. i. f. X. de claud. desp. IV. 3.; cap. 22. X. de testib. II. 20.; S. C. C. in caus. Warmien. 14. Iun. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 178. sq.; S. C. C. 26. Iulii 1873. in Act. S. Sed. vol. VIII. p. 24. sq.

iudiciale cognitionem causae summariam in se suscipere nequit. At si res sit *dubia*, non *illico* a proclamationibus forte iam inchoatis cessare atque sponsis matrimonii celebrationem *interdicere* debet (51), sed interim potius diligentius investiget atque denuntiationes compleat et dein permanente dubio sponsis matrimonium interdicat et rem ad Ordinarium deferat. Quodsi impedimentum delatum sit simpliciter *certum* et eius generis, in quo vel ipse R. Pontifex *non possit* aut *non soleat* dispensare, statim a denuntiationibus *cesset* et cum partibus rite communicet nullam adesse spem futuri matrimonii. Si dispensatio impedimenti detecti dari possit et soleat, at in alia parochia matrimonium sit celebrandum, certe saltem completis denuntiationibus illud impedimentum vel eius dispensationem prudenter obtentam parochus alterius paroeciae in forma legitima intimare tenetur. Si vero in propria parochia sponso coniungere debeat, *per se* proclamationes essent suspendendae, sed ad vitandam admirationem quandoque brevi tempore ante completas denuntiationes poterit obtinere dispensationem.

Quodsi impedimentum *dispensatione* in foro *interno* iam sublatum esse parochus sciat, et in foro externo proclamationibus factis et legitimis attestationibus sive litteris testimonialibus probatis pro more regionis (cfr. *Gasparri* l. c. n. 192.) nemo sese opponat, neque publica fama obstat, sponso coniungere valet. At si vel *unus probabilis testis* in foro externo illud impedimentum ad parochum deferat, vel publica fama vel scandalum adsit (52), matrimonii celebratio sponsis est *interdicenda*, donec dispensatio, si dari potest et solet, etiam pro foro *externo* fuerit obtenta.

145. Si quis impedimentum cognoscat, postquam denuntiationes promulgari coeptae sunt, illud convenienti tempore ante celebrationem matrimonii revelare debet. “*Si vero post contractum matrimonium aliquis appareat accusator, cum non prodierit in publicum, quando banna secundum consuetudinem in ecclesia edebantur* „ eius accusatio audiri debet, “*si tempore denuntiationis praemissae* „, extra dioecesim exsistebat, vel alias

(51) Cap. 13. X. de desp. imp. IV. 2.; *Aichner* l. c. § 164.; *Feije* l. c. n. 270.; *Heiner* l. c. p. 267. sq. *Rosset* l. c. n. 1153. sq.; *Gasparri* l. c. n. 147. 190. sq.; *Scherer* l. c. § 111. II. not. 23. sq.

(52) Cap. 27. X. de spons. IV. 1.; cap. 2. X. de consang. IV. 14.; *Gasparri* l. c. n. 178. 193.; *Sanchez* l. c. disp. 15.; Arch. f. k. K. t. II. p. 45. sq.; Instr. Card. R. §§ 105. 106.

denuntiatio non potuit ad eius notitiam pervenire, ut puta, si nimiae infirmitatis fervore laborans sanae mentis patiebatur exilium, vel in annis tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium eius aetas sufficere non valebat. Alioquin cum rationabiliter praesumatur, quod denuntiationem publice factam idem existens in ipsa dioecesi minime ignoravit, tanquam suspectus est procul dubio repellendus, nisi proprio firmaverit iuramento, quod postea didicerit ea, quae obiecerit, et ad hoc ex malitia non procedat (53). Eadem principia tenenda sunt, si quis elapso tempore utili iura praetendat quaesita v. g. ex sponsalibus valide contractis (54).

146. Cum publicatis bannis nuptialibus impedimentum quoddam non nisi pridie vel in ipsa die celebrationis matrimonii parochus notum fieri possit, atque recursus ad Ordinarium non amplius pateat, habetur casus, qui ab auctoribus vocatur "*perplexus*". Si impedimentum sit *publicum* sive de facto sive natura sua, parochus sponso ad nuptias admittere *nequit*; huiusmodi enim celebratio matrimonii potius scandalum generaret, nec dilatio producit diffamationem. At si impedimentum sit natura sua et de facto occultum v. g. affinitas ex copula illicita, et scandalum vel diffamatio probabilissima sequeretur parochus procedere potest secundum doctrinam probatorum doctorum et praesertim S. Alphonsi, Theolog. moral. l. VI. n. 613. (55). Loco vero difficultatis solutionum saepe in praxi magis securum habetur remedium, si Episcopi utantur facultatibus a S. Poenitentiaria obtentis: "*Facultatem concedimus dispensandi super dicto occulto impedimento seu impedimentis affinitatis ex copula illicita etiam in matrimoniis contrahendis dispensandique facultatem subdelegandi etiam habitualiter parochis dioecesis vestrae, quando tamen omnia parata sunt ad nuptias etc.*".

147. Postquam denunciationes forte in *diversis* parochiis factae sunt, ab aliis parochis ad parochum loci, in quo ma-

(53) Cap. 6. X. qui matr. IV. 18.; Schulte, Eheproc. § 22.; Scherer l. c. § 111. not. 22.

(54) Schulte, Eherecht § 10.

(55) Quibus in solutionibus praesertim ob oculos habenda est distinctio inter *bonam* vel *malam* fidem *utriusque* vel *unius* sponsi, item inter impedimenta, quae dispensari *possunt* et *solent*, et illa, super quibus dispensatio aut concedi *non potest* aut saltem *non solet*. Cfr. Gasparri l. c. n. 767. sq.; Rosset l. c. n. 2938. sq. Feije l. c. n. 640. sq.; Schnitzer l. c. p. 127. sq.; De Becker l. c. p. 353. sq. Cfr. infr. n. 619. sq. C. Gennari, Consultazioni l. 2. ed., Roma 1902. p. 714.

trimonium *celebratur*, mittendae sunt *litterae testimoniales* de bannis alibi rite publicatis. Qui parochus ad *solemnizationem* matrimonii procedere nequit, antequam *accepit* illas litteras testimoniales in forma legitima ab aliis parochis conscriptas, et per se ab Ordinariis illorum approbatas et a proprio Ordinario *recognitas*, si parochiae pertineant ad diversas dioeceses. Ubi viget *examen testium*, praeterea parochus ad assistentiam competens alias formalitates servet necesse est. Denique a *litteris testimonialibus* de bannis probe distinguendae sunt litterae *dimissoriales* pro mere *licita* assistentia ad parochum v. g. sponsi ex iure communi iam competentem, et litterae *delegationis* ad sacerdotem vel pro ipsa *valida* assistentia penitus incompetentem (56).

IV. De poenis propter omissas proclamationes.

148. *Parochialis sacerdos* aut *quilibet etiam regularis*, qui matrimonio omissis culpabiliter denuntiationibus matrimonialibus assistere praesumpserit, cap. 3. X. h. t. plecti *iubetur suspensione* ab officio (non a beneficio) per *triennium* duratura aut *graviori poena*, si culpa qualitas postulet. Quae suspensio *ipso facto* non incurritur, sed est *ferendae sententiae per Ordinarium* („suspendatur „), a quo, cum tempus poenae iure communi sit determinatum, *intra triennium*, postquam lata est sententia, in rigore iuris absolute vel potius *dispensatione* tolli nequit (57), sed a solo R. Pontifice. Cfr. quoque

(56) Decr. « *Ne temere* » V. § 1. 3. VI. Bened. XIV. cit. Const. « *Paucis abhinc* »; Gasparri l. c. n. 191.; Schnitzer l. c. p. 131. sq. Cfr. quoque Collect. Lac. t. III. col. 749. 783.; Act. S. Sed. vol. II. p. 628. sq.

(57) Sanchez l. c. l. III. disp. 48. n. 2. iunct. disp. 52. n. 2.; Schmalzgr. h. t. n. 89.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XII. cap. 6. n. 2.; Thesaurus, De poenis eccl. v. Matrimon. cap. 6.; Feije l. c. n. 263; Kober, D. Suspension p. 129.; Rosset l. c. n. 2181. sq.; Droste, Kirchl. Discipl. u. Criminal-Verf. geg. Geistliche p. 153.; Hinschius l. c. t. V. p. 873.; Gasparri l. c. n. 171.; at Scherer l. c. § 111. not. 66. tum quoad infligendam tum quoad tollendam ab Episcopo poenam suspensionis *ante* lapsum triennii in mitiorem sententiam inclinatur, quam antiquiores quidam scriptores a Sanchez l. c. l. III. disp. 52. n. 1. allegati v. g. Hostiensis, Ioannes Andreae alique defenderant et nostra quoque aetate scriptores quidam tenent v. g. Grandclaude alique; at inefficacibus insistent argumentis. Nequaquam enim cap. 3. X. h. t. Episcoporum *arbitrio* commissum est, ut triennium suspensionis *minuere* vel *augere* possint; illa enim poena triennii *absolute* est statuta atque deinde Episcopis permittitur, ut pro culpa qualitate *gravio-rem* quoque poenam infligant (v. g. etiam suspensionem a beneficio); at ex

compil. II. cap. 2. de cland. desp. IV. 3. At quamvis silentium Concilii Tridentini et Instr. C. R. de illis poenis non sit efficax argumentum ad negandum illarum vigorem actualem tamen attentata maiore mansuetudine, quae *nunc* in intelligenda suspensione servatur, forte etiam in hoc delicto mitior praxis Episcoporum toleratur.

149. *Sponsi nupturientes*, si *neglectis* denuntiationibus matrimonium celebrare praesumpserint, ex eodem cap. 3. X. h. t. condigna *poenitentia* v. g. mulcta pecuniaria (58) prudenti arbitrio Episcopi castigandi sunt. Si matrimonium ab ipsis contractum sit *nullum* (59) non solum ob gradum prohibitum consanguinitatis vel affinitatis vel publicae honestatis (ut putarunt *Goffredus de Trano*, Summa I. IV. t. 17. n. 11. alique), sed etiam propter *aliud quodvis impedimentum dirimens* (60), licet ambo vel *unus* ex eis illud *ignoraverit*, proles ex ea coniunctione forte suscepta *illegitimitatis* macula in foro ecclesiastico notatur (61). Praeterea ex dispositione Concilii Tri-

concessa facultate *augendi* poenam non recte concluditur ad potestatem *imminuendi* aliam poenam absolute inflictam. Nec iuvat provocare ad cap. 29. X. de sent. excom. V. 39., quod *censura* non reservata absolutioni inferioris Praelati sit permissa. Nam suspensio illa per triennium non est censura sive poena medicinalis, sed *poena vindicativa* ad *determinatum* tempus in iure constituta; ergo facultas absolvendi a *censuris* permissa perperam extenditur ad causam ex duplici ratione disparem.

Hollweck, D. k. Strafg. p. 336. eandem conclusionem de ampliore potestate Episcoporum deducit ex *falsa suppositione*; putat enim contra tenorem verborum (• *suspendatur* •) suspensionem cap. 3. X. h. t. esse *latae* sententiae, at ob silentium Pii IX. in Const. • *Apostol. Sed.* • abrogatam, atque ideo poenam *nunc* arbitrio Episcoporum esse relictam.

(59) Cfr. S. C. C. in caus. Florent. 17. Febr. 1629.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. I. XII. cap. 5. n. 4.; cap. 6. n. 2.; *Giovine* I. c. t. I. p. 666. Qua in castigatione Episcopus non solum cavere debet a poenis ex se pro tali delicto excessivis v. g. ab excommunicatione nominatim inflictis et publicatis, sed etiam ab iis poenis, quae a foro ecclesiastico ex disciplina *nunc* vigente sunt prorsus alienae v. g. fustigationes a Concil. Rom. (a. 1725.) adhuc statutae. Cfr. Collect. Lac. t. I. col. 550.

(59) Cap. 2. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 78. 79.

(60) Cap. 2. 14. X. qui fil. IV. 17.; *Schmalzgr.* h. t. n. 75. sq.; *Rosset* I. c. n. 1098. sq.; *Feije* I. c. n. 264.

(61) Cap. 3. § 1. X. de cland. desp. IV. 3.; *Sanchez* I. c. I. III. disp. 42. n. 5.; *Bened. XIV.*, Quaest. canonic. 518. (caus. Mechl. 6. Iulii 1726.); *Schmalzgr.* h. t. n. 77.; *Rosset* I. c. n. 1101. Aliter *Suarez*, De censur. disp. 50. sect. 1. n. 10., ubi tenet prolem censi *legitimam*, si *praetermissis culpabiliter bannis* matrimonium *saltem in forma substantiali* Concilii Tridentini celebratum sit, sed invalide propter impedimentum vere ignoratum. Quae sententia imprimis laborat *falso supposito*; nam ignorantia impediti

dentini Sess. XXIV. cap. 5. de ref. matr. separandi sunt et spe consequendae dispensationis carent, i. e. multo *difficilius* dispensationem obtinent (62).

150. *Testes* quoque, qui *sciēter* sive cum dolo matrimonio assistunt, quod omissis proclamationibus celebratur, poena *prudēti arbitrio* Ordinarii determinanda puniri possunt (63).

Scholion. Ex quo tempore matrimonium *civile* in non paucis civitatibus viget, etiam denuntiationes quaedam matrimoniales a competente magistratu saeculari ad tramites legum *civilium* in domicilio sponsorum v. g. per affixionem edicti in loco publico omnino sunt praescriptae, antequam sponsi et magistratus civiles procedere possint ad legitimam matrimonii civilis *celebrationem*, nisi agatur de casu in ipso iure civili forte excepto v. g. in articulo mortis, aut totalis vel partialis *dispensatio* a *competente* magistratu civili fuerit petita et obtenta. Cfr. cod. civ. Ital. art. 70. sq.; cod. civ. Gall. art. 63. sq.; cod. civ. German. § 1316.; lex de matr. civ. in Helvet. §§ 29. sq. Quae denuntiationes civiles rite peti debent ob duplicem *scopum*, scil. ut magistratus civilis, coram quo matrimonium civile iniri *potest*, prius *iudicare* valeat de *legitima admissione* sponsorum ad banna nuptialia et matrimonii civilis *celebrationem*, et tertiis personis detur facultas expedita ex titulo iuris civilis sese opponendi matrimonio celebrando. Cfr. v. g. cod. civ. Ital. art. 82. sq. et cod. civ. Gallic. art. 172. sq. Banna civilia solent habere vim *solemnitatis accidentalis*: hinc si omissa fuerint, ordinarie matrimonii civilis celebratio per modum *impedimenti prohibentis* impeditur, sed *non est irrita*: at sponsi et praesertim magistratus negligentes gravi multa saepe puniuntur v. g. ex art. 123. cod. Ital. et art. 192. sq. cod. civ. Galliae et in Germania ex art. 46. IV. leg. introd. In Austria vero, ubi vigent singulares denuntiationes matrimoniales *parochis* in *ecclesiis* secundum normas codicis *civilis* §§ 69. sq. et edictorum aulicorum iniunctae,

bona fide haberi nequit *culpabilis* omissio bannorum nuptialium; praeterea obstat claris verbis cap. 3. X. h. t. neque conciliari potest cum conditionibus ad legitimandam prolem cit. cap. 2. 14. X. qui fil. IV. 17. requisitis. Quare S. Alphonsus, Theol. mor. l. VII. n. 425. recte non admittit *limitationem* Suarezii, de qua Gasparri l. c. n. 173. mitius iudicat.

(62) Schmalzgr. h. t. n. 82. sq.; Feije l. c. n. 264. 677. sq. 718.

(63) Benedict. XIV. De Synod. dioec. l. XIII. cap. 6. n. 2.; Sanchez l. c. l. III. disp. 46. n. 8.; S. C. C. in cit. caus. ap. Giovine l. c. Scherer l. c. not. 64. 65.

matrimonia canonica valide celebrata ex §§ 69. 74. cod. civ. declarantur *nulla*, si *ne semel quidem* in parochia sponsi et sponsae banna nuptialia publicentur; praeterea aliae quoque transgressiones legum civilium de bannis etiam in parochis graviter puniuntur. Cfr. S. C. C. 7. Ian. 1899. ad Arch. Olmuc. in Anal. eccl. t. VII. p. 155. sq. Quodsi *post* denuntiationes civiles rite factas intra sex menses (v. g. in Austria, Germania, Helvetia, Italia) vel unum annum (v. g. in Gallia) matrimonium non fuerit celebratum, banna nuptialia suam vim amittunt et iterum sunt publicanda. Cfr. *Allègre* l. c. ad cit. art. cod. civ. Gall.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 156. not. 14. sq.; *Hollweck*, D. Civileher. d. b. G. p. 146. sq; *Schnitzer* l. c. p. 133. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 159. sq.

§ 3. DE FORMA SUBSTANTIALI CELEBRATIONIS MATRIMONII.

De notione et historia formae substantialis matrimonii.

151. Ex natura contractus matrimonialis et sacramenti matrimonii indubitatum est, *solo consensu maritali* nupturientium *sufficienter manifestato*, non *raptu* vel *emptione* mulierum matrimonium valide celebrari posse, nisi aliud obstat impedimentum. At quaestio est *historica*, num Ecclesia inde a primis saeculis *de facto* usa sit sua potestate *ultra formam externam ex natura rei* requisitam *alias* solemnitates statuendi non solum ut *formam accidentalem* ad *honestatem* et *probationem*, sed etiam tanquam formam substantialem nuptiarum ita necessarias, ut illa forma solemnitatis non servata aut directe fidelium *personae* fierent *inhabiles* ad *validam* matrimonii celebrationem, aut immediate in se contractus matrimonialis fidelium aliter initus annullaretur sive redderetur iuridice inefficax ad vinculum matrimoniale producendum (64).

152. In iure Romano (65), si excipias antiquum ius patri-

(64) *Suarez*, De leg. l. V. cap. 19. 31. 32.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 3. 4.; *Gasparri* l. c. n. 8. 71.

(65) Apud Hebraeos celebrationi nuptiarum praecesserunt *tractatus parentum*, *pacta dotalia*, *sponsalia* (cfr. supra h. tom. IV. n. 88. not. 18.) cum consensu quoque sponsae inita et summo rigore servanda. Deinde secuta est sollemnis *tractatio* sponsae in domum mariti. Qua occasione etiam cum sacris ritibus et precibus ex more recepto ipsum matrimonium est contractum. Cfr. *Flank* in Act. theol. Oenipont. t. XII. (a. 1888.) p. 656. sq., ubi simul falsae quaedam assertiones refutantur; *Schegg* l. c. p. 635. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 145. sq. Pariter apud antiquos Graecos patres per prae-

cium, certa forma matrimonii ineundi non reperitur statuta (66). Cum enim leges Romanae sancirent *consensu* contrahentium vinculum matrimoniale effici, matrimonium exsistere praesumpserunt, ubicunque sive ex verbis sive ex factis consensus ille potuit probari. Huiusmodi signa consensus reputabantur v. g. traditio rei domesticae, traductio mulieris in domum mariti (67) sed iam ante deductionem mulieris in domum viri potuit exsistere verum matrimonium v. g. in eo, qui, "*absentem accepit uxorem, deinde rediens a coena iuxta Tiberim periisset* „.

153. Quod iure naturali et Romano (68) constitutum fuerat *de solo consensu* contrahentium sponсорum ad validitatem matrimonii requisito, id facile conciliari potuit cum elevatione matrimonii ad dignitatem sacramenti a Christo facta. Nam

vios tractatus pro suis filiis quaesiverunt sponsas et cum earum parentibus de dote pacti sunt. Quibus solemnitatibus praemissis tandem cum sacrificiis et precibus sacerdotum facta est traductio sponsae veraque celebratio nuptiarum. Cfr. *Zhishman* l. c. p. 137. De iure populorum *germanicorum* in hac re disserunt: *Walter*, Deutsche Rechtsg. n. 478. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 150. sq.; *Sehling*, D. Untersch. d. V. p. 29. sq.; *Freisen* l. c. p. 103. sq., ubi tamen suam theoriam de vi copulae carnalis ad contrahendum matrimonium etiam inter illos populos non amplius sustinebit. Hinc etiam apud Germanos *post desponsationem*, pacta de *mundio* aliisque rebus temporaliis coram consanguineis cum certis *symbolis* nuptiae celebratae sunt, atque solemniter secuta est traductio sponsae in domum mariti.

(66) *Walter*, Gesch. d. r. R. n. 517. sq.; *Scherer* l. c. § 113.; *Freisen* l. c. p. 101. sq.; *Duchesne*, Origines du culte chrét. p. 418. sq. Soli patrieii celebrarunt nuptias per *confarreationem*, quae solemniter facta est coram Pontifice Maximo aliisque sacerdotibus in stricta forma religiosa ad valorem matrimonii, ut videtur, necessario requisita. Quae sollemnis interventio Pontificis Maximi et sacerdotum certe non habuit locum, si in celebrando matrimonio ad consensum maritalem accessit *coemptio* vel *usus*, sed alii ritus religiosi non defuerunt. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2849.; *Sehling*, l. c. p. 7. sq.

(67) L. 30. D. de div. R. l. L. 17.; L. 5. 6. 7. D. de rit. nupt. XXIII. 2.; L. 32. § 13. L. 66. § 1. D. de donat. XXIV. 1.; L. 15. D. de condit. XXXV. 1.; L. 22. 24. Cod. de nupt. V. 4.; Novell. 74. cap. 4. 5.; Novell. 117. cap. 3. sq.; *Gasparri* l. c. n. 770. not. 1., ubi merito contradicit sententiae a facultate iuridica Parisiensi, duce *Ortolano* propugnatae l. c. deductionem mulieris in domum viri ex iure Romano *praeter consensum* ad matrimonium requiri. Cfr. quoque *Scherer* l. c. § 112. not. 19. § 113. not. 4.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 153. not. 2. sq.; *Sehling* l. c. p. 8. sq.

(68) Quemadmodum Ecclesia non serviliter imitata est ius Romanorum vel Germanorum in legibus suis condendis de celebratione matrimonii, ita multo minus statuenda est exaggerata receptio iuris *hebraici* in foro ecclesiastico. Cfr. *Freisen* l. c. p. 151. sq. 205. sq. iunct. *Moy* l. c. p. 94. sq. 215. sq. 372. sq.; *Sehling*, D. Unterscheidg d. Verloebn. p. 24. sq. 1. sq.

Christus Dominus generatim *legitimum contractum matrimoniale* fidelium sive contractum canonicum instituit sacramentum novae legis, neque per se immediate designavit *specialem* quandam *formam solemnitatis* ad *validam* celebrationem matrimonii christiani necessariam. Ecclesia quoque catholica per multa saecula usque ad Concilium Tridentinum lege quadam universali formam *substantialem* validae celebrationi matrimonii non constituit (69). Hinc multo minus solemnitates quaedam accidentales et secundariae pro diversitate regionum secundum mores populorum legesque civiles receptae v. g. dexterarum iunctio, velamen sponsae, coronatio sponzorū, usus annulorum, sollemnis traductio sponsae, licet ab Ecclesia non reprobarentur, tamen tanquam formalitates *substantiales* contractus matrimonialis in foro ecclesiastico non fuerunt admissae (70).

154. Verum inde ab exordio religionis christianae ad *licitam* matrimonii celebrationem publica illius professio et interventio Ecclesiae fuit praescripta, optimoque iure docet Concilium Tridentinum (71): “ *Sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa* (matrimonia clandestina) *semper detestata est atque prohibuit* „. Etenim iam S. Ignatius (72) monet: “ *Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia Episcopī* (μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου) *coniugium faciant* „, et Tertullianus (73) testatur:

(69) Profecto Concilium Tridentinum cap. *Tametsi* hanc quaestionem *historicam* scite non diremit; utitur enim verbis: “ *Quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit* „ Cfr. Gasparri l. c. n. 872. At canones allati ex Gratiano pro contraria sententia iam exinde nihil efficiunt, quod non pauci v. g. can. *Eparisti* sint plane spurii; verum etsi genuini essent, etiam collati cum aliis canonibus certo authenticis probabile quoddam argumentum contra valorem matrimoniorum clandestinorum ex disciplina antiqua non subministrant, sed potius validitatem illorum adstruunt. Cfr. C. XXX. q. 5.; *Bened.* XIV., De Synod. dioec. l. VIII. cap. 12.; *Freisen* l. c. p. 138. sq.; *Ponsius* l. c. p. 296. sq., *Rosset* l. c. n. 2069. sq. 2850., ubi de nonnullis canonibus *indubitanter spuriiis* v. g. de canonibus arabicis Concilii Nicaeni (a. 325.) videtur saltem anceps haerere. Cfr. *Hefele* l. c. t. I. p. 356 sq.

(70) Cfr. c. 1.-6. C. XXVII. q. 2.; cap. 39. Concil. Tribur. (a. 895.) = cap. 1. X. de spons. IV. 1.; *Freisen* l. c. p. 122. sq. 138. sq.; *Bernard. Papiens.*, Summa Decretal., Summula de matrim. p. 141. 287. 304.; *Zhishman* l. c. p. 156. sq.; *Sehling* l. c. p. 34. sq.

(71) Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matrim.; *Kraus* l. c. v. Eheschliessung.

(72) In cit. epist. ad Polycarp. cap. 5.

(73) De pudic. cap. 4. (*Migne*, P. L. II. 987.). Cfr. quoque eundem, Ad uxorem l. II. cap. 9.: “ *Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet* „. *Migne* l. c. I. 1302.).

“ *Apud nos occultae quoque coniunctiones, id est non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur* „; canone vero 13. statutorum Ecclesiae antiquae, qui una cum aliis falso adscribitur Concilio cuidam Carthaginensi IV. (a. 398.), legitur: “ *Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus vel a paranympis offerantur in Ecclesia sacerdoti* „ (74). Quam praxim comprobatur S. Ambrosius, cum docet: “ *Ipsam coniugium velamine sacerdotali et benedictione sanctificari* (oportet) „ (75). Cum praeterea celebratio matrimonii coniuncta esset cum sacrificio eucharistico, et sacerdos solemni ritu “ *coniungeret* „ (76) sponso

(74) Cfr. c. 5. C. XXX. q. 5.; Friedberg, D. Recht d. Eheschliessung p. 8. sq. opinatur matrimonia in antiqua Ecclesia *independentem* ab Ecclesia coram testibus fuisse celebrata vel *fortasse* etiam coram sacerdote per professiones, atque solummodo ex praxi posterioris aetatis Chrysostomi et Basilii factum esse, ut super novos coniuges preces speciales dicerentur; imo contendit declarationem consensus sponso- rum mansisse a solemnitatibus ecclesiasticis *separatam* et demum ex Ritualibus saeculi undecimi et duodecimi fieri coram sacerdote; unde concludit nonnisi saeculo decimo tertio et decimo quarto *formam ecclesiasticam* celebrandi nuptias communi persuasione populorum fuisse receptam. At haec quidem sunt audacter asserta, sed solide non probata, ita ut etiam a scriptoribus acatholicis v. g. Sohm non admittantur. Quodsi Friedberg provocat ad antiquitatis vestigia in vigente praxi Ecclesiae orientalis, ubi secundum Rituale non occurrat declaratio consensus sponso- rum, petit argumentum ex re iuridice absurda et impossibili i. e. ex nuptiis *sine consensu* celebratis vel ex suppositione plane falsa; nam matrimonia *clandestina* in Ecclesia orientali iam pridem censentur esse invalida. Praeterea haec mira sententia etiam refutatur positivis documentis iam allatis et mox afferendis. Quae speciminis causa sint dicta, ut pateat disquisitiones historicas de celebratione matrimonii a viris praesertim acatholicis nostra aetate assidue factas haud raro laborare gravissimo illo vitio, quod *non sint historicae*, sed praedictis protestantibus innitantur. Cfr. Hollweck l. c. p. 4. sq. 10. 141. sq.; Schnitzer l. c. p. 157. not. 8.

(75) S. Ambrosius in epistol. 19. ad Vigilium cap. 7. (Migne l. c. XVI. 984.). Cfr. quoque de benedict. nuptiar. c. 50. C. XXVII. q. 2. = cap. 4. epist. Siricii Papae ad Himer. (a. 385.); Innoc. I. in ep. ad Vietric. cap. 6. Sacramentaria Leon., Gelas. Gregor.; S. Leo in c. 4. C. XXX. q. 5.; Freisen l. c. p. 129. sq.; Duchesne, Origines du culte chrét. p. 413. sq.; Schnitzer l. c. p. 150.

(76) Quae coniunctio inde a medio aevo non raro expressa est solemni formula: “ *Ego coniungo vos in matrimonium* „ etiam in Concilio Tridentino commemorata et in Rituali Romano retenta. Verba illa formulae si nimis litteraliter intelligantur, ut recte animadvertit Duchesne l. c. p. 413. not. 1., continent sensum excessivum et theologis quibusdam suppeditarunt argumentum, quo demonstrare conati sunt, sacerdotes, non coniuges esse *ministros* sacramenti matrimonii. Quare mirum non est, quod aliae dioeceses retinuerint suas antiquas formulas pariter a Concilio Tridentino per-

(dexterarum iunctio), facile patet Ecclesiam exceptis superstitionis ritibus et sacrificiis falsis numinibus oblatiis, quibus veros praeclarosque ritus sacros ipsumque augustissimum sacrificium Missae substituit, omnes laudabiles honestasque consuetudines Romanorum in celebrandis nuptiis retinuisse atque sanctificasse.

155. Neque minus ab Ecclesia orientali reprobata est matrimonii clandestinitas (*ἡ λαθρογαμία*), ut iam insinuat Concil. Laodic. c. 1. (a. 343-381.); Sanctus Chrysostomus vero (Homil. I. in Matth. cap. 4.) notat matrimonia clandestina tanquam morem sectarum philosophicarum. Postquam Imperator Iustinianus suis Novellis 22. 74. 117. efficere studuit, ut matrimonia publice et in forma legitima contraherentur, inde ex saeculo 9. publica nuptiarum celebratio etiam cum benedictione et coronatione sacerdotali ex universali consuetudine apud orientales fuit recepta et sub gravibus poenis ab Imperatore Basilio Macedone praescripta. Deinde Imperator Leo Philosophus iam eo processit, ut a. 893. matrimonia citra sacram benedictionem celebrata *nulla et irrita* declararet (77). At iam Nicolaus M., quae Graeci Bulgaris de omnibus solemnitatibus adstruxerunt, ad iustos limites redegit (78), itemque nostra aetate a S. C. de Prop. Fide genuina doctrina dogmatica et canonica in hac re catholicis orientalibus in memoriam est revocata. Cfr. Instr. eiusd. S. C. a. 1858. ad Arch. Fogar. relat. in Conc. Alb.-Iul. (a. 1872.) p. 224. sq. 236.

156. Populi quoque *germanici* postquam religionem christianam amplexi sunt, ab honestis consuetudinibus patriis in contrahendo matrimonio non recesserunt. Imo R. Pontifices, ut eo certius constaret de *vera* et *publica* nuptiarum celebratione, salvis legibus divinis et canonicis (cfr. cap. 1. X. de sponsal. IV. 1.) sedulo investigandum praescripserunt in causis matrimonialibus, num "*praemissis dotibus, coram testibus, secundum legem et ritum, quo nuptiae celebrari solent*," (cfr. Nicol. M. ad suos Legatos in causa Lotharii regis a. 863. — c. 4.

missas, quae doctrinam dogmaticam de veris ministris sacramenti matrimonii i. e. coniugibus atque functionem liturgicam et auctoritativam sacerdotis clarius exprimunt. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 1011.; *Schnitzer* l. c. p. 215. not. 1.

(77) Coll. S. C. de Prop. Fide n. 1429; *Rosset* l. c. n. 2851.; *Scherer* l. c. p. 233.; *Zhishman* l. c. p. 158. sq. 670. sq.

(78) Nicol. M. in resp. ad consulta Bulgar. (a. 866.) n. 3. = c. 3. C. XXX. q. 5.; *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 12. n. 6.; *Schnitzer* l. c. p. 150. sq.

C. XXXI. q. 2.) matrimonium fuerit contractum. Quare cum apud Germanos fuerit mos per *desponsationem* et per redemptionem mundi (v. g. 40 solidis apud Alamannos, 50 solidis apud Francos Ripuarios, 300 solidis apud Saxones) vel dotationem sponsae et publicas nuptias coram testibus sibi copulandi uxores, eadem praxis apud christianos retenta est, cui tamen accesserunt sacri ritus atque imprimis *benedictio sacerdotis*. Cfr. c. 17. C. XXVIII. q. 1. cum dict. Grat.; c. 6. C. XXX. q. 5. At quoniam complures solemnitates Germanorum minus convenienter in ipsa ecclesia parochiali fieri potuerunt v. g. traditio gladii per mundualdum sponsae, lectio pactorum dotalium, Germani pro suo more negotia publica in publicis campis transigendi, etiam nuptias celebrarunt publice *ante portas ecclesiae* i. e. litteraliter "*in conspectu sive facie ecclesiae* „ in quam postea ingressi sunt, ut assisterent sacrificio Missae et reciperent sacram communionem. Quae disciplina celebrandi nuptias ante portas ecclesiae in Gallia et Anglia usque ad saeculum decimum sextum fuit in vigore.

At non omnibus placuerunt publicae illae nuptiae; hinc clandestina matrimonia absque testibus neque "*in facie ecclesiae* „ contracta haud raro fuerunt prohibenda (79). Id quod potissimum factum est per Capitularia Caroli M. (80) et non pauca Concilia provincialia (81). Toto vero saeculo nono et subsequentibus temporibus publicas nuptias fuisse praeceptas et damnata matrimonia clandestina, patet ex celeberrimis responsis Nicolai M. (82) ad consulta Bulgarorum, ubi refert praxim Ecclesiae Romanae, atque ex collectionibus canonum Pseudo-Isidori, Burchardi Wormatiensis et praesertim Gratiani. Qui licet ad comprobendam prohibitionem matrimoniorum clandestinorum complures canones falsificatos alleget, tamen recte explicat praxim suae aetatis et *validitatem* matrimoniorum clandestine et sine sacerdote celebratorum (83).

(79) Cfr. c. 15. Synodi in Verno palatio (a. 755.), quo praescribitur, "*ut omnes homines laici publicas nuptias faciant tam nobiles quam ignobiles* „ Cfr. *Hefele* I. c. t. III. p. 587. sq.

(80) Cap. 35. in Capitul. a. 802.; Synod. Ratish. capit. (?) 12. Cfr. *Hefele* I. c. p. 735.

(81) Capitul. 8. Synod. Trosliens. (a. 909.); can. 14. Synod. Rothomag. (a. 1072.); can. 18. Synod. Londin. (a. 1175.); can. 11. Synod. Londin. (a. 1200.).

(82) Cfr. c. 3. C. XXX. q. 5.

(83) In dicto post c. 8. C. XXX. q. 5. Gratianus suam sententiam pro-

Alexander III. propter matrimonia clandestina saepissime in Archiepiscopatu quodam contracta mandat illi Archiepiscopo, ut generaliter in ecclesia sub anathematis poena prohibeat, ne de cetero inter aliquos in occulto, sed publice coram idoneis testibus sponsalia contrahantur. Cfr. cpl. I. l. IV. tit. 4. de spons. duor. cap. 4. In cpl. II. l. IV. tit. 3. de cland. desp. cap. 1. 2. idem Alexander III. matrimoniorum clandestinorum valorem sustinet, nisi aliud obstet impedimentum; at *sponsis* ita occulte contrahentibus *poenitentia* potuit indici, et *sacerdos* clandestine benedicens nuptiis iubetur *suspendi* ab officio per *triennium* (84).

157. Tandem Innocentius III. ut eliminaret graves abusus matrimoniorum occultorum, in Concilio Lateranensi IV. (a. 1215.) capitul. 51. proclamationes instituit, unde nova quaedam species clandestinitatis orta est (85). Quod vero non raro sapientissimae illae leges de celebratione matrimonii „in facie Ecclesiae „ coram testibus et praemissis bannis penitus fuerint neglectae, abunde demonstratur ex frequentibus statutis contra

ponit et probat. Quae acatholici quidam iuristae in Germania de theoriis Gratiani, Scholasticorum etc. disputant, haud raro magis erudita quam vera sunt. Hinc fit, ut res valde simplices confundantur; v. g. *Sohm*, Recht d. Eheschl. p. 76. sq. *desponsationem* de futuro iuris germanici quoad rem confundit cum *celebratione matrimonii*, et id deducit ex *aequiparatis poenis* adulterii et violationis sponsae. Cfr. *Scherer* l. c. § 110. not. 13. 112.; *Hollweck*, D. Civileher. p. 141. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 151. not. 6. p. 155.; *Sehling* l. c. p. 157 sq.

(84) *Schnitzer* l. c. p. 155. sq.; *Sehling* l. c. p. 124. sq.

(85) Cap. 3. X. h. t. = cit. capitul. 51. Pro diversitate temporum vocabulum *clandestini* matrimonii diversam habuit significationem. Iure enim antiquo nuptiae dicebantur clandestinae, quae sine *solemnitatibus* fuerunt celebratae (cfr. c. 3. C. XXX. q. 5.; *Bernard. Pap.* l. c. p. 141.; *Roland.*, Summa p. 151. 153. 154.) aut non publice in facie Ecclesiae coram populo et testibus (cfr. *Bern. Pap.* l. c. „De illa vera clandestina (desponsatione), quae testibus caret, agitur in titulo isto „ i. c. de cland. desp. suae Summae). Cfr. *Esmein* l. c. t. I. p. 180. sq. Inde a Conc. Lat. IV. et Decretal. Gregorii IX. accessit *tertia* species clandestinitatis ex omissis bannis. Tres illas species clandestinitatis optime recenset Synod. dioec. Burdigal. c. 3. (a. 1267.). Denique a Concilio Trident. *quarta* quaedam species clandestinitatis introducta est propter non servatam formam *substantiali* coram proprio paroco et testibus cap. *Tametsi* celebrationi nuptiarum praescriptam et a Pio X. decreto „*Ne temere* „ mutatam. Qua forma *substantiali* non servata nostra aetate nuptiae simpliciter et proprie dicuntur clandestinae, licet *proclamationes* fuerint peractae. Cfr. S. C. C. in cit. caus. Hieracen. a 1587.; at quoad omissas „*solemnitates* „ cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 5. de ref. matr.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 1. n. 5. sq.; *Feije* l. c. n. 188. 195.

occulta matrimonia (86). Quare cum solis proclamationibus non satis provisum esset *publicae* matrimonii *celebrationi* et *probationi* in foro *externo*, complures Synodi provinciales et dioecesanae etiam *certam formam* et imprimis praesentiam *proprii parochi*, exclusis *laicis* et praesertim *feminis* a copulatione peragenda, determinatique numeri *testium* certis qualitatibus instructorum (87) in celebratione matrimonii statuerunt. Quibus statutis praeformata est reformatio Concilii Tridentini, qua confirmata et ampliata lege Concilii Lateranensis IV. (a. 1215.) prima vice in Ecclesia saltem occidentali rogante rege Galliae post longas disputationes et deliberationes (88) singularis quaedam forma solemnitatis matrimoniali contractui ita fuit determinata, ut illa *non servata* Synodus Tridentina “ *huiusmodi contractus nullos et irritos esse* „ decreverit. Quod “ *saluberrimum decretum* „ Concilii Tridentini propter necessitatem specialis promulgationis in singulis parochiis faciendae nequaquam in *universa* Ecclesia fuit introductum, et quamvis usque ad nostram aetatem quamplurimis dubiis et interpretationibus ansam dederit, tamen sine immutatione ab Ecclesia sapienti consilio retinetur. Neque ulla videtur esse spes, fore, ut postulata (89) quorundam Episcoporum in Concilio Vaticano, quae huius decreti *abrogationem*, non modificationem continent, Romanos Pontifices ad abrogandam disciplinam vigentem inducant.

Novum ius matrimoniale ex speciali mandato Pii PP. X. a S. Congregatione Concilii per decretum “ *Ne temere* „ 2 augusti 1907 “ de sponsalibus et matrimonio „ statutum modificationem, non abrogationem iuris Tridentini exhibet.

Tridentina Synodus enim ad impedienda matrimonia clandestina formam substantialem ad valorem necessariam prae-

(86) *Hefele* l. c. t. V. p. 948. 1012. 1014. 1028. t. VI. VIII. IX. in ind. v. Eher.; *Schulte*, Eher. § 8.

(87) *Schulte* l. c.; Concil. prov. Arand. in *Hisp.* (a. 1473.), quod requirit praesentiam saltem *quinque testium*; *Schnitzer* l. c. p. 155. sq.; *Scherer* l. c. § 112. not. 132. sq.; *Leitner* l. c. p. 375. 539. sq.

(88) *Pallavic.*, Hist. Conc. Trid. l. XVI. cap. 1. l. XXII. cap. 4. 8. 9. l. XXIII cap. 5. 9.; *Esmein* l. c. t. II. p. 155. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 12.; *Theiner*, Act. Conc. Trid. t. II. p. 316. 334. sq. 461. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 157. sq.; *Hollweck* l. c. p. 137. sq., ubi de abusibus ex matrimoniis clandestinis *ante* Concilium Tridentinum ortis mitius iudicat et perperam “ *artificiali agitationi* „ ex parte Galliae tribuit, quod in Concilio Tridentino forma quaedam ad *valorem* matrimonii necessaria fuerit praescripta. Cfr. pr. cap. *Tametsi*; *Scherer* l. c. § 112. p. 106. sq.

(89) *Martin*, Collect. docum. Conc. Vatic. p. 163.

scripsit. Lex vero Tridentina duo potissimum incommoda secum tulit. Ob promulgationem in singulis paroeiis faciendam, ut lex obligaret, disciplina alia aliis in locis orta est. Aut caput Tridentinum " Tametsi „ legitime promulgatum observabatur, aut non promulgatum valorem matrimonii non afficiebat, aut promulgatio, factane vel adhuc sit obligatoria, manebat dubia. Unde plurimae ambiguitates de valore matrimoniorum oriebantur. Aliud incommodum ex praescripto Tridentino celebrandi matrimonium coram proprio contrahentium paracho creabatur. Is enim proprius parochus intellegebatur, cuius in paroeia domicilium aut quasi-domicilium alterutrius contrahentis esset. Quia nonnunquam difficile erat iudicare, certone constet de quasi-domicilio, haud pauca matrimonia erant obiecta periculo ne nulla essent; multa quoque, sive incitia hominum sive fraude, illegitima et irrita deprehensa sunt. Matrimoniorum incertorum numerus per facilem com meatum inter omnes orbis partes, a medio saeculo XIX. potissimum crescentem, multum augebatur. Quam ob causam a compluribus sacrorum antistitibus, maxime e celebrioribus civitatibus, ubi gravior appareret necessitas, preces Apostolicae Sedi admotae sunt, ut mutatio aliqua induceretur circa formam celebrandi connubii.

Pius PP. X., cupiens ad memorata damna et pericula removenda temperatione aliqua uti, commisit S. C. Concilii, ut quae hac in re opportuna aestimaret, Sibi proponeret. Votum quoque adhibitum est commissionis parando codici iuris canonici constitutae. Deliberatione finita S. Congregationi Concilii mandatum est, ut decretum ederet, quo leges a SS. Domino ex certa scientia et matura deliberatione probatae continerentur, quibus matrimonii disciplina in posterum regeretur, eiusque celebratio expedita, certa atque ordinata fieret.

Hoc modo in introductione decreti " Ne temere „ origo novae legislationis matrimonialis describitur. Pars essentialis legislationis Tridentinae, ut requireretur scilicet ad valorem matrimonii forma publica et substantialis, retinetur. In modo autem quo forma substantialis adhibenda sit, temperamentum adhibitum est. Unde hoc commentario expositae legislationi Tridentinae explicatio legislationis novae per decretum " Ne temere „ stabilitae subiungetur.

A. LEGISLATIO TRIDENTINA.

I. De origine legitima et convenienti
substantialis formae Tridentinae.

158. I. Ut prohibitio generalis matrimoniorum clandestinorum iam antiquitus (90) sola auctoritate ecclesiastica introduci potuit, ita forma substantialis, qua non servata contractus matrimonialis *directe* efficiatur nullus aut saltem *indirecte* irritetur propter inhabilitatem in personas contrahentes inductam, primum a Concilio Tridentino pro exclusiva in ea re Ecclesiae catholicae competentia legitime instituta est. Cfr. Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. *Tametsi* de ref. matr.; Bened. XIV. Const. " *Paucis abhinc* ", 19. Mart. 1758.; Sanchez l. c. l. III. disp. 3. 4.; Schmalzgr. h. t. n. 93. sq. 104. sq.; Bened. IV., De Synodo dioec. l. VIII. cap. 12. Nam imprimis Concilium oecumenicum a R. Pontifice confirmatum *de facto* hac potestate usum est; ergo Ecclesia indubitanter illo iure gaudet, secus in re maxime ad fidem et mores pro universo orbe christiano spectante turpiter errasset. Id, quod admitti nequit. Etenim licet caput " *Tametsi* " sit lex disciplinaris, non definitio dogmatica, tamen Ecclesia etiam in universalibus legibus *disciplinariis* condendis (et ex intentione Concilii Tridentini caput *Tametsi* in universa Ecclesia catholica fuit introducendum) ita infallibilis est, ut nihil in iis statuere possit contra fidem et bonos mores. Quae infallibilitatis praerogativa sarta tectaque non mansisset, si Patres Tridentini in condendo capite *Tametsi* transgressi essent *limites* potestatis ecclesiasticae a se ignoratos, et aliquid decrevissent contra doctrinam Christi de *valore* sacramenti matrimonii. Quare potestas illa Ecclesiae sane ante Sessionem solemnem XXIV. Conc. Trid. de ref. a non paucis Praelatis et viris doctis multis argumentis fuit impugnata, sed *post* Concilium Tridentinum inter catholicos haec controversia est finita, atque falsa argumenta in contrarium allata et iam in ipso Concilio Tridentino atque deinde a Sanchez aliisque viris doctis refutata per frequentem repetitionem non facta sunt vera.

(90) C. XXX. q. 5.; c. 13. C. XXII. q. 2.; c. 2. C. XXXV. q. 6.; Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; Benedict. XIV. Const. " *Salis vobis* " 17. Nov. 1741.; Sanchez l. c. l. III. disp. 3. n. 7. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 91. sq. 104. sq.; Pirhing h. t. n. 2.; Van de Burgt l. c. p. 379.

Porro Christus Dominus matrimonium elevavit ad dignitatem sacramenti sub *generali* ratione *contractus legitimi*, at quaenam *forma* requiratur, ut contractus matrimonialis sit legitimus ipse *speciali* quadam ordinatione non constituit, sed Ecclesiae determinationi reliquit. Quare Ecclesia cum irritaret matrimonia clandestina, tantum effecit, ut contractus antea legitimi postea non amplius essent legitimi et carerent qualitate ex ipsa Christi institutione requisita i. e. conformitate cum legibus divinis *et canonicis*. Denique potestas publica, cui ordinatio contractus est commissa, non restringitur ad solam inhabilitationem personarum, sed sese etiam ex natura rei extendit ad reddendum *inefficacem* consensum naturalem et praescribendi ad valorem contractus formam quandam solemnitis. At Ecclesia, ut iam supra demonstratum est, a Christo Domino obtinuit *generalem* potestatem statuendi impedimenta etiam dirimentia matrimonii, cui neque ex natura rei neque iure positivo limitationes quoad directam irrationem actus vel formam solemnitis sunt appositae; ergo arbitrio privato non debent apponi. Hinc Ecclesia, capite *Tametsi*, *materiam* et *formam* huius sacramenti non mutavit neque contra definitionem ab ipso Concilio Tridentino Sess. XXI. doctr. de com. cap. 2. datam sibi vindicavit potestatem disponendi de sacramentorum *substantia*, sed formam *solemnitis* (91) contractus matrimonialis constituit, propter cuius *defectum*, non propter *poenam* ad punitionem delicti ordinatam, matrimonium efficeretur nullum et irritum.

Multo minus urgeri potest illa ratio, quod homo habeat plenum dominium suorum actuum, in quos Ecclesia careat potestate directa et immediata. Inde enim tantum sequitur, quod Ecclesiae non competat potestas in *substantiam* sive in *naturalem valorem* actuum humanorum intellectus et voluntatis, quem neque destruere vult nec tollere potest; sed potius *supponit*, ut patet ex sanatione matrimonii *in radice*, quae secus explicari omnino non posset. At nequaquam legitime infertur idcirco Ecclesiam carere potestate reddendi ex iustis causis actus humanos in contractu matrimoniali intervenientes *iuridice inefficaces* sive *invalidos*.

Qua nova forma Tridentina non obstante *consensus* spon-
sorum mansit vera et unica *causa efficiens* vinculi matrimo-

(91) Suarez, De leg. l. V. cap. 19. n. 4.; Hollweck l. c. p. 137. sq. 141. sq.; Gasparri l. c. n. 882. sq.; Arndts-Serafini, Lehrb. d. Pandekten §§ 64. 232.

nialis, nequaquam vero *parochus sua declaratione* sponso nomine et auctoritate Ecclesiae coniunxit. Illa enim forma est solummodo solemnitas extrinseca ut *conditio* essentialiter requisita, sine qua *consensus sponsorum* non est iuridice efficax ad producendum vinculum matrimonii. Quare sicuti ex voluntate *privata* per oppositam conditionem consensus vere iam datus *suspendi* potest usque ad eventum futurum, quo verificato sine ulla innovatione fit *efficax*, ita etiam auctoritas *publica* statuere potest, ut consensus sponsorum naturalis in ordine iuridico sit inefficax, nisi omnibus impletis solemnitatibus sive conditionibus essentialibus ab Ecclesia praescriptis. Profecto ex disciplina usque ad annum 1908. vigente ad *valorem* matrimonii *sufficiebat passiva* assistentia parochi servatis reliquis conditionibus; at Ecclesia limites suae potestatis non transgressa est, cum ad vitandos dolos etiam *activam* quandam interventionem parochi non solum ad *licitam*, sed etiam ad *validam* celebrationem nuptiarum necessariam esse decrevit ut *conditionem* essentialem.

II. Gravia peccata ex clandestinis coniugiis ortum habent. Etenim deficiente legitima matrimonii probatione imprimis occasio datur repudiandi veram *uxorem* et *prolem* ex ea susceptam et committendi *polygamiae* crimen atque adeo ascendendi ad *ordines* sacros retenta uxore (92). Quare plane opportuna et convenientissima est forma illa substantialis a Patribus Concilii Tridentini celebrationi nuptiarum statuta, qua matrimonium solummodo coram *paracho proprio et duobus saltem testibus*, *valide* contrahi potest (93). Quinimo forma Tridentina quoad partem essentialem etiam *nostra aetate* sapienter ab Ecclesia retinetur (94), et per decretum “*Ne te*

(92) Bened. XIV. Const. “*Satis vobis*” 17. Nov. 1741. § 7., Const. “*Paucis abhinc*” 19. Mart. 1758.; Conc. Trid. cap. *Tametsi* l. c.; Rosset l. c. n. 2072., ubi n. 2073. cum Sanchez l. c. l. III. disp. 3. n. 7 sq. aliisque tenet matrimonia clandestina iam ipso *iure naturae* esse *illicita*, sed communior magisque fundata est sententia negans, quae propugnatur a Schmalzgr. h. t. n. 93. sq. praeceuntibus Laynez, D. Soto, Pirhing. Et revera ispe Rosset fatetur intrinsicam malitiam ut in mendacio non reperiri in matrimonio clandestino; quodsi nihilominus eius illicitem repetit ex iure naturae non satis distinguit legem ipsa natura constitutam a *ratione naturali*, quae nondum est *lex naturalis*, sed *legislatorem humanum* inducit ad condendam legem *positivam*.

(93) Pallavicin. l. c.; Katholik (a. 1872.). t. II. p. 55. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 92. 162. 103.; Sanchez l. c. l. III. disp. 4. n. 8. sq.

(94) Collect. Lac. t. III. col. 384.; Feije l. c. n. 329. 334.; Scherer l. c. § 112. p. 193. sq.

mere „ modificatum denuo inducitur per legitimam promulgationem novi iuris a Pio X. factam (95). Maxime vero commendatur lex Tridentina ex *probationis* difficultate matrimonii clandestini, si illius existentia ante Concilium Tridentinum in dubium fuerit vocata aut forte etiam nostra aetate impugnatur iis in regionibus, quae propter omissam publicationem cap. *Tametsi* manebant usque ad annum 1908. sub iure antiquo Decretalium constitutae (96). Cfr. cap. 1. 2. X. h. t.

II. De promulgatione decreti Tridentini.

159. Ut huius decreti *notitia divulgaretur*, et ipsa *vis* illius *obligans* et *irritans* in aliqua parochia induceretur, Concilium Tridentinum suadente *Layne* ad vitanda odia acatholicorum aliaque incommoda *plane singularem* praescripsit *formam promulgationis* capitis *Tametsi* i. e. omnibus *Ordinariis* praecepit, ut cum primum potuissent, curarent hoc decretum *populo publicari* et explicari in *singulis* suarum *diocesium parochialibus ecclesiis*; decrevit insuper, ut huiusmodi decretum in unaquaque *parochia* suum robur *post triginta dies* habere inciperet a die primae publicationis in eadem *parochia numerandos*.

I. *Subiectum* igitur *activum*, ex cuius *mandato* speciali publicationi capitis *Tametsi* in parochia quadam fieri debuit, erat *Episcopus dioecesanus*. At etiam Sedes Apostolica *directe* parochis vel missionariis *praescribere* vel prudenti arbitrio *committere* potuit, ut in omnibus suis parochiis vel missionibus decretum Tridentinum publicarent. Cfr. cit. resp. S. C. Inq. 14. Dec. 1853., 12. Sept. 1855.; S. C. de Prop. F. 20. Sept. 1763.; *Rosset* l. c. n. 2081. not. 2. Quodsi parochus ex *propria* auctoritate ad publicationem processisset, nulla et irrita fuisset promulgatio (97). Nam promulgatio, quae ad *valorem* legis

(95) Instr. S. C. de P. F. 14. Ian.; 1821.; S. C. de P. F. 23. Iun. 1830. S. C. Inq. 14. Dec. 1853., 12. Sept. 1855. 11. Mart. 1868. in Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 992. sq. 996. sq. iunet. n. 978. sq. et Collect. S. C. de Prop. F. n. 1386. sq.; *Feije* l. c. n. 202. Decret. « Ne temere » ad finem.

(96) Cap. 30. X. de spons. IV. 1.; Collect. S. C. de Pr. F. l. c. et cit. Collect. (Paris.); *Schmalzgr.* h. t. n. 246. sq.; *Feije* l. c. n. 196. sq.; *Schulle* l. c. § 13.; *Gasparri* l. c. n. 874. sq.; *Fleiner*, D. Trid. Ehev. p. 1. sq.; *Friedberg*, D. Recht d. Eheschl. p. 107. sq.

(97) Episcopus quamvis inde a 1. Maii 1564., quo decreta disciplinaria Concilii Tridentini vim obtinuerunt, dare possit et debeat *mandatum* ad *promulgationem*, ideo nequaquam recepit etiam potestatem *extendendi* vel

requiritur, debet fieri nomine et mandato legislatoris, non *privata* auctoritate; sed huiusmodi mandatum a Concilio Tridentino *solis Ordinariis* datum est. Hinc parochi cum mandatum non acceperint, *carebant potestate* promulgandi, et consequenter ipsorum publicatio erat prorsus invalida. Quodsi Episcopus vel parochus sive ex *malitia* sive ex *ignorantia* crassa vel supina sive mera *negligentia* de facto publicatio-

restringendi materiam et vim capitis *Tametsi*. Etenim ambitus illius decreti ab ipso Concilio Tridentino est definitus, et facta *promulgatione*, ad quam *mandatum* Episcopi fuit *restrictum*, omnis ipsius potestas circa laudatum caput est exhausta, neque ut Praelatus inferior in legem Superioris ullam habet competentiam. Quare v. g. Episcopus in promulgatione nequit decretum Tridentinum limitare quoad necessitatem tantum duorum testium sine parcho, vel *extendere* ad personas non expressas, vel *excludere* personas comprehensas. Hinc si caput *Tametsi* in regione quadam *plane acatholica* v. g. in civitate Berolinensi vel in Anglia, Scotia, Dania sit publicandum, neque ab Episcopo vel a parcho etiam ad matrimonia *mere protestantica* vel *mixta* potest extendi. Nam Bened. XIV. Const. * *Singulari* . 9. Febr. 1749. § 17. scribit: * *Ex verissimis siquidem argumentis coniecturisque probatum est, Concilium Tridentinum cum novum illud impedimentum dirimens constituit, decretum suum ad ea matrimonia non extendisse, quae disceptationi a Nobis a. 1741. (pro Hollandia) solutae occasione m dedere* . . Quae verba etiam citatis regionibus merito applicantur. Praeterea principium de *individuitate contractus* modo favorabili in matrimoniis mixtis intelligendum usque ad recentissima tempora iam ita transiit in disciplinam vigentem, ut a nullo Episcopo tolli potuerit. At vicissim si in regione quadam *mere catholica* forte diu *dilata* fuit publicatio capitis *Tametsi*, Episcopi non potuerunt *excludere* paucos acatholicos ibidem sparsos vel illuc accedentes. Nam ex textu capitis *Tametsi* et mente Patrum Tridentinorum illi acatholici non excipiebantur ab observanda forma Tridentina, ut patebit ex sequentibus; ergo ab Episcopis non poterant declarari immunes in edicto publicationis. Cui doctrinae non obstant duo textus a Gasparri l. c. n. 891. allegati i. e. respons. S. C. de Prop. F. 17. Ian. 1817. et Pii VII. epistol. ad Napol. l. 27. Iun. 1805., imo potius favent; continent enim meras *declarationes* iuris iam constituti neque ex *restrictione* quadam *Episcoporum* in publicatione facta repetunt immunitatem matrimoniorum haereticorum et schismaticorum et mixtorum, sed potius ex ipso decreto Tridentino iunct. *principio* a Benedicto XIV. stabilito. Denique ex principiis praemissis manifeste quoque consequitur Episcopum *post* publicationem rite factam non amplius suspensione vel abrogatione vel derogatione potuisse tollere vel revocare (cfr. Conc. prov. Baltimor. V. a. 1843.) vim atque vigorem cap. *Tametsi*. Cfr. Sabetti, Compend. theolog. moral. p. 755.; Lehmkühl l. c. t. II. 790. de publicatione in Oregon a Sede Apost. annullata; Braun in Arch. f. k. K. t. 50. p. 345. sq. 351.; Feije l. c. n. 301.; Rosset l. c. n. 2078.; Gasparri l. c. n. 886. 901. 979.; Wernz, Vot. in caus. Limburg. decis. a S. C. C. 19. Ian. 1889. Cfr. quoque Laurin in Arch. f. k. K. t. 26. p. 230. sq. (de parochiis familiarum) iunct. S. C. C. 18. Iul. 1733. in ed. Richt. C. Tr. p. 228. n. 44.; Gury-Ferreres, Comp. theol. mor. t. II. n. 845. 850.

nem decreti Tridentini in aliqua parochia omiserunt, caput *Tametsi* ibidem non vigeat. Cfr. S. C. C. a. 1588. apud *Gallemart* ad cit. cap. n. 14.

II. *Locus*, intra quem promulgatio ad valorem necessario requirebatur, est *territorium uniuscuiusque parochiae*. Neque publicatio in ecclesia cathedrali vel in *civitate* Episcopi vel in Synodis dioecesanis et provincialibus edicto quodam generali pro *universa dioecesi* vel provincia facta valebat nisi *Rom. Pontifex* specialem facultatem concesserit (98). Porro ut con-

(98) S. C. C. in caus. Coloniensi 2. Mart. 1580.; *Schnitzer* l. c. p. 160. sq. *Mittermueller* in Arch. f. k. K. t. 47. p. 109. sq.; ed. *Richt.* C. Tr. p. 320.; *Gasparri* l. c. n. 888.; *Fleiner* l. c. p. 52. sq. Quae publicatio legitime facta ita affecit territorium parochiae etiam *valde amplum*, ut si postea ibidem per *divisionem* novae parochiae *erigerentur*, nova et specialis promulgatio capitis *Tametsi* ad *vim* formae Tridentinae conservandam *non* requiretetur. Quod principium praesertim pro territoriis Americae latinae magni momenti etiam hisce ultimis temporibus a SS. CC. iteratam accepit confirmationem. Cfr. S. C. C. 19. Ian. 1889. in cit. caus. Limburg.; S. C. Inq. 14. Dec. 1859. et 30. Ian. 1884. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1403. 1412.; S. C. Inq. 23. Nov. 1898. de vi cap. *Tametsi* in America latina; S. C. de Prop. F. 15. Apr. 1901. Si duae parochiae *unirentur*, aut *locus* quidam *dismembraretur* ab una parochia et alteri adiungeretur, et partes unitae huc usque *diverso* iuri quoad formam Tridentinam fuerunt subiectae, etiam *post* unionem unumquodque territorium per se suo iure antiquo regebatur. Nequaquam enim *unio* erat *modus* quidam *legitimus*, quo in parte libera cap. *Tametsi* publicaretur et introduceretur, vel in parte ligata forma Tridentina *abrogaretur*. Ita recte *Feije* l. c. n. 301.; *Zitelli*, Apparatus iur. eccl. p. 390.; *Gasparri* l. c. n. 902.; aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 206. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 193. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 161., ubi saltem unitam partem *minorem* dicunt sequi partem *principalem*. At imprimis haec distinctio inter unitas partes *aequales* et partes *inaequales* non est sufficiens ratio ad probandum *diversum ius*. Nec iuvat dicere solutionem *Zitelli* esse « *nimis territorialem* »; lex enim Tridentina ex natura sua erat *stricto localis* et afficiebat *territorium* (Instr. S. C. Inq. 14. Dec. 1859.), in quo publicabatur; ergo perperam *extendebatur* ad locum, ubi nunquam publicata erat vel in loco, in quo antea vigeat, absque legitima causa habebatur *abrogata*. Allegata *incommoda*, quae intra eandem parochiam ex duplici iure oriebantur, a nemine profecto negabantur; at illa etiam existebant, si partes unitae fuerint *aequales*, quibus adversarii suam theoriam applicare haesitabant. Porro incommoda sane *legitimo modo* erant tollenda, sed ex se non mutabant *ius* neque probabant *solum introductionem* iuris partis *principalioris* forte *laxioris* esse unicum legitimum medium solvendi difficultates. Nam in praxi (et hac in re vel ipsi adversarii consentiunt) facile praesto erat simplicior et melior solutio scilicet publicatio capitis *Tametsi* etiam in *parte parochiae* huc usque immuni a iure Tridentino. Eadem *uniformis* praxis in publicatione videtur fuisse unice opportuna, si Episcopi in *eodem* territorio *secundum linguas* (vel ritus) *complures* instituebant parochias. Cfr. S. C. de Prop. F. 11. Apr. 1887.; *Gasparri* l. c. n. 896. iunct. *Laurin* l. c. in not. 97. h. tit.; *Gury-Ferreres* l. c.

formis esset decreto Tridentino, *sufficiebat*, si fiebat *intra so-*
lam ecclesiam parochialem (cfr. S. C. de Prop. F. 7. Iul. 1670.),
non etiam in aliis ecclesiis v. g. *filialibus* eiusdem parochiae,
viva voce vel extra illam per affixionem *edicti* publicationis
 ad valvas eiusdem ecclesiae in lingua vulgari, dummodo fi-
 deles legere possent. Denique ad validitatem et liceitatem non
 requirebat, ut perageretur in *parochiis* verarum dioecesium
 secundum sanctiones iuris communis canonice erectis, sed
 etiam in *missionibus* vel *quasi parochiis* Vicariatuum Aposto-
 licorum fieri poterat saltem quoad duorum testium necessi-
 tatem, si sacerdos in quasiparochia ordinarie non residebat (99).

(99) S. C. C. 30. Mart. 1669. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 291. n. 162.; S. C.
 de Prop. F. 7. Iul. 1670., 14. Ian. 1821.; S. C. Inq. 17. Maii 1804. et prae-
 sertim 14. Nov. 1883. (ubi rigidior sententia de necessitate parochiarum
 striete *canonicarum* ad publicandum decretum non fuit approbata); *Feije*
 l. c. n. 334. 335.; Arch. f. k. K. t. 50. p. 346. sq.; *Rosset* l. c. n. 2079.; *Ga-*
sparri l. c. n. 887. In quaestione connexa scribit *Zitelli*, Appar. iur. eccl.
 p. 385.: « *Ceterum non possunt Episcopi publicare hoc decretum in locis,*
in quibus publicatum non fuit, absque peculiari facultate Apostolicae
Sedis », cui *Leinz*, D. Ehevorschr. p. 75. consentit. *Gury*, Theol. mor. t. II.
 n. 842. quandoque dicitur idem tenuisse, at perperam. *Gasparri* l. c. n. 886.
 putabat Episcopum usque ad haec tempora quoque saltem *valide*, etsi non
licite absque consensu Sedis Apostolicae potuisse publicare caput *Tametsi*.
 Vel, ut Em. auctor habet ed 3, 1904, n. 1048, de facto ita servandum fuisse
 prudentiae et maioris securitatis causa. Qua in re certe Episcopi non
 obstante stricto *praecepto* publicationis ipsis a Concilio Tridentino im-
 posito saltem cum licentia expressa vel tacita Sedis Apostolicae in qui-
 busdam regionibus potuerunt *differre* promulgationem decreti Tridentini
 ad tempus magis congruum. Cfr. cit. resp. S. C. de Prop. F. 7. Iul. 1670.
 Nam teste experientia caput *Tametsi* commode et totaliter (cfr. Instr. S. C.
 de Prop. F. 14. Ian. 1821.) executioni mandari et observari nequibat, nisi
 certae adfuerint praeviae conditiones v. g. in missionibus. Cfr. Cone.
 prov. Baltimor. V. (a. 1843.) in Collect. Lac. t. III. col. 89. Imo de facto
 etiam in Europa nequaquam *illico* post Concilium Tridentinum ab omnibus
 Episcopis novum ius est promulgatum (v. g. in dioecesi Basileensi nonnisi
post Synodum dioecesanam a. 1581. celebratam). At huiusmodi *dilatatio*
publicationis cum licentia vel tolerantia Sedis Apostolicae facta (cfr. Instr.
 S. C. de Prop. F. 13. Dec. 1817. pro Americ. septent.) non est confun-
 denda cum *prohibitione* promulgationis postea pro *omnibus* Episcopis
 ex iure communi statuta, nisi accederet licentia Sedis Apostolicae eiusque
iudicium de opportunitate et praevis conditionibus requisitis. Quare
 mirum non est, quod rigidior sententia *Zitelli* de licentia apostolica aliis
 canonistis non placuerit, nisi ageretur de mere *partiali* publicatione v. g.
 quoad necessitatem *tantum* duorum testium. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2078.;
Scherer l. c. p. 206. not. 204.; *Schnitzer* l. c. p. 162.; *Braun* in Arch. f. k.
 K. t. 63. p. 156.; *Wernz*, Vot. cit. in caus. Limburg. Et revera ista opinio
 clavis verbis Concilii Tridentini erat contraria neque ullo textu *novi* cuius-
 dam iuris *communis* comprobabatur. Instructiones vero S. C. de Prop.

III. *Tempus* promulgationis ita ordinatum erat, ut caput *Tametsi*, saltem *semel* esset publicandum. Qua publicatione facta lex clandestinitatis vacabat et nonnisi elapsis triginta diebus completis a momento primae publicationis numerandis in parochia robur habere incipiebat. Quodsi Concilium Tridentinum addebat, ut promulgatio *primo anno quam saepissime fieret*, deinde vero quoties Ordinarii viderent expedire, haec ad *valorem* publicationis primae non requirebantur; at quoad priorem partem continebant gravem *obligationem*, cui certe satisfiebat, si primo illo anno diebus dominicis et festis inter Missarum solemnia publicatio repeteretur (100). Porro quamvis publicatio convenientissime fiebat *die festo* inter Missarum solemnia, tamen huiusmodi circumstantiae temporis ad *valorem* actus non pertinebant, et v. g. tempore vesperrarum vel concionis, ubi frequens est populus, promulgatio non prohibebatur, nisi Episcopus aliud ordinasset.

IV. *Modus* promulgationis legitimus requirebat, ut decretum illud publicaretur *tanquam decretum Concilii Tridentini* vel R. Pontificis, *non* ut decretum *Episcopi* vel *Concilii particularis* (101) omnino non competentium ad statuendum novum

F. 13. Dec. 1817. et 14. Ian. 1821. certe non mutabant ius Tridentinum et commune pro *toto orbe* terrarum. Praeterea ipsa verba cit. Instructionum *generalem* necessitatem licentiae R. Pontificis non continebant, neque recursus ad Sedem Apostolicam prudentiae et maioris securitatis causa factus confundendus erat cum recursu ex *iuris necessitate* v. g. in casu *partialis* publicationis. Cfr. Gasparri l. c. n. 901. Profecto Episcopi in Conc. prov. Baltimor. V. (a. 1843.) et in Conc. prov. Cincinnat. (a. 1858.) de suo iure publicandi decretum Tridentinum non dubitarunt, at eius usum non putarunt expedientem. Similiter in caus. Quebec. decisa a S. C. Inq. 14. Nov. 1883. dubium non versabatur de *potestate* Episcoporum in promulgatione iam facta, sed de publicatione in solis parochiis *canonice* erectis Episcopo permissa vel prohibita. Cfr. Feije l. c. n. 334. Cui sententiae non obstabat, quominus Episcopi praesertim eiusdem regionis in nova decreti Tridentini promulgatione nonnisi *caute, collatis consiliis, uniformiter* procederent. Cfr. Feije l. c. n. 202.

(100) S. C. de Prop. F. 14. Ian. 1821.; Conc. prov. Tolos. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 1055.; Gasparri l. c. n. 897. Quare Concilio Tridentino et novo etiam iuri summopere conformis est praxis illarum dioecesium, in quibus ex ordinatione Episcopi semel *singulis annis statuto die* omnia impedimenta matrimonialia etiam *clandestinitatis* fidelibus denuo publicantur. Cfr. S. C. Inq. 14. Nov. 1883. in parte expos.; Fleiner l. c. p. 13. not. 24.

(101) Resol. S. C. C. in caus. constit. Synod. Ruthenor. 2. Dec. 1628. confirmata ab Urban. VIII. 20. Mart. 1629., quam accurate et fuse exponit Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XII. cap. 5. n. 7. sq. Cfr. quoque Rosset. l. c. n. 2078.; Gasparri l. c. n. 890. Quodsi Leinz, D. Ehevorschr. d. C. v.

impedimentum dirimens clandestinitatis; secus *invalida* erat publicatio. Praeterea caput *Tametsi populo* publicandum et explicandum erat *lingua vulgari*, quam populus intelligit, non lingua *latina*, qua leges universales Ecclesiae in Urbe promulgari solent, vel lingua quadam *liturgica* populo non intelligibili. Quae conditio si neglecta fuerit, non solum peccabatur contra scopum Concilii Tridentini et iteratas decisiones S. Sedis (102), sed etiam iuxta magis fundatam sententiam reddebat publicationem omnino *invalidam* (103). Nam publicatio v. g. *sola* lingua latina *populo* facta non est *manifestatio* voluntatis legislatoris, cum facile nemo praeter parochum illam linguam intelligat, sed aequivalet *omissioni* ideoque valida dici nequit. Praeterea S. C. C. in cit. caus. 30. Mart. 1669. expresse dicit: “*Si non ita* „ (i. e. intelligibili lingua) *publicatum* sit, esse *valida* (matrimonia clandestina); ergo evidenter illa publicatio capitis *Tametsi* in casu plane nullum produxit effectum. Eadem nullitas publicationis patet ex resp. S. C. de Prop. F. 4. Sept. 1764., quae non facta erat lingua vulgari. Quodsi *Gasparri* l. c. n. 889. putat publicationem lingua latina factam fuisse *validam*, eo quod parochus *explicaverit* decretum Tridentinum, non repugnamus; etenim in ista suppositione habebatur *duplex* promulgatio scilicet una in lingua latina, altera in lingua vulgari *per explicationem parochi*, quae certe sufficiebat. Cfr. S. C. Inq. 12. Sept. 1855. At ratio ista non procedit, si *sola* lingua latina fiat promulgatio. Nec valet paritas cum legibus *universalibus* Ecclesiae. Nam illae dantur omnibus fidelibus, inter quos quamplurimi intelligunt linguam latinam, et insuper *Episcopis* incumbit onus divulgandi leges pontificias. At caput *Tametsi* in *singulis parochiis* erat *populo*

Trient p. 74. sq. opinatur non suffecisse, si decretum de forma Tridentina servanda publicatum fuerit tanquam decretum *R. Pontificis*, ei obstant decisiones S. C. C. 2. (16.) Dec. 1634. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 313. et S. C. Inq. 14. Dec. 1853., 12. Sept. 1855.; praeterea haec opinio ratione interna supra alligata vel suffragio doctorum non comprobatur. Cfr. *Braun* in Arch. f. k. K. t. 38. p. 168.; *Scherer* l. c. p. 206. not. 205.; *Schnitzer* l. c. p. 162.; *Bened. XIV.* l. c. n. 10. 11.; *Zitelli* l. c. p. 396. de vi decreti apud Maronitas ex apostol. approb.

(102) *Bened. XIV. Const. • Etsi pastoralis* 26. Maii 1742. § 8. n. 1.; S. C. C. in caus. Indiar. oriental. 30. Mart. 1669. (a S. Off. ad S. C. C. transmissa) in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 291.; S. C. de Prop. F. 4. Sept. 1764. et S. C. Inq. 6. April. 1669. (?) apud *Perrone* l. c. t. II. p. 26. not. 128. Cfr. quoque Act. S. Sed. vol. II. p. 263.

(103) Ita fere *Van de Burgt* l. c. p. 191. sq.; *Rosset* l. c. n. 2079. alique.

publicandum; in multis autem parochiis v. g. Sinensibus nemo praeter parochum intelligit linguam latinam; ergo talis publicatio erat omnino inutilis et inefficax.

160. *Probatio* promulgationis legitime factae multiplici ratione fieri potest. Generatim omnia *media* probandi admittuntur, quibus *facta* in foro ecclesiastico legitime et *certo* probantur; secus in casu *dubiae* promulgationis standum est pro *valore* matrimoniorum *clandestine* contractorum (104). Huiusmodi media sunt *testimonium* Episcopi vel parochi, qui cap. *Tametsi* publicarunt, aut *attestationes* aliorum hominum fide dignorum, qui voce vel scripto confitentur sese interfuisse promulgationi aut a suis antecessoribus per fidelem relationem audivisse factam esse promulgationem. Huc quoque spectant *instrumenta* sive publica sive privata, quae de publicatione fidem faciunt. At cum non raro directae probationes desint, et instrumenta authentica de promulgatione non fuerint confecta aut iniuria temporum perierint, aliae quoque probationes a iure admittuntur, ut constat ex iteratis declarationibus Rom. Pontificum et SS. CC. (105). Ita v. g. S. C. C. in causa Constantinop. 2. (16.) Dec. 1634. rescripsit: "*Rituale Romanum de sacramento matrimonii observatum in singulis parochiis civitatis Perae tanquam decretum Concilii (Tridentini) vel Summi Pontificis Romani inducere sufficientem praesumptionem publicationis eius decreti, ita ut in celebratione matrimoniorum pro illorum validitate servanda sit forma ab eodem S. Concilio praescripta* „.

Quae publicatio capitis *Tametsi* in aliqua parochia probatur argumento plane peremptorio (106), si illud caput tem-

(104) S. C. C. 13. Nov. 1638. in ed. Richt. C. Tr. p. 291. n. 161.; S. C. C. in caus. Limburg. 19. Ian. 1889.; *Van de Burgt* l. c. p. 192.

(105) S. C. C. in caus. Tricarien. 26. Sept. 1602., ubi declaravit: "*Pu-
licationem praesumi, ubi id decretum fuerit aliquo tempore in parochia
tanquam decretum Concilii observatum* „; S. C. C. in caus. Panormit.
10. Iul. 1610., in caus. Polon. 13. Nov. 1638., in cit. caus. Indiar. orient.
30. Mart. 1669.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. lib. XII. cap. 5. n. 6., Const.
" *Paucis abhinc* „ i. f. 19. Mart. 1758.; Pius VI. in epistol. ad Episc. Lu-
cionen. 28. Maii 1793.; *Schmalzgr.* h. t. n. 100.; *Feije* l. c. n. 280.; *Gas-
parri* l. c. n. 898.; *Fleiner* l. c. p. 16. sq.

(106) Pius VI. l. c.; *Braun* in Arch. f. k. t. 38. p. 164. sq. 169 t. 63.
p. 163. Quodsi attendantur antiquiora decreta S. C. C. in not. 104. h. t. ci-
tata, actualis observantia videbatur constituere *simplicem praesumptionem
iuris* de publicatione capitis *Tametsi* vere facta; nullibi enim *expressis
verbis* dicitur habere vim praesumptionis *iuris et de iure*. At Pius VI. l. c.
de Gallia scribit: **Frustra quaestionem modo moveri** (ut revera mota fuerat

pore *immemoriali* (107) *tanquam decretum Concilii Tridentini* (vel Rom. Pontificis) ita observatum erat, ut ex *communi per-*

ab Episcopo Lucionensi, cui Pius VI. respondet), *num Tridentini Concilii decretum publicatum in singulis Galliarum ecclesiis fuerit. Cum enim certo certius constet in ecclesiis Galliarum iam usu receptum esse, ut matrimonia celebrentur coram paroco et duobus vel tribus testibus tanquam in executionem decreti Concilii Tridentini, hoc profecto satis debet esse, ut praesumatur facta eiusdem decreti publicatio.* Praeterea S. C. Inq. 10. Ian. 1866. ad quaesitum, quantum temporis requiratur, ut ab observantia capitis *Tametsi* aliquo in loco eius promulgatio praesumi possit, respondit: *« Decretum Conc. Trid..... diu dicitur observatum tanquam eiusdem Concilii decretum, quando a tempore, quod excedit hominum memoriam, in parochia vim legis obtinuisse compertum est, ita ut matrimonia contracta praeter formam a Tridentino praescriptam irrita semper habita fuerint ».* Quae si quis consideret, facile perveniat ad illam conclusionem, quod contra huiusmodi observantiam *immemorialem* v. g. in Gallia, Ecclesia in suo foro non amplius admittat probationem in contrarium. Et revera SS. CC. in suis decisionibus saltem novissimis suaeque praxi nullo modo insinuant possibilitatem probationis contra observantiam *immemorialem*. Hinc illi viri docti, qui observantiae solummodo tribuerant vim probationis per praesumptionem, videntur necessario adigi, ut suam assertionem in casu observantiae *immemorialem* extendant ad praesumptionem iuris et de iure i. e. *mandatum legis* factum pro veritate esse suscipiendum, contra quod iudex neminem ad probationem in contrarium admittere potest. Cfr. *Braun* l. c. t. 63. p. 163.; *Leitner* l. c. in Arch. f. k. K. t. 76. p. 251. sq.; *Schneider* in Arch. f. k. K. t. 68. p. 194. sq.; *Fleiner* l. c. p. 17. sq.; aliter *Scheffer* l. c. t. II. p. 207. not. 210., ubi praesumptionem iuris et de iure reiicit.

(107) Cum ista quaestio prima vice, ut videtur, in allegata causa *Tricar.* d. 26. Sept. 1602. fuisset proposita, S. C. C. respondit publicationem esse *praesumendam*, si decretum Tridentinum *« aliquo tempore »* in parochia fuerit observatum. Quae verba sunt adeo moderata, ut iam ex sese necessitatem observantiae centenariae vel *immemorialem* excludant; imo cum inde a confirmatione et promulgatione efficaci decretorum disciplinarum Concilii Tridentini (a. 1564.) nondum quadraginta anni elapsi essent, ne observantiam quidem vel consuetudinem quadraginta annorum comprehendebant. Idem fere modus loquendi de observantia capitis *Tametsi* *« per aliquod tempus »* diu retinetur etiam in aliis subsequentibus responsis S. C. C. v. g. 13. Nov. 1638., 30. Mart. 1669. Quae decisio S. C. C. 26 Sept. 1602. ad litteram allegatur in cit. epistola Pii VI. ad Episcopum Lucionensem. Quare si *Reiffenstuel* h. t. n. 119. ex opinione nimis benigna existimavit decretum Tridentinum in certis locis et provinciis *vere publicatum* usu contrario *per decennium* continuato posse *abrogari*, facilius idem tempus *positivae observantiae* ad constituendam praesumptionem videbatur sufficere. At iam Bened. XIV. Const. *« Paucis abhinc »* non amplius usus est illis verbis *« aliquo tempore »*, sed haec tradit: *« Approbante Pontifice Maximo sancitum fuit a C. C. ad eandem promulgationem comprobendam sufficere diuturnam observantiam eiusdem conciliaris decreti, cuius promulgatio inducitur ex diuturnitate temporis, quo matrimonia in parochiis coram paroco et duobus testibus celebrata fuerunt ».* S. C. C. in cit. caus.

suasione fidelium et annuentibus Episcopis matrimonium absque forma Tridentina [celebratum **valore** destitueretur. Hinc liquet ibidem non haberi *probationem* per praesumptionem et multo minus *publicationem* et *introductionem* decreti Tridentini per observantiam, ubi *fideles* optime sciebant formam Ritualis solummodo obligare ad *liceitatem*, non ad *valorem* matrimonii, neque ulla ipsis erat *intentio* inducendi formam Tridentinam, *Episcopi* vero publicationi capitis *Tametsi positive* et *expresse* erant contrarii v. g. in Anglia, Scotia, America septentrionali. Quo in casu observantia requisita omnino non exsistebat. Nam nemo censendus est *tacite* ratum habere, quod *expresse* omnino reprobatur.

Quae diuturna observatio decreti Tridentini *conditionibus* modo *enumeratis praedita* non solum erat *medium probandi promulgationem* revera factam esse, sed etiam *supplebat veram et expressam promulgationem*, quae forte *nunquam* locum habuit. Quare sicuti caput *Tametsi* in aliqua parochia vel provincia “ *longo temporis intervallo in desuetudinem* „ abire et penitus *abrogari* (108), ita a fortiori per consuetudinem le-

Constantinop. 2. Dec. 1634. rem paulo aliter exprimit sel. “ *Rituale Romanum..... observatum in singulis parochiis* (de duratione temporis *expresse* nihil additur, sed *Rituale Romanum* nonnisi a. 1614. publicatum est) *inducere sufficientem praesumptionem publicationis eiusdem decreti* „ Postea Pius VII. in epist. ad Arch. Mogunt. 8. Oct. 1803. docet de contraria consuetudine : “ *Vel si quandoque* (decret. Trid.) *observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit* „ Tandem S. C. Inq. 10. Ian. 1866. requirit observantiam “ *a tempore, quod excedit hominum memoriam* „ Cui responso S. O., quo de vi obligante decreti Tridentini per observantiam mitissima doctrina fuit adoptata, nunc procul dubio in praxi cum quadam aequitate standum est. Cfr. S. C. Inq. 27. Apr. 1887. in c. Muehlhaus. in Act. S. Sed. vol. XXIII. p. 749. sq. Inde quoque efficitur recentiore tempore introductionem formae Tridentinae ex mera observantia non fuisse adeo facilem *brevique* tempore factam in parochiis vel quasiparochiis praesertim *recenter fundatis*. Cfr. *Schneider* l. c.; *Wernz* in cit. Voto de Anglia et Scotia; *Zitelli* l. c. p. 399. de Transilvania etc.

(108) Pius. VII. in cit. ep. ad Arch. Mogunt.; S. C. Inq. 11. Mart. 1868. ad Vic. Apost. Iaponiae in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1408.; *Biederlack* in Act. theol. Oenip. t. VI. p. 635. sq.; *Gasparri* l. c. n. 904. Si quaeratur, quodnam sit *longum* illud *temporis* intervallum, quod ad *desuetudinem* sufficiat et requiratur, ex antiquioribus scriptoribus v. g. *Reiffenstuel* h. t. n. 119. et *Pirhing* h. t. n. 9. existimarunt *decennium* usus contrarii sufficere; *Zitelli* l. c. p. 389. tradit : “ *Quodnam vero temporis intervallum requiratur ad hanc desuetudinem inducendam, definiri generatim nequit* (?), *sed in casibus particularibus Sedes Apostolica est consulenda. Non quaelibet autem consuetudo, sed longissimi temporis scilicet 100 annorum abrogare potest decretum* „ Quod consilium adeundi Sedem Apostolicam sane

gitimis conditionibus vestitam, sive ut dicitur, per observantiam *publicari* et consequenter *introducipoterat*. *Benedictus XIV.* in Instructione d. d. 30. Novembr. 1754. ad Secretarium S. C. de Prop. F. hanc sententiam supponit dicens, quamquam non sit probatio in civitate Pera decretum Concilii Tridentini fuisse publicatum, cum vero ibi consuetudo vigeat, catholicorum latinorum matrimonia contrahendi coram sacerdote catholico, quod aequivalet publicationi Concilii, matrimonia de quibus tunc ageretur esse nulla. S. O. saepius agnovit tanquam principium, diuturnam observantiam decreti Tridentini aequivalere eius publicationi. S. O. 7. Iunii 1808.; 10. Maii 1848. Apud scriptores haec sententia de vi observantiae supplendi ipsam promulgationem decreti Tridentini, iam insinuat a Zech, cum scribit: “ *Decretum hoc non obligat in parochia, in qua non est promulgatum vel receptum* „ atque a D' Annibale, Summula theol. mor. P. III. n. 458. n. 45. pro more suo paucis verbis ita exprimitur: “ *Penes latinos observantia pro publicatione est.* „ (109). Quamvis Patres Triden-

in praxi est adoptandum (cfr. *Feije* l. c. n. 302.); pro norma vero centum annorum fontes et rationes a *Zitelli* non allegantur. At in allata causa Iaponiae ex an. 1868. intervenit desuetudo *ultra* 100 annos et S. C. C. 30. Mart. 1669. dicit: “ *Vel ipsius (decreti) memoria prorsus perierit* „; porro S. C. Inq. 10. Ian. 1866. ad *positivam* observantiam *requirit* tempus *immemoriale*; denique in consuetudine *contra* ius Tridentinum per se iam difficulter admittenda omnes fere auctores conveniunt saltem *sufficere* usum *immemorialem*. Ergo certo solummodo dici potest *longum temporis intervallum* ex praxi Sedis Apostolicae aliisque rationibus esse *tempus immemorabile*. Verumtamen S. C. Inq. 6. Iul. 1892. declaravit: “ *Nullum temporis spatium sufficere, ut lex Tridentina vim obligandi amisisse censetur aliquo in loco per simplicem inobservantiam haereticorum* „. Cfr. quoque relat. Secret. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 318. sq. n. 33. 39. 45. 50. 51.; *Schnitzer* l. c. p. 163. not. 3.; *Scherer* l. c. p. 212. not. 221.

(109) Cfr. quoque *Carrière*, De matr. t. II. n. 1181.; *Konings*, Theolog. mor. t. II. n. 1605.; *Braun* l. c. t. 38. p. 161. sq. 169. sq. t. 63. p. 120. sq. 157. sq.; *Wernz*, Votum cit.; *Gasparri* l. c. n. 899. alique v. g. *Schulte*, *Moufang*, *Vering*; aliter v. g. *Scherer* l. c. t. II. p. 207. sq.; *Gerlach*, Kirchenr. p. 264. sq.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 180. not. 2.; *Schnitzer* l. c. p. 162. sq., ubi tamen i. f. concedit caput *Tametsi*, etiamsi eius publicatio probari nequeat, quandoque *per actualem observantiam posse obtinere vim legis*; qua concessione auctor suam assertionem, si non retractat, saltem sapienter limitat; *Huebler*, Eheschliessung. p. 10.; *Fleiner* l. c. p. 21. sq. non obstante sua sententia p. 12. sq. propugnata in cap. *Tametsi* publicatio formam publicationis non esse praescriptam, sed *prudenti arbitrio* Ordinariorum relinqui ideoque *affixionem* scripturae sufficere. Qui auctor p. 92. not. 122. i. f. sine solido fundamento docet conclusionem non esse legitimam, si quis ex *abrogatione* decreti Tridentini per *consuetudinem* arguat

tini in capite *Tametsi* secundum sensum obvium proxime insinuaverint publicationem *oralem*, tamen expressis verbis *valorem* promulgationis ad hunc modum determinatum *unice non restrinxerunt*. Et de facto plerique adversarii etiam admittunt modum publicationis per *affixionem scripturae* ad valvas ecclesiae parochialis, qui oralis dici nequit. Quare Concilium Tridentinum modum publicationis per observantiam non *exclusit*. Verum etiamsi lacuna quaedam et obscuritas in lege Tridentina esset admittenda, haec ipsa necessitate cogente, ut praeclare exponit Bened. XIV. Const. " *Paucis abhinc* „, per declarationes S. C. C. ab ipso R. Pontifice approbatas suppleta est scl. *promulgationem induci ex diuturna observantia*. Quae responsa *diversarum* SS. CC. praesertim recentiora sunt adeo clara, ut ipsis sententia supra proposita sit unice conformis, quae nequaquam infirmatur obiectionibus a viris quibusdam doctis cum magna eruditione, sed insufficiente cognitione praxis Curiae Romanae motis(110). Cuius

in favorem *introductionis* per observantiam. Non enim attendit se imprimis sibi non constare, quia Concilium Tridentinum disertis verbis tantum loquitur de *orali* promulgatione, ergo si hac ratione *omnem alium* modum absolute exclusisset, etiam formam per affixionem scripturae reprobasset, qui cap. *Tametsi* expresse non continetur et nihilominus a *Fleiner* contra *Gerlach* admittitur. Porro oblivioni dedit vi decreti Tridentini ad validam promulgationem requiri publicationem in *territorio singularum* parochiarum, sed *specialem* illam formam oralis publicationis in *ipsis ecclesiis parochialibus clausulam irritantem* non habere adiunctam. Denique interim omissa auctoritate SS. CC., etiamsi demonstrasset observantiam non esse subsidiariam formam *publicationis*, nondum efficaciter refutasset conclusionem a se reiectam. Nam ex intentione Patrum Tridentinorum antiquum ius Decretalium saltem in omnibus regionibus catholicis fuit *abrogandum*; iamvero consuetudo, si *contra ius Tridentinum* capitis *Tametsi* legitime introductum potuit vim suam abrogatoriam exercere, multo magis poterat tollere antiquum ius Decretalium ex se iam *abrogationi* obnoxium et valorem tribuere impedimento clandestinitatis a Concilio Tridentino circumscriptum et *introductioni* destinatum, ut tandem aliquando etiam *Scherer* l. c. p. 207. not. 210. concedit. Cfr. quoque *Leitner* l. c. p. 300.

(110) S. C. C. in caus. Bosniensi 14. Apr. 1611., ubi S. C. respondit: " *Si in ea regione decretum Concilii cap. 1. Sess. XXIV. de reform. observari consueverit, nulla esse matrimonia, in quibus contrahendis parochus non fuerit adhibitus.* „; S. C. de Prop. F. 1. Mart. 1784. Vicario Ap. Tunk. orient. scribendum esse censuit: " *Nisi ipsi constet revera publicatum fuisse illud decretum vel saltem semper observatum ac matrimonia absque praesentia parochi inita tanquam irrita habita fuisse, tunc pro non publicatione sentiat* „; Pius VI. in ep. ad Ep. Lucion. 28. Maii 1793.; Pius VII. in ep. ad Arch. Mogunt. 8. Oct. 1803.; Synod. Sutheuen. a. 1803. a S. C. de Prop. F. confirm. (cfr. Collect. Lac. t. VI. col. 621.); Instr. S. C. de

praxis Romanae ultimum et solemne documentum est Leonis XIII. decret. " *Consensus mutuus* „ 15 Febr. 1892., ubi haec reperiuntur verba: " *Ubicunque promulgata vel moribus usuque recepta* (est) *Tridentina lex* „, quibus evidenter promulgatio et consuetudo aequiparantur. Cfr. quoque declar. S. C. Inq. 5. Iun. 1889.: " *Ubi decr. Trid. Tametsi publicatum est vel ut tale diu observatum* „.

161. *Promulgatio sive formalis sive aequivalens capitis Tametsi* in aliqua parochia legitime facta imprimis illud efficiebat, ut matrimonia iuri Tridentino subiecta, si non servaretur forma substantialis ab eo statuta, irrita essent, ut evi-

Prop. F. ad Arch. Fogar. m. Iun. 1858.: " *Ubi enim constiterit in illis locis..... Tridentinum decretum non tanquam a Concilio oecumenico latum aut publicatum aut observatum fuisse, matrimonia haec omnia, nisi aliud adfuerit dirimens impedimentum, pro validis habenda erunt* „: S. C. Inq. 27. Apr. 1887. in caus. Muehlhaus., ubi cap. *Tametsi* vix unquam formaliter fuit promulgatum, in Act. S. Sed. vol. XXIII. p. 749. sq. Quodsi Scherer l. c. cum Huebler l. c. locutiones illas alternativas (aut - aut) explicat per *studium breviloquentiae*, proficiscitur a suppositione non probata, laedit regulam interpretationis verba secundum obvium sensum esse intelligenda, illis responsis SS. CC. tribuit sensum *Romae prorsus ignotum*. Nec efficaces sunt aliae rationes a Scherer l. c. aliisque allatae. Partim enim non sunt ad rem, cum ipsa forma propositionis supra statutae iam excludantur (cfr. v. g. Braun in Arch. f. k. K. t. 50. p. 145. 169.), partim in praecedentibus sunt refutatae, partim quae potissimum Fleiner l. c. in medium affert, nituntur improbabilibus interpretationibus responsorum SS. CC. v. g. ex oppositione inter " *publicatum* „ et " *observatum* „, nihil dicitur probari pro introductione et publicatione decreti Tridentini per observantiam, eo quod in nostra sententia observantia contineatur tanquam forma quaedam publicationis sub vocabulo " *publicatum* „! At cl. auctor non satis distinguit *expressam* et formalem publicationem a *tacita et aequivalente*, quae inter se certe *opponuntur*. Praeterea perversam sequitur methodum interpretationis, si ex *antiquioribus* et minus *claris* responsis obscurat decreta *recentiora* et *clara*. Ceteroquin sententia hoc loco propugnata, si restringatur ad *terminos* expositos, in praxi vix multum differt ab opinione adversariorum (cfr. v. g. Fleiner l. c. p. 19. sq.). Illi enim eo modo procedunt, *quasi* decretum Trid. vigeret; in nostra sententia vere, non fiete viget in casu observantiae *immemorialis*, huiusque *veri vigoris* qui serio in dubium vocari nequit, meliorem assignamus *causam iuridicam* i. e. *observantiam*, quae promulgationem suppleat, nec recurrimus ad novum quoddam ius consuetudinarium, quod *aequivalet* iuri Tridentino et *deroget antiquo* iuri Decretalium. Nam contra huiusmodi ius consuetudinarium vel ipsi adversarii habent difficultatem (cfr. Holweck l. c. iunct. Scherer l. c. t. II. p. 207. not. 210.). Insuper nova forma non iure particulari, sed *ut iure Tridentino* vel *a R. Pontifice* constituta est introducenda; at quod expresso iure particulari fieri nequit, id etiam *tacite* per consuetudinem particularem vim obtinere non potest.

denter patet ex textu decreti. Praeterea sponsalia de futuro ex praesumptione iuris et de iure *non* iam in territorio Tridentino transibant in vera matrimonia, quemadmodum iure Decretalium cautum fuerat (111), imo post abrogatum hac in re a Leone XIII. antiquum ius idem obtinebat in regionibus, ubi cap. *Tametsi* non vigeat (112). Denique matrimonia *clandestina* sive ab impuberibus sive a puberibus *invalidè* contracta in loco, ubi forma Tridentina ad valorem requirebatur, non habebant *vim sponsalium de futuro* (113).

162. Scholion. Cum quaestio movetur, quibusnam in regionibus caput *Tametsi de facto* legitime fuerit promulgatum et etiamnum *viguerit*, sane haud difficilis est responsio, si *generalis* solummodo regionum descriptio sit exhibenda. At sua difficultate non caret compositio elenchi etiam quoad *parti-*

(111) Cap. 30. X. de spons. IV. 1.; *Feije* l. c. n. 201.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 1. n. 118.

(112) Decret. Leonis XIII. 15. Febr. 1892.; *Wernz* l. c. t. IV. n. 104.

(113) Certum est *post* Concilium Tridentinum matrimonia illa *clandestina* non amplius habere *vim sponsalium* sive non iam producere impedimentum publicae honestatis, quae a *puberibus invalidè* contrahantur, ut patet ex iteratis declarationibus S. C. C. v. g. in caus. Messinensi a. 1575., in c. Hierac. a. 1589., in c. Nullius 27. Mart. 1596. atque communi sententia doctorum. Cfr. *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 46. n. 22. sq.; *Reiffenstuel* l. IV. t. 2. n. 18.; *Feije* l. c. n. 282.; *Gasparri* l. c. n. 504. 722. 881.; *Rosset* l. c. n. 909. sq. Praeterea matrimonia *impuberum* inter se vel cum puberibus propter impedimentum *aetatis invalidè* celebrata, si *forma Tridentina non erat servanda*, etiam usque ad haec tempora indubitanter habebant *vim sponsalium* ex iure antiquo (cfr. cap. § 1. de desp. imp. IV. 2. in Sext.), salvo tamen decreto Tridentino quoad limitationem impedimenti *publicae honestatis* ex sponsalibus orti ad primum gradum. Quodsi huiusmodi matrimonia impuberum fuerint irrita tum propter impedimentum *aetatis tum* propter *legem clandestinitatis*, cui erant subiecta, communiter doctores putarunt *etiam illa transire* in sponsalia de futuro, et in his antiquum ius non fuisse correctum. Cfr. *Sanchez* l. c. l. I. disp. 21. n. 4.; *Schmalzgr.* l. IV. t. 2. n. 123.; *Rosset* l. c. n. 908. aliique multi. Quae sententia recentiore aetate non amplius videbatur retinenda. Nam praeter alias rationes solidas eidem obstabat perspicua certoque authentica decisio S. C. C. 4. Dec. 1597., in qua tale matrimonium dicitur resolvi in sponsalia de futuro, « **si modo forma servata Concilii (Tr.) contractum fuit** ». Cfr. *Wernz* in Act. theol. Oenip. t. XVI. p. 355. sq. iunct. Act. S. Sed. vol. II. p. 397. sq.; *Gasparri* l. c. n. 722.; *Feije* l. c. n. 282. Quare sententia communis ita erat *limitanda*, ut antiqui iuris praesumptio in *iisdem* matrimoniis impuberum propter impedimentum *aetatis invalidis* iam tantum procederet, si *requisita* forma Tridentina *erat servata*, minime vero in *clandestinis*. Cfr. *Feije* l. c. iunct. *Gasparri* l. c. n. 504. 722.; aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 288. sq. not. 113. p. 348. sq. iunct. p. 209. not. 212.; *Schnitzer* l. c. p. 372. not. 3.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 81. sq. 1180.

culares parochias et districtus satis accurati. Nam in non paucis regionibus dubia quaedam de vigore et ambitu obligationis servandi formam Tridentinam usque ad nostram aetatem exstiterunt. Cfr. S. C. C. cit. caus. Limburg 19. Ian. 1889.; *Zitelli* l. c. p. 399. Quare etiam in melioribus elenchis (114) sunt lacunae vel errores, ut recte animadvertit *Feije* l. c. n. 320. practicisque exemplis probat *Gury-Ballerini* l. c. t. II. n. 838. not. c. Unicuique igitur attendenda est disciplina usque ad annum 1908. vigens *suae* dioecesis.

163. Generatim tamen *tres* species regionum distinguendae sunt:

I. Etenim sunt regiones *catholicae*, in quibus cap. *Tametsi certo et universaliter* vigeat tam pro *catholicis* quam pro *acatholicis* baptizatis velut in *Italia* et insulis adiacentibus, excepta ab anno 1890. insula Melitensi (115), in *Gallia* (116), *Hispania*, excepta Gibraltaria quoad matrimonia *haereticorum et mixta* (117), in Lusitania, in Belgio hodierno et Luxemburgo, in antiquis pagis *catholicis* Helvetiae, in Austria (118)

(114) *Perrone* l. c. t. II. p. 255. sq.; *Zitelli* l. c. p. 394. sq.; *Mansella*, De imped. matr. dir. p. 130. sq.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 785. sq.; praesertim *Joder*, Formulaire matrimonial, Append., ubi maxime completum ceterisque correctionem dat elenchum, quem suppledit etiam *Gasparri* l. c. t. II. p. 483. sq.

(115) Decret. Leon. XIII. 12. Ian. 1890. ex aud. SSmi per S. C. pro neg. eccl.; decr. S. C. Inq. 2. Iun. 1892. d. 3. Iun. eiusd. anni a Leone XIII. approb. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 696. sq.; *Mifsud*, La deroga all'imped. di claud. in Malta; *Boeckenhoff*, De individ. matrim. p. 32. sq. iunct. *Feije* l. c. n. 318. et *Wernz* in Anal. ecclesiast. t. VII. p. 196. n. 58. Quibus ex decretis constat in insula Melitensi matrimonia *mere catholica* et *mixta* sive inita sive incunda sine forma Tridentina fuisse *invalida*, matrimonia vero inter acatholicos baptizatos *contracta* (ante diem 12. Ian. 1890.) et contrahenda etiam non servata forma Tridentina fuisse *valida*, dummodo *aliud* non obstiterit impedimentum canonicum. Cfr. Bened. XIV. declar. pro Holland. 4. Nov. 1741. i. f. de discrimine inter regiones *principum catholicorum* et *provincias foederatas*.

(116) In dioecesi *Bisuntina* excipiendus erat antiquus principatus Montbeliard, qui cum dueibus Wuerttembergiae esset subiectus, a fide catholica intra a. 1539.-1565. defecit; at catholici, qui ibidem raro inveniuntur, ex usu et praxi tenebantur servare formam Tridentinam. Cfr. *Gasparri* l. c. t. II. p. 485. sq. 517. sq.; *Feije* l. c. n. 323. Cfr. de publicatione decreti Tridentini in *antiquis coloniis Galliae*: S. C. Inq. 9. Sept. 1854.; *Gasparri* l. c. p. 517. sq.

(117) *Feije* l. c. n. 323.; *Gasparri* l. c. p. 514.; *Zitelli* l. c. p. 394., ubi non citat fontes. Cfr. quoque Philippi II. edictum 12. Iul. 1564., quo omnia decreta Concilii Tridentini fuerunt recepta.

(118) *Zitelli* l. c.; *Gasparri* l. c. p. 486. sq. 489. Cfr. quoque S. C. Inq.

cisleithanica passim, sed ducatus Bucovinensis excipiendus videtur saltem quoad matrimonia acatholica et *mixta*, in antiqua Bavaria cum adnexis principatibus ecclesiasticis (119), in coloniis Hispaniae et Lusitaniae, in liberis civitatibus Americae latinae sive meridionalis et centralis et septentrionalis olim regnis Hispaniae et Lusitaniae unitis (120) v. g. in Brasilia, Columbia.

10. Febr. 1892. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2186., ubi matrimonia inter partem catholicam et schismaticam in Dalmatia et Albania coram parocho schismatico celebrata declarantur valida, nisi aliud obstet impedimentum canonicum.

(119) Quodsi quandoque asseritur *declarationem Benedicti XIV.* pro Hollandia in *universam Bavariam* fuisse *extensam*, id solido fundamento caret; nam Gregorii XVI. Breve 27. Maii 1832. nihil de ista extensione asserita continet, ut recte docent: *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 786.; *Scherer* l. c. p. 217. not. 242. 220.; *Schnitzer* l. c. p. 169. not. 10.; *Rosset* l. c. n. 2119. alique v. g. *Joder*. Praeterea praxi iudiciaria fori ecclesiastici illa extensio sive expressa sive tacita omnino refutatur. Cfr. S. C. Inq. 22. Iul. 1874. 30. Iul. 1851. Quare quae *Feije* l. c. n. 330.; *Gasparri* l. c. n. 980.; *Zitelli* l. c. p. 403. alique hac re tradunt, non sunt accurata. Quodsi *Perrone* l. c. t. II. p. 271. dicit « *temperamentum* » in Instr. Secret. Stat. 12. Sept. 1834. quoad matrimonia *mixta* in Bavaria fuisse introductum, id intelligendum est, ut patet legenti ipsum textum, de *aliis* temperamentis v. g. de denuntiationibus et assistentia *passiva*, non de *generali* quadam *immunitate* a forma Tridentina matrimoniis *mixtis* vel mere *haereticis* concessa. Cfr. quoque *Geiger* in Arch. f. k. K. t. 77. p. 790. sq.

(120) S. C. Inq. 9. Sept. 1824. (de antiquis coloniis Galliae et Hispan. in Amer.), 23. Nov. 1898. ad Episc. Costaricensem, 30. Ian. 1884. ad Vicar. Apost. Arizonae; Act. S. Sed. vol. XXV. p. 589. At in Conc. coloniar. Angliae, Hollandiae, Daniae, (a. 1854.) Episcopi pro certo habuerunt, quod ibidem saltem pro matrimoniis haereticis et mixtis forma Tridentina non requiratur ad valorem, imo vel de ipsis matrimoniis mere catholicis dubitarunt. Cfr. Collect. Lac. t. VI. col. 1091.; *Feije* l. c. n. 323. 334. Certe saltem in insulam SS. *Trinit.* 3. Mart. 1825. per S. C. Inq. declaratio Benedicti XIV. fuit *extensa*; at si *Perrone* l. c. t. II. p. 272. putat etiam in *Curação simpliciter eandem* declarationem esse *extensam*, id in textu deer. S. C. Inq. ex a. 1851. non continetur; nam cum ibidem *obliterata* esset « *memoria et praxis formae Tridentinae* » Patres S. C. Inq. decreverunt sive potius *authentice declararunt*: « *Matrimonia clandestina hactenus contracta pro validis habenda, si nullum aliud intervenerit impedimentum, si SSmo placuerit*; in **posterum** vero **contrahenda** pariter pro validis esse habenda, donec ab Apostolica Sede aliter fuerit statutum, salva semper lege ecclesiastica, quae eiusmodi connubia vetat ». Nam hoc decretum imprimis vel ipsa matrimonia clandestina catholicorum declaravit *valida*; declaratio vero Benedicti XIV. ex *professo* edixit matrimonia clandestina mere *acatholica* vel *mixta* esse valida, et potius tacite *supponit* matrimonia mere catholica sine forma Tridentina contracta esse *invalida*. Cfr. *Feije* l. c. n. 334. not. 3.; *Gasparri* l. c. p. 519. sq.

II. Porro aliae erant regiones *mixtae*, in quibus soli catholici inter se matrimonium contrahentes formae Tridentinae erant certo adstricti, matrimonia vero *haereticorum* atque *mixta* erant *valida* etiam neglecta forma Tridentina. His regionibus generatim adnumerandae erant Hollandia (121) aliaeque regiones, in quas declaratio Benedicti XIV. d. 4. Nov. 1741. postea a Sede Apostolica fuerat *extensa* sive per modum *verae dispensationis* sive per authenticam tantum *declarationem* (122).

(121) Benedict. XIV. declar. 4. Nov. 1741.; Const. « *Redditae* » 17. Sept. 1746. ed. Richt. C. Tr. p. 298. sq.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. IV. cap. 5. 6. n. 1. sq. 13. sq.; Van de Burgt l. c. p. 259. sq.; Feije l. c. n. 307. sq.; Scherer l. c. p. 214. sq.; Fleiner l. c. p. 43. sq.

(122) Zitelli l. c. p. 401. sq.; Lehmkühl l. c. t. II. n. 785.; Mansella l. c. p. 138. sq.; Gasparri l. c. p. 491. sq. 516. sq.; Feije l. c. n. 327. 329. sq.; Schnitzer l. c. p. 169. sq. Cuius extensionis exempla sunt: Dioecesis Wratislaviensis in territorio *Borussiae* (a. 1765., 1877., 1882.), dioecesis Culmensis (a. 1774.), ducatus Cliviensis (a. 1793.), Constantinopolis eiusque suburbia (a. 1769.), Bosnia (a. 1771. et 1828.), Pondichierum (a. 1833.), Ora Coromandelica (a. 1831.), Ora Malabarica (a. 1765.), Bombay (a. 1767.), Canada (a. 1764.), Insula SS. Trinitatis (a. 1825.); extensa quoque est in Luisianam superiorem et inferiorem, Floridam aliasque partes olim dominio Gallorum et Hispanorum in Statibus foeder. Americae septentr. subiectis (a. 1824.) iunct. S. C. Inq. 25. Nov. 1885. et Conc. plen. Baltim. III. (a. 1884.) p. CVIII. sq. Cfr. ed. Richt. C. Tr. p. 326. n. 177.

At non paucae erant regiones, in quibus *expresse sola matrimonia mixta, non mere acatholica* per Sedem Apostolicam declarata fuerunt immunita a forma Tridentina servanda v. g. Hungaria et Transilvania (a. 1841.), Hibernia (a. 1785.), Russia et Polonia Russica (a. 1780. 1844.), plures dioeceses Germaniae usque ad diem 15. Aprilis 1906, quo die in toto Imperio Germaniae Constitutio Pii X. « *Provida sapientique* » d. d. 18. Ianuarii 1906. uniformem disciplinam induxit; dioeceses illae erant Coloniensis, Trevirensis, Paderbornensis, Monasteriensis (a. 1830.), dioec. Gnesn. et Posnan. (a. 1841.), Limburgensis (a. 1853.), Warmiensis (a. 1854.); huc porro accensendae sunt Georgia (a. 1845.), dioec. Basileens. in Helvetia (a. 1890.). Cfr. Zitelli l. c. p. 403. sq.; Lehmkühl l. c.; Gasparri l. c. p. 489. sq. 483. sq.; Scherer l. c. § 112. not. 233. 227. sq.

Inde orta est dubitatio, num quod hisee decretis *expresse tantum de valore* matrimoniorum *mixtorum* statutum fuit, id tacite et consequenter etiam applicandum fuerit matrimoniis *mere acatholicis*. Affirmant: Feije l. c. n. 327. 331.; Scherer l. c. t. II. p. 214. not. 232.; Gasparri l. c. n. 980.; Schnitzer l. c. p. 170. not. 9. aliique v. g. Boudinhon; negat: Fleiner l. c. p. 66. sq.; rem in medio relinquere videtur: Lehmkühl l. c. n. 787. At ratio a Feije et Scherer l. c. allata, quod *nullitas* matrimoniorum *acatholicorum concipi* non possit, si *mixta* sint *valida*, est argumentum positivo et obiectivo valore destitutum. Nam iam pridem in insula Melitensi ac nunc fere ubique terrarum concipi et de facto admitti potest et debet valor matrimoniorum acatholicorum non obstante nullitate matrimoniorum mixtorum, si forma publica fuerit neglecta; hinc a pari per se nulla est difficultas in concipienda et admittenda *validitate* clandestinorum matrimo-

III. Denique erant regiones principaliter *acatholicæ* vel *infideles*, in quibus *sæpe* et *catholici* et *acatholici baptizati* im-

niorum *mixtorum*, licet clandestina matrimonia *acatholica* sint *invalida*. Accedit, quod saltem *complura* ex decretis supra allegatis fuerint pro *future* tempore veræ **dispensationes** et **derogationes** iuris Tridentini huc usque ligantis *ipso acatholicos* (cfr. S. C. Inq. in caus. Trevir. 26. Ian. 1853.; *Zitelli* l. c. p. 403. sq.; *Gasparri* l. c. 980.; *Fleiner* l. c. p. 49. not. 70.); at *dispensatio* et *derogatio* iuris est *strictæ interpretationis* et *ultra* casus expressos nequit *extendi*. Id a fortiori valet, si agatur de *acatholicis*, quibus Ecclesia *directe* suas dispensationes et gratias concedere non *solet*, ut patet ex ipsa dispensatione super impedimento mixtæ religionis. (Cfr. Pii VI. epist. ad Arch. Mechlin. 13. Iul. 1782. iunct. Instr. S. C. Inq. ad Arch. S. Jacob. de Chile 17. Maii 1869. in App. Concil. plen. Amer. lat. (a. 1899.) p. 254. sq.; Bened. XIV. in Brevi 12. Sept. 1750.; *Gury-Ballerini* l. c. n. 838.; *Braun* in Arch. f. k. K. t. 50. p. 354.)

Nihilominus sententiæ affirmanti omnino videtur subscribendum saltem in illis regionibus, pro quibus decreta illa habuerunt vim *mere authenticæ declarationis* v. g. in *Russia*, *Georgia*. Nam in illis regionibus promulgatio decreti etiam rite facta valuit pro *solis catholicis*, non pro *acatholicis* ideoque *consequenter* propter ius favorabile usque nunc generaliter vigens de immunitate communicata etiam mixta matrimonia excepta fuerunt. Qua de re per authenticam declarationem solummodo *maiore securitate constitit*, sed nequaquam matrimonia usque modo *invalida facta sunt* valida. Idem dicendum videtur in casu *veræ dispensationis* vel *derogationis* pro regionibus *catholicis* v. g. in antiquis principatibus ecclesiasticis Germaniæ, in Hibernia, Polonia, Hungaria. Nam dispensatio illa in matrimoniis *mixtis ægrius* (imo quandoque *non* conceditur, ut patet exemplo insulæ Melitensis) quam in matrimoniis *mere acatholicis*; ergo ex dispensatione de matrimoniis mixtis *a fortiori* videtur sequi derogatio quoad matrimonia *mere acatholica*. Quodsi derogatio etiam acatholicis concedatur, nequaquam *directe* ab Ecclesia intenditur favor hæreticorum, sed aversio odii *a se suisque fidelibus*.

Quæ benignitas Ecclesiæ eo facilius intelligitur, cum *nostra* ætate regulariter non agatur de *catholicis adultis*, qui *postea* per delictum personale apostasiæ, hæreseos, schismatis sese ab Ecclesia catholica *separarunt*, sed de acatholicis inde a *nativitate* in societate hæretica vel schismatica educatis et sæpe in *bona fide* constitutis, qui potius ab Ecclesia catholica avertuntur, si *omnia* ipsorum matrimonia ob defectum formæ declarantur *invalida*.

Praeterea Ecclesia per se quidem suam derogationem iuris Tridentini ita efficere potuit ut *proxime* eximeret partem *catholicam* a forma Tridentina servanda, si forte cum parte acatholica celebraret nuptias et solummodo consequenter partem acatholicam per communicationem immunitatis. Attamen *de facto* videtur potius matrimoniis *mixtis* illa immunitas ita concessa esse ut catholici *simpliciter manerent ligati* et nonnisi per communicationem immunitatis ex parte acatholica fierent habiles. Quæ suppositione facta, quæ videtur fuisse Romæ magis probata, sanè etiam matrimonia inter acatholicos clandestine contracta in allegatis locis fuerunt valida. At authentica quaedam declaratio hac de re nunquam publicata est.

munes erant a servanda forma Tridentina ad *validam* matrimonii celebrationem velut in Anglia, Scotia, Suecia, Norvegia, Dania (123), in pluribus pagis Helvetiae v. g. Turigum (124), in nonnullis provinciis Germaniae (125) praesertim septentrio-

(123) *Feije* l. c. n. 326.; *Zitelli* l. c. p. 397. sq.; *Gasparri* l. c. p. 483. sq. Cfr. Instr. S. C. Inq. 7. Iunii 1867. (de decreto Trid. forte in Anglia pro *solis catholicis* publicando).

(124) *Gasparri* l. c. p. 487. sq.; *Feije* l. c. n. 331., ubi tamen secutus *Weber* nimis *fidenter* asserit « in Helvetia universim matrimonia acatholicorum et mixta esse valida »; id enim *generatim* admitti poterat de pagis *acatholicis* inde a tempore reformationis, at non *indiscriminatim* de *universa* Helvetia vel de *omnibus* pagis *catholicis*. Certe etiam iurisprudentia SS. CC. huic nimis generali assertioni non favit. Cfr. quoque S. C. C. 16. Febr. 1889. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 593. sq.; S. C. Inq. 3. Apr. 1878. in Arch. f. k. K. t. 40. p. 294. sq.

(125) Quamvis non paucae provinciae Germaniae a fide catholica defecerint, in quibus post Concilium Tridentinum caput *Tametsi* non fuit publicatum, tamen regiones et parochiae, ubi matrimonia *catholica* et *mixta* et *acatholica* a forma Tridentina eximerentur (v. g. regnum *Saxoniae* (Instr. S. C. de Prop. F. 15. Iul. 1820.), *Norimberga* aliique districtus mere protestantici ineunte ultimo saeculo cum antiqua Bavaria coniuncti etc.), paulatim ad minorem numerum erant reductae.

Nam in compluribus regionibus olim fere integre acatholicis sive expressa publicatione sive observantia diuturna sive speciali et aequivalente Sedis Apostolicae dispositione caput *Tametsi* saltem pro *catholicis* vim legis obtinuerat v. g. In districtu delegationis diocesis Wratislaviensis aliisque, quos refert *Joder* apud *Gasparri* l. c. p. 490. sq. Cfr. S. C. C. 7. Sept. 1847.; *Braun* in Arch. f. k. K. t. 50. p. 351. sq.; *Laemmner*, Inst. § 152.

Quare si v. g. *Zitelli* l. c. p. 397. sq. recenset regiones quasdam etiam Germaniae inter illas, « in quibus decretum publicatum non est », id ad amussim non est verum. At vicissim si S. C. Inq. 17. Mart. 1865. (cfr. Act. S. Sed. vol. II. p. 627. sq.) denegavit expressam et generalem concessionem vel declarationem pro *universa* provincia Rheni superioris, clandestina matrimonia mixta et mere acatholica *ibidem* *ubique* esse valida, cum *Weber* aliisque (cfr. *Feije* l. c. n. 329. et *Scherer* l. c. p. 214. not. 232.) dici nequit nihilominus « *practice* » in illis diocesisibus applicari declarationem Benedicti XIV. Nam quod Sedes Apostolica *expresse negavit*, id *nequit deduci in praxim* aut *observantia contraria oblineri*. Praeterea praxis iudiciaria huic theoriae nimis generali parumque accuratae non favet. Nam non solum S. C. C. 1. Dec. 1866. confirmavit sententiam Curiae Friburgensis (cfr. Act. S. Sed. vol. II. p. 617. sq.) sed etiam S. C. Inq. in causis particularibus idem principium adoptavit. Denique ista theoria supponit v. g. in antiquis principatibus ecclesiasticis et austriacis caput *Tametsi*, ubi certissime et generaliter vigeat, fuisse *limitatum* ad matrimonia *mere catholica*. Cuius limitationis non potest assignari ulla legitima causa. Etenim *ipsi* acatholici per inobservantiam etiam immemorabilem sese subducere nequeunt vigori capitis *Tametsi* (cfr. S. C. Inq. 6. Iun. 1892. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 118.), Episcopi vero ad introducendam limitationem sunt incompetentes, et Sedes Apostolica « *mitiorem praxim* » hucusque non approbavit. Cfr. Arch. f. k. K. t. XVII. p. 315. sq. 455. sq.

nalis, item in *pluribus* provinciis ecclesiasticis Statuum foederatorum *Americae septentrionalis* (126), in Australia et Oceania (127), in aliis regionibus schismaticorum, haeticorum, infidelium *Europae* (128) v. g. in Graecia, Russia, imperio Turcarum, item *Asiae* (129) et *Africae* (130) v. g. in Iaponia et imperio Sinarum, in Aegypto.

Quodsi in istis *regionibus* iam pridem a fide catholica alienis *postea* sive per expressam publicationem sive per longae-
vam observantiam caput *Tametsi* pro aliqua parochia promul-
garetur, ut v. g. accidit Argentorati inde a tempore Ludov. XIV.,

(126) Concil. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) p. CVII.; S. C. de Prop. F. 15. Apr. 1901.; *Feije* l. c. n. 334.; *De Becker* l. c. p. 122. sq. 124. not. 1., ubi recte corrigit sententiam *Feije* excessivam de valore iuridico clenchi in Conc. Baltimorensi III. exhibito, sicuti opinio *Kenrick* de libertate *novarum* parochiarum in territorio Tridentino corrigenda est iuxta citatum resp. S. C. de Prop. F.

(127) Conc. prov. Australiense I. (a. 1844.) in Collect. Lac. t. III. col. 1053. sq.; *Zitelli* l. c. p. 396. tradit ex rescr. S. C. de Prop. Fid. a. 1823. *Bataviae* in insula lava cap. *Tametsi* (pro catholicis) esse publicatum.

(128) V. g. forma Tridentina non obligabat in archidioecesi Athenarum et in tota delegatione apostolica *Graeciae*. Cfr. Concil. prov. Smyrnens. (a. 1869.) in Collect. Lac. t. VI. col. 571.; *Zitelli* l. c. p. 398. iunct. p. 395., unde constat decretum Trid. in universo illo archipelago viguisset pro *catholicis*. *Feije* l. c. n. 331. et *Zitelli* l. c. et *Ioder* apud *Gasparri* l. c. p. 485. videntur saltem *dubitare*, num vel ipsi *catholici* in *nonnullis* provinciis vel dioecesibus *Russiae* (Europ.) ad servandam formam Tridentinam tene-
rentur. Cfr. de matr. mixtis et acatholicis in *universa* Russia supra h. tit. not. 122. Si *Zitelli* l. c. p. 398. *negat* publicationem esse factam in regio-
nibus schismaticorum et haeticorum sub ditione *Turcarum* aliorumque *infidelium* (in Europa?) assertionem suam *generalem* non probat, quae aliis documentis saltem limitatur, Cfr. v. g. supra h. tit. not. 122. de ipsa civitate Constantinopolitana; Bened. XIV. Const. " *Inter omnigenas* " 2. Febr. 1744.; Synodus nationalis Albana (a. 1703.) in Collect. Lac. t. I. col. 307. sq.; S. C. de Prop. F. 6. Febr. 1899. in Anal. eccl. t. VII. p. 74.; *Feije* l. c. n. 332.

(129) V. g. in *Iaponia* cap. *Tametsi* non amplius vigeat (cfr. Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 978. sq.; resp. S. C. Inq. 11. Mart. 1869.) nec publicatum est saltem usque ad a. 1803. in Vicariatu Apost. *Sutchuensi* (cfr. Synod. Sutch. a. 1803. in Collect. Lac. t. VI. col. 622.) nec in multis aliis provinciis imperii Sinen-
sis (cfr. tamen Instr. S. C. de Prop. F. 14. Ian. 1821.) iunct. *Zitelli* l. c. p. 395. sq.; dubia erat promulgatio in *Syria* et insula *Cypro*.

(130) V. g. decr. Tr. in *Abessinia* (Litt. S. C. de Prop. F. a. 1840.), in insula *Madagasear* (cfr. *Gasparri* l. c. p. 157.), in *Aegypto* pro *Cophitis* non vigeat; in colonia Prom. *Bonae Spei* erat dubium (cfr. S. C. Inq. 22. Iul. 1840.); at pro catholicis in parochiis *Tripoleos* (ex act. S. C. de Prop. F. a. 1802.), *Tuneti* et *Algeriae* (ex decr. S. C. de Prop. Fid. 20. Sept. 1763.) vigeat, item in insula Reunionis.

Baltimorae, Berolini et in civitate Muehlhausen aliisque in locis, soli catholici lege irritante Concilii Tridentini ligabantur, immunes vero erant omnes acatholici baptizati, etiamsi cum parte catholica contraherent mixtum matrimonium. Inde facile explicatur, cur decretum Trident. in compluribus regionibus acatholicis, quas recenset *Zitelli* l. c. p. 394. sq. v. g. in Valachia et Moldavia (Rumania), in Hollandia (proprie dicta), Zelandia, Frisia, in civitate Constantinopolitana, in Russia, in Georgia, in locis terrae sanctae, in Bulgaria ad summum valebant pro catholicis. Nam nimis evidenter erat contra mentem Patrum Tridentinorum, si per erectionem unius vel alterius parochiae pro paucis catholicis per totam provinciam vel universum quoddam regnum sparsis, ob publicationem capitis *Tametsi* omnia matrimonia tot acatholicorum irritarentur (131).

164. Loco fusioris cuiusdam elenchi iuris principia sunt statuenda; et quidem ad dubia solvenda de futuris matrimoniis in posterum ad ius per decretum "*Ne temere*," statutum recurrendum erit, quod vel totum valet vel cum certa modificatione ut in Germania, vel de cuius extensione legislator interim promulgabit, quod de catholicis ritus Orientalis dictum est. De extensione enim decreti ad hos fideles adhuc dilata est peremptoria decisio: S. C. Conc. 1. Febr. 1908. Acta S. S. XLI. (1908.), 108. Quoad matrimonia autem iam sub priore iure contracta hoc iuris principium est stabiliendum: Dubia quae existunt aut generatim de promulgatione cap. *Tametsi* prius facta aut de exemptione matrimoniorum acatholicorum *inter se* vel *mixtorum* a forma Tridentina usque ad annum 1908. vigente Sedi Apostolicae sunt proponenda et solo ipsius iudicio

(131) Pius VII. in epist. ad Napol. I. 27. Iun. 1805. (de matr. mixto fratris Napol. I. Baltimorae contracto); S. C. de Prop. F. 11. Ian. 1817.; S. C. Inq. 23. Febr. 1842., 5. Iul. 1848. (" *Decisio celebris et instar legis* ", ut docet Card. D'Annibale, Summula P. III. n. 458. not. 44); Gasparri l. c. n. 891. sq.; Schnitzer l. c. p. 167. sq.; aliter Scherer l. c. § 112. not. 226. 238. 243., qui non satis videtur attendisse in explicanda natura iuridica declarationis Benedicti XIV. praeter unam sententiam a se adoptatam, quae illi declarationi tribuit vim *merae dispensationis* vel derogationis iuris communis, et alteram sententiam extremam doctorum asserentium idem decretum pontificium esse *meram* declarationem, etiam *tertiam* reperiri opinionem *mediam*, quae Constitutionem Benedicti XIV. partim *meram* declarationem esse partim statuti sive dispensationis vel derogationis naturam habere tenet. Quare cl. auctor non paucos adversarios minus bene intellectos impugnatur, qui ipsi tantum ex parte sunt contrarii; at inde quoque efficitur non omnia ipsius argumenta esse vere solida et ad rem.

competente et authentico definienda. Cfr. *Feije* l. c. n. 308. 313. 329.; *Perrone* l. c. t. II. p. 222. sq.; *Wernz*, *Vot. in cit. caus. Limburg*.

III. De subiecto passivo decreti Tridentini.

165. *Omnes catholici* earum parochiarum, in quibus caput *Tametsi* legitime aut expresse erat promulgatum aut per observantiam receptum neque longo temporis intervallo in *desuetudinem* abierat, laudato decreto ita subiiciebantur, ut bona fides sive ignorantia invincibilis, licet eos excusare potuerit *a peccato*, tamen matrimonium neglecta forma Tridentina celebratum non redderet validum. Ubi vero “ *Concilii Tridentini decretum vel nunquam publicatum fuit vel nunquam observatum tanquam eiusdem Concilii decretum, vel si quandoque observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit* „, neque catholici neque acatholici baptizati formae Tridentinae saltem ad *valide* (132) celebranda matrimonia adstricti erant (133).

166. Pariter *omnes acatholici baptizati* sive *haeretici* sive *schismatici* (134), qui saltem sparsi i. e. sine propriis ministris et ecclesiis *degebant* in aliqua parochia ex integro catholica, cum ibidem decretum Tridentinum legitime promulgabatur vel recipiebatur, aut in eandem postea *superveniebant* atque adeo

(132) Pius VII. in epist. ad Arch. Mogunt. 8. Oct. 1803.; S. C. C. in caus. Paris. 11. Dec. 1880. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 69. sq.; *Gasparri* l. c. n. 962. sq.; *Rosset* l. c. n. 2084. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 102. 103. et n. 104. refert casus, quibus matrimonia clandestina etiam *licite* celebrabantur in loco *immuni* ab observantia cap. *Tametsi*. Cfr. *Pirhing* h. t. n. 2.; *Gasparri* l. c. n. 873.; *Rosset* l. c. n. 2073. sq.

(133) Ab initio huius inquisitionis illud in universum monendum est, abstinendum esse ab extremis sententiis illorum, qui matrimonia clandestina haereticorum vel mixta *generatim* et *indiscriminatim* aut invalida aut valida esse defendunt. Cfr. cit. ep. Pii VII. ad Arch. Mogunt.; *Perrone* l. c. t. II. p. 254.; *De Angelis* h. t. n. 8.; *Feije* l. c. n. 309.; *Rosset* l. c. n. 2108. 2113.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 64. sq. 67. n. 2.

(134) Quinam comprehendantur nomine *haereticorum* vel *schismaticorum* sive in *bona* sive in *mala* fide constitutorum, exposuit S. C. Inq. 6. Apr. 1859. iunct. declar. Pii VII. 1. Iun. 1809. (de Iansenistis) apud *Van de Burgt* l. c. p. 263. sq. 280.; *Feije* l. c. n. 317. 319. Quae declaratio S. C. Inq. 6. April. 1859. Collect. S. Congr. De Propag. Fide II. (1907.) n. 1174. pro diiudicandis matrimoniis sub *antiquo iure* contractis valet. Per decretum “ *Ne temere* „ alia huius materiae dispositio inducta est, quae nunc servanda. Decr. “ *Ne temere* „ can. 11. § 1. 2. *Van de Burgt-Schaeppman* l. (1908.) n. 242. sq.

domicilium acquirebant et pseudo-parochiam cum ecclesia et ministris erigebant (135), capite *Tametsi* ligabantur. Nam Con-

(135) In textu fit distinctio inter parochias catholicas, in quibus *acatholici* degunt sine coadunatione in propriam societatem (a veteribus scriptoribus « *pseudoparochiam* » appellatam, ut patet ex modo loquendi Secretarii S. C. C. in sua rel. de matr. in Holland. apud *Richt.* l. c. p. 320. n. 39. 40.), et alias parochias catholicas, in quarum territorio acatholici sive ante capitis *Tametsi* publicationem sive postea proprias pseudoparochias cum ecclesiis et ministris sibi constituerunt. Quodsi illa distinctio *de facto* retinetur, id fit ea intentione, ut magis certa a minus certis vel etiam controversis accuratius distinguantur. Quae res unicuique patet, qui leviter perlustraverit decisiones S. C. C. et praesertim S. C. Inq. ultimis tribus saeculis datis v. g. S. C. C. 1. Dec. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 667. sq. Porro S. C. Inq. d. 5. Iul. 1848. ad 3. sine ullis ambagibus respondit: « *Matrimonia esse nulla* » i. e. mixta contracta in parochia Alsaciae ex integro catholica, ubi acatholici propriam societatem religiosam *nondum* efformarunt; sed ad 2., i. e. si acatholici penetrarunt in parochias huc usque omnino catholicas et decreto Tridentino subiectas, responsum dedit: « *Recurrat in casibus particularibus* ». Et revera in ista suppositione S. C. Inq. 26. Ian. a. 1853. in caus. Trevir. stetit pro *nullitate* matrimonii mixti ante dispensationem Pii VIII. celebrati; postea vero 6. Iul. 1898. ad 1. quaesitum: « *An Protestantes civitatis Colmar* (quoad maximam partem catholicam in Alsacia), *qui saltem ab anno 1632. habent templum, quique legem Tridentinam nunquam observarunt, censendi sint ab hac lege exempti?* », respondit: « *Iuxta ea, quae hac de re Apostolicae Sedi exposita sunt, affirmative* », sed ad 2.: « *In decisis feria IV. die 5. Iul. 1848. (cfr. supra), nempe recurrendum in casibus particularibus et ad mentem. Mens autem est nullum temporis spatium sufficere, ut lex Tridentina vim obligandi amisisse censeatur aliquo in loco per simplicem inobservantiam haereticorum* ». Cfr. *Rosset* l. c. n. 2109., ubi recte cum *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 783. et *Schnitzer* l. c. p. 163. n. 3. negat acatholicos posse praescribere contra caput *Tametsi*.

Si iuris quaestio attingatur certe ex principiis catholicis societates vel « *parochiae* » acatholicorum sive ante publicatum decretum Tridentinum sive postea in territorio parochiae catholicae fuerint erectae, nullo modo sunt parochiae legitimae et distinctae ad instar parochiarum *nationalium* vel *diversorum rituum* (cfr. *Gasparri* l. c. n. 896.; *Laemmer* in Arch. f. k. K. t. XI. p. 363. sq.), quae forte in eodem territorio reperiuntur; secus enim acatholici, directe legibus ecclesiasticis subiecti sese possent *indirecte* per erectionem pseudoparochiae i. e. per fraudem et rem ab Ecclesia catholica reprobata subducere vigori earundem legum, quae tandem ab ipsorum *acceptatione* penderent. Id, quod plane absonum est. Cfr. consult. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 62. not. 1.; ¶Secret. S. C. C. l. c. Quae principia etiam capiti *Tametsi* merito applicantur, nisi possit probari aliqua specialis emollitio iuris communis. Ita recte *Mittermueller* in Arch. f. k. K. t. 47. p. 109. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 167. sq. cum *Palmieri*, *Perrone* aliisque contra *Silbernagl* l. c. in Arch. f. k. K. p. 216. sq. (ubi saltem ea in re modum excedit, quod ob rationes inefficaces dicat *vim* capitis *Tametsi* ex mente Patrum Tridentinorum pendere ab *acceptatione* acatholicorum) aliosque. Cfr. *Fleiner* l. c. p. 53. sq. 35. sq.

cilium Tridentinum ut averteret incommoda ex nullitate tot matrimoniorum acatholicorum oritura, sapienter limitavit valorem capitis *Tametsi* ad *parochias* (136), in quibus legitime fuisset promulgatum; nullibi autem apposuit *alteram clausulam restrictivam*, vi cuius *intra unam eandemque* parochiam nova forma celebrandi matrimonium *solos catholicos* obligasset; hinc cum ex iure communi acatholici quoque ecclesiasticis legibus irritantibus matrimonia teneantur, a servanda forma Tridentina non fuerunt exempti. Quare haec acatholicorum matrimonia sive *cum parte catholica* (137) sive inter

(136) Cum Patres Tridentini decrevissent, ut caput *Tametsi in unaquaque parochia* esset promulgandum, evidenter vocabulum parochiae bis adhibitum intellexerunt pro recepto more loquendi de *territorio parochiali*. Cfr. *Mittermueller* l. c. Quod *territorium parochiale* opponunt integris *regionibus* vel *provinciis*, quarum incolae haereticos voluerunt eximere a tristibus effectibus informium invalidorumque matrimoniorum. Perpenderunt enim teste *Pallavicino* in epist. ad Nunt. Apost. Gall. et in hist. C. Tr. l. XXII. cap. 8. n. 10., quod conditio requisitae publicationis *non fieret in haereticorum locis* (nei paesi degli eretici) *et sic eorum matrimonia non fierent nulla. Quod ostendit Ecclesiam intendisse, ut haeretici ligentur non tantum a suis legibus antea statutis, sed etiam a futuris* . Cfr. *Rosset* l. c. n. 211. ; *Perrone* l. c. t. II. p. 220. ; auct. alleg. in not. preced.

(137) Quae nullitas matrimoniorum saltem *mixtorum* in *regionibus catholicis* supra h. tit. n. 163. allegatis v. g. in Italia (cfr. S. C. Inq. 1. Aug. 1900.), Hispania, Gallia, Lusitania, Belgio, America latina, Austria (cfr. Instr. Card. R. § 38.) est adeo certa et tot decisionibus SS. CC. comprobata, ut etiam *Scherer* l. c. p. 211. not. 219. 220. iunet. p. 214. not. 233. illam aperte concedat, licet deinde p. 217. sq. putet *validitatem* matrimoniorum *mere acatholicorum*, quae ibidem clandestine contrahebantur, eum clausulis quibusdam posse defendi. Qua in re cl. auctor omissa interim disquisitione de matrimoniis *mere* acatholicis sententias non cohaerentes sustinere studet. Nam si acatholici *inter se* a forma Tridentina immunes erant, eadem libertas etiam matrimoniis *mixtis* erat vindicanda. Cfr. *Perrone* l. c. p. 220. Quam consequentiam logicam aliter effugere non valet, nisi *negando* principium de *positivo* effectui individuitatis contractus matrimonialis; at haec est doctrina canonica usque ad nostram aetatem omnino *certa* et *generalis*, nisi alieubi specialis probaretur exceptio velut pro insula Melitensi. Quare si ius constitutum et usque ad annum 1908. vicens attendatur, *Scherer* l. c. p. 210. sq. not. 215. 219. huiusmodi principium inefficacibus impugnat argumentis, ut supra hoc tomo IV. n. 40. demonstratum est, et praesertim causam Paris. a S. C. C. a. 1868. discussam (in qua principales difficultates in fine discussionis versabantur de *factis*, non de *iuris* dubiis, ut mihi constat ex actis manuscriptis illius causae) et alteram caus. a S. C. Inq. 14. Mart. 1832. definitam nullo modo in suum favorem allegare potest. Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 25. sq. Neque admittenda est opinio propugnata a *Huebler* l. c. p. 29. sq. scl. principium de communicatione immunitatis restrictum fuisse ad regiones, in quibus vigeat declaratio Be-

se (138) non servata forma substantiali Concilii Tridentini celebrata omnino erant *nulla* et irrita, nisi legitima concederetur legis Tridentinae relaxatio v. g. a Pio VIII. in Brevi “*Litteris altero*”, 25. Mart. 1830, apud *Denzinger*, Enchiridion. n. 1467. sq. aliisque Rom. Pontificibus. Cfr. h. t. not. 122. Quae sententia commendatur communiori suffragio doctorum antiquorum et recentiorum (139) etiam eorum, qui videntur maiorem rigorem sectari ad tramites decisionis datae a S. C. C. in c. Ulmensi a. 1742. (140). Imo nec *Schmalzgrueber* ab ea sententia est alienus, cum suam alias benigniorem sententiam de matrimoniis *haereticorum* ad impedimentum *clandestinitatis* pro regionibus plane catholicis applicare non audeat. Ita enim scribit h. t. n. 101.: “*Et ideo si haeretici venientes ex sua patria, ubi Trid. non est receptum, in loco, ubi illud receptum est, et haeresis publicum exercitium non habet, veluti in Bavaria nostra (i. e. antiqua, tempore Schmalzgrueberi) clam contrahant, invalide contrahunt*” (141). Cfr. quoque eundem auctorem, h. t. n. 99. 115. Porro Benedi-

nedicti XIV. Quam opinionem recte reiiciunt: *Boeckenhoff* l. c. p. 23. sq. et *Fleiner* l. c. p. 66.; *Braun* in Arch. f. k. K. t. 50. p. 348. sq.

Quodsi quis cum *Feije* l. c. n. 318. atque non paucis Episcopis in Concilio Vaticano (cfr. *Martin*, Collect. doc. C. V. p. 163.) exoptabat, ut de iure suo tempore *constituendo* (et de facto nunc in insula Melitensi a Leone XIII. et toto fere orbe a Pio X. constituto) *communicatio* illa immunitatis in matrimoniis *mixtis* abrogaretur, haud infitiandum est graves exstitisse rationes in favorem talis abrogationis. Cfr. *Boeckenhoff* l. c. p. 32. sq.

(138) Quorum matrimoniorum *valorem* asserunt: *Laymann*, *Tanner*, *Pirhing*, *Pichler*, *Kugler* alique multi antiquiores scriptores, qui recensentur in cit. relatione Secretarii S. C. C. in caus. Holland. in ed. *Richt*. C. Trid. p. 317., pariterque recentiores auctores eidem sententiae calculum adiciunt v. g. *Palmieri* in *Gury-Ballerini*, Theolog. mor. t. II. n. 841.; *Scherer* l. c. p. 217. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 171. sq.; *Vering* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 213. alique.

(139) *Pignatellus*, Consult. can. t. V. cons. 79. n. 26. sq.; *Reiffenstuel* h. t. n. 140. sq.; *Zallinger* h. t. § 64.; *Perrone* l. c. t. II. p. 218. sq.; *Feije* l. c. n. 306.; *Schulte*, Eher. § 32.; *Van de Burgt* l. c. p. 241. sq.; *Gasparri* l. c. n. 972. sq.; *Rosset* l. c. n. 2110. sq.; *Leitner* l. c. p. 304. sq. cum *De Angelis*, *Santi*, *Lehmkuhl*, *Mansella* aliisque. Cfr. quoque S. C. Inquisit. 30. Ian. 1884. ad Vicar. Ap. Arizonae ad 2. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1412.

(140) *Perrone* l. c. p. 226. sq. 230.; *Mittermueller* l. c.; *Rosset* l. c. n. 2122. sq. iunct. *Schnitzer* l. c. p. 167. not. 2.

(141) Quare v. g. *Schnitzer* l. c. p. 171. non. 3. minus accurate adnumerat *Schmalzgr.* patronis validitatis talium matrimoniorum, ut scite etiam animadvertit *Rosset* l. c. n. 2110. not. 4.

ctus XIV. in fine suae declarationis pro Hollandia distinctionem illam inter regiones *mixtas* et *catholicas* evidenter tradit et ius commune quoad regiones catholicas omnino sustinet (142). Quae distinctio etiam a S. C. Inquis. in decisione causae 26. Ianuar. 1853. practice fuit applicata (143). Etenim ante decisionem Inquisitores generales d. 29. Nov. 1852. ab Episcopo Trevirensi quaesierunt: “ *Utrum tempore eiusdem promulgationis in ea civitate extarent haeretici, qui suos haberent ministros et ecclesias, vel potius subinde supervenerint* „. Cum Episcopus ad posteriorem partem respondisset *affirmative*, *negative* ad priorem, sententia pro nullitate matrimonii *mixti* et clandestini lata est (144). Denique tot aliis decisionibus SS. CC. in causis particularibus comprobata et in praxim deducta est haec sententia de nullitate contractuum matrimoniorum clandestinorum haeticorum et mixtorum saltem in *regionibus plane catholicis*, ubi cap. *Tametsi* in parochiis vigeat, ut serium quoddam dubium de hac sententia moveri non possit, praesertim cum sine ulla difficultate data fuerit licentia transeundi ad *novas nuptias* (145).

(142) *Van de Burgt* l. c. p. 251. sq.; *Wernz*, Votum in caus. Paris. 28. Ian. 1899. n. 30. (in *Anal. eccles. t. VII. p. 70.*); *Boeckenhoff* l. c. p. 27. sq.

(143) *Leitner* l. c. p. 304. sq.

(144) *Feije* l. c. n. 327. 306.

(145) Multis etenim rationibus efficitur, haeticos in regionibus catholicis, ubi caput Tridentinum vigeat, obligatos fuisse hac forma Tridentina. Scilicet S. C. C. 26. Sept. 1602. Nuntio Apostolico in Belgio respondit: “ **Haeticos** quoque, ubi decretum Concilii Tridentini est publicatum, teneri talem formam observare et propterea ipsorum matrimonia absque forma Concilii, quamvis coram ministro haeretico vel magistratu loci contracta, nulla et irrita esse „. Quae S. C. C. approbante Innocentio XI. 8. Ian. 1678. fere ad verbum idem declaravit atque in *Instr.* ad Episcop. Genevens. 3. Sept. 1772. eandem doctrinam canonicam in casu publicationis decreti Tridentini sustinuit “ *siano pure eglino cattolici o eretici* „. Quibus declarationibus eo maior tribuenda est auctoritas, quod non solum sint *decisiones iudiciales* in causis particularibus, sed *interpretationes* saltem relative *generales* datae a S. C. ad declarandum ius Trid. per se privative competente de quaestione iuris in abstracto, e quibus altera etiam *expresse a R. Pontifice approbata est*. Neque desunt sententiae *iudiciales*, in quibus S. C. C. iterum iterumque matrimonia *mere acatholica* clandestine in territorio Tridentino celebrata post maturam discussionem declaravit plane invalida. Cuius iurisprudentiae praeclarum specimen est causa Wormatiensis 7. Iul. 1731. (cfr. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 296. sq. n. 174.). Nam in illa non solum S. C. C. secuta est vestigia *similium decisionum* v. g. in caus. Mogunt. 31. Maii 1721. et in caus. Paderborn. 4. Aug. 1725., sed etiam “ *in folio* „ ob oculos habuit accuratam

167. Quodsi in illis regionibus, ubi impune haeresis vel schisma grassantur, et in quibus *haeretici* vel *alii acatholici*

expositionem rationum in favorem quoque *validitatis* militantium, *non neglecta* illa ex *impossibilitate* adeundi parochum catholicum petita, in qua praesertim recentiores quidam patroni *valoris*, si non unicum, saltem *principale* fundamentum propriae sententiae situm esse existimant. Cfr. v. g. Scherer l. c. p. 217. not. 242.

S. C. Inq. in *eadem nullitate* declaranda cum S. C. C. omnino consentit, ut patet ex *generalibus responsis* datis pro dioecesi Cameracensi 18. Iun. 1831. et Vicario generali Parisiensi pro Gallia 26. Febr. 1817., item ex sententiis latis in caus. *Niciensi* 31. Aug. 1887. (cfr. Perrone l. c. t. II. p. 234. sq.; Gasparri l. c. n. 982.) et in caus. German. 29. Iul. 1896. (cfr. Anal. eccles. t. V. p. 283. sq.). Quae responsa et sententiae iudiciales S. Off. maximam consequuntur auctoritatem, cum procedant a *suprema* Congreg., quae fidei et moribus tuendis est praeposita et in suis decisionibus particularibus *stabile quoddam principium* (una maxima) Romae receptum in casibus particularibus applicavit. Cfr. Zitelli l. c. p. 392. de alia caus. Paris. a. 1878.

Quodsi quis praeterea perpendat S. Poenitentiarum eadem principia applicare in praxi (cfr. Perrone l. c. p. 231. sq.) neque alienam esse S. C. de Prop. F. (cfr. decr. 4. Sept. 1764. de dioec. Goan.), ex concordia quatuor principalium Congregationum Romanarum in hisce causis matrimonialibus competentium vix declinabit conclusionem etiam *ex stylo Curiae Romanae*, qui vim legis habet, de doctrina canonica supra propugnata certo constare. Quare quicumque illam in dubium vocant, fateantur necesse est aut SS. CC. turpiter et frequenter errasse in causis, quae *certam* requirunt *probationem*, aut rationes a se allatas *Romaeque bene notas* prorsus esse improbabilis. Illud temerarium et iniuriosum est, alterum ex refutatione illarum rationum haud difficulter potest demonstrari, si *de iure constituto* agatur. Cfr. v. g. Rosset l. c. n. 2116. sq. Num vero *expedit extensio* novae praxis insulae *Melitensis* vel ipsius declarationis *Benedicti XIV.* in alias regiones *catholicas*, est causa maior iudicio R. Pontificis reservata (cfr. resp. S. C. Inq. 19. Iul. 1818. Vicariis capit. Pictav. pro Gallia datum), non arbitrio privatorum doctorum permissa. Qui doctores privati certe non prohibentur, quominus inquirent in rationes, quae videantur huiusmodi extensionem suadere pro quibusdam regionibus v. g. dominatio acatholici principis et gubernii, crescens in dies commixtio civium catholicorum et acatholicorum in eodem territorio, unde in Ecclesiam catholicam ipsosque fideles odia excitantur, si tot matrimonia acatholica pro natura singulari huius impedimenti clandestinitatis *indiscriminatum* nulla et irrita declarantur. Accedit *bona fides* et *practica difficultas* adeundi legitimum parochum saltem in multis acatholicis, quibus non videtur esse negandus favor recipiendi validum sacramentum matrimonii, cum iam aliunde propter destructam saltem inter Protestantes hierarchiam ordinis ad unicum sacramentum baptismi reducantur. Quae rationes aliaeque similes profecto consideratione dignae sunt, si *ius vigen*s per aliquam *relaxationem* sit *emolliendum*; at valore iuridico penitus carent, ut probetur *ius constitutum actu iam ubique esse mutatum* aut nunquam huiusmodi *ius ibidem viguisset*.

Qua in re contra *clara verba* legis Tridentinae et toties in praxi *ma-*

baptizati societatem religiosam iam plane distinctam efformabant, pro *catholicis* conversis vel in tales regiones *super-*

nifestatam voluntatem supremi legislatoris, nonnisi neglectis primis regulis interpretationis canonicae potest quis provocare ad *praesumptam* voluntatem et *tacitam* dispensationem eiusdem legislatoris. Cfr. *Santi* h. t. n. 59. sq.; *Perrone* l. c. p. 236. sq. Frustra allegantur Litt. Apost. Gregorii XVI. in Bavariam, quae hac de re nihil plane continent, ut iam supra h. tit. not. 119. probatum est et aperte concedit *Scherer* l. c. Neque *Ballerini* l. c. argumentum repetere valet ex epistola cit. Pii VII. ad Arch. Mogunt. (a. 1803.), dummodo loco punctorum integer suppeditetur textus. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2118. Quae *Vering* l. c. profert, nituntur tandem duplici fundamento, quod *promulgatio* capitis *Tametsi* in casu non sufficienter facta sit pro *acatholicis*, et quod eius efficacia pendeat a *persuasione* *acatholicorum*; at illud est *factum* falsum, alterum est *principium* falsum. Denique inefficax est ratio, quam *Scherer* l. c. et *Schnitzer* l. c. alique putant esse « *decisivam* », et depromunt ex *impossibilitate* obtinendi assistantiam parochi catholici. Quae ratio, si quam vim haberet, solummodo demonstraret immunitatem *acatholicorum* adhibendi proprium *parochum catholicum*, sed quoad *testes* manerent ligati lege Tridentina uti catholici in Gallia tempore revolutionis gallicae et christiani in certis partibus imperii Sinensis; nam in testibus adhibendis nulla existit impossibilitas. At illa impossibilitas quoad parochum nihil probat. Nam etiamsi Ecclesia videatur parochis catholicis absolute interdicare assistantiam in matrimoniiis *acatholicorum* (cfr. S. C. C. 22. Iun. 1624. et 6. Mart. 1694. apud *Perrone* l. c. p. 241.), id valet imprimis quoad assistantiam *activam per ritus sacros*, non eodem modo de assistantia *mere passiva*; insuper ista impossibilitas in foro externo nititur prava voluntate et contemptu auctoritatis ecclesiasticae ideoque in iure canonico non attenditur. Denique plane *decisivum* pro opposita sententia est illud, quod Congregationes Romanae v. g. S. C. C. in cit. caus. Wormatiensi hanc adeo iactatam « *impossibilitatem* » optime perspectam habuerunt. Quodsi ratio adversariorum esset *certa* aut saltem *probabilis*, danda fuisset sententia: *Constare de validitate* aut: *Non constare de nullitate*; at Cardinales responderunt: « *Constare de nullitate* », atque ideo *ne probabilem quidem* habuerunt illam rationem ex impossibilitate petitam.

Ceteroquin quoad matrimonia mere *acatholica* ante diem 19. Apr. 1908. contracta in foro ecclesiastico quaestio est tantum practica, si saltem unus ex coniugibus convertatur ad fidem catholicam. Quodsi matrimonium *felicem* habuit exitum, per celebrationem in forma ecclesiastica etiam cum dispensatione ab alio impedimento, aut quandoque per sanationem in radice facile convalidatur. Si secus accidit, pars catholica potest uti sua libertate ad novas nuptias celebrandas. Cfr. S. C. C. 20. Aug. 1780. ad Episc. Rosnav. in Hung.; S. C. Inq. 16. Sept. 1821.; *Pulzer* l. c. n. 16. Quare Ecclesia matrimonia *invalide contracta* in haeresi etiam in locis, ubi *haeretici lege Tridentina* ligantur, non simpliciter aequiparat *fornicariis coniunctionibus*, si iuxta mores regionum vel haeticorum habeant *formam* et *figuram* matrimonii, sed conversis haeticis *magna cum liberalitate* concedit dispensationes ab impedimentis, ut *matrimonia* sua **putativa** convalidare possint. Quae praxis *prudenter* convalidandi matrimonia *mixta clandestine* et *invalide* celebrata, vel si opus sit, etiam in foro

venientibus post separationem aliorum incolarum ab Ecclesia catholica, caput *Tametsi* saltem recentiore demum (146) *aetate* aut expresse promulgatum aut per observantiam immemorabilem receptum fuit, haeretici alique acatholici baptizati legi Tridentinae in matrimoniis tum *inter se* tum *cum catholicis* ineundis non erant subiecti (147). Quare *extensio* decla-

externo declarandi *nulla* et *irrita*, procul dubio praeferenda est *dissimulationi* nimis liberaliter et *generaliter* a scriptoribus quibusdam commendatae nec sufficienter probatae ex disciplina nunc vigente. Cfr. *Schnitzer* l. c. p. 179. not. 13. p. 172. sq.; *Scherer* l. c. p. 218. sq. not. 242. iunct. *Perrone* l. c. p. 243. sq. 249. sq. 231. sq. Hinc quamvis ex resp. S. C. C. in caus. Iprens. 17. Aug. 1737. et S. C. Inq. 8. Iul. 1848. existant casus, in quibus coniuges (conversi) de *validitate* matrimonii *non dubitantes* in *bona fide sint relinquendi*, tamen non negligenda est clausula ab alia particulari Congregatione decisioni 8. Iul. 1848. addita: « *Quamvis autem nulla sint haec matrimonia, consultum tamen quam maxime erit in casibus particularibus recurrere ad Sedem Apostolicam expositis omnibus facti circumstantiis, quae tunc modo magis opportuno huic rei providere debet* ».

(146) Concilium Tridentinum et antiquae decisiones S. C. C., ut concedendum est, huic sententiae non favent. Nam illam distinctionem non commemorant, et propter requisitam conditionem promulgationis in *singulis parochiis catholicis* tacite videntur excludere. Et revera nullibi *intra* territorium parochiae *expresse limitant* cap. *Tametsi* ad catholicos; hinc cum clausula limitans non sit addita, standum videtur sanctionibus iuris communis, quibus etiam acatholici comprehenduntur. Imo in citata causa Ulmensi (a. 1742.) S. C. C. sententiam tulit pro *nullitate* matrimonii mixti ibidem clandestine celebrati; at certissime civitas Ulmensis iam *diu* fere integra defecerat a fide catholica atque Lutherani suas habuerunt ecclesias cum ministris, cum ibidem in parochia catholica paucis fidelibus constituta decretum Tridentinum promulgaretur. Cfr. *Perrone* l. c. p. 226. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 167. not. 2.; *Scherer* l. c. p. 217. sq. not. 243. At aequae certum est in regionibus *acatholicis* et *mixtis* (non in catholicis) *praevalente consuetudine* (cfr. relat. Cardin. De Alsatia, Arch. Mechlin. in caus. Holland. a. 1737. apud *Richt.* l. c. p. 308.) Benedictum XIV. et Pium VII. et S. C. Inq. et S. C. de Prop. F. illud *factum* (non *ius*) distinctae societatis acatholicae *ante* (non *post*) publicationem capitis *Tametsi* ad instar alicuius *criterii* vel normae assumpsisse, ex quo obligatio acatholicorum ad servandam formam Tridentinam diiudicanda esset. Quod criterium applicatum casibus a Patribus Tridentinis *non praevisis* conducit ad interpretationem ipsorum scopo plane conformem; hinc postquam Rom. Pont. et suprema S. C. Inq. et a S. C. de Prop. F. pluries approbatum est tantam obtinuit auctoritatem, ut a viris privatis non amplius possit vocari « *pura fictio* » aut « *constructionibus iuridicis* », ex *opportunitate* petitis impugnari. Neque recurrendum est, ut haec exemptio defendatur, ad *mutabilem* quandam *intentionem* Episcopi promulgantis. Cfr. supra h. tit. not. 97.; Instr. S. C. Inq. 7. Iun. 1767. de *consilio* publicandi cap. *Tametsi* in Anglia, ita ut *solos catholicos* obliget.

(147) Quae conclusio deducitur ex declar. Benedicti XIV. 4. Nov. 1741.

rationis Benedicti XIV. pro Hollandia datae (148) ad *huiusmodi* regiones quoad matrimonia mixta et haereticorum non habuit vim *verae dispensationis*, sed potius *authenticae declarationis* iuris iam antea existentis, quae maioris securitatis causa, non ob strictam necessitatem concedebatur (149). At cum in extensione declarationis Benedictinae non leve fuerit periculum errandi de *paritate* regionum et sub *specie* declarationis potuerit dari *dispensatio* vel derogatio iuris communis, quae inferioribus Praelatis non competit, ideo Sedes Apostolica, ut patet ex iteratis declarationibus, sibi illam extensionem *reservaverat* (150). Qui recursus ad Sedem Apostolicam erat prorsus necessarius, si extensio *totalis* vel saltem *partialis* petebatur pro illis regionibus, ubi absque *vera derogatione* iuris Tridentini mitior praxis declarationis Benedi-

pro Hollandia data, ex eiusd. R. Pontificis opere: De Synod. dioec. lib. VI. cap. 6. n. 8. iunct. 12., Const. « *Singulari nobis* » 9. Febr. 1749. § 17. Accedunt Pii VII. epistola d. 27. Iun. 1805. scripta ad Napoleon. I. (cfr. *Feije* l. c. n. 311.) atque Breve « *Quae tuis litteris* » 23. April. 1817. ad Vicar. Trevirens.; S. C. de Prop. F. 6. Febr. 1899. et 11. Ian. 1817. ad Ep. Nicopol.; responsa S. C. Inq. 23. Febr. 1842. et 5. Iul. 1848. pro civit. Strassburg. aliisque locis Alsaciae, 1. Maii 1887. pro civit. Muehlhaus., ubi principium supra expositum adoptatur. Idem accidit in cit. litteris ex mandato S. C. Inq. (24. Nov. 1852.) ad Episc. Trevir. (29. Nov. 1852.) scriptis et in decis. eiusdem S. C. 22. Iul. 1874. et in c. Constantinop. a. 1878. Cfr. quoque *De Angelis* l. c.; *Santi* l. c. n. 66. sq.; *Lehmkuhl* l. c.; Arch. f. k. K. t. 47. p. 216. sq.; cit. vot. in causa Limburg.; *Gasparri* l. c. n. 891. sq. iunct. Wernz h. tit. in not. 97. de vi *intentionis* Episcopi promulgantis cap. *Tametsi*; *Fleiner* l. c. p. 53. sq.

(148) Documenta, quibus illa declaratio multum illustratur, referuntur in ed. *Richt* C. Trid. p. 298. sq. Item consulenda est causa 15. Iun. 1795. a. S. C. C. discussa et definita: « *Dubia super matrimoniis inter catholicos et haereticos Cliviensis ducatus* ». Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 259. sq.; *Feije* l. c. n. 307. sq.; supra h. tit. not. 121. sq.

(149) *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. mor. t. VI. n. 1205.; *Braun* in Arch. f. k. K. t. 50. p. 349. sq.; supra h. tit. not. 125.

(150) Pius VII. 23. April. 1817. ad Vicar. gener. Trevir.; S. C. Inquis. 19. Iul. 1819. ad Vicarios cap. Pictav. et Instr. 7. Iun. 1867. pro Angl.; S. Poenit. 28. Mart. 1834.; *Gasparri* l. c. n. 979. sq.; *Rosset* l. c. n. 2104. sq. 2114.; *Scherer* l. c. p. 213.; *Schnitzer* l. c. p. 169. not. 1.; *Fleiner* l. c. 56. sq. p. 66. Qua ex *reservatione* authenticae declarationis nequaquam efficitur, ut illa declaratione *deficiente* matrimonia mixta vel acatholica in citatis regionibus sint *invalida*, sed solummodo (quemadmodum recte animadvertit *Ballerini* l. c.), ut non constet *authentice* de eorum valore. Quare *Scherer* l. c. p. 216. not. 232. ex illa *reservatione* authenticae declarationis etiam contra illos doctores, qui putant Benedictum XIV. pro Hollandia dedisse *meram* declarationem, deducit conclusionem logice non fundatam. Cfr. *Schnitzer* l. c.

ctinae (151) introduci omnino non poterat. Quare si Sedes Apostolica ibidem pro futuro tempore matrimonia mixta vel

(151) De vi iuridica illius declarationis non est concors canonistarum sententia. Alii velut Feije l. c. n. 308. * Van de Burgt l. c. p. 267.; Gasparri l. c. n. 976. sq.; Rosset l. c. n. 2103.; Schnitzer l. c. p. 169.; Ballerini l. c. negant illam fuisse dispensationem, sed meram declarationem esse contendunt. Schulte, Eher. § 47. i. f.; Scherer l. c. p. 213. not. 226. iunct. tamen p. 216. not. 238. alique videntur declarationem Benedictinam pro Hollandia habere meram dispensationem vel derogationem iuris communis. Alii rectius tenent Constitutionem Benedicti XIV. pro Hollandia principaliter fuisse declarationem, quae tamen admixtam habuerit vim verae dispensationis et statuti novi. Ita quoad rem De Angelis h. t. n. 8., cui consentire videtur Santi h. t. n. 62. sq., consultor in c. 27. Ian. 1878. a S. C. C. decisa (cfr. Act. S. Sed. vol. VII. p. 62. sq.), ubi tamen mussitat de modo loquendi Benedicti XIV. ut doctoris privati in opere: De Synod. dioec. l. VI. cap. 6. n. 12.; at non satis videtur distinguere inter factum et ius * parochiae * acatholicae et tanto viro in elementari quadam quaestione canonica insinuare iuridicum errorem de societate haeretica ipso iure (!) exempta a legibus ecclesiasticis. Cfr. quoque Boeckenhoff l. c. p. 27. sq.; Fleiner l. c. p. 52. sq.

Quae natura iuridica declarationis Benedictinae imprimis colligitur ex ipsa inscriptione, ubi expresse vocatur * declaratio *, in textu autem occurrunt verba: * Declarat statuitque * (de mere acatholicis) et: * Declarat Sanctitas Sua * (de mixtis) matrimoniis contractis et contrahendis. Porro ipse Benedictus XIV. in Const. * Singulari * 9. Febr. 1747. § 17. docet: * Ex verissimis..... argumentis coniecturisque probatum est Conc. Trid. cum novum illud dirimens impedimentum constituit, decretum suum ad ea matrimonia non extendisse, quae disceptationi a Nobis an. 1741. solutae occasionem dedere *. Deinde Pius VII. in cit. epist. ad Napol. I. 27. Iun. 1805. clarissimis verbis summoque rigore idem docet: * Le décret (i. e. Benedicti XIV.) n'établissant pas un nouveau droit, mais étant seulement une déclaration, comme porte son titre *. At reticendum non est Benedictum XIV. post verbum: Declarat addidisse: Statuitque. Praeterea quamvis mera declaratio valoris matrimoniorum acatholicorum facile intelligatur de provinciis Hollandiae fere integre acatholicis, non adeo liquet de illis partibus Statuum foederatorum quasi plene catholicis. Deinde in ipsa declaratione conceditur S. C. C. in casibus quibusdam particularibus respondisse pro invaliditate matrimoniorum acatholicorum; at illa iudicia S. C. C. fuisse erronea ibidem Benedictus XIV. non asserit nec facile saltem de omnibus probari posset, praesertim quia saltem complura fuerunt data pro partibus catholicis Statuum foederatorum. Quodsi Benedictus XIV. ut doctor privatus de se in minoribus constituto testatur: * Nunquam opinioni illi acquiescere potuimus, per quam praedicta matrimonia nulla iudicantur * (cfr. De Synod. dioec. l. VI. cap. 6. n. 4.), id sane manifestat opinionem generali declarationi nullitatis contrariam, sed non in omnibus et singulis casibus. Hinc recte observavit consultor l. c. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 65. Benedictum XIV. dedisse etiam statulum, * si forte non in quavis paroecia earum regionum ratio declarationis militaret *. Cfr. Estium i. f. rel. Secr. S. C. C. in caus. matr. Holland. apud Richt. l. c. p. 324.

acatholica edixit esse *valida*, inde non sequitur etiam *praelerita* matrimonia huc usque celebrata fuisse et esse *valida* (cfr. cit. caus. Trevir. a. 1853.), nisi Sedes Apostolica suae declarationi expresse det vim quandam *retroactivam*, quatenus per sanationem *in radice* ex nunc convalidat matrimonia invalide contracta et sanationis capacia. Cfr. declar. S. C. Inq. pro insul. Melit. 2. (3). Iun. 1892. Pius X. Const. „*Provida sapientique* „ 18. Ian. 1906. II. III.

168. *Infideles* sive non baptizati, qui aliis impedimentis mere ecclesiasticis *directe* non ligantur, etiam a forma Tridentina *inter se* servanda immunes sunt. Num *obtentia* dispen-

Quibus rationibus accedit, quod principium illud de communicanda immunitate a forma Tridentina per ipsam partem *haeticam* cum parte *catholica* in *eodem loco*, quo *catholici* ad decretum Tridentinum *obligantur*, ante Benedicti XIV. declarationem nequaquam fuit adeo universaliter admissum. Cfr. Boeckenhoff l. c. p. 13. sq.; Wernz l. c. t. IV. n. 40. V.; Braun in Arch. f. k. K. t. 50. p. 349. sq. Quare sub hoc respectu de matrimoniis *mixtis*, quae videbantur nimium subduci iurisdictioni ecclesiasticae, *novum* quoddam *statutum* ad tollenda dubia videtur fuisse necessarium.

Denique si inquiratur in rationes, ob quas Benedictus XIV. suam dederit declarationem alii alias assignant. Cfr. Van de Burgt l. c. p. 266. sq.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 62. not. 1.; Bened. XIV. l. c. l. VI. cap. 6. Qua in re certe recurri non potest ad *dubiam* publicationem capitis *Tamelsi* tempore Philippi II. factam. Nam licet illud dubium *generatim* fuerit fundamentum (cfr. votum Card. de Alsatia pr. et relat. Secret. S. C. C. in caus. matr. Holland. n. 54.), tamen de *singulis parochiis* praesertim provinciarum *catholicarum* res non liquet. Porro ratio illa petita ex *dubia* promulgatione nimium probat scilicet, etiam matrimonia *mere catholica* ibidem fuisse immunia a forma Tridentina servanda. Cfr. Gasparri l. c. n. 993. At catholici tenebantur, ut Benedict. XIV. in cit. Litt. Apost. „*Redditae* „ 17. Sept. 1746. expresse declaravit. Multo minus provocari potest ad *generale* principium (plane falsum) haeticos non ligatos fuisse capite *Tamelsi*. Neque quidquam explicant rationes ex *opportunitate* et prudentia et utilitate petitae. Illae enim inservire poterant ad concedendam aliquam *dispensationem*, non ad *declarationem validitatis*. Quare v. g. Scherer l. c. p. 213. not. 224. S. C. C. perperam tribuit declarationem *nullitatis* ob *motiva utilia*.

Unice igitur restat illa explicatio, quod *nova* et *certa* publicatio decreti Trid. post Philippum II. saltem per immemorabilem observantiam usque ad tempora Benedicti XIV. facta in illis regionibus a) sub *dominatione acatholica* constitutis et b) *maxima* ex parte *ante novam* hanc publicationem ab Ecclesia catholica perfecte *separatis* non ligarit *acatholicos* neque consequenter matrimonia *mixta*. Cfr. Benedict. XIV. cit. Const. „*Singulari* „; Pius VII. in cit. ep. ad Napol.; Feije l. c.; Gasparri l. c. n. 975.; Van de Burgt l. c., ubi tamen ex textu Benedicti XIV. nimium deducit scilicet, *omnia* matrimonia *ante declarationem fuisse iam valida*.

satione ab impedimento *disparitatis cultus* etiam ad infideles extendatur favor communicandi cum parte catholica immunitatem a forma Tridentina in aliquo loco v. g. Romae certissime pro catholicis praescripta, supra h. tom. IV. n. 40. VII. sententia affirmativa ex iuris rigore satis fuit exposita et *limitata* (152), quae immunitas a forma ecclesiastica per decretum "*Ne temere*" sublata est.

IV. De vi locali et personali decreti Tridentini.

169. Caput *Tametsi* habebat vim legis *vere localis* (153) sive territorialis. Quare matrimonia speciali titulo v. g. ratione

(152) Wernz l. c. t. IV. n. 40. VII.; Gasparri l. c. n. 963.; Boeckenhoff l. c. p. 36. sq. 42. sq., ubi hac in re aliquas assertiones minus fundatas v. g. *D'Annibale* aliorumque recte refutat.

(153) Disputatio de vi locali et personali capitis *Tametsi* attingit principium quoddam fundamentale de natura iuridica huius decreti, unde pendet legitima decisio quamplurimarum causarum de *personis* formae Tridentinae *subiectis*. Qua de re *tres* reperiuntur sententiae virorum doctorum.

Fuerunt imprimis theologi et canonistae, qui putarent decretum Tridentinum esse *legem mere localem* veluti Sanchez l. c. l. III. disp. 18. n. 27. sq. aliique. Qua doctrina admissa ex logica consequentia pervenerunt ad conclusionem iam ab Urbano VIII. et Benedicto XIV. l. c. reprobatae scilicet matrimonia clandestina *valere*, licet sponsi in territorio Tridentino domiciliati etiam cum *fraude* discedant in locum a capite *Tametsi* immunem, ut ibidem celebrent nuptias.

Quam sententiam de vi *mere* locali iuris Tridentini *in se* spectati videtur etiam tueri Arendt, De coniugio clandest. (in Anal. eccles. t. VI. p. 374. sq. t. XII. (1904.) p. 420. sq. t. XIII. (1905.) p. 39. sq.), atque propriis opusculis, De coniugio clandestine inito in loco exempto a peregrinis qui in patria decreto Tridentino subiiciuntur, Romae 1900.; De coniugio clandestine inito in loco exempto a peregrinis qui domicilium in loco Tridentino asservant, Romae 1905., cum ibidem t. VI. p. 18. disertis verbis doceat interpretationem Urbani VIII. capiti *Tametsi* datam non esse *comprehensivam*, sed *extensivam*. At Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XIII. cap. 4. n. 10. de illa interpretatione S. C. C. ab Urbano VIII. confirmata haec docet: "*Etenim cum neque Sacrae Congregationi neque Summo Pontifici in animo fuerit novam rogare legem, sed praeeistentem iam a Tridentino indictam explicare, iam inde conficitur ex utriusque sententia, qui in legis fraudem e loco se subducit, ubi ea viget, sub lege nihilominus comprehensum eiusque nexu devinctum manere*". Cfr. Van de Burgt l. c. p. 246. sq.; Rosset l. c. n. 2085. sq. 2097. sq.; Act. S. Sed. vol. II. p. 398. not. 1. (contra Sanchez).

Altera sententia extrema, quae decretum Tridentinum videtur habere legem *mere personalem*, a paucis propugnata fuit v. g. a Carrière cum Labrunie, et ab illa non est omnino alienus Scherer l. c. p. 209. sq. not.

dispensationis, exemptionis compartis, impotentiae servandi legem etc. non excepta, quae celebrabantur *in loco* sive territorio, ubi laudatum decretum vigeat, secundum formam Tridentinam ab omnibus subditis Ecclesiae erant contrahenda etiamsi sponsi celebrantes nuptias fuerint *peregrini* vel *vagi* venerintque ex regionibus, in quibus *non* vigeat lex Tridentina contra matrimonia clandestina lata. Nam lex localis, ut verbum insinuat, est alligata loco et ab iis, qui in loco *degunt*, observari debet, non extra illud territorium. Porro *contractus* etiam peregrinorum et vagorum reguntur *iure loci*, neque *contractus matrimonialis* ab hac lege est exemptus; ergo si in parochia decretum Tridentinum vigeat, ab omnibus ibidem degentibus etiam nondum domiciliatis erat servandum. Deinde Benedictus XIV. i. f. suae declarationis pro Hollandia 4. Nov. 1741. iunct. operi De Synod. dioec. l. IV. cap. 6. n. 14. et Inst. eccl. 33. eam tenet doctrinam, quod haereticus Hollandus in regione principis catholici sive territorii Tridentini invalide contrahat matrimonium clandestinum, etiamsi ibidem nondum acquisiverit domicilium vel quasidomicilium. At haereticus Hollandus non ligabatur *obligatione personali* ratione domicilii ibidem retenti; etenim in sua patria immunis erat a lege Tridentina. Inde consequitur, quod ex mente Benedicti XIV. ligaretur vi *locali* legis Tridentinae (154).

214. sq. 217., ubi vim localem decreti Tridentini ad incolae sive domiciliatos in loco ita restringit, ut cum *Carrière* existimet duos Anglos suum domicilium in Anglia retinentes *Romae* posse celebrare *validum* matrimonium *sine forma Tridentina*, si ne una quidem pars in alma Urbe domicilium acquisiverit.

Tertia sententia capiti *Tametsi* vim legis *localis* et *personalis* inesse docet, de qua saltem a tempore Urbani VIII. solidum quoddam dubium non amplius existere potest, et idcirco quoad *substantiam* nunc communiter inter doctores est recepta, et solummodo quoad *extensionem* obligationis *personalis* ad haec usque tempora quandoque movebantur difficultates, ut patebit ex infra dicendis de *fraude*. Cfr. Instr. S. C. Inquisit. 14. Dec. 1859.; S. *Alph.*, Theolog. mor. l. VI. n. 1080.; *Van de Burgt* l. c.; *Rosset* l. c., *Wernz*, *Vot. in caus.* Paris. 28. Ian. 1899. (in *Anal. eccles.* t. VII. p. 63. sq.); *Schnitzer* l. c. p. 180. sq.

(154) Cap. 20. X. de foro comp. II. 2.; cap. 1. de privil. V. 7. in Sext. iunct. S. C. C. 4. Febr. 1580. apud *Pignatelli* l. c. t. V. cons. 79. n. 8. sq. aliisque decisionibus S. C. C. et S. C. Inq. et S. Poenit., apud *Perrone* l. c. p. 276., quibus tamen *Feije* l. c. n. 341. non allatis rationibus vim probandi negat; *Sanchez* l. c. n. 26.; *Schmalzgr.* h. t. n. 101.; *Feije* l. c.; *Zitelli* l. c. p. 392.; *Rosset* l. c. n. 2097. sq.; *Gasparri* l. c. n. 964. sq.; *Wernz* l. c. n. 5. 29. sq.; *Acta S. Sed.* vol. II. p. 398. not. 1.; aliter *Scherer* l. c.

170. Praeterea decretum Tridentinum ita *personas* quoque *directe* ligabat, ut nupturientes, qui *retento* domicilio in parochia cap. *Tametsi subiecta in fraudem* huius legis discederent in parochiam a lege illa Tridentina *exemptam*, validum matrimonium ibidem inire non possent, nisi prius saltem *quasidomicilium* eo in loco acquirerent aut propter aliam causam v. g. immunitatem compartis a forma Tridentina liberarentur.

Etenim lex personalis ita alligata est personis, ut illas *ubique* obliget etiam extra parochiam, in qua domicilium acquisiverunt, donec ab illo vinculo *personali* legitime liberentur. Hinc cum lex irritans capitis *Tametsi* vim suam personalem solummodo induceret *ratione domicilii in loco Tridentino*, illico sequitur personas *vagas*, quae nullibi habent domicilium, aut *domiciliatas* in parochia immuni a forma Tridentina servanda v. g. in Anglia, non ligatos fuisse vi *personali* cap. *Tametsi*. Quae vis personalis ad vim localem accedens per legitimam interpretationem iam eruitur ex textu Tridentino (155) et clarissime continetur in declaratione S. C. C.

p. 209., ubi putat adagium iuridicum: „*Locus regit actum*“, si ad matrimonium applicatur, gravibus difficultatibus internis esse obnoxium et praxi tribunalium Romanorum, quae illud sequantur, non defendi ab omni exceptione. At graves illae difficultates internae ex parte reticentur; eae vero, quae allegantur, non subsistunt (cfr. Wernz l. c. n. 29. sq.; Boeckenhoff l. c. p. 12. sq. 25. sq.); denique etiamsi solemne et speciale decretum Sedis Apostolicae non habeatur, praxis Congregationum Romanarum fuit adeo constans et *certa*, ut hac in re dubia prudentia vel quaestiones controversae non amplius existere potuerint.

(155) Quodsi Sanchez l. c. voluit reducere decretum Tridentinum ad legem *mere* localem, imprimis caput *Tametsi*, legem *plane singularem* a supremo et universali legislatore latam et omnibus parochiis regionum catholicarum destinata, male equiparavit *aliis quibuscumque* legibus localibus et particularibus. Deinde ipsius sententia admissa novum decretum Tridentinum celebrandi nuptias coram *proprio* parocho in casibus a Patribus Concilii *praevisis* et praesertim in *confinibus* territorii Tridentini factum esset *plane illusorium*. Quodsi fraus nemini debet patrocinari, qui dolo sese subducere studet proprio Superiori, id potissimum valet in gravissimo negotio matrimonii coram *proprio* parocho celebrandi. Quae interpretatio textus Tridentini, saltem si fraus interveniat, erat *mere* comprehensiva, non extensiva per Urbanum VIII. tandem facta. Nam Concil. Tridentinum non tantum praescripsit *formam substantialem* contractus matrimonialis, sed etiam *personas* aliter contrahentes *directe* reddidit *inhabiles*. At *status* alicuius *personae* est diiudicandus secundum *ius loci*, cui *manet* adscripta, licet *extra* illum versetur; ergo parochianus, quamdiu *manebat parochianus* parociae Tridentinae, ligabatur lege Tridentina etiam in loco *exempto*, nisi ibidem obtinuerit domicilium vel quasidomi-

in caus. Coloniens. 5. Sept. 1626. Quod responsum S. C. C. petentibus procuratoribus Archiepiscopi Coloniensis ab Urbano VIII. speciali Brevi "*Exponi nobis* „ 14. Aug. 1627. confirmatum est (156), atque exinde haec decisio, ut testatur

cilium. Idem aperte docent *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 4. n. 10.; *Rosset* l. c. n. 2090.; *Acta S. Sed.* vol. II. p. 398. not. 1. Quae *Arendt* l. c. p. 6. sq. 15. not. 1. opponit, partim sunt sane legitimae probationes de vi *locali* capitis *Tametsi*, quae non est vere controversa, partim non fundatis innituntur omnino suppositionibus. Nam nulli canonistae vel iuristae in mentem venit deducere obligationem *personalem* ex promulgatione extra territorium Tridentinum non facta, sed ex publicatione in propria parochia rite peracta; at ex *tali* promulgatione non posse deduci obligationem *quoque personalem*, haec est utique vera absurditas iuridica. Cfr. S. C. Inq. 14. Dec. 1859.; *Wernz* l. c. n. 70. sq.; *Esmein* l. c. t. II. p. 192.; *Fleiner* l. c. p. 78. sq.; *Allègre* l. c. t. I. p. 9. sq. 688. sq.; *Laurin* in Arch. f. k. K. t. 26. p. 226. sq.; *Scherer* l. c. p. 444. sq.

(156) Quo in responso explicando omnes conveniunt *incolas territorii Trid.* si in locum a capite *Tametsi* immunem *absque* acquisitione saltem *quasidomicilii sese transferrent in fraudem* i. e. *eo solo animo*, ut ibidem *absque* parocho (proprio) et testibus matrimonium contraherent, propter vinculum obligationis *personalis invalidas* celebrasse nuptias. Id enim evidenter sequitur ex responso Urbani VIII. ad *secundum* et *tertium* quaesitum Archiepiscopi Coloniensis. Imo etiamsi *tales* incolae coram *parocho illius loci* (immunis) i. e. *non proprio* matrimonium inter se contraherent, S. C. C. 22. Febr. 1631. huiusmodi matrimonium "*censuit esse nullum* „; manebant enim *parochiani prioris* parochiae nec fiebant *vagi* vel novae parochiae incolae. Cfr. *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. n. 8. sq.; *Rosset* l. c. n. 2089.; *Van de Burgt* l. c. p. 247. sq. 249. sq.

Praeterea dubium existere nequit, quin *fraus* illa in legem non fuerit intelligenda de *mala fide* et *dolo* subiectivo; nam SS. CC. matrimonia declararunt *invalida*, licet sponsi *bona fide* egerint in suo *facto*, quod *obiective* legi Tridentinae fuit contrarium; ergo fatentibus ipsis *adversariis* aliisque v. g. *D' Annibale* *talis fraus* non requirebatur, ut sponsi *manerent* ligati obligatione *personali* legis Tridentinae. Cfr. *Arendt* l. c. p. 19. sq. *Wernz* l. c. n. 57.; *Schmatzgr.* h. t. n. 109.; *Gasparri* l. c. n. 988. Hinc tota illa fraus ad hoc reducebatur, quod a *neutro* ex sponsis *sic* se transferentibus fuerit posita *conditio* sine qua non ad *validum* matrimonium contrahendum i. e. *acquisitio saltem quasidomicilii*, etiamsi fortasse ambo sponsi vel saltem unus ex illis nequaquam propter nuptias celebrandas, sed recreationis vel alterius negotii causa in locum immunem discesse-rint. Quae sententia illustratur ex responso Urbani VIII. ad *tertium* quaesitum Archiepiscopi Colon., ubi *Bened. XIV.* in Const. "*Paucis abhinc* „ iuxta ipsum tenorem verborum supponit intervenisse *aliquam fraudem* i. e. *solo animo* declinandi formam Tridentinam translationem habitationis factam esse; nihilominus *valor* matrimonii sustinetur, "*si vere domicilium transferant* „; ergo principium decisivum non est illa *intentio* sese subducendi capiti *Tametsi*, sed *acquisitio domicilii, qualiscunque* fuerit animus. Ita enim scribit *Bened. XIV.* l. c.: "*Huius vero definitionis* (Urbani VIII.) *contextu bene perpenso facile intelligitur matrimonia primo ac*

Bened. XIV. in Const. "*Paucis abhinc* „ 19. Mart. 1758., facta est sententia communiter hodie recepta et observata.

secundo loco exposita irrita ac nulla ab eadem Congregatione decerni, eo quia fraus intercessit; validum autem censi matrimonium tertio loco positum, in quo, licet fraus intercesserit, nihilominus is, qui matrimonium contrahit, domicilium seu quasidomicilium adeptus erat eo in loco, ubi matrimonium inivit „ Praeterea in Inst. eccl. 33. n. 8. 9. idem Benedictus XIV. docet: "*Matrimonium tertio loco allatum etiam cum fraude validum declaratum* (ab Urbano VIII.), *quia novum quoque domicilium accesserat* „ Quare cum in uno eodemque decreto non possit admitti diversa significatio eiusdem vocabuli et in tertio responso non obstante *mala fide* sive *fraude obiectiva* matrimonium declaratum fuerit *validum*, *fraus* in omnibus tribus responsis intelligenda est *de facto obiective legi contrario* independenter a *bona vel mala fide*; secus tertium responsum non est connexum cum primo et secundo; nam in primo casu *fraus illa subiectiva* potius supponitur *abfuisse*, in secundo casu adfuit, ut in *tertio*, et nihilominus *diversa* datur responsio. Cfr. quoque S. C. Inq. in c. Paris. 6. Apr. 1895., in qua *fraus subiectiva* contra legem ecclesiasticam non intercessit.

Eadem doctrina manifeste colligitur ex Instr. S. C. Inq. 14. Dec. 1859. ("*Quatenus vero personalis est* (lex Tridentina), *obligat, qui domicilium vel quasidomicilium habentes in loco, ubi Tridentinum decretum promulgatum est et viget, in altero, ubi illud non viget, contrahere vellent* „) et 7. Iun. 1867. ("*Iuxta ea, quae in hoc decreto* (Urb. VIII.) *sanciuntur, qui domicilium habent et retinent in loco, ubi Tridentina lex viget, nequeunt valide matrimonium inire in loco, ubi non viget, nisi ibidem nedum habitationem, sed etiam vere domicilium fixerint, quo fraudem, si quae intercesserit, purgare omnino debeant* „). Quare S. C. Inq. ut *unicum medium*, non *exempti causa*, sed *taxative* assignat acquisitionem domicilii ad purgandam fraudem et validam matrimonii celebrationem; est igitur prorsus arbitrarium, si quis praeterea *alia* admittit media. Multo minus confugiendum est ad praesumptiones iuris et de iure, quae a viris privatis non sunt fingendae, sed ex iure probandae; hinc sapienti consilio *D'Annibale* l. c. P. III. n. 327. not. 43. "*ut primus* „ illas asserere non audet. Et profecto in allegata Instr. S. C. Inq. de *praesumptione* ne verbum quidem habetur, sed matrimonia simpliciter dicuntur *esse*, non praesumi *invalida*, si *conditio domicilii* non verificetur. Porro disciplina vigens parum favet istis praesumptionibus iuris et de iure. Deinde loco *unius* et simplicis *facti* de domicilio, unde facile de *valore* vel *nullitate* constare potest, nova ista theoria, *quomodocunque denique explicetur*, solummodo aperit viam ad incerta matrimonia et prolixas intricasque disceptationes de *fraude* non commissa. Quare mirum non est, quod nova theoria a viris doctis hucusque non fuerit recepta, et quod maius est, S. C. C. et S. C. Inq. in casibus particularibus sibi habeat omnino contrarias. Nam illae *unice* inquirunt, num saltem *una* pars in territorio *immuni* acquisiverit *aliquid domicilium*.

Quo domicilio non probato sine ambagibus nullitas matrimonii pronuntiatur, neque *ulla fit ulterior inquisitio* de *alia* fraudis purgatione. Cfr. v. g. S. C. C. 28. Aug. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 129. sq., 16. Iun.

171. Quibus principiis stabilitis de vi *locali* et *personali* capitis *Tametsi* iam facilis est applicatio iuris Tridentini ad principales *species facti* sive *casus*, dummodo prae oculis habeatur alterum principium de *communicanda* immunitate propter individuitatem contractus. Quare:

I. Duo sponsi retento domicilio in patria v. g. in Italia, in qua omnes ligabantur decreto Tridentino, si *clandestine* contraxerunt matrimonium in Anglia, antequam saltem unus ipsorum ibidem acquisivit quasidomicilium, propter vim *personalem* decreti Tridentini invalidas celebrarunt nuptias.

II. Si iidem sponsi retento domicilio Italiae in Hispania clandestino matrimonio uniti sunt, tum ex vi *locali* tum ex vi *personali* capitis *Tametsi* inhabiles erant ad validum contractum matrimoniale.

III. Duo sponsi Angli *itinerantes* sive catholici sive aetholici, si peregrini in Suecia nupserint, nec *personali* nec *locali* impedimento prohibebantur a clandestinis nuptiis *valide* celebrandis.

et 28. Iul. 1866. l. c. vol. II. p. 385. sq. 398. sq., 25. Ian. 1873. l. c. vol. VII. p. 545. sq., ubi p. 557. sq. editores Act. S. Sed. a sua sententia vol. II. p. 398. sq. propugnata discedunt et conclusiones ex alleg. caus. Paris. 25. Ian. 1873. in favorem contrariae sententiae deductas impugnant, at perperam, ut recte notat Gasparri l. c. n. 985. 988. Quodsi iidem editores « *concludunt* » aliis rationibus innixam S. C. C. sententiam nullitatis in illa causa tulisse, id quidem suspicantur et asserunt, sed morem illum insolitum non probant, atque scite Rosset l. c. n. 2095. animadvertit: « *Certe nulla alia fuit producta in processu; porro alienum est a more S. Congregationis ferre sententiam ob rationem, cuius nulla mentio in actis facta sit* ».

Hinc liquet, quare *communior* olim sententia, quae nimium insistebat *verae fraudi subiectivae*, iam a compluribus scriptoribus antiquis non fuerit admissa, sed praesertim a recentioribus post ultimas decisiones SS. CC. magis magisque derelinquatur v. g. a D'Annibale l. c. P. III. n. 457. not. 42.; Gasparri l. c.; Rosset l. c. n. 2093. sq.; Laurin in Arch. f. k. K. t. 26. p. 226. sq.; Leitner in Arch. f. k. K. t. 70. p. 54. sq.; Scherer l. c. t. II. p. 211. not. 218.; Périès l. c. p. 204. cum Scavini, Cretoni, Grandclaude, Schnitzer, De Becker, Fleiner aliisque. Neque attentis principiis et decisionibus particularibus praesertim a S. C. Inq. datis ulla videtur esse spes fore, ut ille recessus ab antiqua vel potius antiquata sententia olim *communiori* per novam theoriam ab Arendt l. c. p. 32. sq. propugnatam retardetur. Cfr. Leitner, Lehrb. d. k. E. p. 319. sq., ubi optimus ille scriptor de iure matrimoniali a nova theoria alienus est nec antiquiorem sententiam de fraude subiectiva sequitur; Gury-Ferreres l. c. t. II. n. 839. Contra Arendt est etiam Van Ruyambeke in Nouvelle Revue théol. t. 36. p. 312. sq., ubi citat pro se Konings, Alberti, Ballerini-Palmieri, Op. theol. VI. n. 810. Ferreres in Razon y Fe a. 1903. p. 241. citat in favorem nostrae sententiae complures auctores.

IV. At iidem Angli peregrini, si *Romae* clandestinas nuptias attentaverint, ob solam vim *localem* capitis *Tametsi invalide* contraxissent; nam ex domicilio in Anglia *retento* vi *personali* eiusdem decreti non ligabantur. Cfr. de matrimonio *peregrinorum*: S. C. C. 28. Ian. 1899. et Wernz l. c. v. g. n. 62.

V. Si duo *acatholici* sponsi Angli vi *personali* non detenti in Hollandia, ubi ex declarationibus Benedicti XIV. sola matrimonia catholica, non mixta et acatholica capiti *Tametsi* subiiciebantur, sive *ante* acquisitionem domicilii sive *postea* clandestino connubio coniuncti fuerint, validum matrimonium inissent; etenim ex regione principum catholicorum non venerant. At sponsus catholicus ex Anglia celebrans nuptias clandestinas in Hollandia cum muliere catholica, incola eiusdem regionis, invalide contraxit; nam sponsus ligabatur saltem vi locali, sponsa et locali et personali vi capitis *Tametsi* prohibebatur; vicissim si in Anglia clandestine duxisset mulierem illam catholicam, valor matrimonii non posset impugnari, sicut Belga catholicus in Hollandia valido matrimonio clandestine sese unire poterat cum muliere acatholica ibidem domiciliata (S. Congr. C. 19. Maii 1572.; S. C. Inq. 8. Febr. 1860.; Clem. XIII. in epist. ad Arch. Mechlin.). Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 254. sq.; *Feije* l. c. n. 336. sq.; *Rosset* l. c. n. 2085.; *Schnitzer* l. c. p. 180. sq.

Eadem principia etiam applicanda sunt *vagis* sive catholicis sive acatholicis. Qua in re cum in vagis distinctio illa inter simplicem commorationem actualem et stabilem commorationis sedem, non tamen pertinentem ad quasidomicilium, quam tenet *Gasparri* l. c. n. 917., non videatur esse satis fundata (cfr. *Wernz* l. c. n. 63.), etiam quoad valorem matrimonii vagorum a sententia eiusdem auctoris n. 986. 990. edit. 3 (1904) n. 1208. videtur discedendum. Itaque vagus, qui v. g. ex Gallia discedebat in Angliam, ibidem valide celebrabat nuptias clandestinas, atque rationes a *Schmalzgr.* h. t. n. 112. et *Reiffenstuel* h. t. n. 129. 88. sq. allatae non omnibus videntur esse "*abs re*", ut putat *Gasparri* l. c.

Nam vis *personalis* decreti Tridentini solummodo inducitur *ratione domicilii*; at vagus nullum habet domicilium, et Urbanus VIII. l. c. loquitur de solis *retinentibus domicilium* in parochia Tridentina. Hinc cum in Anglia *vis localis* capitis *Tametsi* certissime non urgeret, vagus ex Gallia discedens a valido matrimonio clandestino etiam cum parte personaliter

adhuc ligata in Anglia non impediabatur, nisi verum *quasi-domicilium*, non tantum *stabilem* quandam commorationem in Gallia iam acquisierit et retinuerit et ideo a fraude contra obligationem *personalem* ex *quasidomicilio* gallico contractam tantum excusaretur per adeptum saltem *quasidomicilium* in Anglia.

At *vagus catholicus* in Hollandia nequit inire valide matrimonium clandestinum cum parte *catholica*; nam vi *locali* legis Tridentinae impediabatur a valido matrimonio clandestino cum parte catholica *localiter* et *personaliter* ligata; imo nec *mixtum* matrimonium ibidem neglecta forma Tridentina inire potuisset, si pars *acatholica* veniens ex regionibus *principum* catholicorum v. g. ex Hispania capiti *Tametsi* subiectis, non ipsa quoque facta esset *vaga*, aut in Hollandia non acquisivisset aliquod domicilium. Cfr. discept. caus. Neapol. in S. C. C. 3. Iul. 1734. apud *Richt.* l. c. p. 232.: "*Certum quippe est, quod vagi matrimonium valide contrahunt coram parochio illius loci, ubi actu versantur... quod procedit sive uterque coniux sive alter ex ipsis tantum vagus sit, ut declaravit S. Congregatio in Theatina validitatis matrimonii 30. Aprilis 1661.*"

V. De dispensatione et immunitate a decreto Tridentino.

172. Romanus Pontifex pro plenitudine suae potestatis etiam supra ius commune ad valide ineunda matrimonia a forma Tridentina (157) sive *totaliter sive ex parte, generaliter* sive in *casu particulari* observanda *dispensare* potuit iis in locis, ubi cap. *Tametsi* vigeat (158). At Episcopi quemadmodum nequibant *revocare promulgationem* decreti Tridentini legitime factam vel *abrogare* vigorem capitis *Tametsi* rite introducti, ita etiam in ipsis casibus particularibus carebant potestate vere dispensandi (159) super observantia *formae*

(157) Concil. Trid. Sess. XXV. cap. 21. de ref.

(158) S. C. de Prop. F. 13. Iun. 1625. pro Iaponia; at haec responsa potius fuerunt *authenticae declarationes* quam *dispensationes* de parochio proprio non adeundo; Pii VIII. Breve "*Litteris altero*" 25. Mart. 1830. una cum Instruct. "*Sanctiss. Domin.*" Card. Albani d. 27. Mart. eiusd. anni apud *Denzinger*, Enchirid. n. 1467. sq. aliaque exempla supra h. tit. n. 163. Causam matrimonial. Napoleonis I. historice et canonice solide examinant *Duhr* in Act. theolog. Oenipont. t. XII. p. 593. et praesertim *Schnitzer* l. c. p. 646. sq.

(159) Instr. Card. R. § 49.; *Rosset* l. c. n. 2148; *Gasparri* l. c. n. 902. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 128. sq.

Tridentinae, nisi ageretur de concubinariis in gravissimo mortis periculo constitutis ad tramites decretorum S. C. Inq. 20. Febr. 1888. 1. Mart. 1889. 17. Sept. 1890. 3. Maii 1899. Cfr. Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 384. sq. Quo in casu ex declaratione *mere comprehensiva* (160) S. C. Inq. 13. Dec. 1899. in cit. decret. eiusdem S. C. etiam continetur facultas dispensandi super impedimento clandestinitatis; nam in casibus *exceptis* cit. decreti 20. Febr. 1888. impedimentum clandestinitatis non enumeratur, ergo perperam a viris privatis excipiebatur a *generali* principis concessione. Insuper Cardinales suo decreto non apposuerunt clausulam: “*Facto verbo cum SSmo* „, ut alias facere solent, si ipsorum resolutio est *certa* vel *saltem dubia extensio* iuris constituti; hinc ne *dubium* quidem habuerunt de vi *mere comprehensiva* interpretationis datae d. 13. Dec. 1899.

173. *Immunes* erant a servanda forma Tridentina in contractu matrimoniali non solum *infideles* non baptizati, sed etiam catholici et heterodoxi baptizati, si:

I. *Concilii Tridentini decretum vel nunquam publicatum fuit, vel nunquam observatum tanquam eiusdem Concilii decretum, vel si quandoque observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit* „ (161).

II. Sedes Apostolica dispensationem concessit.

III. Una ex partibus contrahentibus immunis fuit; quo in casu immunitas unius partis communicabatur cum altera (162).

IV. Saltem ab uno ex nupturientibus acquisitum fuit ve-

(160) Aliter *Hollweck*, D. Civileher. p. 263. sq., ubi putat resp. S. C. Inq. 13. Dec. 1899. esse interpretationem *extensivam* deer. 20. Febr. 1888.; at scite notat novam responsionem *non* continere facultatem dispensandi super renovatione consensus et concedendi ipsam *sanationem in radice*.

(161) Pius VII. in epist. ad Arch. Mog. 8. Oct. 1803.; S. C. Inq. a. 1881. de Vicariat. Apost. Curaçao apud *Perrone* l. c. p. 272. not. 165. et *Feije* l. c. n. 334.; S. C. Inq. 11. Mart. 1868. declaravit cap. *Tametsi* quondam certo in Iaponia promulgatum vim legis *nunc* non amplius obtinere sive in desuetudinem abiisse etiam pro *catholicis*. Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1408. iunct. 1386. sq.; *Sabetti* l. c. p. 755.; *Biederlack* in Act. theol. Oenip. tom. VI. p. 635. sq.; *Scherer* l. c. p. 212. not. 221.; *Van de Burgt* l. c. p. 260. sq.; *Gasparri* l. c. n. 904.; *Feije* l. c. 301. sq.; *D'Annibale* l. c. P. III. n. 458. not. 46.; *Wernz* supra h. tit. not. 108.

(162) Cfr. de illo principio individuitatis contractus matrimonialis: *Wernz* l. c. t. IV. n. 40.; *Rosset* l. c. n. 2085. sq. 2097. sq.; *Feije* l. c. n. 316.; *Boeckenhoff*, De individuit. matrim. p. 5. sq. 13. sq.

rum domicilium vel quasidomicilium ante celebrationem matrimonii in loco, ubi caput *Tametsi* non vigeat (163).

V. *Renovatio consensus* matrimonialis erat necessaria, cum matrimonium in forma Tridentina publice contractum propter impedimentum occultum esset nullum ideoque saltem secreto convalidandum (164).

VI. Parochus aut alius legitimus Superior generaliter a communitate aut nullatenus aut nonnisi difficillime et periculosissime et post diuturnam moram adiri potuit. Qua difficultate existente praevaluit ius naturale ad matrimonium, sed nihilominus ad valorem matrimonii saltem praesentia duorum testium requirebatur (165); hortandi autem erant fideles, qui

(163) S. C. C. in cit. caus. Colon. 5. Sept. 1626.; Benedicti XIV. Const. • *Paucis abhinc* • 19. Mart. 1758.; *Schmalzgr.* h. t. n. 108.; *Reiffenstuel* h. t. n. 129.

(164) Quae controversia olim potissimum per rationes internas agitata (cfr. v. g. *Sanchez* l. c. l. II. disp. 37. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 118. sq.) nunc iam diu iuxta assertionem in textu datam certo est soluta. Cfr. *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 87. n. 62. 63., ubi id probat tum rationibus iuridicis etiam ex ipso Concilio Trid. petitis tum ex responso S. Poenitentiariae Pii V. auctoritate corroborato et ex decisione S. C. C. relata a *Fagnano* in comment. cap. 30. X. de spons. IV. 1. n. 14. praxique Curiae Romanae; Act. S. Sed. vol. II. p. 19. et p. 52. sq.; *Rosset* l. c. n. 2126. sq., ubi ex *Benedicto XIV.* probat scriptores quosdam falso supponere S. Poenitentiarium in matrimonio iam rite, sed ob occultum imped. invalide contracto unquam apponere clausulam dispensationi de servanda forma Tridentina in convalidatione; *Scherer* l. c. p. 502. sq. not. 16.

(165) Quamplurima decreta SS. CC., quibus haec doctrina confirmatur, allegantur in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1386. sq. 1396. 1400. 1401.; S. C. C. 19. Ian. 1605. et 30. Mart. 1669.; S. C. de Prop. F. 27. Iun. 1625.; Pius VI. in epist. ad Ep. Lucion. 28. Maii 1798.; S. C. Inq. 23. Mart. 1808. Ita v. g. S. C. Inq. 1. Iul. 1863. Episcopo Vallispratensi respondit: • *Quando difficilis nec tutus est accessus, et ignoratur, quandonam parochus haberi possit, et praevideatur spatio saltem unius mensis a loco absfuturus nullusque alius sit, qui vices parochi suppleat, matrimonium valere absque praesentia parochi, servata tamen in eo, quoad potest, forma Concilii, nempe adhibitis saltem duobus testibus* •. Cfr. quoque *Schmalzgr.* h. t. n. 103. sq. 116. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. lib. XII. cap. 5. n. 5.; *Perrone* l. c. t. II. p. 282. sq.; *Giovine* l. c. t. I. p. 588. sq.; *Feije* l. c. n. 303. sq.; *Gasparri* l. c. n. 965. sq.; *Rosset* l. c. n. 2099. 2136. sq. Num principium allegatum etiam impossibilitati vel difficultati particulari hominis privati praesertim in articulo mortis applicari possit, ex communi sententia et praxi est negandum (cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 17. n. 4.; *Schmalzgr.* h. t. n. 105. sq.; *Feije* l. c. n. 304.; *Rosset* l. c. n. 2141. sq.; *Gasparri* l. c. n. 968.); sed *Ballerini* in notis ad *Gury* l. c. t. II. n. 840. et *Ballerini-Palmieri*, Op. theol. mor. l. c. n. 1198. sq. cum nonnullis veteribus scriptoribus defendunt affirmativam sententiam. At cit. decr. S. C. Inq. 13. Dec. 1899. casui urgentissimo de concubinariis per facultatem dispensandi nunc melius provisum est.

ita matrimonium contraxerunt, ut postea benedictionem sacerdotalem peterent. Praeterea ipsis onus incumberebat curandi, ut matrimonium eorum inscriberetur in sacramentali registro missionis vel proximioris ecclesiae, cui subiiciebantur. Cfr. S. C. Inq. 14. Nov. 1883. Quae sanctiones de supplenda praesentia parochi in novum ius per caput "Ne temere", statutum transierunt, ut postea dicitur.

VI. De poenis contra violatores decreti Tridentini statutis.

174. Concilium Tridentinum cap. *Tametsi* eos, qui aliter quam praesente parochus vel alio sacerdote de ipsius parochi seu *Ordinarii* licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentarent, ad sic contrahendum omnino *inhabiles* reddidit, et huiusmodi contractus nullos et irritos decrevit. Insuper *parochum* vel *alium sacerdotem*, qui minore *testium* numero quam erat praescriptum, et *testes*, qui *sine parochus* vel *sacerdote* huiusmodi contractui interessent, necnon ipsos *contrahentes* graviter *arbitrio Ordinarii* punire praecepit (166).

175. Quodsi quis *parochus* (etsi nondum sacerdos) vel *alius sacerdos* (non alius inferior clericus) sive regularis (167) sive saecularis (non *Ordinarius*) esset, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine (168) licere contenderet, alterius parochiae sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio *coniungere aut benedicere ausus* fuisset, *ubicunque* cap.

(166) *Schmalzgr.* h. t. n. 131.; *Gury-Ballerini* l. c. n. 838. not. a.; *Gasparri* l. c. n. 994.; Conc. prov. Tolos. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 1055.; *Thesaurus*, De poen. eccl. v. Matr. cap. 6.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 336. Cfr. *Sanchez* l. c. lib. III. disp. 42. sq. fuse disputantem de omnibus poenis ob clandestinam celebrationem matrimonii inflictis.

(167) Excommunicatio cap. 1. de privileg. V. 7. in Clem. *regularibus* ipso iure inflicta etiam ob prohibitam matrimonii solemnizationem, quae probabilius iam ab ipso Concilio Tridentino est sublata, saltem *ubicunque* cap. *Tametsi* rite fuerat promulgatum (cfr. S. C. C. apud *Giraldi*, Expos. iur. pont. P. I. sect. 891.; *Thesaurus*, De poen. eccl. v. Matr. cap. 1.; *Scherer* l. c. § 113. not. 39.; *Gasparri* l. c. n. 994.; *D'Annibale*, Summ. Theol. mor. P. I. n. 304. not. 12.; *Kober*, De Susp. p. 273. contra *Sanchez* l. c. lib. III. cap. 48. n. 8. aliosque), nunc per Pii IX. Const. "Apost. Sedis" certo est *universaliter* abrogata. Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 231.; *Rosset* l. c. n. 2287.

(168) S. C. C. in caus. Ilerd. 28. Maii 1785. ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 234. n. 62.

Tametsi vigeat, ex eodem capite tamdiu suspensus (169) *manebat*, quamdiu ab Ordinario (170) eius parochi, qui matrimonio *interesse* debebat, seu a quo *benedictio* suscipienda erat, absolveretur.

VII. De parochio proprio eiusque delegato atque de testibus.

176. Concilium Tridentinum cap. *Tametsi* ob sapientissimas rationes *testem qualificatum*, qui validae matrimonii celebrationi ex potestate ordinaria assisteret, *solum* constituit *parochum*, non *notarium* sive tabellionem. Quo nomine parochi intelligitur imprimis is, qui *ecclesiae* sive *officio parochiali* in perpetuum praepositus est eiusque *actualem* curam et administrationem exercet (171). Veris et proprie dictis parochis titularibus sive inamovibilibus aequiparantur: *Vicarii curati perpetui* vel *temporales*, qui vices parochi gerunt, in quo residet cura *habitualis*; *rectores* ad nutum amovibiles canonicarum parochiarum, qui in variis regionibus v. g. in Gallia et Belgio vocantur *deservitores* sive succursalistae; missionarii

(169) Rationes canonicae, ob quas *Suarez*, De censuris disp. 31. sect. 3. n. 18. aliique hanc suspensionem ad solum *officium* sacerdotale (*ordinem*) restringunt neque ad *officium* et *beneficium* extendendam esse tenent, vel vicissim alii v. g. *Scherer* l. c. p. 241. ad solum *officium* limitant, nec ad *ordinem* et *beneficium* extendunt, iuxta generalia principia interpretationis non sunt omnino efficaces; suspensio enim generaliter et sine limitatione inflicta non ad solum officium et ordinem, sed etiam ad beneficium debet extendi. Cfr. *Kober*, D. Susp. p. 269. sq.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 900. At cum quis puniatur, in quo peccavit, et *par* poena omnibus sacerdotibus etiam non beneficiatis et regularibus infligatur, et auctoritas non paucorum doctorum accedat, probabilitas mitioris sententiae restringentis suspensionem ad officium sacerdotale in praxi non est neganda. Cfr. *Thesaurus*, De poen. eccl. l. c. cap. 1.; *Giraldi* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 995. sq.; *Pennacchi* l. c. t. II. p. 479. sq.; *Feije* l. c. n. 283.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 335. sq.; *Rosset* l. c. n. 2285. sq.

(170) *Sanchez* l. c. l. III. disp. 29. n. 3. sq. disp. 52. n. 4.

(171) *Schmalzgr.* h. t. n. 135. sq.; *Gasparri* l. c. n. 906. sq. 908.; *Feije* l. c. n. 290.; *Garcias*, De benef. eccl. P. IV. cap. 2. n. 1. sq. 7. Parochus quamvis ex institutione *collativa tituli* iam ante *adeptam possessionem* obtineat *ius in re* i. e. in beneficio suo parochiali, tamen in praxi ante captam possessionem omnino abstinere debet ab assistentia et benedictione; secus saltem illicite discederet a disciplina vigente, imo sua assistentia etiam *valori* matrimonii non consulit, si ipsi tanquam *deservitor* ab Episcopo accurate *dies* capiendae possessionis esset praefixus, antequam munere parochiali nondum gaudeat. Ex iure deer. « *Ne temere* », n. IV. § 1. *adepta possessio* vel *initum officium* ad valorem requiritur.

vel curati (172), qui v. g. in America septentrionali vel Canada missiones sive *quasiparochias* administrant; *oekonomi* sive provisores parochiae *vacantis* (173); *viceparochi*, qui a parocho vel ab Ordinario deputantur ad *universam* curam animarum exercendam *non excepta* assistentia in matrimoniis loco parochi *diutius absentis* (174), vel *praesentis*, sed *impediti* v. g. ob senium vel infirmitatem vel imperitiam (175). Sub iure Tridentino quaestio de sufficiente delegatione saepe dubitationi obnoxia erat. Decretum „ Ne temere „ num. VI. claram pro delegatione normam statuit, parochus scilicet et

(172) Resp. Pii VII. 17. Maii 1804. pro Hollandia apud *Van de Burgt* l. c. p. 201. sq.; S. C. Inq. 14. Nov. 1883. et 23. April. 1890. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 126. et vol. XXVI. p. 387.

(173) S. C. C. in c. Aquens. 9. Maii; 12. Sept. 1874. in Act. S. Sed. vol. VIII. p. 129. sq.; *Van de Burgt* p. 220. sq.

(174) S. C. C. 10. Iun. 1591. et 16. Mart. 1630. apud *Giraldi* l. c. P. II. sect. 115. n. 22.; S. C. C. 2. Iul. 1758. in fol.; S. C. C. 22. Iun. 1839.; *Feije* l. c. n. 296.; *Gasparri* l. c. n. 910.; *Fagnanus* in cap. 2. X. de clandest. IV. 3. n. 28. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 191. sq. At *tenor et circumstantiae* deputationis v. g. ad paucos dies vel ad complures hebdomadas sedulo attendantur, ut constet in *generali* quadam deputatione ad curam animarum etiam inclusam esse assistentiam in matrimoniis. Quare S. C. Inq. 7. Sept. 1898. in Anal. eccles. t. VI. p. 483. sq. miram illam opinionem, „ *quod valide fidelium matrimoniis quilibet sacerdos dioeceseos sacrum ministerium exercens absque speciali Ordinarii aul parochi delegatione assistere valeret vi facultatis generalis ei concessae administrandi omnia sacramenta, quae ordinem episcopalem non requirunt* „, ita reprobavit: „ *Negative, nisi agatur de viceparochis, qui ex consuetudine dioecesis habitualiter delegati censeantur pro propria parochia* „.

(175) S. C. C. 22. Iun. 1581. apud *Fagnan.* l. c. n. 32. Quae doctrina nequit *generaliter* extendi ad omnes illos vicarios vel *coadiutores*, qui parocho *praesenti* et *valenti* in cura animarum *assistunt*. Cfr. S. C. C. in c. Turrit. 19. Iun., 13. Dec. 1795. et in c. Genet. 19. April. 1834.; *Gasparri* l. c. n. 914. Quare ex *consuetudine* vel *statuto particulari* dioecesium erendum est, num *tales* coadiutores sive ab Ordinario sive a parocho ad sacramentorum administrationem *etiam* cum iure assistendi matrimoniis per delegationem ad *universalitatem* causarum deputentur. Cfr. cit. resp. S. C. Inq. 7. Sept. 1898. Quae delegatio generalis *quandoque* datur saltem *primo* vicario parochiali v. g. Parisiis (cfr. S. C. C. in c. Bosanens. 28. Nov. 1789.; *Gasparri* l. c. n. 910. 915. 945.); at ex disciplina aliarum dioecesium huiusmodi vicarii sive a parocho assumpti sive ab Ordinario delegati, ut *adiuvant* parochum in iis, quae ipsis demandantur, nequeunt assistere matrimoniis, nisi a parocho pro casibus *particularibus* acceperint *specialem* licentiam. Cfr. v. g. pro Belgio, Germania, Austria, Gallia: *Feije* l. c. n. 296.; *Aichner* l. c. § 192. not. 16.; *Scherer* l. c. p. 203.; *Schnitzer* l. c. p. 189. not. 4.; *Gasparri* l. c. n. 915., unde efficitur interdum *nimis generaliter* omnibus vicariis parochialibus Galliae ius assistendi matrimoniis tribui.

loci Ordinarius licentiam concedere possunt alii sacerdoti determinato ac certo ut matrimoniis intra limites sui territorii adsistat.

Cumulative cum parochis hoc iure assistendi matrimonii celebrationi fruuntur vi iurisdictionis superioris et ordinariae: *Rom. Pont.* in toto orbe terrarum pro universis fidelibus (176), *Legatus* a latere in coniugiis provinciae legationis suae (177),

(176) Leo XII. Const. « *Invicta* », 4. Oct. 1828., ubi « *ex speciali commissione Summi Pontificis* », Romae quotannis fideles, qui domicilium in patria retinent, matrimonio iungi dicuntur. Quam specialem commissionem nec Cardinalis Vicarius in Urbe vi suae ordinariae potestatis, nec Episcopus residentialis in sua dioecesi concedere valent. Nam ex declar. S. C. Inq. 9. Nov. 1898. in Anal. eccles. t. VII. p. 6. *Ordinarius loci parochis* nequit concedere licentiam assistendi matrimoniis eorum, qui diu in dioecesi quidem sunt versati, sed in nulla *parochia* dioecesis verum vel quasidomicilium *canonicum* habent, nisi sint *vagi*; Gasparri l. c. n. 933. sq.

(177) Cap. 2. de off. Leg. I. 15. in Sext.; *Schmalzgr.* h. t. n. 138. Quodsi *Schulte*, Eher. p. 61. not. 18. idem ius assistendi matrimoniis sine ullo dubio vindicat etiam *Nuntiis Apostolicis* in propriis provinciis et *Cardinalibus* in suis *titulis* Urbis, id adeo audacter et indiscriminatim non est asserendum. Nam nequaquam omnes Nuntii Apostolici sunt equiparati Legatis a latere, atque illi quoque, qui *cum potestate Legatorum a latere* mittuntur, ex *Brevi suarum facultatum* colligant necesse est, num forte ipsorum potestas, quam Pius VI. in responsione ad quatuor Metropolitanos Germaniae vocat *stabilem* et *ordinariam*, fuerit extensa vel *limitata* praesertim circa assistentiam in matrimonio subditi *extra* provinciam. Cfr. *Giobbio*, Lezioni di diplomazia ecclesiastica. t. I. p. 281. sq.; *Scherer* l. c. p. 202. not. 180.; *Gasparri* l. c. n. 938. Ed. 3. (1904.) n. 1122. negat, Nuntii potestatem vi muneris ad matrimonia protendi posse.

Quoad Cardinales sane non pauci ex antiquioribus et recentioribus scriptoribus idem tenent atque *Schulte*, v. g. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 28. n. 7.; *Schmalzgr.* h. t. n. 139.; *Zitelli* l. c. p. 386.; *Gury-Ballerini* l. c. t. II. n. 848.; *Schnitzer* l. c. p. 184. alique v. g. *Scavini*. Quae sententia fuit indubitata ex iure *antiquo* (cfr. cap. 11. X. de maior. I. 33.), quo Cardinales habuerunt ordinariam et quasiepiscopalem iurisdictionem in clerum et populum suis titulis adscriptum. At *quasiepiscopalis* illa iurisdietio Cardinalium in suis titulis quamvis Innoc. XII. Const. « *R. Pontifex* » 17. Sept. 1692. non fuerit penitus extincta (cfr. *Wernz* l. c. t. II. n. 632.), tamen quoad *clerum* tituli reducta est ad potestatem quandam oeconomicam, in iis, quae concernunt servitium ecclesiae atque disciplinam et morum correctionem, in *populum* vero penitus cessavit, nisi aliunde populus manserit adscriptus titulo ut *ecclesiae parochiali*. Quare *Scavini* propter rationem allatam Cardinalibus *nunc* ius assistendi matrimoniis in suis titulis simpliciter negat, *Gasparri* l. c. n. 938. et *Rosset* l. c. n. 2149. saltem videntur in dubium vocare, *Scherer* l. c. p. 202. in not. 182. restringit ad titulos, qui *simul* sunt *ecclesiae parochiales*. Certe nulla ratio apparet, ob quam Cardinalis in ecclesia tituli *populo* et *parochianis* carente v. g. in

Episcopi (178) et *Vicarii generales* etiam sine speciali mandato *Episcopi* (179) et *Vicarii capitulares* (*Capitulum*) in matrimoniis suorum dioecesanorum, *Vicarii Apostolici* et *Praelati nullius* in nuptiis fidelium sui territorii (180).

Denique facultas *valide* assistendi matrimoniis parochianorum ut *testis autorizabilis* existit etiam in *parcho*, qui non-

titulo *S. Stephani* matrimoniis assistere valeat. Imo ex informatione accepta a competente auctoritate Cardinales etiam in suis titulis, qui simul sunt ecclesiae parochiales, matrimoniis illorum parochianorum non amplius iure proprio possunt assistere; praxis enim Romana est contraria, nec Cardinales potestatem parochi actualis retinuerunt.

(178) *R. I. 79. in Sext.*: « *Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscat* », iunct. cap. *Tametsi*, in quo *Ordinariis* ius assistendi expresse non tribuitur, sed implicite in facultate deputandi alium sacerdotem praeter parochum ad assistantiam. Cfr. *Feije* l. c. n. 293.; *Gasparri* l. c. n. 933. 938. 941.

Archiepiscopus sive *Metropolitanus* in propria *diocesi* gaudet eodem iure assistendi, quo reliqui *Episcopi* praediti sunt. Quam praerogativam nequit extendere ad *alias* dioeceses suae provinciae ecclesiasticae, nisi forte legitime fungatur officio *visitoris* in dioecesi *Episcopi* suffraganei vel in casu *appellationis* v. g. contra vetitum *Episcopi*, et res transierit post sententiam *Metropolitani* in rem iudicatam. Cfr. cap. 11. X. de off. iud. ord. l. 31.; *Sanchez* l. c. n. 2. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 138.; *Gasparri* l. c. n. 935. aliique. At uterque casus nostra aetate videtur habere exiguum utilitatem, neque ex natura rei et *praxi* constanter vigente omnino liquet de illo iure *visitoris* vel *iudicis* *appellationis*. Cfr. *Scherer* l. c. p. 202. not. 185.

(179) *S. C. C. 4. Iul. 1602.*, in c. *Taurin.* 26. Sept. 1697., in c. *Callien.* 7. Sept. 1776., in c. *Compost.* 19. Sept. 1744., in c. *Segnen.* 17. Nov. 1736., 29. Aug. 1857.; *Richt.* l. c. p. 230. n. 56. sq.; *Gasparri* l. c. n. 936., ubi assertio de valida assistentia *Vicarii generalis*, qui suspensam *iurisdictionem* habet, sed *officium* retinet, difficulter conciliatur cum opinione *Feije* l. c. n. 293., de *invalida* assistentia *Episcopi* iam praekonizati, qui litteras apostolicas *Capitulo* nondum praesentavit; nam par videtur esse utriusque conditio ex defectu *iurisdictionis* et *officio obtento*, nisi aliunde repetatur disparitas in *Episcopo* ex absoluta prohibitione omnis administrationis ante conditionem impletam. Cui *Vicario generali* nequaquam equiparandus est *Officialis* vel *Provisor* a *Vicario generali* distinctus, qui in diversis regionibus v. g. in Germania, Gallia, Belgio praestit tribunali dioecesano; nam in officio *iudicis* huiusmodi *ius assistendi* certo non continetur; aliter *Scherer* l. c. p. 202., ubi tamen fatetur *Officialem melius* abstinere ab illa assistentia.

(180) Quibus *Praelatis nullius* nequeunt adnumerari illi *Praelati*, qui tantum ut parochi *habituales* praesunt paroeciis suis monasteriis vel *Capitulis incorporatis*. Denique *Praelati medi*, quibus vera *iurdictio* quae *episcopalis* competeat in *clerum et populum* alicuius territorii a *diocesi* non omnino separati, per se iure assistendi non videntur caruisse, sed nostra aetate vix amplius reperiuntur. Cfr. *Wernz* l. c. t. II. n. 818.

dum presbyter ordinatus est (181), item in paroco putativo, modo adsit titulus coloratus cum errore *communi* (182), *nec* periit ex iure Tridentino in *paroco excommunicato* etiam vitando, *suspensio*, *interdicto*, *irregulari*, vel cui ab *Episcopo* assistentia est *prohibita* (183), quamdiu *titulo* sive *officio* parochiali non est *privatus*. Quare parochus notorie *intrusus* vel *publicus haereticus* iam *ante* sententiam declaratoriam valide matrimonio *non* assistit (184).

177. Ut valide contraheretur matrimonium iuxta statuta capituli *Tametsi*, non sufficiebat praesentia parochi vel Ordinarii *qualiscumque*, sed praesens esset necesse erat parochus

(181) Cap. 14. de elect. l. 6. in Sext.; S. C. C. 1. Dec. 1598. et 29. Mart. 1653.; *Rosset* l. c. n. 2190. sq.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 20. n. 3.; *Schmalzgr.* h. t. n. 169. sq.; *Reiffenstuel* h. t. n. 70.

(182) S. C. C. 10. Mart. 1770. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 229. n. 51.; S. C. C. m. Dec. 1593. et 29. Mart. 1653., 31. Iul. 1627. apud *Giraldi* l. c. P. II. sect. 115. n. 19. 23.; *Schmalzgr.* h. t. n. 180.; *Van de Burgt* l. c. p. 196.; *Feije* l. c. n. 291.; *Giovine* l. c. t. I. p. 583. sq.; *Rosset* l. c. n. 2195. sq.

At controversia est, num titulus coloratus ita *requiratur*, ut *solus* error communis *non sufficiat*, quemadmodum tenent: *Sanchez* l. c. disp. 22. n. 49. sq. *Pirhing* h. t. n. 18.; *Rosset* l. c. n. 2197. sq. alique multi; at negant: *Reiffenstuel* h. t. n. 78.; *Gasparri* l. c. n. 913.; *Schnitzer* l. c. p. 181. Quae sententia non caret probabilitate propter bonum commune, dummodo ne extendatur ad parochos *notorie* titulo destitutos sive ad errorem communem, qui facile et brevi tempore detegi potest. Cfr. *Scherer* l. c. p. 197. not. 154.; *Feije* l. c. n. 291.

(183) S. C. C. 3. Mart. 1599.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 21. n. 4. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 173. sq.; *Rosset* l. c. n. 2202. sq.; *Feije* l. c. n. 286. sq.; *Kober*, D. Kirchenbann p. 300. sq.; *Gasparri* l. c. n. 920. 938.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. lib. 12. cap. 5. n. 2. sq.; *Giraldi* l. c. P. II. sect. 115. n. 28.

(184) S. C. C. 19. Maii 1572. apud *Giraldi* l. c. n. 25. iunct. *Fagnan.* in cap. 9. X. de haeret. V. 7. n. 38.; *Rosset* l. c. n. 2207. sq. 2213.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 164. not. 9.; paulo aliter *Gasparri* l. c. n. 921., ubi in haeretico *publico* ad amittendam facultatem valide assistendi requirit *prae-viam sententiam declaratoriam*. At quae de paroco notorie haeretico indubitanter valent, nequeunt eadem ratione extendi ad parochos, qui *facti* sunt *puri schismatici* i. e. non *simul* haeretici. Cfr. cap. unic. de schismat. V. 3. in Sext. iunct. *Fagnan.* in cap. 1. X. de schismat. V. 8. n. 25. sq. 80.; *Rosset* l. c. n. 2210. sq.; *Hollweck* l. c. p. 166. not. 5.; *Gasparri* l. c. n. 921. not. 2., ubi ad doctrinam iuxta *D'Annibale* l. c. P. III. n. 461. not. 62. in textu de schismaticis orientalibus expositam scite animadvertit: « *Haec obscura sunt, nisi recolantur, quae fusius tractant canonistae agentes de haereticis et schismaticis* ». At licet illa recolantur, non pauca remanent obscura. V. g. *D'Annibale* in ultima editione non amplius expressis verbis tenet illam doctrinam: « *Et si adest quoque praeter populum parochus catholicus, uterque assistere potest* », neque sufficienter solvitur difficultas ex *inhabilitate* schismaticorum et ex *haeresi* adiuncta schismati.

vel Ordinarius *proprius* saltem *unius* ex nupturientibus (185). Proprius vero parochus *non* erat parochus loci *originis* sive *nativitatis* vel possessionis bonorum absque mora sive habitatione (186), sed is, in cuius parochia aut uterque aut alteruter ex contrahentibus iuxta *leges canonicas verum* aut *quasi-domicilium habitationis* habebat. Legem Tridentinam cum tantummodo parochum competentem ad valide matrimonio assistendum statuisset, qui *proprius* sit contrahentium parochus, i. e. in cuius parochia saltem alteruter contrahens habeat domicilium vel quasi-domicilium, ad haec usque tempora a nemine in dubium vocabatur. Occasione vero novae legis de forma matrimoniali parandae plures auctores sententiam argumentis proponebant, Concilium quidem Tridentinum quemcumque parochum testem qualificatum admisisse, per interpretationem autem authenticam statim post Concilium constanter adhibitam et per unanimem consensum scriptorum factum esse, ut potestas valide assistendi ad parochum proprium restringeretur. Hanc de parcho quolibet competente sententiam defendunt *Pius a Langonio*, Votum in c. Wratlaviensi 1904, *August. Sili*, in voto de schemate formae

(185) Rit. Rom. l. c.; decis. S. C. C. relatas a *Bened. XIV.*, Instit. eccl. 33. n. 5. et a *Fagnano*, Comment. in cap. 2. X. h. t. de cland. desp. n. 33.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 29. 23. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 134.; *Gasparri* l. c. n. 916. sq.; *Feije* l. c. n. 203.; *Wernz*, Vot. cit. in c. Paris. n. 51. sq.; *Boeckenhoff* l. c. p. 14. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 182. sq.; *Scherer* l. c. p. 198.

Quodsi ex iure mere *particulari* interdum parochus sponsi vel frequentius et convenientius parochus sponsae (cfr. S. C. C. a. 1573. apud *Fagnan.* l. c.; Arch. f. k. K. t. 64. p. 233. sq. iunct. *Scherer* l. c. p. 198. 240.; *Rosset* l. c. n. 2149. 2158.) habet praeferebantiam in solemnizando matrimonio, id ad *licitatem* et ordinanda iura stolae, non ad *validitatem* requiritur. Quo iure particulari non existente parochi sponsi et sponsae ex iure communi Tridentino pari gaudebant praerogativa etiam ad licitam assistantiam. Similiter si *Benedict. XIV.* Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 8. n. 12. pro Italo-Gracis decrevit matrimonium sponsi latini et sponsae graecae coram parcho *proprio* sponsi latini esse ineundum, huiusmodi decretum, cum clausula irritante careat, actum in contrarium gestum reddit illicitum, non invalidum, ut recte tenent *Laemmer* in Arch. f. k. K. t. XI. p. 363. sq. et *Scherer* l. c. p. 198. Idem principium applicandum est in Galicia *conventioni* de matrimoniis inter sponso *diversi ritus*. Cfr. Arch. f. k. K. t. XIV. p. 12.

(186) S. C. C. in caus. Mutin. 18. Nov. 1702.; Instr. Card. R. §§ 38. 44.; Secret. S. C. C. in c. Iard. 24. Aug. 1724.; *Schmalzgr.* h. t. n. 144. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. n. 1. sq. 6.; *Rosset* l. c. n. 2150.; *Feije* l. c. n. 203.; *Gasparri* l. c. n. 918.

matrimonii immutandae, *Bened. Ojetli*, In ius antepianum et pianum ex decreto " Ne temere „ p. 26 num. 25. *A. Boudinon*, Le Mariage et les fiançailles, p. 23 sqq. Auctores hi maxime ea ratione nituntur, Concilium in decreto " Tametsi „ his verbis uti: " Qui aliter quam praesente parochus, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit „. Concilium ergo, cum hic de parochus sine addito loquatur, de quocumque parochus intelligendum esse hi auctores censent. Secus enim, aiunt, parochum proprium dixisset, quemadmodum in eodem contextu a proprio contrahentium parochus iubet matrimonium denunciari, benedictionem a proprio parochus fieri. Quae argumentatio contrariam interpretationem, inde a tempore Concilii universaliter receptam, non videtur elidere. Nam 1º bis in eodem capite de proprio parochus loquens minime hoc tertio loco de parochus in alio omnino sensu credendum est sermonem fecisse. Addidisset aliquam diversae significationis indicationem. 2º Si Concilium de proprio parochus non est intelligendum, dedisset illimitatam facultatem, ut omnis parochus ubicumque assisteret et quemlibet sacerdotem delegaret. 3º Poena sancitur in parochum vel alium sacerdotem, qui alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere audeat. Ille licentiam dat assistendi, qui ipse ut assistat competens est. Nullibi autem Concilium distinctionem illam indicat, quae decreto " Ne temere „ inducta est, quasi omnis quidem parochus valide, licite autem tantummodo parochus proprius assistere possit. Si enim hanc distinctionem subintellexisset, debuit indicare modum et condiciones, sub quibus alius parochus competens fieret. 4º Statim post Concilium competentia solius proprii parochi universali interpretatione intellecta est, ut odiosum sit nunc sine persuadente ratione autumare, per erroneam interpretationem inde a Concilio ortam competentiam ad valide assistendum matrimoniis fuisse ad proprium parochum restrictam. Quare cum *Lombardi*, qui alterum votum de forma matrimoniali mutanda exaravit, dicendum est, Concilium Tridentinum statuuisse *parochum proprium competentem ad valide assistendum matrimoniis* (187).

(187) Urban. VIII. Const. • *Exponi* • 14. Aug. 1627.; Bened. XIV. Const. • *Paucis* • 19. Mart. 1758.; Bened. XIV., Inst. eccl. 33.; S. C. C. in caus.

Domicilium habitationis (188) (domum colere, domicilium) verum in ordine ad *matrimonium* est *habitatio actualis* (sedem habet vel domum colit more aliorum civium) in aliquo loco i. e. in parochia cum *intentione* ibidem (i. e. non solo municipio in complures parochias forte diviso vel in dioecesi) *perpetuo* manendi, nisi causa quaedam alio avocet. Quasidomicilium ad eundem finem est *habitatio actualis* (more aliorum civium) in aliquo loco sive parochia cum *intentione ibidem* manendi per *maiorem anni partem* (189). Quibus domiciliis aliquis sit *incola* sive *parochianus* et opponitur *hospiti* vel *pe-*

Eugubin. 24. Maii 1788.; Instr. Card. R. §§ 39. sq.; Gasparri l. c. n. 916. sq. 924. sq. Quare quicumque in aliquo loco solummodo acquirit domicilium vel quasidomicilium secundum *leges civiles* plane *difformes* a iure canonico v. g. *per meram adscriptionem inter municipes* absque actuali habitatione in parochia vel sine *intentione* ibidem commorandi per maiorem anni partem vel simpliciter commoratione per tres hebdomadas, in illo loco *proprium parochum* ratione domicilii canonici non habet. Cfr. S. C. C. 28. Aug. 1864. in Act. S. Sed. vol. II. p. 129. sq.; S. C. Inq. 9. Nov. 1898. in Anal. eccl. t. VII. p. 6.; Rosset l. c. n. 2153. in not.; Laurin in Arch. f. k. K. t. 26. p. 236. sq. Vota Aug. Sili et Carol. Lombardi cfr. Anal. eccl. XVI. (1908.) p. 100. sq.

(188) Laurin in Arch. f. k. K. t. 26. p. 165. sq. universam doctrinam canonicam de domicilio praeclare exponit; Riganti in R. 24. C. A. n. 32. sq.; Schmalzgr. l. II. t. 2. n. 8. sq.; Wernz, Votum cit. in c. Paris. n. 6. sq. 16. sq. 51. sq. in Anal. eccl. t. VII. p. 64. sq. 66. sq. 194. sq. et supra h. tit. not. 29.; Sanchez l. c. l. III. disp. 23. 24.; Schmalzgr. h. t. n. 147. sq., ubi claris verbis docet ad quasidomicilium in ordine ad *matrimonium* requiri animum habitandi in parochia « *per maiorem anni partem* »; quare si l. II. t. 2. n. 19. ad quasidomicilium tantum exigit animum habitandi per aliquot menses, non per maiorem anni partem, aut priorem opinionem interim mutaverat aut certe ad *matrimonium* non extendit. Hinc complures scriptores recentiores de intentione habitandi tantum per aliquot menses tribuunt Schmalzgruebero, imo etiam Suaresio falsam opinionem Cfr. Rosset l. c. n. 2161.; Schnitzer l. c. p. 175. sq.; Scherer l. c. p. 149. sq. not. 45.; Arndts-Serafini, Lehrb. d. Pand. § 40.; D'Annibale l. c. P. I. n. 82. sq. 84. not. 20.

(189) Feije l. c. n. 209. sq. sollerter proponit controversias olim existentes de modo acquirendi quasidomicilium. At a copiosa suppellectile eruditionis congerenda nunc videtur esse abstinendum. Nam nostra aetate post iteratas decisiones diversarum SS. CC. praesertim hisce ultimis temporibus datas controversiae omnes videntur esse *diremptae* et *antiquatae*, ita ut sententia in textu exposita sit unice *certa*, sublata *probabilitate* adversarum opinionum. Cfr. Instr. S. C. Inq. 7. Iun. 1867. ad Episcopos Angliae et Americae septentrionalis transmissam et in resp. ad postulata Synod. Manutinae denuo confirmatam. Eandem regulam sequuntur S. C. C. et S. C. de Prop. F.; Feije l. c. n. 226. sq.; Schnitzer l. c. p. 177.; Laurin l. c. p. 200. sq.; De Angelis h. t. n. 5.; Act. S. Sed. vol. XI. p. 567. sq. vol. XIV. p. 320. sq.; Rosset l. c. n. 2161. sq.; aliter Scherer l. c. p. 152. sq. 198. sq.

regrino et vago et forensi et extero. Quare ad constituentum (190) quasidomicilium duo haec simul et sola, non alia

(190) A constitutione sedulo distinguenda est probatio veri domicilii vel quasidomicilii, quae pro obiecto habet duplex elementum domicilii sel. factum habitationis et animum manendi. Qua in re translatio bonorum vel longa commoratio v. g. per decennium, quamvis non constituent domicilium, ut putavit v. g. Innocentius IV., tamen praeter expressam declarationem etc. aptissimae sunt praesumptiones et adminicula ad probandam intentionem permanenti in loco. Cfr. Laurin l. c. p. 176. sq. 184. sq. 200. sq.; Scherer l. c. p. 151. not. 38. Porro ex duplici elemento constitutivo etiam consequitur, quod domicilium solummodo amittatur, si tum factum habitationis tum intentio manendi cessant. Cfr. Van de Burgt l. c. p. 208.; Laurin l. c. p. 180. sq.; 190. sq.; Schnitzer l. c. p. 177. alique communiter; aliter Scherer l. c. p. 150. not. 36., ubi tenet per solam contrariam animi declarationem amitti domicilium. At numquid sponsa in die nuptiarum mox cum novo sponso profectura iam amittit domicilium? Cfr. Wernz, Vot. cit. in c. Paris. n. 23. sq.

Quibus opinionibus de domicilio habitationis accidentali et voluntario non obstat, quominus quis in aliquo loco possit habere domicilium habitationis necessarium sive legale i. e. ipso iure vel a magistratu etiam invito constitutum, antequam ibidem forte actu habiteat (cfr. Schmalzgr. l. II. t. 2. n. 14.) v. g. clericus provisor de beneficio residentiali, legitima uxor, filiusfamilias. Vicissim potest deesse intentio habitandi in loco a iure vel a magistratu assignato in perpetuum vel per maiorem anni partem v. g. in damnato ad perpetuam vel annuam poenam carceris; is enim non raro potius habet intentionem quamprimum fugiendi e loco carceris. Quo in casu legis dispositio supplet defectum habitationis vel intentionis. Cfr. Laurin l. c. p. 174. not. 7. p. 212. not. 1.; Aichner l. c. § 164. not. 5. 6. At v. g. filii minores, qui domicilium legale habent in domo paterna (vel materna) non possunt solummodo sua vel parentum voluntate **admittere** huiusmodi domicilium legale, *quamdium minores sunt*; nam privata voluntas nequit mutare ius publicum. Minime vero filii minores *prohibentur* quominus praeterea aliud quoque domicilium vel saltem quasidomicilium sibi **acquirant**. Cfr. Acta S. Sed. vol. VII. p. 508. sq. (de domicilio infantum retento in parochia paterna). Laurin l. c. p. 171. sq. 181. 187. 191. 208. sq. 242. sq.; Feije l. c. n. 204.; Gasparri l. c. n. 925.; Scherer l. c. p. 151. not. 40.; D'Annibale l. c. p. I. n. 83. not. 17. 18.; Riganti l. c. n. 51. (de clerico ordinando ratione proprii domicilii vel paterni domicilii iunct. Gasparri, De sacr. ordin. n. 833.); Wernz l. c. n. 19. not. 1. n. 26. sq. iunct. n. 41. sq. 49. sq.; Bassibey in Revue theol. franc. t. VII. p. 34. sq. Quare Rosset l. c. n. 2151. de filiis, qui domicilium paternum relinquunt cum animo non *amplius redeundi*, recte impugnat argumentationem Roncaglia, qui opinatus est huiusmodi filios non amplius posse contrahere matrimonium coram parocho domicilii paterni *ea ductus ratione*, quod talis filius ut proprium parochum habeat illum, in cuius parochia habitat. Nam Roncaglia non satis attendit aliquem posse habere saltem duo domicilia vera vel unum verum domicilium cum quasidomicilio. At Rosset l. c. pro sua parte opinionem Gobat et Lacroix, qui defendunt competentiam parochi domicilii paterni *filiorum minorum*, solidis argumentis non refellit. Etenim non satis distinguit filios maiores, qui domicilium in domo paterna saltem regulariter libere *deserere*

v. g. translatio bonorum requiruntur, *habitatio nempe in eo loco* i. e. parochia, ubi matrimonium contrahitur atque animus ibidem i. e. in parochia, non tantum in aliqua parte civitatis vel dioecesis *permanendi per maiorem anni partem*. Quapropter si *legitime* constet vel *ambos* vel *alterutrum* ex sponsis *animum* habere permanendi per maiorem anni partem, ex eo primum die, quo duo haec simul concurrunt, nimirum et huiusmodi animus et actualis habitatio, indicandum est quasidomicilium acquisitum fuisse. Quodsi ambo vel alteruter ante matrimonium spatio saltem unius mensis in matrimonii loco habitaverint, censendum est ex praesumptione iuris intentionem manendi per maiorem anni partem exstitisse et quasidomicilium fuisse acquisitum proindeque matrimonium esse validum. At si praesumptio haec iuris, quae ex menstrua habitatione oritur, contrariis elidatur probationibus, quibus certo ac liquido constat praedictum animum nullo pacto exstitisse, tunc profecto contrarium proferri debere iudicium, manifestum est, quia praesumptio cedere debet veritati (191).

possunt (cfr. *Laurin* l. c. p. 175. sq. 240. sq.; Instr. C. R. § 41.; *Scherer* l. c.; *Wernz* l. c. n. 28. 47. sq. 50.) a *minoribus*. Illi enim non sola voluntate parentum, qui illos, utpote sibi subditos, in domum paternam revocare possunt, sed etiam ipsa *iuris* dispositione domicilium *necessarium* in domo paterna retinent nec *privato arbitrio* deserere possunt. Neque dicendum est ita laedi *libertatem* filiorum *contrahendi* matrimonium. Nam filii minores propter *retentum* domicilium necessarium in domo paterna sane impediuntur, quominus *ante* aetatem maiorem sese reddant *vagos*, sed nequaquam prohibentur alibi constituere saltem quasidomicilium et *libere* contrahere matrimonium etiam invitis parentibus. Paulo aliter etiam *Scherer* l. c. p. 151. sq. 198. not. 160. Cfr. quoque S. C. C. in c. Paris. 26. Apr. 1902. de domicilio pupilli necessario in domo tutoris; Act. S. Sed. vol. XIX. p. 236. sq.; *Rossel* l. c. n. 2183., ubi allegat responsum S. Poenitentiariae a. 1876., quo declaratum est validum matrimonium puellae commorantis *extra* parochiam patris *inilum* coram *parcho* patris sui cum viro de *aliena* parochia; *Gasparri* l. c. n. 932. i. f.; cod. civ. Gall. art. 108. 374.; *Allègre* l. c. ad art. 108. 150.

(191) Ita fere ad verbum in cit. Instr. S. C. Inq., 7. Iun. 1867. A norma communi in cit. Instr. statuta S. C. Inq. pro Statibus foeder. Amer. septentr. *ex parte* recessit, cum ad instantiam Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) statueret 6. Maii 1886.: « *Supplicandum SSmo, ut decernere dignetur in Statibus Americae foederatis se transferentes* (ligati *personaliter*) *ex loco, ubi viget caput « Tametsi » in alium locum, dummodo ibi continuo commorati fuerint per spatium saltem unius integri mensis, et status sui libertatem, ut iuris est, comprobaverint, censendos ibidem habere quasidomicilium in ordine ad matrimonium, quin inquisitio facienda sit de animo*

Quae *praesumptio* ex menstrua habitatione in casu *dubio* petita minime ita intelligenda est, quasi *generaliter* saltem ad *licitam* celebrationem per integrum mensem *expectandum* sit, postquam quis in aliquo loco quasidomicilium constituit. Nam ut constat ex cit. Instr. S. C. Inq. 7. Iun. 1867., iam primo die acquiritur quasidomicilium, si duplex conditio fuerit verificata, et facile eae possunt esse circumstantiae, ut ante lapsum integri mensis *aliunde* licitae celebrationi matrimonii nihil obstat (192).

178. *Vagi*, qui domicilium suum cum consilio non redeundi *dereliquerunt* nec novum quoddam domicilium actu acquisiverunt, si matrimonium voluerint celebrare in loco suae *actualis commorationis* capiti *Tametsi* subiecto, nuptias valide celebrare tantum possunt coram parrocho illius loci, in quo *actu* versantur et duobus saltem testibus (193); quodsi

ibi permanendi per maiorem anni partem ». Quod decretum S. C. Inq., ut ex comparatione patet, *difforme* a *generali* supplicatione Conc. plen. Baltimor. III. a Leone XIII. 12. Maii 1886. confirmatum est, sed sub vetere iure ad se transferentes ex loco immuni in locum iuri Tridentino *obnoxium* (ligatos *localiter*) per novam declarationem nondum fuit extensum. Cfr. *De Becker* l. c. p. 93. sq.; *D'Annibale* P. III. n. 457. not. 41. Praeterea rigor iuris Instr. cit. etiam emollitus est per decret. S. C. Inq. 9. Nov. 1898. (cfr. supra h. tit. not. 29.), quo certae dioecesi saltem post elapsos *sex menses* commorationis inquisitio de intentione pariter est remissa.

(192) Ita recte *Rosset* l. c. n. 2165 sq.; *Laurin* l. c. p. 202. n. 5. p. 204. not. 6.; *Scherer* l. c. p. 154. sq. not. 5. alique; aliter *Giraldi* l. c. P. I. sect. 741 aliique.

(193) S. C. C. in c. Theat. 1661. apud *Richt.* l. c. p. 232.; S. C. C. in c. Cracov. 26. Iun. 1886. in Act. S. Sed. vol. XIX. p. 223. sq.; *Ferraris* l. c. v. Matrimonium art. 6. n. 86. cum allegat. decis. S. C. C.; *Schmalzgr.* h. t. n. 160. sq.; *Bened. XIV.* Instit. eccl. 33.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 25. iunct. *Bened. XIV.*, Quaest. can. 182. et *Rosset* l. c. n. 2175. sq. Qua in re passim dicuntur *duae* existere sententiae. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 917. Prior, ut asseritur, cum plerisque scriptoribus v. g. *Sanchez*, *S. Alphonso* aliisque communiter tenet vagum valide et licite coram *quolibet* parrocho *de mundo* contrahere matrimonium, etiamsi altera pars vaga *non* sit; consequenter docet quemlibet parochum totius mundi posse *delegare* alterum sacerdotem, qui matrimonio vagi assistat. Altera sententia, cui evidenter calculum adiciunt: *Benedictus XIV.* l. c. et decretum « *Ne temere* » n. I. § 4.; *Schmalzgr.* l. c. *Rosset* l. c. n. 2178, cum Laymann, Pirhing, Reiffenstuel, De Angelis, Santi, D'Annibale, Lehmkühl, aliisque, indubitanter sustinet vagum posse *solummodo* nuptias celebrare aut coram *parrocho loci*, in quo *actu* habitat, aut coram parrocho proprio *alterius partis*. Quae sententia omnino praeferenda est priori ita expositae, quasi vagus possit matrimonium contrahere coram *quolibet alieno* parrocho, qui forte *adest* in parochia, ubi vagus habitat, vel *requiritur*, ut ad illam *accedat*. Cfr. *Van de Burt* l. c. p. 210.

contraherent matrimonium in loco a iure Tridentino immuni, valide, etsi illicitè inire possent matrimonium clandestinum. Ceteroquin Concilium Trid. Sess. XXIV. cap. 7. de ref. matr. parochis praecipit, ne matrimoniis vagorum intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint et re ad Ordinarium delata ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.

Qua sanctione Tridentina non comprehendebantur pleno rigore illi vagi, qui verè quidem vagi in foro ecclesiastico sunt, sed a recentioribus quibusdam scriptoribus vocantur "*momentanee vagi*... Nam licet *ordinarie* domiciliati sint et per *incertas sedes* pro more improborum hominum vagare *non soleant*, tamen vere et proprie domicilium in una parochia iam dereliquerunt et in altera parochia forte in eadem civitate vel dioecesi sita sibi novum domicilium *actu* iam nondum procurarunt, sed *interim* absque *ullo* domicilio ad breve tempus sive per transennam in tertia quadam parochia habitant, ut frequenter nunc accidit in magnis civitatibus (194).

179. Quibus *principiis generalibus* stabilitis iam facilius solvi possunt dubia de particularibus personis (195) v. g. de militibus, magistratibus, incarceratis, famulis et famulabus, puellis in conservatoriis constitutis, de studiosis adolescentibus, de pupillis, de minoribus filiis vel filiabus, de aegrotis

Nam generatim *vagi* in eo differunt a *peregrinis* et *hospitibus*, quod sint *parochiani* illius parochiae, in qua *actu* commorantur; e contra *peregrini* et *hospites* censentur esse parochiani in ea parochia, in qua *domicilium* habent, non ubi *actu* tantum habitant. Cfr. *Laurin* l. c. p. 224. sq. At nullibi iure speciali de *matrimonio* cavetur, ut ab illa norma communi etiam antiquo iuri Romanorum conformi recedatur. Hinc vagus est legitimus parochianus illius tantum parochi ut proprii in ordine quoque ad matrimonium celebrandum, in cuius parochia *actu* habitat. Accedunt aliae rationes nec magnam vim habent, quae opponuntur pro contraria sententia. Cfr. *Wernz*, Votum cit. in c. Paris. n. 62. Imo *Rosset* l. c. n. 2179. haud sine fundamento animadvertit complures patronos prioris sententiae quoad rem a secunda sententia *non differre*, quippe qui suam opinionem non defendant iuxta rigidiorem explicationem datam etiam de omnibus parochis *alienis*, sed restringant ad quoslibet parochos de mundo si vagus in ipsorum parochia *actu* reperiatur. Quare idem *Rosset* l. c. distinctione et conclusiones practicas *Gasparri* l. c. propter duplicem sententiam contrariam non admittit; negat enim veram controversiam existere inter duas sententias sibi stricte oppositas. Cfr. *Wernz* l. c. i. f.

(194) *Feije* l. c. n. 238.; *Van de Burgt* l. c. p. 211.; *Aichner* l. c. § 192, p. 659. n. 7.; *Laurin* l. c. p. 208. 220. n. 2.; *Scherer* l. c. p. 200. not. 171.; *Wernz* l. c. n. 38.

(195) *Feije* l. c. n. 230. sq.; *Gasparri* l. c. n. 924. sq.; *Laurin* l. c. p. 206. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 211. sq.; *Rosset* l. c. n. 2180. sq.

in hospitali degentibus, de viris nobilibus forte duplici domicilio etiam vero praeditis, de principibus regnantibus. Quare:

I. Qui in *duabus* parochiis habebat duo *domicilia*, *valide* et *licite* coram paracho alterutrius parochiae matrimonium contrahebat etiam illius, in cuius parochia *actu* non habitabat. Quae decisio certe non erat extendenda ad *rusticationem*, quacum ne quasidomicilium quidem est coniunctum (196).

II. *Principes* familiarum regnantium, licet videantur habere domicilium in omnibus civitatibus sui territorii, tamen solummodo coram paracho suae ordinariae residentiae in regno matrimonium celebrare valebant, attentis tamen specialibus forte iuris sanctionibus de proprio paracho *familiae* regnantis v. g. in Austria (197), (Gallia, Lusitania, Hispania).

III. *Filii* vel *filiae minores* valide et licite celebrabant nuptias coram paracho veri vel quasidomicilii *parentum* vel *tutorum*, ubi *necessarium* sive legale habebant domicilium; si alibi quoque acquisiverant saltem *quasidomicilium*, etiam ibidem a nuptiis celebrandis ex iure communi non prohibebantur. Quare quae Romae vel Bononiae etc. iure particulari statuta erant de contrahendo matrimonio v. g. minorum vel famularum coram paracho *veri domicilii paterni*, materni, fraterni (?) forte in *eodem loco praeter* quasidomicilium retenti, ex iteratis decisionibus S. C. C. legitime et convenienter fuerunt decreta, sed ad *licitam*, non ad *validam* nuptiarum celebrationem spectabant (198).

IV. *Magistratus publici*, *professores*, *medici*, cum in parochia sui officii acquirere soleant verum domicilium aut saltem quasidomicilium, etiam in illa matrimonium contrahere poterant, nisi ex circumstantiis pateret, quod ne quasidomi-

(196) Cap. 2. de sepult. III. 12. in Sext.; S. C. C. in c. Paris. 14. Dec. 1889.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. n. 7.; *Gasparri* l. c. n. 932.; *Laurin* l. c. p. 186. not. 1.; *Rosset* l. c. n. 2167. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 152. sq.

(197) *Schmalzgr.* h. t. n. 155.; *Rosset* l. c. n. 2174.; *Laurin* l. c. p. 230 sq.; Arch. f. k. K. t. II. p. 353. sq.; Cfr. quoque S. C. C. 18. Iul. 1733. in ed. *Richt. C.* Tr. p. 288. n. 44. de competentia parochorum, si eodem oppido parochiae non finibus distinctae sunt, sed certis familiis constant; *Gury Ferreres* l. c. t. II. n. 845. not. a. de duabus parocciis Toleti erectis, quae "muzarabes" appellantur.

(198) S. C. C. 24. Maii 1788. 17. Sept. 1842.; *Gasparri* l. c. n. 925.; *Feije* l. c. n. 232.; *Van de Burgt* l. c. p. 214. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 33. n. 16., 88. n. 10.; supra h. tit. not. 190.; *Rosset* l. c. n. 2183. sq.

cilium obtinuerint, v. g. si ad breve *certumque* tempus venerint cum *animo* discedendi ante lapsum sex mensium (199).

V. *Puellae* vel *adolescentes* in *conservatoriis* vel *hospitiis* vel *collegiis* nequibant contrahere coram *capellano* instituti, qui *parochus* omnino non est, sed coram *parcho* loci, in quo *conservatorium* vel *collegium* situm est, si *ibidem habitarent* cum *intentione* manendi *per maiorem* anni partem, servatis tamen quoad *liceitatem* statutis particularibus de *praeferentia* *parochi domicilii paterni* etc., praesertim si agebatur de *puellis* in *monasteriis* monialium educatis (200).

VI. *Famuli* vel *famulae* habent *quasidomicilium* in *parochia domini*, quocum *habitant*, si simul *velint* illic manere *per maiorem anni partem*: secus si neque alibi *domicilium* quoddam v. g. in *domo paterna* retinuerint, *vagis* sunt adnumerandi. Quare in utroque casu *parochus domini*, penes quem actu *habitant*, erat *competens*, ut saltem *validae* *matrimonii* *celebrationi* assisteret, imo etiam *licitae*, nisi propter *ius particulare* iam commemoratum dimittendi erant in eodem loco ad *parochum* retenti *domicilii paterni* vel *materni* (201).

VII. *Aegroti* in aliquo *hospitali* non poterant contrahere *matrimonium* coram *capellano* *hospitalis*, qui nec *parochus* est nec *legitima* *delegatione* munitus. Quodsi *vagi* erant vel tantum *quasidomicilium* in *hospitali* tenebant, coram solo *parcho*, in cuius *parochia* *hospitalis* situm est, *matrimonium* inire poterant; si autem *domicilium* extra *hospitalis* retinebant, nec erant *vagi* nec *praediti* *quasidomicilio* in *hospitali*, coram solo *parcho* vel *Ordinario* *domicilii* retenti vel *delegato* ab *iisdem* rite *deputato* *nuptias* valebant celebrare; at *delegatio* vel ab ipso *Ordinario* loci in hoc casu dari nequibat, nisi saltem unus ex *contrahentibus* esset *ipsius* *subditus* *dioecesanus*; recentiore vero *aetate* in casibus *concubinariorum* *moribundorum* ex decretis cit. S. C. Inq. 20. Febr. 1888. iunct. 13. Dec. 1899. loco *difficilis* *delegationis* *legitima* dari

(199) S. C. C. apud *Garcias*, De benef. P. V. cap. 7. n. 11.; Instr. C. R. § 41.; *Gasparri* l. c. n. 926.; *Feije* l. c. n. 230.; *Laurin* l. c. p. 207.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 88. n. 1. sq. 9. 16.

(200) S. C. Ep. et Reg. 8. Oct. 1723.; S. C. C. 11. Apr. 1651. et aliae decl. apud *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. n. 15. sq.; *Rosset* l. c. n. 2183. sq.; *Gasparri* l. c. n. 927.

(201) S. C. C. in c. *Eugub.* 24. Maii 1788.; *Gasparri* l. c. n. 929.; *Rosset* l. c. n. 2188.

poterat *dispensatio* etiam ab impedimento *clandestinitatis* v. g. quoad *proprium* parochum (202).

VIII. *Milites* ex iure antiquo tenent domicilium *necessarium* in suis praesidiis stabilibus, quod saltem habet vim *quasidomicilii*, si commoratio in illis *ultra semestre* durare debeat (203). At nostra aetate milites praeterea in patria saepe habent *alterum* domicilium in domo paterna sive *legale*, si sint minores, sive *voluntarium* de facto retentum, si sint maiores, atque idcirco etiam in *expeditionibus* raro erunt *vagis* aequiparandi. Quare ipsorum matrimoniis assistere poterat parochus praesidii stabilis aut parochus domicilii in patria retenti. Capellani vero militares sive in praesidiis stabilibus sive in expeditionibus per se competentes *non* erant ad assistentiam in matrimoniis militum praestandam (204), nisi ex privilegiis apostolicis obtinuerint iurisdictionem *personalem* in milites ad omnia sacramenta administranda etiam in praesidiis stabilibus (205). Quae iurisdictio capellanorum militarium a Sede Apostolica v. g. per Capellanum maiorem obtenta non erat neque novo iure est *privativa*, sed *cumulativa* cum potestate aliorum parochorum, qui ex proprio titulo sive in loco praesidii stabilis sive in patria ob domicilium ibidem retentum sive in expeditionibus ratione vagitatis sunt competentes (206).

(202) *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. n. 13.; *Laurin* l. c. p. 211.; *Feije* l. c. n. 236.; *Rosset* l. c. n. 2189.; *Gasparri* l. c. n. 931., qui rigidiores vel benigniores sententias aliorum scriptorum ad iustos limites reducit. Quare si quis in hospitale recipiebatur et ex iudicio medicorum *ante* elapsum semestre *certo* in domum suam poterat redire, in hospitali non acquirebat *quasidomicilium*. Si ex prudenti praevisione infirmitas *ultra* semestre erat duratura vel *ipsa morte* forte iam breviori tempore finienda, parochus hospitalis vel eius delegatus matrimonio huiusmodi infirmi assistere poterant; idem obtinebat iuxta principia iam supra h. tit. not. 29. i. f. stabilita, si ob *incertam* ab initio conditionem morbi infirmus saltem *de facto* iam *per integros sex menses* in hospitali commoratus erat.

(203) L. 23. § 1. D. ad municipal. L. 1.; S. C. C. 15. Apr. 1752. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 228. n. 48.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 88. n. 9.; *Laurin* l. c. p. 206.; *Van de Burgt* l. c. p. 212. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 165. sq. 198. 199.

(204) S. C. C. 26. Sept. 1602. et in aliis caus. apud *Giraldi* l. c. P. II. sect. 115. n. 13.; *Bened. XIV.*, Quaest. can. 182.; *Reiffenstuel* h. t. n. 97.; *Rosset* l. c. n. 2181.

(205) S. C. C. 30. Iul. 1701. 29. Ian. 1707. aliisque in caus. apud *Richt.* l. c. p. 234. n. 61.; Instr. C. R. § 46., ubi pro Austria competentia parochorum militarium restringitur ad *militiam vagam*, et *militia stabilis* dicitur subesse parocho *domicilii*. Cfr. *Scherer* l. c. p. 200. not. 168. de praxi mitiore.

(206) S. C. C. 29. Maii 1683. apud *Richt.* l. c. n. 60.; *Schmalzgr.* h. t.

IX. *Incarcerati*, qui in poenam delicti per maiorem anni partem aut in perpetuum detruduntur in carcerem, acquirunt in loco carceris quasidomicilium aut verum domicilium *necessarium*. Quodsi reclusio fiat solummodo *ad custodiam*, dum processus a iudice *brevi tempore* instruitur, vel ad poenam *infra sex menses* in carcere luendam, ibidem nullum domicilium obtinent, sed antiquum, si quod habent, retinent. Quare in priore casu *parochus loci*, in quo carcer situs est non per se capellanus carcerum, gaudebat iure illorum incarceratorum matrimonia solemnizandi; in altero casu competentia ad assistentiam ex iure proprio ipsi omnino erat neganda, nisi incarcerati essent *vagi* (207).

180. Quamvis ex mente Ecclesiae parochus ipse ut plurimum interesse debeat matrimoniis celebrandis, tamen facultas illa assistendi, ut eruitur ex ipso capite *Tametsi*, de ipsius parochi *proprii* sive *Ordinarii licentia* alii *sacerdoti ex causa vere rationabili* concedi sive, ut impropria quadam ratione dicitur, delegari poterat (208).

Assistentia parochi in matrimonii celebratione non est actus *ordinis* vel *iurisdictionis*, sed exercitium muneris *testis autorizabilis*. Hinc etiam *concessio licentiae* assistendi non est actus iurisdictionis, qua *alteri vere delegatur iurdictio* eccle-

n. 1067. sq.; Rosset l. c.; Schnitzer l. c. p. 184.; Scherer l. c. p. 200.; Laurin l. c. p. 231. sq. Cfr. de huiusmodi indultis: Bened. XIV. Breve 28. Maii 1746. (pro Sardinia); Pii VI. Const. « *Inter cetera* » 12. Oct. 1778. (pro Austria); Leon. XIII. Const. 11. Sept. 1883. et 17. Mart. 1897. apud Gury-Ferreres l. c. n. 850. (pro Hispania).

(207) L. 22. § 3. D. ad municip. L. 1.; S. C. C. in c. Farfens. 26. Mart. 1707; Bened. XIV., Inst. eccl. 33. n. 12.; Laurin l. c. p. 171. 211.; Gasparri l. c. n. 928., ubi recte monet etiam ad custodiam detentos statim posse in loco carceris obtinere quasidomicilium, si certo constaret reclusionem saltem per semestre esse duraturam. Cfr. quoque supra h. tit. not. 29.

(208) Severiora verba, quae Benedict. XIV. Const. « *Nimiam licentiam* » 18. Maii 1743. § 9. propter *speciales circumstantias* et levitatem procedendi parochorum quorundam Poloniae adhibet (« *legitima gravissimaque de causa impeditus* ») attenta praxi et doctrina communiter recepta nequeunt subministrare normam quandam *absolutam* et *universalem*. Neque dicendum est cum *Giovine* l. c. t. I. p. 591. sq. in *Episcopis* requiri « *ineluctabilem necessitatem* », ut alii *sacerdoti praeter parochum proprium* assistendi facultatem concedant, eo quod Bened. XIV. l. c. § 12. hoc vocabulo utatur. Nam praeter rationes iam insinuatias ipse Benedictus XIV. alio in loco (Const. « *Satis vobis* » 17. Nov. 1741. § 8.) pro ipsis matrimoniis *occultis* sive conscientiae *gravem* tantum exigit causam ad delegationem per Episcopos faciendam. Cfr. Feije l. c. n. 295.; Scherer l. c. p. 203. not. 187.

siastica, sed potiore iure dicitur *substitutio* alterius testis autorizabilis vi facultatis a Concilio Tridentino acceptae, quae cum delegatione magnam habet *similitudinem*.

I. Quae *licentia* ut fuerit *valida*, debuit dari a *subiecto* quod habebat facultatem delegandi vel subdelegandi. Quare quicumque erat proprius parochus vel Ordinarius vel alius magistratus iure proprio sive ordinario competens saltem unius ex partibus contrahentibus, quamdiu officio suo *non* erat notorie *privatus*, licet fuerit excommunicatus etiam vitandus, suspensus, interdictus, prohibitus sine adiecta clausula irritante, mere putativus propter amissionem officii ipso iure in poenam delicti *occulti* inflictam, illam licentiam assistendi aliis etiam per delegationem ad universalitatem causarum concedere valebat (209). Qua facultate delegandi certe destituebantur parochi vel Ordinarii vel magistratus et officiales ecclesiastici, qui *per se* sive ex iure *proprio* sive ex iure *delegato* matrimoniis assistere omnino non poterant (210). Delegati ad universalitatem causarum, ut quis matrimonio assisteret, *subdelegare* poterant pro casibus particularibus v. g. non raro primi vicarii parochiales (211). At si quis ad assistentiam in *determinato* tantum matrimonio delegabatur, potestate subdelegandi sive substituendi carebat, nisi esset delegatus a R. Pontifice, vel facultas subdelegandi ipsi esset ab inferiore magistratu *expresse concessa* (212).

II. *Subiectum passivum*, cui unice munus *testis autorizabilis* valide poterat delegari vel subdelegari, erat *sacerdos* etiam simplex sive saecularis sive regularis, non alius clericus inferior vel laicus, etsi forte fuerit notarius publicus. At cum nec substitutio nec assistentia sint actus iurisdictionis, nec iure positivo aliud statutum fuerit, praeter sacerdotium atque requisita naturalia testis aliae qualitates in substituto v. g. approbatio ad curam animarum vel saltem confessiones audientias pro valida assistentia non requirebantur. Quare etsi illi-

(209) R. I. 72. in Sext.; Sanchez l. c. 1. III. disp. 20. n. 7. sq. disp. 21. n. 1. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 182. sq.; Rosset l. c. n. 220. sq. Scherer l. c. p. 203. sq.; Schnitzer l. c. p. 184. sq.

(210) R. I. 79. in Sext.; S. C. C. in c. Paris. 14. Dec. 1889.; S. C. Inq. 9. Nov. 1898.; Gasparri l. c. n. 941.

(211) S. C. C. in c. Milevit. 22. Iun. 1839., in c. Aquen. 12. Sept. 1874.; Instr. C. R. § 48.; Sanchez l. c. 1. III. disp. 31. n. 1. sq.; Rosset l. c. n. 2248. 2250.; Gasparri l. c. n. 945.; Feije l. c. n. 296. sq.

(212) Instr. C. R. l. c.; arg. S. C. Inq. 14. Dec. 1898. in Anal. eccl. t. VII. p. 62.; Gasparri l. c.; Rosset l. c. n. 2249.

cite, tamen valide substituebatur sacerdos apostata, haereticus, schismaticus, excommunicatus etiam vitandus, suspensus, interdictus, degradatus, irregularis (213), prohibitus ab assistentia, nisi prohibitio facta esset cum clausula irritante vel contineret revocationem validam *delegationis* datae (214).

III. *Forma legitima* delegationis requirebat; a) Ex parte *delegantis*, ut licentia *libere* et *deliberate* concederetur; nihilo minus si *metu* extorqueretur, valida erat, cum nullibi in iure de irritatione cautum sit, nec metus *deleganti* incussus tollat *libertatem* in contrahentibus sponsis (215); si vero eliceretur *dolo*, pariter pro valore standum erat, nisi intercesserit error substantialis v. g. quoad delegatum vel sponso, vel delegans dolosae expositioni tanquam causae finali suum alligarit consensum (216).

b) Ex parte *delegati* licentia poterat restringi ad *unum* sacerdotem sive personaliter sive (quod melius erat) ratione officii designatum vel *extendi* ad *complures* (v. g. in facultate subdelegandi) vel indeterminato modo (saltem regulariter illicito) ad quemlibet sacerdotem, quem partes contrahentes nominatim designatae sibi eligerent (217). Praeterea licentia

(213) *Schmalzgr.* h. t. n. 186. sq.; *Rosset* l. c. n. 2222. sq.; Act. S. Sed. vol. II. p. 628. sq. (de ministellis sive pseudoparochis protestanticis, qui sacerdotes non sunt). Quodsi quis communi errore habeatur *sacerdos*, qui revera *laicus* est, delegatio eidem facta valori assistentiae et matrimonii non obstat; nam titulus coloratus delegationis concurrens cum errore communi iuris defectum supplet.

(214) S. C. C. 19. Dec. 1795., 4. Sept. 1875.; *Rosset* l. c. n. 2219, 2216.

(215) *Sanchez* l. c. I. III. disp. 39. n. 13.; *Schmalzgr.* h. t. n. 208. sq.; *Feije* l. c. n. 297.; *Rosset* l. c. n. 2244.

(216) S. C. C. 9. Sept. 1684. apud *Fagnan.* in cap. 2. X. de claud. IV. 3. n. 55.; S. C. C. 18. Nov. 1702. et 19. Sept. 1744. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 227. n. 39. et p. 230. n. 57.; S. C. C. 12. Dec. 1767., 19. Dec. 1868. iunct. Act. S. Sed. vol. IV. p. 289. sq.; S. C. C. 22. Maii 1875. in Act. S. Sed. vol. VIII. p. 667. sq.; S. C. Inq. 9. Aug. 1899. in Anal. eccl. t. VII. p. 342.; *Sanchez* l. c. n. 14.; *Schmalzgr.* h. t. n. 211. sq.; *Gasparri* l. c. n. 942.; *Rosset* l. c. n. 2245. sq.

(217) S. C. C. 15. Iun. 1586. apud *Fagnan.* l. c. n. 32. iunct. *Feije* l. c. n. 297.; *Rosset* l. c. n. 2227.; *Gasparri* l. c. n. 949. At attempta disceptatione caus. Neapol. in S. C. C. 3. Iul. 1734. apud *Richt.* l. c. p. 230. sq. n. 58. licentia generalis contrahendi coram quocumque sacerdote et cum *quacunque persona peculiariter et nominatim non designata* non solum nimis vaga et illicita, sed etiam invalida fuisse videtur, ut recte tenent relator in cit. c. Neapol. l. c. p. 231.; *Scherer* l. c. p. 205. not. 198.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 777.; aliter *Gasparri* l. c. et *Rosset* l. c., qui *validitatem* sustinent, eo quod ratio allata in causa 15. Iun. 1586. *aeque* urgeat. Verumtamen in cit. rel. p. 231. melius urgetur insignis illa *disparitas* inter utram-

inscio delegato petita non videtur habuisse validum effectum, antequam ab ipso *cognosceretur* et expresse vel tacite *acceptaretur* (218); quodsi ipso delegato *consocio* fuerit petita, valida,

que causam, quia in priore *ambo* sponsi *nominatim* fuerint designati, in altero tantum unus, atque concluditur huiusmodi licentiam esse « *contrariam menti S. Conc. Tridentini* ». Et revera iste modus delegandi videtur tot obnoxius incommodis, ut merito tanquam frivolus et irrationalis reiiiciatur, quemadmodum mandatum *procuratoris* non admittitur contrahendi matrimonium cum persona quadam *nominatim* non expressa. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 837. Nec iuvat dicere cum *Rosset* l. c. personam parochi sufficienter determinari per electionem contrahentium; id enim recte asseritur, si *uterque* sponsus *nominatim* est designatus, at omnia nutant, si parochus est determinandus *consensu duorum*, e quibus unus est persona indeterminata et penitus ignota. Similiter si *Rosset* l. c. arguit, quod delegans possit permittere assistentiam alteri, si ipse tali matrimonio assistere posset, non videtur afferri ratio efficax; nam delegans certe nequit assistere matrimonio sponsi cum sponsa *indeterminata* et *ignota*.

Illa vero praxis, qua parochi maiorum civitatum ad vitandam nullitatem matrimoniorum propter frequentem domicilii mutationem sese *mutuo delegabant*, iuri communi non erat irrita vel prohibita, saltem si exercebatur iuxta *modum* a S. C. C. in caus. Colon. 18. Mart. 1893. et a S. C. Inq. 9. Nov. 1898. approbatum in Anal. eccl. t. I. p. 112. sq. iunet. p. 205. sq. (de caus. Camerac.) et t. VII. p. 6. Cfr. quoque S. C. C. in caus. Warsav. 14. Dec. 1895.; *Wernz*, Vota in cit. caus. Colon. et Warsav., Animadvers. in supplicat. Em. Arch. Mechlin. v. g. l. c. in Anal. eccl. vel in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 641. sq. et vol. XXVIII. p. 590. sq. 619. sq. Quibus in « *Animadversionibus* » modus in caus. Colon. approbatus latius exponitur sel. mutuum illam delegationem solummodo esse faciendam *cum approbatione Ordinarii* atque *per accedens saltem statutum Episcopi*, quo licentia assistendi certis parochis delegatur cum facultate subdelegandi, non *per meram conventionem* parochorum, aliisque cautelis non neglectis. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2229. sq.; *Gasparri* l. c. n. 950.; *Schnitzer* l. c. p. 189.; *Scherer* l. c. § 112. not. 166. 187. 191.; *Laurin* l. c. p. 218. not. 1.; *Geiger* in Arch. f. k. K. t. 77. p. 790. sq. Denique haud reticendum est, quod Episcopi vi resp. S. C. Inq. 9. Nov. 1898. *pro suo iure* absque speciali recurso ad Sedem Apostolicam cit. praxim Coloniensem iuxta modum a S. C. C. 18. Mart. 1893. approbatum in maioribus civitatibus suarum dioecesium introducere potuerint. At iidem Ordinarii locorum suum ius nequaquam ita extendere valebant, ut *omnes* parochos vel sacerdotes curatos suae dioecesis ad assistentiam in *omnibus* matrimoniis suorum dioecesanorum efficerent competentes; nam huiusmodi statutum delegationis indirecte legem Tridentinam de celebrando matrimonio coram *proprio* paracho abrogasset vereque reddidisset illusoriam, atque contrarium fuisset responso S. C. Inquisit. 9. Sept. 1898. in Anal. eccl. t. VI. p. 483. sq. Cfr. *Geiger* l. c. p. 795.; *Scherer* l. c. p. 203. n. 187.

(218) S. C. C. 9. Dec. 1626. 15. Apr. 1628., ubi declaratum est: « *Posita ignorantia licentiae matrimonium non esse validum* »; item in relat. ad caus. Neapol. 3. Iul. 1734. apud *Richl.* l. c. p. 231. sq. § *Quoad tertium* requirebatur acceptatio licentiae sive delegationis. Cuius assertionis ratio intrinseca est, quod licentia illa sese habeat ad instar *donationis*; at do-

sed non licita erat assistentia delegati, si fiebat *post* licentiam iam *datam*, et nondum intimatam et cognitam (219).

c) Ex parte *modi* et circumstantiarum licentia censetur legitima, si detur *expresse* sive scripto sive verbis, viva voce sive signis aequivalentibus (220), vel *tacite* per facta vere con-

natio solummodo effectum sortitur a tempore *acceptationis* (cfr. L. 10. D. de donat. XXXIX. 5.), quae ne implicite quidem locum habet in sacerdote penitus ignorante licentiam datam. Cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 36. n. 1. sq. 8. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 203. sq.; *Rosset* l. c. n. 2238.; aliter quoad necessitatem *acceptationis*: *Engel* h. t. n. 17.; *Scherer* l. c. p. 208. not. 193. alique, qui non satis videntur attendere in delegato, qui delegantis subditus non est, requiri *cognitionem* delegationis propter necessitatem *acceptationis*, quae sine cognitione ne fingi quidem potest. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 201. Quodsi Episcopus per *statutum generale* concedat certis sacerdotibus suae diocesis delegationem (cfr. v. g. pro archid. Monac. in Bavaria: Arch. f. k. K. t. 77. p. 750. sq.), non habetur solida ratio, qua necessitas *acceptationis* possit probari, ut vel ipse *Sanchez* l. c. n. 3. videtur tenere, item *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 777. cum *Bangen*, nec contrarii sunt *Gasparri* l. c. 944. et *Feije* l. c. n. 297., qui tamen perperam putat quaestionem de *acceptatione* esse *otiosam*; nam non attendit praeter liberam assistentiam et *non assistentiam* delegati dari tertium casum. Fieri enim potest, ut delegatus licentiam alicuius parochi *non acceptavit*, et nihilominus sponsi coram illo *invito* delegato, qui delegationem reiecit, contrahunt matrimonium. Quid tunc de *valore* assistentiae? Cfr. cit. caus. Neapol. 3. Iul. 1734. apud *Richt.* l. c. p. 230. n. 58.

At si delegatio concedatur *lege*, quae etiam *invitis* dari potest, eius valor non pendet ab *acceptatione* subditorum. Porro talis licentia iure impertita iam spectat ad praerogativas *officii*, quae a parochio per *non acceptationem* nequeunt impediri neque per *renuntiationem privatam amitti*. Deinde delegatio per modum statuti concessa etiam cum facultate subdelegandi est *privilegium* datum per modum *constitutionis*, non *rescripti*; at huiusmodi privilegia actu obtinentur independentes ab *acceptatione*. Cfr. *Sanchez* l. c. n. 3.; *Wernz*, Ius Decret. t. I. n. 160. IV. Inde facile intelligitur, quare mutua delegatio parochorum propter maiorem securitatem fiebat potius per *legem* quam simplicem *conventionem*. Cfr. *Wernz*, Animag. cit.; *Geiger* l. c.

(219) *Sanchez* l. c. n. 8.; *Schmalzgr.* h. t. n. 206.; *Rosset* l. c. n. 2240.; *Gasparri* l. c.

(220) Quamvis in casu *necessitatis* delegatio etiam per *telegraphum* peti vel dari possit, tamen ad securam probationem regulariter omnino expedit, ut *scriptura rite composita* adhibeatur, quemadmodum verbis Rit. Rom. (in formula): « *Quae penes me exstat* » evidenter insinuat. Quodsi iure particulari prohibebatur forma telegraphica v. g. in dioecesi Secoviensi, vel *exigebatur scriptura* v. g. in Conc. prov. Prag. (a. 1860. in Collect. Lac. t. V. col. 518.), saltem *valor* delegationis telegraphicae vel non scriptae in dubium vocari nequibat. Cfr. S. C. C. in c. Lubl. 10. Sept. 1898. in Anal. eccl. t. VI. p. 445. sq.; *Gasparri* l. c. n. 947.; *Rosset* l. c. n. 2940.; *Scherer* l. c. p. 204. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 185. sq.

cludentia et praecedentia (221), non per praesumptionem vel ratihabitionem (222), *personaliter* vel per *procuratorem* et nuntium, *specialiter* vel *generaliter* ad universalitatem causarum (223), *absolute* vel *conditionate* vel cum *modo*, denique cum limitatione quoad *tempus* et *locum* vel sine illa (224). Generatim delegatio eo modo fiat necesse est, ut de illa in foro *externo* per *certam probationem* constare possit (225).

IV. *Cessat* licentia per *revocationem* a delegante *factam* et delegato *ante* celebratas nuptias rite *intimatam*, ideoque delegatus non amplius valide matrimonio assistere potest, at si ante *intimatam* sibi *revocationem* per nuntium ad id destinatum praestaret assistentiam, licentia efficaciter nondum est

(221) Instr. C. R. § 48.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 35. n. 20.; *Bened.* XIV., Inst. eccl. 33. n. 12.; *Rosset* l. c. n. 2232. Si controvertitur, num *tacita* licentia sufficiat, non raro potius de *nomine* quam de *re* fit disputatio; etenim delegatio « *tacita* », quae quoad rem est mere interpretativa vel praesumpta, certe non est valida. Cfr. S. C. C. in c. Paris. 14. Dec. 1889. in Act. S. Sed. vol. XXII. p. 477. sq. Neque diffitendum est in praxi non facile ex sola licentia tacita matrimonium esse *contrahendum*, cum obvium sit confusionis periculum inter licentiam *tacitam* et *praesumptam*. At *vere tacita* licentia non videtur esse valore destituta; nam ex natura rei certe sufficit, nec Concilium Tridentinum facultatem delegandi generaliter datam ullo verbo restringit ad solam expressam; responsio vero S. C. C. 22. Iun. 1581., quae videtur reprobare tacitam licentiam, potius videtur intelligenda de licentia sensu lato tacita i. c. praesumpta.

(222) Instr. C. R. § 47.; *Sanchez* l. c. n. 15. sq.; *Gasparri* l. c. n. 946.; *Rosset* l. c. n. 2231.

(223) S. C. C. 22. Iun. 1581., 10. Iun. 1591., 16. Mart. 1630. apud *Giraldi* l. c. n. 22.; *Schmalzgr.* h. t. n. 190. sq.; *Gasparri* l. c. n. 948. 910. alique communiter; aliter *Sanchez* l. c. n. 8. cum paucis; nam licet sacerdos delegatus *minister* sacramenti matrimonii non sit, tamen eius *assistentia* est necessaria ad validam matrimonii celebrationem, ubi forma celebrandi matrimonii viget; ergo assistentia merito comprehenditur in administratione sacramentorum generaliter commissa.

(224) *Schmalzgr.* h. t. n. 217. sq.; *Gasparri* l. c. n. 948.; *Rosset* l. c. n. 2233. sq.

(225) Quodsi *dubia* sit delegatio, nequit praestari assistentia, nisi *prae-vie* et *concludentibus* argumentis de licentia data constet. Neque regulariter cuiusque etiam sacerdoti simpliciter asserenti se legitimam accepisse licentiam a proprio paroco est credendum (cfr. S. C. C. 30. Iul. 1701. et 3. Sept. 1707.), sed ea adminicula accedant necesse est, quibus plene probetur talem personam esse fide dignam. Cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 37. n. 1. sq. Post contractum matrimonium, si de facta delegatione dubia moveantur, etiam *praesumptionibus* data licentia ita probari potest, ut saltem de nullitate matrimonii certo non constet. Cfr. S. C. C. in c. Liman. 1. Febr. 1868. et in c. Warsav. 14. Dec. 1895. in Act. S. Sed. vol. III. p. 401. sq. et vol. XXVIII. p. 590. sq.

ablata, et matrimonii *valor* est certus (226). Similiter si parochus det licentiam ad assistentiam et *moriatur* vel officio *privetur*, *antequam* delegatus de facto assistat matrimonio, certe valida est assistentia delegati, si fiat *ante cognitam* mortem vel *privationem* delegantis vel *revocationem intimatam successoris* (227); imo etiamsi cognoscatur mors vel privatio parochi, licentia specialis suo tempore legitime data, cum habeat vim *gratiae factae*, iuxta magis fundatam sententiam non videtur expirare (228). Nam illa *licentia*, de qua Conc. Trid. agit, non est *iurisdictio contentiosa* iudicis delegati vel *iurisdictio* quaedam voluntaria; ergo argumenta ex mera analogia petita non sunt concludentia, imo ex comparatione cum iurisditione *voluntaria* potius contrarium eruitur. Si *Rosset* l. c. n. 2242. putat licentiam datam esse gratiam *faciendam*, confundit *ius* cum *usu iuris*. Quare sicut Episcopus alienus per litteras dimissorias obtinet *ius* (gratiam factam) ad *ordinationem clerici* suo tempore faciendam et per mortem Episcopi proprii non extinctum, ita etiam sacerdos delegatus acquirit ius assistendi determinato matrimonio. Ad vitanda vero dubia et incommoda practica Ordinarius loci pro casibus improvisae mortis ad cautelam *sua delegatione* vi statuti generalis facultatem delegati prorogare aut alium sacerdotem in loco *bene* determinatum deputare potest.

181. Ex decreto Tridentino ad *valorem* contractus matrimonialis requiritur, ut non solum coram parochio proprio tanquam teste *qualificato* sive *autorizabili*, sed *etiam duobus vel tribus* aliis *testibus*, non uno solo praesentibus celebretur. In hisce testibus a sponsis distinctis praeter qualitates ex natura rei requisitas, ut de matrimonii contractu testificari pos-

(226) S. C. C. in c. Tricaric. 27. Iun. 1733. apud *Gasparri* l. c. n. 951. et *Richt.* l. c. p. 229. n. 53. matrimonii valorem sustinuit, licet parochus proprius licentiam datam revocasset et revocatio, sacerdoti delegato et sponso, non sponsae ante celebrationem nuptiarum nota esset; at ex specie facti non liquet, qua ratione dueti Cardinales sententiam tulerint pro validitate; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 36. n. 9.; *Schmalzgr.* h. t. n. 200. sq.; *Rosset* l. c. n. 2241.

(227) *Lugo*, Resp. moral. l. I. dub. 35. cum *Sanchez* aliisque; *Rosset* l. c. n. 2243.; *Gasparri* l. c. n. 951.; *Leitner* l. c. p. 332.

(228) *Alasia*, De matrim. P. II. cap. 3. a. 2. n. 6.; *Hofmann* aliique; aliter auctores cit. in not. 227.; *Feije* l. c. n. 297. Qui auctores sane recte arguunt licentiam non valere, si *data* fuit *post* amissum officium; at licentia, quae data est a Superiore ecclesiastico, cum officium suum *relineret*, ex natura rei ipsoque facto per mortem eius non cessat, ut patet etiam ex legislatoribus ecclesiasticis.

sint, *aliae* speciales qualitates ad *validam* assistentiam iure Tridentino *non* sunt praescriptae. Quare valide assistere nequeunt v. g. amentes, infantes, ebrii; at v. g. impuberes, excommunicati, haeretici, schismatici atque adeo pagani habiles sunt ad *validam* assistentiam (229). In matrimoniis autem catholicorum *licite testes acatholici* adhiberi non possunt, nisi gravis causa excuset, atque scandalum vitetur (230). Quos testes ex personis habilibus et permissis ipsi sponsi (non parochi) pro suo iure designare possunt, attentis etiam laudabilibus consuetudinibus et statutis dioecesanis.

VIII. De modo assistendi celebrationi matrimonii per parochum et testes.

182. I. Parochus proprius vel sacerdos delegatus et duo testes, ut valide iuxta Tridentinum ius intersint celebrationi matrimonii, nequaquam *assistentia* quadam *activa* praesentes esse oportebat, sed omnino sufficiebat illa *assistentia passiva*, vi cuius *officio veri testis autorizabilis nomine Ecclesiae* de facto contracti matrimonii fungi poterant (231). Nam parochus vel sacerdos vel testes sua assistentia non ponunt ullum actum *ordinis* vel *iurisdictionis*, neque sunt *ministri* sive *causae efficientes* matrimonii a *solis coniugibus* per *proprium consensum initi*, sed praestant *conditionem* ad *formam* solemnitatis in celebrando matrimonio *essentialiter* requisitam (232).

(229) Cap. 3. X. de prob. II. 19.; S. C. C. 14. Ian. 1673. apud *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. I. XII. cap. 5. n. 5.; Instr. S. C. de Prop. F. 9. Dec. 1822. in Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 904.; *Sanchez* I. c. I. III. disp. 41.; *Schmalzgr.* h. t. n. 225. sq. 236. sq.; *Rosset* I. c. n. 2251. sq.; *Esmein* I. c. t. I. p. 193. sq. t. II. p. 165. sq.

(230) S. C. Inq. 29. Nov. 1672.; cit. Instr. S. C. de Prop. F.; S. C. Inq. 19. Aug. 1891. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 1855.

(231) *Pallavicino* I. c. I. XXII. cap. 8. n. 17. iunet. Alex. III. cap. 3. de spons. duor. IV. 4. in comp. I. (* *Praesente scilicet sacerdote aut etiam notario* *); *Theiner*, Act. gen. s. oec. C. Tr. t. II. p. 320. 367.; *Esmein* I. c. t. II. p. 137. sq.; *Hollweck*, D. Civileher. p. 2. not. 1. Qua in praxi celebrandi matrimonium coram *notario* (cfr. cit. cap. 3.) non iam reperitur « *nostrum matrimonium civile* », ut putavit *Freisen* I. c. p. 191. Cfr. S. C. C. in c. Spolet. 31. Iul. 1751. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 229. n. 49.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 33. 46., De Synod. dioec. I. XIII. c. 23. n. 1. sq.; *Gasparri* I. c. n. 957.

(232) Cap. *Tametsi*, Rit. Rom. I. c.; *Hollweck* I. c. p. 138. sq. iunet. *Wernz* h. tit. n. 158.; *Sanchez* I. c. I. III. disp. 38. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 244. sq.

II. Quae assistentia parochi et testium non solum *physica*, sed etiam *moralis* (233) esset necesse fuit, atque in hoc consistebat, ut parochus et testes, nisi per *procuratores* vel per *epistolas* (234) contraheretur matrimonium, sponso contrahentes *viderent* et *audirent* et *intelligerent* verba consensum matrimonialem utriusque partis exprimentia, aut si ipsas partes contrahentes non viderent, saltem ea perciperent signa v. g. notam vocem, quae mutuum consensum *determinatorum* sponsoz significabant (235).

Quae moralis assistentia ex pristino iure non impediabatur, si *sponsi contrahentes vi metuque* vel *dolo* praesentiam parochi et testium extorquerent (236). Qui huiusmodi coactionis vel

(233) S. C. C. 6. Mart. 1700. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 235. n. 65.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 39. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 230. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. c. n. 6. sq. 10.; *Rosset* l. c. n. 2258.; *Gasparri* l. c. n. 958.

(234) Cap. 14. X. de conver. coniug. III. 32.; cap. 9. de procur. I. 19. in Sext. iunct. *Wernz* l. c. t. IV. n. 45. not. 89. sq.

(235) S. C. C. in c. Amerin. 12. Ian. 1715., in c. Roman. 28. Iul. 1730., in c. Neapolit. 19. Sept. 1753. aliisque in causis apud *Richt.* l. c. p. 234. sq. n. 63. sq. relatis.

(236) S. C. C. in c. Giennensi a. 1581. rel. a *Benedict. XIV.* l. c. n. 1.; S. C. C. apud *Richt.* l. c. n. 63. 65. 66. 67.; *Schmalzgr.* h. t. n. 237. sq.; *Benedict. XIV.* l. c. n. 4. 5.; *Rosset* l. c. n. 2259.; *Schnitzer* l. c. p. 191. 212. sq. De improvisa illa assistentiae praeoccupatione ex veteri iure haec advertenda sunt. Si parochus de facto per sponso et testes ex improviso supervenientes ad assistentiam vi cogatur aut dolo inducatur, ex sapientii consilio *Benedicti XIV.* l. c. n. 10. sq. omnino abstinere debet a scenis ridiculis, obturandis auribus, velanda facie, exclamationibus ineptis, sed delinquentes serio moneat et Episcopo deferat, ut gravis decernatur poena. Controversia autem est, quomodo intelligenda sint verba S. C. C. in cit. c. Giennensi a. 1581. « *Non valere, si sacerdos non intellexit, nisi tamen affectasset non intelligere* ». Qua in re nequit admitti illa interpretatio, quae ultima verba ita explicat: Nisi simularet sive mentiretur se non intellexisse, licet revera intellexerit. Nam ut recte animadvertit *Benedictus XIV.* l. c. n. 10. de rebus adeo indubiis non conduntur decreta. Unice igitur dubium existere potest de eo casu, quo parochus de facto sponso *vere* non vidit et audivit, at non propter causam quandam *extrinsecam*, sed propter impedimentum *libera sua voluntate* appositum. Et revera complures scriptores v. g. *Schmalzgr.* h. t. n. 231.; *Monacellus* alique putant parochum non obstante impedimento *libere* appposito propter ignorantiam veram non amplius esse *validum* testem autorizabilem. Seite vero observat idem *Benedictus XIV.* l. c. hanc opinionem tandem incidere in priorem explicationem decreti Gienn., quae admitti non possit. Hinc tantum restat tertia sententia, quae cum *Benedicto XIV.* l. c. n. 10. 11. aliisque v. g. *Pial* in Nouvelle revue théol. t. 34. p. 34. sq.; *Rosset* l. c. n. 2272. sq. 2275. sustinet valorem matrimonii contracti coram tali parochus *vere* non audiente et vidente ex *affectatione*. Cfr. S. C. C. in eaus. Carthag. 22. Sept. 1753.

doli participes fuerunt, pro culpa qualitate iuste castigantur; at a poenis excessivis infligendis v. g. excommunicatione ipso facto incurrenda est abstinendum (237).

III. Praeterea quamvis parochus et testes praevia *monitione expressa certiorandi, vocandi vel cogendi non essent*, tamen ea *formalis* illorum assistentia requirebatur, ut sponsi saltem de facto et implicite in ipso actu celebrationis matrimonii signis indicarent, se *scienter* illos ut testes *adhibere* (238) *velle*.

IV. Denique *simultanea, non successiva* debebat esse assistentia *parochi et testium* (239).

183. Parochus proprius *ubique* etiam *extra* suam parochiam vel dioecesim vel *ecclesiam* parochialem *valide*, imo etiam licite assistebat matrimoniis suorum parochianorum (240). Nam *iure communi Tridentino* determinatus quidam locus non erat *praescriptus*: hinc celebratio nuptiarum *per se* quocunque loco honesto sive profano sive sacro *licite* fieri poterat. At cum regulariter matrimonia publice et in ecclesia cum solemnitate celebrentur, ordinarie tantum *licite* assistebat in *propria* ecclesia parochiali et in aliena ecclesia parochiali de *consensu* parochi illius loci. Attenta vero mente Ecclesiae in Rituali Romano expressa: “*Matrimonium in ecclesia maxime celebrari decet*”, *Episcopi* iure suo utuntur, si *praescribunt*, ut matrimonium solummodo in ecclesia (241)

apud *Richt.* l. c. n. 67., ad quam *Bened. XIV.* l. c. n. 11. expresse provocat. Parochus certe non mere physice praesens est, sed bene intelligit agi de celebratione matrimonii revera publici. Ad huiusmodi dubitationes eliminandas Decretum “*Ne temere*” non tantum praesentiam sed praeterea positivum actum, interrogationem scilicet a paracho factam, ad valorem requirit.

(237) *S. C. C.* 25. Ian. 1681.; *Rosset* l. c. n. 2260. sq.; *Scherer* l. c. p. 202.

(238) *S. C. C.* in caus. relatis a *Bened. XIV.* l. c. n. 15.; *Schmalzgr.* h. t. n. 234. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 236. sq.; *Rosset* l. c. n. 2265. sq.; *Gasparri* l. c. n. 960. Cfr. *S. C.* de Prop. F. in not. sq.

(239) *S. C.* de Prop. F. 2. Iul. 1827. in Collect. *S. C.* de Prop. F. n. 1401.; *Schmalzgr.* h. t. n. 233.; *Gasparri* l. c. n. 955.; *Rosset* l. c. n. 2257.

(240) *S. C. C.* in c. rel. a *Fagn.* in cap. 2. X. h. t. n. 33.; *Sanchez* l. c. l. III. disp. 19. n. 6. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 156. sq.; *Rosset* l. c. n. 2155. iunct. 2152. 2235. sq. 2880. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 384. sq.

(241) *Rosset* l. c. n. 2882. sq.; Collect. Lac. t. V. col. 353. (Cone. prov. Colon. a. 1860.); t. VI. col. 25. (Cone. prov. Urbinat. a. 1859.), col. 168. (Cone. prov. Ravennat. a. 1855.), col. 521. (Concil. provinc. Neogranat. a. 1868.); t. I. col. 632. (Cone. provinc. Ebred. a. 1727.), col. 549. Cone. provinc. Avenion. a. 1725.); t. II. col. 43. (Synod. provinc. Ruthen. a. 1729.), col. 176. (Synod. Mont. Liban. a. 1736.); t. III. col. 242. (Cone. prov. Neo-

contrahatur, nisi ob extraordinarias causas dispensent, aut necessitas excuset; similiter prohibere possunt, ne sine ipsorum licentia nuptiae celebrentur in *privatis* aedibus vel *oratoriis* sive publicis sive privatis vel in sacellis vel ecclesiis monialium. Quodsi oratoria publica vel semipublica ipsis aliquo modo aequiparata v. g. oratorium palatii episcopalis in prohibitione Episcopi expresse non recensentur, ex praxi mitiore celebratio nuptiarum in illis non est interdicta (242).

Aurel. a. 1856.), col. 649. (Conc. provinc. Quebec. II. a. 1854.), col. 749. (Conc. prov. Halifax. I. a. 1857.), col. 783. (Synod. plenar. Ep. Hibern. a. 1850.), col. 850. (Conc. provinc. Armacan. a. 1854.), col. 937. (Conc. prov. Westmonast. I. a. 1852.), col. 1099. (Conc. prov. colon. Angl. etc. a. 1854.). Quare scrupuli de propria potestate, quibus Patres Conc. prov. S. Ludov. II. a. 1858. l. c. col. 316. 319. a praescribenda celebratione matrimonii in ecclesia propter testimonium « *celeberrimi Barbosae* » deterriti sunt, Episcopos aliarum provinciarum a tali decreto condendo non impediverunt. Quibus Episcopis accedunt Patres Concil. prov. Tolos. (a. 1850.) et Auscitan. (a. 1851.) in Coll. Lac. t. IV. col. 1053. 1191., Synodi plenariae apud Maynuthiam Hiberniae MDCCCC. decret. 163., quo matrimonia fidelium extra casum necessitatis vel gravem aliquam causam per Episcopum definiendam fieri semper in ecclesia iubentur. Decret. 168. matrimonia mixta intra ecclesiam non esse ineunda statuit.

(242) S. C. Ep. et Reg. 8. Oct. 1723.; Bened. XIV. Const. « *Satis* » 27. Nov. 1741. et Inst. eccl. 33. n. 15.; Cfr. quoque decret. S. R. C. in c. Barcinon. 31. Aug. 1872. et Rit. Rom. l. c.; Rosset l. c. n. 2888. sq. iunct. Scherer l. c. p. 242. not. 45.; Leitner l. c. p. 540.; Gasparri l. c. n. 1036. sq.; Piat l. c. p. 41. sq.; aliter Schnitzer l. c. p. 217. n. 1., qui cum Sanchez, Ferraris, Barbosa putat Episcopos non posse prohibere celebrationem nuptiarum in domibus privatis; similiter Kohn in Arch. f. k. K. t. 45. p. 193. sq. eidem fere sententiae adhaeret. At si Barbosa inde arguit, quod « *in facie ecclesiae* » contrahere matrimonium idem sit atque celebrare nuptias « *coram aliqua fidelium multitudine* », non in ecclesia materialiter spectata, iam in se asserit rem non omnino accuratam, et insuper confundit unam conditionem de publica matrimonii celebratione cum secunda conditione plane diversa de matrimonio contrahendo *intra ecclesiam* vel pro moribus antiquis ad litteram « *in facie sive ante portam ecclesiae* ». Cfr. cap. 28. X. de spons. IV. 1.; Van de Burt l. c. p. 379. 384.; Esmein l. c. l. I. p. 178. sq. Praeterea Ecclesia non dedit *speciale* et *expressum* privilegium celebrandi nuptias pro libitu *extra* ecclesiam etiam in domibus privatis, quod sane ab inferioribus Praelatis limitari non posset, sed potius sufficienter ostendit sibi praxim contrahendi matrimonium extra ecclesias *non placere*. Quibus in circumstantiis Episcopi impediri non solent, quominus iure particulari menti Ecclesiae omnino conformi *augeant* rigorem iuris communis; non enim putandum est Episcopos non posse aliquid prohibere, quod iure communi nondum expresse est prohibitum. Cfr. Benedict. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 3. Si Ferraris l. c. v. Matrim. art. 9. n. 57. pro contraria sententia refert aliquam declarationem S. C. C. sine die et anno, utitur argumento inefficaci. Nam nequaquam Episcopis vindicatur potestas *absolue* et *indiscriminatim* prohibendi celebrationem etiam in domibus pri-

184. *Tempus validae* assistentiae nullo iuris communis textu est restrictum, neque ab Episcopis restringi potest, sed ad *licitam* assistentiam requiritur, ne fiat matrimonii celebratio, nisi elapsis viginti quatuor horis ab ultima proclamatione bannorum, vel saltem non ipso die festo vel dominica, quibus ultima denuntiatio facta est, nisi in casibus ex natura rei ipsoque iure exceptis vel consentiente Episcopo (243). Saepe ex statutis particularibus (244) celebratio matrimonii fiat necesse est tempore *matutino*, non post prandium, non vespere neque tempore *nocturno*, ante ortum solis vel *post occasum*, nisi forte *licitia* Episcopi accedat, vel specialis urgeat necessitas (245).

185. *Scholion*. Matrimonia *conscientiae* (246), quae interdum cum licentia Episcopi nonnisi ex gravi et urgente causa concedenda *praetermissis bannis* et facta per Curiam episcopalem prudenti inquisitione de absentia impedimentorum, *occulte*, non publice (247), in facie ecclesiae contrahuntur, ubicunque

vatis, ut patet ex duabus limitationibus in textu apposis. Deinde postea S. C. C. a benigniore sententia, si illam tenuit, certe recessit; secus in cognitione correxisset Concilia recentiora. Tandem *nunc* attendenda est disciplina *vigens* a Sede Apostolica approbata, qua antiquior illa declaratio fuit indubitanter revocata. Cfr. S. C. de Prop. F. 26. Sept. 1840. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1550.

(243) Collect. Lac. t. I. col. 632., t. II. col. 175., t. IV. col. 342. 1055. 1119., t. V. col. 518., t. VI. col. 25. 168. 521.

(244) Collect. Lac. t. IV. col. 342. 1055. 1119. 1191. 895., t. V. col. 25. 519. 174. 519. 658., t. VI. col. cit. in not. praec.

(245) Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 597.: *Matrimonium absque Episcopi licentia non post meridiem celebretur*. Ferraris l. c. v. matrim. art. 9. n. 55. hac in re magis limitat potestatem Episcoporum et in suum favorem citat etiam declarationem S. C. C. in c. *Neapol.* 18. Aug. 1663. ab Ursaya allegatam, ubi Episcopi dicuntur non posse prohibere, quominus *post occasum solis* vel per *procuratorem* contrahatur matrimonium. At huic assertioni et argumentationi attento magno numero Conciliorum provincialium quae contrarium disponunt atque Romae a S. C. C. vel a S. C. de Prop. F. fuerunt nostra aetate *approbata*, auctoritas atque vis inesse non videtur. Nam imprimis Episcopi non solent *absolute* et *indiscriminatim* id prohibere. Porro in cognitione Romae in Conciliis provincialibus ea solent corrigi, quae nimis *rigide* aut *laxe* statuta sunt. Denique responsum pro determinata dioecesi ob speciales circumstantias datum (et revera Neapoli speciales vigent consuetudines) non illico ad universam Ecclesiam est extendendum. Cfr. *Leitner* l. c. p. 541.

(246) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. lib. XIII. cap. 23. n. 12. 13.; *Giraldi* l. c. P. I. sect. 674.; *Mazza*, De matrimonio conscientiae; *Gasparri* l. c. n. 1023. sq.; *Rosset* l. c. n. 1193. sq.

(247) Cap. *Tametsi*; *Bened. XIV.* Const. « *Satis vobis* » pr. 17. Nov. 1741. Quae matrimonia conscientiae quandoque contrahuntur a superioribus of-

forma publica ad valorem praescribitur, pariter coram parrocho *proprio* vel ex gravi causa coram alio sacerdote per Episcopum specialiter deputato et saltem duobus testibus sunt celebranda. Porro ea *lege adiecta* contrahuntur, ut imposito parrocho vel sacerdoti delegato atque testibus assistentibus *praecepto* de perpetuo *silentio* servando tamdiu occulta maneant, quamdiu coniuges ipsi illa manifestare nolint, salvo iure Ecclesiae huiusmodi matrimonia etiam invitis coniugibus publicandi, ubi bonum prolis vel scandalum vitandum id exigit. Nam Ecclesiae matrimonia occulta tantum sub certis *conditionibus* permittit, quibus non impletis ipsa non iam adstringitur lege silentii, multoque minus coniugibus fidem datam et promissiones factas aperte violantibus fides data ulterius est servanda. Ceteroquin in universa ista quaestione de matrimoniis occultis standum est accuratis et particulare statutis Bened. XIV. Const. "*Satis vobis* „ 17. Novembris 1741. (248), ad quam passim provocant etiam Concilia provincialia recentiora velut Conc. Urbinat. (a. 1859.) et Conc. Ravenn. (a. 1855.) (249).

IX. De probatione matrimonii in forma ecclesiastica vel clandestina contracti.

186. Si matrimonium in forma Tridentina fuerit celebratum, legitima habetur probatio per depositionem *parochi* tanquam *testis qualificati* sive ad instar notarii publici testimonio duorum testium *aequiparatam* et per attestaciones *duorum vel trium testium*, qui celebrando matrimonio adstiterunt (250). Quorum depositiones *personales* si propter *mortem* non amplius haberi possint aut ob defectum memoriae sint insufficientes, supplentur per annotationes in *libris matrimoniorum*

ficialibus exercitus, qui propter defectum competentis dotis in sponso v. g. triginta millium libellarum in foro civili a matrimonio prohibentur v. g. in Gallia et Italia.

(248) S. C. C. in c. Granat. 28. Septemb. 1743. 14. Mart. 27. Iun. 1744. 18. Dec. 1745.; *Van de Burgt* l. c. p. 379. sq.

(249) Collect. Lac. t. VI. col. 26. 169.; cod. civ. Hisp. a. 79., ubi agnoscitur matrimonium conscientiae in foro canonico contractum et modus quidam illud inseribendi secreto in registro speciali. Qua in re, quod S. C. C. a. 1851. pro Italia superiore monuit, ne secreta matrimoniorum regesta (Ecclesiae) *laicis potestatibus* patefierent, etiam nostra aetate plenum retinent vigorem. Cfr. Collect. Lac. l. c. col. 725.

(250) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.

et ex decreto „ Ne temere „ *baptizatorum* rite factas (251) aut alias legitimas probationes v. g. testes vel instrumenta, si libri parochiales v. g. incendio sint destructi. Nam *celebratio* matrimonii est *factum*, facta vero non *praesumuntur*, sed si alligantur, probanda sunt. Hinc deficientibus *specialibus* probationibus *factum* contracti matrimonii iudici ecclesiastico omnibus illis modis probari potest, quibus *generatim* aliquod *factum* legitime demonstratur (252). At si quis praetendat se in loco capiti Tridentino olim sine ulla limitatione subiecto v. g. Romae *validum* celebrasse matrimonium *clandestinum*, ad probationem omnino non admittitur; nullitas enim huiusmodi matrimonii est notoria (253).

187. Multo difficilior fuit *probatio* matrimonii ex iure antiquo, quo matrimonia *clandestina* extra faciem ecclesiae et sine assistentia vel benedictione sacerdotis celebrata fuerunt valida, et etiam nunc valore non carent in regionibus et matrimoniis a iure de forma publica immunibus (254). Quo in casu si *testes* adfuerint, existentia matrimonii clandestini etiam utroque sponso negante per legitimas depositiones testium probari potest (255). Porro cum iisdem in locis matrimonia mere civiliter contracta ut valida sint habenda, nisi defuerit animus verum matrimonium contrahendi, vel aliud obstiterit impedimentum canonicum, nostra aetate etiam ex actu civili per authentica documenta vel testes rite comprobato de matrimonio clandestino certo constare potest (256).

Quandoque praeter assertiones sponsorum aliae probationes in foro externo desunt, quoniam matrimonia prorsus

(251) Conc. Trid. l. c.; Decr. „ Ne temere „ n. IX. § 2.; S. C. C. 19. Septemb. 1684.; *Mascardus*, De probat. concl. 673.; Act. S. Sed. vol. XVII. p. 380.; *Feije* l. c. n. 342. *Gasparri* l. c. n. 1045. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 194. sq.; *Allègre* l. c. t. I. p. 25. sq.

(252) Cap. 12. X. qui filii IV. 17.; cap. 11. X. de praesumpt. II. 23.; *Gasparri* l. c. n. 872. sq.; *Scherer* l. c. p. 194. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 192. sq. t. II. p. 188. sq.

(253) *Schmalzgr.* h. t. n. 246.; *Rosset* l. c. n. 2289. Cfr. S. C. Inquisit. 5. Iun. 1889. iunct. resp. eiusd. S. C. 27. Mart. 1901. in Anal. eccl. t. IX. p. 286. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1201.

(254) Conc. Trid. l. c.; S. C. de Prop. F. 5. Apr. 1785. in Collect. S. C. de Pr. n. 1516. iunct. n. 1517. sq.; *Benedict.* XIV., De Synod. l. VIII. cap. 12. n. 4.; *Gasparri* l. c. n. 872. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 167. sq. 178. sq. 189. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 155. sq. not. 3.

(255) Cap. 2. X. h. t.; *Gasparri* l. c. n. 875.

(256) S. C. Inq. 2. Dec. 1866. 6. Sept. 1876. in Arch. f. k. K. t. 41. p. 292. 184.; *Hollweck*, D. Civileher. p. 80. sq.

occulte nulloque teste assistente celebrata fuerunt. Qua in suppositione tres casus sunt distinguendi:

I. Si vir *sive* mulier *asserit*, matrimonium inter se *clandestine* fuisse contractum, altera vero pars *negat*, parti *asserenti* sive *viro* sive *mulieri* incumbit *onus probandi* (257). Qua

(257) Cap. 28. X. de sponsal. IV. 1.; *Panormit.* in cap. 1, h. t.; *Goff. de Tran.* h. t. n. 3.; *Bernard. Pap.*, Summa h. t. § 2.; *Schmalzgr.* h. t. n. 247. sq.; *Rosset* l. c. n. 2289. alique communiter. Qua in re unice difficultatem facit cap. 1. X. h. t., vi cuius « *viro* (tantum) incumbit probatio, si mulier vel vir **neget** huiusmodi (clandestinam) *desponsationem* ». Quod caput in corpore iuris canonici tribuitur Concilio Arelatensi et in prima compilatione antiqua Concilio Agathensi; at quemadmodum iam observavit Antonius Augustinus ille canon in nullo Concilio Arelatensi vel Agathensi reperitur et est incertae originis. Vocabulum « *tantum* » a *Friedberg* in sua ed. corp. iur. can. post vocem « *viro* », relatum in editionibus authenticis non existit. Si antiquiores quidam scriptores v. g. *Tancredus*, *Ant. Augustinus* alique opinati sunt verba « *vel vir* », in textu cap. 1. h. t. esse delenda, profecto sine illis « *plana esset litera* », ut iam animadvertit *Ioan. Andreae*, Novella commentar. h. t. cap. 1. n. 2.; at quoniam verba ista delenda reperiuntur passim in codicibus, nimis arbitraria est haec difficultatis solutio. Nec felicior est interpretatio, quam excogitavit *Gonzalez Tellez* in comm. h. cap. 1. scl. *semper* pro muliere stare iuris praesumptionem sive *asserat* sive *neget* matrimonium; at haec universalis iuris praesumptio est merum figmentum (cfr. cap. 28. X. de spons. IV. 1.) et optimo iure a *Gasparri* l. c. n. 878. reiicitur. Aliae quaedam interpretationes iam in *Glossa* h. t. cap. merito reprobantur v. g. viro sive *asserenti* sive *neganti* ideo *semper* incumbere onus probandi, quod vir sit caput mulieris, aut saltem si *neget*, potius *negat ius* quam *factum*! Denique a *Ioanne Andreae* l. c. n. 1. et *Innocentio IV.* in h. cap. et *Hostensi*, Summa h. t. n. 6. recensentur interpretationes fundatae in suppositionibus de *sponsalibus* praemissis et *copula interveniente*, quae in capite non commemorantur. Cfr. cap. 6. 12. X. de despons. imp. IV. 2.; *Esmein* l. c. t. I. p. 201. sq.

Quare doctrina summarii h. t. et Glossae nunc communiter recepta teste *Panormitano* l. c. nonnisi per aliquam *impropriationem verborum* in hoc capite inveniri potest, ut concilietur cum generalibus regulis iuris de onere probandi partis *asserentis*.

Quodsi magis attendatur *littera capituli*, ex professo de parte *asserente* non egit, sed de parte *negante*. Hinc mulier et vir videbantur relinqui in pari ratione sub generalibus regulis iuris de onere probandi, si una pars positive *asserat* matrimonium; at in casu *negationis* dispar fuit conditio *viri* et *mulieris*; nam deficiente *muliere* in probanda sua assertione, tamen viro *reo* deferendum est iuramentum, non vicissim *mulieri neganti*, si vir defecit in probando matrimonio asserto. Cfr. *Ioan. Andr.* l. c. n. 5. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 200. not. 3. Denique haud sine fundamento dici potest, quod hoc capite obscuro forte adoptatum fuerit ius penes populos *germanicos* vigens, quo saltem deficientibus testibus ad instar *praerogativae*, non *oneris*, iuramentum *viri* honesti *negantis* accusationem contra se prolatam ut probatio liberatoria fuit admissum, praesertim si accesserunt

in probatione si pars asserens deficiat, utrique parti novae nuptiae permittuntur. Neque probatio solo iuramento innixa nunc ut sufficiens haberi potest.

II. Si ambo negant se matrimonium iniisse, non sunt compellendi, ut simul cohabitent seseque tanquam coniuges tractent (258).

III. Si utraque pars matrimonii celebrationem *affirmet*, ipsorum assertioni standum est, nisi agatur de praeiudicio matrimonii publice contracti; nam eo in casu *aliis* probationibus matrimonium clandestinum est demonstrandum, *aut* matrimonium *publicum* certis argumentis probari debet *invalidè* fuisse contractum. Quòd si assertioni coniugum nihil obstat, matrimonium clandestinum ita publicatum ab Ecclesia comprobatur ratumque habetur, quasi ab initio publice in facie Ecclesiae fuisset contractum. Inde proles ante publicationem nata censetur legitima, etiamsi post publicationem detegatur matrimonium propter occultum impedimentum fuisse *invalidè* contractum (259).

188. Si conflictus oriatur inter *prius* matrimonium *clandestinum* et *validum*, quod in foro *externo* sufficienter probari nequit, et alterum *publicum* postea cum tertia persona contractum, iudex ecclesiasticus, qui de *occultis* iudicare nequit, in favorem secundi matrimonii iudicialiter demonstrati sententiam ferre debet, quae in foro *interno* reum condemnatum non ligat (260).

coniuratores. Cfr. *Panormit.* h. t. cap. 2. n. 2.; *Walter*, D. Rechtsgesch. n. 657. sq. 659.; *Scherer* l. c. p. 195. not. 141. et p. 278.; *Esmein* l. c. t. I. p. 191. sq.

(258) Cap. 2. X. h. t. (Alex. III.); *Schmalzgr.* h. t. n. 249. sq.; *Rosset* l. c. n. 2290.

(259) Cap. 2. X. h. t. iunct. cap. 3. 9. X. qui fil. IV. 17. et cap. t. X. de consang. IV. 14.; *Schmalzgr.* h. t. n. 253.; *Pirhing* h. t. n. 34.

(260) *Grat.* post c. 9. 11. C. XXX. q. 5.; epl. I. cap. 4. 5. 6. 7. 8. de sponsa duor. et e converso IV. 4.; cap. 31. X. de spons. IV. 1., cap. 5. X. de spons. duor. IV. 4.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; Instr. S. C. de Pr. F. 14. Ianuar. 1821. in Collect. (Paris.) Const. S. Sed. n. 992. iunct. n. 993. et nova Leonis XIII. Const. « *Consensus muluus* » 15. Febr. 1892.; *Schmalzgr.* h. t. n. 252.; *Gasparri* l. c. n. 879.; *Scherer* l. c. n. 195. sq. 144. sq.; *Esmein* l. c. t. I. p. 190. sq. Cum matrimonia *clandestina* sint odiosa, in dubio non gaudent favore matrimonii in facie Ecclesiae contracti. Quare imprimis probandum est matrimonium fuisse contractum, atque deinde standum pro eius valore, quamdiu nullitas non probetur. Cfr. *Sanchez* l. c. l. III. disp. 45. n. 1.; *Lugo*, De iust. et iure disp. 22. n. 24.; *Gasparri* l. c. n. 219.

Gravissimae difficultates oriri solent de probandis matrimoniis a catechumenis vel conversis in infidelitate contractis. Qua in re difficulter regulae generales statui possunt, sed in singulis casibus post accuratum examen omnium circumstantiarum sententia est ferenda, prae oculis tamen habitis principiis a Benedict. XIV. Const. “*Probe* „ 15. Dec. 1751. § 27. et a S. C. Inq. approbatis *de favore fidei*, si post examen supersit prudens *dubium de valore* matrimonii atque insuper de permissis infidelibus *iuramento debitis adiunctis* munito, ubi a fidelibus requiritur “*legitima probatio* „. Cfr. S. C. Inq. 9. Dec. 1874. n. 13., 18. Maii 1892. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1301. 2184. 2185.; *Gasparri* l. c. n. 218. sq.

Scholion. In foro *civili* similes existunt leges de probatione celebrationis matrimonii civilis vel legitimi. Cfr. L. 3. D. de concub. XXV. 7.; L. 9. C. de nupt. V. 4. Quare imprimis actus celebrationis matrimonii ex registris status civilis legitime extractus debet praesentari, nisi agatur de casibus ipso iure exceptis. Cfr. v. g. cod. civ. Ital. art. 117. sq. iunct. art. 364. cod. civ. Gall. art. 194. sq. 46.; cod. civ. Hispan. art. 53. sq. Nihilominus etiam aliae probationes tanquam legitimae admittuntur, si actus status civilis exhiberi nequeat v. g. *possessio status* conformis actui celebrationis matrimonii, *existentia filiorum* a duabus personis procreatorum, quae ex publica opinione vixerunt ut coniuges et habuerunt possessionem status conformis, nec actu nativitatis filiorum repelluntur, *actus factarum publicationum* vel decretum dispensationis iunct. possessioni status conformis. Cfr. cod. civ. Ital. art. 119. sq., cod. civ. Gall. art. 196. sq.; cod. civ. Germ. § 1324.; cod. civ. Hisp. art. 53. sq. et Arch. f. k. K. t. 38. p. 348.; *Allègre* l. c. ad cit. art. cod. civ. Gall., unde constat possessionem status haberi ex complexu quodam circumstantiarum, quae vulgo tribus nominibus significantur: *Nomen, tractatus, fama*, i. e. mulier habet nomen viri, quocum vivit, tractatur ab eo ut uxor, publice in societate reputatur legitima coniux.

B. LEGISLATIO DE FORMA MATRIMONIALI

A PIO PP. X. PER DECRETUM S. C. CONCILII “*NE TEMERE* „
D. D. 2. AUGUSTI 1907. INDUCTA.

Proposita lege Tridentina de forma substantiali in celebrandis matrimoniis ius vicens de forma matrimoniali explicandum est. Decretum “*Ne temere* „, 2. Augusti 1907., tum de

sponsalibus tum de matrimoniis agit. De sponsalibus supra num. 99. dictum est. Restat ut de *substantiali forma in celebrandis matrimoniis ex iure positivo ecclesiastico servanda tractemus.*

Quod ius a die paschae Resurrectionis D. N. J. C., 19. Aprilis 1908. vicens principium fundamentale capituli Tridentini "Tametsi" retinet. Etenim ex iure communi ecclesiastico matrimonia ut valeant coram paroco competenti et duobus saltem testibus contrahuntur. Alia autem iuris Tridentini de forma matrimoniali sancita, maxime de promulgatione decreti, de competentia parochi, de matrimoniis huic formae subiectis mutationes non leves subierunt. Ut ea quae in decreto "Ne temere" continentur explicata habeantur, I. de paroco assistente, II. de modo assistendi, III. de matrimoniis formae subiectis dicendum erit.

1. De paroco competente ad assistendum matrimoniis.

Regula generalis proponitur (decr. num. 3), scilicet ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram paroco vel loci Ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato. et duobus saltem testibus.

§ I. COMPETENTIA ORDINARIA AD VALIDE ASSISTENDUM.

De paroco duo accurate statuenda erant. Quid in paroco requiratur, ut sit parochus in ordine ad assistendum matrimoniis; et erga quae matrimonia eius competentia extendatur.

De priore quaesito, qui parochi nomine in ordine ad assistendum matrimoniis veniant, num. IV. et V. decreti respondetur. Parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistant a die tantummodo adeptae possessionis beneficii, nisi publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi.

Quaestio sub antiquo iure mota, possitne parochus post adeptum beneficium sed ante captam possessionem valide assistere, iam definitivam solutionem accepit. Antea enim assistentiam eo intermedio tempore factam validam esse plerumque dicebant, dissuadebatur autem, ne valor matrimonii dubitationi opponeretur. In posterum autem ante captam beneficii parochialis possessionem facta assistentia invalida erit.

Ubi autem parochiale officium absque beneficio habetur, eadem regula valet, quatenus assistentia tantum post initum officium potest valide fieri.

Parochus a die adeptae possessionis beneficii vel initi officii valide assistit, nisi publico decreto nominatim fuerit excommunicatus vel ab officio suspensus. Excommunicationis seu suspensionis sententia per publicum decretum factam esse oportet, ita ut parochus sit vitandus. Non enim decet, nominatim ac publice excommunicatum vel ab officio suspensum assistere fidelium matrimoniis, praesertim cum relatio in libro matrimoniorum parocho sub tali censura constituto et ab officio impedito non permittatur. Recte itaque nova legislatio vitandum parochum a valida assistentia excludit. Excommunicatio maior requiritur; suspensio autem vel totalis, vel particularis ab officio dumtaxat. Partialis suspensio a solo ordine parochum a valida assistentia non excluderet.

Nomine parochi competentis venit non solum qui legitime praeest parochiae canonice erectae, sed in regionibus, ubi parochiae canonice erectae non sunt, etiam sacerdos, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est, et parochus aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus. Decret. " Ne temere " II.

Per quod additum recentioris conditionis apta ratio habetur. Tempore concilii Tridentini parochiae intelligebantur canonice erectae. Post Tridentinum plurimae erectae sunt ecclesiae curatae absque constituto beneficio. Haec officia sicut in aliis rebus *ita nunc quoad celebrationem matrimoniorum eodem iure cum beneficiis parochialibus uluntur*. Qui intra definitum territorium curam animarum sibi habet conceditam et parochus aequiparatur, intra hoc territorium competens est quoad matrimonia. Ubi vero in Missionibus territoria necdum perfecte divisa sunt, sacerdos in statione aliqua ad animarum curam universaliter deputatus, pro tota missione in qua curam animarum agit, etiam matrimoniis valide assistit, cumulative cum aliis sacerdotibus in ceteris stationibus constitutis.

Non requiritur, ut cura animarum per modum stabilis officii habeatur. In missionibus atque in officiis, quae in beneficium parochiale erectae non sunt, generatim officium ad nutum revocabile tenetur. Sed etiam in parochiis sufficit, ut

quis praesit paroeciae canonice erectae, etiamsi non obtineat beneficium. Ergo etiam qui praeest paroeciae ut administrator, ut vices gerens parochi absentis, ut coadiutor cum plena cura pro parochio infirmo, legitime assistit matrimoniis. In parochiis incorporatis solus vicarius sive perpetuus sive temporaneus competens est, cum parochus habitualis curam animarum talis ecclesiae non habeat.

Quaestio est de parochis personalibus. Decretum enim "Ne temere „ parochum proprium intra limites suae paroeciae competentem statuit. De parochis personalibus haec designatio competentiae non sufficit, cum iurisdictio eorum non tam territorio quam personis, erga quas exerceatur, describatur. Quando personalem simul et territorialem iurisditionem obtinent, ut cum alio vel aliis parochis simul in idem territorium iurisditionem exercent, in hoc territorio cumulative habito matrimoniis assistere possunt. S. C. C. 1. Februar. ad VIII. 1908.: Acta S. S. XLI., 1908., 108. Quae cumulativa potestas assistendi matrimoniis parochio tantum catholico tribuenda est. Nam parochum schismaticum ritus orientalis tenere hanc potestatem cumulative cum parochio catholico, non fundatur firmo argumento. Schismatici enim episcopi, auctoritatem instituendi parochum nullam habent, collatio parochialis officii per eos facta titulum coloratum non praebet, bona autem fides populorum schismaticorum peccatum quidem formale in participatione cultus schismatici fieri impedit, iurisditionem autem parochialem aut possessionem officii parochialis non tribuit. Valor ergo matrimonii a schismaticis vel cum altera parte schismatica contracti, in quantum de clandestinitate petitur, ex eo iudicatur fueritne matrimonium legi celebrationis in facie ecclesiae obnoxium, non vero inde utrum parochus schismaticus assistentiam praestiterit necne. Maiorem vim assistentiae parochi schismatici tribuit *Gasparri*, De matrimon. II. ed. 3.^a (1904.), num. 1099., cum *Albitio* et *D'Annibale*. Negat parochum sectae schismaticae valide assistere *Ogetti*, In ius Pianum, num. 67. not.

Cappellani seu rectores piorum cuiusvis generis locorum, a parochiali iurisditione exemptorum, valide assistunt absque parochi vel Ordinarii delegatione matrimoniis personarum sibi creditarum in loco tamen ubi iurisditionem exercent dummodo constet ipsis commissam fuisse plenam potestatem parochialem. Haec declaratio S. C. C. 1. Febr. 1908., num. X. naturae iurisditionis huiusmodi cappellanorum omnino re-

spondet. Gerunt enim personalem tantum iurisdictionem, non territorialem sicut illi, de quibus in praecedentibus dictum est.

Domus autem pia, ubi iurisdictionem gerunt, personas tantum designat, in quas suam iurisdictionem exercere possunt. Quamdiu hae personae in domo degunt, sicut valetudinarii in hospitali, carcerati in carcere, cappellano iura parochialia habenti quoad matrimonia subsunt. Declaratio autem, quod advertendum est, de piis locis a iurisdictione parochiali exemptis agit. Saepe enim rectores piarum domorum non habent iurisdictionem exemptam sed cumulativam tantum cum parcho civitatis vel loci, aut habent facultatem tantum administrandi certa sacramenta incolis domus piae, reservato iure parochiali quoad baptismata, banna, matrimonia parcho civitatis.

Parochi alii in territorio aliis parochis assignato nonnullas personas vel familias sibi subditas habent. Hic quoque de personali iurisdictione agitur ad territorium restricta. Quare eiusmodi parochi potestatem habent assistendi matrimoniis quoad suos subditos tantum, ubique in dicto territorio. S. C. C. 2. Febr. 1908., num. IX. Agitur etiam in hoc quaesito de iurisdictione personali, cuius exercitium vero ad territorium limitatum est. Non obstante autem iure privilegiato parochi certarum personarum vel determinatae familiae ius parochi territorialis ad assistendum matrimoniis harum personarum manet integrum. Competentia enim parochi loci intra fines territorii sui per talem potestatem cumulativam alii datam non restricta est, e contra haec competentia parochi intra fines territorii sui ut principium iuris per decretum " Ne temere „ stabilitum est. Exceptionem ab hac universali dispositione pro aliquibus dioecesibus statuta est. Degentes scilicet in locis Indiarum Orientalium, in quibus viget duplex iurdictio, ut validum et licitum matrimonium ineant, tenentur se sistere coram parcho personali. S. Congr. de discipl. Sacrament. 2. Iunii 1910.: Acta Apost. Sed. II., 1910., pag. 448.

Cum potestas parochorum pro certis personis constitutorum, de quibus modo egimus, ad certam domum vel determinatum territorium definita esset adeoque cum primario principio decreti " Ne temere „ de competentia territoriali ad assistendum matrimoniis conveniret, sunt praeterea parochi *nullum absolute territorium nec cumulative* cum alio parcho habentes, sed iurisdictionem directe exercentes in per-

sonas aut familias, adeo ut has personas sequantur quocumque se conferant. Ius Tridentinum omnibus parochis facultatem conciliabat assistendi matrimoniis suorum parochianorum, ubicumque hi versarentur, et similem potestatem fecit quoad sacramentum poenitentiae parochianis a proprio parcho ubique ministrandum. Quia potestas assistendi matrimoniis iam ad territorium iurisdictionis cuiusque restricta est, quaeritur, ubinam et quomodo eiusmodi parochi iurisdictionem mere personalem absque relatione ad territorium habentes, matrimoniis suorum subditorum assistere valeant. S. C. C. d. d. 1. Febr. 1908. num. VII. respondit, quoad cappellanos Castrenses aliosque parochos de quibus in dubio, (nihil) esse immutatum.

Parochi certis personis constituti cum potestate iura parochialia exercendi circa has personas, ubicumque hae fuerint, prioribus saeculis pro quibusdam familiis ex privilegio interdum constituebantur et praesertim cappellani regii tali potestate nonnumquam praediti sunt. Recentiore tempore iurisdic-tio haec personalis iis in civitatibus magni momenti est, ubi exercitus sub speciali iurisdictione statuitur.

Ex iure communi cappellani castrenses saltem extra actua-lem expeditionem facultatem assistendi matrimoniis militum non habent, ut S. C. C. declaravit 29. Maii 1683. ; 19. Septem-bris 1733. : Richter, Trid. Sess. XXIV. de reform. matrim. num. 60; 61. Per speciales autem facultates cappellani militares potestatem plenam parochialem erga personas sibi concreditas accipiunt. Pro Borussia *Pius IX.* 22. Maii 1868. distinctam iuris-dictionem concessit " in omnes et singulos fideles, qui secun-dum leges ad Borussiae exercitum pertineant „. Ad hos omnes pertinent, qui exercitui actu tribuuntur, qui administrationi rei militaris adhaerent, uxores eorum atque etiam liberi, quamdiu in domo paterna degunt. Assistentia matrimonialis personarum militarium exclusive tribuitur parcho sponsi. *Vogt, Eherecht. Köln, 1902., pag. 46., not. 2.*

Quaeritur autem, num cappellanus castrensis quoad per-sonas suae iurisdictioni subiectas ita sit exclusive competens ad assistendum, ut alius parochus, seu parochus civilis quem interdum in distinctione ad parochum militarem vocant, ne valide quidem assistat. *B. Pompili* in suo voto de proposita quaestione eo maxime insistit, mansisse intactam iurisdic-tionem castrensem, prout in unaquaque natione suis legibus ex privilegiis vel conventionibus regitur, nec parochorum ca-strensi-um potestatem auctam fuisse aut imminutam, nec aliis

parochis aliquod ius in eorum praeiudicium fuisse concessum: Acta S. Sed. XLI., 1908., pag. 92. Unde putat, si antea parochi castrenses fuerunt exclusive competentes ad assistendum matrimoniis personarum sibi subiectarum, hanc exclusivam competentiam etiam nunc manere. *Ojetti*, In ius pianum, num. 72. non parvi facit principium generale novae disciplinae, ex quo potestas parochi iam non ad validitatem restricta est ad suos, neque infitiat, responsum S. Congregationis exclusivam parochi castrensis competentiam minime indicare. Verum suppositis iis, quae circa hoc scripserat consultor animum eae sententiae sibi adiiciendum putat, quae statuit exclusivitatem, si ea prius statuta erat, istius potestatis in cappellanis castrensibus.

Revera exclusivitas illa potestatis priore iure non adeo certa fuisse videtur, sicut in voto supponitur. Etsi enim instructio a gubernio profecta vetaret milites coram alio quam parocho castrensi contrahere matrimonia, ea re universalis regula iuris Tridentini non evertebatur, qua proprius parochus alteriusutriusque nupturientis valide assistebat. Neque sub vetere iure exploratum erat, parochum militarem exclusive competentem fuisse ad valide assistendum. Exemptionem curae animarum personarum militarium non affecisse valorem actuum parochi civilis sub priore iure iam docuerunt *Scherer*, Kirchenrecht II. pag. 199. sq., *Vogt*, Eherecht, 1902., pag. 46., not. 2. In contrariam partem citatur a *Vogt* mandatum pro Archidioecesi Coloniensi, quo facultates pro certis personis iurisdictionis militaris cum parochis civilibus communicantur: d. d. 27. Martii 1869. *K. Th. Dumont*, Sammlung kirchlicher Erlasse, Köln. 1891., ed. 2^a, pag. 374. Qua communicatione difficultati ex duplici iurisdictione creata obveniebatur, quaestio autem sitne facultas assistendi matrimoniis personarum militarium cumulativa necne, non videtur peremptorie fuisse soluta. Unde maiore iure quam antea dicendum erit, sub nova disciplina matrimoniali ac post decisionem S. C. C. supra allegatam manere cappellano castrensi suam competentiam, assistentiam autem a parocho civili intra suum territorium matrimonio personae militaris praestitam ad valorem sufficere. Eam autem sine debita facultate factam generatim esse illicitam, tum ex dispositione decreti „Ne temere“, de licita assistentia patet, tum propterea quod per talem assistentiam et parocho et partibus non leve incommodum crearetur.

Norma indicata de relatione inter parochum territorialem ac personalem quoad assistentiam in matrimoniis conditionibus rerum communiter occurrentibus sufficiet. Difficultatem peculiarem duplex iurisdictio aliquarum dioecesium Indiae Orientalis parat. In archidioecesi Bombayensi, ut exemplum afferamus, praesul Bombayensis territorialem iurisditionem in fideles tum ipse tum per suos sacerdotes parochiis distributos exercet. In fideles autem originis Goanae episcopus Damaensis ipse ac per suos parochos habet iurisditionem personalem. Hinc dubium proponebatur: Utrum subditi dioecesis Damaensis in dioecesi tamen Bombayensi commorantes, et e converso subditi dioecesis Bombayensis degentes in dioecesi Damaensi, ut validum et licitum ineant matrimonium, teneantur se sistere dumtaxat coram parocho personali vel possint etiam coram parocho territorii. S. C. C. d. 27. Iulii 1908. responsum ad alium terminum distulit: Acta S. S. 64. XLI., 1908., pag. 511. Consultor *Aloys. a Tabia* ex littera quidem decreti "Ne temere" in favorem parochi territorialis decidendum esse putat, quatenus hic et valide et licite matrimoniis omnium intra suum territorium domicilium habentium possit assistere. Considerata autem mente decreti et speciali conditione iurisditionis personalis concludit, parochum territorialem assistere valide, non vero absque delegatione licite matrimoniis si utraque pars alteri iurisditioni subiacet, licet nupturientes intra suum territorium domicilium habeant: Acta S. S. I. c. pag. 521. sq. Quae sententia cum principiis novae disciplinae matrimonialis convenire dicenda est. Cfr. autem decret. cit. S. C. de discipl. Sacram. 2. Iunii 1910.

Adhuc dictum est de parocho competenti, coram quo matrimonium contrahi possit. Quamquam matrimonia ut plurimum coram parocho contrahuntur, decretum, "Ne temere", expresse competentiae Ordinarii meminit dicendo, matrimonium ineundum esse coram parocho vel loci Ordinario. Decr. n. III. Quae competentia Ordinarii in matrimonia fidelium sibi subditorum a Concilio Tridentino insinuat saltem, eo quod delegationem Ordinarii expresse indicat: Trid. de reform. matrim. Sess. XXIV. cap. I. Competentia Ordinarii ergo ad assistendum matrimoniis adest, et circumscripta quidem per fines territorii iurisditionis.

Nomine Ordinariorum pro celebrandis matrimoniis iidem veniunt, qui ad subscribendum contractui sponsalitis competentes dicti sunt. Romanus scilicet Pontifex pro tota Ec-

clesia, Episcopus dioecesanus, administrator, Vicarius Apostolicus, Praefectus Apostolicus, Praelatus habens iurisdictionem in territorium separatum, horum officiales seu vicarii in spiritualibus generales; sede vacante Capitulum et postquam deputatus est, Vicarius capitularis. Hi enim ut Ordinarii ad quos facultates transeant, saepe indicati sunt: S. O. 22. Augusti 1906., ad V. Anal. eccl. XV., 1907., pag. 8., et cfr. decisiones ibi citatas; *Van de Burgt-Schaepman*, Tractatus de matrim. I. ed. 3^a, 1908., n. 215.; *Laurentius*, Instit. iur. eccl. 2.^a ed. 1908., n. 675.

Dubium aliquod movetur, habeatne Vicarius generalis, quem Vicarius Apostolicus sibi constituit, facultatem assistendi matrimoniis intra fines Vicariatus. *Vermeersch*, De forma sponsal. ac matrim., ed. 4.^a, 1908., n. 25., not. non putat talem Vicarium generalem Ordinariis accenseri, nisi cum, deficiente Vicario, omnis administratio Vicariatus ad eum devolvitur. Cum quaestio proposita fuerit, an Sinarum Vicariis Apostolicis competat ius et potestas eligendi et constituendi vicarios seu provicarios, qui, Vicariis Apost. adhuc viventibus et munus suum exercere valentibus possint tanquam eorum Vicariorum Apost. vicarii aut provicarii idem munus exercere, S. C. de Prop. Fide 9. Decembr. 1822. respondit, affirmative iuxta constitutiones Clementinas et Benedictinas incipientes "Ex sublimi .. Quae decisio, cum ad constitutiones pontificias universalis legislationis provocet atque communicationem facultatum matrimonialium expresse concedat, dicendum putamus, hos vicarios generales sub nomine Ordinariorum quoad validam assistentiam matrimoniis praestandam venire. Confr. Collect. S. C. de Prop. Fide, 1907., n. 777.

§ 2. COMPETENTIA ORDINARIA AD LICITE ASSISTENDUM.

Adhuc explicatum est, qui competentes sint ad assistendum matrimoniis. Iam quaeritur, erga quae matrimonia competentia extendatur. Et valida quidem assistentia infra fines territorii praestatur matrimoniis nedum subditorum, sed etiam non subditorum: decr. IV. § 2.

Assistentia autem *valida simul et licita* opus est. Ad liceitatem assistentiae haec statuta sunt: 1) constare debet de statu libero contrahentium servatis iure servandis; 2) constare insuper debet de domicilio vel saltem de menstrua commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii; 3) quod si deficiat, ut

parochus et loci Ordinarius licite matrimonio adsint, indigent licentia parochi vel Ordinarii proprii alterutrius contrahentis, nisi gravis intercedat necessitas, quae ab ea excuset; 4) quoad vagos, extra casum necessitatis parochus ne liceat eorum matrimoniis assistere, nisi re ad Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam adsistendi impetrauerit; 5) in quolibet autem casu pro regula habeatur, ut matrimonium coram sponsae parochus celebretur, nisi aliqua iusta causa excuset: decret. V. § 15.

1) De statu libero partium contrahentium ante celebrationem matrimonii constare debet. In adhibendo autem modo, unde constare possit, partes nullo ligaminis impedimento teneri, praxes approbatae dioecesium retineri possunt, cfr. supra num. 133. neque ulla hac in re per novam disciplinam matrimoniale mutatio inducta est: S. C. C. 1. Febr. 1908. ad XI. Acta S. Sed. XLI. 1908. pag. 109.

2) Alterum quod requiritur, domicilium aut saltem menstrua commoratio alterutrius contrahentium in loco matrimonii, ex textu legis satis clare intellegitur. Postquam matrimonium quoad valorem iam non ab assistentia parochi ratione domicilii vel quasi-domicilii proprii dependet, praesens determinatio non tantam difficultatem creabat. Id ergo quod sub vetere iure ad valorem necessarium erat, nunc ad liceitatem assistentiae tantum requiritur, ea adiecta modificatione, ut quasi-domicilio, quod vetere iure domicilium supplebat, *menstrua commoratio* subrogata sit. Subrogatio haec executionem decreti a multis difficultatibus liberat, quia de constituto quasi-domicilio propter verificandum animum manendi per maiorem partem anni non facile constat. Ob quam causam iam sub iure Tridentino mitigatio interdum petebatur et concedebatur, ut simplex commoratio unius mensis vel semestris sufficiens conditio ad valide assistendum admitteretur. Cfr. supra n. 177. not. 191.

Dispositione de menstrua commoratione doctrina vetus de quasi-domicilio in iure matrimoniali iam non habet practicam applicationem. Haberet enim tantum, si factum habitationis simul cum animo manendi per maiorem partem anni daret statim competentiam ad licite assistendum. Sed ita a iure statutum non est. Per decretum "*Ne temere* „ ad assistendum licite postulatur vel domicilium, id est factum habitationis cum animo perpetuo ibi manendi, nisi causa quaedam alio avocet, vel verificata esse debet menstrua commoratio. Con-

stituto domicilio assistentia statim licita est in parochia domicilii, etiam non exspectata menstrua commoratione. Quasi-domicilium autem constitutum vigore disciplinae nunc promulgatae non sufficit ut parochus quasi-domicilii statim licite assistat, sed licentia parochi domicilii debet accedere vel menstrua commoratio exspectanda est. De quaestione, maneatne quasi-domicilium iure decreti “*Ne temere*”, necne confr. commentatores decreti: *Ojetti*, num. 95.; *Vermeersch*, num. 65.; *Leitner*, 2.^a ed. 1908., pag. 38.; *Wouters*, Amstelodami 1909., pag. 33.; *Gennari*, pag. 33.; *Boudinhon*, n. 79.

Sententiam, quod commoratio menstrua non iam suppleri possit solo facto habitationis cum animo manendi per maiorem partem anni ac quod proinde abrogatum sit a iure matrimoniali hac in parte quasi-domicilium, confirmata est a S. C. C. 28. Martii 1908. ad V.: Acta S. Sed. XLI., 1908., 288. *I. Besson*, *Nouv. revue théol.* XL., 1908. pag. 82. in eandem quidem sententiam inclinabat, alii autem novi iuris interpretationi, qua etiam quasi-domicilium ad licitam assistentiam sufficeret, probabilitatem tribuerat, cum communiter domicilium in iure aequiparetur quasi-domicilium. Quamquam principium iuris, quod locus regat actum, in iure matrimoniali per novam disciplinam etiam magis quam antea verificatur, licetitas tamen contrahendi coram paracho loci extra domicilium ad menstruam commorationem adstringitur.

Commoratio menstrua in loco matrimonii a novo iure exigitur, atque locus matrimonii pro *Ordinarii* competentia est dioecesis. Quare cum Cardin. *Gennari*, edit. 6., Romae 1908., pag. 33., dicendum videtur, locum commorationis contrahentium posse esse totam dioecesim, si assistat Ordinarius, et totam parochiam, si assistat parochus. Confr. *Wouters*, pag. 33. Si contra hanc sententiam opponitur, ius canonicum pro matrimonio adhuc non agnovisse domicilium aut quasi-domicilium dioecesanum, sed tantum parochiale, in contrarium stat, quod ius Tridentinum, secus ac nova disciplina, competentiam pro matrimoniis in parochia fundabat, in parochia enim caput “*Tametsi*”, promulgandum erat, assistentia parochi proprii ad valorem exigebatur. Aliter res se habet sub nova disciplina. Porro etiamsi domicilium dioecesanum a iure canonico alienum est, commorationem tamen non fieri posse in dioecesi nisi mediante parochia cum effectu, ut Ordinarius proprio iure et non dependenter ab alius cuiusquam licentia per se vel per suum delegatum matrimonio assistat, nullo iuris

textu praescriptum traditur. Deinde si commoratio in parochia exigitur, in maioribus civitatibus eadem difficultas, quae antea fuit, sub nova disciplina erit. Homines enim aliunde venientes et fere non in eodem hospitio residentes, ut post menstruam commorationem copulentur licite, recurrere deberent ad parochum vel Ordinarium dioecesis unde venerunt, nec sufficeret licentia Ordinarii dioecesis in qua commorantur. Sed tali etiam incommodo nova disciplina mederi voluit. Quare non incongrue cum *Arendt*, *Analecta eccl.* XVII., 1909., pag. 137. sq. sententiae Card. Gennari adhaeretur. Cfr. *Vermeersch*, n. 59.; *Ogetti* n. 96.

Commoratio menstrua, quia in lege non accuratius circumscribitur, pro spatio triginta dierum accipitur, ita tamen ut computatio calendaria substitui possit, v. g. a dimidio februario ad dimidium martium. Absentia plurium horarum non interrumpit hoc tempus; post absentiam unius vel paucorum dierum non opus est menstruam commorationem de novo inchoare, sed sufficit numerum triginta dierum complere. Utrum absentia paucorum dierum facta sit cum animo redeundi nec ne, non refert, quia tantum factum commorationis attenditur.

3) Si neque domicilium neque menstrua commoratio alterutrius contrahentis verificatur, ut parochus vel loci Ordinarius licite matrimonio adsint, indigent licentia parochi vel Ordinarii proprii alterutrius contrahentis. Si vero gravis intercedat necessitas, quae eos excuset, possunt non petita licentia, aut petita ac responso nondum accepto, aut petita sed denegata licentia procedere. Iudicium de gravitate causae ad eum pertinet, qui matrimonio assistit. Praestat autem de causa non petitae licentiae scriptum aliquod testimonium retinere. Cfr. *Van de Burgt-Schaepman*, n. 222.

4) *Vagorum* matrimoniis, ut parochus extra casum necessitatis liceat assistere, debet re ad Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam assistendi impetrasse. Decret. V. § 4. Sanctioni de vagis statutae matrimonium subest, etiam si alter contrahens tantum absque domicilio vel menstrua commoratione est. Momentanee vagi, qui solent stabili habitationi adhaerere et per breve tempus tantum absque domicilio sunt, sub iure Tridentino iam mitius habebantur. Cfr. supra n. 178. Quare nunc etiam sanctioni de vagis non subiciuntur. *Vermeersch* n. 62. Cfr. *Van de Burgt* n. 222. Parochus itaque matrimonio proprii subditi cum momentanee

vago contrahentis etiam extra casum necessitatis absque recursu pro vagorum matrimoniis praescripto poterit assistere.

Cura de matrimoniis vagorum ab Ordinario alii vel aliiis sacerdotibus, e. c. decanis foraneis, delegari potest.

Cum Gennari pag. 34. eos tantum inter vagos numeret, qui nec domicilium nec menstruam commorationem in loco matrimonii habent, *Ogetti* n. 110. omnes inter vagos censet, qui nullibi domicilio vel quasi-domicilio constituto alicubi versantur etiam post mensem commorationis; in eandem sententiam inclinat *Boudinhon* n. 84. Hi quidem cl. auctores concedunt, cum textu decreti ac praesertim cum § 2. n. V. magis congruere, vagos eos dicere, qui neque domicilium neque menstruam in loco matrimonii commorationem habent. Quare interpretatio Cardinalis *Gennari* retinenda est. Nam nova legislatio decreti "*Ne temere* „ quasi-domicilii nullam facit mentionem illique substituit menstruam commorationem. Inconsonum autem esset, hoc loco quasi-domicilium a decreto nullibi indicatum exigere, cum substitutio menstruae commorationis pro quasi-domicilio nihil novi contineat, sed pro America septentrionali sub vetere iure a multis annis inducta fuerit. Sufficientiam menstruae commorationis approbavit S. C. C. 28. Martii 1908. ad V.: Acta S. Sed. XLI. (1908.); cfr. ibid. pag. 280. sqq. Et iterum S. C. de disciplina Sacramentorum 12. Martii 1910. declaravit, qui parochum proprium ratione menstruae commorationis etiam in fraudem legis acquisierint, inter vagos in ordine ad matrimonium non iam censi: Acta Apost. Sedis, II., 1910., pag. 193.

5) Ubique fere receptum sub priore iure habebatur, ut matrimonium *coram sponsae parochio* celebraretur, quod nunc pro regula statuitur, nisi aliqua iusta causa excuset. Decr. "*Ne temere* „ V. § 5. Exceptio vero ab hac regula admittitur, v. g. si alicubi per approbatam consuetudinem personae militares coram cappellano militari matrimonium contrahunt. Praeceptum tamen de contrahendo matrimonio coram sponsae parochio non absolute urgetur, sed ea cum moderatione ut iusta causa ab eo excusare possit. Iudicium vero de sufficientia causae non est relinquendum iis, quorum interest ut coram se contrahatur. Ordinarius ergo per opportuna praescripta constituit quomodo iudicium de causa exceptionis a communi regula iudicari debeat.

§ 3. COMPETENTIA EXTRAORDINARIA.

Secundum normam decreti “ *Ne temere* „ quicumque episcopalem seu parochialem iurisdictionem exercens intra suum territorium omni matrimonio valide assistit. Rarius ergo quam sub Tridentino iure erat, deerit persona ecclesiastica, quae assistentiam ad valorem necessariam praestet. Nihilominus etiam in nova disciplina debitae substitutioni providendum erat. Cui rei tres numeri legis serviunt.

a) Parochus et loci Ordinarius licentiam concedere possunt alii sacerdoti determinato ac certo ut matrimoniis intra limites sui territorii assistat. decr. n. VI. Licentiam, cum non agatur de deleganda iurisdictione et facultas commissa assistendi lato sensu tantum vocetur in decreto delegatio, concedit itaque vel parochus pro territorio suae parochiae vel Ordinarius pro finibus dioecesis suae. Licentia haec a subdito admitti debet. Non subditus, qui scit licentiam petitam esse, valide assistit postquam licentia data est, quamquam de data sibi licentia notitiam nondum accepit. Cfr. supra n. 180. III. Licentia autem etiamsi a non subdito prius repudiata fuit, postea per assistentiam de facto praestitam acceptari potest, modo delegans non revocaverit voluntatem dandi licentiam.

Delegatus sacerdos sit oportet. Delegans potest esse parochus nondum sacerdos; hic enim delegat, quemadmodum assistit, licet benedictionem ritualement in celebrando matrimonio usitatam per sacerdotem perficere debeat. Cfr. infra n. 190. not. 270.

Facultatem dandi licentiam alteri parochus et Ordinarius habent ratione sui officii, nisi publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi. Vetere iure potestas assistendi cum simplici facto possessionis officii parochialis iungebatur. Si sub vetere iure excommunicatus adhuc alium ad assistendum delegare poterat, id in nova disciplina non iam adeo certum est. Imo talis non videtur posse alium sibi valide substituere. Cfr. *Ogetti*, qui parochus censura ligato potestatem delegandi ad assistendum tribuit. L. c. n. 103. Exempla quidem plura sunt ut quis potestatem quam ipse exercere nequit, possit alteri committere. Etiam permissio ad assistendum ab nominatim excommunicato facienda potest a lege valida haberi. Sed in nova disciplina matrimoniali

non esse eiusmodi permissionem, ex decreti “ *Ne temere* „ textu videtur sequi. Nominatim excommunicatus vel ab officio suspensus a iurisdictione exercenda prohibetur. Num matrimonio possit assistere, cum hoc non sit exercitium iurisdictionis a speciali legis declaratione pendet. Quia ergo praesens disciplina facultatem assistendi censurato tali abstulerit, omnem facultatem quoad celebrationem matrimonii non excepta delegatione assistentiae abstulisse dicenda est.

Forma permissionis dandae non praescribitur, utrum scripto fieri debeat an oretenus data sufficiat; utroque ergo modo fieri potest. *Determinato autem ac certo sacerdote* permissio facienda est. Determinatio fit per designationem personae aut officii, potestque fieri cum potestate subdelegandi. *Vermeersch* n. 67. Partibus vero permitti nequit, quemcunque maluerint ad assistendum vocare. Sic enim omnis determinatio in delegatione deficeret. *Delegatio generalis*, quae vetere iure inter parochos maiorum civitatum adhibebatur, etiam nunc valida est. Ad quaestionem, an generalis delegatio sufficiat, S. C. C. 27. Iulii 1908. respondit, quoad delegationem nihil esse immutatum, excepta necessitate eam faciendi sacerdote determinato et certo, ac restrictam ad territorium delegantis: Acta S. Sed. XLI., 1908., 512. ad IV.; Votum Consult. pag. 518, 533.

Sacerdotes parochum in cura animarum adiuvantes eo ipso non sunt delegati ad valide assistendum matrimoniis, sed haec delegatio ipsis sive pro singulari casu sive generali modo dari potest. Cfr. S. C. de discipl. Sacrament. 12. Mart. 1910.: Acta Apost. Sed. II. 1910. 194.

Delegatus, ut valide et licite assistat, servare tenetur limites mandati, et regulas pro parochis et loci Ordinario num. IV. et V. statutas. Exposita supra § 1. et 2. de valore ac liceitate assistentiae etiam a delegato servanda sunt. Delegatus ergo, ut valide assistat, non sit publico decreto nominatim excommunicatus vel ab officio suspensus; assistat intra territorium delegantis; observet modum ad valorem necessarium de quo infra sub III. *Vermeersch* num. 70.

b) Cum prior delegatio ab homine detur, alia extraordinaria competentia ad assistendum matrimonio per delegationem a iure *pro mortis articulo* datur. Num. VII.: “ Imminente mortis periculo, ubi parochus, vel loci Ordinarius, vel sacerdos ab alterutro delegatus, haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis, matrimonium

contrahi valide ac licite potest coram quolibet sacerdote et duobus testibus „Delegatio haec a iure concessa duplicem conditionem habet, scilicet verificari debet mortis imminens periculum, quod de vero ac probabili periculo intelligendum erit. Fictum mortis periculum conditionem a iure positam non faceret verificatam neque delegationem ad valide assistendum conferret. Altera conditio est, ut parochus vel loci Ordinarius, vel sacerdos ab alterutro delegatus haberi nequeat. Potestas assistendi adest, modo hic et nunc delegatus haberi nequeat, etiamsi aegrotus antea culpabiliter neglexit occasionem habendi proprium sacerdotem aut delegatum. Obligationem certiorandi delegationem, si fieri potest, per telegraphum vel telephonium generatim non statuunt auctores, quia haec media adtribuendam potestatem ecclesiasticam in usum non transierunt. *Ogetti* num. 115.

Delegatio iuris pro mortis periculo datur ad consulendum conscientiae et, si casus ferat, legitimandam prolem. Ad eundem effectum sacerdotes delegatione hac iuris instructi facultatem habent dispensandi cum iis, qui in concubinato vivunt, super impedimentis omnibus etiam publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita. Haec facultas adest, sive agatur de concubinariis, sive alia adsit causa ad consulendum conscientiae et, si casus ferat, legitimationi prolis. S. C. de Sacram. 14. Maii 1909.; 15. Aug. 1909.: Acta Apost. Sedis I., 1909. 468.; confr. infra pag. 887. num. 617. *Monitore eccl.* XXI. 1909. 290.

Ad valorem matrimonii in mortis periculo contracto praesentia sacerdotis competentis et *duorum testium* requiritur.

c) “ Si contingat ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius aut sacerdos ab eis delegatus, coram quo matrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest emissio a sponsis formali consensu coram duobus testibus „ decret. “ Ne temere „ num. VIII.

Providendum erat casui, quo sacerdos nullus ad assistendum matrimonio haberi potest. Hac in conditione matrimonium *coram duobus testibus* contrahitur, id quod iam sub disciplina capitis “ Tametsi „ admittebatur. Impossibilitas ad eundem parochum censebatur adesse in missionibus, ad quas parochus paucis tantum diebus per annum accederet. S. Off. 14. Novembr. 1883.: Acta S. Sed. XVII. 351. Et quoniam vetere

iure absentia per unum mensem duratura sufficiens habebatur, ut coram solis testibus contraheretur, idem nunc lege sancitur, ea tamen observata differentia, ut impossibilitas adeundi sacerdotem proprium vel eius delegatum *a mense perseveret*. Opus ergo non est, per coniecturam explorare quamdiu impossibilitas habendi sacerdotem duratura sit, sufficit eam conditionem per mensem perseverasse. *Ogetti* num. 120. seq.

Impossibilitas adeundi sacerdotem competentem vera debet esse, secus duorum tantum testium assistentia ad valorem non sufficit. Nova disciplina, cum omnem parochum pro suo territorio competentem faciat ut cuicumque matrimonio valide assistat, rariorem totalem illam impossibilitatem reddit, habendi vel parochum vel ab Ordinario aut paracho delegatum.

Si in dissita missione singulis mensibus missionarius quidem non accedit, accessus autem ad eum aut ad alium missionarium, qui sit parochus in sensu decreti, sponsis sine gravi incommodo patet, causa contrahendi coram solis testibus non verificatur et proinde praesentia missionarii ad valorem requiritur. Ex altera parte per momentaneum, inopinatum ac fidelibus incognitum transitum missionarii per aliquem locum, a quo iam a mense abest, non interruptitur rerum conditio in laudato articulo VIII. indicata.

Petitio autem Ordinariorum Sinensium, ob peculiare illius regionis conditiones dispensandi a praesentia parochi et quandoque etiam testium, sive in matrimoniis ex dispensatione contrahendis a baptizatis cum non baptizatis, sive in matrimoniis inter catholicos sub paganorum potestate constitutos, pro casibus tantum verae necessitatis concessa est, cum potestate hanc facultatem etiam habitualiter subdelegandi missionum rectoribus. S. C. Conc. 28. Iulii 1908. ad V. VI. VII.: Acta S. Sedis XLI. 1908. 511.

S. C. de discipl. Sacrament. 12. Mart. 1910.: Acta Apost. Sed. II. 1910. 195. interpretationem articuli VIII. decreti publici iuris fecit, scilicet matrimonium posse valide et licite contrahi coram solis testibus sine praesentia sacerdotis competentis ad assistendum semper ac, elapso iam mense, sacerdos competens absque gravi incommodo haberi vel adiri nequeat. Atque valide etiam tum matrimonium coram solis testibus iniri, si qui in eiusmodi regionem, de qua in articulo VII. in fraudem legis se conferant.

Interdum non ob particularis personae impedimentum, sed

ob plurium in aliqua regione moralem impossibilitatem parochus competens adiri nequit, quaeritur possitne his in adiunctis coram testibus solis valide contrahi. Matrimonium, ut exemplum indicetur, coram Ecclesia rite celebrari potest ac fortasse ad consulendum conscientiae debet. Lex autem civilis ob impedimentum civile vetat matrimonium et gravem poenam sacerdoti minatur, qui non praemisso civili matrimonio consensui partium assistentiam praestet. Cum *Ojetti*, *Votum Acta S. Sed. XLI. 1908. 542. seq.* et *Aloys. Desmet*, De sponsalibus et matrimonio, Brugis 1909. num. 69. affirmandum videtur, posse matrimonium tale coram solis testibus valide iniri. Quae sententia a S. C. Concilii non quidem directe approbatur, at neque reprobat. Ad quaestionem enim, an et quomodo providere expediat casui, quo parochi a lege civili graviter prohibeantur quominus matrimoniis fidelium assistant nisi praemissa caeremonia civili, quae praemitti nequeat, et tamen pro animarum salute omnino urgeat matrimonii celebratio decidit S. C. C. non esse interloquendum. 27. Iulii 1908.: *Acta S. Sed. XLI. 1908. 511.* Cfr. infra n. 210.

II. De modo assistendi et inscriptione in matriculis.

Postquam de praecipua parte novae legislationis egimus, scilicet de parocho proprio, in cuius designatione disciplina decreti “ *Ne temere* „ maxime a vetere lege capitis “ *Tametsi* „ differt, breviori tractatu percurrere licebit quaestionem de modo assistendi atque de inscriptione in matriculis.

1. De ipsa assistentia.

Praesentia testis qualificati quomodocumque facta, modo percipiat testis rem actam, per se etiam in assistentia celebrando matrimonio exhibita sufficeret ac disciplina capitis “ *Tametsi* „ de facto sufficiens erat. Iure decreto “ *Ne temere* „ inducto quaedam de modo assistendi praescripta ad valorem exiguntur. Haec profecto imprimis servanda sunt, ne celebratum matrimonium ob defectum in forma essentiali admissum dubio de valore exponatur.

a) De modo assistendi decretum statuit art. IV. § 3.: “ dummodo invitati ac rogati, et neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum „ Ex lege Tridentina ad validam assistentiam sola praesentia pa-

rochi ut testis qualificati requirebatur. Unde partes poterant parochum, accedentes ad eum cum duobus testibus, ex inopinato cogere testem esse. Talis assistentia invito paracho facta nova lege eliminatur. Ad validam assistentiam et parochum rogatum ac invitatum requirere exquirereque consensum oportet et neque vi neque metu gravi constrictum esse. Modo absit coactio, invitatio ad assistendum non requiritur explicita, sed implicite facta sufficit. S. C. Concil. 28. Martii 1908.: Acta S. Sedis XLI. 1908. pag. 268. Ex defectu ergo invitationis, nisi vis accesserit, matrimonii valor nequit in dubium vocari. Nam si parochus ne implicite quidem invitatus fuerit, consensum contrahentium non requirit.

Quoad matrimonia mixta quaestio mota est, an vi decreti "*Ne temere* „, etiam ad matrimonia mixta valide contrahenda, ab Ordinario vel a paracho exquirendus et excipiendus sit contrahentium consensus. S. C. Conc. asseruit, servatis ad licitatem quoad reliqua praescriptionibus et instructionibus S. Sedis 27. Iulii 1908.: Acta S. Sedis, XLI. 1908. pag. 310. In mixtis matrimoniis enim ab Ecclesia passiva tantum assistentia parochi generatim permittitur. Si in dioecesibus, ubi multi acatholici incolunt ac mixta matrimonia frequentia evitari vix possunt, ad maiora damna cavenda amplius quid conceditur, ex speciali permissione repetendum est. Passiva assistentia potissimum omissionem ritualis benedictionis indicat. Sub Tridentino iure consequenter assistentiam parochi ad percipiendam consensus manifestationem restrinxit, de contracto matrimonio deinde in librum matrimoniorum inscribatur. Per decretum "*Ne temere* „ passiva assistentia, quando ex gravi causa ad eam parochus debet cooperationem suam restringere, ea ratione modificata est, ut ritus sacer nullus adhibeatur, exquisitio autem consensus fieri a paracho debeat.

b) Valida assistentia non foret, si parochus vi ac metu gravi constrictus requireret exciperetque consensum. Omnis ergo coactio sive a nupturientibus sive ab aliis adhibita in ordine ad assistentiam extorquendam redderet matrimonium invalidum.

Metus iuste incussus ab iniuste incussu non distinguitur, quare, secus ac de impedimento vis et metus statuitur, metus quomodocumque sive iuste sive iniuste incussus assistentiam invalidam redderet. Propositae autem minae recursus ad Ordinarium contra parochum ex insufficienti ratione detrectan-

tem assistentiam, valorem non afficerent. *Vermeersch*, De forma sponsal. num. 45. Talis enim comminatio nihil est nisi petere ut vel parochus assistat, vel Ordinarius deleget sacerdotem ad assistendum.

c) Cum rogare et invitare ad assistendum per actum implicitum contentum in aliis actibus possit fieri, dubium manet, num etiam illud "requirere consensum", admittat benignam interpretationem de implicita interrogatione. Etsi parochus non per verba interrogatoria requirere debeat, cum id decretum non indicet, formalis tamen consensus requisitio, vel verbis vel signo facta, a lege postulari dicenda est. Hanc enim legis verba indicant, quae ex consulto praesentem dicendi formam induerunt, et nisi formalem ac proprie dictam consensus requisitionem postules, eandem sicut in priore legislatione difficultatem habes ex inopinata assistentiae extorsione, quae difficultas nunc augetur, nam valor matrimonii tali assistentia in dubium vocaretur. Quare cum *Vermeersch* num. 46. dicendum est, parochum debere proprio actu sufficienter externato a sponsis et requirere et excipere consensum matrimonialem.

d) Praeter praesentiam parochi vel Ordinarii competentis a decreto "Ne temere", num. III. duo saltem testes requiruntur. Omnes habiles ad rite percipiendam rem, habiles quoque sunt ut in matrimonio celebrando valide testes agant. S. C. de discipl. Sacrament. 12. Mart. 1910.: Acta Apost. Sed. II. 1910. 193.

2. *Inscriptio in matriculis.*

Cum clandestina matrimonia eo potissimum sub nullitate prohibentur, ne coniux relicta sua comparte possit cum impedimento ligaminis alterum matrimonium attentare, forma publica in celebrando matrimonio praescribitur, atque ut de inito contractu scriptum documentum habeatur, inscriptio in matricula matrimoniorum iniungitur.

Tridentinum c. 1. Sess. XXIV. de Ref. matr. inquit, "habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina, diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat". *Pius X.* obligationem hanc retinuit et ampliavit.

Decret. "Ne temere", IX. § 1. "Celebrato matrimonio, parochus, vel qui eius vices gerit, statim describat in libro ma-

trimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii, atque alia, iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio Ordinario praescriptum; idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit „.

§ 2. “ Praeterea parochus in libro quoque baptizatorum adnotet, coniugem tali die in sua parochia matrimonium contraxisse. Quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se, sive per curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptismi librum referatur „.

§ 3. “ Quoties matrimonium ad normam n. VII. aut VIII. contrahitur, sacerdos in priore casu, testes in altero, tenentur in solidum cum contrahentibus curare, ut initum coniugium in praescriptis libris quam primum adnotetur „.

Parochi vel eius qui curam parochialem gerit, est libros parochiales ita continue scribere, ut status personarum parochiae inde evidens habeatur. Quare sacerdos, qui paucis tantum diebus parochum absentem supplet vel qui ex delegatione accepta matrimonio adsistit, ea, quae inscribenda sunt, adnotat, ut deinde a paracho libris confidi possint. Non autem necesse est, ut parochus propria manu nomina inserat. In numerosis enim parochiis non raro cancellaria parochialis scribae opera utitur. Modo inscriptio sub parochi auctoritate fiat, qui ex officio libros parochiales praestare debet, legis praecepto satisfat.

3. *Sanctio poenalis.*

§ X. decreti sanctionem statuit: “ Parochi qui heic hactenus praescripta violaverint, ab Ordinario pro modo et gravitate culpa puniantur. Et insuper si alicuius matrimonio adstiterint contra praescriptum § 2^{ae} et 3^{ae} num. V., emolumenta stolae sua non faciant, sed proprio contrahentium paracho remittant „.

Poena ab Ordinario infligenda dicitur parochis, qui praescripta decreti violaverint. Quamquam parochi nominantur, alii contravenientes eodem iure coercionis Ordinarii subiacent, verbi causa sacerdos non parochus, qui illegitime assistentiam attentaverit.

Insuper statuitur non ut sanctio poenalis, sed ut declaratio restitutionis faciendae, si parochus contra praescriptum § 2^{ae}

et 3^{ae} num. V. decreti valide quidem sed illicite matrimonio adsiiterit. Competentia enim ad valide simul et licite assistendum habetur per alterutrius sponsi domicilium, per menstruam commorationem, per Ordinarii permissionem in vagorum matrimoniis. Ut alius assistat, licentia proprii parochi vel Ordinarii requiritur, nisi gravis necessitas ab ea petenda excuset. Parochus contra haec statuta illegitime assistantiam sibi arrogans, emolumentum stolae non facit suum sed ad reddendum proprio contrahentium parochi tenetur. Cum plures possint circa eosdem nupturientes esse competentes, restitutio generatim parochi domicilii sponsae deberi dicenda est. Huic enim ius num. V. § 5. competentiam prae aliis adscribit. Parochus autem menstruae commorationis tantum ratione commorationis alterutrius partis in parochia est competens, in absentem a parochia ipsi ius nullum addicatur. Regula de parochi domicilii exceptionem patitur in iis parochis personalibus, quorum competentia territorio ac proinde domicilio non circumscribitur.

Novo iure substituto, poena capitis Tridentini "Tametsi ..", suspensio scilicet latae sententiae, abrogata dicenda est. *Genari*, Breve commento, ed. 6. pag. 46. *Vermeersch*, De forma sponsal. et matrimon. ed. 4. pag. 51.

III. De subiecto passivo decreti "Ne temere .."

Ius Tridentinum de forma matrimoniorum non est ubique in praxim deductum. Localem enim publicationem in singulis parochiis faciendam ut conditionem obligationis requirebat, quae localis publicatio neque ubique facta est, neque ubi facta fuit, obligationem usque ad nostram aetatem relinquit. Pro non paucis enim provinciis eius vis vel omnino sublata vel quoad extensionem limitata fuit. Quaeritur de extensione obligationis seu de subiecto legis, ad quod forma matrimonialis per decretum "Ne temere .." praescripta pertingat. Numerus XI. decreti haec habet:

§ 1. Statutis superius legibus tenentur omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi (licet sive hi, sive illi ab eadem postea defecerint), quoties inter se sponsalia vel matrimonium ineant.

§ 2. Vigent quoque pro iisdem de quibus supra catholicis, si cum acatholicis sive baptizatis, sive non baptizatis, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae reli-

gionis vel disparitatis cultus, sponsalia vel matrimonium contrahunt; nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum.

§ 3. Acatolici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.

Paragrapho prima extensio decreti ad catholicos omnes. indicatur; altera ac tertia paragrapho de mixtis et acatholicorum matrimoniis statuatur.

1. *Matrimonia Catholicorum.*

Catholici omnes cum catholicis matrimonium vel sponsalia ineuntes lege de forma matrimoniorum et sponsalium tenentur. Obligatio vero a legitima publicatione et transmissione ad Ordinarios facta inducta est atque a die Paschatis anni 1908. initium habuit. Quaestio tantum remanet, quinam sub nomine catholicorum veniant, et quae sit praesentis legis obligatio in Orientales.

a) Lex de forma matrimonii eos omnes *catholicos* atque legi subiectos dicit, qui *in Ecclesia catholica* baptizati sunt. Profecto omnis baptismus valide collatus iure habendus est baptismus catholicus. Sed quia sectae ab unitate verae Ecclesiae deficiunt, non omnis baptismus valide collatus etiam *in catholica Ecclesia* confertur.

De iure quidem omnes baptizati legibus Ecclesiae subsunt. Auctoritatis autem ecclesiasticae est statuere, si quos baptizatos a lege aliqua exemptos velit. Catholici itaque omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi ad formam matrimonii tenentur, quoties inter utramque partem catholicam coniugium initur. Et ea ratione legi subsunt, cui semel sive ob baptismum in catholica Ecclesia receptum sive ob conversionem ex haeresi aut schismate suberant, ut obligati in posterum semper maneant, etiamsi ab Ecclesia catholica defecerint.

In Ecclesia catholica baptizati ii sunt dicendi, qui aut propria aut parentum, tutorisve voluntate per baptismum catholicae Ecclesiae aggregantur. Huius intentionis praecipua evidentiā fit per baptismum a ministro sacro secundum ritum Ecclesiae collatum. Sed etiam in baptismo necessitatis voluntas parentum generatim clara adest. Imo nisi contrariae voluntatis sat clara significatio adest, parentum utraque parte

aut alterutra parte catholica intentio in catholicum prolis baptismum praesumenda est.

Parentes confessionem religiosam filiorum nondum ad usum rationis pervenientium determinare possunt. Quare parentes ex haeresi ad fidem conversi filios nondum ad rationis usum accedentes sua voluntate Ecclesiae catholicae incorporant. Ubi leges idem ius parentibus tribuunt in filios minores usque ad quartum decimum, sextum decimum vel decimum octavum aetatis annum, possunt parentes filios infra illam aetatem constitutos, si extra Ecclesiam catholicam fuerunt baptizati, voluntate sua ad eam reducere. Minorem autem sui arbitrii usum habentem, qui tali parentum voluntati ab initio obstiterit, non dixerim subiectum fieri legi de matrimonio.

E contra nulla defectio parentum valet filios semel subiectos postmodum obligationi subducere. Quod declaratum habemus a S. C. Concil. 25. Ianuar. 1908. Ad quaesitum enim e Germania, ubi vigore specialis dispositionis matrimonia mixta clandestine inita porro valent, respondebatur eos etiam qui iuvenili aut infanti aetate a fide defecerint, ad valide cum persona catholica contrahendum teneri ad formam in decreto " Ne temere „ statutam. Unde simul elucet, quaestionem praeviam, quinam inter catholicos relate ad praesentem legem numerandi sint, decidendam esse ex decreto " Ne temere „ etiam pro illis provinciis, in quibus aliqua in decreto de matrimonii forma praescripta non adhibentur.

Vetere enim iure inter haereticos etiam quoad formae matrimonialis obligationem habebantur omnes, qui licet catholice baptizati, vel in haeresi educati fuerant, vel apostatae ad sectam haereticam defecerant. S. Offic. ad Episcop. Harlemensem, 6. April. 1859.: Collect. S. C. de Prop. Fide, 1907. num. 1174.

b) Legis de matrimonii forma in *Orientales* obligatio. Orientales propriam disciplinam ecclesiasticam habent. Legibus disciplinariis etiam cum obligationis significatione pro universa Ecclesia latis non tenentur, nisi speciatim nominentur vel lex per subsequentem aliquam declarationem ad eos extendatur. Confr. lit. encycl. S. C. de Prop. Fide, 8. Novembr. 1882.: Collect. S. C. d. P. F., 1907. num. 1578. In decreto " Ne temere „ huiusmodi extensio non fit. Atque ad propriam de extensione ad Orientales quaestionem S. C. Concil. rescripsit, catholicos ritus orientalis ad decretum " Ne temere „ non adstringi,

utrum vero ad Orientales extendendum sit, S. Congregationi de Prop. Fide decernendum est remissum. Unde lex de forma essentiali in celebrandis matrimoniis servanda pro Orientalibus eo in statu manet, quo usque nunc fuit. Sicubi eorum matrimonia clandestina valida erant, etiam in posterum valebunt. Si caput "Tametsi", Tridentinum fuit promulgatum, porro ad formam Tridentinam servandam adstringuntur. Extra autem eorum territoria propria, cum Tridentinum caput iam sit per caput "Ne temere", revocatum, Orientales domicilium vel quasi-domicilium ibi habentes, neque ad illius neque ad huius formam servandam, ut validum matrimonium partis utriusque orientalis sit, in posterum obligantur. *Vermeersch*, num. 88; *Ojetti*, num. 134.

In matrimoniis catholicorum altera latini, graeci vero ritus altera parte, iure positivo dubium solvendum erat, quaeenam forma servanda sit. Poterat enim principium illud adhiberi, quo pars lege exempta ob individuitatem contractus matrimonialis suam immunitatem communicaret alteri parti. Quod principium de individuitate contractus, ut vocatur, sub iure Tridentino ab auctoribus probatum et in praxi adhibitum fuit. Sed uti iam Leo XIII. ab eo recessit, ita in novo iure principium non iam adhibetur. Sed catholici cum parte catholica contrahentes ubique forma per decretum "Ne temere", obligantur. Hinc etiam catholicus latinus, quia lege tenetur, cum parte catholica ritus tamen orientalis contrahens, conditionem a lege propositam verificat, atque ad servandam formam obligatur. Atque in hanc partem S. C. Conc. praesentem quaestionem authentice solvit; 28. Martii 1908. cfr. 25. Ianuar. eiusdem anni: *Acta S. Sedis* XLI. 1908, 287. 108.

2. *Matrimonia mixta et acatholicorum.*

Statuta decreti "Ne temere", vigent quoque pro catholicis, si cum acatholicis sive baptizatis, sive non baptizatis, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, sponsalia vel matrimonium contrahunt; nisi pro aliquo loco aut regione aliter sit statutum. Obligatio legis pro matrimoniis catholici cum parte acatholica sive baptizata sive non baptizata clare statuitur, ut ambigua res non sit. Dubia autem erat extensio restrictionis, scilicet "nisi pro aliquo loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum",

A iure Tridentino plurimis in regionibus temperatum fuit, ne clandestinitas officeret valori matrimoniorum mixtorum. Ambiguum erat, num omnes hae regiones etiam in posterum exemptae maneant? Et revera auctor non unus decretum in hunc sensum interpretatus est. In re tanti momenti authentica interpretatione quam primum danda opus erat. S. C. Concilii 25. Ianuar. 1908. eam adhibuit. An sub art. XI. § 2. in exceptione enunciata illis verbis “ nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum „ comprehendatur tantummodo Constitutio **Provida Pii PP. X.**; an potius comprehendantur quoque Constitutio Benedictina et cetera eiusmodi indulta impedimentum clandestinitatis respicientia. S. C. respondit, comprehendere tantummodo Constitutionem **Provida**; non autem comprehendere alia quaecumque decreta. Acta S. Sedis XLI. 1908. 108.

Pius X. Constitutione “ **Provida sapientique** „ 18. Ianuar. 1906. legem matrimonialem pro Imperio Germaniae statuit: Acta S. Sed. XXXIX. 1906. 81.

Ad omnes primum catholicos caput Tridentinum “ *Tametsi* „ extensum est, ut inter se non aliter quam coram parochio et duobus vel tribus testibus validum matrimonium celebrare possint. Cui dispositioni pro matrimoniis catholicorum inter se ineundis forma capitis “ **Ne temere** „ substituta est.

Matrimonia mixta, ut habet constitutio secundo loco, quae a catholicis cum haereticis vel schismaticis contrahuntur, graviter sunt manentque prohibita, nisi accedente iusta gravique causa canonica datis integre, formiter, utrimque legitimis cautionibus per partem catholicam dispensatio super impedimento mixtae religionis rite fuerit obtenta. Quae quidem matrimonia, dispensatione licet impetrata, omnino in facie Ecclesiae coram parochio ac duobus tribusve testibus celebranda sunt, adeo ut graviter delinquant, qui coram ministro acatholico vel coram solo civili magistratu vel alio quolibet modo clandestino contrahunt. Imo si qui catholici in matrimoniis istis mixtis celebrandis ministri acatholici operam exquirunt vel admittunt, aliud patrant delictum et canonicis censuris subiacent.

Nihilominus matrimonia mixta in quibusvis Imperii Germanici provinciis et locis, etiam in iis quae iuxta Romanorum Congregationum decisiones vi irritanti capitis “ *Tametsi* „ certo hucusque subiecta fuerunt, non servata forma Triden-

tina iam contracta vel (quod Deus avertat) in posterum contrahenda, dummodo nec aliud obstet canonicum impedimentum nec sententia nullitatis propter impedimentum clandestinitatis ante diem festum Paschae anni 1906. legitime lata fuerit, et mutuus coniugum consensus usque ad dictum diem perseveraverit pro validis sunt declarata.

Matrimonia itaque mixta in imperio Germanico usque ad dictum diem Paschae, 15. Aprilis 1906. clandestine inita et ob defectum formae ecclesiasticae invalida, iam valida declarata sunt. In posterum autem matrimonia mixta in Germania ob solam clandestinitatem non sunt invalida. Mixta vero matrimonia secundum normam in decreto " Ne temere „ propositam diiudicanda sunt. Itaque duo sponsi, alter catholicus, acatholicus alter non vero ob baptismum extra unitatem catholicae Ecclesiae receptum, sed quia ab Ecclesia ad sectam defecit, censentur matrimonium catholicum contrahere atque etiam in Germania neglecta forma ecclesiastica valide non contrahunt. Qui enim catholici, qui acatholici dicendi sint, ex novo, minime vero ex vetere iure definitur. Cfr. citat. declarationem S. C. Conc. 25. Ianuar. 1908.: Acta S. Sed. XLI. 1908. 108.

Ex verbis constitutionis " Provida „ matrimonia mixta quaecumque intra fines Imperii Germanici clandestine contracta valida censenda erant.

Declaratio vero authentica bis data iuri pro Imperio Germaniae statuto strictam interpretationem adhibuit. Ad quaestionem, num exceptio, per Const. " Provida „ in Germania inducta, censenda sit uti mere localis, aut etiam personalis, S. C. Conc. respondit, exceptionem valere tantummodo pro natis in Germania ibidem matrimonium contrahentibus. Et cum porro dubitaretur, num utraque pars contrahens aut alterutra tantum in Germania debeat esse nata, in ordine ad utendum exceptione ibi pro mixtis matrimoniis statuta, S. C. de Sacrament. declaravit, *ambos sponso*s in Germania natos requiri; ut matrimonium mixtum intra fines Germaniae clandestine initum valorem habeat. S. C. C. 28. Martii 1908., Acta S. Sed. XLI, 1908. 288.; S. C. de Sacram. 15. Iunii 1909. : Acta Apost. Sed. I. 1909. 516.

Dispositio pro Germania lata ad *Hungariam* extensa est per decisionem S. C. de Sacramentis a Rom. Pontifice approbatam 23. Februar. 1909. Eadem autem restrictio quoad nupturientes in Hungaria obtinet, quae in Germania. Clande-

stina itaque mixta matrimonia in Hungaria valent, dummodo ambo sponsi in Hungaria nati sint. *Monitore eccl.* XXI. 1909. 204; *Acta Apost. Sed. I.* 1909. 516.

Si quaerimus de mixtis matrimoniis in Germania intra tempus a promulgata const. "Provida", usque ad declarationes postea datas, dicendum est, matrimonia mixta usque ad 28. Martii clandestine contracta quaecumque fuisse valida, usque ad 15. Iunii 1909. ea tantum in quibus alter saltem contrahens in Germania natus fuerit; ab hoc die illa tantum esse valida, quorum uterque contrahens sit in Germania natus. Ratio est, quia ante citatas decisiones circumstantia illa de nativitate alterutrius aut utriusque partis in Germania a verbis legis non exigebatur. Defectus ergo huius circumstantiae impedimentum dubium ac proinde nullum constituebat.

Constitutionem "Provida", strictam accepisse authenticam interpretationem, primum ex ratione exceptionis intelligitur, quam habet prae iure universalis decreto "Ne temere", sancito. Deinde si quaecumque matrimonia mixta intra fines Germaniae vel Hungariae inita valida essent, periculum crearetur declinandi legem de matrimoniis mixtis in forma ecclesiastica celebrandis.

Matrimonium mixtum etiam est coniunctio inter partem per baptismum catholicam et partem schismaticam. Insuper S. C. Concil. 28. Mart. 1908. expresse declaravit, in art. XI. § 2. decreti "Ne temere", sub nomine acatholicorum comprehendere etiam schismaticos et haereticos rituum orientalium. *Acta S. Sed. XLI.* 1908. 288.

Iure ergo per decretum "Ne temere", lato ad matrimonium valide inter catholicam partem et partem haereticam aut schismaticam ineundum ab Ordinario vel a paroco exquirendus est et excipiendus contrahentium consensus. Ordinarius aut parochus competens fit ad assistendum ratione domicilii aut menstruae habitationis alterutrius partis. Quamquam decet, eiusmodi foedera iniri coram paroco partis catholicae, valide tamen coram quocunque, licite vero etiam coram paroco catholico ratione domicilii aut menstruae commorationis partis acatholicae competentis ineuntur.

Decretum "Ne temere", art. XI. § 3. de acatholicis habere Acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.

Sub iure Tridentino iam multis in locis acatholici inter

se contrahentes forma ecclesiastica non obligabantur, vel quia eius promulgatio ad acatholicos non pertinebat vel quia eorum matrimonia declarata erant exempta. Hic rerum status, per constitutionem “Provida „ pro Germania sancitus, nunc iuris universalis est factus. Qua in constitutione etiam ratio additur, cur Ecclesia de matrimoniis acatholicorum, quorum in suis legibus mentionem generatim non facit, normam praefixerit. Ut scilicet in iudiciis ecclesiasticis tuta norma praesto sit, ita ut si alter vel uterque acatholicorum coniugum ad fidem catholicam convertatur, vel in foro ecclesiastico controversia incidat de validitate matrimonii duorum acatholicorum cum quaestione validitatis matrimonii ab aliquo catholico contracti vel contrahendi connexa, eadem matrimonia, ceteris paribus, pro omnino validis habenda sint.

Iure autem decreti “Ne temere „ matrimonia antea contracta acatholicorum inter se aut catholicorum cum acatholicis, si fuerunt formae ecclesiasticae quoad valorem subiecta, non sunt sanata. E contra constitutione “Provida „ matrimonia acatholicorum et mixta in Germania propter clandestinitatem invalida, per specialem dispositionem sanata sunt. Quod per extensionem constitutionis etiam pro Hungaria dicendum est.

§ 4. DE ACCIDENTALIBUS SOLEMNITATIBUS IN CELEBRATIONE MATRIMONII.

I. De sacris ritibus in celebratione matrimonii catholicorum.

189. Quamvis ad *valorem* contractus matrimonialis assistentia *passiva* (261) parochi cum testibus *sufficiat*, modo parochus requirat excipiatque contrahentium consensum, tamen *etiam* in locis formae ecclesiasticae omnino non subiectis, ut *licite* fiant nuptiae, iam ex *antiquissima* Ecclesiae praxi (262), non vi iuris

(261) Decr. « Ne temere » n. IV. § 3. Pii VIII. Breve « *Litterae altero* » 25. Mart. 1830. ; Instr. S. C. de Prop. F. a. 1858. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1429.

(262) Wernz h. tit. n. 159. sq. Cfr. quoque c. 1. 2. 3. 5. 7. C. XXX. q. 5. ; c. 19. C. XXXV. q. 2. ; c. 50. C. XXVII. q. 2. ; comp. I. cap. 3. 4. de spons. duor. IV. 4. ; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. 10. de ref. matr. ; S. C. de Prop. F. 29. Febr. 1836. 14. Ian. 1821. ; S. C. Inq. 6. Iul. 1821. ; *Moy* l. c. p. 94. sq. 215. sq. 372. sq. ; *Freisen* l. c. p. 120. sq. ; *Duchesne*, Origines du culte chrétien, p. 413. sq. ; *Esmein* l. c. t. I. p. 106. sq. 178. sq. 185. sq. ; *Scherer* l. c. § 113.

Tridentini nondum alicubi vigentis, *activa requiritur* interventio parochi et *publica solemnisque* matrimonii celebratio in facie *Ecclesiae* (263). Quo iure Ecclesiae vigente fideles nequeunt pro suo arbitrio celebrare nuptias *occultas* vel immutare ritus etiam accidentales in contrahendo matrimonio praescriptos (264), atque vicissim parochi omnino abstineant necesse est ab assistentia *mere passiva*, nisi in casibus a iure specialiter permissis v. g. in matrimoniis mixtis cum legitima dispensatione contractis (265). At multo minus assistentia *activa* licite praestari potest, si sive totaliter sive saltem partialiter ab Ecclesia sit interdicta v. g. per se in iisdem matrimoniis mixtis (266).

Quae assistentia activa parochi, ut ipso cap. *Tametsi* (" *coniungere aut benedicere* „) et Rituali Romano l. c. aperte traditur, duobus actibus principalibus absolvitur scilicet 1) sponsum *coniunctione* sive *copulatione* atque 2) *solemni benedictione post contractum* matrimonium in *Missa* nuptiali data (267).

190. *Coniunctio* sive copulatio (celebratio nuptiarum) sponsum *debet* fieri secundum caeremonias Ritualis Romani; et sponsis catholicis est *obligatoria* atque *totaliter* absque gravi culpa omitti nequit etiam in secundis nuptiis, nisi agatur de casibus a iure exceptis (268). At ex capite *Tametsi* et ex Rituali

(263) Cfr. supra h. tit. n. 185. de matrimonio *occulto* sive consensientiae; Rosset l. c. n. 2849. sq. At Ecclesia solemnitates et consuetudines *fori saecularis* ad validitatem vel licitatem matrimonii christiani absoluta necessitate non requisivit. Cfr. v. g. cap. 1. X. de sponsal. IV. 1. ex Cone. Tribur. a. 895.; Scherer l. c. p. 235. sq.; Leitner l. c. p. 301. not. 3.; Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 254. sq.

(264) Rituale Rom., De sacram. matr., ritus celebr. matr. iunct. Conc. Tr. Sess. XXIV. can. 11. et cap. 1. de ref. matr.; Rosset l. c. n. 2895. 2852. sq.; Nouvelle revue théol. t. 34. p. 28. sq.; Leitner l. c. p. 539. sq.

(265) S. C. Inq. 20. Dec. 1837. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1523.: " *Si agatur de matrimonio inter duas partes haereticas, licet huiusmodi interventus* (i. e. Episcopi vel sacerdotis in matrimonio coram se celebrato) *non ita reprobetur, ut nunquam licitus esse possit, communiter tamen esse dissuadendum* „ iunct. resp. eiusd. S. C. 11. Dec. 1850. ad 5. sq. et 12. Ianuar. 1881. in cit. Collect. n. 1523. 1533.; Schnitzer l. c. p. 214.; Scherer l. c. p. 241.; Feije l. c. 554. 571.

(266) S. C. Inq. 11. Dec. 1850. ad 3. in cit. Collect. n. 1525.; Schmalzgr. h. t. n. 242. sq.; Feije l. c.; Rosset l. c. n. 2842. sq.; Gasparri l. c. n. 1002. sq.

(267) Feije l. c. n. 554.; Gasparri l. c. n. 1000.

(268) S. C. de Prop. F. 20. Febr. 1801. 27. Ian. 1805. 29. Febr. 1836. in cit. Collect. n. 1539. 1545.; S. C. Inq. 6. Iul. 1817.; Pirhing h. t. n. 22.; Gasparri l. c. n. 1001. sq. 1009.; Rosset l. c. n. 2854.; Schnitzer l. c. p. 214. 217. 220.; Leitner l. c. 541.

Romano non excluduntur in recipiendo consensu sponsorum *alia verba* in aliqua provincia ecclesiastica usitata, vel aliae laudabiles consuetudines et caeremoniae *ultra* illas in Rituali Romano expressas, imo *eas Sancta Tridentina Synodus optat retineri*, dummodo vere sint laudabiles nec ab Episcopo vel forte ab ipsa S. R. C. reprobatae (269).

Itaque "*parochus* (270) *matrimonium celebraturus* (solemnizaturus) *publicationibus factis tribus diebus festis... si nullum obstat legitimum impedimentum* (271), *in ecclesia* (ante alta-

(269) *Rosset* l. c. n. 2917.; S. R. C. in c. *Rupellensi* 7. Sept. 1850. prohibuit et reprobavit usum explicandi *velum album* super utrumque sponsum. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 1010. (in nova collect. auth. hoc deer. deest). At antiquitus *Nicolaus* l. c. 3. C. XXX. q. 5. (a. 866.) commemorat *velamen* sponsae, et teste *Rolando*, *Summa* (Stroma) p. 153. ex consuetudine quarundam ecclesiarum sponsi ac sponsae *capita* in sacerdotali benedictione *vineta uno vinculo* fuerunt colligata. Conc. prov. *Ultraject.* (a. 1865.) in *Collect. Lac.* t. V. col. 841. *normas* a Rituali Romano alienas abrogavit nec Romae ob excessivum rigorem correctum est.

(270) Quamvis proprius *parochus*, qui sacerdos non sit, valide et licite matrimonio *assistere*, tamen consensum sponsorum in *solemni illa forma liturgica per se* recipere non potest, sed alium *sacerdotem* ad illam functionem sacram cum *stola* et benedictione *sacerdotali* sponsorum et *annulorum* etc. sibi substituere debet; id, quod a fortiori valet de celebranda *Missa* pro sponis et *solemni* benedictione nuptiali. A qua sententia *Schmalzgr.* h. t. n. 169. sq. alique v. g. *Rosset* l. c. n. 2194. non videntur esse alieni. Qui *parochus* ex *iure Tridentino* ad validam licitamque *receptionem consensus* sponsorum pro suo iure et officio erat indiscriminatim *parochus proprius unus* ex sponis, neque *parochus sponsae* per se habebat praerferentiam legitimam ad *licitam* assistentiam; at quandoque iure *particulari uni* ex compluribus *parochis* competentibus data erat *exclusiva facultas licite assistendi* matrimonio et percipiendi *iura stolae*. Cfr. *Instr.* C. R. § 105.; supra h. tit. not. 185.; *Scherer* l. c. p. 240.; minus accurate *Schmitz* in *Arch. f. k. K. t.* 64. p. 233. sq. et *Schnitzer* l. c. p. 216. not. 6. iam ex *iure communi* *parochus sponsae* vindicabant praerferentiam ad *licitam* assistentiam, at solidis argumentis non demonstrant, neque quidquam deduci poterat in favorem *iuris communis* ex litteris Pii IX. 31. Mart. 1857. de Capellano Maiore domus imperialis tunc in Gallia regnantis. Cfr. *Arch. f. k. K. t.* p. 353. sq. Post decretum « Ne temere » *iuris universalis* facta est illa dispositio « In quolibet casu pro regula habeatur, ut matrimonium coram sponsae *parochus* celebretur, nisi aliqua iusta causa excuset », n. V. § 5.

(271) Sacerdos, *antequam* consensum recipiat, nequaquam *sponso* de-nuo publice *interrogare* potest vel debet, num aliquod habeant impedimentum. Nam huiusmodi interrogatio neque in Conc. Trid. neque in Rit. Rom. praescribitur atque in se parum est opportuna, imo multum periculosa, ut recte tenent *Sanchez* l. III. disp. 38. n. 10.; *Rosset* l. c. n. 2896.; aliter *Veracruz*. Quodsi in nunnulis regionibus v. g. Germaniae iuxta praxim sacrarum ordinationum *alii fideles praesentes* ultima vice *interpellantur*, ut *impedimenta* sibi nota manifestent, ista solemnitas pariter a

re (272) maius vel eo impedito, ante aliud altare, veste *talari* et) *superpelliceo et alba stola indutus adhibito uno saltem clerico superpelliceo pariter induto* (cfr. S. R. C. 31. Aug. 1867., si immediate post copulationem Missa celebretur), *qui librum et vas aquae benedictae cum aspersorio deferat, coram tribus aut duobus testibus (prope sponso adstantibus), virum (a dextris sponsae genuflectentem) et mulierem, quos parentum vel propinquorum suorum praesentia cohonestari decet, de consensu in matrimonium interrogat* (273) *utrumque singillatim in hunc*

Rituale Romano non statuta retineri potest; at ubi non viget, nequaquam est introducenda. Si qui revera contra matrimonii celebrationem *legitime* intercedat, parochus copulationem suspendere debet. Cfr. *Schnitzer* l. c. p. 214. iunct. *Aichner* l. c. §§ 162. 193.

Porro si pro consuetudine loci *sermo* quidam ad sponso habeatur (qua de re Rituale Rom. pariter tacet), id convenienter fit *ante* copulationem (cfr. *Schnitzer* l. c. p. 214.) vel post benedictionem solemnem in Missa iuxta rubricam Missalis.

(272) De *candelis* in altari *accensis* nihil reperitur in Rituale Romano statutum; hinc standum est consuetudini particulari. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 1010; *Rosset* l. c. n. 2852.

(273) In solenni illa *interrogatione* et responsione habetur publica et manifesta *expressio consensus sponsorum*, atque hoc ritu principaliter consistit *copulatio*; sub illa enim forma solenni vere et proprie contrahitur matrimonium et fit sacramentum. Quare sponsi quamvis sub iure Tridentino *valide* potuerint mutuum suum consensum exprimere, *antequam* a parochio interrogarentur, tamen id *licite* facere nequibant. Nam ex cap. *Tametsi* et Rituale Rom. (cfr. S. C. de Prop. F. 17. Apr. 1820. in cit. Collect. S. C. de Pr. n. 1542.) evidenter huiusmodi solennis interrogatio et responsio fieri *debet*; sponsi igitur neglecta illa forma violabant *ritum* ab Ecclesia saltem sub peccato levi praescriptum (cfr. *Sanchez* l. c. n. 2. 3. 7.; *Rosset* l. c. n. 2895.), et speciatim *sponsa* sequebatur praxim a pudore alienam; *testes* vero non raro de illo consensu praepostere dato difficulter deponere potuissent. Imo ex natura rei nihil obstabat, quominus Ecclesia solennes illas interrogationes et responsiones in Rituale Romano ad *licitam* celebrationem nuptiarum statutas requireret ut *solemnitates essentielles* ad instar antiquarum formularum solennium iuris Romani v. g. Spondesne? Spondeo. Qua disciplina instituta parochi, qui usque nunc in ordine ad *valorem* matrimonii sola sua assistentia passiva intervenerunt, sed contra improvisas nuptias et sponsorum dolos fuerunt fere inermes, melius sunt protecti.

Per decretum enim « Ne temere » Parochi et loci Ordinarii valide assistunt, dummodo invitati ac rogati et neque vi neque gravi metu constructi requirant excipientque contrahentium consensum. Atque etiam in matrimoniis mixtis exquirendus et excipiendus est contrahentium consensus servatis ad licitatem quoad reliqua praescriptionibus et instructionibus S. Sedis. S. C. C. 27. Iulii 1908.: Acta S. S. XLI., 1908., 510. Passiva ergo assistentia quatenus opponitur activae, nunc ponenda est exclusive in omissione omnis ritus sacri et ecclesiastici in consensu mutua traditione et acceptatione coram parochio facta.

modum (vel *aequipollentem*) (274) *vulgari sermone*: *N.* (i. e. nomine proprio et usitato, non fictitio fiat appellatio, nec nomen *gentilitium* necessario est addendum) *vis accipere N. hic praesentem in tuam legitimam uxorem iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae?* *Respondeat sponsus*: *Volo. Mox sacerdos sponsam interroget*: *N. vis accipere N. hic praesentem in tuum legitimum maritum iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae?* *Respondeat sponsa*: *Volo* „ (275).

Post haec verba in Rituali Rom. l. c. subiungitur: “ *Nec sufficit consensus unius, sed debet esse amborum et expressus aliquo signo sensibili, sive fiat per se sive per procuratorem. Mutuo igitur contrahentium consensu intellecto* (a parrocho et testibus) *sacerdos iubeat invicem iungere dexteras* (276) *dicens*: *Ego coniungo* (277) *vos matrimonio, in nomine Patris † et Filii*

(274) S. C. de Prop. F. 17. Apr. 1820. l. c.; *Rosset* l. c. n. 2895., ubi nimum rigorem *Baruffaldi* quoad nullitatem matrimonii ob errorem nomen recte reiecit; *Schneider*, Manuale sacerdot. p. 424. sq.

(275) Cum expresso consensu *etiam* ex parte sponsae *matrimonium* vere sit *contractum*, ex Ritualibus quibusdam dioecesanis (non ex Rituali Romano) a novis coniugibus per parochum solemnes exiguntur *sponsiones* fideliter implendi *obligationes* coniugales. Quae praxis consuetudinibus laudabilibus a Concilio Tridentino non reiectis certe est adnumeranda. Cfr. *Schnitzer* l. c. p. 214.; *Scherer* l. c. p. 237. not. 25. Si in regione quadam *obligatorium* matrimonium civile praemittitur religioso, sponsa in ritu ecclesiastico, non nomine *gentilitio mariti* sed suo nomine *gentilitio* est interpellanda; nam in praecedente caeremonia *civili* nondum matrimonium censetur rite celebratum; at matrimonia valide celebrata iterari non debent. Cfr. S. C. Inq. 6. Sept. 1876.

(276) Cap. 1. X. de spons. duor. IV. 4. “ *Stringit manum* „; *Rosset* l. c. n. 2897. Iure particulari interdum praescribitur, ut coniunctio dexterarum, antiquissimum symbolum mutuae unionis, fiat manibus a *chirothe-cis* liberis; item additur ille a Rituali Romano alienus, in se vero laudabilis, quo sacerdos manus iunctas sponzorum dextera *stolae* parte circumdat. Cfr. S. Isidor. in c. 7. § 1. C. XXX. q. 5. “ *Vitta invicem uno vinculo copulantur* „; *Rolandus* l. c. in not. 269. h. tit.; *Schneider* l. c. p. 214. not. 9. Cfr. S. C. Inq. 3. Febr. 1892. in cit. Collect. n. 1562. de tolerata omissione iunctionis dexterarum apud Sinenses, cum mente, neophytos paulatim inducendi ad observantiam Ritualis Romani.

(277) Quae verba non sunt *forma* sacramenti matrimonii multoque minus enuntiant *sacerdotem* esse *causam efficientem* vinculi matrimonialis (cfr. *Pesch*, Praelect. dogmat. t. VII. n. 718. sq. 731. sq. 754. sq.; *Rosset* l. c. n. 2898.; *Scherer* l. c. p. 237.), sed continent caeremoniam quandam *accidentalem* ex praecepto Ecclesiae saltem sub levi servandam (cfr. *Sanchez* l. c. n. 7.; *Schmalzgr.* h. t. n. 244. sq., qua parochus assistens 1) ut *testis autorizabilis* et *minister ecclesiasticus* matrimonium *mutuo consensu* sponzorum *iam contractum nomine Ecclesiae* publice et solemniter approbat ratumque esse *declarat*, et 2) ut *sacerdos* per adiunctam *benedictionem*

et Spiritus Sancti. Amen „. “ *Vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum; postea eos aspergat aqua benedicta; mox benedicat annulum* „ (278). Expleta caeremonia benedictionis et impositionis annuli (vel annulorum) “ *si (solemniter) benedicendae sint nuptiae, parochus Missam pro sponso et sponsa, prout in Missali Romano celebret iuxta sequens Decretum* (i. e. S. R. C. 20. Dec. 1783. confirmatum a Pio VI. 7. Ian. 1784.) *servatis omnibus, quae ibi praescribuntur* „ (279).

191. Benedictio sollemnis nuptiarum a simplici benedictione

sacerdotalem et invocationem divini numinis gratias coelestes coniugibus precatur.

Hinc dubium existere nequit, quin alia Ritualia dioecesana doctrinam catholicam mentemque Ecclesiae de matrimonio clarius expriment quam ipsum Rituale Romanum v. g. in dioecesi Monasteriensi: “ *Et ego matrimonium per vos contractum confirmo et ratifico in nomine Patris et Filii et Spir. Sancti* „ et in dioecesi Augustana (Vindelic.): “ *Matrimonium inter vos contractum Deus confirmet et ego illud approbo et in facie Ecclesiae sollemni in nomine sanctae et individuae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen* „. Cfr. Gasparri l. c. n. 1011.; Schnitzer l. c. p. 215. not. 1.

278) Rituale Romanum et Rit. Gall. commemorant *unicum* annulum, qui a *sponso* post benedictionem in digito annulari sinistrae manus *sponsae* imponitur *sacerdote dicente*; “ *In nomine Patris † et F. et Sp. S. Amen* „. Cfr. Tertullian., Apologet. cp. 9.; S. Isidor. et Nicol. M. in. c. 7. 3. C. XXX. q. 5. Quae benedictio annuli non est omittenda in *secundis* nuptiis (cfr. S. R. C. 27. Aug. 1836. in cit. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1546.), etiamsi idem annulus iam fuisset adhibitus et benedictus in ordine ad *aliud* matrimonium. Si annulus nuptialis amittatur vel frangatur novus eadem Ritualis Rom. forma benedici potest. Cfr. Gasparri l. c. n. 1012.; Rosset l. c. n. 2900. sq.; Scherer l. c. p. 236. 238.

In non paucis aliis dioecesibus v. g. in Germania et in Oriente pro *unoquoque coniuge* annulus benedicitur. Interdum v. g. in Gallia accedit etiam benedictio *numismatis* vel *monetae*. Quam consuetudinem (antiquissimae praxis vestigium) Gasparri l. c. n. 1012. reprobare quidem non audeat, sed paulo rigidius invenit “ *minus laudabilem* „. Cfr. Schnitzer l. c. not. 2.; Scherer l. c. § 113. n. 9. Item S. C. Inq. 3. Febr. 1892. in cit. Collect. 1563. permisit, ut in Pontichery benedictio “ *Italy* „ substitueretur benedictioni *annuli*. Si complura matrimonia eodem tempore celebrantur, accepto primum singulorum consensu et rite celebratis singulis matrimoniis, “ *nihil obstat, quominus benedictiones annulorum et reliquae benedictiones fiant in communi per verba generalia* „, ut resp. S. C. Inquisit. 1. Sept. 1841. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 1552. In Ecclesia occidentali *materia* annuli non reperitur praescripta; apud Graecos usu receptum est, ut annulus *mariti* sit *aureus*, *sponsae* vero *argenteus*. Cfr. Rosset l. c. n. 2900.

(279) De aliis ritibus forte accedentibus consulenda sunt iura particularia. Cfr. Rosset l. c. n. 2927. sq.

in copulatione probe distinguenda (280) consistit orationibus, quae *intra Missam* (281) (votivam) pro sponso et sponsa primum post orationem dominicam, deinde post *Benedicamus Domino* vel *Ite Missa est*, super sponso ante altare genuflectentes a sacerdote celebrante recitantur. Post ultimam illam orationem ex rubrica Missalis *idem sacerdos celebrans* sponso gravi (et prudenti!) sermone admonet, uti sibi invicem servant fidem (282) et factis monitis aspergit aqua benedicta (283).

Quae sollemnis benedictio nuptialis in Missali Romano adnotata ex iuris communis dispositione adeo arcto nexu cum sacrificio eucharistico coniungitur, ut extra Missam (284) vel ecclesiam (285) absque *indulto apostolico* (286) dari non possit. Pariter Missam votivam pro sponsis dicere non licet, nec com-

(280) S. C. de prop. F. 21. Iul. 1841. et 21. Sept. 1843. in cit. Collect. n. 1551. 1553.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 80. n. 9.; *Rosset* l. c. n. 3852. sq.; *Leitner* l. c. p. 543. sq.

(281) Celebratio nuptiarum ex antiquissima praxi Ecclesiae cum sacrificio *Missae* fuit coniuncta. Cfr. *Tertullian.*, Ad uxor. l. II. cap. 8.; *Nicolaus M.* (a. 866.) c. 3. C. XXX. q. 5.; *Rituale Rom.* l. c. cum cit. deer. Pii VI. 7. Ian. 1784.; *Missale Roman.* inter Miss. vot.; S. R. C. 25. (27.) Sept. 1860. ad dub. XVII. (XIV.) in Deer. auth. n. 3103. Qua in Missa celebranda praeter rubricas iam recensitas etiam servanda sunt alia decreta SS. CC. v. g. S. C. R. 28. Febr. 3. Mart. 1818. 20. Apr. 1822.; S. C. Inq. 1. Sept. 1841.; S. C. R. 31. Aug. 1839. 23. Iun. 1853. 14. Aug. 1858. 28 Iul. 1832.; *Rosset* l. c. n. 2905. sq.; *Schneider* l. c. p. 66. sq. Cfr. quoque Collect. S. C. de Pr. F. n. 1536. sq.

(282) *Rosset* l. c. n. 2915., ubi scite commendat prudentiam vel potius *silentium* de altera parte monitorum, quae in Missali de *usu* matrimonii insinuantur. Cfr. quoque Instr. S. C. de Pr. F. 19. Aug. 1784. in cit. Collect. n. 1565. Similiter *osculum nuptiale*, quod commemorat *Tertullianus*, De virginib. cap. 11. sublata veterum temporum simplicitate commutatum est in osculum pacis dicto Agnus Dei et recitata prima oratione cum consueto instrumento datum. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2912.

(283) S. C. Inq. 1. Sept. 1841. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1553.; *Schneider* l. c. p. 427. sq.

(284) S. C. C. 13. Iul. 1630.; S. R. C. in c. Limburg. 23. Iun. 1853.; epist. Card. Lambruschini 12. Ian. 1854.; S. R. C. 14. Aug. 1858., 26. Mart. 1859., ubi rescriptum S. R. C. dioecesi Eystettensi 1. Sept. 1838. datum sel. nihil obstaré, quominus benedictio sollemnis extra Missam detur, fuit *revocatum*; *Gasparri* l. c. n. 1014.; *Rosset* l. c. n. 2892.; *Schnitzer* l. c. p. 219.

(285) *Rituale Rom.* l. c.; *Rosset* l. c. n. 2891.

(286) Quod indultum interdum fuit concessum v. g. a Pio IX. a. 1865. ad instantiam Patrum Conc. prov. Quebec. III. (a. 1863.) in Collect. Lac. t. III. col. 687., et alias etiam negatum v. g. Episcopo Rupell. a S. R. C. 7. Sept. 1850. 31. Aug. 1874. Nee contraria praxis in mera *consuetudine* sufficiens habet fundamentum, etiamsi in Rituali diocesano *ante* nova decreta S. R. C. et sine approbatione Sedis Apostolicae fuerit recepta; aliter *Scherer* l. c. p. 242. sq. aliique. Cfr. quoque *Leitner* l. c. p. 546.

memoratio in Missa diei fieri potest, nisi in eadem benedictio sponsorum fiat (287); at benedictio solemnis dari potest, licet sponsi intra Missam non recipiant sacram communionem (288).

Si solemniter nuptiae sint benedicendae, Missa votiva pro sponsis est dicenda iis diebus, quibus est permessa, nec alia arbitrarie substitui potest (289): at sacerdos Missam pro sponsis *applicare* non tenetur, nisi ad hunc finem stipendium accipiat. Quae Missa post contractum coram parochio proprio matrimonium de eius licentia etiam ab *alio* sacerdote cele-

(287) S. R. C. 23. Iun. 1853. 14. Aug. 1858.; *Schneider* l. c. p. 67.

(288) S. R. C. 21. Mart. 1874.; *Schneider* l. c. p. 66.

Conc. Trid. cap. *Tametsi* et Rituale Rom. l. c. et Instr. C. R. § 75. per modum consilii et exhortationis *suadent* sponsis, ut *sacram communionem* cum celebratione nuptiarum convenienter coniungant; strictum vero *praeceptum* ex iure *communi* nullibi imponitur. Idem valet de sacramento *confirmationis* ante matrimonium recipiendo. Cfr. Conc. prov. Viennen. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 174. At iure particulari interdum maiore cum rigore *utriusque* sacramenti receptio urgetur. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 197. sq. 121.; *Wernz*, l. c. t. III. n. 736.

Cum matrimonium sit sacramentum *vivorum*, quod in statu *gratiae* est recipiendum, facile patet, cur *exhortationi* Concilii Tridentini l. c. et Ritualis Rom. l. c. de diligenti peccatorum *confessione* magis sit insistendum. Quare mirum non est, quod iure *particulari* interdum absolute et simpliciter confessio ante matrimonium *praecipitur*. Quae *obligatio* ex iure *communi* non existit, si quis nullius peccati mortalis sibi conscius sit; imo rigore urgeri nequit, etiamsi quis versetur in statu peccati mortalis; nam per se actus perfectae contritionis sufficit. Cfr. S. C. C. in caus. Mogunt. 28. Aug. 1852. iunct. Arch. f. k. K. t. 60. p. 246. sq. Num saltem certis in casibus sit obligatio moralis ante nuptias faciendi confessionem peccatorum, doctoribus theologiae moralis et pastoralis relinquimus discutiendum. Cfr. *S. Alph.*, Theol. mor. l. VI. n. 54.; *D' Annibale* l. c. P. III. n. 464.; *Gasparri* l. c. n. 197.; *Van de Burgt* l. c. n. 408. 324. sq.; *Rosset* l. c. n. 2834. sq.

A qua quaestione omnino distinguenda est altera, num parochus matrimonio *indignorum*, qui forte peccata confiteri *recusant*, licite etiam active assistere valeat atque adeo solemniter inter Missam benedicere. Qua in re ab extremo rigore est abstinendum, quo *omnis* assistentia absque *ulla exceptione*, licet graves causae urgeant, huiusmodi matrimoniis denegatur, ut manifeste consequitur ex allegata decisione S. C. C. in c. Moguntina 28. Aug. 1852. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 198. not. 1.; *Schnitzer* l. c. p. 231. sq. At ultra *passivam* assistentiam etiam in casibus gravis necessitatis non est progrediendum, nisi servatis conditionibus et limitibus a SS. CC. statutis v. g. a S. C. de Prop. F. 14. Apr. 1820. et S. C. Inquisit. 21. Aug. 1861. et 21. Febr. 1883. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 478. sq.; *Rosset* l. c. n. 2990. 2842. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 14. n. 5. aliique v. g. *Suarez*, *S. Alphonsus. Lehmkuhl*; paulo aliter *Lugo*, *Scherer* aliique.

(289) *Rosset* l. c. n. 2908. sq.

brari potest, nec prohibetur, quominus in eadam Missa complures sponsi benedicantur (290).

192. Benedictio solemnis cum Missa ex contemptu et socordia certe non est negligenda; at stricta *gravisque obligatio* illam suscipiendi non habetur (291). Quare Ecclesia magis suasionibus et monitis efficere studet, ut fideles *non prohibiti* in nuptiarum celebratione vel etiam postea solemnem benedictionem sibi procurent (292).

Cum benedictio solemnis sit singularis quidam honor, omnibus illis sponsis *negatur*, quorum nuptiae a *plena perfectione* matrimonii christiani deficiunt v. g. in matrimoniis excommunicatorum vel interdictorum vel cum acatholicis (293) vel cum vidua, quae in aliis nuptiis benedictionem iam accepit (294), vel in nuptiis cum conditione vel per procuratorem celebratis, at ex disciplina nunc vigente non cum corrupta (295).

Tempore clauso Missa votiva pro sponsis penitus prohibetur, nec *benedictio solemnis* nec *commemorationes* in Missa diei fieri possunt (296). Qua in re *Episcopus dispensare* nequit, nisi speciale habeat indultum apostolicum (297).

193. Quae benedictio solemnis regulariter dari debet *eadem die*, qua matrimonium contrahitur nec *arbitrarie* in alium diem forte remotum est differenda, postquam coniuges iam diu in eadem domo cohabitarunt. At cum Concilium Trid. cit. cap. *Tametsi* et Rituale Rom. l. c. coniuges tantum *hor-*

(290) S. C. Inq. 1. Sept. 1841.

(291) S. C. de Prop. F. 21. Sept. 1843. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1554. iunct. n. 1547.; *Rosset* l. c. n. 2867. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1091. cum *Sanchez*, S. *Alphonso* aliisque communiter.

(292) S. C. Inq. 31. Aug. 1881.; S. R. C. 9. Maii 1885. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1560. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1022.; *Leitner* l. c. p. 345. sq.

(293) Cap. 43. X. de sent. excom, V. 39. iunct. S. Poenit. 10 Dec. 1860. ad 18. « *exclusa tamen semper Missae celebratione* » in Act. S. Sed. vol. I. p. 563. Cfr. cap. 6. X. qui cler. IV. 7. iunct. *Hollweck*, D. k. Strafß. p. 116. sq. 127. sq.

(294) Cap. 1. 3. X. de secund. nupt. IV. 21.; Rituale Rom. l. c.; S. R. C. 3. Mart. 1761.; S. C. Inquisit. 31. Aug. 1881.; *Rosset* l. c. n. 2859. sq. 2869. sq.

(295) S. C. C. 2. Oct. 1593.; S. C. Inq. 1. Febr. 1871. ad 1.; *Rosset* l. c. n. 2858.

(296) S. R. C. 31. Aug. 1839.; S. C. Inq. 31. Aug. 1881.

(297) Cap. 4. X. de feriis II. 9.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 10. de ref. matr.; S. R. C. 23. Iun. 1853. 14. Aug. 1874.; S. C. de Pr. F. 21 Iul. 1841. ad 1. in cit. Collect. n. 1551.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 80. n. 10. sq.; *Rosset* l. c. n. 2872. sq.

tentur et moneant, ut post contractum matrimonium, sed ante benedictionem solemnem rite susceptam, in eadem domo non cohabitent et matrimonium consumment, haec ex *praecepto* nunc *obligatoria* non sunt (298). Quare coniugibus etiam *post* diem celebratarum nuptiarum et cohabitationem et consummationem matrimonii solemnis benedictio nuptialis cum Missa pro ipsorum *iure concedi potest et debet*, si petatur (299), atque omnino abstinendum est ab interrogationibus, num interim continentiam servarint (300). At *obligatio* in hisce circumstantiis petendi et supplendi benedictionem solemnem iisdem coniugibus non est imposita, quoniam Ecclesia illos solummodo *hortatur* (301).

194. Solus *parochus* proprius sponsorum vel alius sacerdos de ipsius parochi vel Ordinarii licentia *solemnem* illam benedictionem nuptialem impertire *potest* atque coniugibus *legitime* petentibus etiam concedere *debet*, nisi ex rationabili gravique causa excusetur. Quodsi alius *sacerdos* sive regularis sive saecularis sine debita licentia competentis parochi vel Ordinarii matrimonio *solemniter benedicere ausus* fuerit, ipso iure tamdiu *suspensus* manet, quamdiu ab Ordinario eius parochi, qui matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur (302).

(298) S. R. C. 14. Aug. 1858. ad 2.; Instr. Card. R. § 75.; Gasparri l. c. n. 1021.; Rosset l. c. n. 2858.

(299) S. C. de Prop. F. 21. Iul. 1841. ad 3.; S. C. Inq. 31. Aug. 1881.; Gasparri l. c. n. 1022.; Rosset l. c. n. 2859.

(300) S. C. Inq. 1. Febr. 1871. ad 2. in cit. Collect. n. 1559. et cit. decret. S. C. Inq. 31. Aug. 1881., quo nunc omnis difficultas de omittenda consummatione matrimonii *ante* benedictionem (cfr. cap. 28. X. de sponsal. IV. 1.) penitus sublata est. Insuper omnia decreta praecedentia v. g. S. R. C. eidem contraria sunt abrogata et ideo in nova collectione authentica ommissa. Cfr. Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 598.; Leitner l. c. p. 547. Multo magis iam diu cessavit antiqua praxis, qua a novis coniugibus etiam *post* benedictionem saltem per biduum vel triduum continentia fuit servata. Cfr. c. 1. 5. 7. C. XXX. q. 5. (noctes Tobiae). A quo onere continentiae, ut sese liberarent, coniuges haud raro parochi vel Episcopo tempore medii aevi debuerunt solvere aliquam taxam, quae dicebatur *ius primae noctis*. Quare huiusmodi taxa, qua coniuges sibi compararunt liberum usum matrimonii inde a celebratis nuptiis, non habuit turpissimum illum sensum a Voltaire aliisque confictum, ut solide demonstravit Schmidt in Arch. f. k. K. t. 40. p. 256. sq., ubi etiam alias significationes connexas refert. Cfr. quoque Schmidt, Ius primae noctis 1881. Der Streit über das ius primae noctis 1884. Scherer l. c. p. 257. not. 57.

(301) S. C. pro neg. Gall. 22. Apr. 1795.; S. C. de Prop. F. 20. Febr. 27. Ian. 1805. et S. C. Inq. 31. Aug. 1881. in cit. Collect. n. 1560.

(302) Cap. *Tametsi* Conc. Tr.; S. C. de Prop. F. 21. Sept. 1843.; Pii IX.

II. De sacris ritibus in celebrandis matrimoniis mixtis.

195. Matrimonia *mixta*, quae cum *dispensatione* Sedis Apostolicae vel delegatorum ipsius ex causis canonicis et data triplici cautione licite contrahuntur, ex stricto iure nequeunt cohonestari ullo ritu sacro, atque parochus vel alius sacerdos legitime deputatus tantum *extra ecclesiam* absque stola vel superpelliceo tanquam testis qualificatus *passive* huiusmodi matrimoniis assistere potest (303). Verum Pius IX. (304) denuo stabilito iure stricto tanquam norma *ordinaria* Episcoporum prudenti arbitrio indulsit, ut illi in casibus ad vitanda graviora mala permetterent celebrationem matrimonii mixti ser-

Const. « *Apost. Sed.* »; S. C. C. in c. Ilerd. 24 Maii 1785.; S. C. Inquisit. 1. Sept. 1841.; supra h. tit. n. 175.; *Gasparri* l. c. n. 1020.; *Rosset* l. c. n. 2862. sq. Quodsi sponsi celebratis nuptiis v. g. in domicilio sponsae ante benedictionem solemnem proficiscantur in aliam parochiam v. g. sponsi, ut ibidem domicilium figant, non iam parochus domicilii *derelecti*, ubi matrimonium fuerat *contractum*, sed parochus *novi* domicilii coniugum ad dandam benedictionem est competens; nam propter translationem domicilii prior parochus cessavit esse proprius parochus coniugum. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2152. 2864. cum *Giraldi* l. c. P. II. sect. 116., *Fagnano* aliisque; *Wernz*, *Vot. in cit. c. Paris.* n. 24.

(303) S. C. Inq. 24. Noc. 1835., 25. Iul. 1838., 28. Aug. 1839.; *Feije* l. c. n. 571.

(304) Instr. ad omnes Ep. ex speciali mand. Pii IX. a Card. Antonelli 15. Nov. 1858. transmissa, (cfr. Act. S. Sed. vol. VI. p. 456. sq. et in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1430.); litt. S. C. de P. F. simul cum litteris S. C. Inq. ad Vic. Ap. Mayssur. 4. Dec. 1862. in Collect. (Paris.). Const. S. Sed. n. 908. Quibus in litteris S. C. Inq. dat utilissimam interpretationem ad non pauca dubia de Instr. Card. Antonelli orta, e quibus haec potissimum videntur alleganda. « *Et primo quidem, quid intelligendum sit sciscitaris per verba, quibus in laudata Iustrucone innititur et quasi ligatur facultas seu tolerantia benedicendi mixta matrimonia scil. ad vitanda graviora mala et damna. Procul dubio graviora inde oriuntur mala et damna: 1. Quotiescunque ob denegatam matrimoniis mixtis benedictionem facile excitarentur haereticorum querimoniae et odia adversus fideles legesque ecclesiasticas. 2. Quotiescunque denegata a parocho catholico benedictione sponsi ante vel post coram illo celebratum ministellum adeant vel etiam heterodoxorum templum conveniant ad sacrilegam benedictionem obtinendam parocho catholico omnino posthabito. 3. Quotiescunque insuper timendum esset, quod recusata ab ipsis expedita benedictione aut non servarentur necessariae cautiones de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo et de universa prole in catholica religione educanda, aut, quod detestabilius foret, ne pars catholica ad haereticorum castra in sui et futurae prolis aeternam perniciem transiret. Evidenter haec et similia sunt gravia illa damna ac mala etc.* ».

vatis tribus solitis cautionibus in ecclesia et cum parochi benedictione, *exclusa* tamen semper *Missae* celebratione et *solemni* benedictione nuptiali (305), dummodo ne nuptiae aut antea aut postea religioso ritu acatholico coram ministello acatholico celebrentur, nisi lege civili postulante ad actum *mere civilem* implendum (306).

196. Si matrimonia mixta *sine triplici cautione* et *dispensatione* Sedis Apostolicae celebrentur, parochus illis stricto iure *ne passive quidem* assistere potest (307), sed ad maiora mala vitanda parochus saltem iis in regionibus, ubi matrimonia mixta formae ecclesiasticae sunt obnoxia, praemissis bannis, suppressa tamen mentione religionis coniugum, mera passiva assistentia ex tolerantia Sedis Apostolicae partim expresse declarata partim tacita in nonnullis locis est permessa (308). Quare quid iuris sit, in singulis dioecesisbus est inquirendum.

III. De descriptione matrimonii contracti in libro parochiali.

197. Postquam (309) Imperator Iustinianus (310) in Novell. 74. cap. 4. §§ 1. 2. decrevit, ut *charta* de celebrato matrimonio in archivio ecclesiae deponeretur, toto fere medio aevo nonnisi vestigia quaedam et praeformationes reperiuntur librorum parochialium, qui ex iuris canonici praescripto ad

(305) Quo iure non omnes Episcopi *conformi* quadam ratione etiam in regionibus mixtis usi sunt. Alii enim permiserunt *eundem simplicem* copulationis ritum in ipsis matrimoniis duorum catholicorum receptum, alii melius saltem aliquas differentias etiam in tolerato simplici copulationis ritu statuerunt. Cfr. cit. litteras S. C. de Prop. F. 4. Dec. 1862. cum insertis litt. S. C. Inq.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 844.; *Feije* l. c. n. 571. sq.; *Leitner* l. c. p. 547.

(306) Benedicti XIV. Const. « *Redditae* » 17. Sept. 1746. et Const. « *Inter omnigenas* » 2. Febr. 1744. § 10.; Instr. S. C. Inq. 17. Febr. 1864. in Arch. f. k. K. t. XV. p. 332. sq.; S. C. Inq. 17. Febr. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVI. p. 207. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 5. n. 1. sq. cap. 7. n. 1. sq.; *Laurin*, Introd. in ius matr. p. 134. sq.

(307) S. C. C. 22. Iul. 1624.

(308) *Denzinger*, Enchiridion n. 1484. 1485.; *Feije* l. c. n. 570.; *Holl- week*, D. k. Strafg. p. 116. sq.; *Leitner* l. c. p. 539. 547.

(309) Cfr. de libris parochialibus: *Saegmueller* in Act. theol. Tubing. (a. 1899.) p. 206. sq.; *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 152. not. 32.

(310) In ecclesiis antiqui imperii Romanorum iam saeculo tertio regesta baptizatorum et mortuorum fuerunt in usu, atque matrimonia quoque videntur fuisse inserta in registrum quoddam penes ecclesias conservatum. Cfr. *Saegmueller* l. c. p. 205. sq.

instar regestorum publicorum in singulis ecclesiis essent retinendi. Huiusmodi vestigia inveniuntur apud *Bernardum Pap.*, Summa h. t. p. 141., ubi praeter testes etiam *instrumentum* refert inter probationes matrimonii. Porro *Rolandinus* in suo opere de arte notariatus (a. 1255.) recenset formulam instrumenti, quod (utique raro) in civitate Bononiensi de matrimonio coram notario conficiatur. Deinde *Hostiensis*, Summa l. IV. de secund. nuptiis docet: “ *Pro hac autem benedictione nihil exigi debet obtentu etiam alicuius consuetudinis nec pro charta* „. Deinde “ *libri ecclesiarum* „ commemorantur ab Innoc. IV. in cap. 1. X. de procur. l. 29. et a *Panormit.* in cap. 13. X. de probat. II. 18. n. 1.; at magnam vim probandi illis non tribuunt, cum potius scripturae *privatae* fuerint quam *publica* regesta ab Ecclesia praescripta, ordinata, visitationi canonicae subiecta (311).

At ipsa necessitate cogente partim privata industria partim iure particulari ante Concilium Tridentinum saltem ex saeculo decimo quinto praeter alios libros parochiales etiam registra in ordine ad matrimonium fuerunt instituta et praescripta v. g. in Synod. Constant. (a. 1463.) et praesertim in Synod. Augustana (a. 1548.) (312). Denique in Concilio Tridentino cap. *Tamelsi* (11. Nov. 1563.) iuxta petitiones Bartholomaei a Martyribus et praesertim Archiepiscopi Genuensis aliorumque Praelatorum *lege universali* statutum est, ut “ *habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat* „. Quam legem Pius X. auxit.

Quod ius Tridentinum postea Rituali Romano et decretis synodalibus magis magisque in praxim deductum est. Postquam reges Galliae iam ex a. 1539. de libris quibusdam ecclesiasticis leges dederunt, regesta ecclesiastica saeculo decimo octavo facta sunt *etiam* registra *status civilis* sive mixta; unde principes saeculares sibi *quoque* vindicarunt ius decernendi de iisdem libris. Cum inde a revolutione gallica matrimonium civile divulgaretur, Status pro suo foro omnino separata constituit regesta matrimonialia (313).

(311) *Esmein* l. c. t. I. p. 192. sq.

(312) *Saegmueller* l. c. p. 223. sq.

(313) *Theiner*, Act. gen. ss. oec. C. Tr. t. II. p. p. 233. sq. 314. sq.; *Saegmueller* l. c. p. 227. sq. 240. sq. 247. sq.; *Esmein* l. c. t. II. p. 188. sq. 201. sq.

198. Ex *disciplina vigente* unusquisque parochus ex gravi obligatione debet habere *proprium librum matrimoniale* (non folia volantia vel chartas separatas) (314), in quem *manu sua*, licet alius sacerdos legitime deputatus matrimonio adstiterit, matrimonia contracta iuxta formulam in Rituali Romano et statuta dioecesana (315) definitam omissis iniuriis et diffamantibus verbis (S. C. Ep. et Reg. in c. Melit. a. 1780.) prompte et accurate describat (v. g. statim post celebrationem matrimonii in sacristia) et postea ea suppleat, quae necessario sunt adnotanda v. g. convalidatio vel sanatio matrimonii in foro *externo* forte ab initio invalide contracti, solutio matrimonii rati per professionem solemnem vel dispensationem pontificiam. Cfr. Instr. C. R. § 90. Qui liber si perierit v. g. incendio, adnotationes a parochi, quantum memoria sinit, illico in novum librum denuo inserendae sunt, vel ex decreto S. C. C. 19. Sept. 1684. parochus accepto illorum testimonio, qui praesentes adfuerunt, cum matrimonium celebratum fuit, et elicitum a coniugibus iureiurando de matrimonii iam contracti veritate, idem praestare curet.

Quae pericula ex destructione vel amissione libri matrimonialis timenda, ut avertantur, ipsi parochi pro suo officio librum matrimoniale bene *custodiant*, ne ab aliis ullo modo corrumpatur. Cfr. S. C. C. in c. Carpeatoraten. 15. Sept. 1781. et Collect. Lac. v. Parochiales libri. Episcopi vero in visitationibus pastoralibus sedulo invigilent necesse est de libro matrimoniali a parochi rite confecto atque conservato; in super pro suo iure et antiqua praxi postulare possunt, ut parochi *copiam* libri matrimonialis a se recognitam et subscriptam, etsi *ab alio* scriptam, *non librum originale* ad Curiam episcopalem v. g. singulis annis transmittant (316).

(314) Gasparri l. c. n. 1045. sq.; Rosset l. c. n. 2936. sq.; Feije l. c. n. 342. V. g. Conc. provinc. Australiense l. (a. 1844). sub *poena suspensionis* praescribit, ut unusquisque missionarius in sua missione servet librum, in quo notanda sunt nomina coniugum etc. Cfr. Collect. Lac. t. III. col. 1054. iunct. t. V. col. 563.: * *Iubemus in virtute obedientiae* ..

(315) Instr. C. R. §§ 76. sq.; Collect. Lac. v. Libri parochiales; Saegmueller l. c. p. 248. sq.; Schulte, Eher. § 56., ubi recte contra Richter tenet libros *parochiales Ecclesiae* non subiaccere visitationi et ordinationibus potestatis *civilis*. Cfr. de registris *mere ecclesiasticis* et *mixtis*: Collect. Lac. t. VI. col. 704.; Saegmueller l. c. p. 252. sq.

(316) S. C. Ep. et Reg. in c. Ipporeg. 19. Maii 1830. et in c. Eugub. 2. Mart. 1860.; Saegmueller l. c. p. 250.; Rosset l. c. n. 2939. Cfr. de libris *secretis* matrimoniorum conscientiae supra h. tit. n. 185.

Libri matrimoniales Ecclesiae cum a *publica* auctoritate in *forma legitima* sint constituti, eisque praesit parochus pro suo officio et ut *testis* autorizabilis, plenam *habent fidem* et vim instrumentorum publicorum idemque valet de attestatationibus a paroco ex iisdem libris integre riteque extractis, nisi probetur falsificatio (317).

Pius X. decreto " Ne temere „ num. IX. quaedam de inscribendis matrimoniis in libris magis determinavit vel extendendo ius vetus auxit. Haec supra cum ceteris partibus decreti exposita sunt, hic tamen ob materiae connexionem subiungantur.

Paragrapho prima praescribitur: Celebrato matrimonio, parochus vel qui eius vices gerit, statim describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii atque alia, iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio Ordinario praescriptum; idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio astiterit. Parochus ergo, ut iam supra indicatum est, ius et obligationem habet scribendi libros parochiales. Propria autem manu singula referre non tenetur, sed potest operam alterius adhibere. Petitam facultatem permittendi ut matrimonium celebratum in libro matrimoniorum describi possit a sacerdote qui ex delegatione parochi matrimonio astitit, S. C. de discipl. Sacram. 12 Mart. 1910. prudenti arbitrio et conscientiae Episcopi concessit: Acta Apost. Sed. II. 1910. 194. Secundum paragraphum alteram num. IX. decreti " Ne temere „ parochus in libro quoque baptizatorum annotet, coniugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse. Quodsi coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se, sive curiam episcopalem, transmittat, ut matrimonium in baptismi librum referatur. Liberationem ab hoc praescripto ob varias rationes petitam S. C. de Sacram. non indulsit: l. c. 12. Mart. 1910.

Tandem pro casu, quo in mortis articulo sacerdos non delegatus astiterit, vel matrimonium coram solis testibus contractum fuerit, paragrapho tertia statuitur, ut sacerdos in

(317) Conc. Trid. cap. *Tametsi*, ubi in primo schemate post verbum " *custodiat* „ expresse additum fuit: " *Et ei (libro) fides in probandis matrimoniis adhibeatur* „; Gasparri l. c. n. 1052.; Saegmueller l. c. p. 250. sq.; Schulte l. c.; Wernz supra h. tit. n. 186. sq. Cfr. quoque *Schmalzgr.* l. II. t. 22. n. 47. sq.

primo casu, testes in altero, teneantur in solidum cum contrahentibus curare ut initum matrimonium quamprimum notetur.

199. Scholion. Iure antiquo (cfr. cap. 8. 9. X. de sim. V. 3.) pro "*benedictionibus nubentium* „ pecunia non potuit requiri vel exigi, sed iuxta Gregor. M. (a. 594.) omnia *gratis* erant praestanda. At cum cap. 42. X. de simon. quoad benedictiones solummodo prohiberentur *pravae exactiones* sive *extorsiones*, laudabiles vero consuetudines fidelium aliquid offerendi iuberentur observari, certe iura stolae legitima consuetudine vel statutis dioecesanis pro celebratione nuptiarum determinata *competenti parochi* v. g. sponsae in casu praeferentiae sunt solvenda. Qua in re Concilium Tridentinum nihil immutavit, atque Pius X. decreto " Ne temere „ iura stolae in celebratione matrimonii a parochi competente legitime accipi supponit, statuendo num. X., ut is qui contra ius alterius astiterit, emolumenta " stolae „ sua non faciat, sed proprio contrahentium parochi remittat. S. C. C. 13. Iun. 1594. 11. Aug. 1595. tantum gravissimum abusum reprobavit, ne quis praeviam solutionem pecuniae exigeret ut conditionem sine qua non concedendae copulationis et benedictionis matrimonialis. Quam corruptelam Patres Synod. plenar. Hibern. (a. 1875.) ob oculos habentes decr. XVII. n. 111. statuerunt: "*Si quis sacerdos, cuius erit matrimonium assistere, adeo fuerit sui sancti officii immemor, ut recuset matrimonium celebrare, nisi obtenta prius aut saltem promissa certa quadam pecuniae summa vel alia re pretio aestimabili, suspensionem suo Ordinario reservatam ipso facto incurrat* „. Quod decretum in plenaria Synodo Hiberniae apud Maynutiam a. 1900. habita c. 170. renovatum est. Ibidem c. 161. insuper statuitur, pro literis testimonialibus " liberi status „ nihil exigi posse praeter id quod ab unoquoque Episcopo in sua synodo dioecesana solvendum statuatur. Similiter si in Conc. provinc. Westmonaster. II. (a. 1855.) in Collect. Lac. t. III. col. 983. legitur: "*Prohibemus, ne aliquid petatur (mulloque magis exigi) ante baptismatis vel matrimonii celebrationem aut etiam post celebrationem veluti de iure* „, oblationes laudabiles ab Episcopis approbatae non prohibentur. Cfr. Collect. Lac. v. Oblationes; Gasparri l. c. n. 1053. sq.; Schnitzer l. c. p. 216.

§ 5. DE CELEBRATIONE MATRIMONII CIVILIS.

I. De notione, divisione, origine matrimonii civilis.

200. Matrimonium civile (318) iuxta *modernam* huius vocis significationem dicitur contractus maritalis etiam christianorum coram *magistratu civili* initus secundum *solas leges civiles* de consensu, forma, habilitate personarum latas. Quare matrimonium civile non habetur, si sponsi solummodo celebrant *pacta dotalia* et *conventiones* de effectibus civilibus vel mutuo consensu *notificant* magistratui civili matrimonium suum in facie Ecclesiae iam contractum, ut inseratur *registris* Status in ordine ad effectus civiles. Nam ex iure moderno in matrimonio civili vir et mulier *vero* et *proprio contractu bitaterali* sibi mutuo tradunt ius quoddam perpetuum ad usum corporis in ordine ad generandam et educandam prolem. Quare eadem leges Status de matrimonio civili latae imprimis intendunt ordinare *societatem vere coniugalem* sive maritalem eiusque *valorem*, iura et obligationes, *dissolutionem* et declarationem *nullitatis*, *legitimitatem* prolis, et ab aliis legibus de effectibus *mere civilibus*, de bonis temporalibus sunt plane distinctae. Illud vero "*matrimonio civili*," omnino singulare est, quod in eius celebratione *unice*, attendantur leges *civiles*, non ius *naturale* (a plerisque iuristis recentioribus reiectum) neque *positivum* ius *divinum* multoque minus ius *canonicum*. Quodsi admittatur *exclusiva competentia* Ecclesiae in matrimonia *christianorum*, nequaquam ex mera praesentia *sacerdotis* vel *notarii laici* repeti posset differentia inter matrimonium ecclesiasticum et civile. Etenim tempore *medii aevi* (cfr. part. dec. cap. 3. X. de spons. duor. IV. 4.) etiam coram *notariis* matrimonia fuerunt celebrata, imo in ipso Concilio Tridentino discussa est quaestio, utrum tanquam testis qualificatus requirendus esset *notarius*, an *parochus* (319).

(318) Perrone l. c. t. I. p. 205. sq.; Feije l. c. n. 780. sq.; Hirschel in Arch. f. k. K. t. 40. p. 200. sq.; Vering, Lehrb. d. k. K. § 229. et in Arch. f. k. K. t. 29. p. 148. sq. 317. sq.; Scherer l. c. t. II. p. 162. iunct. p. 108. sq. 219. sq.; Schnitzer l. c. p. 52. sq.; Gasparri l. c. n. 1210. sq.; Rosset l. c. n. 2291. sq.; Feije n. 780. sq.; Hollweck, D. Civileher. d. b. G. p. 1. sq.; Esmein l. c. t. I. p. 46. sq.; Laurin, introd. in ius matr. p. 94. sq. 109. sq.; Allègre l. c. t. I. p. 117. sq.; Leitner l. c. p. 79. sq.; Glasson, Le mariage civil; Friedberg, Geschichte der Civilehe; Friedberg-Ruffini l. c. § 155.

(319) Gasparri l. c. n. 1210. 1221.; Hollweck, l. c. p. 1. sq.; Perrone

201. Triplex distinguitur species matrimonii civilis:

I. Matrimonium civile *necessarium* sive *obligatorium*, quo a potestate saeculari omnibus sponsis *etiam christianis ordinarie ante celebrationem matrimonii religiosi* sive ecclesiastici *praescribitur* contractus matrimonialis coram magistratu civili ad tramites *solius* iuris civilis ineundus sub poena nullitatis actus in foro saeculari, denegationis effectuum civilium aliorumque incommòdorum.

II. Matrimonium civile *liberum* sive *facultativum*, quod habetur, cum lex civilis omnibus nupturientibus etiam christianis optionem relinquit, aut coram parocho sive ministro cultus a potestate saeculari *auctorizato* secundum *leges civiles et ecclesiasticas*, aut coram solo magistratu *civili* servatis *tantum* legibus *civilibus* matrimonium celebrandi.

III. Matrimonium civile *subsidiarium*, cuius celebrationem ius civile coram magistratu *civili* tum solum suis subditis christianis permittit, cum pro illis, utpote extra omnem societatem religiosam constitutis, minister cultus non existit, qui habeat ius a potestate civili *agnitum* solemnizandi matrimonium, *aut* legitimus minister cultus v. g. parochus catholicus copulationem religiosam iuste denegat ipsis catholicis propter impedimentum non sublatum iuris divini vel ecclesiastici a iure civili alienum (320).

202. Matrimonium civile, quod non solum medio aevo, sed etiam primis saeculis (321) apud christianos fuit prorsus

l. c. t. I. p. 206. sq., qui suam definitionem imprimis accomodat territorio Tridentino nuptiis coram parocho competente, non coram magistratu *civili* celebrandis; *De Angelis* l. c. lib. IV. tit. I. n. 13.; *Friedberg-Ruffini* l. c. not. 6. 7. Quare matrimonium civile nunc distinguendum est ab antiquo matrimonio « *legitimo* », vel a mero *complexu effectuum civilium*; id enim alienum est ab obvia significatione matrimonii civilis communiter admissa et multo magis ab intentione legislatoris civilis ipsoque *tenore* legum civilium. Cfr. *Wernz* l. c. t. IV. n. 29.; *Scherer* l. c. p. 97. 110. 219; *Leitner* l. c. p. 80.; paulo aliter *Lehmkuhl*, D. h. Gesetzb. p. 337. sq.

(320) *Schnitzer* l. c. p. 53. sq.; *Hollweck* l. c. p. 3. sq.; *Leitner* l. c. p. 80. sq.

(321) *Tertullian*, Ad uxor. l. II. cap. 9.; *Holleweck* l. c. p. 4. sq. assertiones *Friedberg*, D. Recht d. Eheshchl. p. 6. sq. de primis saeculis ad iustos terminos reducit; at idem *Friedberg* apud *Friedberg-Ruffini* l. c. § 155. not. 1. contra *Thaner* scite defendit tempore medii aevi matrimonium civile fuisse rem ignotam. Cfr. *Scherer* l. c. p. 211. not. 247. Solummodo apud *Oecam* et *Marsilium* Patavinum in causis matrimonialibus ea inveniuntur principia, quae logica consequentia applicata tandem perducerent ad *aliquod* matrimonium civile. At verus genitor matrimonii civilis suis doctrinis factus est *Lutherus*. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 6. sq.; *Schnitzer* l. c.; *Esmein* l. c. t. II. p. 121. sq.

ignoratum, est consecrarium ex doctrina pseudoreformatorum de matrimonio ut re plane saeculari aliisque falsis theoriis de contractu et sacramento matrimonii, aut frequenter ex manifesto odio contra religionem christianam et speciatim contra Ecclesiam catholicam. Prima vice introductum est 1. April. a. 1580. in *Hollandia* et Frisia occidentali. Omnes enim catholici et sectarii a religione Calvinistica Status dissidentes sub poena nullitatis *coacti* sunt *aut* coram ministello Calvinistarum *aut* coram magistratu civili sua matrimonia celebrare; at Hebraei mitius tractati sunt. Quae lex civilis a. 1656. ad omnes Status foederatos Hollandiae fuit extensa (322). Cum iidem Status a. 1795. transformati essent in rempublicam Batavicam, una cum nova dominatione matrimonium quoque civile *obligatorium* iuris gallici fuit invecum et post restaurationem (a. 1814.) etiam in codice civili a. 1833. retentum.

203. In *Anglia* postquam 24. Aug. 1653. lex de matrimonio civili obligatorio promulgata est et in Scotiam et Hiberniam extensa, redeuntibus regibus (Carolo II.) ex dynastia Stuart a. 1660. sine speciali et formali abrogatione istius legis latae nova illa molimina cessarunt. At ob graves abusus matrimoniorum clandestinorum sublati antiquioribus legibus, quae ad matrimonii valorem certam formam solemnitatis non requirebant, ut in posterum coram solo ministro protestantico (anglicano) matrimonia contraherentur *pro Anglia* (non pro Scotia et Hibernia), nova lege 6. Iun. 1753. cautum est. Quae lex, a qua Hebraei et Quakeri fuerunt exempti, edicto tolerantiae a. 1688. plane contraria iura *catholicorum* graviter laesit. Nam licet matrimonia catholicorum neglecta ista forma non haberentur *invalida*, tamen effectibus *civilibus* caruerunt. Quae incommoda saltem magna ex parte sublata sunt nova lege a. 1836. lata, qua statutum est matrimonia posse celebrari *aut* coram ministro ecclesiae anglicanae vel ministro cultus dissidentium, quibus adnumerantur catholici, *et* prae-

(322) *Friedberg*, D. Recht d. Eheschl. p. 478. sq. Quare illa lege qua Calvinistis relicta est *optio* inter ministrum *propriae* sectae et magistratum civilem (matrimonium civile facultativum), pro catholicis et dissidentibus revera introductum est matrimonium civile *obligatorium*. Nam certe catholici non potuerunt celebrare matrimonium coram ministro haeretico, nisi is seposita qualibet cultus haeretici professione et exercitacione unice ageret personam magistratus civilis. Cfr. S. C. Inq. 27. Aug. 1658. 29. Nov. 1672. 14. Nov. 1748. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1511. sq.; Bened. XIV. Const. « *Redditae* » 17. Sept. 1746.

sentibus duobus testibus atque *registratore civili*, aut servatis servandis coram *solo registratore civili*. Unde in *Anglia* nunc viget matrimonium civile *facultativum*. In *Hibernia* vero (a. 1844. et 1863.) et in *Scotia* (1854. et 1873.) per leges civiles saltem inscriptio matrimonii alias iam *rile contracti* in *registro civili* est praescripta (323).

Similiter in Statibus foederatis Americae septentrionalis generatim iam diu admissum est matrimonium civile *facultativum*, cum passim data sit *optio* contrahendi matrimonium aut coram ministro cultus licentia legitima copulandi praedito aut coram competente magistratu civili i. e. iudice pacis, salva obligatione *coniugum* (non *parochorum*) procurandi inscriptionem matrimonii celebrati in *registris civilibus* (324).

In *Gallia* lex Tridentina adeo rigore servata est, ut ipsi Protestantes post (325) revocationem edicti Nannetensis (18. Oct. 1685.) effectus civiles legitimi matrimonii consequi non potuerint, nisi matrimonium celebrassent coram *parcho catholico* in forma Tridentina. At postquam Ludovicus XVI. 28. Nov. 1787. dissidentibus concessit matrimonium civile *facultativum*, 20. Sept. 1792. matrimonium civile *necessarium* omnibus civibus Galliae est praescriptum et in codice civili Napoleonis I. (a. 1803.) ratificatum. Nova ista lex fuit practica applicatio perversae illius doctrinae a doctoribus quibusdam gallicanis praeformatae, a pseudophilosophis illius saeculi excultae atque iam a. 1789. in novam Galliae constitutionem translatae, qua matrimonium esse contractum civilem declaratur (326).

204. Finita revolutione gallica gubernia restaurata etiam post a. 1815. in Gallia, Belgio, provincia rhenana aliisque regionibus sibi retinendum esse existimarunt matrimonium ci-

(323) *Friedberg* l. c. p. 322. sq.; *Esmein* l. c. t. I p. 32. sq.

(324) *Friedberg* l. c. p. 470. sq.

(325) Inde ab a. 1561. *Protestantes* in Gallia ex tolerantia potestatis *civilis* coram suis ministris religiosis inierunt matrimonia, dummodo in reliquis salvae essent leges canonicae de matrimonio. Quae disciplina per ordinationem consilii Status 15. Sept. 1685. ita fuit immutata, ut in matrimoniis Protestantium coram ministris suae sectae celebrandis etiam requireretur praesentia iudicis regii. Cfr. *Friedberg* l. c. p. 531. sq. *Esmein* l. c. t. I. p. 33. sq.

(326) Const. 14. Sept. 1791.; artic. organ. 54.; cod. civ. Gall. art. 63. sq. 144. sq.; cod. crim. Gall. art. 199. 200.; *Esmein* l. c. t. I. p. 33. sq.; *Al-lègre* l. c. in cit. art. cod. Nap.; *Friedberg* l. c. p. 540. sq. iunct. *Holl-veck* l. c. p. 7. sq.

vile. Recrudescunt vero concertationibus politicis inde ab anno 1848. funesta illa lex matrimonii civilis etiam obligatorii tanquam palladium libertatis modernae et insigne Statui liberali proprium in alias regiones propagari coepta est v. g. in *Italiam* (a. 1865.) (327), in *Hungariam* (a. 1895.) (328), in *Germaniam* (a. 1875.) (329), in *Helvetiam* (a. 1875.), in complures civitates Americae latinae v. g. in rempublicam *Mexicanam* (a. 1861.), *Argentinam*, *Peruviensem*, etc. Cfr. Leo XIII. Litt. Apost. ad Ep. Peruv. 16. Aug. 1898. in *Annal. eccl. t. VII. p. 440. sq.* In *Austria* (330), Hispania, Lusitania aliisque in regionibus v. g. in Russia, Dania, Suecia legibus civilibus solummodo admissum est matrimonium quoddam civile subsidiarium (331).

Ius ecclesiasticum ubique vigens communem ubique de valore matrimonii normam praebuit. Civilis legislatio pro singulis civitatibus proprias leges matrimoniales constituit, quae

(327) *Friedberg-Ruffini* l. c. § 155. not. 6. de iure antiquo et novo in Italia vigente iuxta placita legum civilium; codic. civil. Ital. art. 93. sq. At iure Italiae sub sanctione *poenali non* requiritur, ut matrimonium civile *praecedat* religioso.

(328) *Scherer* l. c. p. 116. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 58.

(329) Quae lex factis nonnullis bonis et aliis peioribus immutationibus quoad substantiam transiit in novum codicem civilem Germaniae inde ab a. 1900. vigentem §§ 1303. sq. Cfr. *Hollwek* l. c. p. 9. sq. 13. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 64. not. 4. p. 73. not. 1.; *Hofmann* in *Act. theol. Oenip. t. XXVI. p. 325.*; aliter et benignius *Lehmkuhl* (*Arch. f. k. K. t. 76. p. 114. sq.*) iudicat de illa codificatione iuris matrimonialis, in quam *Hollwek* l. c. gravem nec iniustum agit censorem, licet acriori utatur forma; nam catholicis obtrusum est ius matrimoniale protestanticum. Cfr. quoque de antiquiore iure et praxi in Germania: *Friedberg* l. c. p. 611. sq.; *Scherer* l. c. p. 110. sq. 221. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 59. sq.

(330) Iosephus II. suo edicto 16. Ian. 1783. constituit ius quoddam matrimonii mere civile, cum matrimonium haberet civilem contractum. Quod decretum paululum mitigatum, sed substantialiter non mutatum, in codicem civilem Austriae a. 1811. est receptum. At cum parochi etiam ex legis civilis dispositione ut officiales Status matrimoniis assisterent, et inter novum ius matrimoniale Austriae et ius canonicum quoad obiectum non tanta esset differentia, in praxi palliatum istud matrimonium civile minus apparuit. Postquam per concordatum (a. 1855.) legitima competentia Ecclesiae in causis matrimonialibus denuo solemniter agnita fuit, iam. a. 1868. et 1870. restaurato antiquo iure matrimoniali codicis civilis atque laeso rescissoque concordato matrimonium civile *subsidiarium* est introductum. Cfr. *Scherer* l. c. p. 113. sq. 226. sq.

(331) Cfr. novum cod. civ. Hispan. (a. 1889.) l. l. t. 4.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 155. not. 7. sq.; *Scherer* l. c. p. 220. not. 251.; *Allègre* l. c. t. l. p. 122. sq.

diversitas nupturientibus in alienam ditionem migrantibus difficultatem praebet. Huic incommodo plures Europae status mederi conati sunt conventione inita de tractandis matrimoniis alienigenarum, Hagae Comitibus, 12. Iunii 1902.: Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht, XIV. 1904. 453. sqq.

II. De erroneis et perversis fundamentis matrimonii civilis.

205. Leges civiles de honestate et valore contractus matrimonialis *christianorum* (332) ex praetensa quadam potestate propria et nativa latae solido fundamento carent atque multiplici ratione sunt oppositae doctrinae catholicae (333). Nam matrimonium christianum est verum sacramentum novae legis. Quare sola Ecclesia est *competens* ad leges condendas et iudicia exercenda de matrimoniis christianorum. Hinc nisi quis negare velit dogma illud catholicum et definitum, excludat necesse est potestatem civilem ab omni iurisdictione in causas matrimoniales christianorum; etenim duplex potestas in easdem causas exclusive competens est manifesta absurditas. Nec iuvat dicere, potestati civili tantum tribui ius in *contractum* matrimoniale, non in ipsum *sacramentum*. Huiusmodi enim distractio contractus et sacramenti matrimonii secundus quidam est error iam pridem ab Ecclesia proscriptus (334). Porro leges civiles de matrimonio civili latae ordinarie permittunt *solutionem* illius contractus civilis, nulla habita

(332) Ex iis, quae supra h. tom. IV. n. 75. sq. disputata sunt de legitima potestate principum *civilium* saltem ex iure devolutionis in matrimonia hominum non baptizatorum, necessario consequitur leges civiles recte ordinare pro utroque foro etiam interno matrimonia hominum infidelium sive non baptizatorum, dummodo salvum maneat *ius divinum* v. g. de indissolubilitate et unitate matrimonii. Cfr. quoque *Leitner* l. c. p. 80. sq.; *Rosset* l. c. n. 803. sq. iunct. 521. sq. de tolerantia quorundam Rom. Pontificum ut principum *civilium* pro Statu pontificio in casibus particulibus, quae ex sapienti consilio postea non transiit in stabilem praxim; *Hollweck* l. c. p. 39. sq. not. 1. p. 50. not. 2.; *Scherer* l. c. p. 560. not. 61., ubi ex particularibus casibus a *Rosset* l. c. relatis deducere videtur conclusiones canonicas non satis fundatas. Cfr. explicationem divortii in veteri testamento ut *mere tolerati*, non liciti apud theologos non paucos.

(333) Bened. XIV. Const. « *Redditae* » 17 Sept. 1746.; Pii VI. Breve ad Episcop. Lucion. 28. Maii 1793.; Pii IX. Syllab. prop. 65. sq.; Leonis XIII. Encycl. « *Arcanum* » 10. Febr. 1880. Cfr. supra h. tom. IV. n. 54. sq.; *Rosset* l. c. n. 726. sq.; *Schnitzer* l. c. p. 52. sq. 65. sq.; *Hollweck* l. c. p. 40. sq.

(334) Cfr. supra h. tom. IV. n. 26. sq.

ratione *indissolubilitatis* matrimonii *christiani* consummati iure divino institutae et ab Ecclesia infallibiliter definitae (335). Denique universa ista legislatio civilis fundatur falsis principiis de *separatione* inter Ecclesiam et Statum atque de Statu omnium iurium origine et fonte necnon de *paritate* quadam plane perperam intellecta inter diversas societates religiosas ab auctoritate civili promovenda (336).

206. Quodsi huiusmodi leges civiles de matrimonio civili evidenter fundantur *erroribus dogmaticis*, non minus funestae sunt *morum sanctitati*. Etenim reducunt matrimonium ad contractum mere civilem, illius honorem, publicam aestimationem, naturam religiosam deprimunt atque ita subvertunt solidum fundamentum, cui innitantur necesse est graves obligationes ex matrimonio ortae. Cui contemptui matrimonii religiosi accedit iniuria Ecclesiae illata, si per violationem verae libertatis conscientiae atque summam inconsequentiam *obligatorio* matrimonio civili absoluta *praecedentia* ante matrimonium religiosum gravibus statutis poenis vindicatur; *facultativum* vero matrimonium civile saltem *indifferentissimum* in rebus religiosis promovet, dum per civile matrimonium subsidiarium absolutum efficitur, ut certi "*sponsi*," utique fruantur *subsidio* Status vel privilegio sive praemio impune peccandi etiam contra ius divinum atque contemnendi auctoritatem Ecclesiae, qui alias vel in ipso foro civili ut concubinarij sacrilegi et nefandi vel multiplicis matrimonii rei legitimis poenis fuerunt castigati.

Imo vel ipsum civile matrimonium subsidiarium relativum christianorum principiis non est conforme, cum auctoritas civilis sibi regulariter vindicare soleat potestatem non competentem. At haec ultima species matrimonii civilis (subsidiarii relativi) ab Ecclesia facilius toleratur vel dissimulatur, si potestas saecularis ob varietatem sectarum christianorum, quae auctoritatem Ecclesiae de facto non admittunt, ad con-

(335) Concil. Trid. Sess. XXIV. doctr. d. sacram. mat. can. 7. 12.; Pii IX. Syllab. prop. 67.

(336) Pii IX. Syllab. prop. 39. 55. iunet. Leon. XIII. Encycl. "*Immortale*." 1. Nov. 1885., ubi eadem principia atque Pius IX. solemniter tradit pariterque docet, quid certis in circumstantiis tolerari legitime possit: "*Revera si divini cultus varia genera eodem iure esse, quo veram religionem, Ecclesia indicat non licere, non ideo tamen eos damnat rerum publicarum moderatores, qui magni alicuius aut adipiscendi boni aut prohibendi causa mali moribus atque usu patienter ferunt, ut ea habeant singula in civitate locum*." Cfr. Hollweck l. c. p. 65. sq.

servandum ordinem publicum in suo foro condit leges quasdam mere *permissivas* de matrimonio (337).

Hinc quamvis Ecclesia omnes tres species matrimonii civilis pro christianis reprobet, tamen matrimonium civile *facultativum* ut minus malum praefendum est matrimonio civili *obligatorio* (338). Nam minus impeditur legitima *libertas* fidelium, neque ob minorem partem hominum irreligiosorum obtruditur maiori parti civium novum onus plane iniustum et superfluum. Praeterea licet *aequiparatio* matrimonii religiosi et civilis certe sit reprehendenda, tamen celebratio matrimonii religiosi etiam in foro civili saltem non *pro nihilo* habetur.

Vitium vero principale illarum legum civilium est, quod in regionibus decreto “*Ne temere* „ subiectis promoveant *concubinalum* et vel ipsam *polygamiam* atque cum maxima morum corruptela facile frequensque *divortium* (339).

III. De valore et liceitate matrimonii civilis.

207. Matrimonium civile in locis, ubi decretum “*Ne temere* „ viget, propter defectum formae sive solemnitatis *substantialis*, sive uti dicitur, propter impedimentum clandestinitatis, est contractus matrimonialis non solum illicitus, sed etiam *irritus* (340). Praeterea ille consensus in matrimonio civili per verba de praesenti expressus neque ex natura rei neque ex iuris canonici praesumptione ac multo minus post formam publicam pro valore sponsalium praescriptam habet vim *sponsalium de futuro* (341), ex quibus oriatur impedimen-

(337) Rosset l. c. n. 521. de tolerantia in Statu pontificio quoad Hebraeos; Hammerstein. Stimmen aus M. Laach t. 35. p. 9.; Schnitzer l. c. p. 52; Hollweck l. c. p. 41. sq.; Leitner l. c. p. 81. sq.

(338) Ita recte Schnitzer l. c. p. 66. et Hollweck l. c. p. 42. sq. cum Schneemann, Lehnkuhl, Heiner, Leitner, Sohm aliisque contra Walter. Silbernagel, Scherer, Friedberg, qui matrimonio civili *facultativo* praefendum esse putant matrimonium civile *obligatorium*.

(339) Hollweck l. c. p. 57. sq.; Gasparri l. c. n. 1232. sq.

(340) Bened. XIV. Const. “*Redditae* „ 17. Sept. 1746. § 3.; Syllab. prop. 71. 73.

(341) Ita recte Vering in Arch. f. k. K. t. 29. p. 329., quem sequuntur Scherer l. c. p. 224. not. 264; Schnitzer l. c. p. 75. not. 3.; Leitner l. c. p. 632. contra Kutschker, Eher. t. II. p. 12. aliosque. Quare si vir et mulier in matrimonio civili celebrando *vellent* saltem contrahere sponsalia de futuro, talis intentio plane extraordinaria *extrinsecus* esset *manifestanda* et

tum publicae honestatis (342). Quare qui in huiusmodi communi contubernio vivunt, iuxta doctrinam catholicam vere et proprie sunt *concubinari* (343), qui *speciosis* nominibus excusari non debent; verumtamen ad vitanda incommoda in foro civili non solum abstinendum est a verbis *iniuriosis*, sed etiam ipse concubinatus matrimonii civilis pro modo loquendi Benedicti XIV. et Leonis XIII. terminis *aequivalentibus* minusque periculosus est appellandus v. g. matrimonii invalidi vel caeremoniae ritusque civilis vel matrimonii *mere civilis*.

Si sponsi *catholici cum acatholicis* baptizatis contrahentes alicubi legi “*Ne temere*”, non sunt adstricti, in mere civili matrimonii celebratione etsi *illicitum*, tamen *validum* ineunt matrimonium, dummodo intentionem habeant vere contrahendi matrimonium, neque *aliud* obstet impedimentum *canonicum* (344); at si *civilem* tantum *velint* performare caeremoniam, quam ex ipsorum intentione *sequatur* in ecclesia coram ministro cultus *verus contractus matrimonialis religiose* celebratus, omni valore caret matrimonium civile (345). Quare in

probanda. Quae probatio ex communiter contingentibus haud felicem habebit exitum, cum *verba consueta* matrimonii civilis *contradicant* illi *intentioni* et cum scriptura de *sponsalitie* contractu opus sit.

(342) Decret. S. C. C. 13. Mart. 1879. d. 17. Mart. 7. April. eiusd. ann. a Leone XIII. confirmatum (cfr. *Thesaur.* resol. S. C. C. a 1879. p. 182. cum praeced. discept. canon.); *De Angelis* l. c. lib. IV. tit. 1. n. 13. tit. 4. n. 9.; *Feije* l. c. n. 781. 783. sq.

(343) *Benedict. XIV.* l. c.; Pius IX. in alloc. 27. Sept. 1852.; S. Poenitent. in Instr. 15. Ian. 1866.; S. C. C. 31. Iul. 1867.; Leo XIII. *Encycl. “Inscrutabili”* 21. Apr. 1878. et *Encycl. “Arcanum”*; *Hollweck* l. c. p. 56. not. 1. p. 78. not. 1. iunct. *Schnitzer* l. c. p. 76. not. 4.

(344) S. Congr. Inquis. 3 April. 1878. 6. Sept. 1876. (Arch. f. k. K. t. 41. p. 178. sq.); *Gasparri* l. c. n. 1228.; *Feije* l. c. 781.; *Hollweck* l. c. p. 80. sq.; *Scherer* l. c. p. 223. sq.

(345) S. C. Inquis. in caus. Bonnens. 2. Dec. 1866. 18. Iul. 1867. Cfr. Arch. f. k. K. t. 41. p. 292. sq., ubi *Bellesheim* sententiam Romae in theoria et praxi indubitanter admissam contra *Hirschel* solide defendit; *Hollweck* l. c. p. 81. not. 1., at frustra doctrinam communem de ministris sacramenti matrimonii in dubium vocat.

Post introductum matrimonium civile in Germania Protestantes propter suas doctrinas de natura matrimonii et competentia potestatis saecularis in non leves inciderunt controversias de relatione inter matrimonium civile coram magistratu Status celebratum et “*copulationem religiosam*”, in templo acatholico a ministro cultus peractam. Quae relatio etiam in foro ecclesiastico est practici momenti, si saltem unus ex coniugibus haereticis convertatur ad fidem catholicam. Et revera theologi et iuristae acatholici paucis tantum exceptis velut *Scheurl* et *Sohm* de illa relatione eam amplexi sunt sententiam, quod matrimonium *vere* contrahatur per actum

his locis talia matrimonia civilia nequaquam valida sunt *propter formam legemque civilem servatam*, neque absolute et simpliciter, sed cum clausula: “ *Dummodo constet de mutuo eorum consensu* „ (cfr. S. C. Inq. 6. Sept. 1876.) i. e. coniugum ad tramites antiqui iuris Decretalium. Quodsi incidant *dubia* de illo *consensu* vere dato vel de quaestionibus connexis v. g. de obligatione locali vel *personali* ad servandum decretum “ *Ne temere* „ aut cap. *Tametsi* (cfr. S. C. C. 4. Maii, 14. Sept. 1878. in Act. S. Sed. vol. XI. p. 542. sq.), causae particulares ad competentem auctoritatem ecclesiasticam sunt deferendae (346) et expensis omnibus circumstantiis definiendae.

civilem coram magistratu Status rite positum. Quare cum matrimonium legitime valideque iam contractum non possit iterum celebrari, copulationi religiosae a ministro cultus acatholici peractae tantum tribuerunt vim alicuius *benedictionis et approbationis « ecclesiasticae »*, mereque *accessoriae* ad matrimonium in actu civili celebratum, quemadmodum apud catholicos sacerdotes in Missa sponsorum solemniter benedicit coniuges legitimo matrimonio antea unitos. Cfr. *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 229. n. XI.; *Hollweck* l. c. p. 21. sq. 23. not. 1.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 156. not. 23.; *Koehler*, Lehrb. d. deutsch-evangel. Kirchenr. p. 232. sq. Nihilominus etiam apud acatholicos fieri potest, ut sponsi coram magistratu Status velint perficere meram caeremoniam civilem et demum coram ministro *acatholico* in forma religiosa verum contrahere matrimonium. Quo in casu (apud coniuges haereticos certe rariori et difficiliori probando, cum etiam ipsi magistratus « *ecclesiastici* » acatholicorum in suis edictis sententiam theologorum et iuristarum supra recensitam adoptarint), si unus vel uterque coniux fiat catholicus, ex iure Ecclesiae catholicae forte *utrumque* matrimonium habendum est invalidum. Nam neque matrimonium civile neque religiosum valet, si sponsi formae ecclesiasticae in ineundo matrimonio subsunt.

(346) S. C. Inq. 3. Apr. 1878. ad 2. 3. in Arch. f. k. K. l. c. p. 182.; S. C. Inq. 2. Iul. 1892. in Arch. f. k. K. t. 69. p. 359. Cum nunc non raro detur sanatio in radice matrimonii *civilis* etiam in territorio Tridentino *invalidè* contracti, SS. CC. i. e. S. Poenit. et S. C. Inq. videntur facilius admittere, quod sponsi in ritu civili habuerint verum consensum et intentionem celebrandi matrimonium; secus non existeret consensus quidam *naturalis*, qui tamquam *radix* sanari posset Cfr. *Gasparri* l. c. n. 240. 1148. sq. 1159. 1228.; *Scherer* l. c. p. 224. not. 262.; *Hollweck* l. c. p. 82. sq. At non obstante mitiore illa praxi in sanandis matrimoniis civilibus non caret difficultate, si quis nimis absolute existimat ex *praesumptione iuris ecclesiastici* in celebrando matrimonio *civili* (saltem in locis a iure Tridentino seu capituli « *Ne temere* » exemptis) admittendam esse intentionem vere maritalem. Nam Ecclesia non solet praesumere rem malam et a se prohibitam; at suis fidelibus prohibet, ne verum matrimonium celebrare intendant coram magistratu civili, ubi potius perficere debent meram caeremoniam civilem. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2317.; *Leitner* l. c. p. 121. sq. 483. 246. Praeterea si SS. CC. concedunt sanationem in radice matrimonii civiliter contracti, constanter adiicere solent clausulam sive conditionem, *dummodo*

208. Matrimonii civilis celebratio etiam eo in casu, quo forma ecclesiastica ad valorem contractus matrimonialis non est necessario observanda, per se parti catholicae nunquam est *licita* cum intentione coram magistratu *civili* verum contrahendi matrimonium (347). Id, quod evidentissimum est de civili matrimonio *subsidiario* et absoluto; celebratur enim cum manifesto contemptu impedimentorum iuris canonici, imo non raro iuris divini v. g. impedimenti ligaminis. Neque minus patet illiceitas civilis matrimonii *facultativi*, cuius

constet de perseverantia consensus, sed de *perseverantia* consensus constare nequit, si de ipsa existentia *consensus maritalis* ab initio dati non liquet. Nam quod numquam existit, non perseverat. Denique Ecclesia nullibi *expressa lege* talem absolutam praesumptionem *iuris* in favorem matrimonii civilis statuit, sed, ut patet ex cit. resp. S. C. Inq. 6. Sept. 1876., validitatem matrimonii civilis etiam in loco a iure Tridentino immuni solummodo admittit cum clausula, *dummodo constet de mutuo consensu* coniugum. Unde denuo efficitur, quoad *intentionem* vere contrahendi matrimonium singulos casus matrimonii civilis sedulo esse examinandos. Etenim non obstante *prohibitione* Ecclesiae et *facilitate* celebrandi matrimonium in facie Ecclesiae, sponsi in ipsa caeremonia civili possunt *de facto* habere consensum maritalem. Cfr. Scherer l. c.; *Lehmkuhl*, D. b. Gesetzb. d. d. R. ad § 1317.; *Rosset* l. c. Imo S. C. Inq. 2. Iul. 1892. l. c. in epistola ad Arch. Colon. declaravit: « Praesumptionem stare non pro nullitate, imo vero pro validitate utrorumque matrimoniorum (i. e. mixtorum sive civiliter sive coram ministro acatholico clandestine contractorum, quam ibidem a iure Tridentino eximuntur) et in casibus difficilioribus recurrendum ad S. Sedem ». Si adest conflictus inter ius divinum et ius humanum, ut in matrimonio civili obtinet contracto a sponsis qui formae ecclesiasticae subsunt, potius standum est pro iure divino. Hinc potius praesumitur, quod sponsi voluerint consentire in matrimonium quam in concubinatum, neglecta forma ecclesiastica. Cfr. S. C. Inq. 2. Dec. 1866; et 18. Iul. 1867.; *Hollweck*, D. Civileher. p. 80. sq. 262.; praesertim etiam *Feije* l. c. n. 571. not. 2.; *Bellesheim*, in Arch. f. k. K. t. 41. p. 292. sq. Quae doctrina nunc frequentiore habet applicationem, cum matrimonia mixta per decretum « Ne temere » formae ecclesiasticae sub valore adstringantur.

(347) Benedict. XIV. Const. « *Redditae* » 17. Sept. 1746. et Const. « *Inter omnigenas* » 2. Febr. 1744. § 10.; Pii VI. Instr. 28. Maii 1793.; S. C. Inq. 17. Febr. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVI. p. 267. sq. Inde facile constat, quae ratione et quibusnam conditionibus Pius VI. matrimonium civile coram duobus testibus habuerit *validum* in Gallia tempore revolutionis *absentibus* parochis catholicis. Cfr. *Feije* l. c. n. 781.; *Schnitzer* l. c. p. 668. sq. (de valore matrimonii civilis a Napoleone I. a. 1796. celebrati). Neque difficultatem movet Pii VI. Instr. 26. Sept. 1791. pariter pro Gallia data, cum evidenter catholici non ita potuerint celebrare matrimonium civile, ut simul *declararent* sese non esse catholicos. Cfr. quoque resp. S. C. de Prop. F. 20. Febr. 1801.; Instr. S. Poenit. 15. Ian. 1866. pro Italia in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1398. 1406.; *Laurin*, Introd. in ius matr. p. 130. sq.

nulla est necessitas, et pro catholica parte constituit delictum attentati matrimonii clandestini et invalidi, atque est *gravis* violatio legis ecclesiasticae, quae *ipsam matrimonii celebrationem* ritu religioso in facie Ecclesiae peragendam, non tantum subsequentem quandam benedictionem pro more acatholicorum praescribit. Quodsi agatur de matrimonio civili *obligatorio* vel necessario ad consequendos effectus civiles matrimonii et vitanda gravia incommoda, eius celebratio est tolerata, dummodo fiat coram magistratu civili ut civili, non ritu *acatholico* coram ministro religionis falsae, porro cum *intentione* explendi illo actu *mere civilem caeremoniam*, non vere contrahendi matrimonium; nam aliud ad consequendos illos effectus et vitanda mala non requiritur. Quae intentio a fortiori requiritur, si matrimonii religiosi celebratio iam praecessit. Praeterea caeremonia civilis *consultius sequitur* ecclesiasticam matrimonii celebrationem, nisi lex civilis ad ordinem invertendum cogat, vel gravis ratio obstet. Neque sponsis ad matrimonium civile procedere fas est, *antequam* impedimentum canonicum illi forte obsistens dispensatione Ecclesiae sit sublatum. Quodsi matrimonium civile *praece-*
dere debet, sponsi propositum habeant, necesse est, postea *quam primum*, servata interim separata habitatione, in forma *ecclesiastica* verum ineundi matrimonium (348).

(348) Benedict. XIV. cit. Const. « *Redditae* »; Instr. S. Poenitent. 15. Januarii 1866. ; Benedict. XIV., De Synod. dioec. l. VI. cap. 7.; Gasparri l. c. n. 1227. sq.; Rosset l. c. n. 2315. sq. 2317.. ubi cum Secretario S. C. C. in disceptatione a. 1879. recte docet: « *Non ideo internum veri matrimonii consensum praestant neque mendacium proferunt contrahentes civiliter, etsi coram magistratu civili eadem verba aut signa adhibeant ac in matrimonio canonico. Nam verba et signa, quae sic coacti compelluntur adhibere, directa sunt ad significandum obsequium erga legem civilem et ad satisfaciendum eius praecepto, ut matrimonium verum iam contractum vel deinde contrahendum non debilis privetur civilibus effectibus. Talis significatio verborum ac signorum determinatur sive ex sensu Ecclesiae, iuxta cuius leges intendunt contrahere, sive ex communi fidelium usu et opinione, sive ex natura actus, prout licite fieri potest. Quapropter non sunt idonea ad naturaliter significandum consensum internum contrahendi de praesenti, quia urgente necessitate ad alium finem tendunt ac recte in eo consistunt, quoad eos etiam sane plurimos, qui nullum tunc matrimonium peragere volunt* ». Cfr. quoque S. C. C. in c. Olmucen. 7. Ian. 1899.; Leitner l. c. p. 123. 632. sq.

Num Syndicus possit assistere matrimonio **divortiat**, S. Inq. fer. IV. 22. Mart. 1892. declarat, « In casu, de quo agitur inspectis eius adiunctis

Quemadmodum fideles licite celebrant matrimonium civile *obligatorium*, ita etiam absolute et *generaliter* non arcentur a suscipiendo *officio magistratus Status*, qui assistat celebrationi matrimoniorum civilium, dummodo habeant intentionem perficiendi caeremoniam mere civilem neque quidquam agant vel dicant contra sanctitatem matrimonii atque eiusdem celebrationem religiosam vel specialia Ecclesiae interdicta (349). Quare imprimis *sacerdotes* sive missionarii sive parochi, qui a potestate saeculari petierunt et obtinuerunt approbante Ecclesia officium magistratus civilis ad celebranda matrimonia civilia, generatim remoto quovis scandali periculo matrimoniis catholicis et mixtis iuxta Dei et Ecclesiae leges ineundis ex tolerantia quadam assistere possunt, at per se non haereticis et multo minus matrimoniis quibuscumque sive catholicorum sive acatholicorum, quae non obstante impedimento ligaminis ex prioribus nuptiis per illegitimum divorcium dissolutis cum alia persona denuo contrahuntur vel potius attentantur (350). Quodsi officiales illi civiles sint *laici*, certe officio suo licite funguntur, quotiescunque fideles vel acatholici licite celebrant matrimonium civile. At difficultas est, si praevideant sponso ob pravam suam voluntatem postea in facie Ecclesiae matrimonium *non* esse contracturos, *aut* matrimonio civili coram se nunc celebrando obstet impedimentum iuris canonici vel divini legibus civilibus non agnitum. Qua in re prior suppositio non tantam videtur habere difficultatem. Nam officialis civilis assistit caeremoniae sponso, ut supponitur per se licitae, sponsi vero ipsa notorietate iuris, insinuatione convenienti magistratus civilis, imo quandoque expressa legis dispositione sufficienter admonentur de obligationibus religionis non sublatis (cfr. v. g. cod.

dissimulari posse, ut officialis assistat caeremoniae civili eorum, qui divorcium a tribunali civili obtinuerunt, dummodo doctrinam catholicam de matrimonio palam aperteque profiteantur adeoque per suam assistentiam nec velle nec posse valorem matrimonii huic contractui tribuere et solummodo lege coactum caeremoniae assistere vel adstitisse ».

(349) Instr. S. Poenit. 15. Dec. 1865. ; *Santi* l. c. l. IV. t. 3. n. 54. ; *Gasparri* l. c. n. 1229. ; *Scherer* l. c. p. 225. not.

(350) S. C. Inq. 20. Dec. 1837. ad Ep. Barden. (Bardstow seu Louisville), 11. Dec. 1850. ad Vicar. Apost. Sandwic., 12. Ian. 1881. ad Vicar. Apost. Iamaic. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1523. 1524. 1533. ; at minus rigide S. C. de Prop. F. 26. Ian. 1895. ; *Leitner* l. c. p. 302. sq.

civ. Germ. § 1588.); hinc propter solam malitiam sponsorum officiali Status non potest imponi gravissimum onus dimittendi proprium munus, si assistentiam refutare non possit vel sponso ad alium remittere (351). In altera suppositione sane allegantur tres decisiones scl. S. C. Inq. 11. Dec. 1850. et 27. Maii 1886. et S. Poenit. 28. Nov. 1883. in favorem sententiae *negantis* liceitatem assistentiae; at illam assistentiam non notant ut *intrinsece malam*, quae *nullo in casu* tolerari possit. Praeterea prima agit de *missionariis*, non *de laicis*: altera data est pro *Gallia* *mox post introductam legem divorcii*: S. Poenitentiaria vero Episcopo *Italiae* respondit, ubi divorcium in foro civili nondum viget, et novum matrimonium civile evidenter contractum est *post* matrimonium religiosum legitime celebratum; hinc in Gallia et Italia urgebat ratio *specialis scandali et periculi*. Rosset, n. 2318. sq. agit de illa assistentia syndici.

Quodsi ratio intrinsecae malitiae allegari nequit, cum quandoque parochi in gravi necessitate assistere valeant administrationi sacramenti matrimonii *indignorum*, non merae caeremoniae civili, universa quaestio videtur reduci ad vitatorem publici *scandali* et *illicitae cooperationis*, ad actum *in se* et suis *effectibus* malum. Inde consequitur huiusmodi assistentiam non posse *absolute* et *universaliter* dici licitam, si quis eam declinare possit vel alteri relinquere; at cum scandalum publicum ex parte officialis civilis possit successu temporis et mutatis circumstantiis cessare, et obligatio caritatis omittendi cooperationem ob *gravissimum* incommodum non urgeat, probabilis est doctrina *Santi* l. c. l. IV. t. 3. n. 55. sq., quem sequuntur *Gasparri* l. c. n. 1230.; *Schnitzer* l. c. p. 77. sq.; *Hollweck* l. c. p. 78. aliique i. e. in istis circumstantiis et servatis debitis cautelis officialem civilem posse tali matrimonio assistere (352).

(351) S. Poenit. 20. Mart. 1885.; *Card. Gennari*, Consult. morali-canonico-liturg. vol. I. p. 200. sq.

(352) *Card. Gennari* l. c. p. 203. sq., ubi idem docet de liceitate assistentiae officialis civilis, quae omitti non possit, nisi cum periculo vitae vel gravissimi (non qualiscunque) damni. Cfr. quoque *Rosset* l. c. n. 2317. atque doctrinam de legibus tolerantibus malum.

IV. De opportunitate atque obligatione celebrationis matrimonii civilis.

209. Postquam celebratio matrimonii civilis *obligatorio* modo praescripta est, non solum licitum, sed opportunum et expediens esse declaravit S. Poenitentiaria in Instr. 15. Ian. 1866. n. 5. 6. 7., ut fideles actum lege civili praeceptum exsequerentur. Imo coniuges ordinarie culpa (353) non vacant, si socordia ducti statutis civilibus de forma solemnitatis matrimonii non obsecundent. Quae obligatio in coniugibus multoque magis *in parcho, non ex iniusta lege civili* est repetenda, sed *ex iure naturali et canonico*, quae ad poenas vexationesque vitandas, ob bonum prolis et periculum polygamiae illius civilis caeremoniae observationem suadent atque adeo pro casibus communiter contingentibus omnino praescribunt (354)

(353) *D'Annibale* l. c. P. III. n. 467. « *Qui ea (solemnia civilia) omitunt, gravi non vacant (culpa), si quid opinor* » alique v. g. *Schnitzer* putant illam culpam esse *gravem*; at *Marc* in suis Inst. theol. mor. t. II. n. 2090. existimat saltem *ubique et generaliter* sub *gravi* obligatione observantiam istius legis civilis non posse urgeri. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2315.

(354) Instr. S. Poenit. 15. Ian. 1866.; Conc. prov. in Collect. Lac. v. Matrimonium; Leo XIII. Encycl. « *Arcanum* ». Quodsi parochus sponso moneat de obligatione perficiendi solemnitates civiles, non omitat illius *necessitatis reddere rationem*, sel. ne matrimonium careat effectibus civilibus. Nam si rationem reticeat atque simpliciter inculcet celebrationem matrimonii civilis, videtur aliqua ratione approbare matrimonium civile et ex ipsis legibus saecularibus derivare obligationem incundi contractum civilem. Id, quod plane falsum est. Cfr. *Rosset* l. c. n. 2113.; *Lehmkuhl in Kirchenlex.* t. III. p. 396.; *Schnitzer* l. c. p. 77. not. 2. Quare cum Concilium provinc. Rothomagensis (a. 1850.) nimis absolute statuisset: « *A nullo matrimonium ecclesiasticum celebratur, quin de civili constiterit* », S. C. Concilii decretum hoc modo emendare iussit: « *Ne matrimonium effectibus civilibus careat, serventur, quae lex coram magistratu fieri praecepit: curent tamen parochi, ne praemature actus illi perficiantur* ». Cfr. *The-saur. resol. S. C. C.* (a. 1879.) p. 170. sq.; Collect. Lac. t. IV. col. 531.

At praeterea attendendum est monitum S. Poenit. 15. Ian. 1866.: Nequaquam vero, ut infaustae legis executioni cooperentur, parochi ad matrimonii celebrationem coram Ecclesia eos fideles, qui, quoniam lege (civilis) arcantur, ad civilem actum **dein non admitterentur** ac proinde non haberentur ut legitimi coniuges, non ita facile ac promiscue admittant. Hac in re multa uti debebunt cautela ac prudentia et **Ordinarii** consilium exposcere, atque hic facilis non sit ad annuendum, sed in gravioribus casibus hoc sacrum Tribunal consulat ..

210. Quae obligatio celebrandi matrimonium civile non nimis absolute et universaliter est sustinenda. Sunt enim casus in quibus v. g. in articulo mortis et in matrimoniis conscientiae sprete legis civilis observatione non solum potest sed debet contrahi matrimonium ecclesiasticum *ante* solemnitatem civilem et non obstante alio quodam impedimento mere civili (355). Cuius necessitatis *praemittendi* quandoque actum religiosum obligatorio matrimonio civili etiam moderni codices iuris civilis rationem habent (356). Praeterea nimis rigida et universalis prohibitio celebrationis matrimonii ecclesiastici *ante* expletam caeremoniam civilem *quasi aequivalet novi impedimenti introductioni*, ad quam in Episcopis deest competens potestas, in supremo legislatore i. e. in Romano Pontifice efficax voluntas (357).

Difficultas potest esse in conflictu impedimenti civilis cum matrimonio coram Ecclesia celebrando. Interdum subest prohibitio civilis contra aliquod matrimonium ex impedimento civili, a quo partes liberationem obtinere nequeunt. Ex altera parte nullum subest impedimentum canonicum celebrationi obstands, atque rationes graves conscientiae et vitandi scandali postulant, ut matrimonium quam primum contrahatur. Contra sacerdotem autem eiusmodi matrimonio, non praemissa autorizatione civili, assistentiam praebentem gravis poena a civili lege statuitur. Ad quaestionem de hac difficultate propositam: "an et quomodo providere expediat casui, quo parochi a lege civili graviter prohibeantur quominus matrimoniis fidelium assistant nisi praemissa caeremonia civili, quae praemitti nequeat, et tamen pro animarum salute omnino urgeat matrimonii celebratio", S. C. C. 27. Iulii 1908. respondit, non esse interloquendum: Acta S. Sedis, XLI. 1908. 511. Cum num. VIII. decreti. "Ne temere", facultas fiat valide et licite

(355) Instr. cit. S. Poenit. 15. Ian. 1866. n. 6.; Leo XIII. Encycl. ad Ep. prov. eccl. Taurin., Ver., Genuens. 1. Iun. 1879. in Arch. f. k. K. t. 42. p. 188. sq.; Collect. Lac. tom. V. col. 1106. 1160.; Schulte l. c. § 38. i. f.; Rosset l. c. n. 2316.; Scherer l. c. p. 225. not. 268.

(356) Cfr. v. g. cod. civ. Hispan. art. 78. 93. sq.; cod. civil. German. (Einfuehr.) art. 46.; Rosset l. c. de iure gallico.; S. C. C. 7. Ian. 1899. in Analect. eccl. t. VII. p. 155. sq. de formalismo civili in casu particulari Austriae.

(357) Thesaur. resol. S. C. C. l. c.; Biederlack in Act. theol. Oenip. t. IX. p. 168.

ineundi matrimonium emisso a sponsis formali consensu coram duobus testibus, si in aliqua regione parochus locive Ordinarius aut sacerdos ab iis designatus coram quo matrimonium celebrari queat haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, non videtur improbabile, hanc parochi impeditionem non solum de locali distantia sed etiam de aliis impedimentis esse intelligendam, praesertim post declarationem S. C. de sacrament. 12. Martii 1910.: Acta Apost. Sed. II. 1910. 193. Ad petitam enim declarationem, quid verbo regionis in citato articulo VIII. intelligatur et quae distantia necessaria sit, respondit, matrimonium posse valide et licite contrahi coram solis testibus sine praesentia sacerdotis competentis ad assistendum semper ac, elapso iam mense, Sacerdos competens absque gravi incommodo haberi vel adiri nequeat. Cf. supra p. 300.

Scholion. Si contracto matrimonio *civili* altera pars forte etiam contra expressam *promissionem* renuat celebrationem matrimonii *religiosi*, quid iuris sit in foro ecclesiastico, ex praecedentibus assertionibus facile eruitur; sed ut libertati atque conscientiae partis innocentis efficaciter consulatur, sedulo inspiciendae sunt *leges civiles*. Illae enim in nonnullis regionibus eos continent articulos quorum ope *nullitatis declaratio matrimonii civilis propter non impletam* essentiali conditionem vel rescissio contractus matrimonialis ob gravem iniuriam illatam vel ob *dolum* etiam in foro civili obtineri potest, si *religiosa* matrimonii celebratio omittatur.

At in aliis regionibus v. g. in Germania propter omissionem copulationis religiosae etiam antea ab una parte promissae nullitas vel rescissio praecedentis matrimonii civilis ab altera parte decepta in tribunalibus civilibus implorari cum effectu nequit (358).

V. De effectibus et poenis celebrationis matrimonii civilis.

211. Matrimonium civile, si celebretur a sponsis formae ecclesiasticae subiectis, nec *figuram* habet *matrimonii*, nec vim matrimonii putativi, sed est legalis atque publicus con-

(358) Archiv. f. k. K. t. 40. p. 200. sq.; Hollweck l. c. p. 124. 222. 262. 18. sq.; Scherer l. c. p. 222. not. 258.; Schnitzer l. c. p. 63. sq.

cubinatus (359). Praeterea ne vim quidem antea habuit ac multo minus nunc habet sponsaliti contractus vel talis matrimonii invalide contracti, ex quibus oriatur impedimentum publicae honestatis (360). Denique postquam Rom. Pontifices toties severissimis verbis matrimonium civile notarunt ut concubinatum et vel ipsam figuram matrimonii illi negarunt in locis Tridentinis, atque hae declarationes nunc pari iure valent pro forma matrimonii in decreto “ **Ne temere** „ statuta, copula in matrimonio civili habita est *mere fornicaria*. Hinc impedimentum *affinitatis* ex tali copula ortum restringitur ad *secundum* gradum, neque extendi debet usque ad quartum (361). At cum matrimonium civile habeat rationem matrimonii *attentati*, si concurrat cum *adulterio*, producit *impedimentum criminis* (362).

212. Quicumque *laici* contrahunt *tantum* matrimonium civile praesertim, si ad formam ecclesiasticam obligantur, optimo iure ab Episcopis poena excommunicationis plecti possunt (363), excluduntur a sacramentis et sacramentalibus, officio patrini, testis in matrimonio aliisque muneribus honorificis in Ecclesia; *mulieres* vero tali matrimonio iunctae carent iure recipiendi *benedictionem* post partum (364). *Filii* ex civili matrimonio *invalido* nati sunt *illegitimi* atque etiam

(359) Cfr. text. iur. h. t. n. 207.; *Rosset* l. c. n. 2312.; *Schnitzer* l. c. p. 75. sq.; *Hollweck* l. c. p. 79. sq.; *Santi* l. c. l. IV. t. 14. n. 23. sq.; *De Becker* l. c. p. 130.; *Gasparri* l. c. n. 240.; *Wernz* l. c. h. t. IV. n. 29.; paulo aliter de *figura civilis* matrimonii; *Feije* l. c. n. 783. sq.; *De Angelis* l. c. l. IV. t. 4. n. 11. et t. 13. n. 5. Cfr. tamen de matrimoniis civilibus in *haeresi* vel *infidelitate ante conversionem* contractis: *Putzer*, Comment. in facult. apost. n. 16.

(360) Decret. cit. S. C. C. 13. Mart. 1879.; *Feije* l. c. n. 784. n. 400. sq.

(361) Qua in controversia dirimenda sententiae propugnatae a *Santi* l. c. lib. IV. tit. 14. n. 23. 24.; *Hollweck* l. c. p. 83. aliisque v. g. *Leitner* l. c. p. 232. contra *De Angelis* l. c. lib. IV. tit. 4. n. 11. et tit. 13. n. 5. atque *Feije* l. c. n. 784. calculus est adiiciendus. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 4. de ref. matr.

(362) *De Angelis* l. c. l. IV. tit. 4. n. 11.; *Giovine* l. c. t. I. p. 409.; *Van de Burgt* l. c. p. 138.; *Feije* l. c. n. 384.; *Desmet*, n. 324.

(363) Conc. prov. Tolosan. (a. 1850.) in Collect. Lacens. t. IV. col. 1055.; Concil. Trid. Sess. XXIV. cap. 8. de rel. matr.; *Hollweck*, D. k. Straßg. p. 263. sq. 180.; *Perrone* l. c. t. I. p. 211. sq.

(364) S. C. C. 18. Iul. 1859. in Act. S. Sed. vol. I. p. 349.; *Van de Burgt* l. c. p. 396.

irregulares (365). Quodsi concubinarii isti legales sine poenitentia moriuntur, ipsis tanquam publicis peccatoribus neganda est ecclesiastica *sepultura* (366). *Clerici* in *sacris* constituti vel *regulares* aut *moniales* post votum *solemne* castitatis *etiam* in locis cap. “ **Ne temere** „ subiectis matrimonium mere civile contrahere *praesumentes* nec non *omnes*, qui cum aliqua ex praedictis personis matrimonium, etsi mere civile celebrare praesumunt, *ipso facto* incurrunt excommunicationem *Ordinario reservatam* (367). A qua excommunicatione omnes istae personae non sunt immunes, si praeter impedimenta ordinis vel voti sollemnis et clandestinitatis *alia* impedimenta v. g. consanguinitatis concurrant (368). Quodsi isti clerici vel regulares matrimonium civiliter contractum insuper consummare ausi sint, etiam *irregularitatem* ex *bigamia* saltem *similitudinaria* incurrunt (369).

In praxi vero pastores animarum magna cum caritate et prudentia satagere debent, ut matrimonia civilia *invalidè* contracta, quatenus fieri potest, convalidentur; coniuges vero, qui *illicita* matrimonii civilis celebratione fuerunt contenti, denuo cum Deo et Ecclesia reconcilientur.

Scholion. Cum matrimonii christiani celebratio nunc *de facto* pendeat etiam a legibus *civilibus*, duo imprimis a sponsis et parochis sunt in praxi attendenda (370) sel. 1) *formae solennes* sive ad *validam* sive saltem ad *licitam* (371) cele-

(365) Benedict. XIV. Const. “ *Redditae* „ 17. Septemb. 1746.; S. C. C. 31. Iul. 1867. in Arch. f. k. K. t. XIX. p. 355. sq. de extraordinariis ritibus solemnioribus in baptismo infantum legitimorum adhibitis et illegitime natis non concessis ideoque etiam filiis ex matrimonio civili procreatis pariter negandis; *Schnitzer* l. c.; *Hollweck* l. c. alique.

(366) Cap. 12. X. de sepult. III. 28.; S. Poenit. 15. Ian. 1866.; *Scherer* l. c. p. 225. sq.; *Hollweck*, D. Civileher. p. 80.

(367) Cap. unic. de consang. IV. unic. in Clem. ampliatum per Pium IX. in Const. “ *Apostol. Sed.* „ a S. C. Inq. 22. Dec. 1880. etiam matrimonio civili applicandum esse authenticè declaratum est. Cfr. *Avanzini*, De Const. *Apost. Sed.* n. 28.; *Laurin*, Der Coelibat d. Geistl. p. 151. sq.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 300. sq.

(368) S. C. Inq. 13. Ian. 1892.; *D’Annibale*, Comment. in Const. *Apost. Sed.* n. 155. sq.

(369) *De Angelis* l. c. lib. I. tit. 21. n. 3.; *Feije* l. c. n. 784.; *Hollweck* l. c. p. 301.; *Wernz* l. c. t. II. n. 121.

(370) Leo XIII. Encycl. “ *Arcanum* „; *Rosset* l. c. n. 2292.; *Leitner* l. c. p. 631. sq.

(371) *Wernz* l. c. t. IV. n. 126. 150. Cfr. S. C. C. 7. Ian. 1899. cit. in not. 356. h. tit.

brationem matrimonii christianorum ex iure civili requisitae; 2) *impedimenta canonica* in foro *civili* pariter *admissa* vel totaliter vel ex parte *reiecta*, aut *impedimenta nova* a iure canonico omnino *aliena* modernis codicibus *civilibus* inserta (372).

Quemadmodum ex iure ecclesiastico aliae solemnitates in contrahendo matrimonio sunt *substantiales*, aliae *accidentales*, ita etiam in celebratione matrimonii *civilis* certae quidem formalitates solent requiri ad *valorem* actus, cum aliae solemnitates sint *praescriptae*, sed *non* sub poena nullitatis (373). At non omnes codices civiles conveniunt in *iisdem* solemnitatibus substantialibus vel accidentalibus; quare leges diversarum nationum sunt attendendae (374).

Qua in re iam est varietas quoad vim *denuntiationum* sive *bannorum* nuptialium (375). In ipsa *celebratione* matrimonii civilis *generatim* illud habetur *substantiale*, quod sponsi personaliter et simul praesentes (376), verbis vel signis aequivalentibus suum consensum matrimoniale m rite (377) declarent coram magistratu civili legitime deputato et rogato (officiali status civilis) (378) et duobus testibus; imo in nonnullis re-

(372) Rosset l. c. n. 2293. sq.; Schnitzer l. c. p. 52. sq. 200. sq.; Hollweck, D. Civileher. p. 96. sq.; cod. civ. Ital. art. 48. sq. 104. sq., Galliae art. 144. sq., Germaniae § 1303. sq., Hispaniae art. 83. sq. 45. sq. 101.

(373) Hollweck l. c. p. 137. sq. 151. sq.; Friedberg-Ruffini l. c. § 156. V.

(374) Cfr. v. g. cod. civ. Ital. art. 70. sq. 93. sq., Germaniae §§ 1316. sq., Galliae art. 63. sq., Hispaniae art. 86. sq. 100. 101.

(375) Cfr. supra h. tit. n. 150.

(376) Celebratio matrimonii civilis ab absentibus per *epistolam* vel *procuratorem* absolute solet excludi, sed quandoque in favorem familiae regiae vel certarum familiarum nobilium per *procuratorem* admittitur. Cfr. cod. civ. Ital. art. 94. 99.; cod. civ. Germ. § 1317. iunct. art. 57. 58.; Friedberg-Ruffini l. c. not. 18. Imo secundum cod. civ. Hispan. art. 87. 100. etiam *generaliter* permittitur mandaturn procuratoris pro sola parte in districtu iudicis non domiciliata. *Successiva* quoque praesentia sponsorum actum redderet nullum.

(377) Appositio *temporis* limitati sive termini, item *conditionis* qualiscunque non solum est prohibita, sed regulariter actum efficeret invalidum. Cfr. cod. civ. Ital. art. 95. 148., Germaniae §§ 1317. 1324.; Hollweck l. c. p. 152. sq. Profecto appositio *termini* ex iure naturali est conditio contra substantiam i. e. indissolubilitatem matrimonii ideoque illud irritat; at ex natura rei vel iure canonico non *omnis* conditionis appositio est exclusa, licet *de facto* nunc conditio vix unquam apponatur et sine approbatione Episcopi *licite* apponi non possit. Cfr. cod. civ. Hisp. art. 93. sq. de certis matrimoniis civilibus, quod *conditionate* inita reputantur.

(378) Ad *valorem* matrimonii civilis saepe sufficit, si magistratus civilis sit unus ex officialibus status civilis (saltem putativus), licet forte

gionibus non desunt leges civiles, quae ad solemnem formam matrimonii civilis requirunt praesentiam etiam quatuor testium (379).

Post declaratum consensum sponsorum officialis status civilis solemniter nomine legis civilis edicit sponsores esse legitimos coniuges, atque deinde matrimonium contractum rite in registro status civilis est inserendum.

Quod edictum officialis civilis quandoque est *mera declaratio* authentica de matrimonio iam legitime et valide a sponsis contracto (380), aliis in regionibus v. g. in Gallia, Italia,

v. g. ratione domicilii sponsorum vel delegationis legitimae ad *licitam* assistentiam non sit *competens* et ideo iuxta tenorem legum *puniatur*. Cfr. cod. civ. Germ. §§ 1319. sq. At ex cod. civ. Hispan. art. 101. matrimonium *civile* est irritum, nisi celebretur coram *competente* iudice vel eius legitimo substituto.

Inter assistentiam parochi catholici in iure Tridentino et officialis status civilis ea intercedit differentia, quod assistentia *passiva* officialis non *sufficiat*, sed *activa* *requiratur*, ita ut ipso praesente, sed *invito* et assistentiam refutante *valide* matrimonium civile contrahi non possit. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 151. sq. 139. not. 1. 2.

(379) *Praesentia testium* ex cod. civ. Austr. §§ 75. 94., Galliae art. 191., Italiae art. 104., Helvetiae art. 38., Hispan. art. 100. 101. requiritur ad *validitatem* matrimonii, sed iuxta codicem civilem Germaniae § 1318. sane sub gravi sanctione poenali praescribitur, *substantialis* autem solemnitas non est. Similiter est varietas quoad *numerum* et *qualitatem* testium. Nam v. g. ex eodice civili Galliae art. 75. requiruntur *quatuor*, in Germania, Italia, Austria, Hungaria, Hispania sufficiunt *duo*, sed v. g. in Germania, Hispania *maiores* et *legitime* non suspecti esse debent. Cfr. cod. civ. Ital. art. 94. iunct. art. 97., ubi tantum pro matrimonio in extremis *quatuor* testes dicuntur necessarii; at in Austria sufficit, si testes non suspecti habent aetatem 20. annorum completorum. Cfr. *Schnitzer* l. c. p. 200. sq.; *Hollweck* l. c. p. 153.; Arch. f. k. K. t. 45. p. 156.; *Friedberg-Ruffini* l. c. not. 17.

Celebratio matrimonii *publica* in *palatio* municipii, quamvis ex iure civili soleat esse *praescripta*, tamen ad *valorem* non requiritur et in casibus necessitatis etiam alio in loco fieri potest. Cfr. cod. civ. Gall. art. 75. iunct. *Allègre* l. c. in h. a.; cod. civ. Ital. art. 93. 97.

Mirabile dictu complures leges civiles v. g. in Gallia, Germania, Hungaria etc. magno cum rigore *prohibent*, ne matrimonium *religiosum ante* matrimonium civile celebretur. Cfr. cod. crimin. Gall. art. 199. 200. et art. org. 54. (a. 1802.). Quae prohibitio in Italianis nondum est invecata non obstantibus iteratis tentaminibus. Cfr. Leo XIII. *Encycl. Ci siamo* l. lun. 1879.; *Friedberg-Ruffini* l. c. not. 20.; *Scherer* l. c. p. 222. not. 257.; *Rosset* l. c. n. 2316. Cfr. quoque cod. civ. Hisp. art. 77. de prohibita celebratione matrimonii *canonici*, nisi exhibita attestazione de invitato officiali civili.

(380) Cfr. cod. civ. German. §§ 1317. sq. iunct. *Hollweck* l. c. p. 138. sq.

Hollandia, Helvetia censetur esse solemnitas adeo essentialis, ut *antea* contractus matrimonii civilis *nondum* sit *validus*. Quodsi leges civiles illi declarationi ita voluissent tribuere vim *causae efficientis* matrimonii, manifestam statuissent absurditatem iuridicam; nam causa efficiens matrimonii est consensus sponsorum; si vero ea fuit legislatoris civilis intentio, ut declaratio tantum haberet vim *conditionis vel solemnitatis*, ante quam consensus sponsorum *naturaliter datus* non esset *iuridice efficax*, profecto absurditas iuridica in istis legibus non contineretur, sed minus congrua ordinatio, a qua Ecclesia catholica prudentius abstinuit (381).

213. Multo minus insertio in registro status civilis est conditio substantialis, a qua pendeat validitas matrimonii contracti, sed cum eius omissio non levia secum ferat incommoda, certe non est negligenda (382).

At cod. civ. Hisp. art. 100. in celebratione matrimonii *civilis* illam ancipitem declarationem officialis civilis non praescribit.

(381) Cfr. cod. civ. Ital. art. 94., Galliae art. 75.; *Friedberg-Ruffini* l. c. not. 19.; *Hollweck* l. c. p. 139. sq.

(382) Cfr. cit. cod. l. c.; cod. civ. Hispan. art. 77. 100.; *Hollweck* l. c. p. 140. 154.; *Lopez*, El derecho espanol p. 55. sq.

LAUS DEO.

O. A. M. D. G.



BX
1935
W42
1911
v. 4:1

Ius Decretalium /
F.X. Wernz

10/80

4054

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

GTU Library



3 2400 00267 3410

